ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย
สาขา

ภาษาไทย
ภาควิชา

เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิด
ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

An Analytical Study of the Strategy of Language Usage and Concept
in the Works Composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)

นามผู้วิจัย นางสาวกาญจนา ต้นโพธิ์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก .....
(รองศาสตราจารย์ประเทือง ทินรัตน์, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม .....
(อาจารย์สุพัตรา อินทนะ, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกวิทย์ พิมพวง, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

.....
(รองศาสตราจารย์กัญจนา ธีระกุล, D.Agr.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** .....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

An Analytical Study of the Strategy of Language Usage and Concept in the Works Composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)

โดย

นางสาวกาญจนา ต้นโพธิ์

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
พ.ศ. 2556

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กาญจนา ต้นโพธิ์ 2556: การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์ประเทือง ทินรัตน์, Ph.D. 425 หน้า

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยมาจากผลงานการประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ทั้งสิ้น 65 เรื่อง

ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบการใช้ภาษาในด้านการใช้คำ 5 ประเด็น ได้แก่ การใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำประสม คำสมาส และการใช้คำภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาในด้านการใช้ประโยค 3 ประเด็น ได้แก่ การใช้ประโยคสั้น ประโยคยาว และการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ และการใช้ภาษาในด้านการใช้ภาพพจน์ 10 ประเด็น ได้แก่ การใช้ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ การใช้คำตรงกันข้าม อาวัตพากย์ สมพจนัย นามนัย และการใช้ภาพพจน์สัทพจน์ และพบกลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 5 ประเด็น ได้แก่ กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก การเล่นคำสัมผัสคล้องจอง การขนานความ และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา ส่วนผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบแนวคิด 4 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สังคม การศึกษา และแนวคิดเกี่ยวกับภาษา

_____ _____ ___ / ___ / ___

ลายมือชื่อนิสิต ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kanchana Tonpo 2013: An Analytical Study of the Strategy of Language Usage and Concept in the Works Composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). Doctor of Philosophy (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of Thai Language. Thesis Advisor: Associate Professor Pratuang Dinnaratna, Ph.D. 425 pages.

This thesis was aimed at analytical studying of the strategy of language usage and concept. The reference data based on this study were those 65 works composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto).

The results regarding analytical studying of the strategy of language usage in the works composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) showed that there are 5 types of the word usage, i.e. reduplication, doublet, compound word, combination word in Pali-Sanskrit grammar, and English word. There are 3 types of sentences usage, i.e. short sentences, longer sentences, and rhetorical question sentences. It was also demonstrated that there are 10 types of the figures of speech, i.e. simile, metaphor, personification, analogy, allusion, antithesis, synesthesia, synecdoche, metonymy, and onomatopoeia. In studying the 5 strategies of language usage in the works composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) it was found that there are the use of repeating for meaningfulness, overlapping for emotions, playing on words, parallelism, and method of present content. Moreover, the results of analytical studying of the concept in the works composed by Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) showed that there are 4 types of Buddhist concepts, i.e. concepts of Buddhism, society, politics, and concept of education.

_____ _____ ___ / ___ / ___

Student's signature Thesis Advisor's signature

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยการดูแลที่เต็มเปี่ยมด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ประเทือง ทินรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ และอาจารย์ ดร. สุพัตรา อินทนะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ทำหน้าที่วางแผนการเรียน กำหนดวิชาเรียน แนะนำ ควบคุมการศึกษา และการค้นคว้าการวิจัยของนิสิต ตลอดจนการพิจารณาเค้าโครง การให้คำแนะนำและควบคุมดูแล รวมทั้งประเมินความก้าวหน้าและการสอบวิทยานิพนธ์ของนิสิต

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลอ รอดลอย ประธานกรรมการสอบซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำต่างๆ เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ภัททิยา ยิมเรวัต ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่กรุณาให้คำแนะนำ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โกวิทย์ พิมพวง หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย รองศาสตราจารย์ ดร. วิไลศักดิ์ กิ่งคำ รองศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ นันทจันทูล และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อแนะนำในการศึกษาและให้กำลังใจ คอยสอบถามความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์ด้วยความห่วงใย รวมถึงขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาเอกและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ตามวัตถุประสงค์

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพ่อและแม่ ที่สนับสนุนและให้โอกาสการศึกษา รวมถึงให้กำลังใจลูกตลอดมา อีกทั้งขอขอบคุณพี่สาวและน้องชายที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยอยู่เสมอ พ่อแม่ พี่สาวและน้องชายคือบุคคลสำคัญที่สุดและเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

กาญจนา ต้นโพธิ์

เมษายน 2556

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง (3)

บทที่ 1 บทนำ 1

ความสำคัญของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 4

ขอบเขตของการวิจัย 4

สมมติฐาน 7

นิยามศัพท์ 7

บทที่ 2 การตรวจเอกสาร 9

เอกสารที่เกี่ยวกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 10

เอกสารที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษา 25

เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด 65

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 79

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย 87

การรวบรวมข้อมูล 87

การวิเคราะห์ข้อมูล 90

การเสนอผลการวิจัย 92

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 93

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ 94

การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 94

การใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 95

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 198
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์ 301
การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 301
แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา 312
แนวคิดเกี่ยวกับสังคม 337
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา 366
แนวคิดเกี่ยวกับภาษา 378
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 386
สรุปผลการวิจัย 386
อภิปรายผลการวิจัย 400
ข้อเสนอแนะ 405

เอกสารและสิ่งอ้างอิง 406

ประวัติการศึกษาและการทำงาน 425

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แนวคิดที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)	303

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ หากศึกษาศาสนาที่สำคัญของโลก ก็จะพบว่าทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนของตนและหลักคำสอนนั้นๆ ก็เป็นพื้นฐานที่อาจพัฒนาและถ่ายทอดไปสู่รูปของวรรณกรรมหรือวรรณคดีได้ เนื่องจากว่าเมื่อกวีมีความคิด ความรู้สึกและประสบการณ์ฝังใจเกี่ยวกับความศรัทธาและความเชื่อในศาสนา ก็มักจะนำความรู้ ความคิดและความเชื่อนั้นแทรกลงไปในงานเขียนของตน จะเห็นได้ว่างานเขียนของไทยหลายชิ้น ซึ่งผู้แต่งอาจเป็นภิกษุหรือแม้กระทั้งฆราวาส ล้วนแล้วแต่มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาหลักที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัด ได้แก่ งานประพันธ์ต่างๆ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นต้น

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระภิกษุแห่งคณะสงฆ์ไทยที่ถือได้ว่าเป็นยอดนักปราชญ์ของโลก ท่านมีความสามารถในเชิงความรู้วิชาการและความรู้ทางภาษาเป็นอย่างยิ่ง ความเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาและความเป็นพหูสูตของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในงานธรรมนิพนธ์อันเลื่องชื่อหลายผลงาน อาทิ หนังสือพุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมนูญชีวิต การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม ฯลฯ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพประจำปี พ.ศ 2537 จากองค์การยูเนสโก ดังที่ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงกล่าวไว้ในพิธีประกาศเชิดชูเกียรติและแสดงมุทิตาจิตแด่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เมื่อครั้งที่ยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก ในโอกาสที่ได้รับการถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากยูเนสโก จัดโดยกระทรวงศึกษาธิการ ในนามรัฐบาล (ธรรมสภา, 2545: 3) ดังต่อไปนี้

> ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก หรือชื่อท่านเจ้าคุณประยุทธ์ของเรา ท่านเป็นผู้สร้างชื่อเสียงเกียรติยศให้แก่เรา ให้แก่ประเทศชาติของเรา ให้แก่คณะสงฆ์ของเราอย่างมาก ที่จริงก่อนที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติจะถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ ท่านเจ้าคุณท่านก็เป็นชื่อเสียงเกียรติยศของคนไทย ของไทย ของพระสงฆ์ไทยอยู่ตลอดมาแล้ว เพราะท่านเป็นคน “ดีจริง” เป็น “พระดีจริง” ผู้ที่รู้จักท่านหรือได้ยินกิตติศัพท์ชื่อเสียงของท่าน นิยมยกย่องสรรเสริญเป็นอันมาก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สร้างสรรค์ผลงานธรรมนิพนธ์ไว้หลายประเภททั้งในรูปแบบปาฐกถา ธรรมเทศนาและงานประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานประพันธ์ต่างๆ นั้นได้รับการยกย่องอย่างแพร่หลายในด้านการใช้ภาษา เช่น การใช้คำ ประโยคและการใช้ภาพพจน์ ดังที่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542: 127) กล่าวถึงผลงานประพันธ์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ประพันธ์ไว้ว่า “พุทธธรรม ซึ่งนับได้ว่าเป็นเพชรน้ำเอกของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาของไทยที่ได้รับการยกย่องว่ามีความดีเด่นทั้งด้านเนื้อหาสาระที่นำเสนอและที่สำคัญก็คือ ความดีเด่นในด้านการใช้ภาษา รวมถึง พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ก็ถือเป็นคู่มือทางความรู้และความประพฤติปฏิบัติ และ ธรรมนูญชีวิต ก็ช่วยให้ความรู้กับชาวพุทธผู้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ได้เป็นอย่างดี”

งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เกือบทุกชิ้นได้รับการยกย่องในด้านกลวิธีการใช้ภาษา การนำเสนอเนื้อหาสาระและการแสดงแนวคิด พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอกลวิธีการใช้ภาษาที่มีศิลปะ กลวิธีต่างๆ ทั้งกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย กลวิธีการซ้อนคำ การเล่นคำสัมผัสคล้องจอง การขนานความ และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเกิดจากการเลือกสรรมาอย่างประณีตเพื่อสื่อความหมายให้ตรงกับแก่นพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นการเลือกใช้ภาษาที่สละสลวยและดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินควบคู่กับความรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ความสามารถในการใช้ภาษาไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังกล่าวนี้เป็นผลให้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศเกียรติคุณยกย่องท่านให้เป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาไทย ในปี พ.ศ.2552 (วัดญาณเวศกวัน, 2555) ซึ่งสอดคล้องกับที่ จำนงค์ ทองประเสริฐ (2538: 242) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสามารถด้านการใช้ภาษาที่พิถีพิถันและมีศิลปะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไว้ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก มีความรอบรู้ในด้านการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องและลุ่มลึก ท่านใช้ภาษาไทยในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ได้ไพเราะเพราะพริ้งเป็นอย่างยิ่ง วรรณกรรมที่ท่านเรียบเรียงนั้น ก็ต้องยกให้แก่หนังสือ พุทธธรรม ของท่านซึ่งนับว่าเป็นงานชิ้นที่เยี่ยมยอด เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง การนำเสนอธรรมะของท่านแต่ละคำเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัดชัดเจน...

งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นจริงของชีวิตและของสรรพสิ่ง อันเกิดจากประสบการณ์ที่ท่านนำเสนอสู่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการหยั่งรู้และเข้าใจชีวิตในมุมมองที่กว้างขวาง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สังคม การศึกษา และแนวคิดเกี่ยวกับภาษา

ด้วยความน่าสนใจดังกล่าวแล้วในข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ว่าท่านเลือกใช้กลวิธีต่างๆ ในลักษณะอย่างไร รวมถึงแนวคิดที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในงานประพันธ์นั้นมีอะไรบ้าง ซึ่งการศึกษาลักษณะนี้ยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยครั้งนี้เกิดประโยชน์อย่างมากต่อวงวิชาการภาษาไทย เนื่องจากเป็นการศึกษาภาษาจากผลงานประพันธ์อันทรงคุณค่าของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากนานาประเทศทั่วโลก ซึ่งผลของการวิจัยนี้ย่อมนำมาสู่รูปแบบของการพัฒนาภาษาไทยและอนุรักษ์ภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติไทยให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

2. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงกลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

2. ได้ทราบถึงแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

3. ทำให้ทราบถึงคุณค่าและความสำคัญของลักษณะการใช้ภาษาของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่มีผลต่อการพัฒนาภาษาไทย

4. ทำให้ชาวไทยเห็นความสำคัญของภาษาไทยในด้านการเขียนเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตทางด้านประชากร ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะโดยศึกษาผลงานการประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ทั้งสิ้น 65 เรื่อง ดังรายชื่อต่อไปนี้

1) กรณีธรรมกาย
2) กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง)
3) กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่)
4) กรณีสันติอโศก
5) กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม
6) การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก
7) กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

8) ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง

9) ความคิด: แหล่งสำคัญของการศึกษา

10) ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ

11) จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย

12) ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข

13) ชีวิตที่ดีงาม: หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม

14) ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4

15) ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า")

16) ไตรลักษณ์: อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา

17) ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย

18) ทำอย่างไรจะหายโกรธ

19) ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ

20) ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม

21) ธรรมนูญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)

22) ธรรมะฉบับเรียนลัด

23) ธรรมะชนะเอดส์

24) นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

25) นิพพาน-อนัตตา

26) ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง)

27) บทบาทพระบรมครู

28) บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย

29) ปฏิจจสมุปบาท (กรรมเกิด กรรมอาศัย กรรมเป็นไป ที่นี่)

30) ปรัชญาการศึกษาไทย

31) ประเทศเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่เป็นประชาธิปไตย

32) ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้

33) ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้ (ปัญญา วิสุทธิ กรุณา มาบรรจบที่นี้)

34) พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

35) พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม

36) พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม

37) พระพุทธศาสนาในอาเซีย

38) พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท)

39) พุทธธรรม (ฉบับเดิม)

40) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ

41) พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย

42) พุทธศาสนากับสังคมไทย

43) เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์)

44) เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิรักษ์: และบทความพิเศษ: โพธิรักษ์ทำผิดอะไร?

45) ภูมิธรรมชาวพุทธ

46) ร่าเริงสดใส สู่ความเกษมศานต์

47) รุ่งอรุณของการศึกษา

48) รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย

49) วันสำคัญของชาวพุทธไทย

50) วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม

51) วินัยชาวพุทธ

52) วิสัยธรรม เพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์

53) สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน

54) สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย

55) สมาธิ: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้

56) สัมมาทิฏฐิ

57) สัมมาสติในพุทธธรรม

58) สัมมาอาชีวะ

59) สาระสำคัญของพุทธธรรม: อริยสัจจ์ 4

60) สี่หน้าที่ของสตรีไทย

61) หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ)

62) เหตุและผลของการอวดอุตริมนุษยธรรม (ทำไมพระพุทธเจ้าจึงห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม?)

63) อมฤตพจนา (พุทธศาสนสุภาษิต)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

64) อยู่ก็สบาย ตายก็เป็นสุข

65) อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

2. ขอบเขตการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะการใช้ภาษาในด้านการใช้คำ การใช้ประโยค และการใช้ภาพพจน์เท่านั้น ส่วนการศึกษากลวิธีการใช้ภาษาผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่อความหมาย กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง กลวิธีการขนานความ และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเท่านั้น

3. ขอบเขตการศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สังคม การศึกษา และแนวคิดเกี่ยวกับภาษาเท่านั้น

สมมติฐาน

1. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกสรรกลวิธีการใช้ภาษาหลากหลายรูปแบบ แต่ละกลวิธีนั้นเกิดจากถ้อยคำภาษาที่สละสลวยสื่อความหมายชัดเจน

2. กลวิธีการใช้ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อวงวิชาการภาษาไทย

3. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดในงานประพันธ์ที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน แนวคิดที่ปรากฏสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของผู้อ่านได้

นิยามศัพท์

ภาษา หมายถึง การใช้ภาษาในด้านการใช้คำ ประโยค และการใช้ภาพพจน์

กลวิธีการใช้ภาษา หมายถึง การเลือกรูปแบบและวิธีการนำเสนอเนื้อหาสาระมาสู่ผู้อ่านด้วยศิลปะการใช้ภาษาที่เลือกสรรมาเป็นอย่างดี เพื่อสื่อความหมายที่ชัดเจน อีกทั้งเกิดความสละสลวย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งดงามด้วยวรรณศิลป์ เช่น กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย ซ้อนคำเพื่อสื่อความหมาย เล่นคำสัมผัส คล้องจอง ขนานความ และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

แนวคิด หมายถึง ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นจริงของชีวิตและของสรรพสิ่งอันเกิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนนำเสนอสู่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการหยั่งรู้และเข้าใจชีวิตในมุมมองที่กว้างขวาง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สังคม การศึกษา และแนวคิดเกี่ยวกับภาษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ผู้วิจัยได้ประมวลความรู้ แนวคิด และทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

    1.1 ประวัติของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
    1.2 สมณศักดิ์และประกาศเกียรติคุณของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต)
    1.3 ผลงานของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต)

2. เอกสารที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษา

    2.1 เอกสารที่เกี่ยวกับการใช้ภาษา

        2.1.1 การใช้คำ
        2.1.2 การใช้ประโยค
        2.1.3 การใช้ภาพพจน์

    2.2 เอกสารที่เกี่ยวกับกลวิธีการใช้ภาษา

        2.2.1 ท่วงทำนองการเขียน
        2.2.2 กลวิธีการซ้ำ
        2.2.3 กลวิธีการซ้อน
        2.2.4 กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง
        2.2.5 กลวิธีการขนานความ
        2.2.6 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด

3.1 ความหมายของแนวคิด
3.2 แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
3.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคม
3.4 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
3.5 แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษา
4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด

เอกสารที่เกี่ยวกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

1. ประวัติของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต หรือประยุทธ์ อารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2481 ที่ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรของนายสำราญ และนางชุนสี อารยางกูร ซึ่งประกอบอาชีพค้าขาย สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยได้รับทุนเรียนดีของกระทรวงศึกษาธิการ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2494 ขณะมีอายุ 13 ปี ที่วัดบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี สอบได้นักธรรมชั้นตรี โท เอก และเปรียญธรรม 3 ถึง 9 ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในฐานะนาคหลวง ในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2504 ณ อุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีน้อยคนที่จะมีความสามารถจนได้รับโอกาสเช่นนี้

ต่อมาได้ศึกษาต่อและได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านได้สร้างความก้าวหน้าให้มหาวิทยาลัยทั้งด้านบริหารและวิชาการอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มาก โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นบทบาทและภาวะทางสังคมที่เพิ่มขึ้นของสงฆ์ รวมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตรซึ่งเป็นที่ยอมรับมาจนปัจจุบัน สำหรับงานบริหารคณะสงฆ์ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ในปี พ.ศ. 2515 ปรับปรุงกิจการภายในวัดจนเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วได้ยื่นหนังสือลาออกใน พ.ศ.2519 แต่ก็ยังช่วยเหลืองานของคณะสงฆ์ตลอดมาและมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

นับจากอุปสมบทจนถึงปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อุทิศให้กับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ช่วยชี้นำสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตนเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุข สงบ โดยการใช้ปัญญาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ บนพื้นฐานของเหตุผล ข้อเท็จจริงอันจะนำไปสู่ความมีสันติภาพในโลกมนุษย์เป็นการทำงานทั้งภายในและต่างประเทศทุกรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นที่ปรึกษาของหน่วยงานต่างๆ และงานนิพนธ์

งานนิพนธ์ด้านเอกสารและตำราต่างๆ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ปัจจุบันมีมากกว่า 150 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทยและมีภาษาต่างประเทศบ้าง ซึ่งนับวันจะเพิ่มปริมาณขึ้น ทุกเรื่องล้วนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นงานที่ดีเยี่ยมตามมาตรฐานของงานวิชาการ มีความถูกต้องชัดเจน ทั้งด้านภาษาและหลักวิชาการทางศาสนา ตลอดจนความสมบูรณ์ของการอ้างอิง ประการสำคัญที่สุดคือ เนื้อหาสาระให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคมของมวลมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างมาก งานนิพนธ์ของท่านต้องเพิ่มจำนวนการพิมพ์เสมอ เนื่องจากท่านมีฉันทะในการสร้างงานวิชาการเพื่อประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ท่านได้มอบลิขสิทธ์ในการพิมพ์แบบให้เปล่าทุกครั้ง รางวัลที่ได้รับจากงานนิพนธ์ทั้งหมดก็มอบให้เป็นทุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรตลอดมา

ในด้านการเผยแผ่ในต่างประเทศนั้น ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายที่ต่างประเทศหลายครั้ง เช่น บรรยายเรื่องพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ที่ University Museum, University of Pennsylvania ไปสอนพุทธศาสนาครั้งละ 1 ภาคเรียนหลายครั้งที่ Swarthmore College ใน Pennsylvania เป็น Guest Lecturer ที่ Faculty of Arts and Sciences, Harvard University เป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions, Harvard University เป็น Research Fellow ที่ Faculty of Divinity, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ท่านยังเป็นพระภิกษุที่ได้รับการอาราธนาระบุเจาะจงให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุมนานาชาติขององค์การระดับโลกหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาเรื่อง “Buddhism and Peace” ในการประชุม The International Conference of Higher Education and the Promotion of Peace ในปี พ.ศ. 2529 เรื่อง “Identity of Buddhism” ในการประชุม Buddhist Knowledge Exchange Program in Honour of His Majesty the King of Thailand ในปี พ.ศ. 2530 และปาฐกถาเรื่อง “Influence of Western & Asian Thought on Human Cultural Development” ในการประชุมปฏิบัติการพัฒนาเด็กและวัยรุ่นแห่งเอเชีย ครั้งที่ 6 และในการประชุมสภาศาสนาโลกปี พ.ศ. 2536 ได้จัดทำสารบรรยายเรื่อง “A Buddhist Solution for the Twenty-first Century” มอบให้ที่ประชุมเนื่องจากท่านอาพาธด้วยโรคสายเสียงอักเสบ Dr. Jim Kenney ประธานในที่ประชุมจึงได้เป็นผู้อ่านแทน

ในปัจจุบันชีวิตที่อุทิศต่องานพระศาสนา สังคม มนุษยชาติของพระพรหมคุณาภรณ์มีความสงบ เรียบง่าย มีวัตรปฏิบัติที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญและความสนใจต่อบุคคลที่เข้าพบโดยไม่เลือก ชาติ ศาสนา ผิวพรรณและเพศ เป็นพระสงฆ์ที่ทำคุณประโยชน์ต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนาและสังคมของมวลมนุษย์อย่างหาที่เปรียบได้ยาก นับเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์และมวลมนุษยโลก ได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์เป็นผู้มีวิริยะและฉันทะต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานที่สำคัญต่างๆ เพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งในองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของสังคมไทย จึงทำให้มีบุคคลสนใจศึกษาวิจัยประวัติและแนวคิดของท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Dr. Grant Olsen จากมหาวิทยาลัยคอร์แนล สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาวิจัยประวัติของท่านในฐานะทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสูงสุดคนหนึ่ง กล่าวได้ว่าท่านเป็นตัวแทนด้านสติปัญญาของประชาชาติที่ชาวโลกสามารถอ้างอิงได้ด้วยความภูมิใจ (สุนทร พลามินทร์ และชุติมา ธนะปุระ, 2538: 38)

แม้ท่านจะทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ซึ่งได้เล็งเห็นถึงความเป็นเลิศทางด้านวิชาการของท่าน ก็ได้ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์หลายสาขา คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ทางด้านพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2525

เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่ทำคุณประโยชน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างหาที่เปรียบได้ยาก ผลงานนิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การบรรยายธรรมในมหาวิทยาลัยชั้นนำทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ และการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดองค์กรการบริหารของคณะสงฆ์

2. ทางด้านปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2529

เนื่องจากผลงานด้านการบรรยายธรรมทางพระพุทธศาสนาและผลงานนิพนธ์ของท่านซึ่งมหาวิทยาลัยได้นำมาเป็นหนังสือให้นักศึกษาได้เรียน

3. ทางด้านการศึกษา จาก

- มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2530
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2530
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2533
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2537

เนื่องจากความเป็นผู้นำทางปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมของประเทศ วิเคราะห์ปัญหาด้านการศึกษาของท่าน ประกอบด้วยความรอบรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิทยาการในปัจจุบัน โดยไม่ละเลยแนวคิดที่มีคุณค่าของพุทธปรัชญา

4. ทางด้านภาษาศาสตร์

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2531
- มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2532

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เนื่องจากความสามารถเข้าใจแก่นแท้และธรรมชาติของภาษา อีกทั้งได้ส่งเสริมให้การประกอบภารกิจด้านการศาสนาของท่านประสบผลสำเร็จในหมู่ชนเป็นวงกว้างทั้งภายในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจเรื่องภาษาศาสตร์สังคมอย่างลึกซึ้งถึงความแตกต่างของคนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นชุมชนและสังคม ผลงานของท่านจึงเข้าถึงกลุ่มผู้รับได้อย่างดีทุกประเภท เพราะท่านสามารถเลือกใช้รูปแบบภาษาได้อย่างเหมาะสม หลักฐานทางรูปธรรม คือ ท่านได้จัดทำพจนานุกรมพุทธศาสนา เป็นฉบับประมวลศัพท์และฉบับประมวลธรรม

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับรางวัลอื่นๆ อีก คือ ได้รับพระราชทานโล่รางวัล “มหิดลวรานุสรณ์” พ.ศ. 2532 และรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” สาขาเผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำปี พ.ศ. 2533 ล่าสุดยูเนสโกได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพให้ในปี พ.ศ. 2537 นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติให้รับรางวัลนี้ ซึ่งเป็นการสร้างเกียรติประวัติและชื่อเสียงให้ประเทศไทยอย่างมาก

คุณสมบัติสำคัญของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่แสดงความเป็นปราชญ์ของโลก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อุทิศตนเพื่องานพระศาสนา สังคม มนุษยชาติมาโดยตลอด ท่านเป็นพระภิกษุที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมอย่างหาที่เปรียบได้ยาก คุณสมบัติสำคัญหลายประการของท่านได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์ผู้มีวิริยะและฉันทะต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานที่สำคัญต่างๆ เพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจและเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง คุณสมบัติสำคัญดังกล่าวนี้สามารถสรุปได้คือ

1) การรักษาพระธรรมวินัยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระมหาเถระผู้ได้รับการบรรพชา-อุปสมบทมาในพระพุทธศาสนาสายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์ ที่สืบสายมาจากพระพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมแต่เมื่อครั้งปฐมสังคายนาจนถึงตติยสังคายนา แล้วเข้ามาเจริญแพร่หลายอยู่ในประเทศไทยในฐานะที่เป็นศาสนาของประชาชนส่วนใหญ่จนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ปฏิปทา ภูมิธรรม ภูมิปัญญาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาสายเถรวาทมาอย่างเต็มที่ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันอย่างชนิดเข้มข้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542: 41) นักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งของไทยได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า “ผู้ที่ตีประเด็นในเรื่องเถรวาทและสัทธรรมปฏิรูปได้อย่างชัดเจนและถือตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งทางอรรถะและพยัญชนะตามแบบมหานิกายอย่างดั้งเดิมในเวลานี้ เห็นจะมีเหลืออยู่ก็แต่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และสำนักของท่านเท่านั้น”

ด้วยภูมิหลังอย่างที่กล่าวมานี้ แนวคิดในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอย่างถึงที่สุด ก็คือ แนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาทแต่ดั้งเดิม ซึ่งเราสามารถสืบสายย้อนกลับไปได้ถึงรากฐานที่มาอันมีอยู่ตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลยุคต้น (ช่วงปฐม-ตติยสังคายนา)

เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าสิ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คิด เขียน พูด หรือแม้แต่แสดงออกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมวินัยในฐานะที่เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีความหมายแฝง (นัย) หรือความหมายระหว่างบรรทัดว่าเป็นทัศนะของพระพุทธเจ้าหรือทัศนะของพระพุทธศาสนาอย่างเถรวาทดั้งเดิมนั่นเอง (สุนทร พลามินทร์และชุติมา ธนะปุระ, 2538: 111)

2) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความรอบรู้พระพุทธศาสนาและเป็นพหูสูต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีคุณสมบัติ คือ มีความรอบรู้พระพุทธศาสนาและมีความเป็นพหูสูตอย่างสมบูรณ์ ปัจจัยที่ทำให้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความรอบรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างเอก คือ การที่ท่านได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบแผนของคณะสงฆ์ไทยมาโดยลำดับ จนสำเร็จการศึกษาบริบูรณ์ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีตั้งแต่เมื่อยังเป็นสามเณร (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2543: 8) นอกจากนั้นแล้วท่านยังสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้วยผลการเรียนที่ดีเยี่ยม (เกียรตินิยมดันดับ 1)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ศึกษาทางธรรมควบคู่กับวิชาการทางโลกมาโดยตลอด คือ ท่านเริ่มการศึกษาเบื้องต้น เมื่อ พ.ศ. 2487 ที่โรงเรียนอนุบาลครูเฉลียว ตลาดศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และในพ.ศ. 2488-2490 ก็ได้ศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลชัยศรีประชาราษฎร์ (วัดยาง) จังหวัดสุพรรณบุรี จากนั้นเมื่อ พ.ศ. 2490-2493 ศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่โรงเรียนมัธยมวัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร ได้รับทุนเรียนดีของกระทรวงศึกษาธิการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2494 ที่วัดบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่ออายุย่าง 13 ปี และเริ่มเรียนพระปริยัติธรรม ณ วัดบ้านกร่างแห่งนั้น ต่อจากนั้นเมื่อ พ.ศ. 2495 ย้ายไปอยู่ที่วัดปราสาททอง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมและได้เข้าฝึกวิปัสสนาควบคู่ไปด้วยและเมื่อ พ.ศ. 2496 ก็ได้ย้ายมาจำพรรษาที่วัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร

จากนั้นท่านได้เรียนพระปริยัติธรรมจนสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร ซึ่งนับเป็นสามเณรรูปที่ 4 ในสมัยรัตนโกสินทร์ ท่านจึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้อุปสมบทในฐานะนาคหลวง เมื่อวันจันทร์ ที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2505 ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้นามฉายาว่า “ปยุตฺโต” แปลว่า “ผู้เพียรประกอบแล้ว” และเมื่อ พ.ศ. 2505 ท่านสำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอบได้ วิชาชุดครู พ.ม.ในปี พ.ศ. 2506 ด้วย (วัดญาณเวศกวัน, 2555)

จากประวัติการศึกษาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีพื้นฐานในการศึกษาทางโลกเป็นอย่างดี ซึ่งคุณลักษณะข้อนี้เองที่ช่วยให้ท่านสามารถเข้าใจศาสตร์สมัยใหม่ได้ดีกว่าคนในยุคเดียวกัน พร้อมทั้งยังช่วยทำให้ท่านสามารถนำศาสตร์สมัยใหม่เหล่านั้นมาบูรณาการเข้ากับพุทธศาสตร์ได้อย่างสมสมัยและสื่อสารกับคนทั่วไปได้อย่างน่าสนใจ ความได้เปรียบทางการศึกษาวิชาการทางโลกดังกล่าวมานี้คือเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างกว้างขวางและเป็นพื้นฐานอันหนักแน่นที่ทำให้ท่านมีความเป็นพหูสูตผู้รอบรู้ทั้งพุทธศาสตร์และศาสตร์สมัยใหม่จากตะวันตก (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2543: 7-8) พื้นฐานทางการศึกษาดังกล่าวมานี้กอปรกับความเป็นผู้ใฝ่ศึกษาเรียนรู้อันมีอยู่แล้วเป็นพื้น อัธยาศัยของท่าน ทำให้ท่านกลายเป็นพระภิกษุผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาอย่างชนิดที่จะหาบุคคลทัดเทียมได้ยาก

ความเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาและความเป็นพหูสูตของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ช่วยเอื้อให้ท่านสามารถสร้างผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณประโยชน์อย่างสูงส่งยิ่งต่อวงการพระพุทธศาสนาและต่อวงวิชาการทั่วไป โดยหนึ่งในผลงานที่ทรงคุณค่าซึ่งเราอาจถือว่าเป็นประจักษ์พยานที่แสดงถึงความมีคุณสมบัติข้อแรกของท่านได้เป็นอย่างดี ก็คือหนังสือชื่อ “พุทธธรรม” ที่ท่านเป็นผู้ประพันธ์ ซึ่งผลงานนี้แสดงถึงความเป็นผู้แตกฉานรอบรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างเอกอุดมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่โดดเด่นมาก กล่าวได้ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หนังสือพุทธธรรมเป็นทั้งคู่มือและตำราทางพระพุทธศาสนาที่ขาดไม่ได้สำหรับผู้ใฝ่แสวงปัญญาจากพระพุทธศาสนา

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542: 127) กล่าวว่า โดยที่ในบัดนี้จะหาท่านผู้ใดในคณะสงฆ์อันทรงไว้ซึ่งปรีชาญาณทั้งทางด้านศกสมัยและปรสมัยยิ่งไปกว่าพระคุณท่านรูปนี้เห็นจะยาก นอกไปจากนี้แล้ว ศีลาจารวัตรของท่าน ก็เป็นบ่อเกิดแห่งศรัทธาปสาทะของพุทธบริษัทแทบทุกถ้วนหน้า ท่านเป็นตัวเชื่อมให้คนรุ่นใหม่ หันเข้าหาพระศาสนาอย่างใช้สติปัญญาเป็นตัวกำหนด และให้ชาวต่างชาติเห็นคุณค่าของพระปริยัติศึกษาอันลึกซึ้ง ซึ่งพระคุณท่านสามารถถ่ายทอดออกสู่อัสดงคตประเทศได้ทั้งทางตรงและในทางที่มีผู้อื่นรับแปลออกไป ดัง “พุทธธรรม” ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกนั้น บัดนี้สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนิวยอร์ค (Suny) ก็รับจัดพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษด้วยแล้วเป็นต้น ทั้งนี้โดยไม่นับฉบับภาษาอังกฤษอื่นๆ ก่อนหน้านี้

“พุทธธรรม” เป็นงานชิ้นเอกของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์” ก็เป็นการแสดงออกทางความสามารถอย่างยากที่จะหาบุคคลใดหนึ่งเดียวทำได้ โดยเฉพาะก็ในสมัยที่ยังไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์ดังสมัยนี้ ยิ่งการนำพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐลงคอมพิวเตอร์ด้วยแล้ว ถ้าปราศจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เสียแล้ว ย่อมไม่มีทางเป็นไปได้เลย ทั้งนี้โดยไม่จำต้องเอ่ยถึงงานพูด งานเขียนชิ้นอื่นๆ ของท่าน อันมีส่วนเกื้อกูลผู้ใฝ่รู้และผู้ใฝ่ดีอยู่ในแทบทุกระดับ ตั้งแต่ “ธรรมนูญชีวิต” อันเป็นการปูพื้นฐานให้สาธุชนไปจน “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” และ “พุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานทางวิทยาศาสตร์” เป็นต้น

3) ความสามารถในการเผยแผ่และชี้แจง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านการเผยแผ่และชี้แจงพระธรรมวินัย (พุทธธรรม) อย่างยอดเยี่ยม โดยความสามารถของท่านในด้านนี้ปรากฏผ่านการพูด (รวมการสอน การบรรยาย การปาฐกถา การเทศน์ การอภิปราย การให้สัมภาษณ์) และการเขียน (รวมงานเขียนทุกประเภททั้งงานที่ท่านตั้งใจเขียนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้จริงอย่างพุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ทั้ง 2 แบบ และธรรมนูญชีวิต และงานเขียนที่ปรับปรุงจากบทเทศนา ปาฐกถา ฯลฯ) งานเผยแผ่ทั้งสองประเภทนี้ท่านทำได้มีประสิทธิภาพไม่แตกต่างกัน คือ พูดอย่างไรก็เขียนอย่างนั้น เขียนอย่างไรก็พูดอย่างนั้น หมายความว่า เนื้อหาของการพูดและการเขียนมีความคมคายเปี่ยมด้วยสาระไม่ย่อหย่อนไปกว่ากัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพราะฉะนั้นทุกครั้งที่ท่านพูดจบแล้ว งานพูดนั้นเองจึงมักจะกลายมาเป็นงานเขียนในเวลาต่อมาเสมอ เนื่องจากทุกครั้งที่จะทำการเผยแผ่ด้วยการพูดท่านจะศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลและวางโครงเรื่องมาเป็นอย่างดีแล้ว ดังนั้น เมื่อเสร็จสิ้นจากการพูดจึงสามารถนำมาถอดเทปทำเป็นหนังสือในรูปของงานเขียนชั้นดีได้ทันที จนปัจจุบันนี้มีผลงานที่เกิดจากการเผยแผ่ด้วยวิธีการทั้งสองนี้ในรูปของหนังสือเล่มรวมแล้วถึง 257 เล่ม ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีผลงานการเผยแผ่สื่อสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาในรูปหนังสือมากที่สุดและดีเยี่ยมที่สุดในประเทศไทยหรือในโลกเลยก็ว่าได้ (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, 2546: 64)

ตามปกติพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทำงานเผยแผ่ด้วยการพูดและการเขียนดังกล่าวแล้ว แต่ก็ยังมีข้อที่ควรกล่าวเพิ่มเติมอีก ก็คือ ท่านไม่ได้เผยแผ่เฉพาะในประเทศไทยและแก่คนไทยเท่านั้น แต่ขอบข่ายแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านนั้นขยายกว้างไกลไปถึงการเผยแผ่ในต่างประเทศด้วยและไม่ใช่เฉพาะการเผยแผ่ด้วยภาษาไทยเท่านั้น ทว่าท่านยังนำมาเผยแผ่ด้วยภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากลที่คนทั่วโลกเข้าถึงได้มากกว่าภาษาใดๆ ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ผลงานการเผยแผ่ชี้แจงแสดงพระสัทธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้งด้านการพูดและการเขียนนั้น เป็นที่ยอมรับกันมานานแล้วว่า เป็นผลงานที่เปี่ยมด้วยสาระทั้งทางพระพุทธศาสนาและทั้งทางด้านประยุกตวิทยา ที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้ระหว่างศาสนศาสตร์เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างลงตัว จนทำให้เกิดมิติใหม่ทางปัญญาให้แก่วงวิชาการสาขาต่างๆ อยู่เสมอ

สิ่งสำคัญที่สุดซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับในความสำเร็จด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็คือ การที่สถาบันการศึกษาต่างๆ ได้อาราธนาให้ท่านเป็นผู้บรรยายในรายวิชาต่างๆ ทั้งในไทยและในต่างประเทศอยู่อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งยังได้เจาะจงให้ท่านเป็นองค์ปาฐกในการประชุมสัมมนาระดับนานาชาติอยู่หลายครั้ง นอกจากนั้นแล้วสถาบันการศึกษาชั้นสูงทั้งในไทยและต่างประเทศยังได้แสดงออกถึงการยอมรับในความสามารถด้านการเผยแผ่ของท่านอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการน้อยถวายรางวัลและปริญญาดุษฎีบัญฑิตแก่ท่าน จนแทบกล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยชั้นนำเกือบทุกมหาวิทยาลัยในประเทศไทยก็ว่าได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะสงฆ์ไทยในฝ่ายปกครอง ก็ยอมรับความสามารถของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นอย่างสูงเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารคณะสงฆ์จึงได้เสนอชื่อท่านเพื่อขอพระราชทานสมณศักดิ์แต่งตั้งเป็นพระราชาคณะมาแต่อายุยังน้อยและท่านก็ได้เจริญก้าวหน้าในสมณฐานันดรมาตามลำดับจนเป็น “พระพรหมคุณาภรณ์” ในปัจจุบัน

สำหรับรางวัลนั้น สถาบันการศึกษา องค์กร หน่วยงานต่างๆ ก็ได้น้อมถวายแก่ท่าน เพื่อแสดงออกถึงการยอมรับในความรู้ความสามารถด้านการเผยแผ่อย่างเอกอุมาอย่างต่อเนื่องไม่แพ้กัน และรางวัลสำคัญที่สุดซึ่งแสดงออกถึงการยอมรับในศักยภาพด้านการเผยแผ่ในระดับนานาชาติก็คือ “รางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ” (UNESCO: Prize for Peace Education) ซึ่งท่านเป็นคนไทยคนแรกและคนเอเชียคนที่ 14 ที่ได้รับรางวัลอันทรงเกียรตินี้

ผลงานชิ้นนี้ของท่านถือเป็นงานวิชาการชั้นเลิศที่ยังไม่มีผู้ใดเคยทำมาก่อน ผลงานของท่านมิได้เป็นที่ยอมรับแต่เพียงเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้นแต่ยังเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการต่างประเทศในด้านประวัติศาสตร์และปรัชญาอีกด้วย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยชั้นนำในสหรัฐอเมริกาอย่างมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย และมหาวิทยาลัยฮาวาร์ดก็ได้เคยนิมนต์ท่านไปสอนวิชาพุทธศาสนาด้วย นอกจากกิจนิมนต์ที่ท่านได้รับเพื่อไปเผยแผ่พุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยแล้ว ผลงานอื่นโดยเฉพาะหนังสือของท่านที่แปลเป็นภาษาอังกฤษก็เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในระหว่างกลุ่มชุมชนที่ใช้หรือพูดภาษาอังกฤษกันทั่วไป นอกจากนี้งานนิพนธ์เกี่ยวกับการศึกษาของท่านก็ได้รับการตัดสินให้ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพประจำปี 2537 จากองค์การยูเนสโก ส่วนในประเทศไทยท่านก็เป็นที่ยอมรับของปัญญาชนทั่วไปดังจะเห็นได้จากที่ท่านได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งแนวคิดคำสอนของท่านยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน อันเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยส่วมรวม

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กล่าวว่าสิ่งที่ประทับใจในตัวท่านเป็นพิเศษก็คือ ความสุภาพอ่อนโยนกับทุกคน โดยเฉพาะกับพระเถระผู้ใหญ่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะให้ความเคารพอย่างมาก นี่คือลักษณะที่พระสงฆ์รุ่นใหม่ผู้ได้รับการศึกษาแผนใหม่ควรถือเป็นแบบอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวภายใน แต่อ่อนโยนภายนอกเป็นอย่างยิ่ง ท่านอ่อนนอกแข็งใน มั่นคงในหลักการและอุดมการณ์เสมอต้นเสมอปลาย ท่านเป็นบุคคลที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้าหรือแรงกดดัน ดังที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า man of all seasons คือ เมื่อไรมาดูท่านก็จะเห็นท่านเป็นบุคคลอย่างที่เคยเป็น เหมือนต้นไม้บางชนิดที่ไม่เปลี่ยนสีของใบไปตามฤดูกาล (สุนทร พลามินทร์ และชุติมา ธนะปุระ, 2538: 14)

2. สมณศักดิ์และประกาศเกียรติคุณของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อุทิศตนเพื่อสังคม ทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณจากองค์กรและหน่วยงานสำคัญต่างๆ มากมาย (วัดญาณเวศกวัน, 2555) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สมณศักดิ์

- พ.ศ. 2512 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระศรีวิสุทธิโมลี
- พ.ศ. 2516 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชวรมุนี
- พ.ศ. 2530 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่พระเทพเวที
- พ.ศ. 2536 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่พระธรรมปิฎก
- พ.ศ. 2547 ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ที่พระพรหมคุณาภรณ์ สุนทรธรรมสาธก ตรีปิฎกปริยัติโกศล วิมลศีลาจาร ศาสนภารธุราทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

2.2 ประกาศเกียรติคุณ

1) ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2525
- ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2529

- ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาหลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2529

- ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษาศาสตร์-การสอน) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2530

- อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2531

- ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2531

- การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญาการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2533

- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2536

- ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2537

- ตรีปิฎกาจารย์กิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) นวนาลันทามหาวิหาร รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย พ.ศ. 2538

- อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (จริยศาสตร์ศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2538

- วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2541

- ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2544

- ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพระพุทธศาสนา สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. 2544

- ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาวิชาการบริหารองค์กร มหาวิทยาลัยศรีปทุม พ.ศ. 2545

- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2552

- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร พ.ศ. 2552

- นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2552

- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พัฒนาทรัพยากรมนุษย์) สถาบันบัณฑิตพัฒน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บริหารศาสตร์ พ.ศ. 2553

- ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ พ.ศ. 2554

2) ประกาศเกียรติคุณและรางวัล

- พ.ศ. 2525 ได้รับการประกาศเกียรติคุณ ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ในการฉลอง 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์

- พ.ศ. 2525 ได้รับรางวัลวรรณกรรมชั้นที่ 1 ประเภทร้อยแก้ว สำหรับงานนิพนธ์พุทธธรรม จากมูลนิธิ ธนาคารกรุงเทพ

- พ.ศ. 2532 ได้รับพระราชทานโล่รางวัล “มหิดลวรานุสรณ์”

- พ.ศ. 2532 ได้รับโล่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อการศึกษา ในวาระครบรอบ 20 ปี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- พ.ศ. 2533 ได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ 'สังข์เงิน' สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- พ.ศ. 2537 ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)

- พ.ศ. 2538 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศเชิดชูเกียรติเป็น 'ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม'

- พ.ศ. 2538 สถาบันนวนาลันทา ประเทศอินเดีย ถวายตำแหน่ง “ตรีปิฎอาจารย์” หมายถึงอาจารย์ผู้รู้แตกฉานในพระไตรปิฎก

- พ.ศ. 2541 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย ถวายรางวัล TFF Award สาขาสังคมศาสตร์และ มานุษยวิทยาสำหรับผลงานทางวิชาการดีเด่น หนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน”

- พ.ศ. 2544 รางวัล “สาโรช บัวศรี ปราชญ์ผู้ทรงศีล” จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

- พ.ศ. 2544 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เป็น “ศาสตราจารย์พิเศษ” ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ. 2547 มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก ถวายตำแหน่ง “เมธาจารย์” (Most Eminent Scholar) ในฐานะนักปราชญ์ ทางพระพุทธศาสนาสายเถรวาท

- พ.ศ. 2549 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น “ราชบัณฑิต (พิเศษ)”

- พ.ศ. 2552 โล่วัชรเกียรติคุณ จาก คณะกรรมการศาสนาศิลปะและวัฒนธรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- พ.ศ. 2552 ปูชนียบุคคลด้านภาษาไทย จาก คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

3. ผลงานของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต)

3.1 ผลงานประพันธ์

- กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง)
- กรณีสันติอโศก
- กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก
- จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย
- ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม
- ธรรมะฉบับเรียนลัด
- นิพพาน-อนัตตา
- บทบาทพระบรมครู
- ประเทศเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่เป็นประชาธิปไตย
- ปรัชญาการศึกษาไทย
- ปัญหาวัดพระธรรมกาย
- พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์
- พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม
- พระพุทธศาสนาในอาเซีย
- พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท)
- พุทธธรรม (ฉบับเดิม)
- พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ
- พุทธศาสนากับสังคมไทย
- รุ่งอรุณของการศึกษา
- รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย
- สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน
- สัมมาสติในพุทธธรรม
- ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.2 ผลงานด้านธรรมบรรยาย เทศนา ปาฐกถา

- การศึกษากับเศรษฐกิจ: ฝ่ายไหนจะรับใช้ฝ่ายไหน
- พระไตรปิฎกบาลีนี้ รักษากันมาอย่างไร
- การศึกษาแนวพุทธ
- ครูไทยยุคไอที
- ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ
- สมมติ สื่อนำสังคมเข้าสู่ธรรม
- หัวใจธรรม จากจุดศูนย์กลาง
- ขอศีลกันอยู่เรื่อย เมื่อไรจะปฏิบัติให้มีจริงๆ
- งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข
- จะอยู่หรือจะไป ในเมื่ออาชีพไม่เอื้อต่อธรรม ?
- ถ้าเก่งจริง ต้องสามารถทำให้คนทั้งหลาย มีความสุข
- บวชอย่างไร พ่อแม่ปู่ย่าตายาย จะได้บุญมาก
- ก่อนเกษียณก็สดใส เกษียณแล้วยิ่งยองใย
- กฐิน ความสามัคคีของคนที่เจริญ
- A Buddhist Solution for the Twenty First Century ในที่ประชุมสภาศาสนาโลก พ.ศ. 2536
- Toward Sustainable Science
- Buddhist Economics
- Buddhism and Peace ปาฐกถาธรรมในที่ประชุม The International Conference of Higher Education and Promotion of Peace พ.ศ. 2539
- Identity of Buddhism ในที่ประชุม Buddhist Knowledge Exchange Program in Honour of His Majesty the King of Thailand พ.ศ. 2530
- ฯลฯ

จากการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ข้างต้น พบว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นยอดนักปราชญ์ที่ควรยกย่องเชิดชูอย่างยิ่ง ผลงานในทุกๆ ด้านของท่านล้วนก่อเกิดประโยชน์อันล้ำค่าแก่สังคมไทย และจะเห็นได้ว่าองค์กรต่างๆ ได้ยกย่องเชิดชูเกียรติท่านด้วยการมอบรางวัลต่างๆ มากมาย อีกทั้งยังมีนักวิชาการหลากหลายสาขาก็ได้นำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทัศนะแนวคิดและงานธรรมนิพนธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มาศึกษาวิจัยจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการอย่างยิ่ง แต่จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและสำรวจงานวิจัยต่างๆ นั้น พบว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษางานธรรมนิพนธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในแง่ของการใช้ภาษาและศิลปะในการเลือกสรรภาษาในการนำเสนอสารธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เด่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าในประเด็นนี้เป็นสิ่งที่สำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากมีการศึกษาวิจัยการใช้ภาษาของยอดนักปราชญ์ของโลกดังเช่นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ละเอียดลึกซึ้ง ก็จะเป็นการนำรูปแบบภาษาที่ทรงคุณค่าให้ปรากฏแก่สาธารณชนสืบไปได้

เอกสารที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษา

การใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษาเป็นศิลปะการเลือกสรรและนำเสนอรูปแบบภาษาในงานประพันธ์ นักเขียนจะมีรูปแบบเฉพาะของตนเองในการนำเสนอ การศึกษากลวิธีการใช้ภาษานั้นเป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่ครอบคลุมกระบวนการใช้ทั้งหมดตั้งแต่การใช้ถ้อยคำ ประโยค ข้อความสำนวนโวหาร เป็นต้น ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษานี้ ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อเอกสารที่ข้องไว้ดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับการใช้ภาษา

1.1 การใช้คำ

คำเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลมากในการใช้ภาษา คำอาจก่อให้เกิดความรู้สึกกระทบกระเทือนอารมณ์ผู้ฟังหรือผู้อ่าน คำ คือ เสียงที่เป็นเครื่องมือและแสดงออกเป็นความหมายต่างๆ อีกทั้งเป็นเครื่องใช้ติดต่อทำความเข้าใจกัน แสดงความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกซึ่งกันและกัน (กาญจนา นาคสกุล และคณะ, 2524: 21) นักเขียนที่ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงาน ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความสามารถในการเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมทำให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้อ่าน

พ. นววรรณ (2520: 70-78) ได้กล่าวถึงการใช้คำ โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้คำซ้อนในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมไว้ว่า การซ้อนคำเป็นวิธีสร้างคำอย่างหนึ่ง คือ การนำคำที่มี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในแนวเดียวกันมาซ้อนกัน ได้คำที่มีความหมายใหม่ ซึ่งสามารถจัดประเภทของคำซ้อนโดยสรุปไว้ว่า

1. คำซ้อนสัมผัสกลางคำ คำซ้อนประเภทนี้มี 4 พยางค์ มี 6 พยางค์ พยางค์กลางสองพยางค์มีเสียงสัมผัสกัน ได้จังหวะคล้องจอง

1.1 คำซ้อนสองพยางค์สองคู่ เช่น เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ทุ่งนาป่าเขา

1.2 คำประสมสองคู่ เช่น ข้าวแดงแกงร้อน แม่น้ำลำคลอง

1.3 คู่หน้าคำซ้อนคู่หลังคำประสม เช่น ผีสางนางไม้ ห้อยโหนโยนตัว

1.4 คำพยางค์เดียว 4 คำ เช่น หมูเห็ดเป็ดไก่ ลิงค่างบ่างชะนี

1.5 คำพยางค์เดียว 4 คำ นำมาซ้อนกันมีความหมายเป็นคู่กัน เช่น หนักเอาเบาสู้ ล้มหมอนนอนเสื่อ

1.6 คำยืมภาษาต่างประเทศมาซ้อนกับคำไทย เช่น อุปถัมภ์ค้ำชู อิจฉาตาร้อน หรือ คำไทยอยู่หน้า คำต่างประเทศอยู่หลัง เช่น พูดจาปราศรัย

1.7 คำซ้อนสัมผัสกลาง คำซ้อนเพื่อเสียงให้ได้จังหวะคล้องจองกัน เช่น อดนอน เป็น อดตาหลับขับตานอน ผลไม้ เป็น ผลหมากรากไม้ รูปโฉม เป็น รูปโฉมโนมพรรณ

1.8 คำซ้อนความหมายอยู่ที่พยางค์ต้นสองพยางค์ เช่น ต้อนรับขับสู้ บ้านนอกคอกนา

1.9 คำซ้อนที่เติมเข้ามาบางคำไม่มีความหมาย เช่น ยุแยงตะแคงรั่ว ยกยอปอปั้น

1.10 คำซ้อนที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ความหมายกว้างออก เช่น ถ้วยโถโอชาม ห้วยหนองคลองบึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. คำซ้ำซ้อนหรือคำซ้อนซ้ำ คือ คำที่ซ้ำพยางค์ที่หนึ่งกับพยางค์ที่สามหรือซ้ำข้ามพยางค์ เช่น เป็นหนี้เป็นสิน ลอยหน้าลอยตา หลับหูหลับตา กินข้าวกินปลา อดหลับอดนอน เป็นต้น

ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ข: 42-43) ได้กล่าวถึงการสร้างคำในภาษาไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างคำที่ภาษาไทยได้รับอิทธิพลมาจากภาษาบาลีสันสกฤตนั่นคือ คำสมาส ว่า ได้ว่า สมาส คือ การย่อศัพท์หลายศัพท์ลงเป็นศัพท์เดียว มีความหมายถึงสิ่งเดียวใช้ในภาษาบาลีสันสกฤตจึงคล้ายกับคำประสมของไทย ไทยนำมาแปลงหลักให้ผิดเพี้ยนจากเดิมบ้าง เช่น นำคำต่างภาษาสมาสกัน หรือแผลงคำก่อนจึงเข้าสมาส เช่น

หัตถ (บาลี) + ศึกษา (สันสกฤต) = หัตถศึกษา

คณะ + บดี = คณบดี

นอกจากนี้ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ข: 42-43) ยังได้อธิบายข้อสังเกตคำสมาสในภาษาไทยสรุปได้ว่า คำสมาสต้องเป็นคำมาจากภาษาบาลีสันสกฤตเท่านั้น คำหลังไม่ได้ตั้งต้นด้วยสระ อ่านออกเสียงเนื่องกัน เมื่อเขียนไม่ประวิสรรชนีย์ระหว่างคำ เรียงกลับกันกับภาษาไทย คือ คำขยายอยู่ข้างหน้า เช่น ศัลยแพทย์ คือ แพทย์ผ่าตัด สารคดี คือ เรื่องที่เป็นสาระ

พัฒน์ เพ็งผลา (2548: 82) ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างคำประเภทหนึ่งนั่นคือ คำสมาสไว้ว่า คำสมาส หมายถึง การย่อบทนามศัพท์ตั้งแต่ 2 บทขึ้นไปรวมเข้าเป็นบทเดียวกัน โดยมีวิธีลบวิภัตติบ้าง ไม่ลบวิภัตติบ้าง วิธีการสร้างคำสมาสในภาษาไทย หมายถึง การนำคำภาษาบาลีสันสกฤตมาต่อกันเข้าเป็นคำหนึ่งคำเดียว เกิดเป็นคำใหม่ มีความหมายใหม่

สุนันท์ อัญชลีนุกูล (2548: 24 – 95) ได้กล่าวถึงคำชนิดต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

1. คำซ้ำ เกิดจากการนำคำ ๆ เดียวกันมาซ้ำกัน บางครั้งเวลาออกเสียงจะมีการลงน้ำหนักเสียงที่คำใดคำหนึ่งในคำซ้ำ การลงน้ำหนักเสียงมีผลต่อความหมายของคำซ้ำที่เกิดใหม่ด้วยคำซ้ำที่เกิดจากการนำคำที่มีรูปเดียวกันมาซ้ำกันอาจทำให้เกิดความหมายต่าง ๆ กัน ดังนี้

1.1 คำซ้ำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์ คำซ้ำที่มีความหมายเป็นพหูพจน์ในภาษาไทย มักปรากฏกับคำนามที่เกี่ยวกับเครือญาติบางคำ เช่น เด็ก ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 คำซ้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ การลงน้ำหนักเสียงที่พยางค์แรกของคำซ้ำ และออกเสียงเน้นให้เป็นเสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นการเพิ่มน้ำหนักของคำซ้ำให้มีความหมายเน้นมากขึ้น เช่น

หนังสือเล่มหนา ๆ = หนังสือเล่ม น้า – หนา

บ้านทาสีเขียว ๆ = บ้านทาสีเคี้ยว – เขียว

1.3 คำซ้ำเพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำเดิม การลดน้ำหนักเสียงที่พยางค์แรกของคำซ้ำ และออกเสียงคำซ้ำพยางค์แรกให้เป็นเสียงเบาและสั้นลง เป็นการลดน้ำหนักความหมายของคำเดิมให้มีน้ำหนักน้อยลง เช่น

สมุดเล่มบาง ๆ = สมุดเล่มบัง – บาง

เขาเดินไปช้า ๆ = เขาเดินไปชะ – ช้า

1.4 คำซ้ำเพื่อแยกความหมายเป็นส่วนๆ เช่น ครูตรวจข้อสอบเป็นข้อๆ คือ ให้รู้ว่าครูตรวจข้อสอบทีละข้อ

1.5 คำซ้ำอาจทำให้เกิดความหมายไม่จำกัดแน่นอน เช่น นักร้องนั่งอยู่ริมๆ สระ คือ นั่งอยู่ริมสระแต่ไม่ทราบว่าริมไหนของสระ

1.6 คำซ้ำที่เป็นสำนวน เช่น กล้วย ๆ หมายถึง ไม่ยาก

2. คำซ้อน เป็นคำที่เกิดจากการนำคำ 2 คำมาซ้อนกัน คำที่นำมาซ้อนกันเพื่อให้เกิดเป็นคำซ้อนนั้น แต่เดิมมักใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันมาซ้อนกัน เช่น สะท้าน สะเทือน แผ่ขยาย เป็นต้น ต่อมามีการนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกันมาซ้อนกัน เช่น เท็จจริง สูงต่ำ เป็นต้น คำซ้อนแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

2.1 คำซ้อนเพื่อความหมาย เกิดจากการนำคำ 2 คำที่มีความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน ทำนองเดียวกัน หรือตรงกันข้ามกันมาซ้อนกัน เช่น ย่างเดิน เด็ดขาด เจ็บไข้ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 คำซ้อนเพื่อเสียง เกิดจากการนำคำพยางค์เดียวหรือคำหลายพยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกันและเสียงพยัญชนะตัวสะกดอาจเหมือนหรือต่างกัน แต่ประสมด้วยเสียงสระต่างกันซ้อนกัน ความหมายของคำซ้อนชนิดนี้อาจอยู่ที่พยางค์ใดพยางค์หนึ่ง หรืออาจอยู่ที่ทุกพยางค์รวมกัน เช่น งัวเงีย ขูดขีด เกะกะ เป็นต้น

3. คำศัพท์ภาษาอังกฤษ เป็นการนำเอาคำมาใช้สื่อความหมายโดยการถ่ายเสียงตัวอักษรทุกตัวเป็นอักษรไทยที่มีเสียงใกล้เคียงกับคำเดิมมากที่สุด แต่เนื่องจากระบบเสียงของภาษามีความแตกต่างกัน การถ่ายเสียงจึงมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับระบบเสียงของภาษาที่นำศัพท์นั้นมาใช้ การนำคำศัพท์ภาษาอังกฤษมาใช้ในภาษาไทยมีหลายวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทับศัพท์ ดังนี้

3.1 การทับศัพท์ที่ใกล้เคียงศัพท์เดิม เช่น

fashion ทับศัพท์เป็น แฟชั่น

honey moon ทับศัพท์เป็น ฮันนีมูน

program ทับศัพท์เป็น โปรแกรม

3.2 การทับศัพท์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงสระ เช่น

salmon ทับศัพท์เป็น ซัลมอน

ribbon ทับศัพท์เป็น ริบบิ้น

sign ทับศัพท์เป็น เซ็น

3.3 การทับศัพท์แบบลากเข้าความ การทับศัพท์แบบลากเข้าความจะเกิดขึ้นมากในกรณีนำคำของภาษาที่เรายังไม่คุ้นหู เช่น ภาษาอังกฤษซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 การใช้คำอังกฤษในสมัยนั้นมักเป็นการทับศัพท์แบบลากเข้าความ เช่น

Government ทับศัพท์เป็น กัดฟันมัน

Home News ทับศัพท์เป็น โหมนิว

Europe ทับศัพท์เป็น อีหรอบ

3.4 การทับศัพท์แบบตัดคำให้สั้นลง การทับศัพท์แบบนี้มักเกิดกับคำเดิมที่มีสองพยางค์หรือมากกว่า และเป็นคำที่ใช้บ่อย เมื่อตัดคำก็เป็นที่เข้าใจ เช่น

football ตัดคำข้างหน้าเป็น บอล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

top hit ตัดคำข้างหน้าเป็น ฮิต

3.5 การทับศัพท์บางส่วน การทับศัพท์บางส่วน หมายถึง การทับศัพท์คำเดิมเฉพาะในส่วนที่ยังไม่มีคำไทยใช้ ส่วนที่มีคำไทยใช้แล้วก็จะใช้คำไทย เช่น

tear gas ทับศัพท์เป็น แก๊สน้ำตา

cosmic rays ทับศัพท์เป็น รังสีคอสมิก

information technology ทับศัพท์เป็น เทคโนโลยีสารสนเทศ

3.6 การยืมทับศัพท์จากภาษาอังกฤษ เช่น คำอังกฤษ ไทยใช้

basketball บาสเกตบอล

piano เปียโน

virus ไวรัส

บรรจบ พันธุเมธา (2549: 62-77) ได้กล่าวถึงการสร้างคำเพื่อสื่อความหมายในภาษาไทย สรุปได้ดังนี้

1. คำซ้อน คือ คำที่มีคำเดี่ยว 2 คำ ที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน ซ้อนเข้าคู่กัน เมื่อซ้อนแล้วจะมีความหมายใหม่เกิดขึ้นแม้ว่าบางคำความหมายจะไม่แปลกไปกว่าความหมายเดิมมากนัก แต่ก็ต้องมีความหมายและที่ใช้ต่างออกไปบ้าง คำซ้อนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 คำซ้อนเพื่อความหมาย คือ การนำคำเดี่ยวที่มีความหมายสมบูรณ์ มีที่ใช้ในภาษามาซ้อนเข้าคู่กัน คำหนึ่งเป็นคำต้น อีกคำหนึ่งเป็นคำท้าย คำต้นกับคำท้ายมีความหมายคล้ายกันใกล้เคียงกันหรือไปในทำนองเดียวกัน อาจเป็นคำไทยด้วยกันหรือคำต่างประเทศด้วยกัน หรือเป็นคำไทยกับคำต่างประเทศซ้อนกันก็ได้ และคำที่ซ้อนกันแล้วต้องเกิดความหมายใหม่ ซึ่งอาจไม่เปลี่ยนไปจากความหมายเดิมมากนัก หรืออาจเปลี่ยนไปมาก แต่ถึงจะเปลี่ยนความหมายหรือไม่เปลี่ยนอย่างไรก็ตามความหมายใหม่ย่อมเนื่องกับความหมายเดิม พอให้เห็นความหมายได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 ซ้อนเพื่อเสียง เป็นการซ้อนคำเพื่อประโยชน์ทางด้านเสียง ช่วยถ่วงเสียงให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น คำซ้อนชนิดนี้อาจจะขยายจาก 2 คำ เป็น 4 – 6 คำได้ คำซ้อนเพื่อเสียงนี้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.2.1 คำซ้อนที่คำที่นำมาซ้อนอาจจะไม่มีความหมายเลย เช่น โลเล

1.2.2 คำซ้อนที่คำที่นำมาซ้อนมีความหมายเพียงคำใดคำหนึ่ง เช่น มอมแมม

1.2.3 คำซ้อนที่คำที่นำมาซ้อนมีความหมายทั้งสองคำ แต่ความหมายไม่เกี่ยวกับความหมายใหม่เลย เช่น งอแง งอ หมายถึง คด โค้ง แง หมายถึง เสียงร้องของเด็ก งอแง หมายถึง รวนเร เอาใจยาก

2. คำซ้ำ คือ คำคำเดียวกันนำมากล่าว 2 ครั้ง มีความหมายเน้นหนักหรือบางทีต่างกันไปกับคำเดี่ยวเพียงคำเดียว จึงถือว่าเป็นคำสร้างใหม่ มีความหมายใหม่ทำนองเดียวกับคำซ้อน ต่างกันก็แต่เพียงคำซ้ำใช้คำคำเดียวกันซ้อนกันเท่านั้น และเพื่อให้รู้ว่าคำที่กล่าวซ้ำกัน 2 ครั้งนั้นเป็นคำซ้ำ ไม่ใช่คำเดี่ยวๆเรียงกัน จึงต้องคิดเครื่องหมายกำกับไว้ ในภาษาไทยใช้ไม้ยมกแทนคำท้ายที่ซ้ำกับคำต้น (ยมก แปลว่าคู่ ไม้ยมกจึงใช้สำหรับคำซ้ำที่มาเป็นคู่ๆ กันเท่านั้น ไม่ได้มีไว้แทนคำอื่นๆ ที่มีเสียงเดียวกันทุกคำไป) หากไม่ใช้ไม้ยมกจะทำให้สังเกตยากว่า คำใดเป็นคำเดี่ยว คำใดเป็นคำซ้ำ เช่น ชาวนาใส่เสื้อดำดำดำนา หรือ พูดพูดไปอย่างนั้นเอง (พูดไม่ใช่คำซ้ำ) ลักษณะของคำซ้ำดังนี้

2.1 คำซ้ำที่ซ้ำคำนาม แสดงพหูพจน์ บอกว่านามนั้นมีจำนวนมากกว่าหนึ่ง เช่น เด็กๆ หนุ่มๆ สาวๆ

2.2 คำซ้ำที่ซ้ำคำขยายนาม แสดงพหูพจน์ก็มีเน้นลักษณะก็มี เช่น ฉันให้เสื้อดีๆ เขาไปมีแต่ปลาเป็น ๆ

2.3 คำซ้ำที่ซ้ำคำขยายนามหรือสรรพนาม แสดงความไม่เจาะจง หากพูดคำเดี่ยว คำเดียวย่อมเป็นการยืนยันเจาะจงแน่นอนลงไป เช่น เสื้อสีแดงๆ พวกเด็กๆ นั่งคนละทางกับพวกผู้ใหญ่ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.4 คำซ้ำที่ซ้ำคำนามหรือคำบอกจำนวนนับจะแยกความหมายออกเป็นส่วนๆ เมื่อมีคำเป็น มาข้างหน้า ถ้าใช้คำเดี่ยวก็เป็นเพียงจำนวนครั้งเดียว เช่น ชั่งเป็นกิโลๆ ซื้อเป็นร้อยๆ ตรวจเป็นบ้านๆ

2.5 คำซ้ำที่ซ้ำคำบุรพบทหรือคำขยาย ใช้ขยายกริยาบอกความเน้น เมื่อเป็นคำสั่ง เช่น เขียนกลางๆ นั่งในๆ พูดดังๆ เดินเร็วๆ

2.6 คำซ้ำที่ซ้ำจากคำซ้อน 2 คู่ ใช้เป็นคำขยายบอกความเน้น เช่น ออดๆ แอดๆ แสดงการป่วยไข้เสมอยิ่งกว่า ออดแอด

2.7 คำซ้ำที่ซ้ำคำซ้อน 2 คู่ มีความหมายต่างออกไปไม่เนื่องกับความหมายเดิม ใช้เป็นคำขยาย เช่น ไปๆ มาๆ มาลงที่ฉันคนเดียว ไปๆ มาๆ หมายความว่าในที่สุด

2.8 คำซ้ำที่ซ้ำคำนามก็มี คำกริยาหรือคำขยายก็มี ความหมายต่างออกไป ไม่เนื่องกับความหมายเดิม ใช้เป็นคำขยาย เช่น พื้นๆ (ธรรมดา) ลวกๆ (หยาบๆ ไม่เรียบร้อย)

3. คำประสม คือ คำที่มีคำ 2 คำหรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง คำที่ประสมกันเข้าเป็นคำใหม่นี้ ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้น ส่วนคำตามมาเป็นส่วนขยาย การสร้างคำประสมมีวิธีการสร้าง คือ

3.1. นำคำที่มีความหมายสมบูรณ์มีที่ใช้ในภาษาสองคำหรือมากกว่านั้นประสมกันเข้าให้คำต้นเป็นคำตัวตั้ง มีความหมายสำคัญ คำอื่นนอกจากนั้นซึ่งอาจเป็นคำขยายก็ได้ ช่วยขยายความเพื่อบอกลักษณะทั้งในลักษณะใหญ่และลักษณะย่อย

3.2. คำที่ประสมแล้วจะมีความหมายใหม่ ต้องการให้หมายถึงอะไรเป็นชื่อของอะไรก็กำหนดคำตัวตั้งตามนั้น ถ้าต้องการบอกรายละเอียดว่าลักษณะเป็นอย่างไรหรืออื่น ๆ ก็กำหนดคำขยายที่ตามมาให้ได้ตามความต้องการ บางทีต้องอาศัยการย่อความอันยืดยาวลงไว้ในคำเพียง 2-3 คำ หรือบางทีในคำเพียงคำเดียว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ บรรจบ พันธุเมธา (2549: 47-51) ยังได้กล่าวถึงการสร้างคำในภาษาไทยอีกว่า บางครั้งคำในภาษาไทยเราก็เกิดขึ้นใหม่จากการได้รับอิทธิพลภาษาต่างประเทศและภาษาต่างประเทศที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นอย่างมากก็คือ ภาษาอังกฤษ โดยภาษาอังกฤษเข้ามาปนในภาษาไทยในหลายลักษณะสรุปได้ดังนี้

1. ทับศัพท์ ในการทับศัพท์อาจต้องแยกเป็นการถ่ายเสียงลงเป็นตัวอักษร และการออกเสียง บางคำออกเสียงตามเสียงของเขา แต่บางคำออกเสียงตามตัวอักษร ได้แก่ กะรัต แก๊ป ควินิน กุลี ตัน ซุป โบนัส เมล์

2. เสียงเปลี่ยนไป เปลี่ยนเสียงสระ เพื่อให้ออกเสียงสะดวก เช่น เซ็น จาก sign ตัดพยางค์ เช่น uniform ตัดเป็น ฟอร์ม air-condition ตัดเป็น แอร์ number ตัดเป็น เบอร์

3. สร้างคำขึ้นใหม่ เช่น แผ่นปลิว – sheet ภูมิหลัง – background เครื่องพิมพ์ดีด – type writer แผนที่ - map รถยนต์ – motor car ผ้าไนลอน –nylon การ์ดแต่งงาน – wedding card

จะเห็นได้ว่าการเลือกใช้คำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์งานวรรณกรรม ผู้เขียนควรมีกลวิธีในการเลือกคำมาใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะการเขียนและเนื้อเรื่อง จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้คำ สามารถประมวลเป็นแนวคิดเรื่องการใช้คำในงานวรรณกรรมได้คือ

1. คำซ้อน เป็นวิธีสร้างคำที่นำคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในแนวเดียวกันมาซ้อนกัน ได้คำที่มีความหมายใหม่ คำซ้อนแบ่งเป็นหลายประเภท ดังนี้

1.1 คำซ้อนเพื่อความหมาย คือ การนำคำเดี่ยวที่มีความหมายสมบูรณ์ มีที่ใช้ในภาษามาซ้อนเข้ากัน อาจเป็นคำซ้อนที่มี 2 พยางค์ หรือ 4 พยางค์ หรือ 6 พยางค์ ก็ได้ เมื่อซ้อนกันแล้วต้องเกิดความหมายใหม่ ซึ่งอาจไม่เปลี่ยนไปจากความหมายเดิมมากนัก หรืออาจเปลี่ยนไปมาก แต่ถึงจะเปลี่ยนความหมายหรือไม่เปลี่ยนอย่างไรก็ตามความหมายใหม่ย่อมเนื่องกับความหมายเดิม พอให้เห็นความหมายได้

1.2 ซ้อนเพื่อเสียง คือ การซ้อนคำเพื่อประโยชน์ทางด้านเสียง ช่วยถ่วงเสียงให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น คำซ้อนชนิดนี้อาจจะมี 2 คำ 4 คำ หรือ 6 คำได้ คำซ้อนเพื่อเสียงนี้เมื่อนำคำมา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ซ้อนกันอาจไม่มีความหมายแต่เน้นเสียงที่งดงาม หรืออาจมีความหมายอยู่ที่คำใดคำหนึ่ง หรืออาจมีความหมายทั้งสองคำก็ได้

2. คำซ้ำ คือ การนำคำคำเดียวกันนำมากล่าว 2 ครั้ง มีความหมายเน้นหนักหรือบางทีต่างกันไปกับคำเดี่ยวเพียงคำเดียว จึงถือว่าเป็นคำสร้างใหม่ มีความหมายใหม่ทำนองเดียวกับคำซ้อน ต่างกันก็แต่เพียงคำซ้ำใช้คำคำเดียวกันซ้อนกันเท่านั้น และเพื่อให้รู้ว่าคำที่กล่าวซ้ำกัน 2 ครั้งนั้นเป็นคำซ้ำ ไม่ใช่คำเดี่ยวๆเรียงกัน จึงต้องคิดเครื่องหมายกำกับไว้ ในภาษาไทยใช้ไม้ยมก (ๆ) แทนคำท้ายที่ซ้ำกับคำต้น หากไม่ใช้ไม้ยมกจะทำให้สังเกตยากว่า คำใดเป็นคำเดี่ยว คำใดเป็นคำซ้ำ

3. คำประสม คือ คำที่มีคำ 2 คำหรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง คำที่ประสมกันเข้าเป็นคำใหม่นี้ ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้นหรือคำตัวตั้งอาจเป็นคำนามหรือคำกริยาก็ได้ ส่วนคำตามมาเป็นส่วนขยายที่ช่วยขยายความหมายของคำต้นให้ชัดเจนขึ้น

4. คำสมาส คือ การนำคำภาษาบาลีสันสกฤตมาต่อกันเข้าเป็นคำหนึ่งคำเดียว เกิดเป็นคำใหม่ มีความหมายใหม่ มีความหมายถึงสิ่งเดียว หรือเรียกว่า ย่อศัพท์ นอกจากนี้คำสมาสยังให้ความไพเราะของเสียงด้วยวิธีการสนธิ ที่หมายถึง การเชื่อมเสียงท้ายของคำหน้ากับเสียงต้นของคำที่ตามมาให้กลมกลืนกันที่มีทั้ง สระสนธิ พยัญชนะสนธิ และนิคคหิตสนธิ อีกด้วย

5. คำที่รับมาจากภาษาอังกฤษ คือ การที่ภาษาไทยได้รับอิทธิพลจากภาษาอังกฤษ จึงทำให้มีการสร้างคำใหม่จากภาษาอังกฤษด้วยการทับศัพท์ แปลศัพท์ เป็นต้น ทำให้เกิดคำใหม่ที่สื่อความหมายในภาษาไทยมากขึ้น

1.2 การใช้ประโยค

การใช้ประโยค หมายถึง การนำประโยคในภาษาไทยซึ่งมีโครงสร้างต่างๆ มาใช้ในวรรณกรรม โดยนักเขียนแต่ละคนจะมีกลวิธีการใช้ประโยคในการเล่าเรื่องอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไป นักเขียนบางคนชอบใช้ประโยคสั้นๆเรียบง่าย บางคนชอบประโยคยาวซับซ้อน ในภาษาไทยนี้นักเขียนโดยทั่วไปนิยมเขียนลักษณะประโยค 4 แบบ (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2550: 133-134) คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ประโยคสั้น (Attic Sentence) คือ การเขียนที่ใช้ประโยคลักษณะสั้นอย่างที่เรียกว่าเอกัตถประโยคเป็นส่วนใหญ่ ไม่ซับซ้อน พูดอย่างตรงไปตรงมา ได้แก่ ประโยคที่ปรากฏในสามก๊กและหลักศิลาจารึก ซึ่งเป็นวรรณคดีรุ่นเก่า คำในประโยคเหล่านี้มีความหมายทุกคำ ไม่อาจจะตัดให้สั้นลงไปอีกได้ ในวรรณกรรมรุ่นใหม่ก็มีนักเขียนหลายคนที่นิยมเขียนประโยคสั้น เช่น รงค์ วงษ์สวรรค์ สุวรรณี สุคนธา เป็นต้น

2. ประโยคยาวขึ้น (Isocratic Sentence) เป็นประโยคอเนกัตถประโยค หรือสังกรประโยค ประโยคแบบนี้เป็นประโยคขนาดยาวที่ขยายความแก่กันในกลุ่มประโยคเหล่านี้

3. ประโยคยาวแบบโวหาร (Ciceronian) ประโยคแบบนี้ค่อนข้างยาว จะต้องกล่าวรายละเอียดแต่ละอย่างๆ ไปจนจบประโยค จึงจะมีเนื้อความสมบูรณ์เป็นที่เข้าใจ หรือ ประโยคคำถามแบบ Rhetoric Question หรือมิฉะนั้นก็เป็นแบบประโยคที่พูดให้ตีความหมายเสียก่อนไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ได้แก่ สำนวนของ น.ม.ส.

4. ประโยคบาโรก (Baroque Sentence) มีโครงสร้างของประโยคลักษณะคู่ขนาน (Parallelism) อาจมีการเพิ่มพูนทวีขึ้นๆ คลี่คลายเนื้อความจากประโยคหนึ่งขยายไปสู่อีกประโยคหนึ่ง หรือแต่งเป็นประโยคสั้น มีคำเดียวโดยไม่คำนึงถึงความผิดถูกทางไวยากรณ์ แต่ต้องการให้ประทับใจ แปลกใจผู้อ่าน หรืออาจใช้คำผิดแปลกตัดคำ เติมคำแต่ก็ยังทำให้อ่านเข้าใจได้เป็นอย่างดี หรือบางครั้งเป็นประโยคสั้นยาวไม่สมดุลกัน

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2527: 495–559) ได้กล่าวถึง การสื่อสารด้วยประโยคว่า ความสั้นยาวของประโยคมีส่วนเกี่ยวข้องกับความหมายในประโยค คือ ประโยคขนาดสั้นจะมีความหมายน้อยกว่าประโยคขนาดยาว ดังนั้นแทนการใช้ประโยคขนาดยาวเพียงประโยคเดียวผู้ส่งสารจะต้องใช้ประโยคขนาดสั้นหลายประโยค

1. ประโยคสั้น หมายถึง ประโยคที่มีจำนวนคำน้อย ไม่มีการขยายคำหรือขยายความมากนัก ส่วนประกอบของประโยคจะมีภาคประธาน และภาคแสดงเพียงหนึ่งและมีส่วนขยายที่ไม่ซับซ้อน ดังตัวอย่าง

เดือนฉายเป็นไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน
สองสาวกลับจากพักผ่อนชายทะเล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประโยคสั้นสามารถใช้สื่อความหมายได้รวดเร็วตรงประเด็น คือ ผู้รับสารเข้าใจได้ในเวลาสั้น ถ้าเป็นภาษาเขียนก็ไม่ต้องเสียเวลาในการอ่านและจับประเด็น ส่วนภาษาพูดก็ไม่ต้องเสียเวลาลำดับความและแยกแยะประโยค

2. ประโยคยาว หมายถึง ประโยคที่มีข้อความยาว ลักษณะของข้อความที่ยาวขึ้นนั้นเนื่องจาก

2.1 การขยายส่วนต่าง ๆ ของประโยค เช่น

- ย่าพาหลานสาวอายุสิบสี่ไปซื้อเสื้อเป็นของขวัญที่ห้างสรรพสินค้าใจกลางเมือง
- แสงแดดกระตุ้นให้มีการสร้างสีผิวหนัง ที่เรียกกันว่าเมลานินมากขึ้น

2.2 การเชื่อมประโยค เช่น

แสงแดดมีประโยชน์ยิ่งต่อมนุษย์แต่ถ้าได้รับปริมาณมากเกินไปก็พบว่าเป็นโทษได้เช่นกัน เพราะแสงแดดประกอบด้วยรังสีหลายชนิด รวมชนิดที่ก่อให้เกิดโทษได้และชนิดที่ก่อให้เกิดโทษนี้เป็นแสงที่เราไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่รู้จักกันดีว่าคือ รังสีเหนือม่วงหรือแสงอัลตร้าไวโอเล็ต

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยคข้างต้น สรุปได้ว่านอกจากเรื่องของการใช้คำแล้ว ลักษณะการใช้ประโยคเป็นส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการที่จะทำให้ท่วงทำนองการแต่งของนักประพันธ์แต่ละท่านแปลกและแตกต่างกันออกไป การศึกษาลักษณะการใช้ประโยคบ่งบอกถึงท่วงทำนองของผู้เขียนว่ามีท่วงทำนองการเขียนอย่างไร อีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านมีความเข้าใจแจ่มแจ้งในสารที่ผู้ประพันธ์ส่งมายังผู้อ่านทั้งในแง่ของสาระและอารมณ์ความรู้สึกด้วย ผู้วิจัยสรุปลักษณะการใช้ประโยคจากการประมวลความรู้ที่ได้รวบรวมมาดังนี้

1. ประโยคสั้น คือ การเขียนประโยคที่มีจำนวนคำน้อย ไม่ซับซ้อน พูดอย่างตรงไปตรงมา มักไม่มีการขยายคำหรือขยายความมากนัก ส่วนประกอบของประโยคจะมีภาคประธาน และภาคแสดงเพียงหนึ่งและมีส่วนขยายที่ไม่ซับซ้อน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. ประโยคยาว หมายถึง ประโยคที่มีข้อความยาวขึ้น ลักษณะของข้อความที่ยาวขึ้นนั้นเนื่องจากการขยายส่วนต่างๆของประโยคหรือการใช้คำมาเชื่อมประโยค เป็นการเขียนแบบที่ใช้ประโยคหลายความหรืออเนกัตถประโยค

3. ประโยคยาวแบบโวหาร หมายถึง ประโยคที่ค่อนข้างยาว จะต้องกล่าวรายละเอียดแต่ละอย่างๆ ไปจนจบประโยค จึงจะมีเนื้อความสมบูรณ์เป็นที่เข้าใจ หรือ ประโยคคำถามแบบ Rhetoric Question ประโยคลักษณะนี้ต้องอาศัยการตีความหมายเสียก่อน ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะขอเรียกประโยครูปแบบนี้ว่า ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

4. ประโยคแบบบาโรก หมายถึง การเขียนประโยคที่มีลักษณะคู่ขนาน อาจมีการเพิ่มพูนเนื้อความในประโยคให้คลี่คลายไปสู่อีกประโยคหนึ่ง ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเรียกประโยคลักษณะนี้ว่า ประโยคขนานความ

1.3 การใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่แสดงถึงความสามารถในเชิงการประพันธ์ของกวี เพราะภาพพจน์เป็นลักษณะของภาษาที่เกิดจากการสร้างสิ่งหนึ่งมาเชื่อมโยงกับสิ่งหนึ่ง มุ่งความสวยงาม และเพิ่มอรรถรสในงานประพันธ์ ดังที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2547: 9) กล่าวว่า การใช้ภาพพจน์ ผู้อ่านต้องตีความหมาย เพราะผู้แต่งพูดอย่างหนึ่งแต่มุ่งหมายอย่างหนึ่ง

ภาพพจน์เป็นการใช้ภาษาเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผู้แต่งพยายามคิดหาวิธีการต่างๆที่จะช่วยทำให้งานเขียนของตนมีคุณค่า น่าอ่าน โดยทั่วไปนอกจากจะใช้วิธีบรรยายความตรงไปตรงมาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายและรวดเร็วแล้ว นักวิชาการได้นิยามความหมายของภาพพจน์ไว้ดังนี้

วิภา กงกะนันทน์ (2533: 37) อธิบายภาพพจน์ว่า เป็นวิธีการพูดหรือเขียนที่ผู้พูดหรือผู้เขียนพูดหรือเขียนอย่างหนึ่ง แต่หมายความเป็นอย่างอื่นบ้าง ให้มีความหมายกำกวม หนักเบาคลุมเครือ หรือเข้มข้นต่างไปบ้าง ภาพพจน์ช่วยให้เกิดมโนทัศน์ หรือจินตภาพได้ชัดเจนหรือกว้างขวางกว่าภาษาตรงไปตรงมา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543: 140) กล่าวว่า การสร้างภาพพจน์ คือ วิธีการใช้ถ้อยคำบรรยายเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดเป็นภาพขึ้น วิธีการสร้างภาพพจน์สามารถทำได้หลายวิธี เช่น นำของสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบกันโดยตรง เรียกว่าเป็นการเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย หรือนำมาเปรียบเทียบโดยทางอ้อม เรียกว่าเป็นการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ เป็นต้น วิธีการใช้ภาษาเหล่านี้จะช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและภาพพจน์ได้อย่างดียิ่ง

ราชบัณฑิตยสถาน (2552: 357) กล่าวถึงความหมายของภาพพจน์ไว้ว่า เป็นกลวิธีอันเป็นศิลปะของการใช้ภาษา สำนวนในการพูด หรือการแต่งหนังสือ โดยกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมายไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง มีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มอรรถรสให้แก่ข้อความนั้นๆ ภาพพจน์ตรงกับคำว่าในภาษาอังกฤษว่า Figure of Speech

นอกจากนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2552: 357-358) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของภาพพจน์ที่มีต่องานวรรณกรรมไว้ว่า

1. ภาพพจน์ให้ความสำเริงอารมณ์ อันเนื่องจากได้ใช้ความคิดและจินตนาการซึ่งอาจเปรียบได้กับการที่เราได้ก้าวออกจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง มีความเคลื่อนไหวตื่นตัว ไม่เฉยชาซึมเซาในระหว่างติดตามอ่าน ได้สังเกตพิจารณาเห็นสิ่งที่เหมือนกัน และสิ่งที่แตกต่างกัน

2. ภาพพจน์ทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ซึ่งเท่ากับว่าทำให้วรรณคดีเข้าสู่ประสาทสัมผัสของเราได้ง่ายขึ้น โดยได้ยิน ได้เห็น ได้สัมผัส ฯลฯ ได้ร่วมมีประสบการณ์ที่กวีและนักเขียนถ่ายทอดได้ชัดเจน และทำให้เข้าใจและเข้าถึงวรรณกรรมนั้นๆ ได้ยิ่งขึ้น

3. ภาพพจน์ให้ความเข้มข้นทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น ด้วยการให้ความแตกต่าง-ความขัดแย้ง, ความเหมือน-ความผสาน และทัศนคติที่มีอยู่สิ่งหนึ่งสิ่งใด ฯลฯ

4. ภาพพจน์ช่วยให้กล่าวแต่น้อยคำ แต่ได้ความมาก สื่อความและสื่ออารมณ์ได้คมชัดกว้างและลึก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการประมวลเอกสารความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า ภาพพจน์ คือ ศิลปะแห่งกลวิธีการใช้ภาษา โดยอาศัยการเปรียบเทียบต่างๆ เพื่อให้ถ้อยคำและความหมายคำกระทบใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจ ลักษณะของภาษาภาพพจน์จะมีโครงสร้างตัวอักษรผิดไปจากความหมาย ภาษาภาพพจน์มีความน่าสนใจและจุดประกายความคิดและจินตนาการให้กับผู้อ่าน

ความหมายของภาพพจน์ดังกล่าว นักวิชาการยังได้นำเสนอทฤษฎีความรู้เกี่ยวกับภาพพจน์ ซึ่งเป็นกลวิธีการใช้ภาษาอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้งานประพันธ์ทรงคุณค่าและก่อเกิดความงดงาม ลึกซึ้ง และจัดประเภทของภาพพจน์ไว้หลายประเภท ดังต่อไปนี้

วิภา กงกะนันทน์ (2533: 35 – 53) ได้แบ่งประเภทภาพพจน์ดังนี้

1. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเป็นสิ่งเดียวหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำว่า “เป็น” “เท่า” “คือ” ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ เช่น

มังกันจีมีปรีชาเฉียบแหลม **ปัญญาเป็นเข็ม**

(ราชาธิราช)

2. อุปมา (Simile) เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบกันว่าเหมือนคำที่ผู้ใช้โวหารประเภทนี้ใช้ในการเปรียบเทียบ คือคำว่า เหมือน คล้าย ดุจ ดูราว กล ประหนึ่ง เพียง ดัง ราวกับ เฉก ฯลฯ

...เบื้องบนมีกลุ่มเมฆเป็นคลื่นซ้อนซับสลับกันเป็นทิวแถวต้องแสงแดด จับเป็นสีระยับวะวัววาว **ประหนึ่ง**เอาทรายทองไปโปรยปราย

(กามนิต)

3. สมพจนัย (Synecdoche) คือ การกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของส่วนทั้งหมดเพียงบางส่วน แต่ให้มีความหมายคลุมหมดทุกส่วน เช่น

การพูดกันโดยใช้สายเป็นสื่อดีที่ความศิวิไลซ์จะอำนวยให้

(“ความรู้สึกที่สี่” ในถึงป่าคอนกรีต)

สาย ในที่นี้หมายถึง โทรศัพท์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. นามนัย (Metonymy) การใช้โวหารแบบนี้ คือ การเอ่ยถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น มีวิธีการใช้หลายวิธีการ เช่น

4.1 เอ่ยชื่อคน แต่หมายถึงผลงานของเขา เช่น

ฉันรู้จักเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่าอังคาร กัลยาณพงศ์ ทั้งๆ ที่ฉันเป็นคนร่วมสมัยกับอังคาร

หมายถึงรู้จักกวีนิพนธ์ของเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่ากวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์

4.2 เอ่ยชื่อสถานที่ แต่หมายถึงคนที่อยู่ที่นั่น เช่น

ไม่มีปฏิกิริยาจาก**ทับแก้ว**

หมายถึงว่าไม่มีปฏิกิริยาจากนักศึกษาหรืออาจารย์ที่มหาวิทยาลัยศิลปกร ณ พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

4.3 เอ่ยชื่อผลิตภัณฑ์หรือวัตถุ เมื่อหมายถึงผลผลิตประเภทเดียวกันหรือหมายถึงสิ่งอื่น เช่น

บิณฑ์ บันลือฤทธิ์เป็นทั้งดาราจอเงิน และดาราจอแก้ว

แปลว่า บิณฑ์ บันลือฤทธิ์เป็นทั้งดาราภาพยนตร์ และดาราโทรทัศน์

4.4 ใช้คำที่ในภาษาธรรมดามีความหมายอย่างหนึ่ง ให้มีความหมายอีกอย่างหนึ่งในลักษณะคล้ายสัญลักษณ์ เช่น

ยิ่งคืนข้าพเจ้ากับวาสิฏฐีผู้ประสบขุมทรัพย์ใหม่ๆ อันเกิดต่อความร่วมรักของเรา ยิ่งทวีความที่อยากพบมากขึ้นทุกที

(กามนิต)

ในที่นี้ “ขุมทรัพย์” หมายถึง ความสุข

4.5 พูดหรือเขียนอย่างหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น เช่น

นั่นไง มือขวาของท่านนายกฯ

“มือขวา” แปลว่า ผู้ที่ทำงานใกล้ชิดและเป็นกำลังสำคัญ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. ปฏิวาทะ (Oxymoron) คือ การนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้านกันมารวมกัน เพื่อให้เกิดคำซึ่งมีความหมายใหม่ หรือมีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก เช่น

น้อย	+	มาก	= น้อยมาก	(แปลว่า น้อยเหลือเกิน)
ดี	+	บ้า	= ดีเป็นบ้า	(แปลว่า ดีมาก)
รวย	+	ฉิบหาย	= รวยฉิบหาย	(แปลว่า รวยมาก)

6. ปฏิภาคพจน์ (Paradox) คือ ข้อความที่มีความหมายขัดกัน ไม่ว่าผู้ใช้จะจงใจหรือไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริง หรือไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปแล้ว เช่น

สู่สวรรค์ทันใจ ชเลนเจอร์ **ตูมเดียว 7 ศพ**

ยิ่งมีกรรมการงาน**ยิ่งช้า**

7. อาวัตพากย์ (Synesthesia) คือ การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เช่น รส เป็นผลของสัมผัสด้วยลิ้น กลิ่นเป็นผลของสัมผัสจากจมูก การใช้โวหารแบบนี้จะใช้ข้อความ เช่น “รสของความสุข” โดยปกติความสุขเป็นผลสัมผัสด้วยใจ หรือ

กลิ่นของความรัก	คนปากหวาน	เส้นหวาน	คุยม่วน
คนหัวแหลม	สีอ่อนโยน	เสียงเขียว	ตาขาว

8. อติพจน์ (Hyperbole) คือ การพูดเกินความจริงเพื่อเน้นความรู้สึก มิใช่เพื่อหลอกลวง เช่น

ฉัน**รัก**เธอ**เท่าฟ้า**

คิดถึงใจจะขาดแล้วเอย

9. ปฏิรูปพจน์ (Allusion) เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว เช่น วาทะของนักปราชญ์ รัฐบุรุษ กวี หรือสุภาษิต คำพังเพย หรือผลงานของผู้อื่น ตัวอย่างข้อความที่เป็น Allusion มีดังนี้

“ธรรมดาแมวเน่า ถ้าลอยอยู่ในคลองสักตัวสองตัวก็พาให้น้ำเน่าเหม็นไปด้วยครึ่งคลอง” ข้อความที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ ปลาตายตัวเดียวเหม็นไปทั้งข้อง

(จดหมายจางวางหร่ำ)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

10. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนเป็นคน โดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงอากัปกริยาต่างๆ ราวกับเป็นคนบ้าง เช่น พูดได้ ร้องไห้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาทและฐานะให้สรรพสิ่งเหล่านี้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม จนดูประหนึ่งว่าเป็นคนบ้าง เช่น เรียกข้าวในนาว่า “แม่โพสพ” เรียกความตายว่า “พระยามัจจุราช” หรือ “พระยม” เรียกแผ่นดินว่า “แม่พระธรณี” ในบทประพันธ์ก็มี เช่น

“อันมรณธรรมมิได้**มีความละอาย ย่อมทำลาย**ชีพแห่งสัตว์ทั้งสิ้นเป็นอาจิณธรรมดา...”

(ปฐมสมโพธิกถา)

11. อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบกันว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่ความเข้าใจเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการที่จะอธิบาย ดูคล้ายวิธีใช้ อุปมา (Simile) ความแตกต่างอยู่ที่ว่าอุปมา (Simile) เป็นการเปรียบเทียบถ้อยคำ ในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ โปรดดูตัวอย่างอุทาหรณ์ ต่อไปนี้

“อันว่านกเขาไฟซึ่งมีเสียงไพเราะอ่อนหวาน ยืนชีพอยู่ด้วยแสงจันทร์ฉันใด ข้าพเจ้ายืนชีพต่อมาได้ก็ด้วยแสงจันทร์แห่งดวงหน้าของนางฉันนั้น”

(กามนิต)

12. ปฏิปุจฉา (Rhetorical question) เป็นศิลปะของการใช้คำถาม คือ เป็นคำถามที่มิได้หวังคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าต้องการคำตอบ แต่หากจะมีคำตอบ คำตอบนั้นก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ แม้ผู้ที่นิยมใช้โวหารประเภทนี้ คือ นักการเมือง แต่คนทั่วไป กวีและนักประพันธ์ก็ใช้ด้วยเหมือนกัน เช่น

“ขับรถภาษาอะไร อยากตายหรือ”

“กรุงเทพฯ น่าอยู่หรือเมื่ออากาศร้อนเต็มไปด้วยควันพิษ พื้นดินถูกคอนกรีตถมทับไปเสียแทบทุกหนทุกแห่ง ในคลองก็มีแต่น้ำครำ ต้นไม้ไม่พอจะมีอยู่บ้างก็ปราศจากร่มเงา มิหนำซ้ำผู้คนยังแออัดยัดเยียด รถก็ติดเป็นกิโลๆ”

“ฝนแล้งอย่างนี้ชาวนาชาวไร่จะทำอย่างไรกัน”

“...ก็โลกเรามันมีอะไรเป็นที่แน่นอน มีอะไรเป็นเครื่องหมายของความยุติธรรมอันแท้เที่ยง ...คนซื่อสัตย์สุจริตรักเกียรติชื่อเสียงต้องทำงานทั้งกลางวันกลางคืน โดยปราศจากความผาสุก ดำรงชีวิตเหมือนพวกทาส นี่ความยุติธรรมมีอยู่ที่ตรงไหน...”

(ลูกผู้ชาย)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการด้านวรรณกรรมได้กล่าวถึงภาพพจน์ พร้อมทั้งแบ่งประเภทของภาพพจน์ดังนี้

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543: 79-89) ได้กล่าวถึงการใช้ภาพพจน์ไว้ว่าภาพพจน์ (Figures of Speech) ได้แก่ วิธีการใช้ถ้อยคำเพื่อให้เกิดเป็นภาพขึ้นมา วิธีสร้างภาพพจน์มีหลายวิธีด้วยกัน เช่น

1. อุปมาอุปไมย (Simile) เป็นโวหารเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ผู้แต่งต้องนำของสองสิ่ง ซึ่งเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน โดยมีคำว่า เหมือน คล้าย ราวกับ ดูราว ดุจ กล เพี้ยง ประหนึ่ง เทียบ ดัง ฯลฯ เป็นคำเชื่อม เช่น

เพียงมีนางข้างเรียงอยู่เคียงชิด **กระท่อมพิศ เพียง ปราสาทผงาดเผลอ**
แรงเทียนริบระยิบหรี่ยังปรีดิ์เปรอ **ประกายเพ้อ เพียง ดาวสกาวดวง**

(มิ่งมิตรยามยาก)

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นโวหารเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง มักใช้คำว่า เป็น คือ เท่า ในการเปรียบ เช่น จิระนันท์ พิตรปรีชา กล่าวเปรียบว่า

สอยดอกสนด้นร้อย เป็น สร้อยป่า แซมผกากาพย์กลอนซ้องไสว
คือ กำนัลกลั่นฝากจากดวงใจ เส้นทางไกลไม่อาจกั้นสัมพันธ์เรา

(ใบไม้ที่หายไป)

3. สัญลักษณ์ (Symbol) เป็นวิธีการที่ผู้แต่งคิดหาคำมาใช้แทนสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และคำที่นำมาใช้นั้นมีความหมายแตกต่างไปจากความหมายตามตัวอักษรด้วย เช่น ใช้ “ฝน” เป็นสัญลักษณ์แทน “ความสดชื่น” ใช้ “แมลงและดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์แทน “บุรุษและสตรี” เป็นต้น ตัวอย่างบทร้อยกรองที่ใช้สัญลักษณ์เช่น ในบท “ฝนมาแล้ว” ศิวกานท์ ปทุมสูติ ใช้ “กระดูกซี่โครงชาติ” แทน ชาวนา ว่า

เศรษฐกิจบิดผันทุกวันนี้ **กระดูกซี่โครงชาติ** อาจผุแหว่ง
การปรับตัวไม่ทันการเปลี่ยนแปลง ของเจ๊กแพงของไทยถูกทุกประเด็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(ฝนมาแล้ว)

คำว่า “กระดูกซี่โครงของชาติ” หมายถึงชาวนา

4. อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิดสองอย่างที่มีความหมายต่างกัน คล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการจะเสนอ มักจะนิยมใช้สุภาษิต คำพังเพย หรือเพลงกล่อมเด็กเพื่อช่วยสรุปใจความสำคัญหรือช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่อง การเปรียบเทียบแบบนี้จะต่างจากวิธีเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย ตรงที่โวหารอุปมาอุปไมยเป็นการเปรียบเทียบคำ แต่โวหารอุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความดังตัวอย่าง เช่น

ชีวิตตนจนบัดนี้ไม่มีแผก **สวะที่รอแตกตามกระแส**
เริ่มละอายเริ่มเพียรเปลี่ยนแปร ต่อตัวเองตั้งข้อแม้-แก้สังคม
แสวงหาอย่างสับสนบนทางย่าน วิญญาณปนเปประเสประสม
หลายแนวทางได้ค้นคว้ามาลองชม **หากเหมือนงมเงาใสในธารา**

(ความในใจจากภูเขา)

5. คำถามชวนคิดหรือปฏิปุจฉา (Rhetorical-question) เป็นศิลปะการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบของผู้แต่ง เพราะมุ่งจะให้คำถามนั้นเป็นสื่อนำความคิดของผู้อ่านหรือเป็นเครื่องเรียกร้องความสนใจของผู้อ่านมากกว่าต้องการคำตอบ แต่ถ้าจะตอบ คำตอบมักจะออกมาในรูปคำตอบปฏิเสธ นอกจากนี้บางครั้งอาจถือว่าเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้คำตอบดีอยู่แล้วจึงตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านได้คิดหาคำตอบเอาเองว่า

มือใด ถักรุ้งทอฟ้า
ใคร ดึงเมฆมาทบม่าน
ใคร จัดเม็ดทรายรายลาน
ใคร เป่าลมผ่านทะเล

(ขวัญฟ้าทะเลฝัน)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. การกล่าวเท้าความหรือปฏิรูปพจน์ (Allison) เป็นวิธีการเขียนแบบหนึ่ง ที่ผู้แต่งนิยมอ้างถึงบุคคลปรือเหตุการณ์หรือพฤติกรรม หรือข้อความที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายดีแล้ว เพื่อเปรียบเทียบกับตัวผู้แต่งหรือพฤติกรรมบางประการ จะได้ช่วยโยงความคิดให้แก่ผู้อ่านและทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น อังคาร กัลยาณพงศ์ กล่าวตัดพ้อว่าทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนเกิดมาคู่กันทั้งสิ้น เช่น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เกิดมาคู่กับเจ้าฟ้าสังวาล แมลงผึ้งภู่เกิดมาคู่กับดอกไม้ แต่เหตุไฉนตัวเขาเองกลับไร้คู่ ดังคำประพันธ์

ธรรมธิเบศร์มหากวี **มีหญิงสังวาลเป็นมิ่งขวัญ**
มอดม้วยด้วยแรงรักนั้น ทุกชีวันพบคู่ชม

(ฟ้าปั้นฉันเดียว)

7. การกล่าวถึงความขัดกันเข้าคู่กัน หรือปฏิภาคพจน์ (Paradox) เป็นวิธีการกล่าวถึงข้อความที่มีความหมายขัดกัน เพื่อให้เป็นเครื่องตรึงความสนใจของผู้อ่านอีกวิธีหนึ่ง เพราะความตรงกันข้ามดังกล่าว

กาลเวลา **ฆ่า** จิตร ภูมิศักดิ์ กาลเวลาก็ **ตระหนัก** ประจักษ์ค่า
กาลเวลา **ฆ่า** คนดีทุกที่มา แต่เวลาก็ **ทูนเทิด** เชิดคนดี

(ใบไม้ป่า)

8. ปฏิวาทะ (Oxymoron) เป็นวิธีการกล่าวข้อความด้วยการนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้านกันมารวมกัน เพื่อให้เกิดคำ ซึ่งมีความหมายใหม่ เช่น ความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้งหรือเพิ่มความเข้มให้แก่ความหมายคำแรก เช่น **นักบุญ ใจบาป รามสูรเดินดิน ขอทานบรรดาศักดิ์** เช่น ในบท “**ขอทานบรรดาศักดิ์**” ของคมทวน คันธนู กล่าวว่า

หน้าเขาหนาหน้าเขาด้านมานานนัก งานเขาเหนื่อยงานเขาหนัก (หนักชิบหา-)
“**ถือคันไถถือเตารีดเดินกรีดกราย**” **บารมี! บา !** กระจายครอบคลุมเมือง

(ขอทานบรรดาศักดิ์)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9. การใช้คำตรงกันข้าม (Antithesis) เป็นวิธีการใช้ถ้อยคำที่มีความกลับกัน เพื่อให้เกิดความสนใจ เช่น ถนอม ไชยวงษ์แก้ว กล่าวถึงชีวิตของคนเราว่า ต้องพบกับทุกข์และสุข เสียงร้องไห้และเสียงหัวเราะ ดังคำประพันธ์

ชีวิตก็เป็นเช่นนี้
เดี๋ยว **ทุกข์** เดี๋ยวมี **สุข** โศกศัลย์
เดี๋ยว **หัวเราะ** เดี๋ยว **ร้องไห้** รำพัน
เดี๋ยว **แข็งขัน** เดี๋ยว **อ่อนแรง** แกร่งกร้าน

(ชีวิต)

10. อติพจน์ (Hyperbole) หรือโวหารกล่าวเกินจริง มักกล่าวเพื่อให้ได้คุณค่าทางอารมณ์เป็นสำคัญ จึงไม่เพ่งเล็งข้อเท็จจริงแต่ประการใด เช่น นภาลัย (ฤกษ์ชนะ) สุวรรณธาดา กล่าวถึงความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ของคนที่ต้อง “สูญเสียบุคคลผู้เป็นที่รัก” ด้วยโวหารเกินจริงว่า

เสียงฟ้ากรีดหวีดไหวตอนใกล้ค่ำ **เสียงคนร่ำร้องไห้แข่งสายฝน**
น้ำตาฟ้าท่วมโลกเพราะโศกดล **น้ำตาคนท่วมฟ้าเพราะอาลัย**

(“แด่...มาลัย” ในดอกไม้ใกล้หมอน)

11. อาวัตพากย์ (Synesthesia) คือ โวหารที่ใช้คำเรียกผลของการสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อาน เช่น ตามปกติเราใช้คำว่า “รส” เรียกผลการสัมผัสจากลิ้น ใช้คำว่า “กลิ่น” เรียกผลสัมผัสจากจมูก เป็นต้น การใช้โวหารแบบอาวัตพากย์นี้ ผู้แต่งเจตนาจะใช้ภาษาให้ดูเหมือนผิดไปจากการใช้คำตามธรรมดา เพื่อให้คำกล่าวนี้เป็นจุดกระทบใจของผู้อ่าน เช่น

ลายเสือขวัญหลั่งไหล **หอม**ย่อมเป็นกาพย์กลอนอันเฉิดฉาย
พร้อมคติธรรมลึกซึ้งคมคาย ซ่อนไว้ประเสริฐสวยด้วยอารมณ์

(กาพย์กลอน)

ในที่นี้ อังคาร ใช้คำว่า “หอม” ซึ่งเป็นคำแทนผลการสัมผัสทางจมูกกับตัวหนังสือ เพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้อ่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

12. สัทพจน์ (Onomatopoeia) เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบ ด้วยวิธีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ หรือบ่งให้เห็นสี แสง ท่าทางจากเสียงของคำ เช่น แรคำ ประโดยคำ เลียนเสียงใบไม้ที่แห้งกรอบขณะถูกคนเหยียบว่า มีเสียงดัง แกรบเกรียบ ดังคำประพันธ์

แกรบเกรียบ เมื่อเหยียบใบไม้กรอบ แล้งไล้รุมรอบทุกกรอบกร้าน
กระจ่างฟ้ากว้างกว้างก็ว่างงาน แรงร้อนตำวันฉานอยู่ฉาดโชน

(แล้งที่ร่วงราย)

13. การเลี่ยงคำ หรือ สมพจนัยหรืออนุนามนัย (Synecdoche) เป็นโวหารที่กล่าวถึงเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของจำนวนเต็ม แต่มีความหมายคลุมหมดทุกส่วน เช่น อังคาร กัลยาณพงศ์ กล่าวถึงชีวิตที่อดอยากแร้นแค้นของตนไว้ในลำนำภูกระดึง โดยใช้คำว่า “ไส้” ซึ่งเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายมาใช้เป็นคำแทนตัวเองว่า

เกิดเป็นกวีที่โซโง่เขลา เบาปัญญาเอกาน้ำตาไหล
รักรู้ปรัชญาศึกษาไป จน **ไส้แห้งรา** ฐานะยากจน

(ลำนำภูกระดึง)

14. การแทนคำ หรือ นามมัย (Metonymy) เป็นโวหารที่เกิดจากการเรียกชื่อสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น โดยชื่อที่ใช้เรียกมักเป็นคำแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งในความหมายรวม เช่น ในบทร้อยกรองของ ป. ถิ่นนคร เรียกชื่อ เด็กกลุ่มที่เรียนเก่งสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อในสถานศึกษาต่างๆ ได้ว่าเป็นพวก “เนื้อ” ส่วนเด็กกลุ่มที่เรียนไม่เก่งและไม่สามารถสอบเข้าเรียนต่อในสถาบันใดได้เลยนั้น เรียกว่า พวก “เปลือก” ดังคำกลอน

สอบเอ๋ยสอบคัดเลือก ร่อนทิ้ง**เปลือก** เลือกแต่ **เนื้อ** เหลือหลีกเลี่ยง
คัดแต่คนเรียนเรียนเก่งก็พอเพียง หวังชื่อเสียงเกียรติก้องสิ่งต้องการ
แล้วเปลือกล่ะทิ้งไหนใครรับบ้าง ต้องปลิวคว้างร่อนไปไกลสถาน
ก่อคดีก่อปัญหาเหลือประมาณ นักวิชาการช่วยด้วยเถิดเอย

(สตรีสาร)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

15. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นโวหารที่มีวิธีการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนเป็นคน โดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้น แสดงอากัปกิริยาต่างๆ ราวกับเป็นคน เช่น พูดได้ ร้องไห้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาท และฐานะให้สรรพสิ่งเหล่านั้นทั้งรูปธรรมและนามธรรม จนดูประหนึ่งว่าเป็นคนเช่น เรียกแผ่นดินว่า “แม่ธรณี” เรียกข้าวในนาว่า “แม่โพสพ” เรียกความตายว่า “พระยามัจจุราช” หรือ “พระยายม” ทั้งนี้เพราะผู้แต่งมีเจตนาจะสร้างเรื่องราวธรรมดาให้ดูมีชีวิตชีวาน่าอ่าน และช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจคล้อยตามไปด้วย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพพจน์ดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การใช้ภาพพจน์ คือ ศิลปะแห่งกลวิธีการใช้ภาษา โดยอาศัยการเขียนเชิงสร้างสรรค์และการเปรียบเทียบต่าง ๆ เพื่อให้ถ้อยคำและความหมายคำกระทบใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจจุดประกายความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้อ่าน ซึ่งสามารถจัดเป็นประเภทได้ดังนี้

1. อุปมา (Simile) คือ การเปรียบเทียบระหว่างของสองอย่าง ที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คำที่มักใช้แสดงการเปรียบ เช่น ดุจ ประดุจ ดัง ราว ประหนึ่ง ราวกับ เหมือน กล เพียง ปาน เปรียบ เฉก ฯลฯ สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543) เรียกว่า อุปมาอุปไมย (Simile) ส่วน วิภา กงกะนันทน์ (2533) เรียกว่า อุปมา (Simile) ในที่นี้ผู้วิจัยขอเรียกว่า อุปมา (Simile)

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การกล่าวเปรียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมบางประการของของสอง สิ่ง หรือมากกว่านั้นโดยมีคำแสดงเปรียบเทียบนั้นว่า เป็น คือ เท่ากับ ฯลฯ

3. สัญลักษณ์ (Symbol) คือ การเปรียบเทียบที่เรียกสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยใช้คำอื่นแทน สิ่งนั้นๆ จะต้องมีสมบัติบางประการร่วมกัน

4. บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ วิธีการใช้ภาษาในลักษณะที่สร้างสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจให้มีชีวิตจิตใจ อากัปกิริยา และความรู้สึกเหมือนคน รวมถึงการสร้างสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. อุทาหรณ์ (Analogy) คือ การเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ พฤติกรรม ความคิด หรือสภาพใดๆ ซึ่งมีลักษณะเหมือนหรือต่างให้เข้าคู่กันไป โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจเปรียบเทียบกับสิ่งที่ต้องการสื่อหรืออธิบาย

6. ปฏิปุจฉา (Rhetorical question) เป็นศิลปะของการใช้คำถาม คือ เป็นคำถามที่มิได้หวังคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าต้องการคำตอบ แต่หากจะมีคำตอบ คำตอบนั้นก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ

7. ปฏิรูปพจน์ (Allusion) คือ การกล่าวอ้างอิงไปถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน วาทะสำคัญหรือวรรณกรรมอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่องที่เขียน โดยการเอ่ยถึงแต่เพียงสั้นๆ สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543) เรียกว่า การกล่าวเท้าความหรือปฏิรูปพจน์ (Allusion) ส่วน วิภา กงกะนันทน์ (2533) เรียกว่า ปฏิรูปพจน์ (Allusion) ในที่นี้ผู้วิจัยขอเรียกว่า ปฏิรูปพจน์ (Allusion)

8. ปฏิภาคพจน์ (Paradox) คือ การใช้ถ้อยคำหรือข้อความที่มีความหมายตรงข้ามหรือขัดแย้งกันมากล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจน

9. ปฏิวาทะ (Oxymoron) คือ ภาพพจน์ที่ใช้ถ้อยคำหรือวลีแสดงความคิดที่ขัดกันอย่างตรงกันข้ามในตัว ทั้งนี้เพื่อให้มีความหมายใหม่ และมีผลพิเศษทางอารมณ์

10. การใช้คำตรงกันข้าม (Antithesis) คือ วิธีการใช้ถ้อยคำที่มีความกลับกัน เพื่อให้เกิดความสนใจ

11. อติพจน์ (Hyperbole) คือ การกล่าวเกินจริงอย่างจงใจ ด้วยเจตนาเน้นข้อความที่กล่าวนั้นให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้นให้ความรู้สึกและให้คุณค่าทางอารมณ์เป็นสำคัญ อาจเป็นการโอ้อวดเกินจริง แต่อย่างไรก็มี เค้าแห่งความจริงเจือปน ไม่ใช่โกหกหลอกลวง

12. อาวัตพากย์ (Synesthesia) คือ การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา การใช้อาวัตพากย์นี้ ผู้แต่งเจตนาจะใช้ภาษาให้ดูเหมือนผิดไปจากการใช้คำตามธรรมดา เพื่อให้คำกล่าวนี้เป็นจุดกระทบใจของผู้อ่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

13. สัทพจน์ (Onomatopoeia) เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบ ด้วยวิธีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ หรือบ่งให้เห็นสี แสง ท่าทางจากเสียงของคำ

14. สมพจนัย (Synecdoche) คือ การใช้ส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด หรือใช้ส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย หรือกล่าวถึงนามธรรมที่ทำกิริยาอย่างเป็นรูปธรรม สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543) เรียกว่า การเลี่ยงคำ หรือ สมพจนัย หรือ อนุนามนัย (Synecdoche) วิภา กงกะนันทน์ (2533) เรียกว่า สมพจนัย (Synecdoche) ในที่นี้ผู้วิจัยขอเรียกว่า สมพจนัย (Synecdoche)

15. นามนัย (Metonymy) คือ ภาพพจน์ซึ่งใช้คำหรือวลี แทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่นหรือมีสัมพันธภาพใกล้ชิดกับสิ่งที่แทนนั้น อาจแทนสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือ นามธรรมก็ได้ สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543) เรียกว่า การแทนคำ หรือ นามมัย (Metonymy) ส่วน วิภา กงกะนันทน์ (2533) เรียกว่า นามนัย (Metonymy) ในที่นี้ผู้วิจัยขอเรียกว่า นามนัย (Metonymy)

กล่าวได้ว่า การใช้ภาพพจน์ คือ ศิลปะแห่งกลวิธีการใช้ภาษา โดยอาศัยการเขียนเชิงสร้างสรรค์และการเปรียบเทียบต่าง ๆ เพื่อให้ถ้อยคำและความหมายคำกระทบใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจจุดประกายความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้อ่าน

2. เอกสารที่เกี่ยวกับกลวิธีการใช้ภาษา

2.1 ท่วงทำนองการเขียน

การศึกษากลวิธีการใช้ภาษานั้น ท่วงทำนองการเขียน ถือว่ามีความสำคัญและความน่าสนใจมาก ซึ่งมีผู้รู้ทางวรรณคดีหลายท่านได้อธิบายความหมายและขอบเขตของท่วงทำนองการเขียน ไว้ดังนี้

เจือ สตะเวทิน (2518: 86-156) กล่าวถึงลีลา ทำนองเขียน ซึ่งสรุปได้ว่าลีลา ทำนองเขียน คือ การแสดงออกซึ่งความรู้สึก นึกคิดตลอดจนเจตคติของนักเขียน ได้แก่ การระบายความลึกซึ้งทางจิตใจและอุปนิสัยใจคอของนักเขียนออกมา ลีลา-ทำนองเขียนเป็นของเฉพาะตัว คือ นักเขียนแต่ละคนก็มีลีลาหรือทำนองของตนเอง ของใครของคนนั้น วิธีเขียนหนังสือเป็นของคน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หนึ่งๆ โดยเฉพาะ ทำนองเขียนย่อมบอกถึงผู้เขียน คือ บอกความคิด บอกบุคลิกลักษณะและบอกจิตใจ

จากความหมายของลีลาการเขียนดังกล่าว เจือ สตะเวทิน (2518: 86-156) ยังได้พูดถึงลักษณะแห่งลีลาทำนองเขียนที่ดี ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ความแจ่มแจ้ง เป็นลักษณะแรกที่สำคัญสำหรับให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องนี้อยู่ที่ “การคิดให้ดี” ก่อนที่จะเขียน เรื่องลำดับความเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าความคิดของเราชัดแจ้ง เราก็แสดงออกได้ชัดแจ้ง ความแจ้มแจ้งเกิดจากความสั้น เลี่ยงสิ่งตรงข้ามคือการใช้คำฟุ่มเฟือย และให้มีความหมายง่ายในเนื้อความด้วยหลีกคำสูงและการพูดอ้อมค้อม

2. ความถูกต้องและความบริสุทธิ์ หมายถึง ความถูกต้องและความบริสุทธิ์ในการใช้ภาษาและไวยากรณ์ เช่นไม่ใช้คำล้าสมัยเกินไป ไม่ใช้คำหยาบ คำแสลง และคำเฉพาะท้องถิ่น หรือคำใหม่เกินไปตามภาษาตลาด มีข้อสังเกตคือ 1. สัจจะคือให้เรื่องจริง 2. คำ ประโยค ย่อหน้าถูกต้องเรียบร้อย

3. ความตรงต่อความหมาย คือ การแสดงความคิดอันตรงตามที่ตนนึกจะพูด ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเรื่องความตรงต่อความหมาย คือ การใช้ถ้อยคำน้อย หรือเขียนประโยคสั้นที่มีเสน่ห์ ไม่เขียนอะไรที่ตนเองก็ไม่เข้าใจลงไป

4. ความเป็นไปตามธรรมชาติ คือ เขียนตามที่เรารู้สึก หมายความว่า ไม่ตัดไม่แกล้งให้ผิดปกติ เพื่อเลี่ยงหาสำนวนหรูหรา สำนวนที่เขียนอย่างตรงข้ามกับสำนวนตามธรรมดา เรียกว่าสำนวนแกล้งทำ

5. ความสูงสง่า คือ คำพูดด้วยสำนวนเรียบร้อย เลี่ยงความหยุมหยิมไม่เข้าเรื่อง ความต่ำ และความหยาบ

6. ความกลมกลืน คือ ความราบรื่น ไม่กะโดกกะเดก ภาษาไม่ค่อยระคายหู หรือแสลงหู ประโยคทุกประโยคมีเสียงดีอย่างดนตรี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

7. ความมีน้ำหนัก คือ ให้ประทับใจผู้อ่านได้ดี จะเกิดขึ้นได้ต้องเป็นไปตามคำของสวิปต์ นักเขียนอังกฤษที่ว่า “คำเหมาะอยู่ที่เหมาะ”

ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก: 45) กล่าวถึงการเขียนหรือการสร้างสรรค์งานประพันธ์ไว้สรุปได้ว่า การเขียนที่จะให้ได้ผลสมปรารถนาของผู้เขียนนั้น ผู้เขียนไม่เพียงแต่ต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจตามที่ตนต้องการเท่านั้น ในบางกรณียังต้องการให้เกิดความจับใจ ติดใจในข้อความนั้น แต่ด้วยเหตุที่ผู้เขียนและผู้อ่านไม่ได้ประจันหน้ากัน มีแต่ตัวอักษรเท่านั้นที่จะก่อให้เกิดมโนภาพและเรื่องที่จะเขียนก็มีมากมายหลายแบบต่างๆกัน จุดมุ่งหมายก็ต่างกัน ผู้อ่านก็ยังมีหลายประเภท การเขียนจึงต้องอาศัยการฝึกฝนและมีแบบอย่างการเขียน การเขียนจึงนับได้ว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์

นอกจากนี้ ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก: 45) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของภาษาที่ควรใช้ในงานเขียนต่างๆเพิ่มเติมสรุปได้ว่า

1. มีความชัดเจน คือ อ่านแล้วเข้าใจทันทีไม่มีข้อเคลือบคลุมสงสัย การใช้ภาษาง่าย รัดกุม ถูกต้องตามความหมาย

2. มีจุดหมายที่ชัดเจน คือ ผู้อ่านอ่านแล้วจับจุดหมายได้ทันที ไม่พร่าเลอะเลือน หรือมีพลความมากเกินไป

3. มีความสัมพันธ์ดี คือ ดำเนินความไปตามลำดับต่อเนื่องกันไม่วกวน ผู้อ่านติดตามได้ง่าย

4. มีความกว้างขวาง คือ ผู้อ่านอ่านแล้วได้เพิ่มพูนในด้านความรู้หรือความบันเทิงหรือ ทั้งความรู้และความบันเทิง

5. มีความประณีต คือ การใช้คำตลอดจนการเข้าประโยคใช้ความประณีต เลือกมาอย่างถูกต้องและเหมาะสม

6. มีความไพเราะงดงาม คือ ภาษาที่ใช้ทำให้ผู้อ่านอ่านแล้วรู้สึกจับใจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2524: 212) กล่าวถึง สไตล์แทนคำว่า ท่วงทำนองการเขียน หมายถึง “ท่วงทีการแสดงออกเป็นแนวถนัดของนักเขียนคนหนึ่งๆซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยจงใจ หรืออาจไม่จงใจก็ได้ การสร้างรูปประโยคและการใช้สำนวนโวหารถือได้ว่าเป็นเรื่องของท่วงทีการแสดงออกโดยตรง”

เปลื้อง ณ นคร (2541: 63-64) ได้กล่าวถึงความหมายของสำนวนภาษาหรือท่วงทำนองการเขียนสรุปได้ว่า สำนวนหรือสไตล์ แปลอย่างง่ายที่สุดก็ว่า แบบ ได้แก่รูปแบบ หรือลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บางคนแปลคำสไตล์ว่า แบบเขียนบ้าง ทำนองเขียนบ้าง ท่วงทำนองบ้าง เดิมเราใช้คำง่ายว่าฝีปาก...การเขียนหนังสือต่างก็มีแบบของตัวโดยเฉพาะ สำนวนของใครก็ของคนนั้น จะเลียนใครหรือให้ใครเลียนก็ไม่ได้ ต้องสร้างและบำรุงสำนวนด้วยตนเอง ถ้าจะให้คำจำกัดความอย่างสั้นที่สุดของคำว่า สำนวน ก็คือ วิธีแสดงความคิดของเราออกมาเป็นภาษา

พระยาอนุมานราชธน (2546: 105-106) กล่าวถึงคำว่า สไตล์ แทนคำว่าท่วงทำนองการเขียนสรุปได้ว่า สไตล์ หมายถึง ท่วงทำนองแสดงส่วนตัวหรือเฉพาะตัวของท่าน (Personal Style or Specific Style) ซึ่งเกิดจากความคิดเห็นและความสามารถเฉพาะตัว กล่าวโดยย่อก็คือ วิธีวางรูปการสร้างองค์ประกอบของวรรณกรรม ก็อยู่ที่วิธีจัดเรียงถ้อยคำ ประโยคประธาน วรรคตอนของผู้ประพันธ์...

จากคำจำกัดความของท่วงทำนองการเขียนที่นักวิชาการได้กล่าวไว้นั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ท่วงทำนองการเขียน นั้นเราอาจเรียกอีกอย่างได้ว่า กลวิธีการใช้ภาษา ซึ่งถือเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมกระบวนการใช้ภาษาทั้งหมดตั้งแต่ การใช้คำ ประโยค ข้อความ สำนวนโวหาร และกลวิธีการนำเสนอ เป็นต้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าภาษามีความสำคัญร่วมกับองค์ประกอบทางวรรณคดี กลวิธีในการใช้ภาษามีหลากหลายกลวิธี โดยกลวิธีที่ปรากฏในการสร้างงานประพันธ์ต่างๆ มีดังนี้

2.2 กลวิธีการซ้ำ

สมพร มันตะสูตร (2525: 71) กล่าวถึงการซ้ำว่าเป็นศิลปะการสร้างสรรค์วรรณกรรม โดย “การเน้นคำหรือการซ้ำคำใช้เพื่อสร้างความรู้สึกให้กระจ่างชัด คำเหล่านี้ส่วนมากใช้กับการสร้างความรู้สึกและอารมณ์ การคำซ้ำนั้นช่วยให้ความหมายหนักแน่นขึ้นกว่าเดิม บางครั้งซ้ำทั้งคำและความ คือ ไม่ซ้ำเฉพาะ คำหรือสองคำ แต่ซ้ำข้อความซึ่งไม่ยากเกินไปนัก”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2547: 163-174) ได้กล่าวถึงกลวิธีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อให้เกิดความไพเราะด้านเสียงและความหมายไว้ว่า การสร้างงานวรรณกรรมให้เกิดความงามยิ่งขึ้นในความรู้สึกของผู้อ่านนั้นต้องสร้างเสียงเสนาะอันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ การสร้างเสียงเสนาะจะมีขึ้นได้ด้วยการเล่นคำซึ่งเป็นกลวิธีที่ให้ความไพเราะด้านเสียง เช่น การซ้ำคำ ซ้ำความ เล่นอักษร เหล่านี้ล้วนช่วยให้เกิดเสียงเสนาะและให้ความรู้สึกในด้านความหมายอีกด้วย นอกจากนี้ควรใช้กลวิธีที่ทำให้คำมีความหมายไพเราะกินใจ ความหมายอันไพเราะอาจเกิดได้ด้วยกลวิธีต่างๆ ในการแต่งของกวี โดยเฉพาะอย่างการซ้ำหรือการกล่าวซ้ำซึ่งได้ผลเป็น 2 ประการ คือ ได้ผลในการเล่นคำให้มีเสียงไพเราะ และยังได้ผลในด้านการเน้นหรือย้ำ ความนั้นให้ชัดเจนตระหนักยิ่งขึ้นเป็นการสร้างเอกภาพเน้นความนั้นให้เด่นชัด เป็นต้น

ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2539: 156-164) ได้อธิบายไว้ว่า การซ้ำ (Repetition) เป็นการเชื่อมโยงความชนิดหนึ่ง ในภาษาเขียนพบการซ้ำ 3 ประเภท คือ การซ้ำรูป (Recurrence) การซ้ำความ (Paraphrase) และการซ้ำโครงสร้าง (Parallel structure)

1. การซ้ำรูป เกิดจากการที่บางส่วนของข้อความมีรูปภาษาเหมือนกัน เช่น

บนกำแพงโรงเรียนในกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง มีภาพเขียนและคำขวัญของนักเรียนเพื่อรณรงค์เรื่องการจราจร อยู่เต็มเหยียดตลอดแนว ที่ผมเรียกว่ารณรงค์ เรื่องการจราจรนั้น ผมเข้าใจว่ารณรงค์ให้รถไม่ติด ฉะนั้นคำขวัญที่อยู่บนกำแพงจึงควรเป็นความคิดของเด็กนักเรียนในการแก้ปัญหาจราจร

จากตัวอย่างมีการซ้ำทุกส่วน คือ คำขวัญ รณรงค์ การจราจร และผม

2. การซ้ำความ เป็นการเชื่อมโยงความที่ใช้รูปภาษาใหม่ที่มีความหมายคงเดิมหรือใกล้เคียงกับรูปภาษาที่กล่าวนำมาก่อน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การพ้องความหรือการพ้องความหมาย เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

…คนไทยจึงชอบที่พูดในเรื่อง “ยุคใหม่” “สมัยรุ่งเรือง” สมัยที่ผู้นั้นผู้นี้มีอำนาจกับพูดถึง “ยุคเสื่อม” “สมัยตกอับ” หรือ “หมดอำนาจวาสนา”… ดังนั้นคนไทยจึงมองประวัติศาสตร์ว่าเป็นความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในรูปที่ว่าอำนาจได้ถูกมารวมไว้ ณ ศูนย์กลางแห่งหนึ่ง แล้วก็ถึงกาลแห่งความเสื่อม แล้วมีผู้รวมอำนาจได้ใหม่อีก แล้วความเสื่อมก็เกิดขึ้นอีกวนเวียนกันอยู่เรื่อยไป ดังที่กล่าวมานี้ โดยไม่มีจุดหยุดนิ่งหรือจุดจบ ลักษณะนี้นับว่าเป็นการเอื้อแก่การที่มีผู้นำ หรือผู้กุมอำนาจ คนแล้วคนเล่าขึ้นแทนที่ชุดเก่า กลุ่มเก่าหรือคนเก่า

จากตัวอย่างมีการพ้องความระดับวลีหรือกลุ่มคำซึ่งในแต่ละชุดต่างมีความหมายคล้ายคลึงกัน ใกล้เคียงกันหรือไปในทิศทางเดียวกัน คือ ยุคสมัย-สมัยรุ่งเรือง-สมัยที่ผู้นั้นผู้นี้มีอำนาจ ยุคเสื่อม-ยุคตกอับ-หมดอำนาจวาสนา จุดหยุดนิ่ง-จุดจบ ผู้นำ-ผู้กุมอำนาจ ชุดเก่า-กลุ่มเก่า-คนเก่า

3. การซ้ำโครงสร้าง เป็นการเชื่อมโยงความที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษาที่ปรากฏในโครงสร้างภาษาที่เหมือนกัน โครงสร้างที่ซ้ำกันนี้อาจเป็นวลีประเภทใดประเภทหนึ่งหรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของประโยคก็ได้ เช่น

…การวางกลยุทธ์จึงจัดเป็นงานที่แปลกพิเศษซึ่งผู้บริหารระดับสูงจะต้องรับผิดชอบเอง เพราะเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของบริษัทส่วนรวม และเกี่ยวกับการตัดสินใจเรื่องที่จะกระทบกระเทือนบริษัททั้งมวล กลยุทธ์ที่ได้กำหนดแน่นอนแล้วจะนำบริษัทมุ่งไปในธุรกิจประเภทที่แน่นอนและจะแสดงบุคลิกของบริษัทที่เด่นชัด…แผนดำเนินงานต้องสอดคล้องเหมาะสมกับการติดต่อสื่อสารภายในองค์การและต้องเหมาะสมกับการประสานงานระหว่างกิจกรรมย่อยด้านต่าง ๆ …แต่สิ่งที่ผู้บริหารจะต้องกระทำคือ ควบคุมและประเมินผลแผนดำเนินงานและปรับแผนดำเนินงาน ตามความเหมาะสมมากกว่า

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความที่เป็นผลมาจากการซ้ำโครงสร้าง 4 ชุด คือ เกี่ยวกับ….เกี่ยวกับ… จะ…จะ…ต้อง…ต้อง… และ …แผนดำเนินงาน….แผนดำเนินงาน

จึงกล่าวได้ว่ากลวิธีการซ้ำเป็นกลวิธีการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่ช่วยสร้างสรรค์งานวรรณกรรมให้เกิดความไพเราะด้านเสียงและช่วยในด้านการเน้นหรือย้ำความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นการสร้างเอกภาพเน้นความนั้นให้เด่นชัด การซ้ำมีทั้งการซ้ำรูปหรือซ้ำคำ ซ้ำความ และการซ้ำโครงสร้าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.3 กลวิธีการซ้อน

ราตรี ธันวารชร (2534:20-24) ได้ศึกษาการซ้อนคำในภาษาไทยและได้นิยามการซ้อนคำ หมายถึง การนำคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละหน่วยนั้นมีความสัมพันธ์ทางด้านความหมาย และเมื่อรวมหน่วยตามความสัมพันธ์ด้านความหมายแล้วจะกลายเป็นคำหรือกลุ่มคำเดียวกันซึ่งจะทำหน้าที่ในภาษาอย่างเดียวกัน หน่วยที่นำมาเรียงต่อกันนั้นจะมีความหมายประจำคำที่อาจสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ความหมายเหมือนกัน หมายความว่า คำหรือกลุ่มคำแต่ละหน่วยที่นำมาซ้อนกันนั้นมีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอย่างเดียวกัน ความหมายคล้ายคลึงกัน หมายความว่า คำหรือกลุ่มคำที่นำมาซ้อนกันนั้นมีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียง คล้ายคลึงกันหรือร่วมกันมากพอที่จะจัดร่วมเข้าเป็นพวกหรือกลุ่มเดียวกันได้ และความหมายตรงกันข้าม หมายความว่า คำหรือกลุ่มคำที่นำมาซ้อนกันนั้นมีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งลักษณะเป็นคนละพวก คนละฝ่ายตรงกันข้าม

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2537: 64) กล่าวถึงการซ้อนคำในภาษาไทยว่า การซ้อนคำ คือ การนำคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคล้ายกันหรือประเภทเดียวกันมาเรียงซ้อนกัน ทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้น แต่ยังคงเค้าความเดิมอยู่

จากคำจำกัดความข้างต้น กล่าวโดยสรุปได้ว่าการซ้อนคำในภาษาไทยเป็นการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาวิธีหนึ่ง หมายถึง การนำคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่สองหน่วยขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละหน่วยนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย เมื่อรวมหน่วยตามความสัมพันธ์ด้านความหมายแล้ว จะกลายเป็นคำคำเดียวกัน หรือกลุ่มคำเดียวกัน

2.4 กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง

ฉลวย สุรสิทธิ์ (2522: 166) ได้กล่าวถึงการใช้คำให้เกิดความไพเราะสรุปได้ว่า

1. จังหวะของคำในประโยคจะเกิดขึ้นได้ด้วยการหาคำที่เป็นพยัญชนะเดียวกัน หรือพยัญชนะที่ออกเสียงเดียวกัน วางติดกันซึ่งมิใช่คำที่ซ้ำกัน คือ ให้มีลักษณะที่เรียกว่า สัมผัสพยัญชนะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. จังหวะของคำในประโยคจะเกิดขึ้นได้ด้วยการหาคำที่สะกดด้วย รูปสระเดียวกัน วางติดกัน ต่างความหมายกันแต่ เป็นความหมายที่รับช่วงกันหรือความหมายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า สัมผัสสระ

3. จังหวะของคำที่ส่งทอดหรือสัมผัสกันต่างวรรคก็ทำนองเดียวกับข้อ (1) และ (2) คือ อาจส่งทอดกันด้วยรูปสระเดียวกันหรือพยัญชนะเดียวกัน

4. จังหวะของคำในประโยคอาจจะสัมผัสเสียงสลับกันระหว่างสระและพยัญชนะ…

ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก: 52-67) ได้กล่าวว่าถึงการเลือกใช้คำในงานเขียนต่างๆ ว่า การที่จะเลือกคำให้ถูกต้อง ผู้ใช้ภาษาควรต้องรู้จักลักษณะของคำและความหมายของคำเป็นอย่างดี เสียก่อนว่าเป็นอย่างไร ตลอดจนต้องคำนึงถึงชั้นเชิงหรือศักดิ์ของคำด้วย นอกจากนี้การเลือกใช้คำ ควรคำนึงถึงความไพเราะงดงามด้วย จึงจะสมกับเป็นเจ้าของภาษา ผู้รู้จักภาษาไทยดีพอจะใช้คำให้ไพเราะสละสลวย

นอกจากนี้ ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก) ยังกล่าวอีกว่า ภาษาไทยมักมีการใช้คำที่มีพยัญชนะต้นตัวเดียวกัน ทำให้มีเสียงสัมผัสกันเกิดความไพเราะ อีกทั้งมีการใช้คำที่มีจังหวะและเสียงคล้องจองกันเกิดความไพเราะน่าฟัง การใช้คำให้มีน้ำหนัก คำแต่ละคำย่อมมีค่า ไม่ควรจะใช้ให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ถ้าคำใดใช้แล้วไม่ได้มีคุณค่าอะไรดีขึ้นมา ก็ไม่ควรใช้ให้เสียเวลาเปล่าๆ คำที่เกินเข้ามา เรียกว่า คำนั้นไม่มีน้ำหนัก นักเขียนที่ดีควรจะรักษาหลักข้อนี้ไว้

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2547: 163-174) ได้กล่าวถึงการสร้างความงดงามให้เกิดขึ้นกับงานประพันธ์ ซึ่งพอที่จะสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. คำที่เลือกสรรใช้ คำในบทร้อยกรองโดยทั่วไปมักจะไม่ใช้คำดาดๆพื้นๆ มักเลือกคำที่มีความหมายลึกซึ้งสะเทือนอารมณ์ หรือสูงส่งมีสง่าด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษ

2. เสียงเสนาะ เป็นคุณสมบัติที่ทำให้บทร้อยกรองนั้นๆ เกิดรสงดงามยิ่งขึ้นในความรู้สึกของผู้อ่าน เสียงเสนาะจะมีขึ้นได้ด้วยการใช้คำในลักษณะต่างๆ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.1 การใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ เสียงคล้องจอง ได้แก่ สัมผัสบังคับ เรียกว่า สัมผัสนอก สัมผัสไม่บังคับ เรียกว่า สัมผัสใน สัมผัสทั้ง 2 ประเภทนี้ อาจสัมผัสอักษร คือ ใช้อักษรเดียวกันหรือ สัมผัสสระ ใช้สระเดียวกัน เสียงสัมผัสเหล่านี้ทำให้เกิดเสียงคล้องจอง เป็นเสียงดนตรี

2.2 การใช้คำอย่างมีลีลาจังหวะ คือ ความงดงามของจังหวะเสียงหรือช่วงซ้ำอย่างมีอัตราสม่ำเสมอที่มีผลในด้านเสียงและจังหวะ อาจมีเสียงอ่อนเนิบหรือคึกคัก กระชั้นกระชาก กระแทกกระทั้น เป็นต้น

อุดม หนูทอง (2522: 67-69) กล่าวถึง ความงามของกวีนิพนธ์ไทยในด้านการสร้างเสียงเสนาะและการเล่นเสียงสัมผัส ซึ่งเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างความไพเราะทางด้านเสียงพร้อมๆ ไปกับการสร้างความงามทางด้านความหมายด้วย โดยมีรายละเอียดของเสียงสัมผัสสรุปได้ดังนี้

1. สัมผัสอักษรหรือสัมผัสพยัญชนะ คือ การแต่งที่มีคำคล้องจอง ที่เกิดจากเสียงพยัญชนะตัวเดียวกัน และทำให้เกิดความคล้องจอง สละสลวย ซึ่งเป็นความงามทางภาษาที่มีลักษณะของการสัมผัสที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันดังนี้

1.1 คำคู่ คือ ใช้พยัญชนะอย่างเดียวกันสัมผัสชิดกัน 2 คำ เช่น
"อนิจ**จาเจ้า**เพื่อนไร้ มาบรรลัยอยู่เอองค์"

1.2 คำเทียบคู่ คือ ใช้พยัญชนะอย่างเดียวกันสัมผัสชิดกัน 3 คำ เช่น
"**โอ้อกเอ๋ย**แสนวิตกโอ้อกเอ๋ย"

1.3 คำเทียบรถ คือ ใช้พยัญชนะอย่างเดียวกันสัมผัสชิดกัน 4 คำ เช่น
"ปวด**เจ็บเจียนใจจะ**ขาดรอน"

1.4 คำเทียมรถ คือ ใช้พยัญชนะอย่างเดียวกันสัมผัสชิดกัน 5 คำ เช่น
"มา**ร่วงโรยแรมรสเรณู**นวล"

1.5 คำแทรกคู่ คือ ใช้พยัญชนะอย่างเดียวกันสัมผัสกัน 2 คำ แต่มีคำอื่นแทรกกลาง 1 คำ เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“เรียม**จาก**ฤา**จับ**ข้าว เต็มคำ หนึ่งเลย”

1.6 คำแทรกรถ คือ ใช้พยัญชนะอย่างเดียวกันสัมผัสกัน 2 คำ แต่มีคำอื่นแทรกกลาง 2 คำ เช่น

“สักคำ**น้อย**มิให้**แหนง**ระแวงโสต”

2. สัมผัสสระ คือ คำคล้องจองที่เกิดจากการใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะของการสัมผัสสระที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ดังนี้

2.1 คำเคียง คือ ใช้สระสัมผัสเคียงกัน 2 คำ เช่น
“อันอ้อย**ตาล**หวาน**ลิ้น**แล้วสิ้นทราก”

2.2 คำเทียบเคียง คือ ใช้สระสัมผัสเคียงกัน 3 คำ เช่น
“ขอพบชาติหน้า**ใหม่ให้ได้**ถนอม”

2.3 คำทบเคียง คือ ใช้สระสัมผัสเคียงกัน 2 คู่เคียงกัน เช่น
“ดูคม**ขำ**น้ำ**นวลยวน**สวาท”

2.4 คำแทรกเคียง คือ ใช้สระสัมผัสกัน แต่มีคำอื่นแทรก 1 คำ เช่น
“เมื่อแรก**เชื่อ**ว่า**เนื้อ**ทับทิมแท้”

2.5 คำแทรกแอก คือ ใช้สระสัมผัสกัน แต่มีคำอื่นแทรก 2 คำ เช่น
“หนามยอก**ออก**ให้วิ**ตก**โอ้อกเรา”

จึงคำกล่าวข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่าในการสร้างสรรค์งานประพันธ์ต่างๆ นั้น กลวิธีที่ช่วยให้เกิดความงดงามและสละสลวยทั้งในด้านเสียงและจังหวะก็คือ การเล่นคำสัมผัสคล้องจอง ซึ่งเป็นกลวิธีการสร้างเสียงเสนาะให้เกิดขึ้นด้วยการนำคำมาสัมผัสคล้องจองกันอย่างมีศิลปะ ทำให้เกิดจังหวะของเสียงที่ไพเราะและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ การสัมผัสคล้องจองแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สัมผัสอักษร คือ ใช้อักษรเดียวกันหรือ สัมผัสสระ ใช้สระเดียวกัน เสียงสัมผัสเหล่านี้ทำให้เกิดเสียงคล้องจอง เป็นเสียงดนตรี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.5 กลวิธีการขนานความ

เปลื้อง ณ นคร (2542: 34) ได้กล่าวถึงประโยคขนานความว่า ประโยคขนานความเรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Parallelism เป็นประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกันและช่วยเสริมความแก่กันทำให้ข้อความเด่นชัดขึ้นมา

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543: 139 – 141) ได้กล่าวถึงประโยคขนานความว่ามีลักษณะคู่ขนาน (Parallelism) อาจมีการเพิ่มพูนเนื้อความในประโยคให้คลี่คลายขยายไปสู่อีกประโยคหนึ่งต้องการให้มีความหนักแน่นประทับใจในการใช้คำนั้น

ล้อม เพ็งแก้ว (2549: 65) ได้กล่าวถึงประโยคขนานความไว้ว่า ประโยคขนานความมักเชื่อมโยงเนื้อความให้สัมพันธ์กันด้วยคำเชื่อม เช่น เมื่อใด...เมื่อนั้น, ฉันใด...ฉันนั้น เป็นต้น แบบประโยคขนานความนี้ได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลี เมื่อแต่งคาถา ท่านนิยมตั้งคำ ยํ ไว้แล้วรับด้วยคำ ตํ

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2550: 134) กล่าวถึงการขนานความว่า เกิดจากประโยคขนานความหรือเรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Parallelism ซึ่งหมายถึง การเขียนประโยคที่มีลักษณะคู่ขนาน ได้แก่ ประโยคที่ใช้คำว่า “ฉันใด ฉันนั้น” ประโยคลักษณะนี้อาจมีการเพิ่มพูนเนื้อความในประโยคให้คลี่คลายไปสู่อีกประโยคหนึ่ง

จากคำกล่าวของนักวิชาการข้างต้น จึงสรุปได้ว่าการขนานความเกิดจากการนำประโยคขนานความมาสร้างในข้อความ โดยประโยคขนานความ คือ ประโยคที่มีลักษณะคู่ขนาน ประโยคลักษณะนี้อาจมีการเพิ่มพูนเนื้อความในประโยคให้คลี่คลายไปสู่อีกประโยคหนึ่ง มักเชื่อมโยงเนื้อความให้สัมพันธ์กันด้วยคำเชื่อม เช่น เมื่อใด...เมื่อนั้น, ฉันใด...ฉันนั้น เป็นต้น

2.6 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

การสร้างสรรค์งานวรรณกรรมต่างๆ นั้นการนำเสนอเนื้อหาสาระมาสู่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจประเด็กหลักของเรื่องนั้นๆ ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ประพันธ์ตั้งไว้ถือว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นนักประพันธ์จะต้องเลือกสรรกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่ดีที่สุดเพื่อใช้ในการสื่อความหมายสารสำคัญให้แจ่มชัด และกลวิธีที่ดีนั้นจะช่วยถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ต่างๆ มายังผู้อ่านได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อีกทั้งยังช่วยให้งานเขียนโดดเด่นสามารถดึงดูดความสนใจและสร้างความประทับใจให้ผู้อ่านได้ง่ายอีกด้วย กลวิธีการนำเสนอเนื้อหานั้นสามารถทำได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบ และเนื้อหาสาระของงานเขียน ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาไว้ ดังนี้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2522: 26-29) กล่าวถึงการลำดับความที่นิยมใช้ในการเขียนไว้ สรุปได้ดังนี้

1. การลำดับความตามกาล อาจลำดับตามโมงยาม ตามวันเดือนปี ตามอายุ ตามฤดูกาล หรือลำดับตามสมัย

2. การลำดับตามสถานที่ อาจลำดับโดยใช้ทิศทาง ลำดับโดยยึดเอาความใกล้ไกลหรือลำดับโดยรัศมี

3. การลำดับตามความสัมพันธ์ เป็นการสรรและลำดับเรื่องตามขั้นตอนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบลูกโซ่

ประสงค์ รายณสุข (2528: 94-96) ได้เสนอวิธีการขยายความเนื้อเรื่องไว้หลายวิธีได้แก่

1. ขยายความโดยให้นิยามหรือคำจำกัดความ หรืออธิบายความหมาย

2. ขยายความโดยการยกตัวอย่าง

3. ขยายความโดยยกหลักฐานมาอ้างอิง ซึ่งอาจเป็นคำพูดของบุคคล บทความจากหนังสือพิมพ์หรือวารสารต่างๆ ข้อความที่ตัดมาจากตำรา สถิติจากหน่วยงานทั้งหลาย ตลอดจนสุภาษิต คำพังเพย คำคม ฯลฯ

4. ขยายความโดยการเปรียบเทียบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. ขยายความโดยการเล่าเรื่องหรือนิทาน

6. ขยายความโดยการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังสนใจ

7. ขยายความโดยการแสดงเหตุผล

8. ขยายความโดยการกล่าวซ้ำความเดิม

9. ขยายความโดยการใช้โสตทัศนูปกรณ์ เช่น รูปภาพ แผนภูมิ ของจริง ฯลฯ

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2529: 70-73) ได้กล่าวถึงกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาหรือการขยายความเนื้อเรื่องไว้ 10 วิธี สรุปได้ดังนี้

1. การขยายความโดยการให้คำนิยาม หรือคำจำกัดความใหม่ โดยใช้คำพูด หรือประโยคที่ง่าย แต่ให้ความหมายเหมือนเดิม

2. การขยายความโดยการให้ตัวอย่างประกอบ

3. การขยายความโดยการเปรียบเทียบ ช่วยให้เข้าใจเรื่องได้ดี และรวดเร็ว โดยเฉพาะการกล่าวถึงเรื่องที่เป็นนามธรรม

4. การขยายความโดยการชี้ให้เห็นสิ่งที่แตกต่างหรือตรงกันข้าม

5. การขยายความโดยการแสดงเหตุและผล

6. การขยายความโดยการอ้างอิงตัวบุคคล สถานที่จริงๆ หรือข้อมูลต่างๆ มาประกอบ การอธิบาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

7. การขยายความโดยการยกเอาถ้อยคำ ข้อความ สำนวน คำพังเพย สุภาษิต หรือคำพูดของบุคคลอื่นที่เป็นประโยชน์ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคำพูดมาอ้างอิง

8. การขยายความโดยการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ หรือนิทานที่เป็นข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องที่พูด

9. การขยายความโดยใช้คำถาม เพื่อเร้าความสนใจ และกระตุ้นให้ผู้ฟังคิดแสวงหาคำตอบ

10. การขยายความโดยการใช้โสตทัศนูปกรณ์ เช่น แผนภูมิ แผนที่ เครื่องฉายสไลด์ ฯลฯ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2540: 396) ได้กล่าวไว้ว่า กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อเสนอเนื้อหาสาระให้น่าสนใจ ผู้เขียนแต่ละคนจะมีวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันไปตามความถนัดและตามบุคลิกลักษณะของผู้เขียนนั้นๆ เช่น ผู้เขียนบางคนอาจใช้ถ้อยคำง่ายๆ ในการนำเสนอ บางคนอาจนำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นกันเอง มีการใช้ภาษาพูดแบบสนทนา แต่ถ้าเนื้อหาเป็นเรื่องวิชาการ เป็นข้อเท็จจริง และมีจุดมุ่งหมายของการเขียน คือ ต้องการให้ผู้อ่านมีความรู้ ความเข้าใจ วิธีการนำเสนอก็จะมีลักษณะเป็นทางการและมีการใช้ภาษาเฉพาะมากขึ้น

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2545: 84-87) เรียกกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นอีกคำหนึ่งว่า การลำดับความและการขยายความ โดยอธิบายว่าเป็นการเรียบเรียงเนื้อหาของเรื่อง หรือการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กันตามลำดับ การลำดับความจะมาควบคู่กับการขยายความ กล่าวคือ การแสดงความคิดให้ต่อเนื่องลำดับกันนั้น จำเป็นต้องอาศัยการขยายความประกอบควบคู่กันไปด้วย โดยการลำดับความและการขยายความนี้อาจทำได้หลายวิธี เช่น

1. การลำดับความและขยายความตามเวลา เรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนก็กล่าวก่อน ส่วนเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดที่เกิดขึ้นภายหลัง ก็กล่าวทีหลังเรียงกันตามลำดับ

2. การลำดับความและขยายความตามสถานที่และทิศทาง อาทิ กล่าวจากเรื่องหรือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาสิ่งหรือเรื่องที่อยู่ไกลตัว จากข้างในไปข้างนอก หรือจากข้างนอกไปข้างใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรยายหรือพรรณนาสิ่งที่อยู่ข้างบนลงมาข้างล่าง หรือจากข้างล่างขึ้นมาข้างบน บรรยายสิ่งที่พบเห็นจากซ้ายมือไปขวามือ จากทิศเหนือไปทิศใต้ จากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก เป็นต้น

3. การลำดับความและขยายความจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย พูดถึงส่วนรวมหรือส่วนใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจนก่อน แล้วค่อยๆ จาระไนไปถึงส่วนย่อยๆ อันเป็นรายละเอียดของส่วนรวมนั้นตามลำดับ เช่น พรรณนาลักษณะบุคคลก็พูดถึงบุคลิกที่สะดุดตาก่อน แล้วจึงกล่าวบุคคลิกปลีกย่อยอื่นๆ ถ้าพูดถึงโครงการทำงานก็กล่าวถึงโครงการรวมๆ แล้วค่อยแจกแจงไปยังโครงการย่อยๆ หากกล่าวถึงจุดมุ่งหมายหรือประโยชน์ก็กล่าวโดยส่วนรวมออกไปหารายละเอียดเป็นเปลาะๆ ไป

4. การลำดับความและขยายความตามความสำคัญ อะไรที่สำคัญพูดขึ้นก่อน ส่วนที่สำคัญรองลงไปก็กล่าวทีหลังตามลำดับ

5. การลำดับความและขยายความตามหมวดหมู่ คือ แยกแยะเนื้อหาออกเป็นพวกเป็นหมวดเป็นหมู่ เป็นประเภท เป็นชนิด เป็นวิธี ฯลฯ ตามลักษณะของเรื่องราวที่กล่าวถึง

6. การลำดับความและขยายความตามเหตุผล กล่าวถึงเหตุผลและแสดงผลอันเกิดจากเหตุนั้น หรือกล่าวถึงผลก็พิจารณาถึงเหตุที่ก่อให้เกิดผลนั้นๆ

7. การลำดับความและขยายความแบบให้คำจำกัดความ โดยอธิบายความหมายของเรื่องที่พูดให้กระจ่าง บางทีต้องให้ตัวอย่างประกอบด้วย

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่ากลวิธีการนำเสนอเนื้อหา หมายถึง วิธีการที่ผู้เขียนเลือกใช้ในการนำเสนอเนื้อหาหรือดำเนินเรื่องราวมายังผู้อ่านเพื่อให้ผู้อ่านรับรู้สารสำคัญที่ผู้เขียนต้องการนำเสนออย่างถูกต้องชัดเจน และนักวิชาการบางท่านกล่าวว่ากลวิธีการนำเสนอเนื้อหาก็คือการลำดับความ การเรียบเรียงข้อความหรือการขยายความเนื้อหาเพื่อสื่อความมายังผู้อ่านได้ตามเป้าประสงค์นั่นเอง

จากการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการใช้ภาษาแล้ว ผู้วิจัยพบว่า การศึกษากลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมต่างๆ นั้น ประเด็นแรกที่ควรศึกษาให้ละเอียดชัดเจนก่อนก็คือท่วงทำนองการเขียนหรือการใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของนักเขียนท่านนั้นๆ ก่อน โดย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พบว่า แนวทางในการศึกษาท่วงทำนองการใช้ภาษานั้นมุ่งประเด็นไปที่การศึกษาเรื่องการใช้ถ้อยคำในลักษณะต่างๆ การใช้ประโยค การใช้โวหารภาพพจน์ เป็นต้น เมื่อทราบท่วงทำนองของผู้เขียนแล้ว จึงจะสามารถเชื่อมโยงได้ว่าผู้เขียนมีกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อนำเสนองานประพันธ์ของตนในรูปแบบอย่างไร ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่ได้ประมวลและสรุปจากการเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการเขียน การใช้ภาษาในการสร้างสรรค์วรรณกรรม รวมถึงกลวิธีการนำเสนอรูปภาษาในงานวรรณกรรมมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยผู้วิจัยจะศึกษาท่วงทำนองการใช้ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้เห็นชัดเจนก่อน จากนั้นผู้วิจัยจะประมวลท่วงทำนองการใช้ภาษาที่พบนั้นมาสรุปเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ใช้ในงานประพันธ์เพื่อแสดงให้เห็นว่าท่วงทำนองการใช้ภาษาของท่านนั้น มีการนำเสนอด้วยกลวิธีใดจึงทำให้งานประพันธ์ของท่านทรงคุณค่าจนได้รับการยกย่องเชิดชูมาถึงปัจจุบัน

เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด

1. ความหมายของแนวคิด

การสร้างสรรค์งานประพันธ์นั้น ผู้ประพันธ์ย่อมมีความตั้งใจที่จะถ่ายทอดความคิดหรือทัศนะของตนผ่านเรื่องที่เขียนสู่ผู้อ่าน ความตั้งใจหรือทัศนะเช่นนี้เรียกว่า “แก่นของเรื่อง” หรือ “แนวคิด” อันเป็นความคิดหลักของเรื่องที่ต้องการจะสื่อ

แนวคิดในงานประพันธ์ คือ องค์ประกอบสำคัญที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอสู่ผู้อ่านในรูปแบบต่างๆ ในการศึกษาความหมายของคำว่า แนวคิด หรือ สารัตถะ จากเอกสารต่างๆ พบว่ามีนักวิชาการได้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลายประการดังนี้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2507: 204) กล่าวถึง แนวคิดอันเป็นคติธรรมหรือปรัชญาว่า

> วรรณกรรมจะมีค่ายิ่งขึ้นหากผู้เขียนมุ่งแสดงคติธรรม และปรัชญาที่ผู้อ่านพึงจะได้รับฟังและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต แต่การแสดงคติธรรมหรือปรัชญานั้นต้องไม่แสดงแบบสอนหรือสั่ง ต้องมีศิลปะในการที่จะสอดแทรกสิ่งเหล่านี้ไว้ในตอนที่ควรแทรกให้ผู้อ่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รู้สึกชอบโดยม่รู้ตัว อาจจะเป็นภาษิตหรือข้อคิดที่ดีงามหรือแนวปฏิบัติที่พึงปฏิบัติตาม เพื่อแสดงพื้นฐานความรู้ ความคิด ระดับรสนิยมของผู้เขียนและผู้อ่านด้วย

เปลื้อง ณ นคร (2511: 25) กล่าวว่า “แนวคิด คือ จุดสำคัญของเรื่อง ที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้บอกตรงๆ ว่ามีความคิดเห็นเรื่องอะไร เช่นไร แต่เมื่อคนอื่นอ่านจบลงแล้วก็จะเกิดความรู้สึกหรือเกิดแนวความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้ประพันธ์ต้องการ”

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1184) นิยามความหมายของคำว่า “แนวคิดหรือสารัตถะว่าหมายถึง เนื้อหาหลัก ใจความสำคัญ ความคิดสำคัญของเรื่อง”

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2550: 108) ได้อธิบายความหมายของแนวคิดสรุปได้ว่า แนวคิด คือ สารัตถะของเรื่องแสดงลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดา ธรรมชาติของมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน สารัตถะของเรื่องจึงเป็นสาร (Message) ที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน แสดงให้เข้าใจว่าวิถีทางแห่งโลกเรานี้หรือมนุษย์เรานี้เป็นเช่นนี้

จากคำกล่าวทั้งหมดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า แนวคิด คือ ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นจริงของชีวิตและของสรรพสิ่งอันเกิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนนำเสนอสู่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการหยั่งรู้และเข้าใจชีวิตในมุมมองที่กว้างขวาง การเสนอแนวคิดจะต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบทุกส่วนของวรรณกรรม ดังนั้นองค์ประกอบของวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการนำเสนอแนวคิดจากผู้เขียนสู่ผู้อ่าน

2. การนำเสนอและการประเมินค่าแนวคิด

2.1 การนำเสนอแนวคิด

การนำเสนอแนวคิดเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้วรรณกรรมน่าสนใจและดึงดูดใจผู้อ่าน ซึ่งผู้เขียนต้องแสดงความสามารถในการใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจ จึงจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดที่ต้องการสื่อออกมา โดยมีผู้รู้อธิบายถึงกลวิธีในการนำเสนอแนวคิดไว้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539: 72-73) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์การวิเคราะห์วิธีการนำเสนอแนวคิดไว้ว่า ในการพิจารณาทัศนะของนักประพันธ์ เราอาจพิจารณาจากคำพูดของตัวละคร จากวิธีการที่นักประพันธ์บรรยาย แสดงความนึกคิดของตนเองออกมาตรงๆ หรืออาจแฝงไว้ในเหตุการณ์ต่างๆ เราอาจพิจารณาด้วยว่านักประพันธ์ใช้กลวิธีอะไร เช่น ให้ตัวละครสองตัวโต้แย้งกันแล้วให้เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้น ให้ความคิดเห็นของตัวละครที่มีความนึกคิดตรงกับตนเป็นฝ่ายถูก หรืออาจทำให้ตัวเอกของเรื่องมีทัศนะตรงกับทัศนะของตน หรือทำให้ตัวที่ไม่สำคัญกล่าวถึงทัศนะของตนให้แจ่มแจ้ง บางคนต้องแอบแฝงไว้ต้องเพ่งพิศกันมาก จึงจะจับได้ว่าผู้ประพันธ์มีความคิดเห็นอย่างใดแน่ หรืออาจต้องอ่านหนังสือที่นักประพันธ์คนหนึ่งคนใดแต่งหลายเรื่องแล้วจึงจะจับได้ก็มี

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539: 185-187) ได้อธิบายถึงวิธีการนำเสนอแนวคิดไว้สรุปได้ดังนี้

1. นำเสนอโดยการผ่านการบอกเล่าโดยตรงของผู้เขียน โดยผ่านผู้พูดที่ไม่ปรากฏตัว ซึ่งอาจจะเป็นผู้เขียนเองหรือไม่ใช่ก็ได้

2. นำเสนอโดยผ่านทรรศนะของผู้เล่าเรื่อง โดยตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง ซึ่งแนวคิดจะแสดงออกผ่านคำพูดหรือการนึกคิดของผู้เล่าเรื่อง

3. นำเสนอโดยผ่านการกระทำของตัวละครผู้เขียนไม่แสดงแนวคิดออกมาตรงๆ แต่จะให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมและกระทำในสิ่งต่างๆ ตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป

4. นำเสนอโดยผ่านภาษาอุปมา นักเขียนบางคนจะใช้ภาษาในลักษณะของการอุปมาเปรียบเทียบ หรือใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อแนวคิดการอุปมาอาจจะอยู่ในการสนทนา การบรรยายหรือแม้แต่ในชื่อเรื่อง

5. นำเสนอโดยผ่านตัวเรื่องทั้งหมด แนวคิดจะถูกเปิดเผยเมื่อผู้อ่าน อ่านเรื่องจนจบ ซึ่งผู้อ่านจะต้องอ่านอย่างพิจารณาองค์ประกอบต่างๆอย่างรอบคอบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา (2544: 155) ได้กล่าวถึงหลักการวิเคราะห์การนำเสนอแนวคิดว่าสามารถพิจารณาได้หลายประเด็น สรุปได้ดังนี้

1. เรื่องนั้นๆมีแนวคิดหรือไม่

2. ผู้แต่งเสนอแนวคิดอย่างตรงไปตรงมาหรือบอกเป็นนัยๆ

3. เนื้อเรื่องเสนอสาระอะไรเกี่ยวกับชีวิต

4. องค์ประกอบใดมีส่วนในการเสนอแนวคิดมากที่สุด

5. เหตุการณ์ในเรื่องทำหน้าที่หลักในการเสนอสาระและความคิดหรือไม่

6. ตัวละครเรียนรู้อะไรบ้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

7. ความขัดแย้งของเรื่องเรื่องแสดงถึงค่านิยมและความคิดอะไรบ้าง

8. แนวคิดที่เสนอเป็นแนวคิดเฉพาะหรือเป็นสากล

จากทัศนะข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า วิธีการนำเสนอแนวคิด หมายถึง วิธีการที่ผู้เขียนใช้ในการแสดงแนวคิดให้ปรากฏสู่ผู้อ่านโดยผ่านองค์ประกอบทุกส่วนของวรรณกรรม โดยเฉพาะ ตัวละครทั้งด้านพฤติกรรมและอารมณ์ รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ เช่น การเล่าเรื่อง โครงเรื่องและภาษา

2.2 การประเมินค่าแนวคิด

แนวคิดเป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมทุกชนิด เป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอสู่ผู้อ่าน ซึ่งเมื่ออ่านจบผู้อ่านควรพิจารณาประเมินค่าแนวคิดที่ได้ โดยมีผู้อธิบายหลักการประเมินค่าแนวคิดไว้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539: 187-188) ได้ให้หลักเกณฑ์การประเมินค่าแนวคิดสรุปได้ดังนี้

1. เกณฑ์เกี่ยวกับความสมจริง ต้องพิจารณาความสมจริงทั้งด้านภายนอก คือ มีเหตุผลและเป็นไปได้เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์หรือสอดคล้องกับสามัญวิสัยปุถุชน ความสมจริงด้านภายในตัวเรื่อง คือ มีความสมจริงในตัวเรื่องแนวเรื่องที่นำเสนอต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบต่างๆ

2. เกณฑ์เกี่ยวกับคุณค่า แนวคิดที่ดีไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าในเชิงสั่งสอน หรือศีลธรรมเสมอไป แต่ควรจะช่วยตีแผ่ เปิดเผยให้เห็นลักษณะและธรรมชาติของมนุษย์ตามความเป็นไปของสังคมและของโลกอย่างชัดเจน

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา (2544: 155) อธิบายถึงการประเมินคุณค่าของแนวคิดไว้ว่า การจะพิจารณาว่าแนวคิดจะดีหรือไม่ ต้องดูว่าถูกต้องสมจริงตามสภาพชีวิตและสังคมของมนุษย์หรือไม่ แนวคิดที่ดีต้องชัดเจนไม่คลุมเครือ ต้องเสนอความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตมากขึ้น

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2550: 109-110) กล่าวถึงการพิจารณาประเมินค่าของแนวคิดได้ดังนี้

1. แนวคิดนั้นมีลักษณะสมจริงต่อสภาพสังคมและมนุษย์เพียงใด ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ได้กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด

2. ผู้แต่งสามารถแสดงลักษณะอันเป็นธรรมชาติมนุษย์ได้ชัดเจนแจ่มแจ้งหรือคลุมเครือหรือให้ความเข้าใจยังสลัวไม่ชัดเจนเพียงพอ

3. แนวคิดนั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมยกระดับยกจิตใจ หรือตระหนักในอุดมการณ์ของมนุษย์เพียงใด หรือช่วยให้บังเกิดความรู้ ความเข้าใจในชีวิตและโลกเพียงใด

จากข้อมูลที่มีผู้เสนอไว้ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ผู้อ่านควรพิจารณาและประเมินค่าแนวคิดตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ด้านความสมจริงของแนวคิด โดยพิจารณาว่ามีความสมจริงภายนอก คือ มีเหตุผลสอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคมมนุษย์หรือไม่ และความสมจริงนั้นเป็นความสมจริงในตัวเรื่อง คือ แนวคิดต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบต่างๆ

2. ด้านการแสดงลักษณะธรรมชาติของมนุษย์โดยพิจารณาว่าผู้เขียนได้เสนอแนวคิดที่แสดงถึงธรรมชาติของมนุษย์ได้ลึกซึ้ง กว้างขวาง ชัดเจนเพียงใด

3. ด้านคุณค่าทางปัญญา โดยพิจารณาว่าแนวคิดได้ช่วยให้ผู้อ่านตระหนักและเข้าใจความเป็นไปของชีวิตและสังคมเพียงใด

3. แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีเอกสารที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานแก่ที่ประชุมสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 38 วันที่ 24 ธันวาคม พุทธศักราช 2536 มีใจความว่า

> พระพุทธศาสนานั้น ถ้าหมายถึง คำสั่งสอนที่เที่ยงตรงตามพระพุทธโอวาทแล้ว ย่อมมีความแน่นอนมั่นคงอยู่ในตัว ขอเพียงชาวพุทธไม่บ่อนเบียนทำลายให้แปรผัน ผิดเพี้ยน และร่วมกันรักษาความบริสุทธิ์ไว้ให้ได้ พระพุทธศาสนาก็จะยืนยันอยู่ได้ตลอดกาล...พระธรรมนั้นชื่อว่าเป็นอกาลิโกถูกต้องเที่ยงแท้และเหมาะที่จะน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเสมอไม่ว่าในกาลไหนๆจึงย่อมเป็นแม่บทของการพัฒนาแบบยั่งยืนได้แน่นอนปราศจากข้อกังขา ข้อสำคัญนั้น ชาวพุทธเองจะต้องขวนขวายศึกษาพุทธธรรมให้ทราบชัดโดยทั่วถึงและน้อมนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงใจให้ประจักษ์ผล พระพุทธศาสนาจึงจะอำนวยประโยชน์แก่การพัฒนาให้ประจักษ์ผล พระพุทธศาสนาจึงจะอำนวยประโยชน์แก่การพัฒนาสมตามที่ปรารถนานั้นได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ยังได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ โดยได้มีพระราชดำรัสเมื่อเสด็จออกสีหบัญชร ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท เพื่อแจ้งพระราชดำริในการเสด็จออกบรรพชาอุปสมบท ใจความสำคัญว่า

> ข้าพเจ้าขอแถลงดำริที่จะบรรพชาอุปสมบทในพระศาสนาให้ทราบ โดยที่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติของเรา ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าเอง ก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอน อันชอบด้วยเหตุผล จึงคิดอยู่ว่าถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535: 587) ได้แสดงแนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนาในสังคมไทยไว้สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาก็เป็นส่วนสำคัญของสถาบันสังคมไทย ชีวิตของคนไทยนั้นฝังอยู่กับศาสนาพุทธเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา เป็นศิลปะ เป็นวัฒนธรรม หรือแม้แต่การค้าทางเศรษฐกิจก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้นพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคมจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อสังคมมาก เมื่อเป็นดังนี้ก็เป็นเรื่องของพุทธบริษัททั้งหลายที่จะต้องช่วยกันธำรงรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคงในบ้านเมืองของเราสืบไป

นอกจากนี้ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535: 588) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่าการที่เราจะพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงยั่งยืนในฐานะที่เป็นสถาบันอันสำคัญทางสังคมนี้ เราก็ต้องมีการจัดองค์การของศาสนาขึ้น การจัดองค์การนั้น องค์การที่สำคัญที่สุดเราก็รวมกันเรียกกว้างๆ ว่า คณะสงฆ์ คณะสงฆ์นี้ได้แก่ ส่วนสำคัญที่สุดของพุทธบริษัท คณะสงฆ์ที่พากันบวชเรียนเพื่อสืบศาสนาของเราให้พัฒนาถาวรต่อไป ในการที่คณะสงฆ์จะมาอยู่ร่วมกันก็ต้องมีการจัดเพื่อที่จะดูแลปกครองซึ่งกันและกันให้ราบรื่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทและคำกล่าวของนักวิชาการข้างต้น สรุปความในเรื่องของพระพุทธศาสนาได้ว่า

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และหลักคำสอนมีเหตุและผล

2. พระพุทธศาสนาจะยั่งยืนอยู่ได้นั้น ชาวพุทธทั้งหลายจะต้องร่วมมือและช่วยกันปกป้องรักษาคำสอนหรือพุทธโอวาทให้บริสุทธิ์ ไม่ควรบ่อนเบียนทำลายให้คำสอนแปรผัน ผิดเพี้ยนไป

3. ควรศึกษาพุทธธรรมให้เข้าใจชัดเจน

4. ควรน้อมนำหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมด้วย

5. ควรมีองค์การพระพุทธศาสนา นั่นคือ องค์การสงฆ์เพื่อสืบพระพุทธศาสนาให้พัฒนาถาวรต่อไป

4. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมมีเอกสารที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2521: 7-9) กล่าวถึงความหมายของสังคมไว้ว่า หมายถึง คนอย่างน้อยก็ตั้งแต่สองขึ้นไป มีที่อยู่อาศัยร่วมกันในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานตามสมควร พอมีโอกาสจะปรับตนเองแต่ละคนให้เข้ากันได้ดี จนลงเป็นรูปเป็นแบบเดียวกันไม่มากก็น้อย และมีความสนใจในสิ่งต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกนึกเห็นส่วนใหญ่ก็ละม้ายคล้ายคลึงกัน และถือว่าตนก็เป็นหน่วยหนึ่งในสังคม ซึ่งมีขอบเขตกำหนดฐานะและบทบาทของตนในสังคมไว้แจ้งชัดอยู่ในตัว

นอกจากนี้พระยาอนุมานราชธน (2521: 7-9) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า สังคมหนึ่งๆ จะมีองค์ประกอบหรือหน่วยที่สำคัญ เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. สังคมครอบครัว ก็มีสามี ภริยาและบุตร เป็นหน่วยของครอบครัว ต่างก็มีฐานะและบทบาทเป็นสามีภริยา เป็นบิดามารดาและบุตร ซึ่งมีขอบเขตกำหนดไว้ชัดแจ้งอยู่แล้วในตัว นี่เป็นสังคมซึ่งมีจำนวนคนน้อยที่สุด

2. สังคมประชาชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมใหญ่ ก็ได้แก่ คนที่อยู่ในประเทศชาติใดชาติหนึ่ง เช่น ชนที่มารวมกันเป็นประชาชาติไทย ก็ได้ชื่อว่าเป็นชนชาวไทยทุกคน แต่ละคนก็เป็นหน่วยหนึ่งของประชาชาติไทย และมีฐานะและบทบาทมีกฎเกณฑ์ซึ่งมีขอบเขตกำหนดไว้ชัดแจ้ง สังคมประชาชาติจึงเปรียบได้กับสังคมที่มีการปกครองการกำหนดบทบาทและฐานะของคนหรือก็หมายถึง สังคมที่มีการเมืองการปกครองนั่นเอง

3. สังคมจะมีเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อต่างๆ ที่หลากหลาย แต่สิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ และไม่คงที่ เห็นได้จากการที่สังคมไทยนั้นเมื่ออยู่ใกล้ชิดสังสรรค์กับสังคมชาติอื่นซึ่งเป็นชนชาติเพื่อนบ้าน หรือได้คบค้าสมาคมกับชนชาติอื่นซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แต่ว่าเข้ามาอยู่ร่วมกันกับชาวไทย บางทีก็ทำให้ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อเดิมของไทยบางท้องถิ่น บางหมู่ต้องเปลี่ยนแปลงและแปรรูปไปไม่มากก็น้อย เพราะถูกอิทธิพลของเรื่องที่กล่าวมาข้างต้น

พัทยา สายหู (2534: 143) กล่าวแสดงแนวคิดเกี่ยวกับสังคมสรุปได้ว่า

> สังคมประกอบด้วย “กลุ่ม” ที่บุคคลเป็นสมาชิกร่วมอยู่ และชีวิตสังคมดำเนินไปได้เพราะสมาชิกของกลุ่มมีการกระทำต่อกันตาม “บรรทัดฐานแบบอย่าง” ที่กลุ่มหรือสังคมกำหนดไว้แน่นอนเป็นที่รู้และยอมรับนับถือกัน เพราะฉะนั้นคำว่า “สถาบันสังคม” บางทีจึงหมายความได้ว่า 1. กลุ่มคนที่รวมกันแน่นอนด้วยจุดประสงค์ที่จะกระทำการต่อกันระหว่างกัน และร่วมกัน และ2. แบบอย่างของการกระทำทางสังคมที่กำหนดไว้ชัดเจนแน่นอนเป็นที่รับใช้สืบต่อกันมาก

สุพัตรา สุภาพ (2542: 32) ได้ให้นิยามของสังคมไว้ว่า “สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่รวมกันอยู่ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดจนถึงขั้นเป็นกลุ่มคนขนาดใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มคนย่อยๆ หลายเชื้อชาติ ภาษา ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมใหญ่ โดยมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมเป็นของตนเอง”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากคำกล่าวของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า สังคม คือ กลุ่มคนที่รวมกันอยู่ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีที่อยู่อาศัยร่วมกันในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานตามสมควร มีการปรับตัวเข้ากันได้และอยู่ร่วมกันได้และมีความสนใจในสิ่งต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกนึกเห็นคล้ายคลึงกันและจะต้องมีบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ในการควบคุมสังคมด้วย โดยเมื่อประมวลความรู้ในเรื่องสังคมแล้ว ผู้วิจัยจึงพบว่าสังคมมีองค์ประกอบ คือ

1. กลุ่มคนที่เป็นหน่วยที่เล็กที่สุด นั่นคือ ครอบครัว ซึ่งมีสมาชิกได้แก่ พ่อแม่ ลูก เป็นต้น

2. สังคมใหญ่ ที่เกิดจากการร่วมกันของคนจำนวนมากซึ่งต้องบรรทัดฐาน มีกฎเกณฑ์ หรือการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน ในที่นี้ผู้วิจัยถือว่าเป็นเรื่องของการเมืองการปกครองคนในสังคม

3. สังคมต้องประกอบด้วยประเพณี ค่านิยม ความเชื่อต่างๆ ซึ่งทุกสังคมมักได้รับอิทธิพลจากการใกล้ชิดสัมพันธ์กับสังคมของชาติอื่น ทำให้สิ่งประเพณี ค่านิยม ความเชื่อเปลี่ยนแปลงไป

5. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

สาโรช บัวศรี (2514: 8) ได้กล่าวถึงการศึกษาไว้ว่า

> ในปัจจุบันได้มีความคิดกันอยู่แพร่หลายว่า การศึกษาคือการงอกงามที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากได้รับประสบการณ์ที่เลือกเฟ้นให้แล้วเป็นอย่างดี สิ่งนี้เป็นการเตือนใจครูผู้สอนหรือนักบริหารการศึกษาทั้งปวงให้รำลึกอยู่เสมอว่า เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องเลือกเฟ้นและจัดหาประสบการณ์ที่ดีๆ และเหมาะสมทั้งทางวิชาการ กิจกรรมและอื่นๆ ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งถ้าจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนได้ถูกต้องและเหมาะสมแก่ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียน และเหมาะสมตามความจำเป็นและต้องการของสังคมด้วยแล้ว ผู้เรียนก็จะเจริญงอกงามขึ้นในทางที่เป็นประโยชน์แก่สังคมหรือที่เรียกว่า ได้รับการศึกษานั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ สาโรช บัวศรี (2514: 9) ยังกล่าวอีกว่าการจะทำให้ผู้เรียนมีการศึกษา คือ มีความงอกงามตามแนวทางอันเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมได้นั้น “ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดให้ผู้เรียนได้ประสบพบปะหรือได้ฝึกฝนในสิ่งต่างๆ มากมาย เลือกเฟ้นให้ได้พบแต่สิ่งที่ดีๆ เริ่มตั้งแต่เครื่องเล่น เครื่องมือวิชาการ วิชาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม ศาสนา...ได้พบกับสิ่งแวดล้อมชนิดต่างๆ ได้ผจญกับปัญาชีวิตต่างๆ สามารถสร้างคุณธรรม (Values) ขึ้นได้ประจำใจ...”

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535: 69-70) แสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาสรุปได้ว่า

> การศึกษาเป็นระบบการสอนการเรียนอย่างมีระเบียบแบบแผนซึ่งสังคมจัดให้แก่สมาชิกภายในสังคมนั้น การศึกษาเป็นองค์การสำคัญของรัฐซึ่งใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก กำลังคนในระบบการศึกษาเป็นกำลังอันมหาศาล มีจำนวนมากกว่ากิจการใดๆ ของรัฐ การศึกษาเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่สนใจและสงสัย คนที่เอาใจใส่ต่อการดำเนินงานของระบบการศึกษามีตั้งแต่สามัญชน สื่อมวลชน ไปจนถึงนักวิชาการสาขาต่างๆ นักการเมือง นักบริหาร รัฐบุรุษและประมุขของประเทศ...การศึกษามีส่วนผูกผันกับชีวิตของคนในสังคมเป็นอันมาก

นอกจากนี้ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535: 71-75) ยังได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของการศึกษาว่ามีดังนี้

1. การฝึกฝนอาชีพให้แก่เยาวชน ประชาชนส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนในโรงเรียนก็เพราะมุ่งหวังว่าเด็กของตนจะมีความสามารถสูงพอที่จะประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวในภายหลัง ระบบการศึกษาก็ยอมรับหน้าที่อย่างเต็มภาคภูมิ ระบบการศึกษาได้จัดสอนวิชาอาชีพหลายประเภทและหลายระดับ สังคมยอมรับการปฏิบัติหน้าที่ข้อนี้ของระบบการศึกษาอย่างสมบูรณ์ องค์การของรัฐบาลและเอกชนจะบรรจุคนเข้ารับหน้าที่การงานโดยอาศัยประกาศนียบัตรจากสถาบันการศึกษาเป็นหลักเกณฑ์อันสำคัญ

2. การถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่เยาวชน สังคมจะยั่งยืนอยู่ได้ก็เพราะสมาชิกของสังคมยึดถือวัฒนธรรมอันเดียวกัน สมาชิกจะดำรงชีวิตในสังคมได้โดยสะดวกก็ต่อเมื่อเขาปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมได้เต็มที่ สิ่งที่จะช่วยในการปรับตัวของเขาก็คือการเรียนรู้และการยอมรับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัฒนธรรมของสังคม ดังนั้นการปฏิบัติหน้าที่ข้อนี้ของระบบการศึกษาจึงเป็นความต้องการของสังคมและสมาชิกแต่ละคนในเวลาเดียวกัน

3. การนำความก้าวหน้ามาสู่สังคม ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอก็เพราะคนในสังคมมีความรู้ความสามารถใหม่ๆ ตามความก้าวหน้าในทางวิชาการ สถาบันที่จะทำให้เกิดความรู้ความสามารถอย่างใหม่แก่คนในสังคมก็คือ สถานศึกษา ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มาสอนให้แก่นักเรียน ถ้าสังคมประสบปัญหาหรือมีความต้องการอย่างใหม่ ระบบการศึกษามักนำเอาเรื่องเหล่านั้นมาสอน

4. การสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากสอนให้เด็กเรียนรู้และยอมรับวัฒนธรรมในสังคมแล้ว ระบบการศึกษาต้องสอนให้เด็กยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวให้แก่ประเทศชาติด้วย สอนให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในชาติ การรักษาระเบียบวินัยในโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่ฝึกฝนนักเรียนให้ยอมปฏิบัติตามความต้องการของสังคม การเรียนและการฝึกฝนแบบนี้ย่อมทำให้คนยอมรับอุดมการณ์อย่างเดียวกัน และปฏิบัติอย่างเดียวกัน ซึ่งถ้าระบบการศึกษาปฏิบัติหน้าที่ได้ผลดีจะทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในบ้านเมืองได้มาก

5. การส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคล ผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนต้องการผลประโยชน์ในทางวัฒนธรรมและการเพิ่มพูลสติปัญญาโดยทั่วไป ในเมื่อความก้าวหน้าของสังคมย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของสมาชิกในสังคม ระบบการศึกษาจึงถือว่าการส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคลเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2555: 18) ได้กล่าวถึงกระบวนการศึกษาสรุปได้ว่า

> กระบวนการศึกษาเกิดขึ้นนับแต่เริ่มมีสังคมมนุษย์และมีการถือปฏิบัติต่อๆ กันมา โดยเฉพาะการศึกษาในแบบที่ให้คนเรียนรู้วัฒนธรรมที่เป็นอยู่ เพื่อให้คนคนนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่นๆ ได้อย่างมีความสุข การศึกษาในแบบนี้เป็นการศึกษาที่คนเก่าจัดให้กับคนใหม่ในสังคม ผู้ใหญ่จัดให้กับเด็ก พ่อแม่จัดให้กับลูก เป็นต้น บางทีเราเรียกกระบวนการศึกษาแบบนี้ว่าเป็นการอบรมบ่มนิสัย เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้มีความรู้ขั้นต่ำ มีวิชาชีพ มีความเข้าใจในระบบของสังคมเพียงพอที่จะดำรงชีพอยู่ในสังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้ การศึกษาในลักษณะนี้นอกจากจะทำให้สมาชิกใหม่ คือ เด็กได้เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมแล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งให้สืบต่อไว้กับคนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

จากการประมวลความรู้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่นักวิชาการกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การศึกษา คือ การสร้างความเจริญงอกงามให้เกิดกับบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเสริมฝึกฝนด้านวิชาชีพ และการสร้างคุณธรรม จริยธรรมในเกิดขึ้นกับผู้เรียนเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้าต่อไป จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ของสังคม ทุกภาคส่วน ทุกองค์กรในสังคมจะต้องร่วมมือร่วมใจกันเลือกเฟ้นและจัดหาประสบการณ์ที่ดีๆ และเหมาะสมทั้งทางวิชาการ กิจกรรมและอื่นๆ ให้กับผู้เรียนอย่างเหมาะสมที่สุด

6. แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

แนวคิดเกี่ยวกับภาษามีเอกสารที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก: 1) กล่าวว่า “ภาษาเป็นสื่อให้ติดต่อกันและทำให้วัฒนธรรมอื่นๆ เจริญขึ้น ภาษาเป็นสื่อความหมายของคนทั้งชาติ แต่ละภาษาก็มีระเบียบของตนแล้วแต่จะตกลงกันในหมู่ชนชาตินั้น”

ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก: 2-3) กล่าวว่า ภาษาเป็นศิลป์ คือ ภาษาที่ดีนอกจากเป็นสื่อความหมายที่ดีแล้ว ยังต้องมีความงดงามในการใช้ภาษา ภาษาทุกภาษาย่อมมีระดับ เราจะทราบได้ว่าผู้ใดอยู่ในระดับไหน ก็จะได้ทราบจากากรใช้ภาษา ฉะนั้นการในการใช้ภาษาจึงควรที่จะระมัดระวังและพยายามใช้ภาษาให้ถูกต้อง เหมาะสมและงดงาม และภาษาเป็นศาสตร์ คือ ภาษาต้องมีระเบียบมีกฎเกณฑ์ ผู้ใช้ต้องต้องรักษากฎเกณฑ์นั้นๆ แต่กฎเกณฑ์หรือหลักของภาษาไม่ตายตัว เพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์ตั้งขึ้นจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ดังนั้นในการใช้ภาษาใดๆ ต้องคำนึงถึงหลักทางภาษา และต้องรักษาระเบียบทางภาษาอย่างเคร่งครัด

พระยาอนุมานราชธน (2522: 21-23) กล่าวถึงภาษาว่า คือ วิธีที่มนุษย์แสดงความในใจเพื่อให้ผู้ที่ตนต้องการให้รู้ได้รู้ จะเป็นเพราะต้องการบอกความในใจที่นึกไว้ หรือเพื่อระบายความในใจที่อัดอั้นอยู่ในปรากฏออกมาภายนอก โดยใช้เสียงพูดที่มีความหมายตามที่ได้ตกลงรับรู้กัน ซึ่งมีผู้ได้ยินรับรู้และเข้าใจ เพราะฉะนั้น ภาษาจึงต้องมีพร้อมด้วยองค์ 2 คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. เสียงพูดที่นึกไว้แล้วพูดออกมา แต่เสียงที่หลุดปากออกมาลอยๆ เพราะด้วยมีอารมณ์สะเทือนใจ ไม่ใช่เสียงพูดตามความหมายนี้

2. ความหมาย ซึ่งผู้พูดและผู้ฟังหรือผู้ได้ยินเข้าใจรับรู้ตรงกัน คือ ฟังออก และผู้ฟังต้องพูดตอบได้ด้วย

ลักษณะ 2 ประการนี้ย่อมมีสัมพันธ์อยู่ด้วยกัน จะแยกออกจากกันไม่ได้ ถ้าขาดเสียแต่อย่างใดก็ไม่เป็นภาษา ดังนั้นภาษาจะต้องมีเสียงและความหมาย แต่เสียงและความหมายของคำก็อาจเพี้ยนหรือกลายได้ เพราะภาษาก็เหมือนกับสิ่งอื่นๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น จะต้องเปลี่ยนแปลงและกลายไปตามกาละและเทศะ เสียงและความหมายอาจจะกลายขยายตัวบ้าง สูญหายไปบ้าง เกิดใหม่บ้าง อันเป็นไปตามความเจริญและความเสื่อมของภาษาและของชาติซึ่งเป็นเจ้าของภาษา...

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ภาษาคือวิธีที่มนุษย์แสดงความในใจ เพื่อให้ผู้ที่ตนต้องการให้รู้ได้รู้ จะเป็นเพราะต้องการบอกความในใจที่นึกไว้ให้ปรากฏออกมาภายนอก โดยใช้เสียงพูดที่มีความหมายตามที่ได้ตกลงรับรู้กัน และภาษาต้องมี 2 องค์ประกอบ ได้แก่ เสียงและความหมาย กล่าวคือ คำต่างๆ ที่เปล่งออกมาจะต้องประกอบด้วยเสียงของคำและความหมายประจำรูปคำนั้นๆ และภาษาทุกภาษาล้วนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อันเกิดจากปัจจัยต่างๆ

จากการประมวลความรู้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าในการสร้างสรรค์งานประพันธ์ต่างๆ นั้น นอกจากการพิจารณาในเรื่องภาษาที่ปรากฏในงานประพันธ์แล้ว แนวคิดต่างๆ ที่ผู้เขียนนำเสนอก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจน เพราะหากได้ศึกษาวิเคราะห์ทั้งกลวิธีการใช้ภาษาและศึกษาแนวคิดหลักที่นักประพันธ์นำเสนอแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจและรับรู้วัตถุประสงค์หลักที่ผู้เขียนต้องการสื่อถึงผู้อ่านได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังได้มุมมองของหรือโลกทัศน์ของผู้เขียนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตได้อีกด้วย และในประเด็นด้านแนวคิดนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หมายถึง ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นจริงของชีวิตและของสรรพสิ่ง อันเกิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนนำเสนอสู่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการหยั่งรู้และเข้าใจชีวิตในมุมมองที่กว้างขวาง การเสนอแนวคิดจะต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบทุกส่วนของวรรณกรรม ดังนั้นองค์ประกอบของวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการนำเสนอแนวคิดจากผู้เขียนสู่ผู้อ่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระมหากันต์ วฑฺฒนวโส (มโนวัฒนันท์) (2535) ได้ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค้านท์กับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ผลการวิจัยมีข้อสรุปที่สำคัญ คือ นักคิดทั้งสอง มีความเห็นที่ไม่แตกต่างกันในเรื่องของการใช้ปัญญาในแง่ที่ว่า การใช้ปัญญาที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการไตร่ตรองก่อนลงมือกระทำ ปัญญาจะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจและแยกความแตกต่างระหว่างความดีกับความชั่วได้ ในแง่ของความรับผิดชอบ นักคิดทั้งสองมีความเห็นร่วมกันโดยมีเงื่อนไขที่สำคัญว่า ไม่ควรใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือในการกระทำเพื่อความสำเร็จตามที่ตนคาดหวังไว้ นอกจากนั้นทัศนะเรื่องความเป็นสากลในกฎศีลธรรมของค้านท์ ยังคล้ายคลึงกับทัศนะเรื่องกรรมนิยามของพระเทพเวทีด้วย

ส่วนทัศนะที่แตกต่างกันนั้น ค้านท์ได้เสนอความคิดเห็นว่า เจตนาดีคือการกระทำตามหน้าที่และปฏิบัติตามหลักสากล แต่พระเทพเวทีเน้นองค์ประกอบที่สำคัญของเจตนาดี คือ ความเป็นกุศลมูลของจิต สำหรับเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในทัศนะของค้านท์จะเน้นความเป็นกฎสากลที่ตายตัวแน่นอนโดยไม่มีข้อยกเว้น ในขณะที่พระเทพเวทีเห็นว่า ในระดับโลกียสัจจะนั้น เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมไม่ควรใช้เกณฑ์หลักแต่เพียงอย่างเดียว ควรคำนึงถึงเกณฑ์รองประกอบด้วย ในระดับโลกุตตระสัจจะ แม้เกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมจะตายตัวแน่นอน แต่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาแตกต่างไปจากจริยศาสตร์ของค้านท์ นอกจากนี้ทั้งสองท่านยังมีทัศนะที่แตกต่างกันในเรื่องแรงจูงใจ ค้านท์เห็นว่าการกระทำที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึก ไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่ต่ำในทางจริยธรรม แต่พระเทพเวทียอมรับการกระทำที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากกุศลมูล ว่าเป็นการกระทำที่ดี

พระประเสริฐ ชุตินฺธโร (สุนทรวัฒน์) (2543) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์คาถา สิ่งเร้นลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ที่มีลักษณะเป็นการหวังพึ่งอำนาจภายนอกหรือการดลบันดาลจากอำนาจภายนอกมีต้นกำเนิดมาจากบทสวดในคัมภีร์พระเวท และยังพบอีกว่า ไสยศาสตร์ยังเป็นเรื่องที่ไม่อาจพิสูจน์ได้แน่นอนว่ามีผลจริงหรือไม่ การหวังพึ่งไสยศาสตร์นั้นก็มีข้อจำกัดอยู่มากและที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำคัญคือไม่อาจนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ เพราะที่สุดของไสยศาสตร์อาจแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ก็เป็นเพียงขั้นโลกิยอภิญญา ยังเกี่ยวข้องอยู่กับโลก อยู่ในวิสัยของปุถุชน ส่วนพุทธศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งหมด

ในงานวิจัยของพระประเสริฐ ชุตินฺธโร (สุนทรวัฒน์) นี้หมายเอาเฉพาะหลักคำสอนสำคัญ ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการกระทำ ซึ่งจัดเป็นกิริยวาทหรือกรรมวาท คือ สอนให้หวังผลจากการกระทำ เป็นการหวังพึ่งตนเองสู่อิสรภาพ คือ พ้นทุกข์ได้ และมีเป้าหมายสูงสุด คือ ปัญญา การอุบัติขึ้นของพระพุทธ ศาสนาเป็นการประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ด้วยปรัชญาที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนพัฒนาด้วยการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และในขั้นสูงสุด การฝึกฝนพัฒนามนุษย์จะนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม คือทำให้เกิดปัญญา เข้าใจถึงความสัมพันธ์และอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เกี่ยวกับชีวิตของเรา สังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา ยังผลให้หลุดพ้นเป็นอิสระหรือพ้นทุกข์ได้

ตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) จะเห็นได้ว่า ไสยศาสตร์ คือ ความเชื่อในอำนาจนอกตัว หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ที่มีลักษณะเป็นการหวังพึ่งการดลบันดาลจากภายนอก แม้ว่าพระธรรมปิฎกจะมิได้ปฏิเสธความมีอยู่จริงของไสยศาสตร์ แต่ก็มิได้สนับสนุนให้เสียเวลาอยู่กับการพิสูจน์ว่า ไสยศาสตร์มีอยู่จริงหรือไม่ และในทางตรงกันข้ามท่านได้ชี้ให้เห็นว่าไสยศาสตร์มีโทษอย่างไร แม้ที่สุดการแสดงฤทธิ์ต่างๆได้ก็เป็นเพียงโลกิยอภิญญายังอยู่ในวิสัยแห่งปุถุชน ไม่อาจนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ และท่านยังได้แสดงจุดยืนในหลักแห่งพุทธธรรม เพื่อให้มนุษย์ได้รับโอกาสในการฝึกฝนพัฒนาตนที่สูงขึ้น โดยอาศัยความสัมพันธ์กันระหว่างศาสตร์ทั้งสองเป็นจุดนัดพบ เพื่อชักนำมวลมนุษย์เข้าสู่พุทธศาสตร์ โดยท่านได้แนะวิธีการไว้ว่า

1. ดึงศรัทธาของมวลมนุษย์ที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก (ไสยศาสตร์) เข้าสู่พระพุทธศาสตร์ โดยมองไปที่พระรัตนตรัย ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นให้เขาฝึกฝนพัฒนาตนสูงขึ้นต่อไป

2. แม้เขาจะมองพระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่บ้าง ก็ให้เขาเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัยนั้นในทำนองที่สนับสนุนเรื่องกรรม คือ ให้เกิดกำลังใจที่จะเพียรพยายามทำการให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ถ้าศักยภาพของการศึกษาขาดความสมดุลมนุษย์ก็ขาดโอกาสในการฝึกฝนพัฒนาตน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็ต้องอาศัยเวลา อีกทั้งยังต้องกระทำอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต่อเนื่องต่อไป แต่ในความเป็นจริงแล้ว คงไม่อาจที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันได้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ การหวังพึ่งไสยศาสตร์ก็ยังต้องมีอยู่ต่อไป

พระณรงค์ กิตฺติธโร (เด่นประเสริฐ) (2549) ได้ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาของพุทธทาสภิกขุและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลการศึกษาพบว่า ความหมายการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ คือ สิกขา เป็นการศึกษาปฏิบัติทำให้สิ้นราคะ โทสะ และโมหะ จุดมุ่งหมายของการศึกษาก็เพื่อมวลมนุษยชาติ มุ่งเน้นส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่สังคม องค์ประกอบของการศึกษามี 4 ประเภท คือ หลักสูตรการศึกษา ตัวผู้สอน สถานที่ และตัวผู้เรียน การจัดการศึกษาเพื่อทำให้คนมีความรอบรู้ตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา และการปฏิรูปการศึกษามี 4 ประเภท คือ การปฏิรูปแบบสาธิต การปฏิบัติรูปแบบแนวคิด การปฏิบัติเพื่อให้รู้จักบุญคุณ และการปฏิรูปเพื่อพัฒนาจิตส่วนความหมายการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาคน ศึกษาแบบไตรสิกขาเพื่อให้ผู้เรียนมีศีล สมาธิ ปัญญา และศึกษาแบบภาวนาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทางกาย วาจา ใจ และปัญญา จุดมุ่งหมายการศึกษามี 5 แนวทางคือ ต้องทำให้ชีวิตพึงได้รับและเกิดประโยชน์ ต้องทำให้เกิดภาวะเพื่อตนเอง ต้องทำให้รู้จักสร้างเสริมปัญญา ต้องทำให้ผู้เรียนเป็นพหูสูตร และทำให้ผู้เรียนรู้จักเคารพครูอาจารย์ องค์ประกอบของการศึกษามี 2 ประเภท คือ องค์ประกอบภายนอก มีบุคคลทำให้เกิดการเรียนรู้เรียกว่า “สัตบุรุษ” มีสถานที่รวมทั้งสังคมชุมชน และองค์ประกอบภายในเกิดจากแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการที่มีเหตุผลสัมพันธ์กัน การจัดการศึกษามี 2 แนวทาง คือ การศึกษาแบบทั่วไป มาจากความเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐสามารถฝึกได้ และการศึกษาแบบไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และการปฏิรูปการศึกษาก็เพื่อประโยชน์สังคมปัจจุบัน ทำให้คนรู้จักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ถูกต้อง รู้จักการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และรู้จักประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตยที่ถูกต้อง

ผลการเปรียบเทียบความหมายการศึกษา พบว่า มีความเหมือนกันมาจากหลักสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา มีข้อโต้แย้งกับบัญญัติศัพท์ ถ้าเปรียบเทียบสังคมปัจจุบันไม่ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จุดมุ่งหมายการศึกษามีความเหมือนกันอยู่ 2 ประการ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาคนในปัจจุบันให้มีคุณภาพ และการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในอนาคตที่จิตวิญญาณและสร้างปัญญา มีข้อโต้แย้งกันในรายละเอียด แต่สังคมปัจจุบันให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทุกอย่าง องค์ประกอบของการศึกษามีความเหมือนกันอยู่ 2 ประการ คือ องค์ประกอบภายนอก และองค์ประกอบภายใน มีความแตกต่างกันเพียงแค่ลักษณะการใช้ศัพท์ แต่สังคมปัจจุบันองค์ประกอบการศึกษาต้องสัมพันธ์กับระดับชาติ และนานาชาติ การจัดการศึกษามี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความเหมือนกันอยู่ 2 ประการคือ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อพัฒนาตน มีความแตกต่างกันโดยศัพท์แต่เป้าหมายเหมือนกัน แต่สังคมปัจจุบันการศึกษาทั้งสองท่านยังไม่สามารถสนองตอบทางเศรษฐกิจได้และการปฏิรูปการศึกษามีความเหมือนกันอยู่ 4 ประเภท คือ แนวคิดผู้เรียน สังคม สถานศึกษา และเทคโนโลยี มีความแตกต่างกันโดยศัพท์ แต่สังคมปัจจุบันการศึกษาทั้งสองท่านมองข้ามการพัฒนาคนเป็นผู้นำ แนวทางบูรณาการแนวคิดการศึกษาทั้งสองท่านมาเพื่อใช้รักษาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมที่ว่า “ความจนเป็นเรื่องใหม่ ครั้งโบราณคนไทยไม่จน” และการประยุกต์ใช้จัดทำหลักสูตร และเพื่อพัฒนาครูให้มีคุณธรรม

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษา

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต (2528) ได้ศึกษาอักขรวิธีและการใช้ภาษาของฮิวเมอริสต์ สรุปผลการศึกษาได้ว่าอักขรวิธี การใช้ภาษา และลีลาการเขียนของฮิวเมอริสต์มีส่วนสำคัญในการสร้างความตลกขบขันจนเป็นที่ประทับใจ และติดตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้อ่านอย่างมิรู้ลืม ด้านอักขรวิธีมีการใช้อักษรย่อแปลกไปจากผู้อื่น ได้แก่ มีการใช้เครื่องหมาย การย่อหน้า การใช้อักษรย่อ การใช้ตัวเลขการใช้อักษรแทนตัวเลขและเครื่องหมาย การสะกดคำ การเขียนคำโดยระบุเสียง หรือเสียงพูดและการเขียนคำตามเสียงอ่านหรือเสียงพูด และการใช้คำย่อ ซึ่งบางครั้งได้ให้อารมณ์ขันแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ส่วนด้านการใช้ภาษาพบว่า มีการใช้คำ การเล่นคำและการทักทวงการใช้คำผิด การใช้สำนวน การเล่นสำนวน และการทักทวงการใช้สำนวนผิด การใช้ภาษาสัญลักษณ์ การใช้ภาษาอ้อมค้อม การใช้ภาษาที่เรียงคำต่างจากปกติ การใช้ภาษาบอกจำนวน บอกเวลา และบอกขนาดหรือปริมาณการใช้ภาษาอธิบายความหรือรายละเอียดเพิ่มเติม การใช้ภาษาเพื่อเน้นความหมาย การใช้ภาษาที่มีความหมายขัดแย้งกัน การใช้ภาษาที่ได้รับอิธิพลจากต่างประเทศ การใช้ความเปรียบ การใช้ข้อความหรือประโยคซ้ำชุดและความประณีตในการใช้ภาษา นอกจากนี้การใช้ภาษาของฮิวเมอริสต์สะท้อนให้เห็นถึงความรู้และความสามารถเรื่องภาษาไทยได้ดี และมีความสามารถพิเศษที่จะพลิกแพลงภาษามาใช้ตามต้องการ ภาษาจึงแปลกแวกแนวหรือมีลักษณะเด่นที่มีอักขรวิธีและการใช้ภาษาบางอย่างที่แตกต่างไปจากผู้อื่นจนเป็นแบบฉบับเฉพาะของตัวเอง

สมบัติ เสริมศิลป์ (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวรรณกรรมคำสอน พระพยอม กลฺยาโณ โดยศึกษา 3 ด้าน คือศึกษาธรรมะ ศึกษากลวิธีการเสนอธรรมะและศึกษาทัศนะของพระพะยอม ในด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ ผู้วิจัยศึกษา 3 หัวข้อ คือ การขึ้นคำนำ การเสนอหลักธรรมแก่ผู้ฟัง การสรุปเรื่อง ผลการศึกษาพบว่าธรรมะที่ใช้สอนมากที่สุดได้แก่ อบายมุข 6 และความเพียร ซึ่งจะปรากฏกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ฟังทุกกลุ่ม ด้านกลวิธีการเสนอธรรมะของ พระพยอม กลยาโณ จะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่องจากประสบการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน ส่วนทัศนะของพระพยอม ท่านมุ่งเสนอให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องอบายมุขทั้งปวง เพื่อครอบครัวและสังคมจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ส่วนทัศนะที่ปรากฏอย่างเด่นชัดคือ ข้าราชการต้องมีความซื่อสัตย์ ประหยัด และมุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง สมณะต้องเสนอธรรมะที่ประชาชนนำไปปฏิบัติได้ และต้องไม่มอบสิ่งมอมเมาแก่ประชาชน

รัตนาภรณ์ บางจริง (2537) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอธรรมะในปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ตลอดจนการใช้ภาษาซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของกลวิธีการนำเสนอธรรมะ และเพื่อวิเคราะห์บทบาทของปาฐกถาที่มีต่อสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่ากลวิธีการนำเสนอธรรมะในปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ซึ่งมีลักษณะเนื้อหาประเภทพัฒนา มีวิธีการนำเสนอธรรมะ 4 วิธี คือ การเสนอโดยตรงการเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง การเสนอโดยใช้ตัวอย่าง กลวิธีการนำเสนอธรรมะที่ท่านใช้มากที่สุด คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง ซึ่งมี 3 ลักษณะ คือ พูดเชื่อมโยงจากเรื่องราวต่างๆ เข้าสู่ข้อธรรมะ พูดเชื่อมโยงจากเหตุการณ์เข้าสู่ข้อธรรมะ และพูดเชื่อมโยงจากข้อความในบทสวดมนต์เข้าสู่ข้อธรรมะ ปาฐกถาที่มีเนื้อหาประเภทอนุรักษ์ มีวิธีการนำเสนอธรรมะ 2 วิธี คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง และการเสนอโดยใช้ตัวอย่าง ปาฐกถาธรรมที่มีเนื้อหาประเภทสดุดี มีวิธีการนำเสนอธรรมะ 2 วิธีเช่นกัน คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง และการเสนอโดยใช้ตัวอย่าง การเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง เป็นการเสนอธรรมะที่ท่านใช้มากกว่าการเสนอโดยใช้การเชื่อมโยง

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2535: 1-57) ศึกษาวิจัยเรื่องธัมมวัจนโวหารไทย เกี่ยวกับลักษณะคำสอน และภาษาที่ใช้สอนธรรมะของพระภิกษุผู้มีบทบาทสำคัญในสังคมและการใช้ภาษาเผยแพร่พุทธธรรม ทำให้พบความแตกต่างทางด้านธัมมวัจนโวหารว่า พระพยอม กัลยาโณ ใช้ภาษาพูดที่มีคำ แสลง ภาษาต่างประเทศ และคำที่ต่ำกว่าภาษาปกติแทรกอยู่ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่ตรงชัดเจน ได้ความรู้สึกดี น่าฟังมีการใช้คำเปรียบเทียบเล่นคำและสร้างคำเปรียบเทียบใหม่ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ใช้ภาษาที่เป็นภาษาพูดมากแต่เป็นภาษาพูดที่สุภาพ การพูดขาดการจัดลำดับความในเรื่องที่พูดให้รัดกุมในบางครั้งขยายออกไปจนไกลประเด็นมาก การพูดเป็นลักษณะ คุยธรรมะสู่กันฟัง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีการใช้ภาษาพูดที่มีการเรียบเรียงถ้อยคำ และ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความคิดเป็นลำดับดีคล้ายภาษาเขียนมีการเลือกใช้คำศัพท์ และการวิเคราะห์ความหมาย การใช้คำภาษาอังกฤษ การบัญญัติศัพท์ที่แปลกใหม่และการใช้คำไทยในการอธิบาย ใช้ประโยคสั้นๆ และพูดซ้ำ ๆ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) มีลักษณะการใช้ภาษาที่ไม่แตกต่างกันระหว่างภาษาพูดกับภาษาเขียน คือ มีลักษณะที่เป็นภาษาวิชาการในการบรรยายธรรมะ แบ่งประเด็นหลัก ประเด็นย่อย ชัดเจน มีความกระชับรัดกุม เป็นวิธีการที่นักวิชาการใช้ในปัจจุบัน ธัมมวัจนโวหารของทั้งสี่ท่านแสดงให้เห็นการใช้ภาษาที่เหมาะแก่ธรรมะ ในแต่ละระดับ ซึ่งสามารถจะพัฒนาเป็นวิธีการสอนศีลธรรมให้เหมาะแก่ผู้เรียนทั้งในแง่ของเนื้อหา และการใช้ภาษา

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษาแล้ว ผู้วิจัยพบว่า การศึกษาการใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมต่างๆ นั้น มุ่งประเด็นไปที่การศึกษาเรื่องการใช้ถ้อยคำในลักษณะต่างๆ การใช้ประโยค การใช้โวหารภาพพจน์ เป็นต้น เมื่อทราบท่วงทำนองของผู้เขียนแล้ว จึงจะสามารถเชื่อมโยงได้ว่าผู้เขียนมีกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อนำเสนองานประพันธ์ของตนในรูปแบบอย่างไร การใช้ภาษาเป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักประพันธ์แต่ละคนที่แสดงออกมาด้วยกลวิธีต่างๆ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด

พรพิมล สาริการินทร์ (2535: 144-151) ได้วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของเรื่องสั้นรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซี่ยน ผลการศึกษาสรุปได้ว่าปรากฏแนวคิดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพสังคมชนบท แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมและความเชื่อ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาสังคมเมือง แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของสังคมเมือง แนวคิดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก แนวคิดเกี่ยวกับธาตุแท้ของมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตให้มีความสุข แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน แนวคิดเกี่ยวกับความสุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองได้แก่ แนวคิดสะท้อนภาพเหตุการณ์ทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับการขจัดความอยุติธรรม

มันทนี บุญฤทธิ์ (2539: 130-131) ได้วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ในวรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์ ที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ สามารถสรุปผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดที่ปรากฏดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

2. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก แนวคิดเกี่ยวกับเกียรติยศศักดิ์ศรี

3. แนวคิดอื่นๆ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการดำเนินชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับสัจนิยม แนวคิดเกี่ยวกับบาปบุญ แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง

ภณิดา จิตนุกูล (2547: 255-258) ได้วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการเสนอแนวคิดในเรื่องสั้นและนวนิยายของศิลา โคมฉาย ผลการศึกษาพบว่า ศิลา โคมฉาย เสนอแนวคิดที่สำคัญไว้ในเรื่องสั้นและนวนิยายสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมชนบท แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพจิต แนวคิดเกี่ยวกับการให้สินบน แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและดำเนินชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย แนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยม แนวคิดเกี่ยวกับประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนและนักศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับผู้ร่วมอุดมการณ์

3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวแตกแยก แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลอื่นๆ ในครอบครัว

สมศรี บวบนา (2548: 196-200) ได้วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ที่ปรากฏในนวนิยายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537-พ.ศ. 2546 การศึกษาสามารถสรุปผลได้ว่ามีแนวคิดปรากฏดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด แนวคิดเกี่ยวกับการสะท้อนปัญหาชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม แนวคิดเกี่ยวกับเกียรติยศและศักดิ์ศรี แนวคิดเกี่ยวกับความรัก แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์

2. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและการเมือง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมและความเชื่อ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับการขจัดอุปสรรคความอยุติธรรม

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าในการสร้างสรรค์งานประพันธ์ต่างๆ นั้น นอกจากการพิจารณาในเรื่องภาษาที่ปรากฏในงานประพันธ์แล้ว แนวคิดต่างๆ ที่ผู้เขียนนำเสนอก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจน การศึกษาแนวคิดหลักที่นักประพันธ์นำเสนอจะทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและรับรู้วัตถุประสงค์หลักที่ผู้เขียนต้องการสื่อถึงผู้อ่านได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังได้มุมมองของหรือโลกทัศน์ของผู้เขียนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตได้อีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการนำเสนอโดยการวิจัยเชิงพรรณนา มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

การรวมรวบข้อมูล

1. การศึกษาเอกสารและแหล่งข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารวิชาการ อาทิ ตำรา วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และแหล่งข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) รวมถึงการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดที่นำเสนอในวรรณกรรม เพื่อประมวลกรอบแนวคิดและทฤษฎีความรู้อันเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1.2 นำความรู้ ความคิด และความเข้าใจจากกรอบแนวคิดดังกล่าวมาสร้างเกณฑ์การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลที่ผู้วิจัยจะศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ผลงานการประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จำนวน 65 เรื่อง ดังนี้

1) กรณีธรรมกาย

2) กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง)

3) กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่)

4) กรณีสันติอโศก

5) กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6) การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก

7) กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก

8) ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง

9) ความคิด: แหล่งสำคัญของการศึกษา

10) ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ

11) จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย

12) ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข

13) ชีวิตที่ดีงาม: หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม

14) ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4

15) ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า")

16) ไตรลักษณ์: อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา

17) ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย

18) ทำอย่างไรจะหายโกรธ

19) ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ

20) ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม

21) ธรรมนูญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)

22) ธรรมะฉบับเรียนลัด

23) ธรรมะชนะเอดส์

24) นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

25) นิพพาน-อนัตตา

26) ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง)

27) บทบาทพระบรมครู

28) บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย

29) ปฏิจจสมุปบาท (กรรมเกิด กรรมอาศัย กรรมเป็นไป ที่นี่)

30) ปรัชญาการศึกษาไทย

31) ประเทศเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่เป็นประชาธิปไตย

32) ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้

33) ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้ (ปัญญา วิสุทธิ กรุณา มาบรรจบที่นี้)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

34) พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์

35) พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม

36) พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม

37) พระพุทธศาสนาในอาเซีย

38) พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท)

39) พุทธธรรม (ฉบับเดิม)

40) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ

41) พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย

42) พุทธศาสนากับสังคมไทย

43) เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์)

44) เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิรักษ์: และบทความพิเศษ: โพธิรักษ์ทำผิดอะไร?

45) ภูมิธรรมชาวพุทธ

46) ร่าเริงสดใส สู่ความเกษมศานต์

47) รุ่งอรุณของการศึกษา

48) รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย

49) วันสำคัญของชาวพุทธไทย

50) วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม

51) วินัยชาวพุทธ

52) วิสัยธรรม เพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์

53) สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน

54) สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย

55) สมาธิ: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้

56) สัมมาทิฏฐิ

57) สัมมาสติในพุทธธรรม

58) สัมมาอาชีวะ

59) สาระสำคัญของพุทธธรรม: อริยสัจจ์ 4

60) สี่หน้าที่ของสตรีไทย

61) หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ)

62) เหตุและผลของการอวดอุตริมนุษยธรรม (ทำไมพระพุทธเจ้าจึงห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม?)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

63) อมฤตพจนา (พุทธศาสนสุภาษิต)

64) อยู่ก็สบาย ตายก็เป็นสุข

65) อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยศึกษาเอกสารทางวิชาการทั้งประเภทตำรา บทความ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยแล้วบันทึกข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าไว้ ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้ประมวลความรู้ทั้งหมด กำหนดเป็นเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการวิจัยจำแนกตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการศึกษา ได้แก่

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ คือ

1. การใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยกำหนดขึ้นจากการประมวลความรู้และทฤษฎีที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงอาศัยแนวคิดในเรื่องการใช้ภาษาของ ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ข), รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2527), วิภา กงกะนันทน์ (2533), สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543), พัฒน์ เพ็งผลา (2548), บรรจบ พันธุเมธา (2549) และกุหลาบ มัลลิกะมาส (2550) ซึ่งสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ คือ

1.1 การใช้คำ

1.1.1 การใช้คำซ้ำ

1.1.2 การใช้คำซ้อน

1.1.3 การใช้คำประสม

1.1.4 การใช้คำสมาส

1.1.5 การใช้คำภาษาอังกฤษ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 การใช้ประโยค

1.2.1 การใช้ประโยคสั้น

1.2.2 การใช้ประโยคยาว

1.2.3 การใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

1.3 การใช้ภาพพจน์

1.3.1 อุปมา

1.3.2 อุปลักษณ์

1.3.3 บุคลาธิษฐาน

1.3.4 อุทาหรณ์

1.3.5 ปฏิรูปพจน์

1.3.6 การใช้คำตรงกันข้าม

1.3.7 อาวัตพากย์

1.3.8 สมพจนัย

1.3.9 นามนัย

1.3.10 สัทพจน์

2. กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยกำหนดขึ้นจากการประมวลความรู้และทฤษฎีที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงอาศัยแนวคิดในเรื่องกลวิธีการใช้ภาษาของ พ.นววรรณ (2520) สมพร มันตะสูตร (2525) ราตรี ธันวารชร (2534) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2540) ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2545) และ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2547) ซึ่งสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ คือ

2.1 การซ้ำเพื่อสื่อความหมาย

2.2 การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก

2.3 การเล่นคำสัมผัสคล้องจอง

2.4 การขนานความ

2.5 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะแนวคิด 4 ด้าน โดยกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดของพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานแก่ที่ประชุมสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 38 วันที่ 24 ธันวาคม พุทธศักราช 2536 สาโรช บัวศรี (2514) ผะอบ โปษะกฤษณะ (2521ก) พัทยา สายหู (2534) ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535) สุพัตรา สุภาพ (2542) และไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2555) ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
4. แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

2. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำกลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดในวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยใช้เกณฑ์ที่วางไว้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์

การเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เสนอผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เสนอผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ จากนั้นอภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์

การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

การใช้ภาษาและกลวิธีการใช้ภาษาเป็นศิลปะการเลือกสรรและนำเสนอรูปแบบภาษาในงานประพันธ์นักเขียนแต่ละคนจะมีรูปแบบเฉพาะของตนเองในการนำเสนอ กลวิธีการใช้ภาษานั้นมีลักษณะเป็นวรรณศิลป์ เนื่องด้วยมีความสละสลวยในการเลือกใช้ภาษาให้สอดคล้องกับบริบทการสื่อสาร เพื่อแสดงให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่ผู้แต่งถ่ายทอดความคิด อารมณ์และความรู้สึกมาสู่ผู้อ่าน จึงกล่าวได้ว่าการสื่อสารที่ช่วยสื่อความคิดความเข้าใจ และถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้สัมฤทธิ์ผลได้ ขึ้นอยู่กับกลวิธีการใช้ภาษาเป็นสำคัญ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีกลวิธีการใช้ภาษาที่หลากหลาย กลวิธีต่างๆ เกิดจากการเลือกสรรรูปแบบภาษามาเป็นอย่างดี เพื่อนำมาใช้สื่อความหมายตามวัตถุประสงค์ที่ท่านมุ่งนำเสนอแก่ผู้อ่าน และจะเห็นได้ว่ากลวิธีการใช้ภาษาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้นั้น เป็นผลมาจากความประณีตและพิถีพิถันในการใช้ภาษาถ่ายทอดเนื้อหามาเป็นอย่างดี ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นี้ ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ หัวข้อแรกเป็นการใช้ภาษาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ในงานประพันธ์ของท่านและหัวข้อต่อมาก็คือ กลวิธีการใช้ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ท่านนำเสนอในงานประพันธ์อันเป็นผลให้งานประพันธ์ของทรงคุณค่าและได้รับการยอมรับเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาวิเคราะห์งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบการใช้ภาษาในด้านการใช้คำ 5 ประเด็น ได้แก่ การใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำประสม คำสมาส และการใช้คำภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาในด้านการใช้ประโยค 3 ประเด็น ได้แก่ การใช้ประโยคสั้น ประโยคยาว และการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ และการใช้ภาษาในด้านการใช้ภาพพจน์ 10 ประเด็น ได้แก่ การใช้ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ การใช้คำตรงกันข้าม อาวัตพากย์ สมพจนัย นามนัย และการใช้ภาพพจน์สัทพจน์ ดังจะแสดงผลต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. การใช้ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ภาษาเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่สำคัญในการถ่ายทอดความคิดของผู้เขียนไปยังผู้อ่าน ผู้เขียน จึงต้องพิถีพิถันในการเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสม เพื่อสื่อความไปยังผู้อ่านให้รับรู้เรื่องราวได้อย่างชัดเจน อันจะทำให้การสื่อสารบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ การใช้ภาษาของนักเขียนแต่ละคนย่อมมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวไม่ซ้ำแบบกัน ทั้งนี้เป็นเพราะผู้แต่งแต่ละคนต่างก็มีแบบแผนในการเลือกสรรคำ การเลือกใช้สำนวนโวหาร และวิธีการเรียบเรียงประโยคแตกต่างกัน (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2543: 139) งานเขียนจะดีเด่นและและน่าสนใจย่อมขึ้นอยู่กับท่วงทำนองการเขียน หรือลีลาของนักเขียนแต่ละคน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวของตนที่ผู้อื่นไม่สามารถเลียนแบบได้

จากการศึกษาการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีลีลาการใช้ภาษาเฉพาะตัวที่โดดเด่นน่าสนใจ กล่าวคือ ท่านมีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำต่างๆ มาใช้ถ่ายทอดความรู้และความคิดได้อย่างชัดเจน สามารถสื่อหัวข้อธรรมะที่มีลักษณะเป็นนามธรรมให้ผู้อ่านเข้าใจได้แจ่มแจ้ง ซึ่งจากการศึกษาลีลาการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบการใช้ภาษาที่โดดเด่นดังนี้

1.1 การใช้คำ

คำ คือ สิ่งที่เป็นเครื่องหมายและแสดงออกเป็นความหมายต่างๆ แต่ขอบเขตของความหมายนั้นไม่คงที่ตายตัว อาจจะกว้าง แคบ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ในการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นการพูด การอ่านหรือการเขียน นักประพันธ์จำต้องรู้คำมากๆ เพื่อนำเอาคำเหล่านี้มาใช้แสดงความคิดของตนให้ได้ถี่ถ้วนและกว้างขวาง (เปลื้อง ณ นคร, 2512: 50) การใช้คำเป็นเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่ง เพราะอาจทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านมีความรู้สึกได้ต่างๆ กัน เช่น อาจทำให้รู้สึกเฉยๆก็ได้ พอใจก็ได้ รักก็ได้ โกรธก็ได้ ผู้ใช้ภาษาทุกคนจึงควรระลึกอยู่เสมอว่า คำทุกคำมีความสำคัญและมีค่า ถ้ารู้จักเลือกใช้อย่างระมัดระวัง ก็จะทำให้คำพูดหรือข้อเขียนมีค่า แต่ถ้าไม่รู้จักใช้ก็จะได้ผลตรงข้าม (กาญจนา นาคสกุล และคณะ, 2524: 4)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การใช้คำเป็นสิ่งสำคัญควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์วรรณกรรม เพราะถ้อยคำเป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ตลอดจนความคิดของผู้แต่งไปสู่ผู้อ่าน การเลือกคำมาใช้ในงานเขียนได้อย่างประณีตพิถีพิถันและการเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายให้เหมาะสมกับเนื้อหาจึงถือได้ว่าเป็นศิลปะในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมายได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีความสละสลวยงดงามในด้านวรรณศิลป์ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอย่างชัดเจน โดยแบ่งเป็นหัวข้อการใช้คำได้ดังต่อไปนี้

1.1.1 การใช้คำซ้ำ

คำซ้ำ คือ การนำคำคำเดียวกันนำมากล่าว 2 ครั้ง มีความหมายเน้นหนักหรือบางทีต่างกันไปกับคำเดี่ยวเพียงคำเดียว จึงถือว่าเป็นคำสร้างใหม่ มีความหมายใหม่ทำนองเดียวกับคำซ้อน ต่างกันก็แต่เพียงคำซ้ำใช้คำคำเดียวกันซ้อนกันเท่านั้นและเพื่อให้รู้ว่าคำที่กล่าวซ้ำกัน 2 ครั้งนั้นเป็นคำซ้ำ ไม่ใช่คำเดี่ยวๆเรียงกัน จึงต้องคิดเครื่องหมายกำกับไว้ ในภาษาไทยใช้ไม้ยมก (ๆ) แทนคำท้ายที่ซ้ำกับคำต้น หากไม่ใช้ไม้ยมกจะทำให้สังเกตยากว่า คำใดเป็นคำเดี่ยว คำใดเป็นคำซ้ำ (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 76-79) จึงกล่าวได้ว่า การใช้คำซ้ำ คือ การนำคำคำเดียวกันมากล่าวซ้ำสองครั้ง โดยมีเครื่องหมายไม้ยมกกำกับในการกล่าวซ้ำด้วย

การใช้คำซ้ำในงานวรรณกรรม จึงถือเป็นการสร้างสรรค์คำเพื่อสื่อความหมายต่างๆ ให้ชัดเจนขึ้น และจากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการใช้คำซ้ำกล่าวคำเดิมซ้ำกัน 2 ครั้ง โดยใช้เครื่องหมายไม้ยมกบอกถึงการกล่าวซ้ำในลักษณะต่างๆ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำซ้ำที่ซ้ำคำเดียว การใช้คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำและการใช้คำซ้ำวางซ้อนกัน 2 คู่ ดังต่อไปนี้

ก. การใช้คำซ้ำที่ซ้ำคำเดียว

คำซ้ำลักษณะนี้เป็นการนำคำคำเดียวซึ่งอาจเป็นคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์ก็ได้มาซ้ำกันสองครั้ง โดยคำแรกเป็นคำตั้งส่วนคำที่สองใช้ไม้ยมกเพื่อการกล่าวซ้ำ การซ้ำนี้เป็นการทำให้ความนั้นมีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้นหรือทำให้ความมีน้ำหนักอ่อนลงด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 77-78) การใช้คำซ้ำที่ซ้ำคำเดียวปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ความหมายเพิ่มขึ้น ความหมายน้อยลง และความหมายแยกออกเป็นส่วน ๆ ดังต่อไปนี้

1) ความหมายเพิ่มขึ้น

เมื่อนำคำคำเดียวมาซ้ำกันสองครั้งแล้ว ทำให้ความหมายของคำนั้นเพิ่มมากขึ้น ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำซ้ำคำเดียวที่แสดงถึงการเพิ่มน้ำหนักของคำหรือเพิ่มปริมาณน้ำหนักของความหมายคำนั้นๆ ให้มากขึ้น ดังต่อไปนี้

> ในทางตรงข้าม เมื่อชีวิตก็ไม่เป็นปัญหา และความสุขก็มีเป็นเนื้อในของจิตใจอยู่แล้ว ตัวเขาเองจะเสวย**ความสุขใดๆ** ก็ย่อมเสวยได้อย่างเต็มอิ่มเต็มใจ ไม่มีเงื่อนปมภายในที่จะระคายขัดขวาง หรือทำให้ขุ่นมัวเศร้าหมอง เขาจะ**ทำอะไรๆ** แก่**ใครๆ** หรือใน**กรณีใดๆ** ก็ไม่มีเหตุที่ทำเพื่อแสวงหาสิ่งบำเรอสุขให้แก่ตนเองและสิ่งที่เขามีอยู่แล้ว...
>
> (ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, 2530: 11)

จากตัวอย่างพบว่ามีการใช้คำซ้ำ คือ “ใดๆ” “ อะไรๆ” “ใครๆ” โดยคำว่า “ใด” ว. หมายถึง ใช้ประกอบคำอื่นแสดงความไม่เจาะจงหรือเป็นคำถาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 418) คำว่า “อะไร” หมายถึง คำใช้แทนนามที่ไม่เฉพาะเจาะจง, ไร, ไหน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1346) คำว่า “ใคร” หมายถึง ผู้ใดผู้หนึ่ง, คนใดคนหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 271) เมื่อนำคำเหล่านี้มาซ้ำสองครั้งและนำมาวางขยายคำอื่นๆ คือ “ความสุขใดๆ ทำอะไรๆ แก่ใครๆ กรณีใดๆ” พบว่าเป็นคำซ้ำที่ช่วยสื่อความหมายให้คำต่างๆ ที่กล่าวถึงมีจำนวนมากกว่าหนึ่ง แสดงความเป็นพหูพจน์ ซึ่งคล้ายกับอีกตัวอย่างที่แสดงความหมายคำที่เป็นพหูพจน์เช่นกัน คือ

> อีกประการหนึ่ง พระภิกษุที่ปฏิบัติศาสนากิจอยู่ มักเป็นผู้ที่ต้องทำงาน**หลายๆ** ด้านไป**พร้อมๆ** กัน เช่น เป็นผู้ปกครองและให้การศึกษา พร้อมทั้งทำงานสงเคราะห์ประชาชนไปด้วย หรือทั้งเป็นนักศึกษาเอง เป็นครูสอนผู้อื่นและเป็นนักเผยแผ่ไป**พร้อมๆ** กัน
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 35)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างนี้คำซ้ำ “หลายๆ พร้อมๆ” ซึ่งคำว่า “หลาย” ว. หมายถึง มาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1273) คำว่า “พร้อม” ว. หมายถึง คำแสดงกิริยาร่วมกัน, ครบครัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 762) ซึ่งปรากฏใน “ทำงานหลายๆ ด้าน พร้อมๆ กัน” แสดงความหมายที่เพิ่มน้ำหนักหรือแสดงให้เห็นความเป็นพหูพจน์ของคำ คำซ้ำลักษณะนี้เป็นคำซ้ำคำคำเดียวเพื่อช่วยให้ความหมายมีน้ำหนักและปริมาณเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้ำเพื่อแสดงน้ำหนักหรือแสดงความหมายพหูพจน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ในการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมเพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อการปฏิบัติในแนวทางที่จะเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ**ยิ่งๆ**ขึ้นไปเรียกว่า วัตร
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 25)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำคำว่า “ยิ่งๆ” คำว่า “ยิ่ง” ว. หมายถึง ถ้าอยู่ข้างหลัง หมายความว่าเป็นยอด, ที่สุด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 906) คำว่า “ยิ่งๆ” สื่อความหมายที่แสดงการเพิ่มน้ำหนักให้กับความหมายของคำมากขึ้น อีกทั้งยังสื่อถึงความเป็นพหูพจน์ของคำที่ต้องการนำเสนออีกด้วย

นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้คำซ้ำคำเดียว มาช่วยในการบอกความเน้นย้ำ หรือการชี้เฉพาะเจาะจงความหมายของคำบางคำให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...แนวทางแสวงสุขหรือระบายทุกข์ภายในของเขา ซึ่งเป็นผลของกรรมในระดับที่ 1 จะชักนำให้เขามองสิ่งนั้นเรื่องนั้นใน **แง่นั้นๆ** นำเขาเข้าไปหา **สถานการณ์นั้นๆ** ทำการตอบสนอง**อย่างนั้นๆ** จะทำหรือไม่ทำ**สิ่งนั้นๆ** ทำให้เขาดำเนินตามวิถีชีวิต**อย่างนั้นๆ** ให้ได้พบประสบการณ์หรือประสบ **อย่างนั้นๆ**และให้มีความรู้สึกหรือท่าทีต่อสิ่งที่ประสบ **อย่างนั้นๆ** เป็นต้น
>
> (กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531: 84)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ “นั้นๆ” โดยคำแรกเป็นคำตั้ง ส่วนคำที่สองใช้ไม้ยมกแทนเพื่อเป็นการกล่าวซ้ำแบบเพิ่มน้ำหนักให้ความหมายของคำให้มากขึ้น คำซ้ำ “นั้น” ว. หมายถึง ใช้ประกอบนามหรือข้อความที่กล่าวอ้างมาแล้ว, ใช้ประกอบนามที่อยู่ไกลกว่า นี้ (ราชบัณฑิตยสถาน,

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2546: 571) เป็นคำชี้เฉพาะที่นำมาขยายคำนามต่างๆ เพื่อบอกการเน้นน้ำหนักความให้เด่นชัด คือ “แง่นั้นๆ สถานการณ์นั้นๆ อย่างนั้นๆ สิ่งนั้นๆ”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงใช้คำซ้ำในการกล่าวเน้นย้ำความหมายของคำที่ต้องการสื่อ ดังนี้

> ...ตามเหตุปัจจัย หมายความว่า พิจารณาดูให้รู้เหตุปัจจัยใน**กรณีนั้นๆ** แล้วเลือกตัวข้อธรรม ซึ่งเหมาะที่จะไปทำงานป้องกันแก้ไขกำจัด หรือสร้างสรรค์เสริมหรือปรับปรุงเหตุ**ปัจจัยนั้นๆ**
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 24)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้ำ “นั้นๆ” ใน “กรณีนั้นๆ ปัจจัยนั้นๆ” ซึ่งคำว่า “นั้น” ว. หมายถึง ใช้ประกอบนามหรือข้อความที่กล่าวอ้างมาแล้ว, ใช้ประกอบนามที่อยู่ไกลกว่า นี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 571) จะเห็นได้ว่าเป็นการนำคำซ้ำมาสื่อความหมายแสดงความเน้นย้ำและมีลักษณะของการชี้เฉพาะ ทำให้คำที่นำเสนอมีความชัดเจนมากขึ้น และอีกตัวอย่างหนึ่งที่เป็นการใช้คำซ้ำที่ทำให้ความหมายเพิ่มขึ้นดังนี้

> ใน**กรณีหนึ่งๆ** ศีลอาจจะเป็นความสัมพันธ์ด้านที่ 1 (กายภาพ) หรือด้านที่ 2 (สังคม) ก็ได้ แต่ต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2545: 31)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ “หนึ่งๆ” โดยคำแรกเป็นคำตั้ง ส่วนคำที่สองใช้ไม้ยมกแทนเพื่อเป็นการกล่าวซ้ำแบบเพิ่มน้ำหนักให้ความหมายของคำให้เด่นชัดมากขึ้น คำซ้ำ “หนึ่ง” เป็นคำบอกลำดับที่นำมาขยายคำนาม “กรณี” เพื่อบอกการเน้นย้ำหรือชี้เฉพาะสิ่งที่กล่าวถึงให้ชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2) ความหมายน้อยลง

ซ้ำคำลักษณะนี้เป็นการนำคำคำเดียวมาซ้ำกันสองครั้งแล้ว ทำให้ความหมายของคำนั้นมีน้ำหนักลดน้อยลงหรือแสดงความไม่เจาะจง ซึ่งหากพูดคำเดี่ยวคำเดียวอาจเป็นการยืนยันเจาะจงหรือมีน้ำหนักแน่นอนกว่า (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 77) ดังต่อไปนี้

> เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็จึงเป็นเรื่อง**กว้างๆ** ไม่เฉพาะการที่จะปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่ป่า แล้วก็ไปนั่งบำเพ็ญสมาธิอะไรอย่างนั้น ไม่ใช่แค่นั้น อันนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เป็นการพยายามนำธรรมมาใช้ในขั้นลึก...
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 18)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ “กว้างๆ” โดยคำแรกเป็นคำตั้ง ส่วนคำที่สองใช้ไม้ยมกแทนเพื่อเป็นการกล่าวซ้ำที่ทำให้ความหมายของคำลดน้อยลงไป คำว่า “กว้าง” ว. หมายถึง ไม่แคบ, แผ่ออกไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 83) หากกล่าวคำว่า “กว้าง” คำเดียวเป็น “เรื่องกว้าง” จะสื่อความถึงเรื่องที่แผ่ออกไปอย่างมาก แต่เมื่อนำมาซ้ำอีกครั้งเป็น “กว้างๆ” จะมีลักษณะของการไม่เฉพาะเจาะจง ความหมายเบาลง และตัวอย่างต่อมาเป็นการใช้คำซ้ำคำเดียวที่ทำให้ความหมายของคำมีน้ำหนักลดน้อยลงหรือแสดงความไม่เจาะจง ดังต่อไปนี้

> องค์ประกอบ 8 ประการของมรรคนี้ แต่ละข้อมีรายละเอียดพิสดาร เพราะเป็นประมวลข้อปฏิบัติหรือหลักจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ในที่นี้มิใช่โอกาสที่จะพรรณาความพิสดารในเรื่องนี้ จึงกล่าวถึงแต่เพียงความหมาย**สั้นๆ** ไว้ก่อน
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 57)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ “สั้นๆ” โดย “สั้น” ว. หมายถึง ลักษณะส่วนหนึ่งของสิ่งใดๆ มีกำหนดระยะยืดหรือยืนเป็นเส้นตรงจากจุดหนึ่งถึงอีกจุดหนึ่งน้อยกว่าอีกสิ่งหนึ่งเมื่อมีการเปรียบเทียบกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1165) เมื่อนำมาเป็นคำซ้ำทำให้ความหมายของคำแสดงความไม่เจาะจงและน้ำหนักความหมายลดน้อยลงไป กล่าวคือ คำว่า “สั้นๆ” นี้เป็นคำขยายใน “ความหมายสั้นๆ” ซึ่งหากกล่าวคำว่า “ความหมายสั้น” นั่นคือ ใช้คำว่า “สั้น” คำเดียว อาจสื่อความหมายเน้นหนักและชัดเจน แต่เมื่อนำมาซ้ำอีกครั้งเป็น “สั้นๆ” จะมีลักษณะของการไม่เฉพาะเจาะจง น้ำหนักของความหมายลดน้อยและเบาลง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3) ความหมายแยกออกเป็นส่วน ๆ

คำซ้ำลักษณะนี้เป็นการซ้ำคำนามหรือคำลักษณนามเพื่อแสดงการแยกออกเป็นทีละส่วน โดยมีคำว่า “เป็น” นำมาข้างหน้า ถ้าใช้คำเดี่ยวก็เป็นเพียงจำนวนครั้งเดียว แต่ถ้าใช้คำซ้ำ นอกจากจะบอกว่าจำนวนนั้นมีมากกว่าหนึ่งแล้ว ยังแยกออกไปเป็นทีละหนึ่งๆ อีกด้วย (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 78) คำว่า “เป็น” *ก.* หมายถึง คำกริยาสำหรับแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำกับคำเพื่อให้เห็นว่าคำหน้าและคำหลังมีภาวะคือ ความมี ความเป็น เกี่ยวข้องกันอย่างไร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 706) การใช้คำซ้ำลักษณะนี้ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังนี้

> ให้มอง ให้รู้ว่า ที่แท้นั้น เบื้องหลังปรากฏการณ์ที่มองเห็นเป็นภาพความคิดตามสมมุติบัญญัตินั้น มีแต่รูปธรรมและนามธรรม ซึ่งมีคุณสมบัติต่างๆ แยกได้**เป็นขันธ์ๆ** คือ **เป็นกลุ่มๆ เป็นพวกๆ** เรียกให้หมายรู้กันว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวะที่เป็นจริงมีแค่นี้
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 25)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้ำที่แสดงความหมายแยกออกเป็นส่วนๆ คือ “ขันธ์ๆ” “กลุ่มๆ” “พวกๆ” โดยมีคำว่า “เป็น” นำหน้าคำนามเหล่านี้ คำว่า “ขันธ์” *น.* หมายถึง ตัว, หมู่, กอง, พวก, หมวด, ส่วนหนึ่งๆ ของรูปกับนามที่แยกออกเป็น 5 กอง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเรียกว่า ขันธ์ 5 หรือ ขันธ์ทั้ง 5 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 178) คำว่า “กลุ่ม” *น.* หมายถึง คน สัตว์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นหมู่ ๆ หรือเป็นกลุ่มก้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 81) คำว่า “พวก” *น.* หมายถึง คน สัตว์ หรือสิ่งต่างๆ ที่รวมกันเข้าเป็นกลุ่มเป็นหมู่ตามอาชีพหรือชนิดเป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 773) การซ้ำจากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่ เมื่อนำคำซ้ำนี้มาใช้ทำให้บอกจำนวนที่เป็นพหูพจน์ แต่แยกออกเป็นทีละหนึ่งๆ อย่างชัดเจน หรือตัวอย่างต่อมาที่มีการใช้คำซ้ำแสดงการแยกออกเป็นทีละส่วน ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กลาปสัมมสนะ (การพิจารณา**เป็นหมวดๆ** หรือรวบ**เป็นกลุ่มๆ** อย่างที่อธิบายแล้วข้างบน) และความรู้ที่เกิดขึ้นขั้นนี้ บางทีจัดกันเป็นญาณขั้นหนึ่ง เรียกว่า สัมมสนญาณ...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 478)

ตัวอย่างนี้มีการใช้คำซ้ำ “หมวดๆ” “กลุ่มๆ” โดยมีคำว่า “เป็น” นำหน้า คำว่า “หมวด” *น.* หมายถึง กลุ่มที่ประกอบด้วยหลายหมู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1253) คำว่า “กลุ่ม” *น.* หมายถึง คน สัตว์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นหมู่ๆ หรือเป็นกลุ่มก้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 81) การใช้คำซ้ำนี้ให้ความหมายแยกออกเป็นส่วนๆ แสดงความหมายของคำเป็นพหูพจน์

จะเห็นได้ว่าคำซ้ำที่ซ้ำคำเดียวที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นมีทั้งคำซ้ำที่ซ้ำคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์ โดยคำแรกเป็นคำตั้ง ส่วนคำที่สองใช้ไม้ยมกเพื่อการกล่าวซ้ำ คำซ้ำที่ซ้ำคำเดียวนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้เพื่อเพิ่มน้ำหนักความหมายให้มากขึ้น เพื่อลดความหมายของคำให้น้อยลง และเพื่อสื่อความหมายแยกออกเป็นส่วนๆ

ข. การใช้คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำ

คำซ้ำลักษณะนี้เป็นการนำคำมากกว่า 1 คำมาซ้ำทั้งหมดและกล่าวคำนั้นๆ 2 ครั้ง โดยครั้งที่สองใช้ไม้ยมกเพื่อการกล่าวซ้ำ คำซ้ำนี้จะเน้นความข้างหน้าให้มีน้ำหนักมากขึ้น หรือให้มีน้ำหนักอ่อนลง คำซ้ำนี้ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักจะสื่อความหมายเน้นย้ำหรือเพิ่มปริมาณเนื้อความมากขึ้น ดังนี้

...พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ มุ่งสอนสิ่งที่ทำได้ ให้มนุษย์ได้รับประโยชน์พอกับทุกระดับแห่งความพร้อมหรือความแก่กล้าสุกงอม**ของตนๆ...**

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 943)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ “ของตนๆ” ซึ่งเป็นคำซ้ำที่เกิดจากการซ้ำกัน 2 คำที่ช่วยสื่อความหมายเน้นย้ำ และตัวอย่างต่อมาที่มีการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำที่ช่วยสื่อความหมายเพิ่มมากขึ้น ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...พอดีวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกหลั่งไหลเข้ามา ประชาชนเห็นสิ่งดีแปลกใหม่ที่ตนไม่มี โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุทั้งหลายก็ตื่นเต้น หันมาระดมให้ความสนใจ ต้อนรับเอา**เข้ามาๆ** และเพลินชื่นชม...

(ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 92)

จากตัวอย่าง “เข้ามาๆ” เป็นคำซ้ำ 2 คำที่เมื่อปรากฏในข้อความแล้วจะต้องออกเสียงทั้ง 2 คำทั้งหมดซ้ำ 2 ครั้ง คำซ้ำ “เข้ามาๆ” ช่วยสื่อความหมายที่แสดงจำนวนหรือปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ เป็นการกล่าวถึงการรับวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกเข้ามาอย่างรวดเร็วและมากมาย และตัวอย่างต่อมาที่เป็นการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำที่ช่วยสื่อความหมายเพิ่มมากขึ้น ดังนี้

เวลา**ผ่านมาๆ** ก็มองเห็นจุดที่ควรจัดปรับ โดยเพิ่มเติมบ้าง ทำให้กระชับหรือให้ชัดเจนขึ้นบ้าง...

(หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 50-51)

ตัวอย่างนี้มีการใช้คำซ้ำ “ผ่านมาๆ” เป็นคำซ้ำที่ซ้ำกัน 2 คำ ซึ่งแสดงความหมายพหูพจน์ ที่หมายถึง เวลาที่ผ่านมานั้นมีระยะเวลานาน หรือผ่านมาหลายปีแล้ว อีกตัวอย่างหนึ่งที่เป็นการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำ คือ

...พอหลายคนดู ต่างคนก็ต่างคิดเห็น แล้วก็วิจารณ์กันไป บ้างว่านกนั่นแหละแต่มันเกิดมาผิดพวก จึงมีหูด้วย บ้างว่าหนูนั่นแหละ แต่เป็นพันธุ์พิเศษที่มีปีก คิดเห็นกันไป ก็วิจารณ์กันไป บางคนว่ากันแรง แล้วก็เถียงกัน**แรงขึ้นๆ** เสียง**ดังขึ้นๆ** ทำท่าจะมีเรื่อง

(ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็น, 2554: 23)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกัน 2 คำ คือ “แรงขึ้นๆ ดังขึ้นๆ” มาช่วยเพิ่มน้ำหนักความของการบรรยายเนื้อหาที่กล่าวถึงการถกเถียงและเสียงถกเถียงที่มีปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ คำซ้ำดังกล่าวนี้ช่วยแสดงให้เห็นความหมายที่เป็นพหูพจน์และสื่อภาพที่แจ่มชัดให้เกิดขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกัน 2 คำมาช่วยสื่อความเน้นย้ำและเพิ่มน้ำหนักความแล้ว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้คำ 3 คำมาวางเรียงกัน และซ้ำกัน 2 ครั้งเพื่อแสดงน้ำหนักความให้เพิ่มขึ้นดังนี้

> ...ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับถ้อยคำทางธรรมวินัยนั้นก็**รางเลือนลงๆ** แม้แต่สามคำในชุดที่พูดถึงนี้ก็เสื่อมถอยจากวิถีชีวิตลงไปอีก กล่าวคือ ใน 3 คำนั้นจะเห็นว่า คำแรกคือ ศีล ...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 916)

จากตัวอย่างมีคำซ้ำที่ซ้ำกัน 3 คำ คือ “รางเลือนลงๆ” ในการออกเสียงจะต้องออกเสียงซ้ำคำทั้งหมด 2 ครั้ง แต่ครั้งที่ 2 ใช้ไม้ยมกแทน การใช้คำซ้ำนี้ช่วยสื่อความหมายว่า คนเราเริ่มยึดหลักพระพุทธศาสนาไม่จริงจังนักและรางเลือนมากขึ้น และตัวอย่างต่อมาเป็นการใช้คำซ้ำ 3 คำ ที่ช่วยสื่อความหมายเพิ่มมากขึ้น ดังนี้

> ...แล้วจะทำกรรมที่ดีขึ้นไปได้อย่างไร ก็ด้วยสิกขานั่นแหละ ก็ฝึกศึกษาในการทำกรรมนี่เอง จากอกุศล ก้าวมาทำกุศล จากกุศลขึ้นต่ำกว่า ก้าวไปทำกุศลที่**สูงขึ้นไปๆ**
>
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ฉ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 19)

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ 3 คำ คือ “สูงขึ้นไปๆ” ที่เมื่อปรากฏในข้อความจะต้องกล่าวซ้ำทั้งหมดและกล่าวซ้ำ 2 ครั้ง การซ้ำคำในตัวอย่างนี้ช่วยทำให้ความมีน้ำหนักที่เพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ยังพบการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกัน 3 คำเพื่อสื่อความหมายเป็นพหูพจน์ แต่มีลักษณะของการแจกแจงแบบชี้เฉพาะดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...ความมีน้ำใจเมตตาอย่างเป็นสากล ความรู้สึกผ่อนคลาย...ไม่ชอบความรุนแรงและความรู้สึกประสานประโยชน์ ลักษณะเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์**แต่ละอย่างๆ** แต่ทั้งหมดทุกอย่างนั้นสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน หรือมีแกนสอดประสานอันเดียวกัน และพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมให้เกิดเอกลักษณ์เหล่านี้
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 64)

ตัวอย่างข้างต้นพบคำซ้ำ “แต่ละอย่างๆ” ซึ่งมีลักษณะของการซ้ำ 3 คำและกล่าวซ้ำทั้งหมด 2 ครั้ง ซึ่งคำซ้ำนี้ช่วยสื่อความหมายที่แสดงจำนวนพหูพจน์ กล่าวถึงของผลที่ได้รับจากพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่าการใช้คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำนั้น เป็นการนำคำมากกว่า 1 คำมาซ้ำทั้งหมดและกล่าวคำนั้นๆ 2 ครั้ง คำซ้ำนี้จะเน้นความข้างหน้าให้มีน้ำหนักมากขึ้นหรือให้มีน้ำหนักอ่อนลง ซึ่งผู้วิจัยพบว่าคำซ้ำลักษณะนี้ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักจะสื่อความหมายเน้นย้ำหรือเพิ่มปริมาณเนื้อความมากขึ้น โดยโครงสร้างของคำซ้ำอาจมีทั้ง ซ้ำคำ 2 คำ หรือซ้ำคำ 3 คำดังแสดงไว้ในตัวอย่างข้างต้น

ค. การใช้คำซ้ำวางซ้อนกัน 2 คู่

คำซ้ำที่เกิดจากการนำคำที่ซ้ำกัน 2 คู่มาวางซ้อนกัน ซึ่งคำซ้ำแต่ละคู่มีความหมายคล้ายกัน ใกล้เคียงกันเป็นไปในทำนองเดียวกันหรือตรงกันข้ามกันมาวางซ้อนกันเข้าอีกที (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 77-78) คำซ้ำซ้อนกัน 2 คู่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังนี้

> ...โดยเฉพาะได้มีพระอาจารย์ที่บอกว่าอยากให้แต่ละข้อมีหัวข้อ**ย่อๆ สั้นๆ** กำกับไว้ที่จะช่วยให้จำง่ายและใช้ตรวจสอบหรือวัดผลการปฏิบัติได้สะดวกยิ่งขึ้น
>
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 50-51)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการนำคำซ้ำ “ย่อๆ” มาวางซ้อนกับคำซ้ำ “สั้นๆ” ซึ่งความหมายของคำซ้ำทั้งสองนี้ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ คำว่า “ย่อ” *ก.* หมายถึง ยอบลง, ลดให้สั้นหรือเล็กลง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 893) คำว่า “สั้น” *ว.* หมายถึง ลักษณะส่วนหนึ่งของสิ่งใดๆ มีกำหนดระยะยืดหรือยืนเป็นเส้นตรงจากจุดหนึ่งถึงอีกจุดหนึ่งน้อยกว่าอีกสิ่งหนึ่งเมื่อมีการเปรียบเทียบกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1165) จะเห็นได้ว่า คำว่า “ย่อ” กับ “สั้น” นั้นมีความหมายบางอย่างที่คล้ายกัน และเมื่อนำแต่ละคำมาซ้ำและวางซ้อนกันจะช่วยทำให้ความหมายของคำมีน้ำหนักเพิ่มชัดเจนยิ่งขึ้น และตัวอย่างต่อมาเป็นการใช้คำซ้ำ 2 คู่ที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาวางซ้อนกัน ดังนี้

> แม้ว่าเมื่อมองดู**ผ่านๆ เผินๆ** จะเห็นเหมือนว่าบ้านเมืองได้เจริญเฟื่องฟูแปลกหูแปลกตาไปมากมาย แต่เมื่อตรวจสอบดูกับเกณฑ์เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ก็เห็นชัดเจนว่าการพัฒนายังห่างจากผลสำเร็จที่ต้องการ
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 73)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้ำ 2 คู่มาวางซ้อนกัน คือ “ผ่านๆ” กับ “เผินๆ” ซึ่งแต่ละคำนั้นมีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้ คำว่า “ผ่าน” *ก.* หมายถึง ล่วงจุดใดจุดหนึ่งไป ข้าม ล่วงพ้นไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 733) คำว่า “เผิน” มาจาก “ผิวเผิน” *ว.* หมายถึง ตื้นๆ, ไม่ลึกซึ้ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 735) ซึ่งมานำมาวิเคราะห์ความหมายโดยรวมของคำทั้ง 2 นี้แล้ว จะมีความหมายในลักษณะที่ว่า ทำสิ่งใดข้ามไป ไม่ลึกซึ้ง คำซ้ำ “ผ่านๆ เผินๆ” นี้เมื่อนำมาใช้ในข้อความจะสื่อความหมายของการทำแบบไม่ตั้งใจที่มีน้ำหนักมากขึ้น

> ...เมื่อคิดเห็น ยึดมั่น เชื่อถือ มีทิฏฐิ...แม้โดยงมงายไร้เหตุผลต่างๆ และยึดมั่นในความเชื่อความประพฤติเหล่านั้น เพราะรู้เห็นความสัมพันธ์ในทางเหตุผลของสิ่งเหล่านั้นอย่าง**รางๆ มัวๆ** ไม่มีความแน่ใจในตนเอง...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 165)

จากตัวอย่างพบการใช้คำซ้ำมาซ้อนกัน 2 คู่ คือ “รางๆ” กับ “มัวๆ” ซึ่งคำซ้ำทั้ง 2 คู่นี้ หากพิจารณาความหมายแล้วพบว่า มีความหมายใกล้เคียงกัน กล่าวคือ คำว่า “ราง” *ว.* หมายถึง ไม่กระจ่าง, ไม่ชัดเจน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 948) และคำว่า “มัว” *ว.* หมายถึง ไม่แจ่ม, ไม่กระจ่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) เมื่อนำแต่ละคำมาซ้ำและวางซ้อนกันเช่นนี้จะเป็นการเพิ่ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความหมายของความไม่กระจ่างให้มากยิ่งขึ้น การซ้ำคำในตัวอย่างนี้มีลักษณะคล้ายกับการสร้างคำด้วยรูปแบบการซ้อนคำ

> คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักกิจกรรมบุญกุศลที่เนื่องอยู่ในวิถีชีวิตและภาวะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็เหลืออยู่เพียง**พร่าๆ รางๆ** คติการทำบุญก็เหินห่างหรือขาดลอยจากชีวิตที่เป็นอยู่จริงของประชาชน
>
> (บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 48)

จากตัวอย่างข้างต้นพบการซ้ำคำ 2 คู่และนำมาวางซ้อนกันเพื่อแสดงความหมายให้มีน้ำหนักความที่เพิ่มมากขึ้น คือ คำว่า “พร่า” ว. หมายถึง กระจัดกระจายจนเห็นหรือได้ยินไม่ถนัดชัดเจน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 765) คำว่า “ราง” ว. หมายถึง ไม่กระจ่าง, ไม่ชัดเจน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 948) เมื่อนำคำดังกล่าวมาซ้ำและวางซ้อนกันจะสื่อถึงความไม่กระจ่างชัดที่มีน้ำหนักของความเพิ่มมากขึ้น

> ...ปโยควิบัติ วิบัติแห่งการประกอบหรือกิจการเสีย เช่น ฝักใฝ่ในกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียรในเรื่องไม่ถูกต้อง ทำการ**ครึ่งๆ กลางๆ** เป็นต้น
>
> (กรรม ตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531: 91)

จากตัวอย่างมีคำซ้ำ “ครึ่งๆ” กับคำซ้ำ “กลางๆ” มาวางซ้อนกัน ซึ่งแต่ละคำมีความหมายคล้ายกันดังนี้ คำว่า “ครึ่ง” ว. หมายถึง กึ่ง, 1 ส่วนใน 2 ส่วน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 223) คำว่า “กลาง” น. หมายถึง ส่วนที่ไม่ค่อนไปข้างใดข้างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 79) จะเห็นว่าคำว่าซ้ำ “ครึ่งๆ กลางๆ” ในตัวอย่างนี้มีความหมายว่าทำสิ่งใดโดยไม่ตั้งใจเต็มที่

นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะนำคำที่มีความหมายคล้ายกัน ใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกันมาสร้างเป็นคำซ้ำซ้อนกันแล้ว ท่านยังนำคำซ้ำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาซ้อนกันเพื่อสื่อความหมายบางประการอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รวมแล้วเมื่อไม่ใช่ครั้งที่ทางนิวยอร์กมีผู้มารับ ญาติโยมทางถิ่นที่พักอยู่นั้น ซึ่ง**มาๆ ไปๆ** กันอยู่ไม่ขาด ก็รู้ตลอดว่าพระจะไปไหนเมื่อไร พอรู้เข้าก็จัดซื้อตั๋วเครื่องบินถวายอีก

(ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 53)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้ำ “มาๆ” กับ “ไปๆ” มาวางซ้อนกัน ซึ่งคำซ้ำนี้มีความหมายในทางตรงข้ามกัน เมื่อนำมาวางใกล้กัน แสดงให้เห็นการเคลื่อนที่ไปมาที่มีความเป็นพหูพจน์ คำว่า “มา” *ก.* หมายถึง เคลื่อนออกจากที่เข้าหาตัวผู้พูด ตรงกันข้ามกับ ไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 854) คำว่า “ไป” *ก.* หมายถึง เคลื่อนออกจากที่, ใช้ตรงกันข้ามกับ มา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 722)

...แต่เมื่อใดไม่ต้องการจะฝึกหรือหมดกำลังศรัทธาที่จะฝึกเสียแล้วอย่างแน่นอน ก็พึงยอมรับความพ่ายแพ้และเลิกการฝึกได้ เช่น ถ้าบวชเป็นภิกษุก็ลาสิกขาเสียโดยสมัครใจ สำหรับผู้ทำเช่นนี้โดยสมัครใจ แม้แต่การ**สึกๆ บวชๆ** ซึ่งตามปกติมิใช่เป็นวิธีการที่ท่านสนับสนุนเลย ก็เป็นเครื่องช่วยทำให้เกิดความพร้อม...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 81)

จากตัวอย่างพบการใช้คำซ้ำที่มีความหมายตรงข้ามกันมาวางซ้อนกัน คือ คำซ้ำ “สึกๆ” กับคำซ้ำ “บวชๆ” ที่มีความหมายดังนี้ คำว่า “สึก” (ภาษาปาก) *ก.* หมายถึง ลาสิกขา, ลาสึก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1199) คำว่า “บวช” *ก.* หมายถึง ถือเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 610) จะเห็นได้ว่าคำซ้ำ “สึกๆ บวชๆ” นี้เป็นการแสดงความหมายการกระทำที่ซ้ำไปมาหลายครั้ง

จะเห็นได้ชัดว่า พุทธพจน์นี้ไม่ได้บ่งบอกว่าสำแดงหรือบอกแจ้งหรืออวดแก่ใคร ท่านโพธิรักษ์ก็ยกมาอ้างให้**คลุมๆ เครือๆ** เหมือนจะบอกว่า บอกแก่ใครก็ได้หรือบอกแก่คฤหัสถ์ก็ได้ด้วยนะ...

(เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 30)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำซ้ำ “คลุมๆ” กับคำซ้ำ “เครือๆ” มาวางซ้อนกัน ซึ่งคำซ้ำทั้งคู่นี้ หากพิจารณาแล้วจะพบว่ามีที่มาจากคำซ้อน “คลุมเครือ” *ว.* หมายถึง ลักษณะที่ก้ำกึ่งเอาแน่นอนทางใด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทางหนึ่งไม่ได้, อาการไข้ที่จะหายก็ไม่หาย จะหนักก็ไม่หนัก, พูดไม่บ่งชัดไปทางใดให้จะแจ้ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 229) ซึ่งเมื่อนำมาแยกเป็นคำซ้ำจะช่วยสื่อความหมายเน้นย้ำอาการก้ำกึ่งเอาแน่นอนไม่ได้ให้ชัดเจนกว่าเดิม

> คนกะปลกกะเปลี้ยและคนทำอะไร**หลบๆ ซ่อนๆ** ที่ว่านั้น คือ เป็นคนที่พึ่งตนเองไม่ค่อยได้ และเรื่องที่คนควรจะพึ่งตนเองได้ก่อนอื่น ก็คือ การเป็นอยู่ดูและตัวเอง การกิน การนอน...
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 47)

ตัวอย่างนี้พบคำซ้ำ “หลบๆ” วางซ้อนกับคำซ้ำ “ซ่อนๆ” ซึ่งแต่ละคำมีความหมายคล้ายกันดังนี้ คำว่า “หลบ” *ก.* หมายถึง หลีก, เลี่ยงไม่ให้พบ, เลี่ยงไม่ให้ถูก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1269) คำว่า “ซ่อน” *ก.* หมายถึง แอบ, แอบแฝง, ปิดบัง, หลบไว้ในที่ลับตา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 376) คำซ้ำในตัวอย่างนี้มีที่มาจากคำซ้อน “หลบซ่อน” ซึ่งนำมาแยกคำและซ้ำแต่ละคำเพื่อช่วยสื่อความหมายของการแอบหรือปิดบังให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

> …อันนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เป็นการพยายามนำธรรมมาใช้ในขั้นลึก ในการที่จะฝึกฝนจิตใจอย่าง**จริงๆ จังๆ**
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 18)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำซ้ำ “จริงๆ” กับคำซ้ำ “จังๆ” วางซ้อนกัน ซึ่งคำซ้ำที่ปรากฏนี้มีที่มาจากคำซ้อนว่า “จริงจัง” *ว.* หมายถึง แน่แท้ เช่น เชื่อถืออย่างจริงจัง, ไม่เป็นการเล่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 291) แต่เมื่อแยกแต่ละคำมาซ้ำกันจะแสดงความหมายที่เพิ่มมากขึ้น

> ...การทำอนุสาสนีปาฏิหาริย์ที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเลิศประเสริฐกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ทั้งปวง ดีกว่ามาวุ่นวายกับโลกียอภิญญาที่เสี่ยงต่อโทษ มักนำให้มหาชนผู้ยังมีกิเลส ลุ่มหลงอยู่ในโลกแห่งความเลื่อนลาง วุ่นกับสิ่งที่**ลับๆ ล่อๆ** หรือ**ผลุบๆ โผล่ๆ** ไม่อาจให้จะแจ้งชัดเจน...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 459)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้ำ คือ “ลับๆ ล่อๆ” และ “ผลุบๆ โผล่ๆ” ซึ่งแต่ละคำมีรายละเอียดดังนี้ “ลับๆ ล่อๆ” เป็นคำซ้ำที่มีที่มาจากคำซ้อนว่า “ลับล่อ” ว. หมายถึง ผลุบๆ โผล่ๆ, ไม่เห็นถนัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1003) และ “ผลุบๆ โผล่ๆ” เป็นคำซ้ำที่มาจากคำซ้อน “ผลุบโผล่” ว. หมายถึง อาการที่ผลุบลงแล้วผุดขึ้น, อาการที่ผลุบเข้าไปแล้วโผล่ออกมา, จมๆ ลอยๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728) คำซ้ำที่ปรากฏในตัวอย่างนี้ เป็นคำซ้ำที่มาจากคำซ้อนที่สื่อความหมายโดยรวมว่า ไม่สม่ำเสมอ ไม่เป็นปกติ

นอกจากนี้ยังปรากฏคำซ้ำที่เป็นคำตรงข้างกันมาวางซ้อนกัน แต่เมื่อสื่อความหมายแล้วกลับมีความหมายต่างออกไปไม่เกี่ยวข้องกับความหมายเดิมของคำซ้ำนั้นๆ ดังนี้

> ทีนี้ ถ้ามีคนฝ่ายพราหมณ์ฉวยโอกาสตีความเข้าในหลักศาสนาของเขาว่า เห็นไหม ในศาสนาพุทธนี่ คนต้องเพียรพยายามปฏิบัติยากนักหนา จนกระทั่งเป็นอรหันต์ จึงจะได้เป็นพราหมณ์แล้วจึงจะมีสิทธิเป็นผู้ประกอบพิธีบูชายัญ **ไปๆ มาๆ** ในพุทธศาสนาก็เลยกลับไปมีพราหมณ์ มีพิธีบูชายัญ
>
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็น, 2554: 53)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคำซ้ำ “ไปๆ” กับ คำซ้ำ “มาๆ” เมื่อนำมาวางซ้อนกันเป็น “ไปๆ มาๆ” ที่น่าจะมีความหมายตามรูปศัพท์ของคำคือ ลักษณะอาการเคลื่อนไหวไปมาหลายครั้ง หากแต่เมื่อปรากฏในตัวอย่างนี้กลับมีความหมายแตกต่างไปจากเดิม ซึ่ง “ไปๆ มาๆ” ในที่นี้หมายถึง การสรุปความ สรุปประเด็น

จะเห็นได้ว่าการใช้คำซ้ำในลักษณะที่วางคำซ้ำนั้นซ้อนกัน 2 คู่ จะเป็นการนำคำซ้ำที่แต่ละคู่นั้นมีความหมายคล้ายกัน ใกล้เคียงกันเป็นไปในทำนองเดียวกันหรือตรงกันข้ามกันมาวางซ้อนกันเพื่อสื่อความหมายที่เน้นย้ำ และบางครั้งพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ยังนำคำซ้อนบางคำมาแยกคำและซ้ำกันเกิดเป็นคำซ้ำวางซ้อนกันเพื่อแสดงความหมายที่เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

จากการศึกษาการใช้คำซ้ำดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าคำซ้ำที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือ การนำคำมากล่าวซ้ำสองครั้ง โดยมีเครื่องหมายไม้ยมกกำกับในการกล่าวซ้ำนั้น และการใช้คำซ้ำของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นสรุปเป็นประเด็นที่ชัดเจน พบว่ามีทั้งสิ้น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก คือ คำซ้ำที่ซ้ำคำเดียว เป็นการนำคำคำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เดียวซึ่งอาจเป็นคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์มาซ้ำกันสองครั้ง โดยคำแรกเป็นคำตั้ง ส่วนคำที่สองใช้ไม้ยมกเพื่อการกล่าวซ้ำ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำซ้ำเหล่านี้เพื่อเพิ่มน้ำหนักความหมายให้มากขึ้น เพื่อลดความหมายของคำให้น้อยลง และเพื่อสื่อความหมายแยกออกเป็นส่วน ๆ ลักษณะที่สอง คือ คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำ คือ การนำคำมากกว่า 1 คำมาซ้ำทั้งหมดและกล่าวคำนั้นๆ 2 ครั้ง โดยครั้งที่สองใช้ไม้ยมกเพื่อการกล่าวซ้ำ คำซ้ำลักษณะนี้ช่วยสื่อความหมายเน้นย้ำหรือเพิ่มปริมาณเนื้อความมากขึ้น มีโครงสร้างที่เป็นการซ้ำคำ 2 คำ และ 3 คำ ลักษณะที่สาม คือ คำซ้ำวางซ้อนกัน 2 คู่ ซึ่งเป็นการนำคำซ้ำมาวางซ้อนกัน โดยคำซ้ำแต่ละคู่นั้นมีความหมายคล้ายกัน ใกล้เคียงกันเป็นไปในทำนองเดียวกันหรือตรงกันข้ามกันมาวางซ้อนกันเข้าอีกทีเพื่อสื่อความหมายที่เน้นย้ำและชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำซ้อนมาแยกคำและซ้ำกันเกิดเป็นคำซ้ำวางซ้อนกันเพื่อแสดงความหมายที่เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย การใช้คำซ้ำทั้งหมดที่ปรากฏนี้ถือเป็นความสามารถในการเลือกสรรถ้อยคำภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ถือได้ว่าทรงคุณค่ายิ่งนัก

1.1.2 การใช้คำซ้อน

คำซ้อน คือ คำที่มีคำเดี่ยวสองคำ ที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน ซ้อนเข้าคู่กัน ซ้อนเข้าคู่กัน เมื่อซ้อนแล้วจะมีความหมายใหม่เกิดขึ้น แม้ว่าบางคำความหมายจะไม่แปลกไปกว่าความหมายเดิมมากนัก แต่ก็ต้องมีความหมายและที่ใช้ต่างออกไปบ้าง (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 62) การใช้คำซ้อนเป็นลักษณะหนึ่งของภาษาไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในการสร้างสรรค์คำขึ้นใช้ให้มีความหลากหลาย

จากการศึกษาการใช้คำซ้อนในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ใช้คำซ้อนเป็นจำนวนมาก เพื่อเน้นความหมายของคำให้หนักแน่นและเกิดภาพที่ชัดเจนแก่ผู้อ่าน เนื่องจากคำซ้อนจะให้น้ำหนักความหมายของคำและภาพได้ชัดเจนกว่าการนำคำคำเดียวมาใช้ อีกทั้งการใช้คำซ้อนยังใช้เพื่อให้ความไพเราะในด้านเสียงอีกด้วย เพราะคำซ้อนบางคำมีลักษณะเสียงสัมผัสคล้องจอง ทั้งสัมผัสพยัญชนะ และสัมผัสสระ บางคำมีเสียงซ้ำกันก่อให้เกิดจังหวะคำสม่ำเสมอ ทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลิน ซึ่งคำซ้อนที่ปรากฏสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะได้แก่ การใช้คำซ้อนเพื่อความหมายและการใช้คำซ้อนเพื่อเสียง ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. การใช้คำซ้อนเพื่อความหมาย

คำซ้อนเพื่อความหมาย คือ การนำคำเดี่ยวที่มีความหมายสมบูรณ์ มีที่ใช้ในภาษามาซ้อนเข้าคู่กัน ความหมายของคำแต่ละคำที่มาซ้อนอาจคล้ายกัน ใกล้เคียงกันหรือไปในทำนองเดียวกัน และคำที่ซ้อนกันแล้วต้องเกิดความหมายใหม่ ซึ่งอาจไม่เปลี่ยนไปจากความหมายเดิมมากนัก หรืออาจเปลี่ยนไปมาก แต่ถึงจะเปลี่ยนความหมายหรือไม่เปลี่ยนอย่างไรก็ตาม ความหมายใหม่ย่อมเนื่องกับความหมายเดิม พอให้เห็นความหมายได้ (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 63)

จากการศึกษาพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยมใช้คำซ้อนเพื่อความหมายในลักษณะโครงสร้างคำซ้อน 2 พยางค์ คำซ้อน 4 พยางค์ และคำซ้อนชนิดซ้ำซึ่งการใช้คำซ้อนเหล่านี้สื่อความหมายสาระสำคัญของข้อความที่นำเสนอได้อย่างชัดเจน อันสะท้อนถึงความสามารถในการเลือกสรรค์ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำเสนอลักษณะการใช้คำซ้อนเพื่อความหมายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังนี้

1) คำซ้อน 2 พยางค์

คำซ้อน 2 พยางค์ คือ การนำคำหรือพยางค์เดี่ยว 2 พยางค์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน มาเรียงซ้อนเข้าคู่กัน เป็นการช่วยให้เกิดการเพิ่มน้ำหนักให้กับความหมายของคำให้ชัดเจนมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่าคำซ้อน 2 พยางค์ที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นอกจากจะเป็นคำซ้อนเพื่อความหมายที่สื่อความเนื้อหาให้ชัดเจนแล้ว ยังเป็นการใช้คำซ้อน 2 พยางค์ที่เจตนาให้มีเสียงคำที่ไพเราะอีกด้วย เนื่องจากคำซ้อนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ส่วนใหญ่ มีพยัญชนะต้นตัวเดียวกันหรือการสัมผัสพยัญชนะ ทำให้เกิดเสียงสัมผัสขึ้น การใช้คำซ้อนในลักษณะนี้จึงช่วยให้เด่นทั้งความหมายและเกิดอรรถรสทางเสียงและจังหวะที่งดงาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อภาวะสงครามกามเป็นไปอย่าง**ยืดเยื้อ** มีกิจกรรม**ปลุกยุ** เช่น การโฆษณาคอยหนุนอยู่เรื่อยๆ คนจะมีความ**โน้มเอียง**ไปในทางที่จะไม่มองเห็นคนในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์หรือแม้แต่เป็นมนุษย์ แต่จะมองเห็นคนในแง่ที่เป็นสิ่งสำหรับ**เสพเสวย** เป็นเหยื่อ หรือแหล่งที่อำนวยสิ่ง**เสพเสวย**...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 77)

ตัวอย่างข้างต้นพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำซ้อน 2 พยางค์หลายคำมาใช้ในข้อความ ทำให้ข้อความข้างต้นสื่อความหมายละเอียดชัดเจน อีกทั้งมีความสละสลวยในด้านเสียงด้วยเนื่องจากคำซ้อน 2 พยางค์บางคำเป็นการสัมผัสพยัญชนะอีกด้วย คือ “ยืดเยื้อ” *ว.* หมายถึง ยาวนาน, ไม่ใคร่จะจบสิ้นง่ายๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 908) ซึ่งเกิดจากการซ้อนกันของ “ยืด” *ก.* หมายถึง ขยายตัวให้ยาวออกไปได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 908) กับ “เยื้อ” *ก.* หมายถึง ยาวนาน, ไม่ใคร่จะจบสิ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 916) คำซ้อน “ยืดเยื้อ” เป็นคำซ้อนที่มีพยัญชนะเสียง /ย/ ซ้ำกัน ทำให้เกิดเสียงสัมผัสที่สละสลวย คำว่า “ปลุกยุ” มาจาก “ปลุก” *ก.* หมายถึง ทำให้ตื่นจากหลับ, ทำให้ได้สติรู้สึกตัว, กระตุ้นให้เกิดแรงกำลัง ความขลัง และความกล้าแข็ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 679) กับ “ยุ” *ก.* หมายถึง กล่าวชักชวน ส่งเสริม หนุน หรือเป็นใจให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (มักใช้ในทางที่ไม่สมควร) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 909) หากพิจารณาคำว่า “ปลุกยุ” พบว่า “ปลุก” กับ “ยุ” มีความหมายบางอย่างที่เชื่อมเกี่ยวกันได้ เมื่อนำมาซ้อนกันให้ความหมายที่ว่า ทำให้เกิดความกระตือรือร้น มีแรงขึ้น หนุนใจให้มีแรง คำว่า “โน้มเอียง” เกิดจากการซ้อนกันของ “โน้ม” *ว.* หมายถึง เหนี่ยวให้โค้งต่ำลงมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 599) กับ “เอียง” *ว.*หมายถึง อาการของสิ่งที่เอนไปข้างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1397)
คำว่า “เสพเสวย” มาจากการซ้อนกันของ “เสพ” *ก.*หมายถึง คบ, กิน, บริโภค (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1215) กับ “เสวย” *ก.* หมายถึง กิน, เสพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1217)

ในทางตรงข้าม ถ้าสามารถครองสติได้ถึงกระทบอารมณ์ที่น่าโกรธก็ไม่โกรธ จิตใจไม่**หวั่นไหว** สีหน้า**ผ่องใส** กิริยาอาการไม่**ผิดเพี้ยน** ทำการงานธุระของตนไปได้ตามปกติ...

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 10)

จากตัวอย่างพบคำซ้อน 2 พยางค์ คือ “หวั่นไหว” ซึ่งมาจาก “หวั่น” *ก.* หมายถึง พรั่น, มีอาการกริ่งเกรงไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1276) ซ้อนกับ “ไหว” *ก.* หมายถึง สั่น, สะเทือน, กระดิก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1317) คำว่า “หวั่นไหว” มีความหมายโดยรวมว่า โอนเอน ไหว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไปตามอารมณ์ คำซ้อน 2 พยางค์ที่พบอีกคำ คือ “ผ่องใส” มี “ผ่อง” ว. หมายถึง ปลั่ง, ปราศจากมลทิน, ไม่ขุ่นมัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728) ซ้อนกับ “ใส” ว. หมายถึง แจ่มกระจ่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1234) และคำซ้อน 2 พยางค์คำว่า “ผิดเพี้ยน” ที่เกิดจากการซ้อนกันของ “ผิด” ว. หมายถึง ไม่ตรงกับความจริงหรือที่กำหนดนิยมไว้, ไม่ถูก, ต่างไป, แปลกไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 734) กับ “เพี้ยน” ว. หมายถึง ผิดแปลกไปเล็กน้อย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 802)

> เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า **จิตใจ**ของเราก็**โน้มน้อม**ไปในทางแห่งความดีงาม ทำให้จิตใจเจริญ**งอกงาม เอิบอิ่ม** เป็นสุข
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 43)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้คำซ้อน 2 พยางค์ที่มีลักษณะของการซ้ำเสียงสัมผัสพยัญชนะด้วย คือ คำซ้อน“จิตใจ” ที่เกิดจากการซ้อนกันของ “จิต” *น.* หมายถึง ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้คิดและนึก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 312) กับ “ใจ” *น.*หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึก และคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 329) มีเสียงสัมผัสพยัญชนะ /จ/ คำว่า “โน้มน้อม” ที่มาจาก “โน้ม” ว. หมายถึง เหนี่ยวให้โค้งต่ำลงมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 599) ซ้อนกับ “น้อม” *ก.* หมายถึง โน้ม หมายถึง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 567) และมีการนำพยัญชนะเสียง /น/ มาสัมผัสกัน คำว่า “งอกงาม” เป็นคำซ้อนที่มีเสียงพยัญชนะ /ง/ สัมผัสกัน เกิดจากการซ้อนกันของ “งอก” *ก.* หมายถึง อาการที่เมล็ดผลไม้แตกเป็นต้นขึ้น, ผลิออก, แตกออก, เพิ่มปริมาณมากขึ้น กับ “งาม” ว. หมายถึง ลักษณะที่เห็นแล้วชวนให้ชื่นชมหรือพึงใจ, มีลักษณะสมบูรณ์ดี; ดี, มาก, มีลักษณะที่เป็นไปตามต้องการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 278) คำว่า “งอกงาม” จึงหมายถึง เจริญผลิดอกออกผล คำว่า “เอิบอิ่ม” มาจากการซ้อนกันของ “เอิบ” *ก.* หมายถึง ซึมเข้าไป, ซาบเข้าไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1397) กับ “อิ่ม” *ก.* หมายถึง เต็มแล้ว, พอแล้ว, หายหิว, หายอยาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1375) มีเสียงพยัญชนะ /อ/ สัมผัสกัน

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักนำคำซ้อนเพื่อความหมายที่มีโครงสร้างเป็นคำซ้อน 2 พยางค์ มาใช้ในงานประพันธ์ของท่านเพื่อสื่อความและขยายความสารที่นำเสนอให้ผู้อ่านได้รับทราบชัดเจนขึ้น และเอกลักษณ์เด่นที่ท่านเลือกใช้คำซ้อนลักษณะนี้นั้น ท่านมักใช้คำซ้อนเพื่อความหมายที่มีการซ้ำและสัมผัสอักษรอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่างๆ ที่นำเสนอไปแล้วข้างต้น การใช้คำซ้อนนี้ช่วยให้งานประพันธ์ที่ท่านนำเสนอสู่ผู้อ่านเกิดความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น่าสนใจ กล่าวคือ นอกจากจะเป็นการสื่อความและเน้นย้ำความหมายของสารแล้ว ยังเสริมสร้างอรรถรสทางเสียงให้เกิดแกผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

2) คำซ้อน 4 พยางค์

คำซ้อน 4 พยางค์ คือ คำซ้อนที่เกิดจากการนำคำ 4 คำหรือ 4 พยางค์ มาเรียงร้อยต่อเนื่องกัน โดยมีความหมายไปในทางเดียวกันหรือมีความหมายต่างกันแต่ทำให้เห็นว่ามีความต่อเนื่อง (พ. นววรรณ, 2520: 70-78) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำซ้อน 4 พยางค์ในงานประพันธ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งคำซ้อนในลักษณะนี้เป็นการช่วยให้เกิดการเน้นย้ำและเพิ่มน้ำหนักให้กับความหมายของคำให้ชัดเจน กินความกว้าง มีความลึกซึ้งคมคายมากขึ้น เพราะเป็นการสร้างคำเสริมให้มีความหมายต่อเนื่องและหนักแน่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...เขาแยกไม่ออกว่าส่วนใดแค่ไหนเป็นสภาพความจริงตามกฎธรรมชาติที่เขาไม่ควรเข้าไป**แทรกแซงบิดเบือน** ส่วนใดแค่ไหนเป็นหลักการกลางทางสังคมที่เหตุผลส่วนตัวของบุคคลไม่อาจหักล้าง ส่วนใดแค่ไหนเป็นสิทธิส่วนบุคคลของเขาที่เลือกตัดสินใจ...
>
> (ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, 2541: 137)

ข้อความข้างต้นมีคำว่า “แทรกแซงบิดเบือน” เป็นคำซ้อน 4 พยางค์ที่เกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำมาวางซ้อนกัน คือ “แทรกแซง” *ก.* หมายถึง แทรกเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการของผู้อื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 545) กับ “บิดเบือน” *ก.* หมายถึง ทำให้ผิดแผกไปจากข้อเท็จจริง, ทำให้ผิดแผกแปลกไปจากเดิมหรือจากข้อเท็จจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 627) “แทรกแซงบิดเบือน” เป็นคำซ้อน 4 พยางค์ที่เกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำ ที่แต่ละคำมี 2 พยางค์มาวางเรียงซ้อนกัน ให้ความหมายที่ชัดเจน เห็นภาพของการแทรกเข้าไปทำให้ผิดไปจากเดิม และคำซ้อนแต่ละคำนั้นมีลักษณะของการสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ ด้วย คือ เสียงพยัญชนะ /ซ/ กับ /บ/ จะเห็นได้ว่านอกจากข้อความที่ปรากฏจะสื่อความหมายไปยังผู้อ่านได้ชัดเจนแล้ว ยังสร้างอรรถรสทางเสียงได้อย่างดีอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ครั้นแล้วก็ทรงเบื่อหน่าย ทรงมองเห็นว่า การดำเนินชีวิตเช่นนั้นขาดแก่นสาร ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น มีแต่จะทำให้เกิดความ**ลุ่มหลงมัวเมา** ทำคุณค่าของชีวิตให้ลดถอยจมต่ำลง ปล่อยกาลเวลาของชีวิตให้**ล่วงเลยผ่านพ้น**ไปอย่างว่างเปล่าปราศจากสาระ ยิ่งกว่านั้น ยังอาจเกิดโทษเกิดพิษแก่ชีวิตของตน เหมือนสั่งสมสิ่ง**หมักหมมทับถม**ดองเอาไว้...

(วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 49)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อน 4 พยางค์ ถึง 3 คำ คือ คำว่า “ลุ่มหลงมัวเมา” มาจากการนำคำซ้อน 2 คำ คือ คำแรก “ลุ่มหลง” *ก.* หมายถึง หมกมุ่น, มัวเมา, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1019) กับคำว่า “มัวเมา” *ว.* หมายถึง หลงละเลิง, เมามัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) คำซ้อน “ลุ่มหลงมัวเมา” เกิดจากคำซ้อน “มัวเมา” มาอธิบายและขยายความคำหน้า คือ “ลุ่มหลง” ให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังพบคำซ้อน 4 พยางค์อีกคือ “ล่วงเลยผ่านพ้น” เป็นคำที่ให้ความหมายของเวลาหรือสถานการณ์ที่ผ่านไปแล้ว เป็นการนำพยางค์ที่มีความหมายคล้ายกันมาซ้อนและขยายความหมายให้เด่นชัดมากขึ้น ดังนี้ “ล่วง” *ก.* หมายถึง ผ่านจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 991) “เลย” *ก.* หมายถึง พ้นหรือเกินจุดที่กำหนด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1033) “ผ่าน” *ก.* หมายถึง ล่วงจุดใดจุดหนึ่งไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 733) “พ้น” *ก.* หมายถึง อาการที่ผ่านหรือหลุดเป็นต้นออกไปอยู่นอกเขตหรือเลยที่กำหนดไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 755) และคำซ้อน “หมักหมมทับถม” มาจากคำว่า “หมักหมม”*ก.* หมายถึง ที่ทิ้งไว้ให้คั่งค้างอยู่มากๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1256) กับคำว่า “ทับถม” *ก.* หมายถึง เพิ่มซับซ้อนกันเข้ามามากมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 520)

คำซ้อน 4 พยางค์ดังตัวอย่างข้างต้นนี้ หากพิจารณาแล้วจะพบว่าบางคำเกิดจากการรวมกันของพยางค์ 4 พยางค์ที่มีความหมายในตัวเองและมีความหมายคล้ายกันมาซ้อน บางคำเกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำ ที่แต่ละคำมี 2 พยางค์มาซ้อนกันเพื่อขยายความซึ่งกันและกัน การใช้คำซ้อนประเภทนี้เป็นการช่วยให้เกิดการเน้นย้ำและเพิ่มน้ำหนักให้กับความหมายของคำให้ชัดเจน และจะเห็นได้ว่าการสร้างคำซ้อนของพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นท่านมักใช้การซ้ำอักษร มีการสัมผัสพยัญชนะกัน ดังนั้นข้อความที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นอกจากจะสื่อความหมายได้ชัดเจนแล้ว ยังมีความสละสลวยด้วยอรรถรสทางด้านเสียงสัมผัสอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...มุ่งเพื่อให้สังคม**ร่มเย็นมั่นคง** ให้ด้วยความคิดเสียสละ โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน ให้ด้วยศรัทธา ให้ด้วยใจ**ผ่องใสเบิกบาน** ไม่**ขุ่นมัวเศร้าหมอง**หรือเสียดาย ตั้งใจให้เพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตน และ

(บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 26)

ตัวอย่างข้างต้นพบคำซ้อน 4 พยางค์ที่เกิดจากการนำพยางค์ทั้ง 4 ที่มีความหมายคล้ายกันมาวางซ้อนกันเพื่อขยายความให้คำมีน้ำหนักชัดมากขึ้น คือ คำซ้อน “ขุ่นมัวเศร้าหมอง” มาจากคำว่า “ขุ่น” ว. หมายถึง มีลักษณะมัว ไม่ใส ไม่ชัดเจน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 195) “มัว” ว. หมายถึง ไม่แจ่ม, ไม่กระจ่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) “เศร้า” *ก.* หมายถึง สลด, ระทด, หมอง, ไม่เบิกบาน, เป็นทุกข์, เหี่ยวแห้ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1106) “หมอง” ว. หมายถึง ขุ่น, มัว, เช่น เครื่องแก้วหมอง เครื่องเงินหมอง, ไม่ผ่องใส, ไม่แจ่มใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1255) “ขุ่นมัวเศร้าหมอง” ให้เห็นภาพความหมายของความหมองมัวไม่แจ่มใสชัดเจน นอกจากนี้ยังพบคำซ้อน 4 พยางค์ ที่เกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำ ที่แต่ละคำมีโครงสร้าง 2 พยางค์มาวางซ้อนเพื่อขยายความหมายของคำที่ต้องการสื่อให้เด่นชัดขึ้น คือ “ร่มเย็นมั่นคง” “ผ่องใสเบิกบาน” ดังรายละเอียดคือ คำว่า “ร่มเย็นมั่นคง” มาจากคำซ้อน “ร่มเย็น” ว. หมายถึง มีความสุขสบาย, ไม่มีความเดือดร้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 925) กับคำซ้อน “มั่นคง” ว. หมายถึง แน่นหนาและทนทาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) มีความหมายโดยรวมว่าความสุขที่คงทน และคำซ้อน 4 พยางค์ “ผ่องใสเบิกบาน” มาจากคำ “ผ่องใส” ว. หมายถึง สุกใส, บริสุทธิ์, แจ่มใส, มีน้ำมีนวล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728) ซ้อนกับคำว่า “เบิกบาน” ว. หมายถึง แช่มชื่น, สดใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 638) เมื่อนำ “ผ่องใส” กับ “เบิกบาน” มาซ้อนกันจึงให้ความหมายของความแจ่มใส ความสดใส ที่ชัดเจนมีปริมาณมากขึ้น

นอกจากนี้ปัญญาชนคฤหัสถ์เหล่านั้น ก็ขาดคุณลักษณะโดยภาวะที่จะทำหน้าที่**เผยแพร่สั่งสอน** และไม่สามารถอุทิศเวลาให้แก่งานนี้ได้โดยตรงตามความสมควร จึงน่าจะต้องช่วยกัน **ปรับปรุงส่งเสริม** พระสงฆ์รุ่นใหม่ให้มีค วามรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์...

(สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 9)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างพบคำซ้อน 4 พยางค์ คือ “เผยแพร่สั่งสอน” ซึ่งมีคำว่า “เผยแพร่” *ก.* หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 742) ซึ่งมีการสัมผัสพยัญชนะเสียง /พ/ ซ้อนกับ “สั่งสอน” *ก.* หมายถึง ชี้แจงให้เข้าใจและบอกให้ทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1157) มีเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ส/ คำซ้อน “เผยแพร่สั่งสอน” เป็นคำซ้อน 4 พยางค์ ที่เกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำที่แต่ละคำมีโครงสร้าง 2 พยางค์มาซ้อนกันเพื่อช่วยเน้นย้ำความหมายสารที่ต้องการสื่อให้ชัดเจน และเมื่อมีการใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะเข้ามาร่วมอยู่ด้วยก็ยิ่งทำให้ข้อความเกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น

คำซ้อน 4 พยางค์อีกคำหนึ่งคือ “ปรับปรุงส่งเสริม” ประกอบด้วยคำ “ปรับปรุง” *ก.* หมายถึง แก้ไขให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 669) กับคำว่า “ส่งเสริม” *ก.* หมายถึง เกื้อหนุน, ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1111) จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 คำข้างต้นเป็นคำซ้อนที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ คือเสียง /ป/ กับเสียง /ส/ ดังนั้นนอกจากคำซ้อน “ปรับปรุงส่งเสริม” จะอธิบายขยายความข้อความให้สื่อความได้ชัดเจน ยังได้อรรถรสทางเสียงของคำอีกด้วย

การใช้คำซ้อน 4 พยางค์ ที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ผู้วิจัยพบว่าคำซ้อน 4 พยางค์ส่วนใหญ่เกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำ ซึ่งแต่ละคำนั้นประกอบด้วย 2 พยางค์มาเรียงต่อกันคำซ้อน 4 พยางค์นี้ช่วยเน้นย้ำและขยายความหมายของสารสำคัญบางประการให้เด่นชัดขึ้น เพราะนำแต่ละคำที่ซ้อนกันนั้นล้วนเสริมและขยายความซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งจะสังเกตเห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักสร้างคำซ้อนด้วยการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ อีกด้วย ทำให้คำซ้อนที่ปรากฏนอกจากจะสื่อความหมายที่ชัดเจนแล้ว ยังให้รสของเสียงและจังหวะที่ไพเราะงดงามอีกด้วย

3) คำซ้อนชนิดซ้ำ

คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ คำซ้อนที่มีพยางค์ที่หนึ่งกับพยางค์ที่สามเป็นคำเดียวกันหรือการซ้ำกัน และพยางค์ที่สองกับพยางค์ที่สี่เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือตรงข้ามกันซ้อนกันอยู่ ความหมายเด่นของคำซ้อนนี้อาจปรากฏที่คำข้างหน้าหรือคำข้างท้าย เช่น เป็นทุกข์เป็นร้อน พอดีพอร้าย ผิดหูผิดตา อดหลับอดนอน เป็นต้น (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 75) คำประเภทนี้บางคนจัดเป็นคำซ้อน เพราะเอาคำมาซ้อนกัน บางคนอาจจัดเป็นคำซ้ำชนิดซ้อน และบางคนอาจจัดเป็นคำซ้อนชนิดซ้ำ (พ.นววรรณ, 2520: 76) ในที่นี้ผู้วิจัยขอเรียกคำประเภทนี้ว่า คำซ้อนชนิดซ้ำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำซ้อนชนิดซ้ำเพื่อสื่อความหมายของข้อความให้ชัดเจน อีกทั้งคำซ้อนชนิดซ้ำบางคำมีลักษณะคล้ายกับคำอุทานเสริมบท ที่เป็นเพียงถ้อยคำเสริมขึ้นไม่มีความหมาย แต่เป็นคำเสริมเอาเองพอให้คล้องจองกัน อาจเสริมข้างหน้าหรือข้างหลังก็ได้ (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2519: 94) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> พูดด้วยคำที่เข้าใจง่ายว่า บุญ ได้แก่กุศลที่เป็นโลกีย์ บาป ได้แก่ อกุศลทั้งหมด ...ทั้งนี้ได้ในคำว่า ไม่ติดในบุญและในบาป หรือ**ละบุญละบาป ลอยบุญลอยบาป**ได้แล้ว ซึ่งเป็นลักษณะจิตของพระอรหันต์
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 524)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำถึงสองคำ คือ “ละบุญละบาป” และ “ลอยบุญลอยบาป” โดยมีคำที่นำมาซ้อนคือ คำว่า “บุญ” กับ “บาป” ที่จัดเป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน คำซ้อน “ละบุญละบาป” มีการซ้ำคำว่า “ละ” ที่มีความหมายว่า งด เว้น ไม่ทำ และเมื่อนำมารวมกับ “บุญ” กับ “บาป” ในที่นี้มีความหมายว่าการไม่ถือติดในบุญบาปต่างๆ หรือทางสายกลางนั่นเอง ซึ่งคำว่า “ลอยบุญลอยบาป” ก็เช่นกันมีความหมายในทำนองที่ว่าไม่ยึดติดบุญบาปให้ยึดถือทางสายกลาง คำว่า “ละบุญละบาป” และ “ลอยบุญลอยบาป” เป็นคำที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สร้างขึ้นเพื่อใช้แทนการเดินทางสายกลางและลักษณะจิตที่สูงส่งของพระอรหันต์

> แต่พร้อมกับขออภัย ก็ขอความเข้าใจด้วย ดังที่ได้บอกแล้วว่า ตัวผู้เขียนนี้มีงานหนังสือที่เร่งและรัดตัวอย่างเต็มเวลา พูดได้ว่าพอมาถึงกุฏิที่เมืองไทย ก็ไม่นึกถึงอะไรอื่นแล้ว ได้แต่ **ก้มหน้าก้มตา**เขียนหนังสืออย่างเดียว หรือพูดอย่างชาวบ้านว่า เอาแต่เขียนหนังสือชนิดไม่ **ลืมหูลืมตา** ทำอยู่อย่างนี้จนลืมเวลา พอเงยหน้าหรือลืมตาขึ้นมาทีหนึ่ง เวลาผ่านไปแล้วหลายปี
>
> (ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 62)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ คำว่า “ก้มหน้าก้มตา” และคำว่า “ลืมหูลืมตา” โดยคำว่า “ก้มหน้าก้มตา” หมายถึง ทำโดยไม่มองดูสิ่งอื่น, ทำโดยตั้งใจ, เช่น ก้มหน้าก้มตาทำไปจนกว่าจะสำเร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 10) มีคำว่า “ก้ม” ซ้ำกัน และมีคำที่มีความหมายในกลุ่มเดียวกันคือ คำว่า “หน้า” และ “ตา” ที่ถือว่าเป็นคำที่มีกลุ่มความสัมพันธ์แบบเดียวกัน เพราะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นคำนามที่เกี่ยวกับอวัยวะของร่างกาย คำซ้อนชนิดซ้ำ “ก้มหน้าก้มตา” นี้มีความหมายเด่นของคำจะอยู่ที่คำหน้า คือ “ก้มหน้า”ในส่วนของคำว่า “ก้มตา” นั้นหากพิจารณารูปคำและความหมายแล้วก็จัดเข้าในกลุ่มของคำอุทานเสริมบทที่เป็นถ้อยคำเสริมเพื่อให้คล้องจองกัน

คำว่า “ลืมหูลืมตา” หมายถึง เปิดหูเปิดตารับรู้ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ทั่วไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1018) มีการนำคำว่า “ลืม” มาซ้ำกัน และนำมารวมกับคำซ้อน คือ คำว่า “หู” และ “ตา” ซึ่งจัดเป็นคำที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพราะเป็นอวัยวะของร่างกาย ความหมายเด่นของคำจะอยู่ที่คำท้าย “ลืมตา” และในคำหน้าคือ “ลืมหู” นั้นไม่ได้สื่อความหมายใดๆ หากแต่เป็นการเสริมเข้ามาให้คำมีน้ำหนักมากขึ้น

> ภาวนานั้นจะต้องแยกจากภาวนาในภาษาไทยก่อน คือ ไม่ใช่เป็นเพียงมามุบมิบๆแต่ปากแล้วบอกว่าเป็นภาวนา หรือเอาถ้อยคำในภาษาพระ **เอามนต์เอาคาถามาท่องมาบ่น**แล้วว่าเป็นภาวนา ไม่ใช่อย่างนั้น
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 32)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “เอามนต์เอาคาถา” กับ “มาท่องมาบ่น” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ “เอามนต์เอาคาถา” มีการซ้ำกันของคำว่า “เอา” และนำคำซ้อนคำว่า “มนต์” *น.* หมายถึง คำศักดิ์สิทธิ์, คำสำหรับสวดเพื่อเป็นสิริมงคล, คำเสกเป่าที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 832) มารวมกับคำว่า “คาถา” *น.* หมายถึง คำเสกที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 245) คำซ้อนชนิดซ้ำ “เอามนต์เอาคาถา” หากพิจารณาทั้งในด้านความหมายและโครงสร้างคำพบว่ามีลักษณะของการนำกลุ่มคำกริยาสองกลุ่มมาซ้อนกัน

คำว่า “มาท่องมาบ่น” เป็นการซ้ำกันของคำว่า “มา” และรวมกับคำว่า “ท่อง” กับ “บ่น” ซึ่งเป็นคำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำว่า “ท่อง” หมายถึง ว่าซ้ำๆ ให้จำได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 510) คำว่า “บ่น” หมายถึง พูดพร่ำหรือว่ากล่าวซ้ำๆ ซากๆ, กล่าวซ้ำๆ(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 603) คำว่า “มาท่องมาบ่น” เป็นคำซ้อนชนิดซ้ำที่สื่อทั้งด้านเสียงและความหมาย กล่าวคือ ในด้านเสียงเกิดจากความงดงามของการซ้ำคำเดิมๆ หลายครั้ง ในด้านความหมาย คือ การซ้ำความขยายความใจความสำคัญให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...ชีวิตเราเป็นแต่เพียงสมมติบัญญัติ ความจริงก็มีแต่ธาตุ หรือขันธ์หรือนามธรรมและรูปธรรมต่างๆ มาประกอบกันเข้า แล้วเราก็มาติดสมมตินั้น ยึดติดถือมั่นหลงวุ่นวายทำตัวเป็นหุ่น**ถูกชักถูกเชิด**กันไป
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 20)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “ถูกชักถูกเชิด” ซึ่งมีคำว่า “ถูก” ปรากฏซ้ำกัน และนำมารวมกับคำว่า “ชัก” *ก.* หมายถึง ดึงสายเชือกเป็นต้นที่ผูกอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้สิ่งนั้นเคลื่อนไหวไปตามต้องการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 353) และคำว่า “เชิด” *ก.* หมายถึง ยื่นหรือยกขึ้นจนเห็นเด่น โดยปริยายหมายความว่า ถูกใช้ให้ออกหน้าแทน ในคำว่า ถูกเชิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 371) คำ “ถูกชักถูกเชิด” นี้โดยรวมหมายถึง การถูกชักนำ ชี้นำ หรือการไม่เป็นตัวของตัวเองจนทำให้สิ่งอื่นนำทางได้

> ธรรมหรือหลักปฏิบัติและคุณสมบัติ 7 ประการนี้เป็นทั้งตัวนำเข้าสู่ทางดำเนินชีวิตที่ดีงามและเป็นตัวกำกับ**ประคับประคอง**ให้คนเดินหน้าไปด้วยดี ในทางดำเนินชีวิตที่ดีงามนั้นเป็นหลักประกันว่าการพัฒนาตนของบุคคลจะเริ่มต้น และดำเนินก้าวหน้าต่อไป เหมือนกับการปรากฏขึ้นของ**แสงเงินแสงทอง**หรือรุ่งอรุณ...
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 4)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “ประคับประคอง” กับคำว่า “แสงเงินแสงทอง” โดยคำว่า “ประคับประคอง” นี้มีการซ้ำกันที่ “ประ” ซึ่งเป็นหน่วยคำที่ไม่มีความหมาย แต่ความหมายหลักของคำนี้ปรากฏที่ท้ายคือคำว่า “ประคอง” *ก.* หมายถึง พยุงให้ทรงตัวอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 654) และมีคำว่า “ประคับ” ที่เป็นคำหน้ามาเสริมความให้มีน้ำหนักและเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองหรืออาจเรียก “ประคับ” ว่าเป็นอุทานเสริมบทก็ได้ คำว่า “ประคับประคอง” มีความหมายว่า คอยระมัดระวังพยุงไว้, คอยบำรุงรักษา, ทะนุถนอมอย่างดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 654)

คำว่า “แสงเงินแสงทอง” *น.* หมายถึง แสงที่ปรากฏบนขอบฟ้าทางทิศตะวันออก เมื่อเวลาจะรุ่งสว่าง เมื่อแรกเป็นสีขาว เรียกว่า แสงเงิน แล้วแปรเป็นสีแดง เรียกว่า แสงทอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1230) เป็นคำซ้อนชนิดซ้ำที่มีการซ้ำที่คำว่า “แสง” และนำมารวมกับคำ “เงิน” และ “ทอง” ซึ่งเป็นคำนามที่จัดเป็นคำในกลุ่มเดียวกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...เปรียบเหมือนเขียงสับเนื้อ เข้าไปยุ่งเกี่ยวด้วยก็เท่ากับเอาชีวิตเข้าไปเสี่ยงให้**ถูกบั่นถูกสับ**

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 21)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “ถูกบั่นถูกสับ” ซึ่งมีคำว่า “ถูก” *ก.* หมายถึง โดน, แตะต้อง, สัมผัส, เหมาะกัน, เข้ากัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 494) ปรากฏซ้ำสลับกันและรวมกับ คำว่า “บั่น” กับ “สับ” ที่เป็นกริยามีความหมายในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ คำว่า “บั่น” *ก.* หมายถึง ตัดให้สั้น, ตัดให้เป็นท่อนๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 617) คำว่า “สับ” *ก.* หมายถึง เอาของมีคมเช่นมีดหรือขวานฟันลงไปโดยแรงหรือซอยถี่ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1167) การใช้คำซ้ำชนิดซ้อน “ถูกบั่นถูกสับ” ให้ภาพความหมายของการถูกกระทำที่ชัดเจน

ในการกระทำ**ทุกครั้งทุกอย่าง** ไม่ว่าจะแสดงพฤติกรรมอะไร หรือมีกิจกรรมใดๆ ก็ตาม เราสามารถฝึกฝนพัฒนาตนและสำรวจตรวจสอบตนเองตามหลักไตรสิกขานี้ให้มีการศึกษาครบทั้ง 3 อย่าง ทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกันไป**ทุกครั้งทุกคราว** ...

(ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 28)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ คำว่า “ทุกครั้งทุกอย่าง” และคำว่า “ทุกครั้งทุกคราว” โดยมีคำ “ทุก” ซ้ำกัน คำว่า “ทุกครั้งทุกอย่าง” เกิดจากคำว่า “ครั้ง” *น.* หมายถึง คราว, หน, ที (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 221) และคำว่า “อย่าง” *น.* หมายถึง วิธี, แบบ, เยี่ยง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1334) คำว่า “ทุกครั้งทุกคราว” เกิดจากการซ้ำคำว่า “ทุก” แล้วนำมารวมกับคำว่า “ครั้ง” *น.* หมายถึง คราว, หน, ที (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 221) และคำว่า “คราว” *น.* หมายถึง ครั้ง, หน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 222)

ทั้งนี้เรามาศึกษาด้วยความตระหนักรู้เท่าทัน ข้อสำคัญมิให้ตกไปใน**สุดโต่งสุดข้าง** สุดทางหนึ่ง คือ การเรียนแต่คัมภีร์ประกอบอยู่แค่อรรถกถาและ**ตำรับตำรา**รุ่นหลัง...

(พระไทย ใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2553: 68)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “สุดโต่งสุดข้าง” ซึ่งหมายความว่า ความคิดความเห็นที่เอียงไปทางใดทางหนึ่งเกินไป โดยประกอบด้วยคำว่า “สุด” *ว.* หมายถึง ปลายหรือท้าย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1203) ปรากฏซ้ำสลับกัน คำว่า “สุดโต่ง” ว. หมายถึง ไกลมาก, ปลายไกลสุด, มากเกินขอบเขตที่ควรเป็น, ตึงหรือหย่อนเกินไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1203) และคำว่า “ข้าง” น. หมายถึง เบื้อง, ส่วน, ฝ่าย, ใกล้, ริม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 181) คำซ้ำชนิดซ้อน “สุดโต่งสุดข้าง” นี้ หากพิจารณาในแง่ความหมายจะเห็นได้ว่าเป็นคำที่มาขยายความซึ่งกันและกันให้เห็นภาพของความไม่พอดีได้อย่างชัดเจน

คำว่า “ตำรับตำรา” เป็นคำซ้อนชนิดซ้ำที่มีคำว่า “ตำ” ซ้ำเสียงกัน มีความหมายเด่นปรากฏอยู่ที่คำท้าย นั่นคือ “ตำรา” น. หมายถึง แบบแผนที่ว่าด้วยหลักวิชาต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 463) ในส่วนของคำว่า “ตำรับ” ซึ่งเป็นคำหน้านี้ เป็นคำที่ไม่ได้มีความหมายใดๆ หากแต่เป็นคำที่มาเสริมเพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสและสร้างพลังทางความหมายของคำเท่านั้น อาจจัดอยู่ในลักษณะคำอุทานเสริมบทก็ได้

> ...มีแหล่งที่มาเฉพาะใน 3 คัมภีร์ คือ เถรคาถา เถรีคาถา และอปทาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ประเภท**จรรโลงใจจรรโลงศรัทธา** และเป็นเรื่องเชิงส่วนตัวหรือเฉพาะบุคคล ไม่ใช่เป็นพระสูตรโดยตรง
> (ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ .ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 55)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “จรรโลงใจจรรโลงศรัทธา” ซึ่งมีคำว่า “จรรโลง” หมายถึง พยุงไว้ไม่ให้เซหรือไม่ให้ล้มลง, ผดุง, ค้ำชู, บำรุงรักษาและเชิดชูไว้ไม่ให้เสื่อม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 289) ซ้ำแบบสลับกัน และรวมกับคำว่า “ใจ” หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้รู้สึก นึก และคิด, ความรู้สึกนึกคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 329) และคำว่า “ศรัทธา” หมายถึง ความเชื่อ, ความเลื่อมใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1193)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...มนุษย์สามารถมีชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขแท้จริงได้ โดยไม่ต้องฝากตัวขึ้นต่อปัจจัยภายนอก ไม่ต้องเอาสุขทุกข์ของตนไปพิงไว้กับสิ่งทั้งหลาย...ซึ่งสิ่งเหล่านั้นแม้แต่ตัวมันเองก็ทรงเอาไว้ไม่ได้ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะไปช่วย**รับพิงรับยัน**ให้ใคร ทรงแสดงให้เห็นว่าภาวะเช่นนั้นมีอยู่และเป็นไปได้ ภาวะนั้นเป็นสิ่งที่ให้เกิดคุณค่าและความหมายแก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง เพราะทำให้ชีวิต**เป็นอิสระเป็นไท** ภาวะนั้นเป็นสิ่งที่ให้เกิดคุณค่าและความหมายแก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 327)

ตัวอย่างข้างต้นพบการใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ คือ “รับพิงรับยัน” มีคำว่า “พิง” กับ “ยัน” ที่มีความหมายคล้ายกันมาวางใกล้กัน โดยมี “รับ” ซ้ำกัน คำว่า “รับ” *ก.* หมายถึง ยื่นมือออกถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นส่งให้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 943) คำว่า “พิง” *ก.* หมายถึง อิง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 786) ซึ่งมีความหมายคล้ายกับคำว่า “ยัน” *ก.* หมายถึง ต้านไว้, ทานไว้, ดันไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 897) คำ “รับพิงรับยัน” นี้มีลักษณะเป็นการซ้อนสองกลุ่มคำและสองกลุ่มคำนี้ขยายความซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความหมายของคำที่ละเอียดชัดเจนขึ้น

คำซ้อนชนิดซ้ำอีกคำ คือ “เป็นอิสระเป็นไท” ซึ่งมีคำว่า “เป็น” ซ้ำกัน และมีคำว่า “อิสระ” กับ “ไท” ซึ่งมีความหมายคล้ายกันมาซ้อนกัน “อิสระ” *ว.* หมายถึง เป็นใหญ่, เป็นไทแก่ตัว, ไม่ขึ้นแก่ใคร, ไม่สังกัดใคร, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1376) “ไท” *น.* หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 548) “เป็นอิสระเป็นไท” มีลักษณะเป็นการซ้อนกันของคำสองกลุ่มที่มีความหมายแบบเดียวกัน เพื่อมาขยายเสริมซึ่งกันและกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การใช้คำซ้อนชนิดซ้ำ เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยสร้างวรรณศิลป์ในงานประพันธ์ เป็นการใช้ถ้อยคำให้เกิดจังหวะเพื่อการเน้นย้ำคำพูด และเพิ่มความหมาย เพิ่มน้ำหนักของถ้อยคำให้ลึกซึ้งชัดเจนยิ่งขึ้น อันก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำอย่างแจ่มชัด ช่วยสร้างความไพเราะสละสลวยให้แก่ถ้อยคำด้วยประการหนึ่ง การใช้คำซ้อนชนิดซ้ำที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้นั้นปรากฏรูปแบบของการนำคำซ้อนมาวางใกล้กันโดยมีคำหรือพยางค์อื่นมาซ้ำแบบสลับที่ โดยคำซ้อนชนิดซ้ำดังกล่าวอาจจะมีความหมายเด่นอยู่ที่คำหน้า หรือ คำหลัง ก็ได้ หรือบางกรณีพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็นำคำบางคำมาวางเสริมคำหลักเพื่อเน้นการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองหรือที่เรียกว่าอุทานเสริมบทเพื่อช่วยสื่อความสื่อรสของคำให้เพิ่มขึ้น และในบางครั้งท่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก็ยังใช้คำซ้อนชนิดซ้ำในลักษณะของการซ้อนกันสองกลุ่มคำเพื่อขยายและอธิบายความซึ่งกันและกันให้ความหมายมีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าการใช้คำซ้อนเพื่อความหมายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)นั้น ท่านมักเลือกใช้คำซ้อนสื่อความหมายที่ชัดเจน คำแต่ละคำขยายและเสริมความแก่กันอย่างลงตัว โครงสร้างของคำซ้อนมีทั้งคำซ้อน 2 พยางค์ คำซ้อน 4 พยางค์ และคำซ้อนชนิดซ้ำ แต่ที่เห็นชัดเจนจนถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เด่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือ การสร้างสรรค์คำซ้อนด้วยการใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะ เช่น ยืดเยื้อ โน้มน้อม เอิบอิ่ม ลุ่มหลงมัวเมา แทรกแซงบิดเบือน ละบุญละบาป ถูกชักถูกเชิด ทุกครั้งทุกคราว ฯลฯ ซึ่งลักษณะการใช้คำซ้อนเพื่อความหมายที่ท่านใช้นั้นมีเสียง และจังหวะสัมผัสคล้ายคำซ้อนเพื่อเสียง กลวิธีเช่นนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยมใช้ เพื่อให้เกิดเสียงที่ไพเราะสละสลวย

ข. การใช้คำซ้อนเพื่อเสียง

คำซ้อนเพื่อเสียง มุ่งที่เสียงมากกว่าความหมาย คำที่ซ้อนกันจึงอาจจะไม่มีความหมายเลย เช่น โล กับ เล หรือมีความหมายเพียงคำใดคำเดียว เช่น มอม กับ แมม มอม มีความหมาย แต่ แมม ไม่มีความหมาย บางทีแต่ละคำมีความหมาย แต่ความหมายไม่เนื่องกับความหมายใหม่เลย เช่น งอแง งอ มีความหมายว่า คด โค้ง แต่ แง หมายถึงเสียงร้องของเด็ก ส่วน งอแงหมายความว่า ไม่สู้ เอาใจยาก วิธีการสร้างคำซ้อนเพื่อเสียง จึงต่างจากคำซ้อนเพื่อความหมาย โดยจะนำคำที่เสียงมีที่เกิดระดับเดียวกัน หรือใกล้เคียงกันซ้อนกันเข้า เมื่อซ้อนแล้วจะเกิดความหมายใหม่ ซึ่งโดยมากเนื่องกับความหมายของคำเดี่ยวแต่ละคำ แต่ที่มีความหมายเนื่องกันก็มี (บรรจบ พันธุเมธา, 2544: 69)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำซ้อนเพื่อเสียงในงานประพันธ์เพื่อสร้างความสละสลวยของคำแต่ก็ยังเน้นการสื่อความข้อความให้เด่นชัดเป็นหลัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> สังคมที่อุดมสมบูรณ์อยู่สุขสบาย จะไม่ค่อยมีเรื่องราวให้ตระหนกตกใจและภัยอันตรายให้ตื่นเต้นบ่อยนัก จึงเป็นสังคมที่ค่อนข้างเฉื่อยๆ เรื่อยๆ เรียบๆ มีความสนุกบันเทิงที่ไม่เป็นแบบปฏิกิริยาให้**กรี๊ดกร๊าด**หรือลิงโลดสุดขีดแบบผจญภัย
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของเมืองไทย, 2546: 47)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการใช้คำซ้อนเพื่อเสียง คือ “กรี๊ดกร๊าด” ที่หมายถึง อาการที่เปล่งเสียงร้องอุทานแสดงความพอใจ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้เพื่อเปรียบเทียบอาการตื่นเต้นสนุกสนานของคนในสังคม

> การแสวงหาความสุขของปุถุชนเป็นเหมือนการก่อกระพือโหมไฟขึ้นแล้วได้รับความสนุกสนานชื่นฉ่ำเยือกเย็นจากการดับไฟนั้น ยิ่งโหมไฟให้ลุกโพลงร้อนแรงขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งได้ใช้ความแรงในการดับทำให้เกิดเสียง**ฉู่ฉี่ซู่ซ่าวูบวาบ**โลดโผนมากขึ้นเท่านั้น...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 376)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนเพื่อเสียงคือ “ฉู่ฉี่ซู่ซ่าวูบวาบ” ซึ่งเป็นลักษณะของการใช้คำเพื่อเลียนเสียงและภาพของธรรมชาติ นั่นคือ เสียงและภาพของไฟหรือถ่านไฟที่กำลังดับ โดยอาจเกิดจากการราดไฟด้วยน้ำ ถ่านไฟนั้นจะมีเสียงและภาพดังกล่าวนี้ การใช้คำซ้อนเพื่อเสียงนี้มีลักษณะของการสัมผัสคล้องจองที่มุ่งเน้นอรรถรสทางเสียงให้ภาพที่แจ่มชัด

> คนบางคน ความประพฤติทางกายเรียบร้อยดี แต่พูดไม่ไพเราะ หรือปากไม่ดี แต่ก็ไม่ได้ประพฤติ**เกะกะระราน**ทำร้ายใคร
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 8)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีคำว่า “เกะกะระราน” ซึ่งมาจากคำว่า “เกะกะ” รวมกับคำว่า “ระราน” ซึ่งทั้งสองคำนี้จัดเป็นคำซ้อนเพื่อเสียงเนื่องจากหากแยกแต่ละพยางค์ออกมาจะไม่มีความหมาย หากแต่ต้องการเน้นเสียงสื่อความภาพของคำให้ชัดเจนเท่านั้น แต่เมื่อนำมาซ้อนกันจะเกิดเป็นความหมายดังนี้ คำว่า “เกะกะ” *ว.* หมายถึง กีด, ขวาง, ไม่เป็นระเบียบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 137) คำว่า “ระราน” *ก.* หมายถึง ประพฤติเป็นพาลเกเร ทำให้เดือดร้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 936)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความจริงเรื่องด้านนี้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึง เพราะหนังสือ เหตุเกิด พ.ศ. 1 นั้น เพียงเราชี้ให้เห็นความขาดแคลนเลื่อนลอยในเรื่องข้อมูลหลักฐาน รวมทั้งการ **ทึกทัก**จับเอาข้อมูลมาลวกๆ ผิดๆ พลาดๆ ก็เพียงพอแล้ว.

(ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ .ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547:59)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำซ้อนเพื่อเสียงคือ คำว่า “ทึกทัก” *ก.* หมายถึง ตู่เอาเป็นของตัว, ถือเอาเป็นจริงเป็นจัง, เหมาเอาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 532) คำว่า “ทึกทัก” เป็นคำที่ซ้อนเพื่อเสียงที่แสดงความหมายว่าคิดไปเอง ทำไปเอง

จะเห็นได้ว่าคำซ้อนเพื่อเสียงที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ถือว่าไม่มากเท่าใดนัก และคำซ้อนเพื่อเสียงที่ปรากฏจากตัวอย่าง ก็เป็นคำซ้อนเพื่อเสียงที่มุ่งเน้นการสื่อความหมาย มิได้มุ่งเน้นการเล่นเสียงคำมากนัก คำทุกคำที่นำเสนอมีความหมายชัดเจนและเสริมความคำอื่นๆ ในข้อความให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น หากเปรียบเทียบกลวิธีการใช้คำซ้อนทั้งในรูปแบบคำซ้อนเพื่อความหมาย และคำซ้อนเพื่อเสียงแล้ว พบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยมใช้คำซ้อนเพื่อความหมายมาก แต่คำซ้อนเพื่อความหมายที่ใช้นั้นก็มีลักษณะบางประการที่ใกล้เคียงกับคำซ้อนเพื่อเสียงตรงที่มีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ทำให้เกิดอรรถรสของคำที่อย่างลงตัว

การใช้คำซ้อนเป็นการใช้ภาษาอีกรูปแบบหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยมใช้ในงานประพันธ์ คำซ้อนที่ปรากฏมีทั้งการใช้คำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียง ในด้านการใช้คำซ้อนเพื่อความหมายนั้นมุ่งเน้นการนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาซ้อนกัน อีกทั้งยังมีลักษณะเด่น คือ มีการสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ ทำให้เกิดดุลของเสียงและจังหวะที่ให้ความหมายสื่ออารมณ์ที่สละสลวยงดงาม ส่วนในด้านคำซ้อนเพื่อเสียงในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นี้มีคำซ้อนเพื่อเสียงไม่มากนัก เนื่องจากคำซ้อนที่ปรากฏส่วนมากจะเด่นทั้งในด้านเสียงและความหมายอยู่ในตัวแล้ว และหากจัดกลุ่มก็มักจะเป็นคำซ้อนเพื่อความหมายที่เสริมการเล่นเสียงเล่นจังหวะเพื่อเพิ่มความงดงามของข้อความ ในส่วนคำที่มุ่งเน้นเสียงแต่ไม่เน้นในด้านความหมายนี้ แทบไม่ปรากฏในงานของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1.3 การใช้คำประสม

คำประสมเป็นวิธีการสร้างคำวิธีหนึ่งในภาษาไทย คำประสม คือ คำที่มีคำ 2 คำ หรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง คำที่ประสมกันเข้าเป็นคำใหม่นี้ แต่ละคำไม่ได้มีความหมายคล้ายกันอย่างคำซ้อน ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้น ส่วนคำตามมาเป็นส่วนขยาย (บรรจบ พันธุเมธา, 2549: 80) วิธีประสมมี 2 วิธีด้วยกัน คือ เติมคำและซ้อนคำ เติมคำ คือ การสร้างคำขึ้นใหม่ด้วยวิธีการเติมคำหรือวลีลงข้างหลัง (ผะอบ โปษะกฤษณะ, 2541: 35-37) จากการศึกษาการใช้คำประสมที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีลักษณะ 2 รูปแบบ ได้แก่ คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม และคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา ดังต่อไปนี้

ก. การใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม

คำประสมประเภทนี้ส่วนมากมีคำนามเป็นคำตั้งต้นตัวแรก เป็นการสร้างคำขึ้นใหม่ด้วยวิธีการเติมคำชนิดต่าง ๆ ลงข้างหลังคำนามนั้นๆ ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม ในลักษณะการสร้างคำ 4 ลักษณะดังต่อไปนี้

1) คำนาม + คำนาม

การสร้างคำด้วยการเติมคำนามลงข้างหลังนาม เพื่อขยายนามข้างหน้า นับเป็นคำประสมคำเดียว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ส่วนศีล เช่น การตั้งใจประกอบอาชีพโดยสุจริต และไม่ตกหลุมอบายมุข ก็ช่วยในคนมีอยู่มีกินไม่ต้องแย่งชิงเบียดเบียนกัน...ก็ช่วยให้มีเวลาที่จะเอาใจใส่ทุกข์สุขของ **เพื่อนมนุษย์** ...
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 62)

จากตัวอย่างข้างต้นคำว่า “เพื่อนมนุษย์” เป็นคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม ซึ่งมีโครงสร้างคำ คือ คำนาม “เพื่อน” หมายถึง ผู้ชอบพอรักใคร่กัน, ผู้สนิทสนมคุ้นเคยกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 802) ซึ่งเป็นคำนามคำแรกประสมกับคำนาม “มนุษย์” หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง, คน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 832) ซึ่งเป็นคำนามคำหลัง คำประสม “เพื่อนมนุษย์” นี้มีความหมายว่า คนหรือมนุษย์ด้วยกันหรือเหมือนกันนั่นเอง โดยความหมายหลักของคำประสมนี้จะอยู่ที่คำนามคำแรก ส่วนการเติมคำนามลงข้างหลัง เพื่อขยายคำนามข้างหน้า

2) คำนาม+คำกริยา

การสร้างคำด้วยการเติมคำกริยาลงข้างหลังคำนาม คำกริยานั้นทำหน้าที่เหมือนขยายคำนามข้างหน้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...**แกนนำ**ของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงามเกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เรียกสั้นๆ ว่า สัมมาทิฏฐิ...
>
> (วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, 2546: 9)

จากตัวอย่างพบคำประสม “แกนนำ” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามมีความหมายว่า ส่วนสำคัญหรือสิ่งหลัก ซึ่งคำประสมนี้เกิดจากคำนามประสมกับคำกริยา โดยมีความหมายหลักที่คำนาม “แกน” หมายถึง วัตถุแข็งที่อยู่ตรงกลางของสิ่งอื่นสำหรับยึดให้อยู่, วัตถุแข็งที่มีสิ่งอื่นหุ้ม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 149) ประสมกับคำกริยา “นำ” หมายถึง ไปข้างหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 578) ที่ทำหน้าที่เหมือนขยายคำนามข้างหน้า

> ...แต่แง่ที่ควรจะมองกันแท้ ก็คือว่า เพราะเหตุที่กามสุขเป็น**บ่วงรัด**หรือเป็น**กับดัก**ที่เหนี่ยวแน่น...
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 30)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม คือ “บ่วงรัด” ที่มีเกิดจากคำนาม “บ่วง” หมายถึง เชือกที่ทำเป็นวงสำหรับคล้อง รูดเข้าออกได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 610) ประสมกับคำกริยา “รัด” หมายถึง โอบรอบหรือพันให้กระชับ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 942) และคำประสมอีกคำหนึ่ง คือ “กับดัก” ที่เกิดจากการประสมกันของคำนาม “กับ” หมายถึง เครื่องดักกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำกริยา “ดัก” หมายถึง คอยสกัด, วางเครื่องดักสัตว์มีกับเป็นต้น เพื่อให้สัตว์เข้ามาติด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 399)

3) คำนาม+คำวิเศษณ์

การสร้างคำด้วยการเติมคำวิเศษณ์ลงข้างหลังคำนาม แต่รวมเป็นคำนามคำเดียวเป็นคำประสมเพราะหมายถึงของสิ่งเดียว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ในกรณีนี้ ใคร**ใจแคบ**กันแน่ สมาคมนี้มีหลักการระเบียบกฎกติกาต่างๆ บอกไว้แล้วว่าอย่างนี้ สมาคมนั้นสมาคมโน้นก็มีหลักการระเบียบกฎกติกาต่างๆ ของเขาบอกไว้แล้วว่าอย่างนั้นอย่างโน้น
>
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็น, 2554: 60)

ตัวอย่างข้างต้นพบคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม คือ “ใจแคบ” มีโครงสร้างคำ คือ คำนาม ประสมกับคำวิเศษณ์ ความหมายโดยรวมจะเป็นคำนามและเติมคำวิเศษณ์ลงข้างหลังคำนาม คำประสม “ใจแคบ” หมายถึง อุปนิสัยที่ไม่ดี เห็นแก่ตัว เกิดจากคำนาม “ใจ” หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึก และคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 329) กับคำวิเศษณ์ “แคบ” หมายถึง มีส่วนกว้างน้อย, ไม่กว้างขวาง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 266)

> ...ศาสดามิใช่ตัวแทนอำนาจ**เบื้องบน** หรือผู้บันดาลความรอดพ้นแก่มนุษย์ผู้เชื่อฟัง แต่หมายถึง ผู้คนพบความจริงแห่งธรรมชาติ...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 3)

ตัวอย่างนี้พบคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม และมีโครงสร้างคำนามประสมกับคำวิเศษณ์ คือ “เบื้องบน” โดยมีคำนาม “เบื้อง” หมายถึง ทาง, ข้าง, ด้าน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 640) ประสมกับคำวิเศษณ์ “บน” หมายถึง เบื้องสูง, ตรงข้ามกับ เบื้องล่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 603)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4) คำนาม+คำกริยา+คำนาม

การสร้างคำใหม่ด้วยการเติมคำกริยาและคำนามลงข้างหลังคำนามคำแรก ซึ่งทั้งคำกริยาและคำนามดังกล่าวนี้ นำมาขยายคำนามที่อยู่ข้างหน้า นับเป็นคำประสมคำเดียว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ถ้าภิกษุรูปใดนิ่งดูดาย ไม่เอาใจใส่ช่วยเหลือ ย่อมถูกตำหนิติเตียน และอาจยกขึ้นเป็น**ข้อกล่าวโทษ** เพื่อเรียกตัวมาชี้แจงเหตุผลและแนะนำตักเตือนได้...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 932)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม คือ “ข้อกล่าวโทษ” ซึ่งโครงสร้างคำประกอบด้วยคำนาม “ข้อ” หมายถึง เนื้อความตอนหนึ่งๆ, ใจความสั้นๆ ของเรื่อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 172) คำกริยา “กล่าว” หมายถึง บอก, แจ้ง, พูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 80) คำนาม “โทษ” หมายถึง ความไม่ดี, ความชั่ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 547) ซึ่งคำประสม “ข้อกล่าวโทษ” นี้มีความหมายหลักอยู่ที่คำนามคำแรก ส่วนคำกริยาและคำนามที่ตามมานั้นเป็นเหมือนคำขยายคำนามคำแรกให้มีความหมายชัดเจน

จะเห็นได้ว่าการใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนามในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ซึ่งเป็นการสร้างคำขึ้นใหม่ด้วยการนำคำนามเป็นคำแรกหรือเป็นคำตั้งต้นและเติมคำชนิดต่างๆ หลังคำนามเพื่อขยายคำนามคำตั้งต้นนั้น จากการศึกษาพบคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนามในลักษณะการสร้างคำที่แตกต่างกัน คือ คำประสมที่เกิดจากคำนาม + คำนาม คำประสมที่เกิดจากคำนาม+คำกริยา คำประสมที่เกิดจากคำนาม+คำวิเศษณ์ และคำประสมที่เกิดจากคำนาม+คำกริยา+คำนาม ซึ่งคำประสมเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นคำนาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข. การใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา

คำประสมประเภทนี้คำตั้งต้นเป็นคำกริยา เป็นการสร้างคำขึ้นใหม่ด้วยวิธีการเติมคำชนิดต่าง ๆ ลงข้างหลังคำกริยานั้นๆ ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1) คำกริยา+คำกริยา

การสร้างคำด้วยการเติมคำกริยาลงข้างหลังคำกริยา ถือเป็นคำกริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> รวมความว่า ผู้ถึงนิพพานเป็นอยู่โดยไม่ต้องอาศัยความหวัง ไม่ต้องการความหวัง ไม่ต้องอยู่ด้วยความหวัง ไม่ต้องขึ้นต่อความหวัง ไม่ต้องฝากชีวิตหรือความสุขของตนไว้กับความหวัง...ไม่มีทางที่จะ**สิ้นหวัง** หรือ**หมดหวัง**ต่อไปได้เลย...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 373)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา คือ “สิ้นหวัง” และ “หมดหวัง” โดยคำประสมทั้งสองคำนี้มีการสร้างคำด้วยการนำคำกริยาเป็นคำแรกมาประสมกับคำกริยาที่คำมาขยายคำต้นนั้น ดังนี้ คำประสม “สิ้นหวัง” เกิดจากคำกริยา “สิ้น” หมายถึง หมด, จบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1194) ประสมกับคำกริยา “หวัง” หมายถึง คาดว่าจะได้, ปองไว้, หมายไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน , 2546: 1275) คำประสม “สิ้นหวัง” มีความหมายว่า หมดสิ่งที่คาดหมายไว้ และคำประสม “หมดหวัง” มาจากคำกริยา “หมด” หมายถึง สิ้น, ไม่มี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1252) ประสมกับคำกริยา “หวัง” กลายเป็น “หมดหวัง” ที่หมายถึง หมดสิ่งที่คาดหมาย จะเห็นได้ว่าคำประสมในตัวอย่างนี้ความหมายหลักอยู่ที่คำกริยาคำแรก ส่วนคำกริยาที่ตามหลังนั้นทำหน้าที่เหมือนขยายคำกริยาข้างหน้า

> สังคมชาวพุทธไทย มีประเพณี**บวชเรียน** ซึ่งเป็นของดั้งเดิมอย่างหนึ่ง วัดเป็นผู้รับกุลบุตรเข้ามาให้การศึกษาอบรมตั้งแต่อายุยังน้อย ให้**บวชเรียน...**
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 27)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา คือ “บวชเรียน” ที่เกิดจากการนำคำกริยา “บวช” หมายถึง ถือเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 610) ประสมกับคำกริยา “เรียน” หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 969) คำประสม “บวชเรียน” นี้จะมีความหมายหลักที่คำกริยาคำแรก ส่วนคำกริยาที่ตามหลังนั้นทำหน้าที่เหมือนขยายคำกริยาข้างหน้า

> แต่ถ้าเอาเพียงความคิดเห็นของเรา ไม่รักษาหลักฐานไว้ ก็จะกลายเป็นว่าคนรุ่นเรามาใช้เสรีภาพของตนไป**ผูกขาด**จำกัดหรือปิดกั้นเสรีภาพและโอกาสของคนรุ่นหลังที่จะได้ศึกษาความจริง
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 103)

จากตัวอย่างคำ “ผูกขาด” เป็นคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา มีโครงสร้างจากการนำคำกริยา “ผูก” หมายถึง ติดต่อหรือติดพันกันแน่นกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 740) ประสมกับคำกริยา “ขาด” หมายถึง แยกออกจากกันเพราะถูกดึง ตัด หรือฉีก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 182) ซึ่งคำประสม “ผูกขาด” นี้หมายถึง สงวนสิทธิไว้แต่ผู้เดียว

2) คำกริยา+คำนาม

การสร้างคำด้วยการเติมคำนามลงข้างหลังคำกริยาถือเป็นคำกริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ถ้ายังมีคนกลุ่มใดสนใจที่จะค้นคว้าพิสูจน์ความมีจริงเป็นจริงของสิ่งเหล่านี้ต่อไป ก็นับว่าเป็นงานอดิเราของคนเหล่านั้น ซึ่งคนทั่วไปอาจ**วางใจ**เป็นกลาง และปล่อยให้เขาทำไป...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 943)

คำประสม “วางใจ” เป็นคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา ซึ่งเกิดจากการสร้างคำที่มาจากคำกริยา “วาง” หมายถึง จัดเข้าประจำที่ ปล่อยวาง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1065) และคำนาม “ใจ” หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึก และคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 329)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...เพราะเหตุที่กามสุขเป็นบ่วงรัดหรือเป็นกับดักที่เหนี่ยวแน่น คนทั้งหลายลุ่มหลงกันนัก ยากที่จะ**ปลีกตัว**ออกได้...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 30)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา คือ “ปลีกตัว” ซึ่งเกิดจากการประสมกันของคำกริยา “ปลีก” หมายถึง แยกหรือหลีกออกจากหมู่จากพวกไป, ย่อยออกไปจากส่วนใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 679) กับคำนาม “ตัว” หมายถึง รูป, ตน, ตนเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 452) ซึ่งคำประสมนี้คำความหมายหลักที่คำกริยาที่อยู่ข้างหน้า ส่วนคำนามที่ต่อท้ายนั้นเป็นคำขยายคำกริยาข้างหน้าให้มีความหมายชัดเจน

3) คำกริยา+คำวิเศษณ์

การสร้างคำด้วยการเติมคำวิเศษณ์ลงข้างหลังคำกริยารวมกันเป็นคำเดียว ทำหน้าที่กริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชีวิตแห่งปัญญา จึงมองลักษณะได้ 2 ด้าน คือ ด้านภายใจ มีลักษณะสงบเยือกเย็น ปลอดโปร่ง ผ่องใส ด้วยความรู้เท่าทัน เป็นอิสระ เมื่อ**เสวยสุข**ก็ไม่หลงระเริงหรือสยบมัวเมา...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 167)

คำว่า “เสวยสุข” เป็นคำเป็นที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา ประกอบด้วยคำต้น คือ คำกริยา “เสวย” หมายถึง ได้รับ, ได้ประสบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1217) กับคำวิเศษณ์ “สุข” หมายถึง สบายกายสบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1201) คำประสม “เสวยสุข” ได้รับความสุข

จะเห็นได้ว่าการใช้คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยานั้น ส่วนมากคำตั้งต้นหรือคำแรกมักเป็นคำกริยา คำประสมประเภทนี้เป็นการสร้างคำขึ้นใหม่ด้วยวิธีการเติมคำชนิดต่างๆ ลงข้างหลังคำกริยานั้นๆ ซึ่งพบลักษณะการสร้างคำที่ชัดเจน 3 ลักษณะ คือ คำประสมที่เกิดจากคำกริยา + คำกริยา คำประสมที่เกิดจากคำกริยา+คำนาม คำประสมที่เกิดจากคำกริยา+คำวิเศษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การใช้คำประสมในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นเป็นการนำคำ 2 คำหรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง ซึ่งความหมายสำคัญจะอยู่ที่คำต้น ส่วนคำที่นำมาวางข้างหลังเป็นส่วนขยาย และคำประสมที่พบนั้นมีลักษณะเด่นๆ 2 รูปแบบ คือ คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม 4 ลักษณะ ได้แก่ คำนาม+คำนาม, คำนาม+คำกริยา, คำนาม+คำวิเศษณ์, คำนาม+คำกริยา+คำนาม ซึ่งเป็นคำประสมที่มักนำคำนามมาวางเป็นคำต้นและนำคำอื่นๆ เช่น คำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ มาต่อท้ายเพื่อขยายคำนามข้างหน้า และคำประสมที่พบอีกอย่างหนึ่ง คือ คำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา 3 ลักษณะ ได้แก่ คำกริยา+คำกริยา, คำกริยา+คำนาม, คำกริยา+คำวิเศษณ์ ซึ่งเป็นคำประสมที่นำคำกริยามาวางเป็นคำต้นและนำคำอื่นๆ เช่น คำกริยา คำนาม คำวิเศษณ์ มาวางต่อท้ายเป็นส่วนขยายคำกริยา

1.1.4 การใช้คำสมาส

คำสมาส หมายถึง การย่อบทนามศัพท์ตั้งแต่ 2 บทขึ้นไปรวมเข้าเป็นบทเดียวกัน โดยมีวิธีลบวิภัตติบ้าง ไม่ลบวิภัตติบ้าง วิธีการสร้างคำสมาสในภาษาไทย หมายถึง การนำคำภาษาบาลีสันสกฤตมาต่อกันเข้าเป็นคำหนึ่งคำเดียว เกิดเป็นคำใหม่ มีความหมายใหม่ (พัฒน์ เพ็งผลา, 2548: 82) คำสมาสต้องเป็นคำมาจากภาษาบาลีสันสกฤตเท่านั้น คำหลังไม่ได้ตั้งต้นด้วยสระ อ่านออกเสียงเนื่องกัน เมื่อเขียนไม่ประวิสรรชนีย์ระหว่างคำ เรียงกลับกันกับภาษาไทย (ผะอบ โปษะกฤษณะ, 2521ข: 42-43) คำสมาสพบในงานเขียนไทยมากมาย และปรากฏในรูปของการนำคำบาลีกับบาลี คำบาลีกับสันสกฤต คำสันสกฤตกับสันสกฤต คำสันสกฤตกับบาลี หรือคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตมารวมกันเกิดเป็นคำใหม่ บางครั้งการสร้างคำสมาสก็พบวิธีการสนธิเพื่อเชื่อมคำให้ต่อเนื่องกันและเกิดเสียงที่ไพเราะและสละสลวยอีกด้วย

คำสมาสปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นจำนวนมาก เนื่องจากงานประพันธ์ของท่านเป็นงานเขียนธรรมะ ซึ่งงานในลักษณะนี้มักจะต้องใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตในการถ่ายทอดหัวข้อธรรมอยู่เสมอ คำสมาสที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถจัดเป็น 9 ลักษณะดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. บาลี + บาลี

คำสมาสที่เกิดจากการนำคำภาษาบาลีมารวมกับคำภาษาบาลี เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...มนุษย์ยุคปัจจุบันที่คิดค้นพัฒนาเทคโนโลยีจนเหินอวกาศท่องไปในจักรวาลได้ ก็ด้วยการฝึกฝนพัฒนาพลังจิตพลังปัญญาความรู้ความสามารถจนเกิดมี**ฌานวิสัย**และ**ญาณวิสัย**อย่างวิเศษขึ้นมา
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 14)

จากตัวอย่างคำว่า “ฌานวิสัย” กับ “ญาณวิสัย” เป็นคำสมาสที่เกิดจากการนำคำภาษาบาลี 2 คำมารวมกัน “ฌานวิสัย” มาจาก “ฌาน” ที่หมายถึง ความคิด, ความพินิจ, ความเพ่ง (ป. หลงสมบุญ , 2540: 286) กับคำบาลีว่า “วิสัย” หรือ “วิสย” ที่หมายถึง ประเทศ, แว่นแคว้น, ภูมิ, ขอบ, เขต, หมวด, หมู่, พวก, เป็นต้น (ป. หลงสมบุญ, 2540: 664) ซึ่ง “ฌานวิสัย” หมายถึง วิสัยแห่งฌาน หรือขอบเขตแห่งภาวะจิตที่แน่วแน่ และคำสมาส “ญาณวิสัย” มาจาก “ญาณ” หมายถึง ความรู้, ปรีชา, ปัญญา, (ป. หลงสมบุญ, 2540: 287) เมื่อรวมกับ “วิสัย” จึงหมายถึง วิสัยแห่งญาณหรือขอบเขตแห่งการหยั่งรู้

> **โลกุตรอภิญญา**เท่านั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงามของมนุษย์ ซึ่งทุกคนควรได้ควรถึง ส่วน**โลกียอภิญญา**ทั้งหลาย มิใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงาม เป็นเพียงเครื่องประกอบเสริมคุณสมบัติดังได้กล่าวแล้ว
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 16-17)

จากตัวอย่างพบคำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับบาลีมารวมกัน คือ “โลกุตรอภิญญา” กับ “โลกียอภิญญา” ซึ่งเกิดจากการนำคำว่า “โลกุตฺตร” หมายถึง ข้ามพ้นโลก, พ้นวิสัยของโลก, ธรรมอันยังผู้ปฏิบัติให้ข้ามพ้นโลก (ป. หลงสมบุญ, 2540: 621) กับคำว่า“โลกียะ” หรือ “โลกิย” หมายถึง อันมีในโลก, อันเป็นไปในโลก, เกิดแล้วในโลก (ป. หลงสมบุญ, 2540: 621) รวมกับคำว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“อภิญญา” หมายถึง ฉลาด, ชำนาญ, มีฝีมือ, ความรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง, ปัญญาเครื่องรู้ยิ่ง, ความรู้ยิ่ง, ความฉลาด, ปัญญา (ป. หลงสมบุญ, 2540: 59) ดังนั้นคำสมาสว่า “โลกุตรอภิญญา” จึงหมายถึง ความรู้ที่พ้นวิสัยของโลก ส่วน “โลกียอภิญญา” หมายถึง ความรู้ที่อยู่ในระดับธรรมดาโลก หรือยังเกี่ยวข้องกับกามารมณ์

> เพราะฉะนั้นจึงตอบสรุปว่า การปฏิบัติและผลการปฏิบัตินั้นๆ จะถูกต้องหรือไม่และถึงขั้นไหน ต้องตัดสินด้วย**พุทธพจน์**ในพระไตรปิฎก
>
> (นิพพาน-อนัตตา, 2537: 45)

คำว่า “พุทธพจน์” เป็นคำสมาสที่มาจากคำภาษาบาลี คือ “พุทธ” หรือ “พุทฺธ” หมายถึง ผู้รู้, ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน, ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, พระพุทธเจ้า (ป. หลงสมบุญ, 2540: 529) กับคำภาษาบาลี “พจน” หรือ “วจน” หมายถึง ถ้อยคำ การกล่าว, คำดำรัส, พระดำรัส (ป. หลงสมบุญ, 2540: 624) ดังนั้น “พุทธพจน์” จึงมีความหมายว่า ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า

> **พุทธโอวาท**เกี่ยวกับความโกรธมีมากมาย เช่น ตรัสสอนภิกษุ แม้ภิกษุถูกพวกโจรจับไปและเอาเลื่อยผ่ากาย ถ้าภิกษุมีใจขัดเคืองประทุษร้าย ก็ไม่ชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 652)

จากตัวอย่างมีคำสมาส คือ “พุทธโอวาท” หมายถึง คำกล่าวสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำสมาสคำนี้เกิดจากการนำคำภาษาบาลี คือ “พุทธ” หรือ “พุทฺธ” หมายถึง ผู้รู้, ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน, ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, พระพุทธเจ้า (ป. หลงสมบุญ, 2540: 529) รวมกับคำภาษาบาลี “โอวาท” หมายถึง คำกล่าวสอน (ป. หลงสมบุญ, 2540: 154)

> **พุทธจริยาวัตร**เกี่ยวกับความเสียสละอดทน และความมีเมตตากรุณาของพระพุทธเจ้าอย่างที่ท่านบันทึกไว้ในชาดกมีมากมายหลายเรื่อง และส่วนมากยืดยาวไม่อาจนำมาเล่าในที่นี้ได้...
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 14)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการใช้คำสมาส คือคำว่า “พุทธจริยาวัตร” ที่เกิดจากคำภาษาบาลี คือ “พุทธ” หรือ “พุทฺธ” หมายถึง ผู้รู้, ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน, ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, พระพุทธเจ้า (ป. หลงสมบุญ, 2540: 529) รวมกับคำภาษาบาลีว่า “จริยาวัตร” ซึ่ง “จริยาวัตร” นี้สามารถแยกคำได้ว่า “จริยา” ซึ่งเป็นคำภาษาบาลี หมายถึง ความประพฤติ, กิริยาที่ควรประพฤติ, จริยา, จรรยา (ป. หลงสมบุญ, 2540: 256) กับคำภาษาบาลี “วัตร” หณื “วตฺต, วตฺร” หมายถึง กิจพึงกระทำ, หน้าที่, ความประพฤติ, การปฏิบัติ (ป. หลงสมบุญ, 2540: 629) “พุทธจริยาวัตร” จึงหมายถึง กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ

ข. บาลี + สันสกฤต

คำสมาสที่เกิดจากการนำคำภาษาบาลีมารวมกับคำภาษาสันสกฤต เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> รวมความว่า แทนหลักการของพราหมณ์ที่ถือเทพสูงสุด พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งหลักการใหม่ให้ถือธรรมสูงสุด และดังนั้นจึงแทนหลักการของพราหมณ์ที่ให้บูชายัญ ด้วยการให้ทำบุญหรือแทน**ยัญกรรม**ด้วย**บุญกรรม**
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 38)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำสมาสที่เกิดจากภาษาบาลีรวมกับภาษาสันสกฤต คือคำว่า “ยัญกรรม” และ “บุญกรรม” โดยคำว่า “ยัญ” หรือ “ยญฺญ” เป็นคำภาษาบาลีหมายถึง การบูชา, การเซ่น, การเซ่นสรวง, การบวงสรวง, ยัญ (ป. หลงสมบุญ, 2540: 589) รวมกับคำภาษาสันสกฤต คือ “กรรม” หรือ “กรฺม, กรฺมฺม” หมายถึง การกระทำ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 228) “ยัญกรรม” จึงหมายถึง การกระทำด้วยการบูชายัญ ส่วนคำว่า “บุญกรรม” หมายถึง การกระทำด้วยคุณความดี ซึ่งประกอบด้วยคำภาษาบาลี “บุญ” หรือ “ปุญฺญ” หมายถึง กุศล, กรรมดี, ความดี, ความงาม, ความสุข, เครื่องชำระสันดานให้สะอาด (ป. หลงสมบุญ, 2540: 496) กับคำภาษาสันสกฤต คือ “กรรม” หรือ “กรฺม, กรฺมฺม” หมายถึง การกระทำ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 228)

> แทบทุกคนในสังคมไทย เคยได้ยิน**พุทธภาษิต**ว่า อาโรคฺยปรมาลาภา (คนไทยมักจำกันเพี้ยนไปนิดหน่อยเป็น อโรคะยา ปะระมาลาภา) แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง...
>
> (ธรรมะชนะเอดส์, 2546: 19)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำสมาส “พุทธภาษิต” เป็นคำสมาส ที่เกิดจากคำภาษาบาลีมารวมกับคำภาษาสันสกฤต หมายถึง ถ้อยคำหรือคำกล่าวของพระพุทธเจ้า โดยเกิดจากคำภาษาบาลี “พุทธ” หรือ “พุทฺธ” หมายถึง ผู้รู้, ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน, ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, พระพุทธเจ้า (ป. หลงสมบุญ, 2540: 529) รวมกับคำภาษาสันสกฤต “ภาษิต” หมายถึง ถ้อยคำ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 886)

ค. สันสกฤต + สันสกฤต

คำสมาสที่เกิดจากการนำคำภาษาสันสกฤตมารวมกับคำภาษาสันสกฤต เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ได้สดับฟังมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษา**ศิลปวิทยา**ใด ก็ศึกษาให้ช่ำชอง มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง
>
> (ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, 2545: 22)

จากตัวอย่างมีคำสมาส คือ “ศิลปวิทยา” ที่มาจากคำภาษาสันสกฤต 2 คำรวมกัน คือ คำว่า “ศิลป” หรือ “ศิลฺป” หมายถึง ศิลปะ, หัสตหรือยันตรวิทยาอย่างใดอย่างหนึ่ง (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 1134) กับคำว่า “วิทยา” หรือ “วิทฺยา”หมายถึง พุทธิ, ศึกษา, ศาสตร์ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 1055) คำว่า “ศิลปวิทยา” หมายถึง ศิลปวิทยาศิลปะและวิชาการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1102)

> ความจริง ถ้าพระมหากัสสปะหรือใครจะเรียกให้มีชื่อนั้นขึ้นมา กฎหมายพระ**ธรรมศาสตร์**ก็ไม่ได้มาเกี่ยวข้อง เพราะอย่างที่บอกแล้วว่าเป็นคัมภีร์ของพราหมณ์ที่เกิดยุคหลัง...
>
> (นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 216)

จากตัวอย่างมีคำสมาส คือ “ธรรมศาสตร์” หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับวิชากฎหมายโดยทั่วไป; คัมภีร์กฎหมายเก่าของอินเดีย, คัมภีร์อันเป็นต้นกำเนิดแห่งกฎหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 554) ซึ่งเกิดจากคำภาษาสันสกฤต “ธรรม” หรือ “ธรฺมฺม, ธมฺม” หมายถึง ธรรมเนียมหรือประเพณี,

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขนบธรรมเนียมนิยม (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 595) รวมกับคำภาษาสันสกฤต “ศาสตร์” หรือ “ศาสฺตฺร” หมายถึง เวท, วิทยา, ธรรมศาสตร์ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 1130)

> ....มีผู้มุ่งจะมาศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศไทยกันเป็นจำนวนมาก บางประเทศถึงกับจัดส่งอย่างเป็นงานเป็นการ ให้ผู้สำเร็จ**ศาสนศึกษา**ในประเทศของตนแล้วมาศึกษาต่อในประเทศไทยเป็นกลุ่มเป็นคณะ...
>
> (การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก, 2529: 67)

ตัวอย่างนี้มีการใช้คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับสันสกฤต คือ “ศาสนศึกษา” โดยมีคำว่า “ศาสน” หมายถึง คำสั่ง, บัญชา, ราชศาสน์ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 1129) กับคำว่า “ศึกษา” หรือ “ศิกฺษา” หมายถึง การศึกษา, การเล่าเรียน, ความเสงี่ยมในมรรยาท (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 1130) คำสมาส “ศาสนศึกษา” หมายถึง การศึกษาในด้านศาสนา ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องศาสนา เป็นต้น

ง. สันสกฤต + บาลี

คำสมาสที่เกิดจากการนำคำภาษาสันสกฤตมารวมกับคำภาษาบาลี เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ดินแดนใน**ทักษิณาบถ**นี้ เท่าที่ทราบกันมาว่าเป็นถิ่นของชาวอันธระ (เรียกตามบาลีว่าอันธกะ)...
>
> (กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, 2553: 51)

จากตัวอย่างพบคำสมาสว่า “ทักษิณาบถ” ซึ่งเกิดจากคำภาษาสันสกฤตว่า “ทักษิณา” หรือ “ทกฺษิณ” หมายถึง สุจริต, ซื่อตรง, ขวา, ฝ่ายทิศใต้, ฉลาด, สามารถ (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 530) รวมกับคำภาษาบาลี “บถ” หรือ “ปถ” หมายถึง ทาง, หนทาง, ถนน, คลอง, แถว, แนว, ถิ่น (ป. หลงสมบุญ, 2540: 442) ซึ่งในที่นี้ “ทักษิณาบถ” หมายถึง ทางใต้ หรือ หนใต้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ถ้าเห็นว่ากฎหมายไม่ชอบธรรม ไม่เหมาะสมหรือไม่มีประสิทธิภาพที่จะเอื้อต่อวัตถุประสงค์ในการเสริมสร้างความเจริญมั่นคงแห่งพระศาสนาและประโยชน์สุขของประชาชน ก็ควรปฏิบัติการเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมาย ด้วยวิธีการที่ตรงไปตรงมาตามแบบแผนของสังคม**ประชาธิปไตย**

(กรณีสันติอโศก, 2531: 21)

จากตัวอย่างพบคำว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นการสนธิที่เกิดจากการรวมกันของคำภาษาสันสกฤต คือ “ประชา” หรือ “ปฺรชา” หมายถึง ราษฎร, ประชาชนทั่วไป (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 788) สนธิกับคำภาษาบาลี คือ “อธิปไตย” หรือ “อธิปฺปเตยฺย” หมายถึง ความเป็นแห่งความเป็นใหญ่, ความเป็นแห่งความเป็นใหญ่ยิ่ง, อธิปไตย (ป. หลงสมบุญ, 2540: 34) “ประชา” รวมกับ “อธิปไตย” ลดเสียง “อ” เป็น “ประชาธิปไตย” ที่หมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่, การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 656)

จ. บาลี + คำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต

คำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำภาษาบาลีกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...คนที่สุขภาพดี ไม่มีโรคก มองในแง่หนึ่งคล้ายกับเสียเปรียบ เพราะไม่มีโอกาสได้รับความสุขแบบนี้ แต่คนที่จิตใจเป็นปกติดี มีปัญญา คงไม่มีใครปรารถนาความสุขแบบคนเจ็บป่วย ที่คอยรับรสแห่งความสงบของ**ทุกขเวทนา**อย่างนี้

(ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, 2530: 56)

จากตัวอย่างคำว่า “ทุกขเวทนา” เป็นคำสมาสที่ใช้ในภาษาไทย มีความหมายว่า ความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ, ความรู้สึกเจ็บปวดทรมาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 533) ซึ่งเกิดจากการนำคำภาษาบาลี “ทุกฺข” หมายถึง ยาก, ลำบาก, ชั่ว, เดือดร้อน, ไม่สบาย (ป. หลงสมบุญ, 2540: 343) รวมกับคำที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต “เวทนา” หมายถึง ความรู้สึก, ความรู้สึกทุกข์สุข, (เป็นขันธ์ 1 ในขันธ์ทั้ง 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ); ความเจ็บปวด, ทุกข์ทรมาน ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1085)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ให้มนุษย์อยู่ด้วยความรู้ พูดกันด้วยความรู้โดยใช้ปัญญา ที่มีเมตตากำกับใจ ให้พูดปัญหากันด้วยหน้าตาชื่นบาน และร่วมใจช่วยกันแก้ไข โลกจะได้ไม่ต้องหมุนวนอยู่ใน**วัฏสงสาร**แห่งการขัดแย้งวุ่นวายไร้สันติภาพอย่างที่เป็นอยู่นี้ไม่ไปไหน

(นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 146)

จากตัวอย่างมีคำสมาส “วัฏสงสาร” หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด, สงสารวัฏ หรือ สังสารวัฏ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1058) มาจากคำภาษาบาลีว่า “วัฏ” หรือ “วฏฺฏ” หมายถึง กลม , วน, หมุน, การวน, การเวียน, การเวียนไป, การวนเวียน, การหมุนเวียน, การเวียนว่ายตายเกิด (ป. หลงสมบุญ, 2540: 627) กับคำที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต คือ “สงสาร” การเวียนว่ายตายเกิด, การเวียนตายเวียนเกิด; โลก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1113)

...ยกย่องพระ**สังฆนายก**ทั้งสององค์นั้นขึ้นเป็นสมเด็จพระ**สังฆราช** เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2515

(พระพุทธศาสนาในอาเซีย, 2548: 33)

จากตัวอย่างพบคำสมาส “สังฆนายก” หมายถึง ตำแหน่งหัวหน้าคณะสังฆมนตรีตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1159) ที่มาจากคำภาษาบาลี “สังฆ” หรือ “สงฺฆ” หมายถึง ประชุม, กอง, หมวด, หมู่, คณะ, สงฆ์, พระสงฆ์ (ป. หลงสมบุญ, 2540: 686) รวมกับคำที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤตคือ “นายก” หมายถึง ผู้นำ, ผู้เป็นหัวหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 578) และคำสมาสอีกคำหนึ่งคือ “สังฆราช” หมายถึง ตำแหน่งพระมหาเถระผู้เป็นใหญ่สูงสุดในสังฆมณฑล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1160) ที่มาจากคำภาษาบาลี “สังฆ” กับคำว่า “ราช” ที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, ความเป็นพระราชา, ราชสมบัติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 949)

… “ถุลลโกฏฐิก” แปลว่า (นิคม) ที่มียุ้งฉางใหญ่ หรือ ยุ้งฉางโต โดยนัยว่ามีพืชพันธุ์**ธัญญาหาร**อุดม ยุ้งฉางเต็มอยู่เสมอ

(นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 215)

จากตัวอย่างพบคำว่า “ธัญญาหาร” ซึ่งเป็นการสนธิที่เกิดจากคำภาษาบาลี คือ “ธัญญ” หรือ “ธญฺญ” หมายถึง ข้าว, ข้าวเปลือก, สิริ, บุญ, ความดี (ป. หลงสมบุญ, 2540: 356) สนธิกับคำที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต “อาหาร” หมายถึง ของกิน, เครื่องค้ำจุนชีวิต, เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1371) เมื่อนำ “ธญฺญ” มาสนธิกับ “อาหาร” ตัดเสียง “อ” ที่คำหลังกลายเป็นเสียง “อา” เป็น “ธัญญาหาร” หมายถึง อาหารคือข้าว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 556)

ฉ. สันสกฤต + คำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต

คำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำภาษาสันสกฤตกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ด้วยเหตุนี้ ความหมายของนิพพาน 2 เมื่อว่าตามนัยของ**อรรถกถา**ทั่วๆ ไป จึงมีลักษณะที่ค่อนข้างจำกัดหรือรัดตัวมาก...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 394)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำสมาส “อรรถกถา” ที่หมายถึง คัมภีร์ที่อธิบายความพระบาลี, คัมภีร์ที่ไขความพระไตรปิฎก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1335) ซึ่งเกิดจากการรวมกันของคำภาษาสันสกฤต “อรรถ” หรือ “อรฺถ” หมายถึง ทรัพย์, สมบัติ, ชนิด, ประเภท, คดี (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 78) กับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต “กถา” หมายถึง ถ้อยคำ, เรื่อง, คำอธิบาย, คำกล่าว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 7)

> ศิลปและ**วรรณคดี**ของชาติส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยอาศัยวัดเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และวัดก็เป็นสถานที่รักษาผลงานทางศิลปและ**วรรณคดี**ของชาติไว้...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 20)

ตัวอย่างนี้พบคำสมาส คือคำว่า “วรรณคดี” หมายถึง วรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดีมีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1055) โดยมีคำภาษาสันสกฤต “วรรณ” หรือ “วรฺณ” หมายถึง ชาติ, วรรค, จำพวก, สี, ลักษณะ, อักษร, รูป, ประเภท (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 1039) รวมกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต “คดี” หมายถึง เรื่อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 215)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปัญหาเกี่ยวกับวัดพระ**ธรรมกาย**ที่กำลังได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่นี้มีหลายเรื่อง แยกได้หลายแง่หลายประเด็น...

(กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 4)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำสมาส “ธรรมกาย” ที่มาจากการรวมกันของคำภาษาสันสกฤต “ธรรม” หรือ “ธรฺมฺม, ธมฺม” หมายถึง ธรรมเนียมหรือประเพณี, ขนบธรรมเนียมนิยม (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 595) กับคำที่เป็นทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต คือ “กาย” หมายถึง ตัว, หมู่, พวก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 114) ซึ่ง “ธรรมกาย” หมายถึง กายคือธรรม ได้แก่ พระมหากรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณ; พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้าตามคติมหายานเชื่อว่า ได้แก่พระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 553) แต่จากบริบทนี้ “ธรรมกาย” เป็นชื่อของวัดหนึ่งในประเทศไทย

ช. คำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต + บาลี

คำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาบาลี เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ดังจะเห็นว่า ฝรั่งที่เข้ามาเมืองไทย จะเป็น**ราชทูต** บาทหลวง พ่อค้าหรือทหารก็ตาม ไม่ว่าในสมัยอยุธยาก็ตาม ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ตาม ต่างออกปากแสดงความชื่นชมหรือประทับใจในเรื่องนี้ไว้

(ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 32)

จากตัวอย่างมีคำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาบาลี นั่นคือ “ราชทูต” หมายถึง ผู้นำพระราชสาส์นไปประเทศอื่น, ผู้แทนชาติในประเทศอื่น, ตำแหน่งผู้แทนรัฐถัดจากอัครราชทูต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 949) เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต “ราช” หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, พญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 949) กับคำภาษาบาลี “ทูต” หมายถึง บุคคลผู้อัน...ส่งไป, คนนำข่าว, (ป. หลงสมบุญ, 2540: 627)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ซ. คำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต + สันสกฤต

คำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาสันสกฤตเกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> พ่อแม่นั้น พระเรียกว่าเป็น**บุพพาจารย์** (**บูรพาจารย์** ก็ว่า) คือ เป็นอาจารย์คนแรกของลูก ก่อนที่ลูกจะเติบโตถึงวัยที่จะไปศึกษาเล่าเรียน...
>
> (สี่หน้าที่ของสตรีไทย, 2555: 8)

จากตัวอย่างคำว่า “บุพพาจารย์” และ “บูรพาจารย์” หมายถึง อาจารย์ในเบื้องต้น คือ บิดามารดา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 632) เป็นการสร้างคำสมาสด้วยวิธีการสนธิ “บุพพ (ปุพฺพ)” หรือ “บูรพ (ปุรฺว)” เป็นคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต ที่เป็นคำภาษาสันสกฤต มีความหมายว่าก่อน, ทีแรก; เบื้องต้น, เบื้องหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 632) มารวมกันและใช้วิธีการสนธิกับคำว่า “อาจารย์” หรือ “อาจารฺย” หมายถึง ครู (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 114)

> ...การคิดก็ดี ความจงใจเจตนาก็ดี การอยากการปรารถนาก็ดี การเสวยเวทนาก็ดี เป็นองค์ประกอบอยู่ในกระบวนการแห่ง**รูปธรรม**และ**นามธรรม**ฉันใด ความรู้สึกถึงตัวผู้คิดหรือตัวผู้เจตนาเป็นต้น ก็เป็นองค์ประกอบอยู่ในกระบวนธรรมนั้นฉันนั้น และองค์ประกอบเหล่านั้นก็สัมพันธ์โดยอาการเป็นเหตุเป็นปัจจัยสืบทอดต่อกัน...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 99)

จากตัวอย่างพบว่าคำว่า “รูปธรรม” เป็นคำสมาสที่หมายถึง สิ่งที่รู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยกาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 964) มาจากคำที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต คือ “รูป” หมายถึง สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยตา เป็นขันธ์ 1 ในขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ร่าง, ร่างกาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 964) กับคำภาษาสันสกฤต “ธรรม” หรือ “ธรฺมฺม, ธมฺม” หมายถึง ธรรมเนียมหรือประเพณี, ขนบธรรมเนียมนิยม (บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 595)

คำสมาส “นามธรรม” หมายถึง สิ่งที่ไม่มีรูป คือ รู้ไม่ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย รู้ได้เฉพาะทางใจเท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 576) มาจากคำที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต “นาม”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หมายถึง สิ่งที่ไม่ใช่รูป คือ จิตใจ, คู่กับ รูป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 576) กับคำภาษาสันสกฤต “ธรรม” หรือ “ธรฺมฺม, ธมฺม” หมายถึง ธรรมเนียมหรือประเพณี, ขนบธรรมเนียมนิยม (บวรบรรณ รักษ์ (นิยม รักไทย), 2552: 595)

ฌ. คำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต + คำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต

คำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต เกิดเป็นคำใหม่หนึ่งคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> สังคมไทยชาวพุทธไทย มีประเพณีการบวชเรียนซึ่งเป็นของดั้งเดิมอย่างหนึ่ง วัดเป็นผู้รับ**กุลบุตร**เข้ามาให้การศึกษาอบรมตั้งแต่อายุยังน้อยให้บวชเรียน...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 27)

ตัวอย่างนี้พบคำสมาส คือ “กุลบุตร” หมายถึง ลูกชายผู้มีตระกูล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 135) ซึ่งเกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คือ “กุล” หมายถึง ตระกูล, สกุล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 135) รวมกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คือ “บุตร” หมายถึง ลูก, ลูกชาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 630)

> … แล้วรวมกันเป็นชุมชนที่ดีงามประเสริฐ อันเป็นประจักษ์พยานและเป็นแหล่งที่สื่อสำแดงแห่งธรรม ซึ่งผู้ที่ต้องการเข้าถึงธรรมจะพึงคบหาหรือเข้าร่วมในฐานเป็นแหล่งแห่ง**กัลยาณชน**ที่จะเป็นมิตรผู้ช่วยเอื้อช่วยนำในการเข้าที่จะเข้าให้ถึงธรรมนั้นด้วยต่อไป...
>
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 17)

จากตัวอย่างคำว่า “กัลยาณชน” หมายถึง คนที่ดีงาม ซึ่งเป็นคำสมาสที่เกิดจากการรวมกันของคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คือ “กัลยาณ” หรือ “กลฺยาณ” หมายถึง งาม, ดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 108) กับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต “ชน” หมายถึง คน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 344)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต่อมาเมื่อพระราชอาณาจักรกัมพูชาเปลี่ยนเป็นสาธารณรัฐเขมรแล้ว **ประธานาธิบดี** ลอนนอลได้ประกาศถวายเกียรติยกย่อง... เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2515

(พระพุทธศาสนาในอาเซีย, 2548: 33)

จากตัวอย่างพบคำสมาสคือคำว่า “ประธานาธิบดี” “สังฆนายก” “สังฆราช” โดยคำว่า “ประธานาธิบดี” เป็นคำสมาสที่เกิดจากการสนธิคำที่เป็นได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต 2 คำ คือ “ประธาน” หมายถึง ความเพียร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 662) กับคำว่า “อธิบดี” หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, ผู้ปกครอง, หัวหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1324) เมื่อสนธิกันเสียง “อ” ที่คำหลังกลายเป็นเสียง “อา” เป็น “ประธานาธิบดี” หมายถึง ประมุขของประเทศที่ปกครองโดยระบอบสาธารณรัฐ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 662)

จะเห็นได้ว่าคำสมาส คือ วิธีการสร้างคำรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากการนำคำภาษาบาลีหรือสันสกฤตมาต่อกันเข้าเกิดเป็นคำใหม่ โดยพบว่าในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีการคำสมาสปรากฏเป็นจำนวนมาก ซึ่งจัดเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 9 กลุ่ม คือ คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับภาษาบาลี คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับภาษาสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับคำภาษาบาลี คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาบาลี คำสมาสที่เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาสันสกฤต และคำสมาสที่เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต นอกจากนี้คำสมาสที่พบอาจมีลักษณะการสร้างคำด้วยวิธีการสนธิอีกด้วย ซึ่งวิธีการสนธินี้ช่วยเชื่อมคำให้ต่อเนื่องกันและเกิดเสียงที่ไพเราะและสละสลวยให้แต่คำที่ใหม่นั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1.5 การใช้คำภาษาอังกฤษ

ประเทศไทยมีการติดต่อและสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะด้านวิชาการกับทางตะวันตก การเปิดประตูสู่โลกตะวันตกของประเทศไทยเรา ทำให้มีการรับคำศัพท์ต่างๆ เข้ามามากมาย การรับเอาคำภาษาต่างๆ นั้นมีวิธีใหญ่ 2 วิธี ดังนี้ วิธีแรก คือ รับเอาคำภาษาตะวันตกเข้ามาโดยไม่เปลี่ยนแปลงการออกเสียงเลย หรืออาจเปลี่ยนเล็กน้อย และเขียนเป็นอักษรภาษาไทย คำเหล่านี้ คือ คำยืม การนำคำเหล่านี้เข้ามาใช้ในภาษาไทย เรียกว่า การยืมคำหรือการยืมศัพท์ (Lexical borrowing) บางคนเรียกว่า “การทับศัพท์” อีกวิธีหนึ่ง คือ การใช้คำไทยที่เทียบเท่าคำจากภาษาตะวันตก ถ้าไม่มีคำไทยเราก็ต้องคิดคำใหม่ขึ้น เรียกว่า ศัพท์บัญญัติ (Coined word) (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544: 1)

ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่คนทั่วโลกยอมรับ อีกทั้งเป็นภาษาที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อประเทศไทยเรา และในปัจจุบันคำศัพท์หรือคำยืมภาษาอังกฤษต่างๆ ก็ได้เข้ามาในประเทศไทยอย่างมากมาย คำภาษาอังกฤษเหล่านี้ได้รับความนิยมและมีการนำมาใช้สื่อสารกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในรูปของการทับศัพท์ การสร้างคำใหม่ การออกเสียงให้เปลี่ยนไปจากเดิม (บรรจบ พันธุเมธา, 2520: 47-51)

ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้คำภาษาอังกฤษจำนวนมาก คำภาษาอังกฤษที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้นั้น ท่านสามารถเลือกสรรมาได้อย่างเหมาะสม และเมื่อท่านนำคำเหล่านี้มาเสริมในเนื้อหาก็ทำให้เนื้อหาธรรมะของท่านมีความเป็นสากล ทันสมัยมายิ่งขึ้น การใช้คำภาษาอังกฤษในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีลักษณะที่เด่น 4 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. การใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทย

การใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทย เป็นการใช้คำภาษาอังกฤษตามรูปเดิมของคำศัพท์นั้นๆ การใช้คำลักษณะนี้เพื่อสะดวกต่อการสื่อความ เนื่องจากเป็นคำที่ให้ความหมายชัดเจน และเข้าใจในทันที ดังตัวอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่จริง เนื้อตัวแท้ๆ หรือส่วนแกนของอรรถกถา ก็ตรงไปตรงมา คือ “คำบอกความหมาย” คล้าย **dictionary** ที่ว่าข้างต้น และส่วนนี้แหละที่นักแปลพระไตรปิฎกกล่าวได้ว่าทุกท่านได้ปรึกษาอาศัย...

(พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 58)

จากตัวอย่างมีการใช้คำภาษาอังกฤษ คือ “dictionary” แทนการใช้คำภาษาไทย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวคำอังกฤษนี้โดยไม่มีคำไทยมาแปลหรืออธิบายความหมายกำกับ คำว่า “dictionary” หมายถึง พจนานุกรม, ปทานุกรม (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 521)

ควรมาเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการ...มาจัดตั้งวางเป็น **tradition** ใหม่ ให้มนุษย์อยู่ด้วยความรู้ พูดกันด้วยความรู้ โดยใช้ปัญญา ที่มีเมตตากำกับใจ ให้พูดปัญหากันด้วยหน้าตาชื่นบาน และร่วมใจช่วยกันแก้ไข โลกจะได้ไม่ต้องหมุนวนอยู่ในวัฏสงสารแห่งการขัดแย้งวุ่นวายไร้สันติภาพอย่างที่เป็นอยู่นี้ไม่ไปไหน

(นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 146)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทยโดยการเขียนด้วยรูปคำศัพท์ภาษาอังกฤษนั้นๆ ตามตัวและไม่มีคำแปลหรือคำอธิบายภาษาไทย นั่นคือ “tradition” หมายถึง ธรรมเนียม, ประเพณี, จารีตประเพณี, จารีตนิยม, ประเพณีสืบทอด, คำเล่าลือ (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1781) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวแสดงความคิดว่าสังคมเรานั้นควรมีประเพณีใหม่ คือ อยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา โลกจะได้ไร้ความขัดแย้ง

อย่างไรก็ดี เมื่อ **frontier** ด้านเทศะที่เป็นรูปธรรมจบไปแล้ว ความหมายและพลังของถ้อยคำก็อาจจะจางลงไปบ้าง แรงเร้าปลุกใจอาจจะอ่อนลง ผู้นำอเมริกันบางคนจึงคิดหาทางเสริมพลังของคำนี้ขึ้นมาอีก ด้วยการใช้คำว่า **New Frontier** ให้คนอเมริกันคิดถึงพรมแดนใหม่ที่จะต้องบุกฝ่าขยายต่อไป...

(รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 21)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างนี้มีการใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทย คือ คำว่า “frontier” และคำว่า “New Frontier” ซึ่งการใช้คำภาษาอังกฤษดังกล่าวนี้เป็นการกล่าวขึ้นแทนคำไทย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะอธิบายความหมายของคำศัพท์ต่อท้ายด้วย หากแต่เป็นการอธิบายความหมายด้วยการใช้ประโยคหรือข้อความมาเสริมความเข้าใจ ไม่ใช่การแปลความหมายแบบถอดตรงตามคำศัพท์นั้นต่างๆ คำว่า “frontier” หมายถึง ชายแดน, พรมแดน, ขอบเขต, เขตแดน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 634) และคำว่า “New Frontier” จึงมีความหมายว่า สิ่งใหม่ พรมแดนใหม่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำ 2 คำนี้มาใช้ในข้อความเพื่อกล่าวถึงสภาพสังคมของอเมริกา

> …ผลที่ออกมาส่อว่า การคิดวินิจฉัยที่ไขว้เขวเกิดจากการขาดความรู้เข้าใจภาษาบาลีที่เพียงพอ เข้าไม่ค่อยถึง **primary sources** บางทีไปได้ความรู้ข้อมูลนั้นจากแหล่งอื่นที่ไม่ถูกต้อง เช่น ได้คำแปลที่ผิดหรือดูผิดมาหรือขาดความรอบคอบ ด่วนวินิจฉัยลงไป ในขณะที่ตัวเองยังรู้เข้าใจไม่ชัดหรือข้อมูลตรงนั้นยังไม่ชัดพอ อย่างที่ว่าเหมือนเป็นนักวิชาการที่ตาฝาดหรือถูกผีหลอก คือ คิดเอา แล้วถูกความคิดเห็นของตนนั่นเองหลอกเอา
>
> (นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 212)

จากตัวอย่างมีการใช้คำภาษาอังกฤษ คือ “primary sources” แทนการใช้คำภาษาไทย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวคำอังกฤษนี้โดยไม่มีคำไทยมาแปลหรืออธิบายความหมายกำกับ แต่กล่าวด้วยข้อความที่เป็นบริบทเสริมเพื่อขยายความหมายของคำอย่างกว้าง ซึ่งคำว่า “primary sources” หมายถึง แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมหรือบันทึกจากแหล่งข้อมูลโดยตรง เป็นข้อมูลที่เก็บจากต้นแหล่งแท้ครั้งแรก

> ...ระบบศีลธรรมของมรรคไม่มีลักษณะจำกัดด้วยความเป็น **negative** หรือ **passive** หรือ **subjective** หรือเป็นเพียง **an ethic of thoughts** อย่างที่ถูกวิจารณ์นั้น
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 714)

จากตัวอย่างมีการใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทย คือ คำว่า “negative” “passive” “subjective” และ “an ethic of thoughts” ซึ่งเป็นการนำคำภาษาอังกฤษเหล่านี้มาอธิบายลักษณะของคำสอนเรื่องศีลในพระพุทธศาสนาและนำคำภาษาอังกฤษมาใช้ในข้อความแทนคำภาษาไทยโดยไม่มีการแปลศัพท์ ซึ่งคำว่า “negative” หมายถึง ทางลบ, เป็นการปฏิเสธ, เป็นการลบล้าง, ได้ผลลบ (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1102) คำว่า “passive” หมายถึง อยู่เฉยๆ, ไม่ดิ้นรน, ไม่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีปฏิกิริยา, ไม่โต้ตอบ, ไม่ร่วมด้วย, ถูกกระทำ, อดทน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1216) คำว่า “subjective” หมายถึง อยู่ภายในใจ, จิตวิสัย, อัตวิสัย, ส่วนตัว, แต่ละบุคคล (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1671) และคำว่า “an ethic of thoughts” หมายถึง จริยธรรมแห่งความคิด (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 541)

> ปัจจุบัน ในวงการพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ ได้มีการพยายามชักชวนให้ชาวพุทธทุกประเทศจัดงานวันวิสาขบูชาพร้อมตรงในวันเดียวกัน คือ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 และเรียกชื่อวันนั้นว่า “**The Buddha Day”**
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 30)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำภาษาอังกฤษแทนคำภาษาไทยโดยไม่มีการแปลหรืออธิบายความหมายของคำศัพท์ นั่นคือ “The Buddha Day” ซึ่งในที่นี้หมายถึง วันพระพุทธเจ้า หรือ วันที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า นั่นเอง คำภาษาอังกฤษคำนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เพื่ออธิบายความสำคัญของวันวิสาขบูชา ที่จะมีการกำหนดให้เป็นวันสำคัญระดับโลก

> ...การคิดรวบรัดนั้นก็จะผิดความจริง แล้วก็จะไม่เป็นธรรม บางทีกลายเป็นเสมือนทำ **summary justice** ทำนองตั้งศาลเตี้ย ทำการรวบรัดตัดสิน หรือตัดสินอะไรๆ แบบรวบหัวรวบหาง ไม่มีการสืบสอบข้อมูลข้อเท็จจริงให้ชัดเจน หรือให้เพียงพอ ถ้าหนักนัก ก็จะเลยไปเป็น **summary execution** คือรวบรัดสำเร็จโทษ หรือรวบหัวรวบหางประหารชีวิตเขาทันที โดยไม่ได้สืบสอบอะไรเลย
>
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 76)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทย โดยมีการอธิบายและขยายความคำภาษาอังกฤษนั้นด้วยข้อความภาษาไทย คือ “summary justice” และ “summary execution” โดยคำว่า “summary” หมายถึง สรุป, ใจความสรุป, ใจความรวบรัด (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1682) คำว่า “justice” หมายถึง ความยุติธรรม, ความเที่ยงธรรม, ความเป็นธรรม, ความถูกต้อง, ความสมควร, การธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 880) คำว่า “execution” หมายถึง การปฏิบัติ, การดำเนินการ, การกระทำ, การประหารชีวิต, โทษประหารชีวิต (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 552) ในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“summary justice” หมายถึง การตัดสินคุณค่าหรือการประเมินความถูกต้องและ “summary execution” หมายถึง การตัดสินโทษ การสรุปโทษ คำภาษาอังกฤษทั้งสองคำนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้เพื่อสื่อความถึงกรณีที่มีคนบางกลุ่มไปตัดสินโทษหรือด่วนสรุปและกล่าวหาคนอื่นโดยที่ไม่ศึกษาหรือตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงให้มากเพียงพอ

จะเห็นว่า การใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทยในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นมีลักษณะเป็นการนำคำภาษาอังกฤษมาใช้ในข้อความแทนคำภาษาไทย โดยบางครั้งอาจมีการแปลความหมายของคำนั้นๆ ด้วยการเติมท้ายคำศัพท์ในรูปแบบของประโยคหรือข้อความที่อธิบายละเอียดชัดเจน หรือบางครั้งท่านจะใช้คำภาษาอังกฤษแทนคำไทยอย่างเดียวโดยไม่มีคำแปล แต่คำภาษาอังกฤษที่ท่านนำมาใช้นั้นมักเป็นคำที่สื่อความหมายชัดเจนและเป็นคำที่มักได้ยินในการสื่อสารโดยทั่วไปมาบ้างแล้ว จึงเข้าใจความหมายได้ทันที โดยไม่ต้องมีคำแปลภาษาไทยกำกับ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ติดขัด

ข. การใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทย

การใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทยนั้น เป็นการใช้คำภาษาอังกฤษมาประกอบคำศัพท์ภาษาไทยในความหมายเดียวกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ความหมายที่ชัดเจนตรงกันทั้งสองภาษา และส่วนมากคำภาษาอังกฤษที่ใช้อธิบายนั้น มักจะปรากฏอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) ดังตัวอย่าง

> ปรโตโฆสะ = เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายเอาเฉพาะส่วนที่ดีงามถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่ง**การรับฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (hearing or learning from other; inducement by others)**
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 563)

จากตัวอย่างพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทย โดยคำภาษาอังกฤษที่นำมาอธิบายกำกับท้ายคำไทยนั้นปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บ คำภาษาอังกฤษ “hearing or learning from other; inducement by others” โดยคำว่า “hearing”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หมายถึง การฟัง, การพิจารณา, การได้ยิน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 727) คำว่า “learning” หมายถึง การเรียนรู้, การศึกษา, ความรู้ (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 920) คำว่า “inducement” หมายถึง การชักจูง, ชักนำ, ชักชวน, เหนี่ยวนำ, มีอิทธิพล, ทำให้เกิดขึ้น (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 822) ซึ่งคำภาษาอังกฤษ “hearing or learning from other; inducement by others” ดังกล่าวนี้มีความหมายโดยสรุปตรงกับประโยคภาษาไทยที่ปรากฏข้างหน้า นั่นคือ “การรับฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร” ดังนั้นการใช้คำภาษาอังกฤษในลักษณะนี้เป็นการใช้เพื่ออธิบายหรือกำกับความหมายของคำศัพท์เฉพาะในภาษาไทยบางคำด้วยคำภาษาอังกฤษเพื่อให้เกิดความเข้าใจและสื่อความหมายได้ตรงกัน โดยอาศัยเครื่องหมายวงเล็บเป็นตัวกำหนดขอบเขตคำจำกัดความนั้นๆ ด้วย

> ส่วนในเทวนิยม ผลดีผลร้ายของการรักษาหรือละเมิดศีล เป็น**การให้ผลตอบแทน (retribution)** ผลดี คือ การได้ไปเกิดในสวรรค์ เป็นฝ่าย**รางวัล (reward)** ส่วนผลร้าย คือ ไปเกิดในนรก เป็นฝ่าย**การลงโทษ (punishment)** การจะได้ผลดีหรือผลร้ายนั้น ย่อมสุดแต่**การพิพากษา/วินิจฉัยโทษ (judgment)** ของเบื้องบน
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 717)

จากตัวอย่างนี้พบว่ามีการใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทยหลายคำ โดยคำภาษาอังกฤษที่ปรากฏนั้นจะอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ เพื่อแสดงการกำหนดขอบเขตของคำอย่างชัดเจน และจะเห็นได้ว่าการใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในตัวอย่างนี้เป็นการใช้เพื่ออธิบายคำศัพท์ภาษาไทยที่อยู่ข้างหน้าซึ่งมีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษที่อยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ โดยคำว่า “retribution” หมายถึง เวร, กรรมสนอง, การจองเวร, ผลกรรมสนอง, การตอบแทน, การทดแทน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1444) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำภาษาไทยนิยามคำ “retribution” หมายถึง การให้ผลตอบแทน คำว่า “reward” หมายถึง รางวัล, เงินรางวัล, สิ่งตอบแทน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1448) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำภาษาไทยนิยามคำ “reward” หมายถึง รางวัล คำว่า “punishment” หมายถึง การทำโทษ, การลงโทษ, การทารุณ (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1362) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำภาษาไทยนิยามคำ “punishment” หมายถึง การลงโทษ และคำว่า “judgment” หมายถึง การพิจารณา, การพิจารณาอรรถคดี, การตัดสิน, การวินิจฉัย, การชี้ขาด, การลงความเห็น (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 878) พระพรหมคุณาภรณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำภาษาไทยนิยามคำ “judgment” หมายถึง การพิพากษา วินิจฉัยโทษ ซึ่งจะเห็นได้ว่าลักษณะการใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทยดังตัวอย่างข้างต้นนี้ถือเป็นการให้ความหมายหรือการนิยามคำจำกัดความคำนั่นเอง

> ...นักการศึกษาบางท่านระแวง**การยัดเยียดลัทธิหรือยัดใส่ความเชื่อ (indoctrination)** มากจนกระทั่งจะไม่ยอมให้สอนลัทธิศาสนา ความเชื่อถือ ตลอดจนคุณธรรมตามแนวความคิดทุกอย่างเท่าที่มีตกทอดมาจากอดีต เพราะกลัวจะเป็นการสร้าง**อุปาทาน (value)** จึงจะให้ตั้งต้นกันใหม่ทั้งหมด โดยจะให้นักเรียนสร้าง**ระบบอุปาทาน (value system)** ของตนขึ้นเอง... (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 53-54)

จากตัวอย่างมีการใช้คำภาษาอังกฤษมาอธิบายคำภาษาไทย โดยคำภาษาอังกฤษนั้นจะปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บ ซึ่งคำภาษาอังกฤษนั้นๆ จะมีความหมายตรงกับคำภาษาไทยที่อยู่ข้างหน้า หากแต่คำภาษาไทยบางคำนั้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะปรับให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่ท่านมุ่งนำเสมอ เช่น คำว่า “indoctrination” หมายถึง ปลูกฝังความเชื่อ, สั่งสอนทฤษฎี หลักการ ลัทธิและอื่นๆ, สอนให้ซึมซาบ (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 822) แต่ในตัวอย่างนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะใช้คำภาษาไทยว่า “การยัดเยียดลัทธิหรือยัดใส่ความเชื่อ” และใช้คำว่า “indoctrination” กำกับท้ายเพื่อแสดงนิยามความหมายของคำ และคำว่า “value” หมายถึง ค่า, คุณค่า, มูลค่า, ราคา, ค่าเป็นเงิน, ค่าตอบแทน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1856) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ว่า “อุปาทาน” นอกจากนี้คำว่า “value system” ก็ใช้คำภาษาไทยว่า “ระบบอุปาทาน”

การใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทยนั้น เป็นการใช้คำภาษาอังกฤษมาประกอบคำศัพท์ภาษาไทยในความหมายเดียวกัน และส่วนมากคำภาษาอังกฤษที่ใช้อธิบายนั้น มักจะปรากฏอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) การใช้คำภาษาอังกฤษในลักษณะนี้เป็นการใช้เพื่ออธิบายหรือกำกับความหมายของคำศัพท์เฉพาะในภาษาไทยบางคำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนตรงกัน ผู้อ่านได้รับรู้ความหมายที่ชัดเจนตรงกันทั้งสองภาษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ค. การใช้คำภาษาไทยอธิบายคำภาษาอังกฤษ

การใช้คำภาษาไทยอธิบายคำภาษาอังกฤษ เป็นการนำคำภาษาไทยมาประกอบการอธิบายหรือกำกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษในความหมายเดียวกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ความหมายที่ชัดเจนตรงกันทั้งสองภาษา และส่วนมากคำภาษาไทยที่ใช้อธิบายนั้น มักจะปรากฏอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...สังคมอเมริกันก็ขึ้นสู่ยุคเป็น **postindustrial society (สังคมที่ผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรม)** และกลายเป็น **consumer society (สังคมผู้บริโภค)** ตลอดจนเป็น **information society (สังคมข่าวสารข้อมูล)...**
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 22)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำภาษาไทยอธิบายคำภาษาอังกฤษ ในลักษณะของการนำคำภาษาไทยมาอธิบายหรือแปลคำศัพท์ภาษาอังกฤษเพื่อขยายความให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยคำภาษาไทยนั้นจะอยู่หลังคำภาษาอังกฤษและปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บ คือ คำว่า “สังคมที่ผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรม” ซึ่งใช้กำกับคำภาษาอังกฤษว่า “postindustrial society” และคำว่า “สังคมผู้บริโภค” ใช้กำกับคำว่า “consumer society” และคำว่า “สังคมข่าวสารข้อมูล” ใช้กำกับคำว่า “information society”

จะเห็นได้ว่าการใช้คำภาษาไทยอธิบายคำภาษาอังกฤษในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น มีลักษณะเป็นการนิยามหรือแปลความหมายของคำภาษาอังกฤษด้วยคำภาษาไทยให้เข้าใจชัดเจนและเข้าใจตรงกัน โดยคำภาษาไทยนั้นจะปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) และอยู่ข้างหลังภาษาอังกฤษ ในบางครั้งคำแปลภาษาไทยที่อยู่ในวงเล็บอาจมีความแตกต่างจากรากศัพท์เดิมของภาษาอังกฤษ ก็เพราะพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักเติมคำเชื่อมบางคำเพื่อขยายความคำให้ละเอียดชัดเจน เพื่อสะดวกต่อการทำความเข้าใจของผู้อ่านและผู้อ่านได้รับรู้ความหมายที่ชัดเจนตรงกันทั้งสองภาษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ง. การใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์

การใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ หมายถึง การใช้คำภาษาอังกฤษโดยเขียนเป็นคำไทยตามเสียงของภาษาเดิมหรือใกล้เคียงกับภาษาเดิมมากที่สุด ซึ่งในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่า คำภาษาอังกฤษเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคำที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> บางทีไม่มีใครว่างที่จะทำครบทั้งเตรียมอาหารแล้วนำมาถวาย ก็ตงกลงนัดหมายและแบ่งงานกัน...บางคนทำงาน 2 **จ๊อบ** หรือแม้แต่ 3 **จ๊อบ** ตอนเช้าออกจาก**จ๊อบ**หนึ่ง ก่อนไปทำอีก**จ๊อบ**หนึ่ง ก็มาแวะถวายอาหารพระ...
> (ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 39)

จากตัวอย่างมีการใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ คือคำว่า “จ๊อบ” ที่มาจาก “job” หมายถึง งาน, ชิ้นงาน, งานจ้าง, งานเหมา, งานปลีกย่อย, ภาระหน้าที่, ตำแหน่งงาน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 873) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำนี้โดยการเขียนเป็นคำภาษาไทยตามเสียงเดิมคือเสียงคำภาษาอังกฤษ

> พวก**ฮิปปี้**รังเกียจว่าคอมพิวเตอร์อย่างนี้จะเป็นเครื่องมือรวมศูนย์อำนาจ ที่ควบคุมบังคับกิจการงานของมนุษย์จากศูนย์กลาง การรังเกียจอำนาจบังคับควบคุมอย่างนี้...
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 34)

จากตัวอย่างคำว่า “ฮิปปี้” มาจาก “Hippie” หมายถึง ฮิปปี้, บุปผาชน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 754) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำ “ฮิปปี้” โดยการเขียนตามเสียงเดิมของคำภาษาอังกฤษหรือการเขียนโดยการทับศัพท์ เพื่ออธิบายสภาพสังคมของอเมริกาที่มีบุคคลประเภทที่ทำตัวตามสบายไม่ยึดระเบียบสังคม

> ...งานพุทธธรรมถึงจะใกล้เสร็จเข้าไปมาก ก็ยังไม่เสร็จ ต้องฝาก**ปรู๊ฟ**บางส่วนไว้กับท่านเจ้าคุณพระเทพกิตติโสภณ (ตอนนั้นเป็นพระวิสุทธิสมโพธิ) ให้ท่านช่วยตรวจ...
> (ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 49)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีการใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ คือคำว่า “ปรู๊ฟ” ที่มาจากคำว่า “Proof” หมายถึง หลักฐาน, พยาน, การพิสูจน์, การทดสอบ, การตรวจทาน (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1338) ซึ่งเมื่อนำมาใช้ว่า “ปรู๊ฟ” จึงเป็นการนำเสียงภาษาอังกฤษเดิมมาถอดเสียงและเขียนเป็นคำภาษาไทยทับเสียง

> อย่างที่ว่าแล้ว ที่คุณจิตรวิจารณ์นั้น จะ**โรแมนติก**ไหม จะจริงหรือไม่ ก็ช่างเถิด เราไม่สนใจแง่นั้น แต่เรามองได้ว่า สิ่งที่ท่านพูดนั้นมีเค้ามูลบางแง่ที่ควรคำนึง ซึ่งสมควรระมัดระวัง เพื่อที่จะตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เราก็ทำให้เป็นประโยชน์ได้ โดยเอามาใช้เป็นเครื่องเตือนสติ ดังที่บอกข้างต้น
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 18)

จากตัวอย่างมีการใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ คือ “โรแมนติก” ที่มาจากคำว่า “romantic” หมายถึง เกี่ยวกับเรื่องรักใคร่, จินตนาการ, เป็นไปไม่ได้, แสดงความรัก, เร่าร้อน, ร้อนรน, รุนแรง (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2539: 1464) ซึ่งเป็นการนำคำภาษาอังกฤษมาถอดเสียงและการเขียนเป็นคำภาษาไทยตามเสียงเดิมนั้น

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้การใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น เป็นการเขียนเป็นคำภาษาไทยตามเสียงภาษาอังกฤษเดิมหรือใกล้เคียงกับภาษาเดิมมากที่สุด และคำที่ใช้มักเป็นคำที่ทำความเข้าใจได้ง่าย มีใช้ในสถานการณ์การสื่อสารทั่วไปในสังคม ผู้อ่านสามารถเข้าใจและสื่อความได้ทันที และจะสังเกตได้ว่า ส่วนมากเมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำในลักษณะนี้ ท่านจะนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของเรื่องเล่าที่ใช้ภาษากึ่งแบบแผนในการถ่ายทอดสาระสู่ผู้อ่าน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสื่อความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

การใช้คำภาษาอังกฤษในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่พบมาก ซึ่งคำภาษาอังกฤษที่ปรากฏนั้นเกิดจากการเลือกสรรคำมาใช้ได้เหมาะกับปริบทของเนื้อหาและมีจุดประสงค์ในการใช้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งสารความรู้ควบคู่กับความเพลิดเพลินในรสภาษาอีกด้วย การใช้คำภาษาอังกฤษของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ การใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำภาษาไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ซึ่งเป็นการนำคำภาษาอังกฤษมาใช้เขียนในข้อความแทนคำภาษาไทยโดยบางครั้งจะไม่มีคำแปลหรือการอธิบายความหมายประกอบเลย แต่ในบางคำนั้นท่านก็อาจมีการแปลความหมายของคำนั้นๆ เติมท้ายคำศัพท์ในรูปของประโยคหรือข้อความเพื่อช่วยอธิบายและสร้างความเข้าใจที่ละเอียดชัดเจน การใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายคำภาษาไทย โดยคำภาษาอังกฤษที่ใช้อธิบายนั้น มักจะปรากฏอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) การใช้ภาษาวิธีนี้ ใช้เพื่ออธิบายหรือกำกับความหมายของคำศัพท์เฉพาะในภาษาไทยบางคำ ให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ความหมายที่ชัดเจนตรงกันทั้งสองภาษา การใช้คำภาษาไทยอธิบายคำภาษาอังกฤษ มีลักษณะเป็นการนิยามหรือแปลความหมายของคำภาษาอังกฤษด้วยคำภาษาไทยให้เข้าใจชัดเจนตรงกัน โดยคำภาษาไทยนั้นจะปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) ในบางครั้งคำภาษาไทยที่อยู่ในวงเล็บอาจมีความแตกต่างจากคำศัพท์เดิมของภาษาอังกฤษบ้างเล็กน้อย เพราะพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะเติมคำเชื่อมหรือคำขยายเพิ่มไปบ้าง เพื่อแสดงความหมายในภาษาไทยให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ ซึ่งเป็นการเขียนเป็นคำภาษาไทยตามเสียงภาษาเดิมหรือใกล้เคียงกับภาษาเดิมมากที่สุด และคำที่ใช้มักเป็นคำที่ทำความเข้าใจได้ง่าย มีใช้ในสถานการณ์การสื่อสารทั่วไปในสังคม ผู้อ่านสามารถเข้าใจและสื่อความได้ทันที

1.2 การใช้ประโยค

ประโยค คือ ถ้อยคำที่มีเนื้อความสมบูรณ์ ผู้ฟังหรือผู้อ่านสามารถเข้าใจตรงกับความต้องการของผู้พูดและผู้เขียน การเรียงลำดับถ้อยคำหรือคำใดมาก่อนหลังเป็นเรื่องสำคัญในภาษาไทย ถ้าสับคำไม่ตรงตามตำแหน่ง ความหมายย่อมแตกต่างกันไป (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, 2545: 121) การเรียบเรียงคำต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กันมีความหมายมีเนื้อความที่ครบสมบูรณ์ชัดเจนต่อเนื่องกัน จะเป็นผลให้การสื่อสารชัดเจนเกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ประโยคที่จะสื่อเนื้อความให้ชัดเจนและก่อให้เกิดความเข้าใจอันลึกซึ้งให้แก่ผู้อ่าน คือ แนะหรือกระตุ้นให้คิดตาม ขยายรายละเอียดให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การเข้าใจสาระสำคัญของเรื่องอย่างชัดเจนลึกซึ้ง จากการวิเคราะห์งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการใช้ประโยคในลักษณะต่างๆ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2.1 การใช้ประโยคสั้น

ประโยคสั้น หมายถึง ประโยคที่มีจำนวนคำน้อย ไม่มีการขยายคำหรือขยายความมากนัก ส่วนประกอบของประโยคจะมีภาคประธาน และภาคแสดงเพียงหนึ่งและมีส่วนขยายที่ไม่ซับซ้อน ประโยคสั้นสามารถใช้สื่อความหมายได้รวดเร็วตรงประเด็น คือ ผู้รับสารเข้าใจได้ในเวลาสั้น ถ้าเป็นภาษาเขียนก็ไม่ต้องเสียเวลาในการอ่านและจับประเด็น ส่วนภาษาพูดก็ไม่ต้องเสียเวลาลำดับความและแยกแยะประโยค (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2527: 495)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ประโยคสั้นหลายๆ ประโยคมาร้อยเรียงต่อเนื่องกัน เพื่อนำเสนอเนื้อหาสาระอย่างตรงไปตรงมา กระชับและสื่อความเข้าใจได้เร็ว โดยมากจะใช้คำง่ายๆ ในการประกอบประโยค ผู้อ่านจะสามารถรับรู้สาระและใจความสำคัญได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ทุกคนตั้งแต่เด็กแต่เล็กควรดูแลตัวเอง ทำงานชีวิตของตัวได้ดี เก็บที่หลับที่นอน ซักผ้า ฯลฯ ทำได้ ทำดี เหมือนอย่างที่เราอาบน้ำ นุ่งผ้าใส่เสื้อ แต่งตัวกันได้สวยงามน่าดู (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 48)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการใช้ประโยคสั้นๆ หลายประโยคมาวางต่อกัน และสื่อความตรงไปตรงมา นอกจากนี้คำที่ใช้ในประโยคสั้นนั้น ก็มักจะเป็นคำง่ายๆ ที่แสดงความหมายชัดเจน ประโยคสั้นในตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ “ทุกคนตั้งแต่เด็กแต่เล็กควรดูแลตัวเอง/ ทำงานชีวิตของตัวได้ดี/ เก็บที่หลับที่นอน/ ซักผ้า/ ฯลฯ /ทำได้/ ทำดี/ เหมือนอย่างที่เราอาบน้ำ/ นุ่งผ้า/ใส่เสื้อ/ แต่งตัวกันได้สวยงามน่าดู/” เมื่อนำมาแบ่งเป็นประโยคให้เห็นชัดเจนแล้วจะพบว่าประโยคทุกประโยคมีภาคประธานเดียวกัน คือ กลุ่มคำนาม “ทุกคนตั้งแต่เด็กแต่เด็ก” แต่บางประโยคจะไม่ปรากฏรูปให้เห็น และจะสังเกตได้ว่าทุกประโยคที่ปรากฏเป็นการใช้ภาคแสดงที่ประกอบด้วยคำกริยาและคำนามที่ทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยคที่สั้นกระชับ อีกทั้งเมื่อมีการเพิ่มส่วนขยายในบางประโยค ส่วนขยายที่ปรากฏนั้นก็ไม่ซับซ้อนใดๆ จึงทำให้ข้อความตัวอย่างนี้สื่อความชัดเจนตรงไปตรงมา เพราะเกิดจากประโยคสั้นๆ หลายประโยคมารวมกันนั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปล่อยชีวิตตามสบาย อยู่อย่างธรรมชาติ นอนกลางดินกินกลางทราย ผมเผ้าไม่ต้องตัดแต่ง เสื้อผ้าขาดๆ เก่าๆ ไม่ต้องเอาใจใส่พับรีด ใช้รองเท้ายางง่ายๆ หรือไม่ต้องสวมเลย เป็นสามีภรรยากันโดยไม่ต้องมีพิธีรีตอง สูบกัญชา ใช้ยาเสพติด (LSD) กันตามสบาย

(รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 32)

จากตัวอย่างที่นำเสนอข้างต้นนี้พบว่าเป็นการนำประโยคสั้นๆ หลายประโยคมาวางต่อกันเป็นข้อความที่สื่อความได้อย่างชัดเจน ตรงไปตรงมา และคำที่ใช้ในประโยคก็เป็นคำภาษาง่ายๆ ไม่ต้องอาศัยการตีความใดๆ ดังรายละเอียดการวิเคราะห์ประโยคจากข้อความตัวอย่างดังนี้ “ปล่อยชีวิตตามสบาย/ อยู่อย่างธรรมชาติ/ นอนกลางดิน/ กินกลางทราย/ ผมเผ้าไม่ต้องตัดแต่ง/ เสื้อผ้าขาดๆ เก่าๆ ไม่ต้องเอาใจใส่พับรีด/ ใช้รองเท้ายางง่ายๆ หรือไม่ต้องสวมเลย/ เป็นสามีภรรยากันโดยไม่ต้องมีพิธีรีตอง/ สูบกัญชา/ ใช้ยาเสพติด (LSD) กันตามสบาย/” เมื่อแยกประโยคต่างๆ ออกให้เห็นชัดเจน จะพบว่าโครงสร้างของทุกประโยคนั้นจะเป็นประโยคสั้นที่มีภาคประธานเพียงหนึ่งเดียวและบางประโยคละรูปภาคประธานไว้ ในส่วนของภาคแสดงในแต่ละประโยคนั้นจะไม่ซับซ้อนเพราะจะมีคำกริยาเพียงหนึ่งหน่วยและตามด้วยคำนามที่ทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยคที่อาจมีส่วนขยายมาช่วยเสริมบ้างเล็กน้อย และจะเห็นได้ว่าบางประโยคก็อาจมีคำเชื่อมระหว่างคำหรือประโยคสั้นๆ เข้าด้วยกัน แต่เป็นการเชื่อมที่เกิดจากประโยคที่สั้นกระชับสื่อความชัดเจน

การดำหัว เป็นประเพณีของทางเมืองเหนือ คือ การไปรดน้ำผู้ใหญ่ในวันพระยาวัน ได้แก่ ในวันเถลิงศกที่ 15 เมษายนนั่นเอง พิธีทำ คือ นำดอกไม้ธูปเทียนและผ้าใหม่สำหรับผลัดไปพร้อมทั้งหมากพลู กับน้ำส้มป่อยสำหรับใช้แทนสบู่และน้ำอบผู้ใหญ่รับเครื่องดำหัวแล้ว ก็เอาน้ำส้มป่อยและน้ำอบประพรมบนศีรษะ แล้วให้ศีลให้พรตามธรรมเนียม

(วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 20-21)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นข้อความที่ประกอบด้วยประโยคสั้นๆ ที่สื่อความเข้าใจได้ง่าย และตรงไปตรงมา เช่น ประโยคสั้น “การดำหัว เป็นประเพณีของทางเมืองเหนือ” “การไปรดน้ำผู้ใหญ่ในวันพระยาวัน” ประโยคสั้นที่ยกมานี้เป็นลักษณะประโยคความเดียวที่มีคำขยายสั้นๆ เพื่อเสริมความเท่านั้น หรือแม้จะเป็นลักษณะของประโยคความรวม ก็เป็นเพียงการนำคำนามหรือคำกริยาสั้นๆ เชื่อมกัน เช่น “นำดอกไม้ธูปเทียนและผ้าใหม่สำหรับผลัดไปพร้อมทั้งหมากพลูกับน้ำส้ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ป่อย...” จะเห็นได้ว่าแม้จะใช้คำเชื่อมเพื่อเชื่อมโยงระหว่างคำ ก็เป็นการใช้ในรูปภาษาที่สื่อความง่าย สั้น กระชับ จึงอาจกล่าวได้ว่าการใช้รูปแบบประโยคสั้นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นี้ ท่านมักจะใช้ควบคู่ไปกับการใช้คำง่ายๆ เพื่อต้องการสื่อความไปยังผู้อ่านได้ชัดเจน

> หลวงลุงเล่าว่า นานมาแล้ว คุณยายคนหนึ่งมีโอกาสได้ไปเดินเที่ยวที่ชายทะเล ขณะเดินอยู่เพลิน ผ่านไปใกล้ที่แหม่มคนหนึ่งนุ่งน้อยห่มน้อย นอนอาบแดดอยู่ คุณยายมองเห็นแหม่มนั้นเข้า ก็อุทานออกมาว่า “เวรกรรม”...
> (ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 124)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนำคำภาษาง่ายๆ มาสร้างเป็นรูปแบบประโยคสั้นที่มีจำนวนคำในประโยคน้อย และในแต่ละประโยคนั้นจะประกอบด้วยโครงสร้างของภาคประธานและภาคแสดงหรือหากมีคำขยายก็จะสื่อความง่าย ไม่ซับซ้อนหรือไม่ต้องตีความใดๆ นัก ดังรายละเอียดการแยกประโยคดังนี้ “หลวงลุงเล่าว่า/ นานมาแล้ว, คุณยายคนหนึ่งมีโอกาสได้ไปเดินเที่ยวที่ชายทะเล/ ขณะเดินอยู่เพลิน/ ผ่านไปใกล้ที่แหม่มคนหนึ่งนุ่งน้อยห่มน้อยนอนอาบแดดอยู่/ คุณยายมองเห็นแหม่มนั้นเข้า/ ก็อุทานออกมาว่า “เวรกรรม”...” จากการแยกประโยคต่างๆ ให้เห็นชัดเจนนั้น พบว่าประโยคทุกประโยคนั้นเป็นประโยคสั้นๆ บางประโยคละภาคประธาน บางประโยคมีส่วนขยายหรือคำเชื่อมเข้ามาเสริมด้วย แต่เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นว่าโครงสร้างและใจความของประโยคเหล่านี้ไม่ได้ซับซ้อนและเข้าใจได้อย่างตรงไปตรงมา

> ...บางท่านประกอบฤทธิ์ต่างๆ ได้มากมายหลายอย่าง คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด...
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 17)

ตัวอย่างนี้เป็นการนำประโยคสั้นๆ มาวางเรียงกันซึ่งแต่ละประโยคสื่อความหมายตรงไปตรงมาด้วยการใช้คำง่ายๆ ไม่ว่าจะเป็นคำนาม คำกริยา หรือคำขยายต่างๆ ที่ประกอบเข้าเป็นประโยคล้วนไม่ซับซ้อน ซึ่งในตัวอย่างสามารถแบ่งประโยคได้ดังนี้ “...บางท่านประกอบฤทธิ์ต่างๆ ได้มากมายหลายอย่าง/ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้/ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้/ ทำให้ปรากฏก็ได้/ ทำให้หายไปก็ได้/ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด ...” เมื่อแบ่งประโยคต่างๆ ให้เห็นชัดเจนแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะพบว่าแต่ละประโยคจะมีภาคประธานและภาคแสดงเพียงหนึ่งหน่วย และในแต่ละประโยคนั้นสื่อความตรงไปตรงมาจบในประโยค และเมื่อปรากฏคำขยายก็จะมีคำขยายที่สั้นกระชับ

การใช้ประโยคสั้นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นลักษณะการใช้ประโยคที่มีจำนวนคำน้อย และโครงสร้างประโยคประกอบด้วยภาคประธาน+ภาคแสดง ที่สามารถแยกส่วนประกอบได้อย่างชัดเจนไม่มีความซับซ้อนแต่อย่างใด และหากบางประโยคจะมีส่วนขยายมาเสริม ก็จะเป็นส่วนขยายที่สั้นๆ กระชับ สื่อความได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้จะสังเกตได้ว่าในประโยคสั้นเหล่านี้เกิดจากการนำคำง่ายๆ ที่สื่อความหมายตรงไปตรงมา ไม่ต้องอาศัยการตีความมาใช้ในประโยคอยู่เสมอ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำง่ายๆ เพื่อสร้างเป็นประโยคสั้นนี้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระที่นำเสนอได้อย่างชัดเจน ในบางครั้งเนื้อหาที่นำเสน ออาจเป็นหัวข้อธรรมที่ยาก แต่ท่านก็อาศัยประโยคสั้นเหล่านี้ในการช่วยสื่อความให้ผู้อ่านรับสารได้อย่างรวดเร็วและตรงตามที่จุดมุ่งหมายที่ท่านตั้งไว้

1.2.2 ประโยคยาว

ประโยคยาว หมายถึง ประโยคที่มีข้อความยาว ลักษณะของข้อความที่ยาวขึ้นนั้นเนื่องจากการขยายส่วนต่างๆ ของประโยค การเชื่อมประโยคด้วยคำเชื่อมต่างๆ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2527: 495) บางครั้งอาจหาคำมาขยายนามหรือขยายกริยาในประโยค เพิ่มเข้าในประโยคเดิมทำให้ประโยคยาวขึ้น หรืออาจเอาไว้ในอีกประโยคหนึ่งทำให้ได้ประโยคสั้นๆหลายประโยคก็ได้ (นววรรณ, 2525: 209)

จะเห็นได้ว่าประโยคยาวนั้นจะเป็นการนำคำขยายต่างๆ มาวางเสริมในประโยค หรืออาจเกิดจากการนำประโยคสั้นหลายๆ ประโยคมาวางต่อเนื่องกันโดยใช้คำเชื่อมเป็นตัวเชื่อมประโยคต่างๆ ซึ่งคำเชื่อมอาจมีทั้งที่เป็นคำเชื่อมคำเดียวที่เรียกว่า คำเชื่อมเดี่ยว หรือคำเชื่อม 2 คำขึ้นไปที่เรียกว่า คำเชื่อมผสม (วิจินตน์ ภาณุพงศ์, 2541: 101) เมื่อนำคำเชื่อมเหล่านี้มาใช้ในประโยคแล้ว จะทำให้เนื้อความในประโยคสอดคล้องสัมพันธ์กัน อีกทั้งยังทำให้ข้อความกลมกลืนสละสลวย สื่อความหมายได้ชัดเจน จากการศึกษาพบว่าการใช้ประโยคยาวในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใน 2 ลักษณะดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. ประโยคยาวจากคำขยาย

ประโยคยาวจากคำขยาย หมายถึง ประโยคยาวที่เกิดจากการนำคำขยายนามหรือขยายกริยามาวางเสริมในประโยคเพื่อขยายเนื้อความให้ละเอียดชัดเจนมากขึ้น เมื่อนำคำขยายเหล่านี้ เพิ่มเข้าในประโยค ทำให้ประโยคยาวขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ที่นั่น ต่อจากฤดูหนาว เขามีฤดูวสันต์ แปลว่าฤดูใบไม้ผลิซึ่งเป็นระยะเวลาที่ธรรมชาติและ**ผู้คนสดชื่น แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน**ด้วยได้ผ่านพ้น**ฤดูหนาวที่แสนจะยากเข็ญทรมานและเงียบหงอยเหี่ยวแห้ง** มาสู่ฤดูกาลที่อุ่นสบาย **ต้นไม้ประดังกันผลิดอกสวยงาม แตกใบใหม่เขียวชอุ่ม** ธรรมชาติก็สดชื่น ผู้คนก็ร่าเริงยินดีเหมือนได้ฟื้นคืนชีวิตใหม่ จึงถือเอาต้นฤดูวสันต์เป็นวันขึ้นปีใหม่
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 14)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการนำกลุ่มคำขยายที่มีขนาดยาวมาขยายคำนามบางคำให้มีความหมายที่ชัดเจนขึ้น คือ คำนาม “ผู้คน” ซึ่งมีคำขยายขนาดยาว คือ “สดชื่น แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน” คำขยายนี้ช่วยบอกลักษณะอารมณ์และสภาพจิตใจของคำนาม “ผู้คน” ให้เห็นเป็นภาพที่แจ่มชัด และคำนาม “ฤดูหนาว” ที่มีคำขยาย คือ “ที่แสนจะยากเข็ญทรมาน และเงียบหงอยเหี่ยวแห้ง” ซึ่งเป็นส่วนขยายที่มีลักษณะเป็นประโยคย่อยซ้อนกันเพื่อขยาย “ฤดูหนาว” ให้เห็นเป็นจินตภาพมากขึ้น และคำนาม “ต้นไม้” ที่มีกลุ่มคำขยาย “ประดังกันผลิดอกสวยงาม แตกใบใหม่เขียวชอุ่ม” กลุ่มคำขยายนี้ แสดงให้เห็นภาพของต้นไม้ที่เขียวสดชื่น การนำคำขยายมาใช้ในประโยคนอกจากจะช่วยสื่อและขยายความให้ละเอียดชัดเจนแล้ว ยังทำให้ประโยคมีขนาดที่ยาวขึ้น

> ...สำหรับปุถุชน การที่จะเสวยทั้งกามสุขและทั้งได้ความสุขประณีตโดยเฉพาะฌานสุขด้วย จึงเป็นไปได้ยาก เพราะปุถุชนพอใจอะไรแล้ว**มักติดมักหมกมุ่นหลงใหลง่าย**เมื่อ**ฟุ้งซ่านกระวนกระวายเพริดไป**ด้วยแรงปรารถนากามสุขแล้ว ก็ยากที่จะให้สงบเข้าสู่แนวแห่งฌานสุข...
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 31)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างพบการใช้กลุ่มคำขยายมาวางไว้ในประโยค ทำให้ประโยคมีขนาดยาวขึ้น คือ “มักติดมักหมกมุ่นหลงใหลง่าย” “ฟุ้งซ่านกระวนกระวายเพริดไป” โดยคำขยายเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นคำขยายกริยา เมื่อนำมาวางหลังกริยาที่ต้องการขยายแล้ว ทำให้กลายเป็นกลุ่มของคำกริยาที่มีขนาดใหญ่ มีจำนวนคำมาก คำขยายนี้เมื่อนำมาใช้ในประโยคจะช่วยขยายเนื้อความและสื่อภาพของโทษจากกามสุขให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

> การพัฒนาในขั้นจิตวัฒนะจะทำให้คนมีจิตใจที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น เมตตากรุณา ศรัทธา ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น มีสมรรถภาพ เป็นจิตใจที่**เข้มแข็งมั่นคง ขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบ**และมีสุขภาพ เพราะ**สงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบานมีความสุข**
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 10)

จากตัวอย่างข้างต้นพบกลุ่มคำขยายขนาดยาว คือ “เข้มแข็งมั่นคงขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบ” และ“สงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบานมีความสุข” ซึ่งมาขยายคำนาม “จิตใจ” ให้เห็นภาพอารมณ์ความรู้สึกและลักษณะอาการได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นและจะเห็นได้ว่ากลุ่มคำขยายเหล่านี้เมื่อนำมาวางไว้ในประโยคแล้ว จะทำให้ประโยคมีขนาดที่ยาวขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยในการสื่อความหมายบางประการให้ละเอียดชัดเจน

> ...ในฌานที่ 2 ซึ่งประกอบด้วยปีติ สุข และเอกัคคตา ผู้ปฏิบัติทำกายให้**ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซ่าน**ด้วยปีติและความสุขที่เกิดจากสมาธิทั่วไปหมดทั้งตัว เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึกที่น้ำผุดขึ้นภายใน ไม่มีน้ำไหลจากที่อื่นหรือแม้แต่น้ำฝนไหลเข้ามาปน กระแสน้ำเย็นผุดพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้น ทำให้ห้วงน้ำนั้นเอง**ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซึมเยือกเย็น**ทั่วไปหมดทุกส่วน
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 1047)

ตัวอย่างข้างต้นมีการนำคำขยาย “ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซ่าน” และ“ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซึมเยือกเย็น” มาวางในประโยคเพื่อขยายสภาพจิตใจที่มีความสุขที่เปรียบเหมือนความเย็นของน้ำ การนำคำขยายมาวางในประโยคทำให้ประโยคมีขนาดยาวขึ้น และคำขยายนี้ยังช่วยเพิ่มอรรถรสในด้านเสียงและความหมายของใจความสำคัญให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ประโยชน์ในด้านสุขภาพจิตและการพัฒนาบุคลิกภาพ ตัวอย่างในข้อนี้ เช่น ทำให้เป็น **ผู้มีจิตใจและมีบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา** มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง (คนที่มีนิวรณ์ มีลักษณะตรงข้าม เช่น **อ่อนไหว ติดใจ หลงใหลง่าย หรือหยาบ กระด้าง ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด หงุดหงุด วู่วาม จุ้นจ้าน สอดแส่ ลุกลี้ลุกลน หรือหงอยเหงา เศร้าซึม หรือขี้หวาด ขี้ระแวง ลังเล**)

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 788)

จากตัวอย่างเป็นการนำกลุ่มของคำที่มีความหมายเป็นไปในทางเดียวกันมาวางเรียงต่อกัน ซึ่งหากวิเคราะห์แล้วอาจไม่ใช่คำขยายคำนามหรือกริยาตัวใดที่ชัดเจนนัก แต่เป็นลักษณะของการนำคำต่างๆ วางเพื่อขยายเนื้อความที่ต้องการสื่อบางประการให้ชัดเจน ซึ่งการสร้างประโยครูปแบบนี้

ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นจำนวนมาก และการนำส่วนขยายเหล่านี้มาใช้ก็มีผลทำให้เกิดเป็นประโยคที่มีขนาดยาวขึ้นอย่างชัดเจน กลุ่มของคำขยายที่ปรากฏเป็นการนำคำที่มีความหมายเป็นไปในทางเดียวกัน คือ “เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา” มาขยายจิตใจและบุคลิกลักษณะที่ดี นอกจากนี้ยังมีกลุ่มของคำขยาย “อ่อนไหว ติดใจ หลงใหลง่าย หรือหยาบ กระด้าง ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด หงุดหงุด วู่วาม จุ้นจ้าน สอดแส่ ลุกลี้ลุกลน หรือหงอยเหงา เศร้าซึม หรือขี้หวาด ขี้ระแวง ลังเล” ที่นำมาขยาย “คนที่มีนิวรณ์” ให้เข้าใจชัดเจนขึ้น

ข. ประโยคยาวจากคำเชื่อม

ประโยคยาวจากคำเชื่อม หมายถึง ประโยคยาวที่เกิดจากการนำประโยคสั้นหลายประโยคมาวางต่อเนื่องกัน โดยมีคำเชื่อมเป็นตัวเชื่อมโยงให้เนื้อความสัมพันธ์กัน ซึ่งคำเชื่อมนี้อาจเป็นคำเชื่อมคำเดียวที่เรียกว่า คำเชื่อมเดี่ยว หรือ คำเชื่อม 2 คำขึ้นไปที่เรียกว่า คำเชื่อมผสม (วิจินตน์ ภาณุพงศ์, 2541: 101) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โดยการระวังจุดพลาด ระบบ**และ**กระบวนการแห่งการศึกษาที่รัฐ**หรือ**สังคมจัดขึ้นมาทั้งหมด เป็นการศึกษาจัดตั้ง ความสำเร็จของการศึกษาจัดตั้งนี้ อยู่ที่การเชื่อมประสาน **หรือ** ต่อโยงให้เกิดมี**และ**พัฒนาการศึกษาแท้ขึ้นในตัวบุคคลอย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น

(ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 26)

จากตัวอย่างพบว่ามีการนำคำเชื่อมมาใช้เพื่อเชื่อมโยงประโยคต่างๆ ให้ต่อเนื่องกัน ทำให้ประโยคสั้นๆ หลายประโยคกลายเป็นประโยคที่ยาวขึ้น กล่าวคือมีคำเชื่อม “และ..” ซึ่งเป็นคำเชื่อมเดี่ยวที่เชื่อมประโยคให้มีเนื้อความคล้อยตามกัน และคำเชื่อมเดี่ยว “หรือ...” ที่เชื่อมประโยคเพื่อแสดงเนื้อความให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง

ถ้าแปลตามหลักภาษาบาลีอย่างที่ว่าท้ายนี้ คือ “อัตตาวิมุตติ” เป็นความหลุดพ้นจากอัตตา **ก็แสดงว่า ในที่สุดแล้ว** หลวงพ่อสดท่านก็มุ่งไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาที่ให้หลุดพ้นจากการยึดติดในตัวตน**หรือ**จากความยึดถืออัตตา

(พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 23)

ตัวอย่างข้อความนี้เป็นการนำคำเชื่อมทั้งในรูปของคำเชื่อมเดี่ยวและคำเชื่อมผสมมาเชื่อมโยงประโยงต่างๆ เข้าด้วยกัน จนกลายเป็นประโยคยาวโดยเนื้อความของประโยคสอดคล้องสัมพันธ์กัน คือ คำเชื่อมเดี่ยว “ถ้า...” เป็นการเชื่อมโยงประโยคให้มีเนื้อความแสดงเงื่อนไขและตามมาด้วยประโยคที่มีคำเชื่อมผสมลักษณะเป็นกลุ่มคำที่แสดงการสรุปความในรูปของการบอกเวลา “ก็แสดงว่า ในที่สุด...” ข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้มีการนำประโยคมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในความหมายของการแสดงเงื่อนไขและกล่าวถึงบทสรุป

รวมความว่า แทนหลักการของพราหมณ์ที่ถือเทพสูงสุด พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งหลักการใหม่ให้ถือธรรมสูงสุด **และดังนั้นจึง**แทนหลักการของพราหมณ์ที่ให้บูชายัญ **ด้วย**การให้ทำบุญ**หรือ**แทนยัญกรรมด้วยบุญกรรม

(บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 38)

จากตัวอย่างข้อความนี้เกิดจากการนำประโยคหลายประโยคมาวางเรียงต่อกันด้วยการใช้คำเชื่อมในลักษณะต่างๆ จนกลายเป็นประโยคที่ยาวขึ้น โดยคำเชื่อมที่พบทำให้เนื้อความแสดงความหมายดังนี้ “รวมความว่า...” ถือเป็นคำเชื่อมผสมที่ปรากฏต้นข้อความแสดงการสรุปประเด็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หรือใจความบางประการ และคำเชื่อมผสม “และดังนั้นจึง...” และคำเชื่อมเดี่ยว “ด้วย...” ซึ่งทำให้ประโยคเกิดเนื้อความแสดงเหตุและผลซึ่งกันและกัน

> ...เรามีโอกาสไปช่วยเขาแล้วนะ ไม่เช่นนั้นกิจการแบบนี้มันจะเสียหายต่อสังคมอย่างมาก เราก็ไปช่วยให้มันมีส่วนที่ดีขึ้นมาบ้างนี่หนึ่งละ **อีกอย่างหนึ่งก็คือ** เราต้องมีปัญญา**เพื่อ**จะแก้ไขปัญหาระยะยาว การที่เราเข้ามาอยู่ในระบบนี้ เราก็ได้เรียนรู้กิจการนี้ ซึ่งเป็นการพัฒนาปัญญาของเราในการที่จะแก้ปัญหานั่นแหละ...
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 40)

จากตัวอย่างพบการนำประโยคต่างๆ มาวางต่อเนื่องกัน โดยมีคำเชื่อมเป็นตัวเชื่อมโยงเนื้อความของแต่ละประโยคให้สัมพันธ์สอดคล้องกัน กล่าวคือ เนื้อความในประโยคแสดงถึงการกระทำที่เสริมความและขยายความซึ่งกันและกันโดยมีคำเชื่อมผสม “อีกอย่างหนึ่งก็คือ...” เป็นคำเชื่อมประโยคต่างๆ เข้าด้วยกัน

> **เพราะฉะนั้น** การปฏิบัติธรรมที่แท้จริงนั้น ต้องมีอยู่ตลอดเวลา **เพราะ**เราทุกคนมีหน้าที่ต้องดำเนินชีวิตให้ดีงามถูกต้อง **แม้แต่**การนั่งฟังปาฐกถานี่ก็มีการปฏิบัติธรรม **เมื่อ**ตั้งใจฟังฟังเป็น ใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่รับฟังนั้น ทำให้เกิดปัญญาขึ้น ก็เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งนั้น **เป็นอันว่า** การปฏิบัติธรรมนี้เป็นเรื่องที่กว้างมาก...
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 20)

ข้อความตัวอย่างนี้มีเนื้อความโดยรวมที่หมายถึงการสรุปความหมายของการปฏิบัติธรรม โดยปรากฏคำเชื่อมผสม “เพราะฉะนั้น...” หน้าข้อความเป็นการสรุปใจความหลัก และมีคำเชื่อมเดี่ยว “เพราะ...” ที่ช่วยแสดงเนื้อความเป็นเหตุเป็นผล และคำเชื่อมผสม “แม้แต่...” ที่แสดงเนื้อความยกตัวอย่างแบบชี้เฉพาะ และคำเชื่อมเดี่ยว “เมื่อ...” ที่แสดงเนื้อความการเรียงลำดับเวลาตามเหตุการณ์ และคำเชื่อมผสม “เป็นอันว่า...” ที่แสดงการสรุปความประโยคทั้งหมด

> ...**เมื่อ**เข้าใจปฏิจจสมุปบาทดี**แล้ว ก็**เป็นอันเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย **ดังนั้น**ว่าโดยตัวกฎ**หรือ**สภาวะ **จึง**ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องชี้แจงเรื่องกรรมไว้ต่างหาก **อย่างไรก็ดี** การอธิบายตามแนวปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นการพิจารณาในแง่ของกระบวนการธรรมชาติว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้วยตัวกฎหรือสภาวะล้วนๆ **และ**เป็นการมองอย่างกว้างๆ **ตลอดทั้ง**กระบวนการ ไม่เน้นที่จุดใดจุดหนึ่งโดยเฉพาะ **แต่**ในทางปฏิบัติเมื่อมองในแง่ความเป็นไปในชีวิตจริง **จะเห็นว่า** ส่วนของปฏิจจสมุปบาทที่ปรากฏเด่นชัดออกมาในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแสดงออก**และ**เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของคนโดยตรง ก็คือส่วนที่เรียกว่ากรรม

(กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531: 3)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นพบว่ามีการนำประโยคหลายๆ ประโยคมาเชื่อมโยงกันโดยใช้คำเชื่อมในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคำเชื่อมเดี่ยวหรือคำเชื่อมผสม ซึ่งจากข้อความนี้พบว่ามีคำเชื่อมที่เป็นตัวหลักในการแบ่งเนื้อความของข้อความออกเป็นสองส่วน คือ คำเชื่อมผสม “อย่างไรก็ดี” ซึ่งเป็นคำเชื่อมที่แสดงเนื้อความขัดแย้งกันของข้อความที่ปรากฏก่อนคำเชื่อมนี้กับข้อความที่ปรากฏหลัง กล่าวคือ ข้อความที่ปรากฏหน้าคำเชื่อม “อย่างไรก็ดี” เกิดจากการนำประโยคมาอธิบาย “ปฏิจจสมุปบาท” โดยการนำประโยคมาเชื่อมโยงสัมพันธ์ในลักษณะการแสดงความต่อเนื่องของลำดับเหตุการณ์ซึ่งคำเชื่อมเดี่ยว “เมื่อ...แล้ว ก็...ด้วย” และมีคำเชื่อม “ดังนั้น...จึง...” ที่มาเชื่อมโยงประโยคแสดงความเป็นเหตุและผลของเรื่องราวที่กล่าวถึง และกลุ่มประโยคเหล่านี้ก็มีเนื้อความขัดแย้งกับข้อความต่อมาที่ตามหลังคำเชื่อมผสม “อย่างไรก็ดี” ซึ่งข้อความนี้ประกอบด้วยประโยคที่มีเนื้อความแสดงการเสริมกัน สังเกตจากคำเชื่อม “...และ...” “ตลอดทั้ง...” และคำเชื่อมที่เป็นการสรุปการเสริมความ “จะเห็นว่า...” ซึ่งกลุ่มประโยคเหล่านี้มีเนื้อความแย้งกับกลุ่มประโยคในข้อความหน้า “อย่างไรดีก็”

จากการศึกษาการใช้ประโยคยาวในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่า ประโยคยาวที่ปรากฏนั้นเกิดจากการนำคำขยายทั้งในรูปของคำขยายนาม ขยายกริยา หรือกลุ่มคำขยายที่ใช้เสริมความบางประการมาวางเรียงในประโยคทำให้ประโยคมีขนาดที่ยาวขึ้นและมีจำนวนคำมาก ซึ่งการนำคำขยายมาใช้ในประโยคนี้ช่วยในการสื่อความหมายใจความสำคัญของเนื้อความให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ประโยคยาวในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังเกิดจากการนำคำเชื่อมมาช่วยเชื่อมประโยคสั้นๆ ให้ต่อเนื่อง ซึ่งคำเชื่อมอาจมีทั้งที่เป็นคำเชื่อมคำเดียวที่เรียกว่า คำเชื่อมเดี่ยว หรือคำเชื่อม 2 คำขึ้นไปที่เรียกว่า คำเชื่อมผสม เมื่อนำคำเชื่อมเหล่านี้มาใช้ในประโยคแล้ว จะทำให้ประโยคยาวขึ้นและเนื้อความในประโยคมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2.3 ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ หรือ ประโยคยาวแบบโวหาร หมายถึง ประโยคที่ค่อนข้างยาว จะต้องกล่าวรายละเอียดแต่ละอย่างๆ ไปจนจบประโยค จึงจะมีเนื้อความสมบูรณ์เป็นที่เข้าใจ หรือ ประโยคคำถามแบบ Rhetoric Question ที่เป็นการถามที่ไม่ต้องการคำตอบใดๆ หรือถ้าจะตอบก็ต้องตอบใน ทางรับ เช่น “ใครเล่าจะไม่อยากสอบได้” ประโยคลักษณะนี้ต้องอาศัยการตีความหมายเสียก่อน ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2550: 133) จากนิยามนี้จึงกล่าวได้ว่าประโยคยาวแบบโวหารเป็นประโยคที่กล่าวไม่ตรงตามรูป และบางครั้งก็มีลักษณะของประโยคคำถามที่ผู้เขียนกล่าวขึ้นมาลอยๆ หรือกล่าวเพื่อเปรียบเทียบหรือประชดประชัน แต่ไม่ต้องการคำตอบใดๆ ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะขอเรียกประโยคลักษณะนี้ว่า ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

การใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นจำนวนมาก ดังจะยกตัวอย่างต่อไปนี้

> ท่านสอนเพื่อให้ทำ ไม่ใช่สอนให้รอ ถ้าเก่าทำกรรมมาไม่ดี ก็ให้เปลี่ยนมาทำกรรมดี ถ้าทำกรรมมาดีแล้ว ก็ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป เพื่ออย่างนี้จึงได้มีสิกขาไงละ คือ มีหลักสิกขา ก็เพื่อให้เราฝึกเลิกทำกรรมชั่ว แล้วก็ฝึกทำกรรมดี แล้วเราจะได้พัฒนาตนเองให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป ถ้าท่านให้รอผลกรรม แล้วท่านจะสอนหลักสิกขาไว้ทำไม สิกขาก็คือให้เราฝึกทำกรรมให้ถูกต้อง ให้พัฒนาการทำกรรมให้ดียิ่งขึ้น แล้วเราจะไปมัวรอผลกรรมอะไรอยู่ (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 19)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวสอนว่า เราควรฝึกและพัฒนาตนเองโดยการทำกรรมดี และละเว้นกรรมชั่ว อีกทั้งไม่ควรรอผลกรรมหรือเชื่อความทุกสิ่งเกิดจากกรรมเก่าทำให้มัวนั่งรอผลกรรมเก่านั้น โดยท่านได้กล่าวอ้างถึงหลักสิกขาที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน และให้เรายึดถือหลักสิกขานี้ในการดำเนินชีวิต จากข้อความตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“แล้วท่าน (พระพุทธเจ้า) จะสอนหลักสิกขาไว้ทำไม” และ “แล้วเราจะไปมัวรอผลกรรมอะไรอยู่” มาใช้ถามเพื่อเตือนสติให้คิดและพิจารณาตนเอง แต่ไม่ได้ต้องการให้ตอบคำถามใดๆ

> ...พระโพธิรักษ์มีเสรีภาพที่จะลาออกจากคณะสงฆ์ไทย พ้นจากการปกครองของมหาเถรสมาคมได้ ด้วยการพูดเขียนหรือประกาศแจ้งความประสงค์ โดยไม่ต้องลาสิกขา ถ้าเป็นอย่างนี้ กฎหมายคณะสงฆ์ก็ขัดต่อรัฐธรรมนูญ กฎหมายคณะสงฆ์นั้นก็เป็นกฎหมายของประเทศไทย อิงอยู่กับรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย และตราขึ้นโดยรัฐสภาเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญนั่นเอง รัฐสภาจะไม่เข้าใจรัฐธรรมนูญ ถึงกับตรากฎหมายที่ขัดกับรัฐธรรมนูญขึ้นมาอย่างนั้นหรือ และถ้าขัดกันเช่นนั้นจริง เมื่อกฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นก็ย่อมเป็นโมฆะ ไม่มีผลบังคับใช้...
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531: 19)

จากตัวอย่างพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบในข้อความ กล่าวคือ ท่านพูดถึงกรณีที่พระโพธิรักษ์แห่งสันติอโศกได้บอกให้สังคมรับรู้ว่าตนได้ลาออกจากคณะสงฆ์ไทยแล้ว ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงพระโพธิรักษ์ยังไม่ได้ลาสิกขา เพียงแต่ประกาศแจ้งให้สังคมเข้าใจกันไปเองเท่านั้น ทำให้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงในกรณีนี้ด้วยการใช้กฎหมายคณะสงฆ์ และรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดมาเทียบเคียงเพื่อชี้แจงความเข้าใจให้ถูกต้อง และท่านก็ได้ใช้ประโยคว่า “รัฐสภาจะไม่เข้าใจรัฐธรรมนูญ ถึงกับตรากฎหมายที่ขัดกับรัฐธรรมนูญขึ้นมาอย่างนั้นหรือ” ซึ่งเป็นประโยคที่มีรูปของการตั้งคำถาม แต่ไม่ได้ต้องการคำตอบใด หากแต่นำมาเสริมไว้ในข้อความเพื่อแสดงการประชดประชันพระโพธิรักษ์เท่านั้น

> การจัดแบ่งธรรมเป็นสมมติ กับ วิมุตตินั้น ฟังเสียงดูเหมือนจะเป็นคู่กันดี แต่พึงเข้าใจว่าที่จริงไม่มีแง่ใดที่มาเป็นคู่กันได้เลย ไม่ว่าจะเป็นคู่เหมือน หรือคู่ต่าง เป็นคู่ตรงกัน หรือเป็นคู่ตรงข้าม แม้แต่จะเป็นคู่เทียบต่างระดับ ก็ไม่ได้ทั้งนั้น ยิ่งถ้าคิดว่าจะให้เป็นคู่ที่หลุดจากกัน ทำนองว่า วิมุตติ คือ พ้นจากสมมุติ ก็ยิ่งหมดทาง ทำไมว่าอย่างนั้น ก็เพราะว่า อะไรก็ตามที่คนพูดถึงได้ ก็สมมุติได้ทั้งนั้น ไม่พ้นไปได้เลย การที่จะพ้นไปจากสมมติได้นั้น ไม่มีทาง และก็ไม่รู้ว่าจะพ้นไปทำไม
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 23)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้อความข้างต้นนี้ พบว่าข้อความมีลักษณะของการถามที่ไม่ต้องการคำตอบใดๆ หากแต่เป็นเพียงการกล่าวในเชิงตั้งคำถามที่มีรูปแบบของการประชดประชัน ซึ่งการถามนั้นนำมาเสริมตอนท้ายหลังจากที่อธิบายเนื้อความแล้ว กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการอธิบายความเข้าใจในเรื่องนิยามของคำว่า สมมติ กับ วิมุตติ โดยทั้งสองคำนี้คนส่วนใหญ่มักเข้าใจคลาดเคลื่อน เนื่องจากการออกเสียงคำนั้นมีความคล้ายกัน ดังนั้นเมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายนิยามคำนี้ ท่านจึงให้รายละเอียดคำที่ชัดเจนและเสริมท้ายด้วยการแสดงการการประชดประชันผู้ที่เข้าใจผิดด้วยรูปของประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

> ...ตามปกติผู้มีฤทธิ์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติชอบ จะใช้ฤทธิ์ในกรณีเดียวเมื่อมีเหตุผลอันสมควร เพื่อเป็นสื่อนำไปสู่การแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ถูกต้อง คือ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ถ้าไม่มีเหตุผลเกี่ยวกับการแนะนำสั่งสอนธรรมแล้ว ผู้มีฤทธิ์จะใช้ฤทธิ์ทำไม นอกจากเพื่อผูกคนไว้กับตนเป็นสะพานทอดไปสู่ชื่อเสียงและลาภผล
>
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 28)

ตัวอย่างนี้มีการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่เป็นการใช้ในเนื้อความที่สื่อถึงการเหน็บแนมและประชดประชัน กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พูดถึงผู้ที่มีฤทธิ์ว่าหากเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็จะใช้ฤทธิ์ในทางที่ถูกต้อง แต่สำหรับคนไม่ดีนั้น เมื่อมีฤทธิ์ก็มักจะใช้ฤทธิ์ในทางตรงกันข้ามนั่นคือ ใช้ฤทธิ์ในทางที่ผิดและให้โทษ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ประโยคว่า “ผู้มีฤทธิ์ (ที่เป็นคนไม่ดี) จะใช้ฤทธิ์ทำไม” เป็นประโยคคำถามเกริ่นนำที่ท่านไม่ได้ต้องการให้ใครตอบคำถามนี้ เพียงแต่ท่านประสงค์จะเหน็บแนมการกระทำนี้ และท่านก็ได้กล่าวแสดงคำตอบต่อท้ายคำถามของท่านเองทันที

> ...การพูดเรื่อยเปื่อยไปในสิ่งที่เราไม่รู้จริงหรือพูดไปทั้งที่รู้อยู่ว่าตนไม่รู้ ย่อมเรียกได้ว่าเป็นการกระทำอย่างขาดความรับผิดชอบ และเป็นการไม่ซื่อตรงต่อความจริง ซึ่งไม่ใช่เป็นความดีอย่างแน่นอน และคนทั่วไปย่อมมีสิทธิสงสัย ถ้าไม่ถึงกับวินิจฉัยว่า ท่านที่พูดแสดงว่าตนรู้ในสิ่งที่รู้ตัวอยู่ว่าตนไม่รู้นั้น จะเป็นพระอริยะจริงหรือไม่
>
> (เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 20)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นนี้เป็นการกล่าวประชดประชันและเหน็บแนมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต่อกรณีที่พระโพธิรักษ์ได้อ้างว่าตนบรรลุธรรมและเป็นพระอริยะแล้ว ซึ่งจาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อความดังกล่าวนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำประโยคที่มีรูปของการตั้งคำถามว่า “ท่านที่พูดแสดงว่าตนรู้ในสิ่งที่รู้ตัวอยู่ว่าตนไม่รู้นั้น จะเป็นพระอริยะจริงหรือไม่” มาใช้ในข้อความ แต่เจตนาที่ตั้งคำถามนั้นมิได้ต้องการให้ตอบคำถามแต่อย่างใด หากแต่ต้องการกล่าวเหน็บแนมการกระทำและความคิดความเชื่อที่บกพร่องของพระโพธิรักษ์เท่านั้น

> ด้วยหลักการนี้ พระพุทธศาสนาได้กระตุ้นและกระตุกมนุษย์ให้หันมาใส่ใจในศักยภาพแห่งมนุษย์ ที่มีอยู่ในตนเองและเกิดความสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ พฤติกรรม ภูมิธรรม ภูมิปัญญาของตน ด้วยความตระหนักรู้ว่า สันติสุข และอิสรภาพแห่งชีวิตและสังคมของตนจะสัมฤทธิ์หรือไม่ และแค่ไหนเพียงใด อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนาตัวของมนุษย์เอง หาใช่อยู่ที่การดลบันดาลของเทพเจ้าไม่
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 38)

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้พบว่าเนื้อความมุ่งอธิบายและชี้แจงให้เกิดความเข้าใจตรงกันว่ามนุษย์จะพบกับความสุขความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับการที่มนุษย์พัฒนาตนเองและฝึกฝนตนเอง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการดลบันดาลของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำรูปแบบของประโยคคำถาม คือ “สันติสุข และอิสรภาพแห่งชีวิตและสังคมของตนจะสัมฤทธิ์หรือไม่ และแค่ไหนเพียงใด อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนาตัวของมนุษย์เอง หาใช่อยู่ที่การดลบันดาลของเทพเจ้าไม่” ซึ่งมีลักษณะของประโยคคำถาม แต่เนื้อความโดยรวมไม่ได้ต้องการคำตอบใดๆ หากแต่ต้องการกล่าวอธิบายความเข้าใจให้ถูกต้องชัดเจนเท่านั้น

> ...สันติอโศกเข้าใจว่า คณะของตนเป็นคณะสงฆ์หนึ่ง และมหาเถรสมาคมเป็นอีกคณะสงฆ์หนึ่ง ซึ่งความเป็นจริงมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสำหรับทำหน้าที่ปกครองเท่านั้น และสันติอโศกเข้าใจว่า สวนโมกข์ก็ต่างจากมหาเถรสมาคมเช่นเดียวกับคณะของตน ถ้าสันติอโศกมีความเข้าใจในเรื่องราวเหล่านี้สับสนไม่รู้จักไม่เข้าใจอะไรเสียเลย การพิจารณาตัดสินใจต่างๆ ของสันติอโศกจะวุ่นวายสับสนเพียงใดและจะเป็นที่ยอมรับได้อย่างไร (พึงสังเกตว่า ข้อเขียนของสันติอโศก จะมีลักษณะอย่างนี้บ่อยๆ)
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531: 29)

จากข้อความตัวอย่างมีการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่เป็นเพียงการใช้เพื่อประชดประชัด กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงกรณีที่สันติอโศกเข้าใจผิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ว่ากลุ่มของตนนั้นเป็นองค์กรหนึ่งที่แยกออกจากมหาเถรสมาคมอย่างชัดเจน และได้อ้างถึงสวนโมกขพลารามว่าเป็นองค์กรที่แยกออกมาเช่นกัน ทำให้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เขียนชี้แจงความเข้าใจดังกล่าว แต่แฝงด้วยเนื้อความประชดประชันด้วยการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบว่า “ถ้าสันติอโศกมีความเข้าใจในเรื่องราวเหล่านี้สับสนไม่รู้จักไม่เข้าใจอะไรเสียเลย การพิจารณาตัดสินใจต่างๆ ของสันติอโศกจะวุ่นวายสับสนเพียงใดและจะเป็นที่ยอมรับได้อย่างไร”

จะเห็นได้ว่าการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นส่วนมากจะมีลักษณะของการนำประโยคที่มีรูปแบบของคำถามกล่าวคือ ในประโยคจะปรากฏคำแสดงการถาม เช่น “ทำไม หรือไม่ อย่างไร ฯลฯ” แต่หากพิจารณาเนื้อความของประโยคแล้วพบว่าเนื้อความจะสื่อถึงการเหน็บแนมหรือประชดประชัน ซึ่งจะสังเกตว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักจะไม่กล่าวประชดประชันโดยตรง แต่ท่านจะนำคำหรือประโยคที่มาใช้สื่อความแทน ดังนั้นเมื่อท่านจะกล่าวตำหนิหรือเหน็บแนมในเรื่องใดๆ จะพบว่าถ้อยคำที่ปรากฏจะเป็นภาษาที่สุภาพแต่แฝงด้วยความคมคายลึกซึ้ง

1.3 การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์เป็นกลวิธีการประพันธ์และเป็นศิลปะของการใช้ภาษาวิธีหนึ่งที่ถือเป็น “ขนบ” ช่วยก่อให้เกิดความงดงามเชิงวรรณศิลป์ การใช้ภาพพจน์เป็นการใช้ภาษาโดยอาศัยการเขียนเชิงสร้างสรรค์และการเปรียบเทียบต่างๆ เพื่อให้ถ้อยคำและความหมายคำกระทบใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจจุดประกายความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้อ่าน ภาษาภาพพจน์เกิดจากการกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมายไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง มีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มอรรถรสให้แก่ข้อความนั้นๆ ภาพพจน์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Figures of Speech (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 357) จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบการใช้ภาพพจน์ในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.3.1 อุปมา

อุปมา (Simile) เป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่งที่เปรียบเทียบระหว่างของสองอย่างที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คำที่มักใช้แสดงการเปรียบ เช่น ดุจ ประดุจ ดัง ราว ประหนึ่ง ราวกับ เหมือน กล เพียง ปาน เปรียบ เฉก ฯลฯ ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นพบภาพพจน์อุปมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งการใช้ภาพพจน์อุปมานี้ช่วยทำให้ข้อความที่ปรากฏสื่อความหมายได้กินใจและมีความงดงามทางวรรณศิลป์เป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ท่านเปรียบ**ปิติความเอิบอิ่มใจที่ได้จากกามคุณทั้ง 5 ว่า เป็นเหมือนจุดไฟโดยใช้หญ้าและไม้ (เป็นต้น) เป็นเชื้อถึงมีแสงสว่างแต่ก็ไม่เจิดจ้าแจ่มนวลมากนัก เพราะมีสิ่งที่ทำให้เศร้าหมองเช่นควันเป็นต้น** ส่วนปิติที่ไม่ต้องอาศัยกาม **ไม่อาศัยอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นเหมือนจุดไฟที่ไม่ต้องใช้หญ้าและไม้เป็นเชื้อ แสงสว่างจะบริสุทธิ์ใสนวลแจ่มจ้าไม่มีควันหรือมลทินใดรบรวน**

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 29)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการใช้ภาพพจน์อุปมาที่เปรียบเทียบระหว่างสิ่งสองสิ่ง คือ เปรียบความปีติสุขว่าเหมือนกับการจุดไฟ และเปรียบความเศร้าหมองเหมือนกับควันที่มาจากการจุดไฟนั้น กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบความปีติสุขที่เกิดจากกามคุณ 5 เหมือนกับการจุดไฟโดยใช้หญ้าและไม้เป็นเชื้อ เมื่อจุดแล้วมักจะให้แสงสว่างน้อย และมีควันซึ่งเปรียบเป็นความเศร้าหมองปนออกมามาก ต่างกับความรู้สึกปิติสุขที่ไม่อาศัยกามหรืออกุศลนั้นเหมือนกับการจุดไฟโดยไม่ต้องมีหญ้าและไม้เป็นเชื้อ แต่ให้แสงสว่างใส อีกทั้งไม่มีควันหรือมลทินใดปะปน ซึ่งการอุปมาข้างต้นนี้หมายถึง ความสุขที่เกิดจากกามคุณนั้นจะเป็นสุขชั่วขณะไม่ยั่งยืน และมักมีความเศร้าหมองควบคู่อยู่เสมอ แต่ความสุขที่ไม่อาศัยกามเป็นความสุขที่แท้จริงยั่งยืน

...เรามักเปลี่ยนคำพูดจากเดินมาเป็นดำเนินที่จริงเดินกับดำเนินนั้น ก็ศัพท์เดียวกันนั่นแหละ เดินก็แผลงมาเป็นดำเนิน แล้วเราก็มีการดำเนินชีวิต ในการดำเนินชีวิตนั้น ก็เหมือนกับว่า เราเอาชีวิตนี้ไปเดินทางหรือว่า**การเป็นอยู่ของเรานั้นเปรียบเสมือนทาง**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ถ้าเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ก็เรียกว่าเดินทางชีวิตอย่างถูกต้อง คือ ดำเนินชีวิตได้ดี ถ้าเดินทางชีวิตไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่า ดำเนินชีวิตที่ผิด

(ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 17)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบว่าชีวิตและการเป็นอยู่ของเรานั้นก็เปรียบเหมือนกับทางหรือการเดินทาง หากเราดำเนินชีวิตได้ดีก็เหมือนกับว่าเราเดินทางชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอธิบายถึงความหมายของคำว่า เดิน กับ ดำเนิน แต่ท่านเสริมอุปมาเข้าไปในเนื้อความด้วย เป็นผลทำให้เนื้อความมีความงดงามสละสลวยและสื่อความหมายที่อย่างแจ่มชัด

อนึ่ง เมื่อเราจะทำกรรมชั่วที่เกิดจากโทสะนั้น **ก่อนเราจะทำร้ายเขา เราก็ทำร้ายแผดเผาตัวเราเองเสียก่อนแล้ว เหมือนเอามือทั้งสองกอบถ่านไฟจะขว้างใส่คนอื่น ก็ไหม้มือของตัวก่อน** หรือ**เหมือนกับเอามือกอบอุจจาระจะไปโปะใส่เขา ก็ทำตัวนั่นแหละให้เหม็นก่อน**

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 12)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าเมื่อเราทำกรรมชั่วที่เกิดจากโทสะนั้น ก่อนเราจะทำร้ายเขา ก็เท่ากับเราก็ทำร้ายแผดเผาตัวเราเองเสียก่อนแล้ว โดยท่านใช้อุปมาเปรียบเทียบไว้ว่าเหมือนเราเอามือทั้งสองกอบถ่านไฟจะขว้างใส่คนอื่น มือของเราก็ย่อมไหม้ก่อน หรือเหมือนกับเราเอามือกอบอุจจาระจะไปโปะใส่เขา มือของเราเองก็ต้องเหม็นก่อน

ปัจจุบันนี้ ปัญหาสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏชัดในสังคม คือ การที่คนมากมายเป็นชาวพุทธกันเพียงในนาม โดยไม่มีทั้งความรู้และการปฏิบัติของชาวพุทธ **สภาพเช่นนี้เป็นเหมือนเมฆหมอกบดบังแสงสว่างและความงามแห่งคุณค่าของพระพุทธศาสนา** นอกจากตัวบุคคลนั้นจะไม่เจริญงอกงามในธรรมแล้ว สังคมก็สูญเสียประโยชน์มากมายที่พึงได้จากพระพุทธศาสนา จึงเป็นปัญหาร้ายแรงที่ควรตื่นตัวขึ้นมาเร่งแก้ไข

(หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วมที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 54)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อุปมาเปรียบเทียบชาวพุทธที่ไม่มีความรู้หรือไม่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงที่เรียกกันว่าเป็นชาวพุทธเพียงในนามว่าเหมือนกับเมฆหมอกบดบังแสงสว่างและความงามของพระพุทธศาสนา

> ...จับเอางานส่วนที่เด่นในขั้นนั้นขึ้นมาเน้นทีละอย่างๆ เขยิบสูงขึ้นไปในการฝึกอบรมพัฒนาตามลำดับ เพื่อให้ส่วนที่หย่อนกว่าพร้อมที่จะรองรับเป็นฐานให้แก่การเจริญงอกงามหรือทำงานออกผลของส่วนที่ประณีตละเอียดอ่อน เหมือนที่พูดว่า อ๋อ จะ**ตัดไม้ใหญ่**ต้นนี้หรือ ก็ หนึ่ง **ต้องจัดบริเวณทำพื้นที่เหยียบยันให้สะดวกขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวได้คล่อง ปลอดภัย และแน่นหนามั่นคง (ศีล)** + สอง **ต้องเตรียมกำลังให้แข็งแรง ใจสู้ เอาจริงจับมีดหรือขวานให้ถนัดมั่น มีสติดี ใจมุ่งแน่ว ไม่วอกแวก (สมาธิ)** + แล้วก็ สาม **ต้องมีอุปกรณ์คือมีดหรือขวานที่ใช้ตัดที่ได้ขนาด มีคุณภาพดี และลับไว้คมกริบ (ปัญญา)** จึงจะสัมฤทธิ์ผลคือตัดไม้ได้สำเร็จสมปรารถนา
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 352)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงการทำงานหนึ่งๆ ว่าจะทำได้สำเร็จนั้นต้องอาศัยการฝึกและพัฒนานั่นคือต้องใช้หลักไตรสิกขามาช่วยนั่นเอง โดยท่านเปรียบเทียบการทำงานว่าเหมือนกับการตัดต้นไม้ต้นหนึ่ง กล่าวคือ เปรียบศีล ว่าเหมือนกับการจัดบริเวณทำพื้นที่เหยียบยันให้สะดวกขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวได้คล่อง ปลอดภัย และแน่นหนามั่นคง เปรียบ สมาธิ ว่าเหมือนกับการเตรียมกำลังให้แข็งแรง ใจสู้ เอาจริงจับมีดหรือขวานให้ถนัดมั่น มีสติดี ใจมุ่งแน่ว ไม่วอกแวก และเปรียบ ปัญญา ว่าเหมือนกับการมีอุปกรณ์คือมีดหรือขวานที่ใช้ตัดที่ได้ขนาด มีคุณภาพดี และลับไว้คมกริบ

> เมื่อเด็กมีภูมิธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ ด้วยการถือปฏิบัติตามหลักชาวพุทธข้างต้นนี้ ความเป็น “ชาวพุทธ” ของเด็กก็จะเริ่มปรากฏชัดเจนออกมา เป็นนิมิตหมายว่า**ชีวิตของเธอจะงอกงามก้าวหน้าไปในพัฒนาการแห่งการศึกษา ดุจดวงอาทิตย์ที่อุทัยแล้วก็จะขึ้นสูงเด่นงามสง่าทอแสงเจิดจ้าให้ความสว่าง**และพลังอันอำนวยความสัมฤทธิ์สมหวังและความรุ่งเรืองทุกประการ
>
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วมที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 58)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบเด็กที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาว่าจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าเหมือนดังดวงอาทิตย์ที่ขึ้นและส่องแสงสว่างงดงาม ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้เปรียบเพื่อสอนใจให้เด็กๆ ยึดหลักของชาวพุทธเพื่อจะได้ร่วมกันพัฒนาจิตใจและสังคมให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

สรุปให้เห็นชัดถึงวิธีสัมพันธ์กับเทพเจ้าเป็น 2 อย่าง คือ

1. **วิธีอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ ด้วยการเซ่นสรวง สังเวย บูชายัญ ดังลูกอ้อนวอนขอต่อพ่อแม่** บางทีเลยไปเป็นดังประจบและแม้ติดสินบนต่อผู้มีอำนาจเหนือ
2. **วิธีบีบบังคับให้ทำตามประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตทำตบะ ดังลูกที่อกชกหัว กัดทึ้งตนเอง** เรียกร้องเชิงบีบบังคับให้พ่อแม่หันมาใส่ใจความประสงค์ของตน

(อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 45)

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่ามนุษย์มักมีความเชื่อเรื่องเทพเทวดา และมักเรียกร้องให้เทพทั้งหลายช่วยเหลือตนให้สมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ โดยท่านเปรียบความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ว่ามีลักษณะคล้ายกับพ่อแม่กับลูก และใช้อุปมาเปรียบว่า บางครั้งมนุษย์จะใช้วิธีอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ ด้วยการเซ่นสรวง สังเวย บูชายัญ เหมือนดังลูกอ้อนวอนขอต่อพ่อแม่ และบางครั้งก็ใช้วิธีบีบบังคับให้ทำตามประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตทำตบะ ดังลูกที่อกชกหัว กัดทึ้งตนเอง

> เวลานี้คติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ก็แทบจะกลายเป็นคำแห่งความทรงจำในอดีต ซึ่งจะมัวใช้กล่อมใจกันอยู่ไม่ได้ คนไทยจะต้องรู้ทันเขาและรู้ตัวของเรา แล้วตื่นและลุกขึ้นมา ไม่**ปล่อยตัวเหมือนปลาตาย**ที่ไหลไปตามกระแส แต่ต้องตั้งหลักขึ้นมาให้ได้ในท่ามกลางกระแสนั้น มองให้เห็นความเป็นจริงของสถานการณ์ ไม่อยู่แค่ไหนอาการสนองความรู้สึก แต่ต้องรู้จักคิดและใช้ปัญญา...
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของเมืองไทย, 2546: 54)

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์อุปมาว่า “ปล่อยตัวเหมือนปลาตาย” ที่เปรียบถึงการนิ่งเฉย ปล่อยปละละเลยหรือการไม่กระตือรือร้นก็เหมือนกับปลาที่ตายแล้ว ซึ่งการเปรียบเทียบนี้เพื่อกระตุ้นเตือนใจให้คนไทยไม่หยุดนิ่งเฉยหรือในชีวิตแบบเฉยชา แต่ควรที่จะพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้านเพื่อจะได้รู้เท่าทันกระแสสังคมที่เปลี่ยนไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> แท้ที่จริงนั้น การเรียนจำที่พึงรังเกียจ หมายถึง การสักแต่ว่าจำ หรือจำโดยไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจความหมาย อย่างที่เรียกว่า**จำอย่างนกแก้วนกขุนทอง** จำสิ่งที่ไม่ควรจำ จำเลอะเทอะเปรอะๆ ไปและจำไว้อย่างนั้นเอง ไม่รู้จักเอาสิ่งที่จำมาใช้ประโยชน์...
> (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 52)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้ภาพพจน์อุปมาที่เปรียบการจำด้วยการท่องบ่น แต่ไม่เข้าใจความหมายของสิ่งที่ท่องจำว่าเหมือนกับนกแก้วนกขุนทองที่มนุษย์เราสอนให้ท่องจำแต่นกเหล่านี้ก็ไม่สามารถรับรู้ความหมายอย่างมนุษย์ได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำการเปรียบเทียบนี้มาใช้เพื่ออธิบายเรื่องการเรียนหนังสือ ว่าไม่ควรเรียนอย่างท่องจำเพราะไม่มีประโยชน์ใดๆ เลย หากไม่เข้าใจเรื่องราวที่ท่องนั้นว่ามีความหมายหรือสื่อความว่าอย่างไร

> ไม่ต้องพูดถึงคนทั่วไป แม้แต่ผู้ชำนาญชั้นครูอาจารย์ บางท่านเก่งในฌานสมาบัติ ชำ่ชองมานาน จนจิตใจสงบอยู่เสมอเหมือนดับกิเลสหมดแล้ว ก็สำคัญผิดว่าตนเป็นพระอรหันต์ แต่แท้จริงนั้นลึกลงไป**กิเลส**ยังคงอยู่ แต่เพียงสงบไปด้วยกำลัง**สมาธิที่แก่กล้าเหมือนหญ้าที่ถูกศิลาทับไว้**...
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 67)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบเทียบกิเลสว่าเหมือนกับหญ้า และเปรียบเทียบสมาธิที่แก่กล้าว่าเหมือนกับศิลา โดยท่านกล่าวว่า บางครั้งผู้ที่ชำนาญและเก่งในฌานสมาบัตินั้นทำสมาธิจนจิตนิ่ง ท่านเหล่านี้ก็มักคิดว่าตนเป็นพระอรหันต์แล้ว แท้ที่จริงความคิดเช่นนี้คือกิเลสที่ฝังลึกในใจ แต่ที่ดูสงบและกิเลสไม่แสดงอาการก็เพราะมีสมาธิกดทับอยู่ เหมือนดังหญ้าที่ถูกศิลาทับไว้นั่นเอง

> โลกมนุษย์แดนเดียวนี้เป็นที่รวมของบาปธรรมและคุณธรรมทุกอย่างทุกระดับ มี**คนชั่ว**ซึ่งมีบาปธรรมหยาบหนาเหมือนดังชาวนรกชั้นต่ำสุด และมี**คนดี**ซึ่งมีคุณธรรมประณีตเท่ากับพรหมผู้สูงสุด...
>
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 43)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบคนชั่วที่มีบาปหนาว่าเหมือนชาวนรกชั้นต่ำสุด และเปรียบคนดีที่มีคุณธรรมสูงว่าเหมือนกับพรหม ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำภาพพจน์อุปมาดังกล่าวนี้มาใช้เพื่ออธิบายลักษณะของคนในสังคมว่ามีทั้งคนชั่วและคนดี โดยท่านนำชาวนรกและพรหม มาเปรียบเพื่อให้เห็นภาพความชั่วความดีได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

> การที่ถือเอาวันมหาสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ คือตั้งต้นปีในวันที่ ๑๓ เมษายนนั้น เป็นเรื่องมาจากอินเดียภาคเหนือ ซึ่งอยู่เหนือเลยเขตร้อนขึ้นไป มีฤดูกาลไม่เหมือนกับของเรา ต่อจากฤดูหนาว เขามีฤดูวสันต์ แปลว่าฤดูใบไม้ผลิซึ่งเป็นระยะเวลาที่ธรรมชาติและผู้คนสดชื่น แจ่มใส ร่าเริง เบิกบานด้วยได้ผ่านพ้นฤดูหนาวที่แสนจะยากเข็ญทรมาน และเงียบหงอยเหี่ยวแห้ง มาสู่ฤดูกาลที่อุ่นสบาย ต้นไม้ประดับกันผลิดอกสวยงาม แตกใบใหม่เขียวชอุ่ม ธรรมชาติก็สดชื่น **ผู้คนก็ร่าเริงยินดีเหมือนได้ฟื้นคืนชีวิตใหม่** จึงถือเอาต้นฤดูวสันต์เป็นวันขึ้นปีใหม่
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 14)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความเป็นมาของวันสงกรานต์ของไทยว่าเชื่อมโยงมาจากอินเดีย ที่ว่าคนอินเดียนั้นผจญกับความหนาวเย็นในช่วงฤดูหนาวจนร่างกายทุกข์ทรามานและเมื่อหมดฤดูหนาวเข้ามาสู่ฤดูใบไม้ผลิที่อากาศสดชื่น ทำให้ผู้คนมีความสุข และร่าเริงสนุกสนานกันเป็นอย่างมาก ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบเทียบความสนุกร่าเริงของผู้คนว่า “ผู้คนร่าเริงยินดีหมือนได้ฟื้นคืนชีวิตใหม่” ซึ่งหมายถึง ผู้คนร่าเริงสดชื่นและเล่นกันอย่างสนุกสนาน หลังจากที่เพิ่งเผชิญกับความทุกข์จากสภาพอากาศกันมา จึงเปรียบเหมือนตายไปแล้ว และกลับฟื้นคืนชีวิตมาใหม่

จากการศึกษาการใช้ภาพพจน์อุปมาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าเมื่อนำภาพพจน์อุปมามาใช้เสริมเนื้อความแล้ว มีผลทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง อีกทั้งยังช่วยสร้างจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านได้อย่างแจ่มชัด และภาพพจน์อุปมานี้เป็นภาพพจน์ที่พบมากที่สุดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความพิถีพิถันในการเลือกใช้ถ้อยคำ กล่าวคือ ท่านจะนำสิ่งที่มีใกล้ตัวและที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้เป็นการเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นภาพได้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.2 อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นภาพพจน์ที่กล่าวเปรียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมบางประการของของสองสิ่ง หรือมากกว่านั้นโดยมีคำแสดงเปรียบเทียบนั้นว่า เป็น คือ เท่ากับ ฯลฯ จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าอุปลักษณ์ที่ท่านใช้นั้นเกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำมาใช้เปรียบเทียบได้อย่างสละสลวย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> **พ่อแม่เป็นพระพรหม** ผู้ทรงไว้ซึ่งพรหมวิหารธรรมอย่างนี้ **บ้านจึงเป็นแดนแห่งความรัก ความอบอุ่น ครอบครัวมีความสุข** อยู่กันด้วยความเข้าใจและมั่นใจ โดยมีพ่อแม่เป็นหลัก...
>
> (สี่หน้าที่ของสตรีไทย, 2555: 4)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ที่เปรียบพ่อแม่ว่าเป็นพระพรหม และเปรียบบ้านเป็นแดนแห่งความรักความอบอุ่น โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงหน้าที่ของพ่อแม่ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุข หากพ่อแม่ประพฤติปฏิบัติตนโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมก็จะเป็นผลให้สถาบันครอบครัวมีความร่มเย็น

> ในระยะนี้คน**อเมริกัน**ยอมรับกันแล้วว่า **เบ้าหลอมหรือหม้อต้ม** (melting pot) แตกแล้ว **สังคมอเมริกันเป็นได้แค่ American mosaic คือ เป็นเหมือนโมเสก ที่ประกอบด้วยกระเบื้องต่างสีหลากหลายมาประกอบกัน** หรือไม่ก็**ชามสลัด (salad bowl) ที่ผักผลไม้นานาชนิดคลุกเคล้าปะปนกัน**
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของเมืองไทย, 2546: 37)

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบโดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ กล่าวคือ เปรียบสังคมอเมริกาในยุคอดีตว่าเป็นเบ้าหลอมหรือหม้อต้มที่หลอมรวมหลายรัฐหลายเผ่าพันธ์ให้เป็นชนชาติเดียวกันที่เรียกว่า สหรัฐอเมริกา และเปรียบสังคมอเมริกาในยุคปัจจุบันว่าเป็นได้เพียงอเมริกันโมเสก คือ เปรียบคนกลุ่มต่างๆ ในอเมริกาว่าเป็นแค่กระเบื้องที่มีสีต่างๆ กันมารวมกันเท่านั้น และเปรียบสังคมอเมริกาว่าเป็นชามสลัดที่มีผักผลไม้ต่างๆ ผสมกัน ซึ่งผักผลไม้นี้เปรียบได้กับคนในสังคมอเมริกาที่มาอยู่รวมกันนั่นเอง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อสื่อว่าจากเดิมที่สังคมอเมริกาเคยสมัครสมานสามัคคีกันและหลอมรวมกลุ่มชนต่างๆ เข้ากันได้อย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลมกลืนกันนั้น ปัจจุบันกลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะปัจจุบันสังคมอเมริกามีความแตกแยกและมีความเลื่อมล้ำกันมาก กลุ่มชนต่างๆ ที่อยู่ในอเมริกาต่างแบ่งแยกกันอย่างชัดเจน

> เนื่องจากมีอุดมคติว่า ครูทุกคนเป็นครูจริยศึกษาและต้องสอนจริยธรรมกลมกลืนเข้าในทุกวิชาที่ครูแต่ละคนสอน ดังนั้นการมีวิชาทางจริยธรรมเป็นเนื้อหาเฉพาะอยู่ต่างหาก จึงไม่ถูกต้องตามหลักการและอุดมคติ ผู้บริหารการศึกษาบางท่านจึงว่า ควรจะตัดทอนวิชาเฉพาะทางจริยศึกษานั้นเสีย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่เป็นไปตามอุดมคติ
>
> อย่างไรก็ตาม ในขณะที่**อุดมคติก็ยังอยู่ห่างไกล วิธีการที่จะนำไปสู่อุดมคตินั้นก็ยังไม่มีการที่จะตัดทอนสิ่งที่มีอยู่แล้วบ้างนั้นเสีย** น่าจะไม่เป็นการถูกต้อง จะกลายเป็นว่า**ขณะที่เรือก็ยังไม่ได้ มีดและไม้ที่จะทำเรือก็ยังไม่มี แพเก่าที่ใช้อยู่นี้ก็ยังจะรื้อทิ้งเสียอีก** จะสูญหมดไม่มีอะไรเหลือ
>
> (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 69)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงระบบการศึกษาวิชาจริยศึกษาของไทยว่ามีการจัดการบริหารที่ผิดหลัก ทำให้มีผลกระทำต่อการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยท่านได้เปรียบเทียบว่าอุดมคติในการจัดการเรียนวิชาจริยศึกษา ว่าเปรียบเป็นเรือ วิธีการนำไปสู่อุดมคติในการจัดการเรียนวิชาจริยศึกษา เปรียบเป็นมีดและไม้ที่จะทำเรือ และสิ่งที่มีอยู่แล้วนั่นคือการเรียนจริยศึกษาระบบเดิม เปรียบเป็น แพเก่า จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำสิ่งใกล้ตัวมาเปรียบกันได้ชัดเจนและสื่อจินตภาพแก่ผู้อ่านได้อย่างคมคายลึกซึ้ง

> แต่ถ้าเป็นการวิจารณ์ที่ไม่มีฐานแห่งความจริง เอาข้อมูลที่ไม่เป็นจริงมาบอกมาอ้าง เมื่อคนมาใส่ใจ ย่อมกลายเป็นการเสียเวลา แต่ไม่เท่านั้น ถ้าหลงวางใจ ก็พาให้เขวออกไปนอกเรื่องนอกราว หรือพากันเตลิดเปิดเปิงเข้า**รก**เข้า**พง**ลง**หลุม**ตก**เหว**ไปเลย
>
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 19)

จากข้อความตัวอย่างพบการเปรียบแบบอุปลักษณ์ คือ เปรียบความเข้าใจผิดพลาดไขว้เขวว่าเป็นการเข้ารกเข้าพง หรือลงหลุมตกเหว ซึ่ง คำว่า “รก พง หลุม เหว” นี้ เป็นคำที่สื่อความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หมายถึงการหลงเข้าไป การตกลงไปในสถานที่ที่อันตราย ดังนั้นเมื่อนำมาเปรียบถึงการเข้าใจผิดก็ทำให้เกิดจินตภาพที่สื่อถึงการอันตรายของการหลงผิด เข้าใจผิดมากยิ่งขึ้น

> การที่จะแก้ไขป้องกันปัญหา หรือความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มิใช่ไปนั่งปั่น**เส้นเชือกแห่งความยึดความอยาก** แล้วเอาไปผูกรัดเหนี่ยวรั้งสิ่งทั้งหลายไว้ ซึ่งมีแต่ทำให้เหนื่อยเปล่า ซ้ำจะถูกฉุดกระชากเอาไปบดขยี้ ทำให้ทุกข์ทรมานยิ่งขึ้นอีก
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 62)

จากตัวอย่างมีการเปรียบความยึดมั่นถือมั่นของคนเราว่าเป็นเส้นเชือกที่คอยผูกคอยยึดบางสิ่งบางอย่างไว้จนเหนียวแน่น ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้ในข้อความเพื่อสื่อความหมายถึงความทุกข์ของมนุษย์ว่าส่วนมากเกิดจากการยึดติด หากมนุษย์จะพบกับความสุขได้นั้นจะต้องปล่อยวางจากสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น

> พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนต่อไปอีกว่า เขาโกรธมา **เราไม่โกรธตอบไป อย่างนี้เรียกว่าชนะสงครามที่ชนะได้ยาก** เมื่อรู้ทันว่าคนอื่นหรืออีกฝ่ายหนึ่งเขาขุ่นเคืองขึ้นมาแล้ว เรามีสติระงับใจไว้เสีย ไม่เคืองตอบ จะชื่อว่าเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ทั้งสองฝ่าย คือ ช่วยไว้ทั้งเขาและทั้งตัวเราเอง เพราะฉะนั้น **เราอย่าทำตัวเป็นผู้แพ้สงครามเลย จงเป็นผู้ชนะสงคราม** และเป็นผู้สร้างประโยชน์เกิด อย่าเป็นผู้สร้างความพินาศวอดวายเลย
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 5)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบเทียบความโกรธว่าคือสงคราม และกล่าวว่าการที่เราไม่โกรธตอบคนอื่นนั้นเหมือนเราชนะสงคราม แต่ถ้าเมื่อใดที่เราโกรธตอบคนที่โกรธเราอยู่ แสดงว่าเราแพ้สงครามแล้ว การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบเทียบความโกรธ กับ สงครามนี้ ท่านต้องการบอกให้ผู้อ่านรู้และตระหนักถึงโทษภัยของความโกรธและเตือนสติไม่ให้เป็นผู้มักโกรธ

จากการศึกษาการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าภาพพจน์อุปลักษณ์ที่ปรากฏเป็นการนำสิ่งที่ใกล้ตัวมาเปรียบเทียบกับเนื้อหาธรรมะที่ยากต่อการตีความให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(ป.อ. ปยุตฺโต) มีความสามารถในการเลือกสรรถ้อยคำภาษามาใช้นำเสนอสารธรรมได้อย่างประณีต จนก่อให้เกิดความสละสลวยงดงามและสื่อความสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน

3.3 บุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ ภาพพจน์ประเภทหนึ่งที่เกิดจากการใช้ภาษาในลักษณะที่สร้างสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ให้มีชีวิตจิตใจ อากัปกิริยา และความรู้สึกเหมือนคน รวมถึงการสร้างสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐานปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> เป็นอันว่า เพราะมี**ตัณหาคอยขัดขวาง บีบ และบงการ** จึงทำให้การเคลื่อนไหวโดยพลังของชีวิตไม่เป็นอิสระตามทางที่**ความรู้บอกให้** เมื่อใดพ้นจากอำนาจครอบงำหรือ**แรงเร้าแฝงกระซิบของตัณหา** เมื่อนั้นก็จะมีการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระตามทางของปัญญา นี่คือภาวะที่ชีวิตเป็นอยู่และดำเนินไปด้วยปัญญา อย่างไรก็ดี ถ้ามองลึกลงไปอีก โดยแยกแยะวิเคราะห์ให้ละเอียด จะเห็นซ้อนขึ้นมาอีกว่าเมื่อ**ปัญญารู้เข้าใจมองเห็น**ว่าควรจะทำหรือไม่ควรทำอะไรตามเหตุผลที่ควรจะเป็นนั้น **พอปัญญาบอกขึ้นมาอย่างนั้น** ก็จะมีแรงขึ้นมาอย่างหนึ่งในจิต ที่ช่วยขับดันพาไปสู่การกระทำหรือไม่กระทำนั้น อันเรียกได้ว่าเป็นความอยากอีกแบบหนึ่ง หรือเรียกได้ว่าเป็นแรงจูงใจซึ่งเกิดจากปัญญา ดังที่จะพูดต่อไป
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย 2555: 363)

จากตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สร้างสิ่งที่เป็นนามธรรมนั่นคือ ตัณหา ความรู้และปัญญาให้มีอาการหรือมีลักษณะคล้ายกับมีชีวิตจิตใจ กล่าวคือ สร้างให้ตัณหาคอยขัดขวาง บีบ บงการและกระซิบได้เหมือนคน สร้างให้ความรู้และปัญญาสามารถพูดหรือบอกได้ ซึ่งในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงตัณหาและปัญญาว่าตัณหานั่นจะทำให้เราทำสิ่งที่ผิดพลาดและจะก่อให้เกิดความทุกข์ ซึ่งตรงข้ามกับปัญญาที่จะทำให้เราทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตอนนี้**ปัญญาเองนั่นแหละก็จะบอกว่า รู้แค่นั้นไม่พอหรอก จะไปพออะไรกัน** มองเห็นรู้ว่าอันนั้นอร่อย แถมแต่งสีเสียสวยน่ากิน **ตัณหาบอกว่าน่ากิน ลองเข้าไปกินสิ** ก็เหมือนใส่ยาพิษให้ทีละน้อย นานไปในระยะยาวจะแย่แน่ๆ ถึงอันโน้นก็เถอะ ไม่ถึงกับมียาเทียมพิษ **ตัณหาว่าอร่อย อยากนัก ลองกินเปิบเข้าไปๆ** ตามใจตัณหาสิไม่ช้าหรอก จะเป็นโรคอ้วน ฯลฯ...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย 2555: 973)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สมมติให้ปัญญาและตัณหาซึ่งเป็นนามธรรมมีลักษณะคล้ายกับมีชีวิตจิตใจและทำอาการได้เหมือนกับคน กล่าวคือ ให้ปัญญาและตัณหามีลักษณะท่าทางเหมือนพูดจาหรือโต้ตอบกันได้ และคอยพูดบอกสิ่งอื่นๆ ให้ทำตามที่ตนพูด โดยสาระของข้อความนี้กล่าวถึงการใช้ปัญญาเพื่อพิจารณาและควบคุมตัณหาที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งหากมนุษย์ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอก็จะทำให้สามารถดำรงชีพได้อย่างเป็นสุข

หรือจะว่าพระมหากัสสปะยึดอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์จากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ไม่มีวี่แววอะไร จะทำได้ก็ไปบริหารต้นไม้อยู่ในป่า ซึ่งก็ไม่เห็นจำเป็นต้องบริหารอะไร เพราะ **ต้นไม้ในป่าก็บริหารตัวมันไปกับดินน้ำลมไฟได้อยู่แล้ว**

(นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 235)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สมมติให้ต้นไม้ ดินน้ำลมไฟสามารถแสดงท่าทางอาการเหมือนเป็นคน นั่นคือ ต้นไม้ พร้อมทั้งดินน้ำลมไฟสามารถบริหารตัวเองได้นั่นเอง

...กิจกรรมหรือบุญกรรมหลักส่วนนี้ได้เลือนราง หรือแม้กระทั่งจางหายไปจากวิถีชีวิตและบรรยากาศในวัดวาอารามทั่วไปจำนวนมากหรือส่วนใหญ่ ถ้าจะให้**พระพุทธศาสนาฟื้นคืนชีพ**ขึ้นมาอย่างเป็นแก่นสาร ก็จะต้องพยายามจัดให้มีบุญกรรมแห่งสวนะและเทศนาในอุปัฏฐานศาลานี้กลับขึ้นมาอีกในรูปใดรูปหนึ่ง

(บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 70)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานในข้อความข้างต้นนี้ คือ ท่านให้พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มีอาการเหมือนคนหรือมีชีวิตจิตใจ นั่นคือ สามารถ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฟื้นคืนชีพได้ แสดงให้เห็นว่าท่านสมมติให้พระพุทธศาสนาเหมือนคนที่ตายไปแล้ว และกลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่หรือคืนชีวิตขึ้นมาใหม่ได้อีก

> ...พอโกรธขึ้นมาแล้ว ก็ต้องทำอะไรรุนแรงออกไป ทำให้เกิดความเสียหาย ถ้าทำอะไรไม่ได้ ก็หงุดหงิดงุ่นง่าน ทรมานใจตัวเอง เวลานั้น**เมตตาหลบหายไม่รู้ว่าไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหนไม่ยอมปรากฏให้เห็น**...
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 3)

ข้อความข้างต้นนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานในการอธิบายสารธรรมให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น คือ ท่านสร้างให้เมตตาซึ่งเป็นนามธรรมให้มีลักษณะเหมือนกับเป็นคนที่สามารถหลบหายหรือสามารถซ่อนตัวได้ โดยเนื้อความกล่าวถึงเมื่อคนเรามีความโกรธเกิดขึ้นในจิตใจแล้ว ความเมตตาที่เคยมีในใจก็จะหายไป ไม่มีเหลืออยู่เลย แสดงให้เห็นว่าความโกรธมีโทษที่ร้ายแรงต่อชีวิตของเรามาก

> จะมองความหมายอย่างไหน และจะคิดไปกี่อย่างก็ตามเมื่อวันสงกรานต์มาถึงแล้ว ก็ควรให้ได้ความหมายสักอย่าง จะได้เป็นสงกรานต์ที่ไม่ผ่านไปเสียเปล่าขอเพียงว่า ความหมายที่ได้นั้น ควรจะเป็นความหมายที่ดีงาม ช่วยเชิดชูชีวิตจิตใจให้เบิกบานและประณีตผ่องใสมากขึ้นหากได้หลายอย่าง หรือครบทุกอย่าง ก็ยิ่งดีถ้านึกอะไรไม่ได้ ก็เอาแค่หัวเรื่องว่า “สงกรานต์ - ก้าวผ่านร้าย ย้ายสู่ดี” **วันสงกรานต์นี้ ก็คงจะไม่เป็นหมัน**เสียทีเดียว
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 26)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำภาพพจน์บุคลาธิษฐานมาใช้ในข้อความนี้ โดยท่านสมมติให้วันสงกรานต์มีอาการเหมือนสิ่งมีชีวิตที่สามารถเป็นหมันได้ ซึ่งในที่นี้ท่านกล่าวถึงวันสงกรานต์ว่า หากคนไทยไม่เห็นคุณค่าของวันสงกรานต์และเบื่อหน่ายช่วงสงกรานต์เพราะอากาศช่วงนี้จะร้อนมาก ก็อาจทำให้ประเพณีสงกรานต์ไม่ได้รับความสนใจมากนัก แต่ถ้าเรายึดถือว่าวันสงกรานต์เป็นวันดี เป็นวันแห่งการเริ่มต้น แม้อากาศจะร้อนมากเท่าใด วันสงกรานต์ก็จะเป็นประเพณีที่ทรงคุณค่าเสมอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำภาพพจน์บุคลาธิษฐานมาใช้เสริมการอธิบายเนื้อหาธรรมให้เข้าใจง่ายและชัดเจนขึ้น เนื่องจากหัวข้อธรรมบางประการอาจยากต่อการตีความสำหรับผู้อ่าน แต่เมื่อนำมาสมมติให้มีลักษณะอาการคล้ายกับมีชีวิตจิตใจแล้ว ก็เป็นทางหนึ่งที่ช่วยสื่อความเข้าใจสื่อจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านได้ชัดเจนขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างความงดงามในเชิงวรรณศิลป์ให้เพิ่มมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

3.4 อุทาหรณ์

อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่ความเข้าใจ เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการที่จะอธิบาย ดูคล้ายวิธีใช้ อุปมา (Simile) ความแตกต่างอยู่ที่ว่าอุปมาเป็นการเปรียบเทียบถ้อยคำ ในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ (วิภา กงกะนันทน์, 2533: 35 – 53) ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ปรากฏการใช้ภาพพจน์อุทาหรณ์ดังต่อไปนี้

> ....หลักอหิงสานี้ปรากฏเด่นขึ้นมา เมื่อ**มหาตมคานธีนำมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อกู้อิสรภาพของอินเดีย** และเป็นหลักการที่วงการเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังนำมาใช้เป็นอุดมการณ์กันอยู่เรื่อยมา เช่น **ขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมืองของมาร์ติน ลูเธอร์ คิงในสหรัฐอเมริกา** และ**การเรียกร้องสันติภาพของทะไล ลามะ ประมุขแห่งชนชาวธิเบต** ที่จาริกไปทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 70)

จากตัวอย่างเป็นการกล่าวอธิบายหลักอหิงสา โดยการนำบุคคลสำคัญของโลกมาเชื่อมโยงเข้ากับหลักอหิงสา คือ กล่าวถึง มหาตมคานธีที่กู้อิสรภาพในอินเดีย มาร์ติน ลูเธอร์ คิงที่เรียกร้องสิทธิพลเมืองในสหรัฐอเมริกา และ ทะไล ลามะที่เรียกร้องสันติภาพในธิเบต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...**ถ้าเปรียบการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพาน เหมือนการเดินทางไปเมืองเชียงใหม่** จะเห็นว่า **เมืองเชียงใหม่ที่เป็นจุดหมายของการเดินทางนั้น ไม่ได้เป็นผลของทางหรือการเดินทางเลย ไม่ว่าถนนหรือการเดินทางจะมีขึ้นหรือไม่ก็ตาม เมืองเชียงใหม่ก็คงมีอยู่ ถนนและการเดินทางเป็นเหตุของการถึงเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่ได้เป็นเหตุของเมืองเชียงใหม่ เช่นเดียวกับมรรคและการปฏิบัติตามมรรคเป็นเหตุแห่งการบรรลุนิพพาน แต่มิใช่เป็นเหตุของนิพพาน**

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 324)

จากตัวอย่างเป็นการนำหัวข้อธรรมเรื่องนิพพานเปรียบเทียบกับเมืองเชียงใหม่ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่านิพพานมีอยู่ ดังเช่นเมืองเชียงใหม่ที่มีอยู่เช่นกัน และได้เปรียบเทียบเชื่อมโยงว่า ระยะทางหรือการเดินทางเป็นเหตุให้ไปถึงเชียงใหม่ แต่ไม่ได้เป็นเหตุของการมีอยู่ของเชียงใหม่ เช่นเดียวกันกับการปฏิบัติตามมรรคเป็นเหตุให้พบนิพพาน แต่ไม่ใช่เหตุของนิพพาน

...ท่านเมตตาจึงเข้าใจความหมายของข้อความที่ตนเองยกมาอ้างผิดๆพลาดๆ แล้วก็คิดแปลความหมายไปตามความคิดนึกหรือสมมติฐานที่ตนวางไว้ แล้วก็เขียนขึ้นมาเป็น**ข้อมูลของตนเองที่ผิดพลาดห่างไกลจากความจริง** เมื่อในขั้นความรู้ที่เป็นฐาน ได้**ข้อมูลมาผิดพลาดชนิดเอางูเป็นค้างคาว หรือเอาหัวเสาเป็นลิง**เสียแล้ว

(นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 222)

จากตัวอย่างเป็นการนำข้อความมาเปรียบเทียบกัน ทำให้เข้าใจเนื้อความชัดเจนขึ้น กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงการเข้าใจเรื่องราวบางอย่างผิดพลาด และไม่แก้ไขความเข้าใจให้ถูกต้อง เมื่อนานเข้าความเข้าใจผิดที่ไม่ได้รับการแก้ไขนั้นก็กลายเป็นความผิดที่ร้ายแรง ซึ่งท่านเปรียบความเข้าใจผิดและนำเสนอข้อมูลผิดนั้นว่าเหมือนกับบอกว่างูเป็นคางคาว หรือบอกว่าหัวเสาเป็นลิง ซึ่งกรณีเช่นนี้ถือความเป็นความผิดพลาดที่รุนแรงอย่างมาก

จะเห็นได้ว่าภาพพจน์อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่งในลักษณะของการนำข้อความหรือเนื้อความมาเปรียบเทียบเชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดการสื่อความที่ละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์อุทาหรณ์ในรูปแบบของการเปรียบหัวข้อธรรมที่เข้าใจยากกับสิ่งที่ใกล้ตัว เพื่อที่ผู้อ่านจะได้เชื่อมโยงและทำความเข้าใจเนื้อหาได้ถูกต้อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.5 ปฏิรูปพจน์

ปฏิรูปพจน์ (Allusion) คือ ภาพพจน์ชนิดหนึ่งที่เป็นการกล่าวอ้างอิงไปถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน ข้อความ วาทะสำคัญหรือวรรณกรรมอื่นที่เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว โดยการเอ่ยถึงแต่เพียงสั้นๆ ภาพพจน์ปฏิรูปพจนน์บางครั้งเรียกว่า การกล่าวเท้าความ (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2543: 79-89) จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบการใช้ภาพพจน์ปฏิรูปพจน์ดังต่อไปนี้

...ผู้มีบทบาทมากท่านหนึ่งคือ**พระอินทร์**ซึ่งมักแปลงกายบ้าง ไม่แปลงกายบ้าง ลงมาช่วยคนดีบ้าง ทดสอบความดีของคนดีบ้าง **ดังเช่นแปลงเป็นหนูมากัดเชือกรัดครรภ์ปลอมของนางจิญจมาณวิกา**...

(อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 86)

ตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงพระอินทร์เทพองค์หนึ่งที่มีบทบาทมากในความเชื่อของคนไทย และนำตอนเรื่องในตอนที่พระอินทร์ตอนที่แปลงกายเป็นหนูมากัดเชือกรัดครรภ์ปลอมของนางจิญจมาณวิกาจนความจริงทั้งหมดเปิดเผยขึ้นมาอ้างถึงเพื่อ ใช้เป็นการอธิบายความเชื่อของคนในสังคมไทย

...ตามหลักพุทธธรรม สังคมปรากฏตัวและเป็นไปตามกรรม คือ การงานกิจการอาชีพที่คนทำและวิถีชีวิตที่ดำเนินไปตามนั้น ไม่ใช่เป็นวรรณะตามชาติกำเนิด อย่างที่พราหมณ์บอกว่า**พระพรหมกำหนดจัดสรรบันดาลมา**

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 301)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่เชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากการกระทำหรือกรรมที่เราทำนั่นเอง โดยท่านไม่อยากให้ชาวพุทธเชื่ออย่างพราหมณ์ที่ว่า “พระพรหมกำหนดจัดสรรบันดาลมา” ท่านจึงนำคำเชื่อนี้มาอ้างและเสริมไว้ในข้อความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...เมื่อคนถูกเทวดาให้โทษ จะถือเอาเป็นเกณฑ์ว่าเขาทำผิดหรือเป็นคนชั่ว ยังไม่ได้ เพราะคนดีถูกเทวดาร้ายกลั่นแกล้งก็มีไม่น้อย **ดังเช่นเทวดาซึ่งอยู่ ณ ซุ้มประตูของอนาถบิณฑิกเศรษฐี**ที่ได้กล่าวถึงแล้ว ท่านเรียกว่าเป็นเทวดามิจฉาทิฐิบ้าง เทวดาอันธพาลบ้าง...

(อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 51)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงกรณีที่คนถูกเทวดาให้โทษนั้น เราไม่ควรตัดสินว่าเขาเป็นคนชั่วจึงถูกเทวดาทำโทษ เพราะบางครั้งก็มีเทวดาที่เป็นพวกมิจฉาทิฐิที่มักกลั่นแกล้งคนดี โดยท่านอ้างถึงเหตุการณ์ที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถูกเทวดาซึ่งอยู่ ณ ซุ้มประตูกลั่นแกล้ง มาเป็นตัวอย่างในการอธิบาย

จะเห็นได้ว่าภาพพจน์ปฏิรูปพจน์นั้นเป็นการกล่าวอ้างอิงถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน ฯลฯ ที่เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วมากล่าวเพื่อช่วยเสริมการอธิบายหรือช่วยในการเชื่อมโยงความเข้าใจในเกิดแก่ผู้อ่านมากยิ่งขึ้น บางครั้งอาจเรียกว่า การอ้างอิงหรือ การกล่าวเท้าความ ก็ได้ ซึ่งในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นท่านจะใช้ภาพพจน์ปฏิรูปพจน์ในลักษณะของการนำเรื่องราวในพระไตรปิฎก นิทาน หรือบุคคลต่างๆ มาใช้เสริมเนื้อหาเสมอ เนื่องจากสามารถช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องที่อ่านได้ง่ายและชัดเจนขึ้น

3.6 การใช้คำตรงกันข้าม

การใช้คำตรงกันข้าม (Antithesis) คือ ภาพพพจน์ที่สร้างด้วยวิธีการใช้ถ้อยคำที่มีความกลับกัน เพื่อให้เกิดความสนใจ (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2543: 79-89) ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบการใช้คำตรงกันข้ามดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ถ้า**ปรุงแต่งดี ก็เป็นการสร้างสรรค์** รวมทั้งเป็นการก้าวไปในการหาความรู้ ที่จะไปถึงความจริง แต่ถ้าปรุงแต่งไม่เป็น หรือ**ปรุงแต่งร้าย ก็จะกลายเป็นเสียหาย** เหลวไหล จนเตลิดเปิดเปิง เริ่มตั้งแต่เป็นการปั้นแต่ง แล้วเรื่องไม่เป็นเรื่อง หรือเรื่องไม่เข้าเรื่อง ก็จะเกิดขึ้น แทนที่จะเพิ่ม**ความรู้** ก็กลายเป็น**ความหลอก** แทนที่จะ**ใกล้ความจริง**เข้าไป ก็กลายเป็นยิ่งห่าง**ไกลความจริง**
>
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 22)

จากตัวอย่างมีการใช้ถ้อยคำที่ตรงกันข้ามเป็นเสริมในเนื้อความ กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการนำเสนอว่าในการจะศึกษาหรือหาข้อมูลเรื่องใดๆ ควรตั้งใจจริงและใช้ข้อมูลที่เป็นจริง โดยใช้ถ้อยคำตรงกันข้ามเป็นคู่ๆ คือ “ปรุงแต่งดี ก็เป็นการสร้างสรรค์” กับ “ปรุงแต่งร้าย ก็จะกลายเป็นเสียหาย” “ความรู้” กับ “ความหลอก” และ “ใกล้ความจริง” กับ “ไกลความจริง” ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้คำตรงกันข้ามนี้ทำให้ข้อความที่ปรากฏนั้นสามารถเรียกความน่าสนใจให้เกิดขึ้นได้อย่างมาก ผู้อ่านจะคิดตามและติดตามกว่าการใช้รูปภาษาแบบธรรมดา

> ด้วยเหตุนี้ พฤติการณ์ของอริยสาวกเหล่านั้นจึงมีโอกาสอย่างมากที่จะเข้าลักษณะว่า ศรัทธา**เพิ่ม** แต่โภคะ**ลด** หรือคุณธรรม**งอก** แต่ทรัพย์**หด** ในทางวินัยสงฆ์ พระพุทธเจ้าถึงกับได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระภิกษุ มิให้รับอาหารจากครอบครัวที่สงฆ์ประกาศตั้งให้เป็นเสขะ
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 887)

ตัวอย่างนี้มีการใช้คำตรงกันข้าม คือ “เพิ่ม” กับ “ลด” ใน “ศรัทธาเพิ่ม” กับ “โภคะลด” และ “งอก” กับ “หด” ใน “คุณธรรมงอก” กับ “ทรัพย์หด” ซึ่งเมื่อนำคำตรงกันข้ามมาใช้เป็นคู่ๆ ในลักษณะกลับถ้อยคำไปมานี้ ทำให้ข้อความเกิดความงดงามและมีอรรถรสทางวรรณศิลป์เพิ่มขึ้นเป็นอย่างยิ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สาระสำคัญของตบะที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ หรือตบะที่ถูกต้อง ก็คือ ขันติธรรม ความอดทนที่จะดำเนินตามมรรคาที่ถูกต้องไปจนถึงที่สุด มีความเข้มแข็งทนทานอยู่ในใจ ดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น ไม่ระย่อท้อถอยสิ่งที่จะพึงอดทนที่สำคัญ คือ

1. ความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำในการปฏิบัติกิจหน้าที่การงาน รวมทั้ง ความ**หนาวร้อน** หิวกระหาย และสิ่งรบกวนก่อความไม่สบายต่างๆ

(วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 4)

จากตัวอย่างมีการใช้คำตรงกันข้าม คือ “หนาว” กับ “ร้อน” ที่นำมาวางติดกันเป็น “ความหนาวร้อน” ในที่นี้มีความหมายว่า ความทุกข์ ความไม่สบายกายและใจ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงขันติธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนและแนะนำให้ปฏิบัติตาม

ปัญหาด้านธรรมวินัยเกี่ยวกับสันติอโศก เมื่อพิจารณาตามหลักที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า โดยพื้นฐานเป็นปัญหาระดับทิฏฐิ แม้มองทั่วๆ ไป จะเห็นเด่นในด้านศีล แต่แท้จริงก็เป็นทิฏฐิเกี่ยวกับศีล ถ้าพูดให้เห็นง่ายๆ ก็เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับปัญหา**การยึดถือผิดในข้อปฏิบัติที่ถูก** หรือ**การนำเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามมาถือปฏิบัติอย่างผิดๆ** ตลอดจนการถือปฏิบัติเอาจริงเอาจังโดยมีความคิดความเข้าใจสับสนไม่เป็นระบบไม่มีระเบียบ

(กรณีสันติอโศก, 2531: 42)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงปัญหาธรรมวินัยที่สันติอโศกปฏิบัติและเชื่อกันแบบผิดๆ โดยท่านนำถ้อยคำที่มีใจความตรงกันข้ามมาอธิบายสารธรรมในลักษณะของการกล่าวแบบกลับไปกลับมา คือ “การยึดถือผิดในข้อปฏิบัติที่ถูก หรือการนำเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามมาถือปฏิบัติอย่างผิดๆ” จะเห็นได้ว่าการใช้ถ้อยคำตรงข้ามนี้สร้างความงดงามและดึงดูดความสนใจให้กับเนื้อความเป็นอย่างมาก

การใช้คำตรงกันข้ามนี้ถือเป็นภาพพจน์อย่างหนึ่งที่สร้างความงดงามและเพิ่มความน่าสนใจอีกทั้งช่วยกระตุ้นเร้าให้ผู้อ่านติดตามเรื่องราวเพิ่มมากขึ้น และจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักนำคำที่ตรงกันข้ามกัน มาวางใกล้กัน หรือมาเสริมความกันเป็นคู่ๆ ที่ชัดเจน หรือบางครั้งอาจสร้างเป็นถ้อยคำตรงข้ามที่มีลักษณะเป็นประโยคยาวๆ แต่ใจความแสดงความตรงกันข้ามกันอย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.7 อาวัตพากย์

อาวัตพากย์ (Synesthesia) คือ ภาพพจน์ประเภทหนึ่งที่เป็นการใช้คำเรียกผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เพื่อเรียกร้องความสนใจ หรือกระทบใจ การใช้ภาพพจน์อาวัตพากย์นี้กวี

หรือนักประพันธ์จะใช้คำบอกสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง อย่างหนึ่งกับภาวะหรือสถานการณ์ที่ปกติมิได้ใช้กับคำเหล่านี้ (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2543: 83) ภาพพจน์อาวัตพากย์ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ส่วนตัณหาอย่างแรกนั้น ถึงตอนนี้ก็มิใช่มีความหมายเพียงว่า ความกระหายอยากในสิ่งที่ให้เวทนาเท่านั้น แต่ควรขยายออกไปให้ชัดเจนขึ้นอีกว่า เป็นความกระหายอยากที่จะได้สิ่งอำนวยเวทนามาปรนปรืออัตตาหรืออยากให้**อัตตาได้เสพเสวยเวทนาอันอร่อยจากอารมณ์ที่น่าชื่นชม**
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 986)

จากตัวอย่างมีการใช้อาวัตพากย์เสริมในข้อความ คือ เปรียบว่าเวทนามีรสชาติอร่อย ใน “อัตตาได้เสพเสวยเวทนาอันอร่อยจากอารมณ์ที่น่าชื่นชม” ซึ่งในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการอธิบายสารธรรมเรื่องตัณหาของมนุษย์ให้เข้าใจแจ่มชัดขึ้น ท่านจึงนำการเปรียบนี้มาช่วยเสริมในการอธิบายและเกิดเป็นจุดกระทบใจของผู้อ่าน

> เมื่อมนุษย์พัฒนามาถึงขั้นนี้ ซึ่งทำให้มีโอกาสได้รับความสุขจาก**กามามิสที่สนุกสนานหวานอร่อย**ทั่วๆ กันแล้ว ก็น่าจะเป็นชีวิตและสังคมที่สมบูรณ์...
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 5)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์ว่า “กามามิสที่สนุกสนานหวานอร่อย” ซึ่งแสดงลักษณะรสชาติของกามว่ามีรสหวานและอร่อย เป็นการสมมติให้กามเป็นสิ่งที่สามารถกินได้ลิ้มรสชาติได้ การใช้ภาพพจน์แบบนี้มีเจตนาเพื่อจะใช้ภาษาให้ดูเหมือนผิดไปจากการใช้คำตามธรรมดาทำให้คำกล่าวนี้เป็นจุดกระทบใจของผู้อ่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์อาวัตพากษ์เป็นการนำคำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดามาใช้เสริมเนื้อความ เพื่อให้คำกล่าวนี้เป็นจุดกระทบใจของผู้อ่าน โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักสมมติให้สิ่งบางสิ่งที่โดยมากมักเป็นคำนามธรรมให้มีรสชาติขึ้นมา แต่ใช้อารมณ์และความรู้สึกเป็นตัวสัมผัสหรือลิ้มรสชาตินั้นๆ การใช้ภาพพจน์ในลักษณะนี้จะช่วยในการสื่อความให้ชัดเจนขึ้น และนอกจากนี้ยังช่วยสร้างจินตภาพและความงดงามให้เกิดในข้อความมากขึ้นอีกด้วย

3.8 สมพจนัย

สมพจนัย (Synecdoche) คือ ภาพพจน์ที่เป็นการใช้ถ้อยคำกล่าวถึงส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด หรือใช้ส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย ซึ่งพบในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังต่อไปนี้

> การหมกมุ่นมัวเมาอยู่กับความสุขทางกาย ลุ่มหลงในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสเพลิดเพลินในการปรนเปรอปล่อยใจให้โลดไปตามกระแสกิเลส สยบตัวลงเป็น**ทาสของโลก**และ**เนื้อหนัง** อุทิศชีวิตของตนให้แก่การแสวงหาเชื้อเพลิงมาเติมไฟกิเลส ทุ่มเทพลังงานเพื่อการติดตามกินเหยื่อล่อ
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 52)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาพพจน์สมพจนัยกล่าวถึง ส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย ใน “ทาสของโลก” กล่าวคือ ท่านเปรียบคนที่มัวเมากามสุขมักเป็นทาสของโลก ในที่นี้หมายถึง คอยตามกระแสสังคมหรือผู้คนในสังคม ซึ่งคำว่า “โลก” มิได้หมายถึง แผ่นดิน แต่หมายถึง ผู้คนหรือการดำเนินชีวิตของผู้คน และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวถึงส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด นั่นคือ “เนื้อหนัง” ซึ่งในที่นี้หมายถึง คน

> แต่ถ้าไม่ใส่ใจหันมาทำบุญขั้นพื้นฐานขึ้นแก่ชุมชนของตนอย่างนี้ ถึงจะมีอะไรยิ่งใหญ่โอฬารขึ้นมา ก็จะเป็นเพียงเครื่อง**หลอกตาหลอกใจ**ให้ตกอยู่ในความประมาท วงการพระพุทธศาสนาก็จะระส่ำระสายมากขึ้นๆ...
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 49)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้น “หลอกตาหลอกใจ” ถือเป็นการใช้ถ้อยคำกล่าวถึงส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด นั่นถือ กล่าวถึง ตา กับ ใจ หากแต่ในความเป็นจริงหมายถึงหลอกจิตใจของตัวเอง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการบอกให้คนไทยหันกลับมาเสริมสร้างและพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น ซึ่งสิ่งนี้จัดเป็นการทำบุญขั้นพื้นฐาน และไม่ควรทำบุญหรือทำกิจกรรมอะไรที่ใหญ่โตแต่ไม่เกิดประโยชน์แก่ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

> ...พอมีโยนิโสมนสิการ ใช้ปัญญามองไปทางเหตุปัจจัย โดยตั้งข้อพิจารณาว่า เขามีปัญหาอะไร ไม่มีเงินใช้หรือถูกใครคุมา หรือทะเลาะกับแฟน มีอารมณ์ค้างจาก**บ้าน** ฯลฯ ใจก็โล่งหายโกรธ หายเครียด อาจจะเปลี่ยนเป็นสงสารเขามีกรุณาและช่วยหาทางแก้ปัญหาให้เขาด้วย
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 70)

ตัวอย่างข้างต้นนี้มีการใช้ภาพพจน์สมพจนัยที่กล่าวถึงส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย คือ “บ้าน” ใน “อารมณ์ค้างจากบ้าน” ซึ่งจะเห็นได้ว่าความหมายที่แท้จริงนั้นไม่ได้หมายถึงบ้านซึ่งเป็นสถานที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด หากแต่หมายถึง บุคคลหรือสมาชิกในครอบครัวนั่นเอง แต่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำว่า “บ้าน” มากล่าวแทน

> ...พูดได้ว่าพอถึงกุฏิที่เมืองไทย ก็ไม่นึกถึงอะไรอื่นแล้ว ได้แต่**ก้มหน้าก้มตา**เขียนหนังสืออย่างเดียว หรือพูดอย่างชาวบ้านว่า เอาแต่เขียนหนังสือชนิดไม่**ลืมหูลืมตา** ทำอยู่อย่างนี้จนลืมเวลา พอ**เงยหน้า**หรือ**ลืมตา**ขึ้นมาทีหนึ่ง เวลาผ่านไปแล้วหลายปี
>
> (ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 62)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำที่กล่าวถึงส่วนย่อยมาแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด กล่าวคือ ท่านใช้คำ “ก้มหน้าก้มตา” กับ “ลืมหูลืมตา” ซึ่งทั้งสองคำจัดเป็นสำนวนแสดงให้เห็นถึงอาการที่บุคคลหนึ่งๆ ตั้งใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมาก ซึ่งคำว่า “หน้า ตา หู” นั้นเป็นเพียงคำย่อยที่ใช้แทนร่างกายหรือตัวบุคคล ในที่นี้จึงหมายถึงการตั้งใจทำจนไม่ห่วงสุขภาพร่างกายตนเอง และ “เงยหน้า” กับ “ลืมตา” ก็จัดเป็นภาพพจน์สมพจนัยที่มิได้หมายถึงหน้า หรือตา หากแต่หมายถึงการรู้สึกตัว การระลึกได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์สมพจนัยนั้นเป็นการใช้ถ้อยคำกล่าวถึงส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด หรือบางครั้งก็ใช้คำที่กล่าวถึงส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักจะนำคำที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนเกินไปมาใช้เปรียบเทียบ จึงทำให้เป็นการใช้ภาพพจน์สมพจนัยมาช่วยเสริมความเนื้อหาและสื่อจินตภาพให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

3.9 นามนัย

นามนัย (Metonymy) คือ ภาพพจน์ซึ่งใช้คำหรือวลี แทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่นหรือมีสัมพันธภาพใกล้ชิดกับสิ่งที่แทนนั้น อาจแทนสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือ นามธรรมก็ได้ การใช้ภาพพจน์นามนัยมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

> ...ถึงแม้อเมริกาจะตรากฎหมายออกมาสร้างหลักประกันในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในแง่มุมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการแบ่งแยกผิวระหว่าง**คนขาว**กับ**คนดำ** แต่ไม่มีหลักและวิธีการในการสมานจิตใจ...
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของเมืองไทย, 2546: 37)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงสภาพสังคมของอเมริกาที่มีความแตกแยกขัดแย้งในอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องการแบ่งแยกสีผิวซึ่งใช้ภาพพจน์นามนัยแทนว่า คือ “คนขาว” และ “คนดำ” ซึ่งเป็นนามนัยที่หมายถึงประชากรที่มีเชื้อชาติต่างกันสหรัฐอเมริกา โดย “คนขาว” หมายถึง คนผิวขาว ซึ่งเป็นประชากรในสหรัฐอเมริกาที่อพยพมาจากทวีปยุโรป เป็นประชากรส่วนใหญ่ของสหรัฐอเมริกา และ “คนดำ” หมายถึง คนผิวดำ เป็นประชากรที่ถูกนำมาจากทวีปแอฟริกา เพื่อใช้แรงงานในไร่นาในสหรัฐอเมริกา เรียกกันว่า แอฟริกันอเมริกา ซึ่งกลุ่มคนผิวดำนี้มักจะถูกดูถูกเหยียดหยามจากคนผิวขาว

> ...พระสงฆ์มีความผูกพันธ์ในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวน้อย และในขณะที่สังคมต้องผจญกับปัญหาเยาวชนเป็นอันมากนั้น หากจะวิจัยปัญหานี้ดู จะสรุปได้ว่า ปัญหาเยาวชนแทบทั้งหมดหรือทั้งหมด เกิดจากเด็กบ้าน ไม่ใช่**เด็กวัด**
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 35)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำว่า “เด็กวัด” ซึ่งถือเป็นนามนัยที่หมายถึง เด็กชายที่อาศัยอยู่ในวัด มีหน้าที่รับใช้และช่วยเหลือพระภิกษุสงฆ์บางครั้งเรียกลูกศิษย์วัด ซึ่งในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการอธิบายความเข้าใจที่ว่า ปัญหาสังคมในเรื่องเกี่ยวกับเยาวชนนั้นส่วนใหญ่เกิดจากสถาบันครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองขาดการอบรมดูแลบุตรหลานที่อยู่ที่บ้าน และท่านได้ชี้แจงว่าเด็กเยาวชนที่อาศัยในวัดส่วนมาก มักไม่สร้างปัญหาสังคม

3.10 สัทพจน์

สัทพจน์ (Onomatopoeia) เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบ ด้วยวิธีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ หรือบ่งให้เห็นสี แสง ท่าทางจากเสียงของคำ การใช้ภาพพจน์สัทพจน์ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไม่มากนัก ผู้วิจัยจะขอแสดงตัวอย่างสัทพจน์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ดังนี้

> การแสวงหาความสุขของปุถุชนเป็นเหมือนการก่อกระพือโหมไฟขึ้นแล้วได้รับความสนุกสนานชื่นฉ่ำเยือกเย็นจากการดับไฟนั้น ยิ่งโหมไฟให้ลุกโพลงร้อนแรงขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งได้ใช้ความแรงในการดับทำให้เกิดเสียง**ฉู่ฉี่ซู่ซ่า**วูบวาบโลดโผนมากขึ้นเท่านั้น...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 376)

จากตัวอย่างมีการใช้สัทพจน์หรือคำเลียนเสียงธรรมชาติ คือ “ฉู่ฉี่ซู่ซ่า” ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาอธิบายว่าการแสวงหาความสุขหรือกิเลสตัณหาของคนนั้นเปรียบเหมือนไฟที่ลุกโพลงรุนแรง และเมื่อดับไฟนั้นก็จะมีเสียงฉู่ฉี่ซู่ซ่า การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาตินี้จะช่วยทำให้ข้อความที่นำเสนอสื่อจินตภาพและสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

> ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ก็ควรจะวิจารณ์อย่างมีเหตุผล มีหลักการ มีข้อมูลข้อเท็จจริงเป็นฐาน และพยายามสืบค้นหาข้อมูลกันให้พร้อมยิ่งขึ้น ไม่ใช่จู่ๆ ก็ตี**โครม**ลงไป (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 67)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติว่า “โครม” ซึ่งเป็นเสียงจากการใช้วัสดุแข็งตีจนเกิดเสียงดัง แต่ในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวคำนี้ในบริบทว่าการสรุปหรือด่วนตัดสินทันทีทันใด

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์สัทพจน์หรือคำเลียนเสียงธรรมชาตินั้น เป็นการนำคำที่แสดงเสียงของสิ่งที่เกิดในธรรมชาติจริงๆ มาใช้ในงานเขียนเพื่อสื่อในเห็นภาพหรือเพื่อสร้างอรรถรสให้เนื้อความมากขึ้น ซึ่งพบว่าในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักไม่ค่อยปรากฏการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเท่าใดนัก

การใช้ภาพพจน์ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ถือเป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้เพื่อสร้างความงดงามและสื่อความหมายให้กับงานประพันธ์ได้อย่างชัดเจน ภาพพจน์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้นั้นมีหลายประเภท แต่ที่ปรากฏมากที่สุด คือ ภาพพจน์ประเภทอุปมาซึ่งเป็นภาพพจน์ที่เปรียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งว่ามีลักษณะบางประการที่คล้ายกัน และภาพพจน์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้เป็นลำดับต่อมาคือ ภาพพจน์อุปลักษณ์ที่เปรียบสิ่งหนึ่งว่าเป็นสิ่งหนึ่ง และภาพพจน์อื่นๆ ที่ปรากฏแต่ไม่ถือเป็นลักษณะเด่นมากนัก คือ บุคลาธิษฐาน อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ การใช้คำตรงกันข้าม อาวัตพากย์ สมพจนัย นามนัย สัทพจน์ ซึ่งการใช้ภาพพจน์ต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำและความที่ปราณีตพิถีพิถัน การเปรียบเทียบต่างๆ มีความหมายกระทบใจผู้อ่าน และสร้างจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. กลวิธีการใช้ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

กลวิธีการใช้ภาษาเป็นการเลือกสรรและนำเสนอภาษาในงานประพันธ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นวรรณศิลป์ เนื่องด้วยมีความสละสลวยในการเลือกใช้ภาษาให้สอดคล้องกับบริบทการสื่อสาร เพื่อแสดงให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่ผู้แต่งถ่ายทอดความคิด อารมณ์และความรู้สึกมาสู่ผู้อ่าน งานประพันธ์ต่างๆ จะโดดเด่นและทรงคุณค่าได้นั้น ขึ้นอยู่กับว่านักประพันธ์จะสามารถถ่ายทอดภาษาและเลือกสรรกลวิธีการใช้ภาษาในลักษณะอย่างไร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากลวิธีการใช้ภาษาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยให้นักประพันธ์สามารถถ่ายทอดความคิดความเข้าใจและอารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้อ่านได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

จากการศึกษาวิเคราะห์งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบกลวิธีการใช้ภาษา 5 ประเด็น ได้แก่ กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่อความหมาย กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง กลวิธีการขนานความ และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา กลวิธีต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการเลือกสรรรูปแบบภาษามาเป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะขอแสดงผลการศึกษาวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

2.1 กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย

การซ้ำ คือ การกล่าวถึงหน่วยภาษาเดิมซ้ำอีกครั้ง หลังจากที่หน่วยภาษานั้นๆได้ปรากฏไปแล้วในบริบทภาษา การซ้ำหรือการกล่าวซ้ำนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2547: 166-171) กล่าวว่า เมื่อนำมาใช้ในงานประพันธ์ต่างๆ จะให้ผลเป็น 2 ประการ คือ ได้ผลในด้านเสียงไพเราะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเล่นคำ ซึ่งเป็นกลวิธีที่ให้ความไพเราะด้านเสียง ช่วยให้เกิดเสียงเสนาะและให้ความรู้สึกในด้านความหมายด้วย และยังได้ผลในด้านการเน้นหรือย้ำความนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นการสร้างเอกภาพเน้นความนั้นให้เด่นชัด

การซ้ำเป็นการนำคำมาซ้ำเพื่อให้ความหมายหนักแน่นขึ้นกว่าเดิม บางครั้งซ้ำทั้งคำและความ คือ ไม่ซ้ำเฉพาะคำหรือสองคำ แต่ซ้ำข้อความซึ่งไม่ยาวเกินไปนัก (สมพร มันตะสูตร, 2525: 71) จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความสาระสำคัญให้แก่ผู้อ่านอย่างเด่นชัดด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งกลวิธีการซ้ำนี้ช่วยเน้นย้ำและอธิบายขยายความหรือแจกแจงรายละเอียดของข้อความให้มีความแจ่มชัดยิ่งขึ้น ทำให้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง ตลอดจนมีความไพเราะด้านเสียงและจังหวะก่อให้เกิดความคิดและอารมณ์ความรู้สึกที่สัมพันธ์สอดคล้องไปกับเรื่อง ซึ่งรูปแบบและกลวิธีการซ้ำที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมายได้เป็น 2 ลักษณะดังต่อไปนี้

2.1.1 การซ้ำเพื่อเน้นย้ำความ

การซ้ำเพื่อเน้นย้ำความนั้นเป็นการนำคำหรือกลุ่มคำหรือประโยคมากล่าวซ้ำเพื่อสื่อความเน้นย้ำความนั้นๆ ให้มีน้ำหนักหรือมีพลังทางความหมายเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยกลวิธีการซ้ำเพื่อการเน้นย้ำความที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในงานประพันธ์นั้น ปรากฏในรูปแบบโครงสร้างภาษาที่แตกต่างกัน เช่น ท่านนำคำที่สำคัญ 1 คำมาซ้ำกันหลายครั้งเพื่อแสดงการเน้นย้ำความหมายบางประการให้โดดเด่นชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง ในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการอธิบายสังขารขันธ์กับนามขันธ์ ท่านก็ใช้การซ้ำคำเดียวเพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจสาระสำคัญอย่างแจ่มชัดดังนี้

> ...ลักษณะพิเศษที่แตกต่างกันระหว่างสังขารขันธ์กับนามขันธ์อื่นก็คือ นามขันธ์อื่นอันได้แก่ เวทนา สัญญา และวิญญาณ ทำงานกับ**อารมณ์**ที่เข้ามาปรากฏอยู่แล้ว เป็นสภาพที่เนื่องด้วย**อารมณ์** เกาะเกี่ยวกับ**อารมณ์** อาศัย**อารมณ์**จึงดำเนินไปได้และเป็นฝ่ายรับ แต่สังขารมีการริเริ่มเองได้ จำนงต่อ**อารมณ์**และเป็นฝ่ายกระทำต่อ**อารมณ์** เมื่อเข้าใจหลักการนี้แล้ว ก็จะมองเห็นเหตุผลว่า **ทำไม**ความสบาย ไม่สบาย จัดเป็นเวทนา แต่ความชอบใจ ไม่ชอบใจ ซึ่งเกิดถัดจากสบาย ไม่สบายนั้น จึงจัดเข้าในสังขาร **ทำไม**สัญญากับสติ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องความจำด้วยกัน แต่กลับแยกอยู่คนละขันธ์ (สติอยู่ในสังขารขันธ์) **ทำไม**ปัญญาซึ่งก็เป็นเรื่องของความรู้เช่นเดียวกับสัญญาและวิญญาณ จึงแยกไปอยู่ในสังขารขันธ์
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 18)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำคำว่า “อารมณ์” กับ ซ้ำคำว่า “ทำไม” โดยคำว่า “อารมณ์” ที่ปรากฏซ้ำในข้อความนั้นเป็นการซ้ำเพื่อเน้นย้ำความให้เด่นขึ้น คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการการอธิบายสังขารขันธ์และนามขันธ์ว่าต้องมี “อารมณ์” มาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ดังนั้นเมื่อกล่าวคำว่าอารมณ์ซ้ำๆ ก็จะสื่อความให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของอารมณ์กับสังขารขันธ์และนามขันธ์อย่างชัดเจน และการซ้ำคำว่า “ทำไม” ในข้อความข้างต้นนี้เป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การซ้ำเพื่อเน้นย้ำความและเพิ่มน้ำหนักความ กล่าวคือ การใช้ “ทำไม” ในข้อความนี้ไม่ได้ต้องการถามให้ผู้อ่านตอบคำถามแต่อย่างใด หากเป็นเพียงการกล่าวซ้ำๆ เพื่ออธิบายและเน้นย้ำความให้เข้าใจชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องอบรมสั่งสอนลูกให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข โดยท่านได้นำกลวิธีการซ้ำคำมาใช้ดังนี้

> พ่อแม่เป็นผู้แสดง**โลก**ให้แก่**ลูก** (โลกสฺส ทสฺเสตาโร) โดยแนะนำ**ลูก**ให้รู้จัก**โลก** แนะนำตัว**ลูก**แก่**โลก** นำเสนอ**โลก**แก่**ลูก** และโน้มนำชีวทัศน์สร้างโลกทัศน์แก่**ลูก** ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว พึงตระหนักว่า บทบาทหน้าที่นี้สำคัญอย่างยิ่ง **ลูก**จะเป็นอย่างไร และ**โลก**จะเป็นอย่างไร เริ่มจากคนใหม่ที่เข้ามาร่วม**โลก**นี้ว่า จะมอง**โลก** รู้เข้าใจ**โลก** เห็น**โลก** รู้สึกต่อ**โลก** คิดจะทำอย่างไรกับ**โลก** จะเอาอะไรจาก**โลก** เข้าสู่การมีบทบาทในสังคมอย่างไร ว่าโดยสรุป พ่อแม่นำโลกทัศน์ของ**ลูก**ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม...
>
> (สี่หน้าที่ของสตรีไทย, 2555: 5)

จากตัวอย่างมีการซ้ำคำว่า “โลก” และ คำว่า “ลูก” หลายครั้ง ซึ่งการซ้ำคำเหล่านี้เป็นการซ้ำเพื่อเน้นย้ำความหมาย อีกทั้งยังมีลักษณะของการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะเสียง /ล/ ที่นำมาสร้างเสียงและจังหวะของข้อความให้เกิดความสละสลวยงดงาม กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของพ่อแม่ที่จะต้องอบรมเลี้ยงดูและคอยแนะนำวิถีการดำเนินชีวิตให้กับลูกเพื่อให้ลูกอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งในการนำเสนอสารสำคัญของข้อความนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำกลวิธีการซ้ำคำเพื่อเน้นย้ำความและการกล่าวคำซ้ำนั้นแบบกลับไปกลับมา ซึ่งการนำเสนอด้วยรูปแบบดังกล่าวนี้ทำให้ข้อความตัวอย่างข้างต้นมีความน่าสนใจและกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดตามมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความงดงามทางวรรณศิลป์ให้เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

ในเนื้อความที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์ ในเรื่องฤทธิ์ท่านก็ได้กล่าวซ้ำๆ คำเดิมให้สื่อความหมายชัดเจนดังนี้

> พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะในกรณีที่จะทรงทรมานผู้มี**ฤทธิ์** ผู้ถือ**ฤทธิ์**เป็นเรื่องสำคัญ หรือผู้ถือตัวว่าเป็นผู้วิเศษ ให้ละความหลงใหลมัวเมาใน**ฤทธิ์** พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้**ฤทธิ์**ปราบ**ฤทธิ์** เพื่อให้ผู้ชอบ**ฤทธิ์**หรือลำพองใน**ฤทธิ์**ตระหนักในคุณค่าอันจำกัดของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> **ฤทธิ์** มองเห็นสิ่งอื่นที่ดีงามประเสริฐกว่า**ฤทธิ์**และพร้อมที่จะเรียนรู้หรือรับฟังสิ่งอันประเสริฐนั้น...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 951)

ตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำคำว่า “ฤทธิ์” หลายครั้ง การซ้ำคำ “ฤทธิ์” เป็นการเน้นย้ำความหมายและความสำคัญต้องการสร้างความหนักแน่นให้กับคำว่า “ฤทธิ์” ที่ถือเป็นสิ่งที่คนหลงใหลมัวเมาให้เด่นชัดมากขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซ้ำคำนี้เพื่อสร้างน้ำหนักของคำ เหมือนเป็นการกล่าวซ้ำๆ เพื่อย้ำเตือนสิ่งที่พูดให้มีพลังมากขึ้น

ในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการเน้นย้ำพฤติกรรมหรือการกระทำของคน ท่านใช้คำคำเดียวมาซ้ำเพื่อสร้างน้ำหนักคำให้แจ่มชัดมากยิ่งขึ้น ดังนี้

> **พฤติกรรมหรือการกระทำ**ของเราครั้งนี้ จะเป็นการเบียดเบียนทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครหรือไม่...ในเวลาที่จะ**ทำ**นี้ จิตใจของเราเป็นอย่างไร เรา**ทำ**ด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว มุ่งร้ายต่อใคร **ทำ**ด้วยความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หรือ**ทำ**ด้วยเมตตามีความปรารถนาดี **ทำ**ด้วยศรัทธา **ทำ**ด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบ เป็นต้น และในขณะที่**ทำ**สภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร เร่าร้อน กระวนกระวาย ขุ่นมัว เศร้าหมอง หรือว่ามีจิตใจที่สงบร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข เอิบอิ่ม ผ่องใส (สมาธิ)
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 28)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำคำว่า “ทำ” ซึ่งหมายถึง กระทำ ก่อขึ้น ดำเนินการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 526) คำว่า “ทำ” นี้เกิดจากการลดหรือย่อมาจาก “พฤติกรรมหรือการกระทำ” ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเป็นสาระสำคัญในตอนต้นข้อความ จากนั้นท่านก็ใช้คำว่า “ทำ” แทนที่และซ้ำกันหลายๆ ครั้งเพื่อเป็นการสื่อความหมายเน้นย้ำสาระสำคัญให้เด่นชัดมากขึ้น ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการซ้ำคำโดยนำเสนอเนื้อความในรูปแบบการตั้งคำถามให้เราพิจารณาสอบทาน “พฤติกรรมหรือการกระทำ” ของตนเอง

นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะนำกลวิธีการซ้ำเพื่อเน้นย้ำในรูปของคำเดี่ยวๆแล้ว ท่านยังนำคำมาซ้ำกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป หรือเรียกว่า กลุ่มคำ มาซ้ำกันเพื่อสื่อความเน้นย้ำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สาระสำคัญให้ชัดเจนและมีน้ำหนักมากขึ้น ดังเช่นตอนที่ท่านสื่อถึงความไม่รู้บางประการของคน และความไม่รู้นั้นเป็นผลให้เกิดการกระทำที่บกพร่องผิดพลาด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...เขาแยกไม่ออกว่า**ส่วนใดแค่ไหน**เป็นสภาพความจริงตามกฎธรรมชาติที่เขาไม่ควรเข้าไปแทรกแซงบิดเบือน **ส่วนใดแค่ไหน**เป็นหลักการกลางทางสังคมที่เหตุผลส่วนตัวของบุคคลไม่อาจหักล้าง **ส่วนใดแค่ไหน**เป็นสิทธิส่วนบุคคลของเขาที่เลือกตัดสินใจ และไม่รู้แม้กระทั่งว่า จริยธรรมในความหมายแบบตะวันตกนั้น จะทำหน้าที่ ณ **ตำแหน่งไหนหรือจุดใด**...
>
> (ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, 2534: 116)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีกลุ่มคำที่ซ้ำกันคือ “ส่วนใดแค่ไหน” ซึ่งมีการซ้ำกันหลายครั้ง โดย “ส่วนใดแค่ไหน” เป็นกลุ่มคำที่มีลักษณะโครงสร้างคล้ายกับประโยคคำถาม แต่เมื่อปรากฏในข้อความนี้เนื้อความไม่ได้สื่อเจตนาเป็นคำถามให้ตอบ หากแต่เป็นการสื่อความหมายเพื่อเน้นย้ำให้เห็นความไม่รู้และไม่เข้าใจการกระทำบางประการซึ่งทำให้เกิดผลเสียต่อไปได้ และเมื่อมีการเน้นย้ำแบบซ้ำๆ กันหลายครั้งเช่นนี้ จึงแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ต้องการกระตุ้นเตือนสติด้วยการใช้คำเป็นทางผ่านของการสื่อสารนั่นเอง

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลุ่มคำมาซ้ำกันในตอนที่ว่า เมื่อคนเราโกรธมักจดจำและสาปแช่งศัตรูให้พบเจอกับสิ่งไม่ดีต่างๆ โดยท่านใช้กลวิธีการซ้ำเพื่อเน้นย้ำการสาปแช่งดังนี้

> ศัตรูปรารถนาว่า “**ขอให้มัน** (ศัตรูของเขา) ไม่สวยไม่งาม มีผิวพรรณไม่น่าดู” หรือ “**ขอให้มัน**นอนเป็นทุกข์ **ขอให้มัน**เสื่อมเสียประโยชน์ **ขอให้มัน**เสื่อมทรัพย์สมบัติ **ขอให้มัน**เสื่อมยศ **ขอให้มัน**เสื่อมมิตร **ขอให้มัน**ตายไปตกนรก” เป็นต้น
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 9)

ตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำกลุ่มคำ คือ “ขอให้มัน” ซึ่งปรากฏหลายครั้งและสื่อความหมายเน้นย้ำถึงอารมณ์ความรู้สึกเคียดแค้นและต้องการสาปแช่งให้ศัตรูพินาศ ยิ่งมีการซ้ำหลายครั้งมากเท่าไรก็แสดงถึงอารมณ์ที่หนักแน่นเข้มข้นมากขึ้นเท่านั้น “ขอให้มัน” เป็นกลุ่มคำที่มีลักษณะใกล้เคียงกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประโยค พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้ซ้ำๆ เพื่อแสดงการเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกโกรธและการสาปแช่งให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการซ้ำในรูปของกลุ่มคำมาใช้เพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำคำว่าวินัยให้เด่นชัดดังนี้

> โดยนัยนี้ วินัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึก**พฤติกรรมที่ดี** และจัดสรรสภาพแวดล้อมที่ป้องกันไม่ให้มี**พฤติกรรมที่ไม่ดี** แต่ให้เอื้อต่อการมี**พฤติกรรมที่ดี**ที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งฝึกคนให้คุ้นกับ**พฤติกรรมที่ดี**จน**พฤติกรรมเคยชินที่ดี**นั้นกลายเป็น**พฤติกรรมเคยชิน**และเป็นวิถีชีวิตของเขา ตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์เพื่อให้เกิดผลเช่นนั้น
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 14)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำกลุ่มคำ คือ “พฤติกรรมที่ดี” และ “พฤติกรรมเคยชิน” ซึ่งทำให้ข้อความที่ปรากฏมีความเด่นชัดในด้านความหมายของการเน้นย้ำมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการอธิบายถึงประโยชน์และผลของ“วินัย” ที่ช่วยฝึกพัฒนามนุษย์ ทำให้พฤติกรรมมนุษย์ได้รับการปรับปรุงแก้ไขไปในทางที่ดี โดยที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะกล่าว “พฤติกรรมที่ดี” ซ้ำๆ เพื่อเน้นยำให้ความที่จะสื่อเด่นชัดขึ้นและกล่าว “พฤติกรรมเคยชิน” ซึ่งเป็นผลมาจาก “พฤติกรรมที่ดี” ซ้ำกันเพื่อเป็นการสร้างความเด่นให้กับใจความสำคัญมากยิ่งขึ้น

เมื่อจะกล่าวซ้ำเพื่อเน้นย้ำสิ่งใดให้เด่นชัดขึ้น ก็มีกล่าวซ้ำกลุ่มคำนั้นหลายครั้งเพื่อให้ใจความมีน้ำหนักชัดเจน ดังนี้

> เป็นอันว่า เรื่องสมมตินี้ ไม่ต้องพ้น**มัน**หรอก **ไม่ต้องไปหลุดพ้นจากสมมติ**หรอก ธรรมไหนๆ ก็อยู่ตามสภาวะของ**มัน ไม่ต้องหลุดพ้นจากสมมติ** คนรู้เข้าใจธรรมไปตามสภาวะ คือ เกิดปัญญารู้ทัน**มัน** ถึงความจริงของ**มัน** ก็จบ **ไม่ต้องไปหลุดพ้นจากสมมติ** เรามีหน้าที่เพียงรู้เท่าทัน อย่ายึดติดอยู่กับ**มัน** และไปให้ถึงสภาวะ
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 31)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำทั้งคำและกลุ่มคำ คือคำสรรพนาม “มัน” ที่ใช้แทน “ธรรมทั้งหลาย” ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไม่กล่าวคำนั้นๆ แต่ใช้คำสรรพนามมาอ้างอิงแทนหลายครั้ง เป็นการเน้นย้ำความสำคัญของสิ่งที่พูดถึง นอกจากนี้ยังมีการซ้ำกลุ่มคำ “ไม่ต้องหลุดพ้นจากสมมติ” ซึ่งมีการกล่าวซ้ำถึงสามครั้งเพื่อเน้นย้ำให้เห็นว่าเราไม่จำเป็นต้องหลุดพ้นจากสมมติแต่ให้รู้เท่าทันเท่านั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวซ้ำๆ ที่บางกลุ่มคำเพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำในลักษณะซ้ำเป็นคู่ๆ ดังนี้

> การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หมายถึง การอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะและรู้จัก**ถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ การถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ**ได้เป็นอย่างเดียวกับ**การอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ การอยู่ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ**เป็น**การอยู่อย่างอิสระ การอยู่อย่างอิสระ** ก็คือการไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของตัณหาอุปาทานหรือ**การอยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น การอยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น** ก็คือการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาหรือการรู้และเข้าเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามวิถีทางแห่งเหตุปัจจัย
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 166)

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่ามีการซ้ำกลุ่มคำในรูปแบบของการทวนคำพูดเดิมหรือนำคำเดิมมากล่าวซ้ำอีกครั้งเพื่อสื่อความและเน้นย้ำความหมายในลักษณะของการให้คำนิยาม เป็นการคลี่คลายและขยายความอย่างสอดรับและเป็นจังหวะไป พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการซ้ำในลักษณะนี้เพื่อสื่อความหมายในเชิงเน้นย้ำความสำคัญของคำให้โดดเด่นชัดเจน และการซ้ำในตัวอย่างนี้ยังทำให้จังหวะความที่สละสลวยอีกด้วย

การซ้ำเพื่อสื่อความเน้นย้ำใจความสำคัญในเด่นชัดขึ้นนั้น นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะนำเสนอในรูปแบบของการซ้ำคำเดียว และการซ้ำกลุ่มคำแล้ว ยังปรากฏการซ้ำโครงสร้างเพื่อสื่อความหมายสารที่นำเสนอให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย ซึ่งการซ้ำโครงสร้างที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในงานประพันธ์นี้เป็นการซ้ำเพื่อเน้นย้ำและอธิบายความอย่างมีลำดับขั้นตอน เพื่อที่ผู้อ่านจะได้เข้าใจสารอย่างถูกต้อง ลักษณะโครงสร้างที่ซ้ำจะมีความสมดุลของคำและความในแต่ละส่วนเท่าๆ กัน ทำให้เกิดการสื่อความหมายที่ชัดเจนเข้าใจง่าย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังเนื้อความที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวอธิบายพุทธทายาทโดยนำกลวิธีการซ้ำโครงสร้างเพื่อเน้นย้ำความหมายดังนี้

> ผู้ที่ใช้คำกล่าวหรือเรียกว่า “ทายาทของพระพุทธเจ้า” หรือ “พุทธทายาท” นี้ เป็นพระสาวกทั้งนั้น
> **พระสาวกบางท่านกล่าวชื่นชมพระสาวกท่านอื่นว่าเป็นพุทธทายาท**
> **พระสาวกบางท่านกล่าวชื่นชมตนเองว่าเป็นพุทธทายาท**
> **พระสาวกบางท่านกล่าวชื่นชมทั้งพระสาวกท่านอื่น และตนเองว่าเป็นพุทธทายาท**
> **พระสาวกบางท่านกล่าวชื่นชมเป็นกลางๆ ถึงการที่ใครก็ตามที่ทำอย่างนั้นๆ จะได้เป็นพุทธทายาท**…
> (ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 27)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการซ้ำโครงสร้างประโยคเพื่อเน้นย้ำเนื้อความพุทธทายาท โดยปรากฏโครงสร้างที่ซ้ำกัน คือ “พระสาวกบางท่านกล่าวชื่นชม...ว่าเป็นพุทธทายาท” กลุ่มคำที่ปรากฏเชื่อมกลางโครงสร้างซ้ำนี้จะเปลี่ยนกันไป แต่มีความสัมพันธ์ทางความหมายที่สอดคล้องกัน จะเห็นได้ว่าโครงสร้างที่ปรากฏซ้ำกันนี้ปรากฏถึง 4 ครั้ง แสดงให้เห็นถึงการเน้นย้ำเพื่อสื่อความหมายคำว่าพุทธทายาทให้เด่นชัด โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการนำเสนอว่าคำเรียกพุทธทายาทนี้เกิดจากพระสาวกทั้งหลายเป็นผู้เรียกกันเอง โดยการแจกแจงรายละเอียดของเรียกพระสาวกว่าพุทธทายาทด้วยการใช้โครงสร้างซ้ำเพื่อนำเสนอสาระสำคัญ เมื่อวิเคราะห์โครงสร้างที่ซ้ำกันแล้ว พบว่า เป็นลักษณะของประโยคสองประโยครวมกัน โดยมีกลุ่มคำนามที่ทำหน้าที่เป็นกรรมในประโยคแรก มาเป็นคำที่ทำหน้าที่เป็นประธานซึ่งไม่ปรากฏรูปในประโยคที่สองซึ่งกลุ่มคำนามดังกล่าวนี้จะเปลี่ยนโครงสร้างที่แตกต่างกันไปแต่ความหมายเป็นไปในหมวดหมู่เดียวกัน คือ “พระสาวกท่านอื่น ตนเอง ทั้งพระสาวกท่านอื่นและตนเอง ถึงการที่ใครก็ตามที่ทำอย่างนั้นๆ”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการซ้ำโครงสร้างประโยคมาใช้เพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำการศึกษาในเรื่องพระพุทธศาสนา ดังนี้

> **คนที่ต้องการทำลายสังคมไทย**อย่างลึกซึ้งถึงรากฐาน **คนที่ต้องการครอบงำสังคมไทยตลอดจนคนที่ต้องการติดต่อกับสังคมไทย**อย่างได้ผล พากันศึกษาคติไทยที่โยงกันกับพระพุทธศาสนามากเท่าใด การศึกษาของไทยก็ควรจัดให้คนไทยได้เล่าเรียนรู้จักพระพุทธศาสนามากเท่านั้นหรือมากกว่านั้น
> (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 23)

จะเห็นได้ว่าข้อความข้างต้นมีการซ้ำโครงสร้างประโยค คือ “คนที่ต้องการ...สังคมไทย” แต่เปลี่ยนคำกริยาเชื่อมในประโยคในแตกต่างกัน โดยเป็นการกล่าวซ้ำเพื่อเน้นย้ำให้เกิดความพลังของสื่อความหมาย และประโยคโครงสร้างซ้ำประโยคสุดท้ายเหมือนเป็นประโยคจบความให้หนักแน่นมากขึ้นด้วยการมีคำเชื่อม “ตลอดจน” มาเชื่อมให้ข้อความทั้งหมดสัมพันธ์กลมกลืนกัน

ในเนื้อความที่กล่าวถึงผลของการกำจัดความโกรธว่าทำให้เกิดความสุขกายใจ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการการเน้นย้ำความด้วยการซ้ำโครงสร้างดังนี้

> ความโกรธมีแต่ทำให้เกิดความเสียหาย และความพินาศ ไม่มีผลดีอะไรเลย จึงควรฆ่ามันทิ้งเสีย อย่าเก็บเอาไว้เลย **ฆ่าอะไรอื่นแล้ว อาจจะต้องมานอนเป็นทุกข์ ฆ่าอะไรอื่นแล้วอาจจะต้องโศกเศร้าเสียใจ** แต่ “**ฆ่าความโกรธแล้ว นอนเป็นสุข ฆ่าความโกรธแล้ว ไม่โศกเศร้าเลย**”
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 7)

ตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำโครงสร้าง คือ “ฆ่า...แล้ว อาจจะ...”ใน “ฆ่าอะไรอื่นแล้ว อาจจะต้องมานอนเป็นทุกข์” กับ “ฆ่าอะไรอื่นแล้ว อาจจะต้องโศกเศร้าเสียใจ” และโครงสร้าง “ฆ่า...แล้ว...” ใน “ฆ่าความโกรธแล้ว นอนเป็นสุข” กับ “ฆ่าความโกรธแล้ว ไม่โศกเศร้าเลย” การซ้ำโครงสร้างในข้อความนี้เป็นการอธิบายโดยการนำเนื้อความมาเปรียบเทียบเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เกิดความสมดุลของเนื้อความที่คลี่คลายชัดเจน เนื้อความกล่าวเปรียบเทียบกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อย่างมีเหตุมีผล กล่าวคือ การฆ่าจะทำให้เป็นทุกข์ จะทำให้เศร้าใจ แต่การฆ่าความโกรธจะทำให้เป็นสุข จะไม่เศร้าใจ

นอกจากนี้เมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายเรื่องสัญญาและสติก็ได้นำกลวิธีการซ้ำโครงสร้างประโยคเพื่อเน้นย้ำความหมายของใจความสำคัญในลักษณะของการเชื่อมโยงเปรียบเทียบกันดังนี้

> **ส่วนหนึ่งของสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของความจำ อีกส่วนหนึ่งของสัญญาอยู่นอกเหนือความหมายของความจำ** แม้สติก็เช่นเดียวกัน **ส่วนหนึ่งของสติเป็นส่วนหนึ่งของความจำ อีกส่วนหนึ่งของสติอยู่นอกเหนือความหมายของกระบวนการทรงจำ** ข้อที่พึงกำหนดหมายและระลึกไว้อย่างสำคัญคือ สัญญาและสติทำหน้าที่คนละอย่างในกระบวนการทรงจำ
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 18)

ตัวอย่างข้างต้นพบการนำโครงสร้างซ้ำ 2 โครงสร้าง มาสื่อความหมายเน้นย้ำใจความสำคัญให้เด่นชัดขึ้น โครงสร้างซ้ำที่ปรากฏ คือ โครงสร้างแรก “ส่วนหนึ่งของ...เป็นส่วนหนึ่งของ ...” ในประโยค “ส่วนหนึ่งของสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของความจำ” กับ “ส่วนหนึ่งของสติเป็นส่วนหนึ่งของความจำ” และโครงสร้างที่สองที่ซ้ำกัน คือ “อีกส่วนหนึ่งของ...อยู่นอกเหนือความหมายของ...” ในประโยค “อีกส่วนหนึ่งของสัญญาอยู่นอกเหนือความหมายของความจำ” กับ “อีกส่วนหนึ่งของสติอยู่นอกเหนือความหมายของกระบวนการทรงจำ” การซ้ำโครงสร้างประโยคเหล่านี้เป็นซ้ำกันเป็นคู่ๆ และซ้ำกันแทบทุกส่วน หากแต่เปลี่ยนคำที่ทำหน้าที่เป็นประธานนั่นคือ “สัญญา กับ สติ” ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการซ้ำโครงสร้างมาใช้ในข้อความนี้เพื่อเป็นการเชื่อมโยงแบบเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะร่วมของสองสิ่งให้เห็นชัดเจนเป็นลำดับ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายถึงกระบวนการคิดโดยนำประโยคมากล่าวซ้ำกันและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางความหมายของแต่ละประโยคนั้นอย่างละเอียดชัดเจน คือ

> ...**ในขณะกำลังคิด ย่อมไม่มีความรู้สึกถึงตัวผู้คิด** และ**ในขณะกำลังรู้สึกถึงตัวผู้คิด ก็ไม่มีการคิด** กล่าวคือ **ในขณะกำลังคิดเรื่องที่พิจารณา ย่อมไม่มีการคิดถึงตัวผู้คิด** และ **ในขณะกำลังคิดถึงตัวผู้คิด ก็ย่อมไม่มีการคิดเรื่องที่กำลังพิจารณา**
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 99)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำโครงสร้าง คือ “ในขณะ...” โดยประโยคหลังเปลี่ยนคำเชื่อมที่ต่างกันเพียงเล็กน้อย คือ “ในขณะ...ย่อมไม่มี, ก็ไม่มี, ก็ย่อมไม่มี...” ซึ่งประโยคเหล่านี้มีความสมดุลกันทั้งในด้านความหมายและโครงสร้าง แต่คำเชื่อมของประโยคที่เปลี่ยนไปนั้นเป็นการอธิบายประโยคแบบสรุป ดังนี้เนื้อความของแต่ละประโยคจะมีลักษณะเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับขั้นตอน และกล่าวสรุปจบในประโยคท้าย

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอผ่านรูปแบบภาษาที่เป็นการซ้ำคำเดียว การซ้ำกลุ่มคำ และการซ้ำโครงสร้าง ซึ่งแต่ละรูปแบบที่นำเสนอล้วนเกิดจากถ้อยคำที่สร้างสรรค์มาอย่างพิถีพิถัน เพื่อวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมายแก่ผู้อ่านให้ชัดเจนและลึกซึ้งมากที่สุด พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้ชัดเจนและละเอียดซึ้งลึก อีกทั้งเมื่อท่านนำกลวิธีการซ้ำมาช่วยสื่อความหมายเน้นย้ำแก่นสาระธรรมเช่นนี้แล้ว ทำให้งานประพันธ์ของท่านทรงคุณค่าทั้งในแง่สาระความรู้และให้ความงดงามในทางเสียงของคำและจังหวะของความได้อย่างยิ่ง

2.1.2 การซ้ำเพื่อขยายความแบบแจกแจง

กลวิธีการซ้ำเพื่อขยายความเป็นการซ้ำที่สื่อความหมายในลักษณะของการขยายความรายละเอียดใจความสำคัญที่ต้องการสื่อให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น บางครั้งมีลักษณะเป็นการอธิบายความหมายหรือองค์ประกอบด้วยการกล่าวคำบางคำซ้ำๆ กันเพื่อแจกแจงรายละเอียดต่างๆ ให้เข้าใจชัดเจน โดยรูปแบบโครงสร้างภาษาอาจมีการนำคำ กลุ่มคำหรือโครงสร้างประโยคมาซ้ำกัน ผู้วิจัยสังเกตพบว่ากลวิธีการซ้ำเพื่อขยายความที่เป็นการซ้ำคำคำเดียวนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะนำคำคำเดียวมาซ้ำกันหลายครั้งและหลังคำที่ซ้ำกันนั้นท่านจะนำคำขยายมาวางเสริมด้วย ซึ่งคำขยายที่นำมาใช้นี้มักมีลักษณะเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำที่มีความหมายอยู่ในประเภทเดียวกัน คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน คำที่มีความหมายตรงข้ามกันหรือเป็นคู่กัน ซึ่งนววรรณ พันธุเมธา (2527: 215) เรียกคำลักษณะนี้ว่า การใช้คำสัมพันธ์กัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ถ้าจะให้สังคมสุขสันต์มั่นคง **ทุกคน**ใน**ทุกถิ่น ทุกบ้าน ทุกฐาน ทุกวงงาน ทุกวงการ** จะต้องตื่นตัวขึ้นมาตั้งใจพัฒนาตนพัฒนาชีวิตและทุกกิจกรรมด้วยสิกขา เริ่มด้วยชวนกันปฏิบัติตามหลักชาวพุทธอย่างจริงจัง หากทำได้เช่นนี้ ผลดีที่มุ่งหวังก็จะสัมฤทธิ์ดังที่หมายอย่างแน่นอน

(หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 53)

ตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำคำว่า “ทุก” หลายครั้ง และจะสังเกตได้ว่า การซ้ำคำว่า “ทุก” เป็นการซ้ำเพื่อสื่อความหมายที่มีลักษณะของการขยายความแบบแจกแจงรายละเอียด เพราะหลังคำว่า “ทุก” จะปรากฏคำนามที่มีความหมายคล้ายกัน คือ “คน ถิ่น บ้าน ฐาน วงงาน วงการ” ดังนั้น การซ้ำคำในรูปแบบนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการขยายความหรือแจกแจงตัวอย่างให้ชัดเจน เพื่อที่ผู้อ่านจะได้รับสารอย่างละเอียดลึกซึ้ง

นอกจากนี้เมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะสื่อความหมายของการไม่ยึดมั่นถือมั่น ท่านก็ใช้กลวิธีการซ้ำคำโดยการอธิบายรายละเอียดส่วนประกอบของสังขารหรือตัวตน ดังต่อไปนี้

...ที่ถูกที่แท้แล้วก็เป็นแต่เพียงส่วนประกอบทั้งหลายมากมายมาประชุมกันเข้า แล้วก็สมมติเรียกกันไปว่า **เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นฉัน เป็นเธอ เป็นเรา เป็นเขา เป็นนาย ก. นาง ข.** เป็นต้น ครั้นจะชี้ชัดลงไปที่ตรงไหนว่า **เป็นคน เป็นเรา เป็นนาย ก. นาง ข.** ก็หาไม่พบ...

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 19)

จากตัวอย่างพบว่ามีการซ้ำคำว่า “เป็น” ที่นำมาซ้ำต่อเนื่องกันหลายครั้ง เมื่ออ่านข้อความแล้วจะเห็นว่าการซ้ำ “เป็น” ทำให้เกิดอรรถรสทางเสียงของข้อความได้เป็นอย่างดี และเมื่อพิจารณาในด้านความหมายก็จะพบว่า การซ้ำคำ “เป็น” นี้เป็นการเน้นย้ำสภาพของสิ่งต่างๆที่มาประกอบกันเป็นตัวเป็นตนให้เด่นชัดขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการสื่อความและอธิบายขยายความแบบแจกแจงส่วนประกอบต่างๆ ที่มนุษย์เราสมมติกันขึ้นจนเป็นตัวเป็นตนโดยผ่านการใช้คำซ้ำว่า “เป็น” และนำเสนอโดยการแจกแจงรายละเอียดว่า “เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นฉัน เป็นเธอ เป็นเรา เป็นเขา เป็นนาย ก. นาง ข.” จะเห็นได้ว่าคำที่ตามหลังคำว่า“เป็น” คือ “คน สัตว์ ฉัน เธอ เรา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เขา นาย ก. นาง ข.” เป็นคำนามที่สามารถจัดเข้ากลุ่มร่วมกันและมีความหมายเป็นไปในแบบเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักอธิบายความที่นำเสนอด้วยการกล่าวซ้ำโดยนำคำที่มีลักษณะบางประการใกล้เคียงกัน มาวางเรียงต่อกัน เพื่อให้เห็นรายละเอียดที่ต้องการสื่อความชัดขึ้น

และในตอนที่ว่าด้วยการนิยามความหมายของคำว่า ฉันทสัมปทา ท่านใช้กลวิธีการซ้ำคำเพื่อสื่อความหมายให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนดังนี้

> ...ฉันทสัมปทา (ทำฉันทะให้ถึงพร้อม) มีจิตใจ**ใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์** คือ เป็นผู้มีพลังแห่งความ**ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่ความเป็นเลิศ** อยากช่วยทำทุกสิ่งทุกคนที่ตนประสบเกี่ยวข้องให้เข้าถึงภาวะที่ดีงาม...
>
> (ธรรมนูญชีวิต, 2545: 12)

จากตัวอย่างมีการซ้ำคำว่า “ใฝ่” หลายครั้งเพื่อให้ความหมายในเชิงอธิบายจิตใจที่ทำให้ฉันทะถึงพร้อม จึงเกิดเป็นกลุ่มคำกริยาที่มีคำว่า “ใฝ่” ซ้ำกันใน “ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่ความเป็นเลิศ” คำที่นำมาวางหลัง “ใฝ่” นั้นเป็นทั้งคำกริยา คือ “รู้ สร้างสรรค์ ดี ทำ” และคำนาม คือ “สัมฤทธิ์ ความเป็นเลิศ” แต่เมื่อนำมาวางขยาย “ใฝ่” แล้วมีความหมายโดยรวมที่จัดไปในทางเดียวกัน นั่นคือ การแสวงหาและทำความดีนั่นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้การซ้ำคำในข้อความตัวอย่างนี้เพื่ออธิบายและขยายความใจความสำคัญให้ละเอียดชัดเจน โดยการนำคำที่จัดอยู่ในชุดคำสัมพันธ์มาวางใกล้ๆ กันเพื่อเป็นการเสริมความซึ่งกันและกันให้มีน้ำหนักและรายละเอียดที่ชัดเจน

นอกจากนี้เมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะสื่อความหมายถึงชีวิตคือการศึกษา ท่านก็ได้ใช้คำบางคำมาซ้ำเพื่อนำเสนอสาระที่ต้องการสื่อให้เด่นชัด การซ้ำคำมีการแจกแจงอย่างละเอียดชัดเจนดังนี้

> เป็นอันว่า ชีวิตคือ การศึกษานี้เป็นของแน่นอน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะศึกษาเป็นหรือไม่ ถ้าคน**ไม่รู้จัก**ศึกษา ก็มีชีวิตเปล่าๆ หมายความว่า พบประสบการณ์ใหม่ๆ ก็**ไม่ได้**อะไร เจอสถานการณ์ใหม่ๆ ก็**ไม่รู้**จะปฏิบัติอย่างไรให้ถูกต้อง **ไม่มีการเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ไม่มี**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> **การแก้ปัญหา**เป็นชีวิตที่เลื่อนลอย เป็นชีวิตที่**ไม่ดี ไม่มีการศึกษา** ทางธรรมเรียกว่า “พาล” แปลว่า มีชีวิตอยู่เพียงแค่ด้วยลมหายใจเข้าออก
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 6)

ตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำคำว่า “ไม่” เพื่อเป็นการเน้นย้ำความหมายเชิงปฏิเสธให้เด่นชัดขึ้น ซึ่งคำว่า “ไม่” นี้ยังนำมารวมกับคำกริยาที่ต่างกันได้เป็นชุดกลุ่มคำกริยา คือ “ไม่รู้จัก ไม่ได้ ไม่รู้ ไม่มี ไม่ดี” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำว่า “ไม่” มาใช้ซ้ำๆ แต่เปลี่ยนคำกริยาที่ตามหลัง “ไม่” ให้แตกต่างกันไป โดยคำกริยา “รู้จัก ได้ รู้ มี ดี” ดังกล่าวนี้จัดเป็นชุดกริยาที่มีความหมายเป็นไปในแนวทางเดียวกันและเมื่อนำมาวางร่วมกัน “ไม่” จึงหมายถึงการปฏิเสธการศึกษา การไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา อีกทั้งมีการซ้ำคำ “ไม่มี” โดยเพิ่มคำขยายหลัง “ไม่มี” ที่เป็นคำนามความหมายลักษณะเดียวกัน ใน “ไม่มีการเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ไม่มีการแก้ปัญหา ไม่มีการศึกษา” จึงเป็นการเพิ่มพลังทางความหมายของการปฏิเสธการศึกษาให้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นการใช้คำซ้ำในข้อความนี้จึงช่วยสื่อความคิด เน้นย้ำใจความสำคัญได้แจ่มชัดมาก ผู้อ่านจะสามารถรับรู้วัตถุประสงค์ที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อได้เป็นอย่างดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงหลักปฏิบัติที่พุทธศาสนิกชนควรยึดถือและนำไปใช้ในชีวิตโดยนำเสนอในรูปแบบของการซ้ำคำเพื่อขยายความหมายดังนี้

> เป็นอันว่าบัดนี้เรามี “หลักชาวพุทธ” ซึ่งตั้งขึ้นไว้เป็นหลัก**ที่มั่น**...หลักนั้น**เป็นที่ตั้งตัว**ขึ้นมา แล้ว**เป็นที่ยึด เป็นที่ยัน** ถ้าหย่อนลงมา ก็**เป็นที่เกาะ ที่เหนี่ยว ที่อิง ที่พิง** จะใช้**เป็นที่ผูกโยง**ไว้ หรือเชื่อมต่อให้ถึงกันก็ได้ ...
>
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 51)

ตัวอย่างข้างต้นมีการซ้ำคำ “ที่” กับ “เป็นที่” เพื่อสื่อความในลักษณะของการอธิบายขยายความการยึดมั่นในหลักชาวพุทธให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น กล่าวคือ จะเห็นได้ว่า คำหรือกลุ่มคำ “มั่น ตั้งตัว ยึด ยัน เกาะ เหนี่ยว อิง พิง ผูกโยง” ที่ปรากฏหลัง“ที่” กับ “เป็นที่” นั้น มีความหมายที่สื่อความเป็นไปในทำนองเดียวกัน เมื่อนำมาวางใกล้กันเช่นนี้จะช่วยขยายความให้ใจความสำคัญเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ในเนื้อความที่อธิบายความปรารถนาสิ่งบำเรอปรนเปรอของมนุษย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอด้วยกลวิธีการซ้ำคำไว้ดังนี้

> ความปรารถนาสิ่งบำรุงบำเรอปรนเปรอตัวตน ซึ่งแสดงออกเป็นแรงจูงใจใฝ่เสพใฝ่บริโภค แรงจูงใจประเภทนี้**ไม่คำนึง ไม่ใส่ใจและไม่พิจารณา**ว่า สิ่งที่พบเห็นเกี่ยวข้องต้องการการนั้นจะมีคุณค่าเป็นประโยชน์แก่ชีวิตจริง**หรือไม่** เกิดโทษแก่ชีวิต**หรือไม่** จะส่งเสริมคุณภาพชีวิต**หรือไม่** หรือว่าจะช่วยให้เกิดการพัฒนานำไปสู่จุดหมายที่ดีงาม**หรือไม่** มองแค่ว่า**ถูกตา ถูกหู ถูกจมูก ถูกลิ้น ถูกกาย ถูกใจ** ก็**อยากจะได้จะเอา อยากเสพอยากบริโภค** รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสที่ตื่นเต้นเร้าอินทรีย์ เห็น**เขามี เขาใช้ เขาบริโภค ก็อยากมี อยากใช้ อยากบริโภค**อย่างนั้นบ้าง...
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 10)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้การซ้ำคำหลายแห่ง คือ ซ้ำคำว่า “ไม่” ซ้ำคำว่า “หรือไม่” ซ้ำคำว่า “ถูก” ซ้ำคำว่า “อยาก” และซ้ำคำว่า “เขา” คำแต่ละคำที่ปรากฏในข้อความล้วนช่วยสื่อความหมายและช่วยเน้นย้ำสารที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอได้เป็นอย่างดี และสังเกตเห็นได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยมใช้กลวิธีการซ้ำคำเพื่อแจกแจงหรืออธิบายรายละเอียดให้ข้อความขยายชัดเจน การซ้ำคำคำหนึ่งนั้น มักจะปรากฏร่วมกับคำขยายมาเสริมต่อกันไปเป็นชุดคำ และคำขยายหลังคำที่ซ้ำกันนี้มักเป็นคำที่มีความหมายหรือมีบางส่วนที่สัมพันธ์กันเป็นชุดคำ เช่น ซ้ำคำว่า “ไม่” ตามด้วยคำขยายที่เป็นคำกริยาอธิบายความให้ชัดเจนว่า “ไม่คำนึง ไม่ใส่ใจ ไม่พิจารณา” ซ้ำคำว่า “ถูก” มีคำขยายเป็นคำนามที่เป็นส่วนประกอบของร่างกายตามมาเป็นชุดคำ คือ “ถูกตา ถูกหู ถูกจมูก ถูกลิ้น ถูกกาย ถูกใจ” ซ้ำคำว่า “อยาก” มีคำขยายที่เป็นคำกริยามาเสริม คือ “อยากจะได้จะเอา อยากเสพ อยากบริโภค อยากมี อยากใช้” ซ้ำคำว่า “เขา” ตามด้วยกริยามาต่อท้าย คือ “เขามี เขาใช้ เขาบริโภค”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายและสื่อความหมายโดยใช้การซ้ำคำเพื่อแจกแจงรายละเอียดส่วนประกอบที่เรียกว่าตัวตนหรือขันธ์ 5 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อพิจารณาตามความจริงแยกให้เป็นส่วนๆ ได้อย่างนี้แล้ว พึงสอนตัวเองว่า “นี่แน่ะเธอเอ๋ย ก็ที่**โกรธ**เขาอยู่นะ**โกรธ**อะไร **โกรธผม** หรือ **โกรธขน** หรือ**โกรธหนัง โกรธเล็บ โกรธกระดูก โกรธธาตุดิน โกรธธาตุน้ำ โกรธธาตุไฟ โกรธธาตุลม** หรือ**โกรธรูป โกรธเวทนา โกรธสัญญา โกรธสังขาร โกรธวิญญาณ หรือโกรธ**อะไรกัน”

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 19)

จากข้อความข้างต้นมีการนำคำว่า “โกรธ” มาซ้ำกันหลายครั้ง ความหมายของข้อความคือ ต้องการให้มนุษย์ลดความโกรธที่มีขึ้นในใจ เพราะในความเป็นจริงแล้วสิ่งหรือคนที่เราโกรธไม่มีตัวไม่มีตนเลย ดังนั้นเมื่อเราโกรธใคร ก็เท่ากับเราโกรธสิ่งที่ไม่มีตัวตน เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ จากการวิเคราะห์ข้อความนี้พบว่าการซ้ำคำว่า “โกรธ” นั้น ผู้ประพันธ์ไม่ได้ต้องการเน้นย้ำ “โกรธ” ให้น้ำหนักหรือเพิ่มทวีความขึ้นเลย หากแต่เป็นเพียงการซ้ำเพื่อแจกแจงรายละเอียดหรือขยายความโดยการแจกแจงให้เห็นภาพของส่วนประกอบของทุกสิ่งเท่านั้น โดยคำที่ตามหลัง “โกรธ” เป็นคำนามที่มีความหมายในเชิงส่วนประกอบต่างๆ ที่รวมกันเป็นรูปตัวตน คือ “ผม ขน หนัง เล็บ กระดูก ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ” คำนามที่ตามหลัง “โกรธ” สามารถจัดเป็นชุดกลุ่มคำนามที่มีความหมายบางประการร่วมกันได้ นั่นคือคำนามที่หมายถึง ขันธ์ 5 นั่นเอง แสดงให้เห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นนักประพันธ์ที่มีความสามารถในด้านการใช้ภาษาเป็นอย่างดียิ่ง เพราะท่านมักนำคำในหมวดหมู่เดียวกันมาอธิบายขยายความกันและกันให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากขึ้น

การซ้ำเพื่อสื่อความหมายแบบขยายความนั้น นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะใช้คำคำเดียวมาซ้ำแล้ว ท่านยังใช้กลุ่มคำมาซ้ำเพื่อสื่อความหมายแบบขยายความอีกด้วย เช่น การนำกลุ่มคำ “ก็ดี” มาซ้ำกันที่ท้ายประโยค เพื่ออธิบายเนื้อความที่เป็นกลุ่มเดียวกัน และเสริมความแก่กันทำให้เด่นขึ้นมา ธเนศ เวศร์ธาดา (2533: 321) เรียกลักษณะของข้อความ “...ก็ดี...ก็ดี” ที่มีคำ “ก็ดี” ซ้ำๆ กันนี้ว่า “กระสวนประโยค” ที่ใช้เพื่อบรรยายลักษณะหรือการกระทำอันเป็นกลุ่มเดียวกันของสิ่งสิ่งหนึ่ง อีกทั้งเทียบเคียงได้กับประโยคในภาษาบาลีที่จะมีการละรูปประโยคส่วนที่มีข้อความซ้ำกันไว้ เมื่อเวลาแปล จะถือหลักว่าต้องแปลให้สมบูรณ์ ในภาษาไทยจึงมีการผูกประโยคโดยใช้ถ้อยคำซ้ำๆ และใช้ “ก็ดี” เป็นการซ้ำคำที่เป็นคำเชื่อมท้ายข้อความ อีกทั้งทำให้เกิดความโดดเด่นในด้านเสียงและจังหวะที่น่าสนใจ ดังในข้อความที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอธิบายองค์ประกอบของกระบวนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...**การคิดก็ดี ความจงใจเจตนาก็ดี การอยากการปรารถนาก็ดี การเสวยเวทนาก็ดี** เป็นองค์ประกอบอยู่ในกระบวนการแห่งรูปธรรมและนามธรรมฉันใด ความรู้สึกถึงตัวผู้คิดหรือตัวผู้เจตนาเป็นต้น ก็เป็นองค์ประกอบอยู่ในกระบวนธรรมนั้นฉันนั้น และองค์ประกอบเหล่านั้นก็สัมพันธ์โดยอาการเป็นเหตุเป็นปัจจัยสืบทอดต่อกัน...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 99)

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอธิบายองค์ประกอบของกระบวนธรรม โดยใช้กลุ่มคำว่า “ก็ดี” ซ้ำกันเพื่อแจกแจงลักษณะของการกระทำที่เป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่เดียวกัน นั่นคือ “การคิด ความจงใจเจตนา การอยากการปรารถนา การเสวยเวทนา” เมื่อนำมารวมกันแล้วก็คือ องค์ประกอบกระบวนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรมนั่นเอง การซ้ำ “ก็ดี” เชื่อมท้ายกลุ่มคำนามที่แสดงลักษณะของการกระทำเหล่านี้ช่วยสื่อความหมายข้อความให้เข้าใจผู้อ่านเข้าใจสาระสำคัญได้อย่างชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลุ่มคำ “ก็ดี” มาซ้ำกันเพื่อสื่อความหมายถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อการศึกษาไทยดังต่อไปนี้

> การศึกษาจะต้องกล้าเผชิญหน้าความจริง ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องจากสังคมไทย ไม่ว่าโดยฐานะที่**เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่ก็ดี** โดย**เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยก็ดี** โดย**เป็นสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมสังคมไทยก็ดี** โดย**เป็นมรดกและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยก็ดี** โดย**เป็นระบบจริยธรรมที่สังคมไทยได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันมาก็ดี** การศึกษาจะต้องจัดดำเนินการให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นองค์ความรู้และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม
>
> (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 23)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า “ก็ดี” จะปรากฏหลังประโยคที่มีสื่อความหมายถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งข้อความตัวอย่างนี้มีลักษณะของการนำประโยคที่มีความหมายแบบเดียวกันมาวางเพื่อขยายความและอธิบายความในเชิงแจกแจงความหมายของประเด็นหลัก นั่นคือ “ความสำคัญของพระพุทธศาสนา” ให้ละเอียดแจ่มชัดขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้ “ก็ดี” มาซ้ำกันหลายครั้งเมื่อท่านกล่าวถึงการกระทำที่ไม่ช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นหรือเข้าถึงนิพพานได้ด้วยการอธิบายความในลักษณะการเน้นย้ำดังนี้

> **การถือไม่กินปลาไม่กินเนื้อก็ดี การประพฤติเป็นชีเปลือยก็ดี ความมีศีรษะโล้นก็ดี การมุ่นมวยผมเป็นชฎาก็ดี การอยู่คลุกฝุ่นธุลีก็ดี การนุ่งห่มหนังเสืออันหยาบกร้านก็ดี การบูชาไฟก็ดี การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็นเทวดาก็ดี การบำเพ็ญตบะต่างๆ มากมายในโลกก็ดี พระเวทก็ดี การบวงสรวงสังเวยก็ดี การบูชายัญก็ดี การจำพรตตามฤดูก็ดี** จะชำระสัตว์ผู้ยังข้ามไม่พ้นความสงสัย ให้บริสุทธิ์ได้ก็หาไม่
>
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 12)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้กลุ่มคำ “ก็ดี” มาซ้ำและขยายความกัน “ก็ดี” นำมาวางเชื่อมท้ายประโยคที่มีลักษณะหรือการกระทำอันเป็นกลุ่มเดียวกัน ซึ่งหมายถึง การกระทำบางอย่างที่ไม่ทำให้บรรลุนิพพานหรือการหลุดพ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำ “ก็ดี” เพื่อบรรยายการกระทำเหล่านี้ในรูปของการแจกแจงและขยายความให้ประโยคสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกัน

กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายขยายความนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักนำเสนอในรูปแบบของการนำคำคำเดียวและกลุ่มคำมาซ้ำกันเพื่อขยายความในลักษณะของการแจกแจง โดยจะเห็นได้ชัดในรูปภาษาของการนำคำเดียวมาซ้ำกันและนำอื่นๆ ทั้งคำนาม คำกริยาที่มีความหมายในหมวดหมู่เดียวกันหรือความหมายใกล้เคียงกัน ที่เรียกว่า คำสัมพันธ์กันมาวางขยายหลังการซ้ำคำหนึ่งๆ เพื่อเป็นการขยายความในรูปแบบของการแจกแจงรายละเอียดความหมายของสิ่งที่ท่านต้องการนำเสนอแก่ผู้อ่านมีความละเอียดชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งท่านก็ยังนำ

จากการศึกษากลวิธีการซ้ำที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้งในรูปแบบโครงสร้างภาษาของการซ้ำคำเดียว การซ้ำกลุ่มคำ และการซ้ำโครงสร้าง ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการซ้ำเพื่อช่วยในการสื่อความหมายในลักษณะ 2 ประการ คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประการแรก เพื่อเน้นย้ำความและสารสำคัญที่ต้องการนำเสนอ กล่าวคือ เป็นการนำรูปภาษามาซ้ำเพื่อการเน้นย้ำความและใจความสำคัญบางประการให้ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อเพิ่มน้ำหนักของข้อความให้เด่นทั้งทางด้านเสียงและความหมายทำให้เห็นน้ำเสียงของการเน้นย้ำที่ผู้อ่านจะสามารถสื่อจินตภาพได้เข้าใจชัดเจน

ประการที่สอง เพื่อขยายความในลักษณะแจกแจงรายละเอียดใจความสำคัญของข้อความโดยการนำคำที่มีหมวดหมู่หรือความหมายใกล้เคียงกันมาเสริมในข้อความเพื่อให้สารที่ต้องการสื่อแจ่มชัดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถสร้างสรรค์งานประพันธ์ที่ทรงคุณค่าด้วยกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน สาระสำคัญที่ท่านต้องการนำเสนอมาสู่ผู้อ่านผ่านการเลือกสรรค์รูปแบบภาษาอย่างมีศิลปะทำให้ผลงานประพันธ์ของท่านมีคุณค่าทั้งในด้านสาระความรู้ทางพระพุทธศาสนาและยังมีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์ควบคู่อีกด้วย

2.2 กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก

การซ้อนคำเป็นกลวิธีทางภาษารูปแบบหนึ่งในการสร้างสรรค์คำขึ้นใช้เพื่อให้มีความหลากหลายและเพื่อช่วยสื่อความหมายให้ชัดเจน การซ้อนคำถือเป็นกลวิธีทางภาษาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยการซ้อนคำในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ในความหมายกว้างตาม ราตรี ธันวารชร (2534: 22) ซึ่งได้กล่าวถึงการซ้อนคำไว้ว่า

> การซ้อนคำในภาษาไทยเป็นขบวนการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาวิธีหนึ่ง หมายถึง การนำคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่สองหน่วยขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละหน่วยนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย...เมื่อรวมหน่วยตามความสัมพันธ์ด้านความหมายแล้ว จะกลายเป็นคำคำเดียวกัน หรือกลุ่มคำเดียวกัน

ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้นิยามการซ้อนคำดังกล่าวจะครอบคลุมลักษณะการซ้อนคำที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลของการซ้อนคำช่วยให้เกิดการสื่อความที่ชัดเจนมีน้ำหนัก กินความกว้างและมีลักษณะของภาษาวรรณศิลป์ที่ไพเราะน่าฟัง จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าการซ้อนคำที่ปรากฏมักเป็นการซ้อนคำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่มุ่งเน้นการสื่อความหมายคำที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก กล่าวคือ เมื่อท่านต้องการสื่อความหรืออธิบายขยายความถึงอารมณ์และความรู้สึกบางประการให้แจ่มชัด ท่านก็มักจะคำทั้งที่เป็นคำเดี่ยว คำประสม คำซ้อน หรือแม้แต่กลุ่มคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกันมาวางซ้อนๆ กันเพื่อช่วยสื่อความหมายของอารมณ์ความรู้สึกสิ่งที่ท่านต้องการสื่อให้แจ่มชัด

คำว่า อารมณ์ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความรู้สึก ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะขออธิบายรายละเอียดความหมายของคำสองคำนี้ เพื่อสื่อความเข้าใจเบื้องต้นดังนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1367) ได้นิยามคำว่า อารมณ์ ไว้ว่าหมายถึง สิ่งที่ยึดหน่วงจิตโดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หรือความรู้สึกทางใจที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้า เช่น อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ อารมณ์ดี อารมณ์ร้าย เป็นต้น

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงความหมายของอารมณ์ไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (2548: 350) ไว้ว่า อารมณ์ หมายถึง เครื่องยึดหน่วงของจิต, สิ่งที่จิตยึดหน่วง, สิ่งที่ถูกรู้หรือถูกรับรู้ ได้แก่ อายตนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์; ในภาษาไทยความหมายเลือนไปเป็นความรู้สึกหรือความเป็นไปแห่งจิตใจในขณะหรือช่วงเวลาหนึ่งๆ เช่นว่า อย่าทำตามอารมณ์ วันนี้อารมณ์ดี อารมณ์เสีย เป็นต้น

เมื่อพิจารณาการนิยามความหมายคำว่าอารมณ์ของผู้รู้ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า อารมณ์ ก็คือ ความรู้สึกทางใจนั่นเอง สอดคล้องกับที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวตอนท้ายของการนิยามคำว่าอารมณ์ว่าในภาษาไทยคำว่าอารมณ์มีความหมายเลือนไปเป็นความรู้สึกแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดโดยอ้างอิงแนวคิดดังกล่าวและสรุปว่าอารมณ์กับความรู้สึกมีความหมายที่เป็นไปในทำนองเดียวกันซึ่งหมายถึง ภาวะทางใจที่เปลี่ยนไปตามสิ่งเร้า เช่น อารมณ์ความรู้สึกดีใจ อารมณ์ความรู้สึกเสียใจ อารมณ์ความรู้สึกโกรธ เป็นต้น

อารมณ์ความรู้สึกของคนเรานั้นมีหลากหลายลักษณะ นักจิตวิทยาได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อารมณ์ความรู้สึกด้านบวก ได้แก่ รัก ชอบ ความยินดี พอใจ อารมณ์ขัน เป็นต้น และอารมณ์ความรู้สึกด้านลบ ได้แก่ เศร้า วิตกกังวล ความโกรธ หวาดระแวง เป็นต้น (ลิขิต กาญจนาภรณ์, 2543: 72) ผู้วิจัยพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้วยวิธีการซ้อนคำได้อย่างมีศิลปะ การซ้อนคำที่ท่านนำเสนอเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกนั้น ท่านเลือกสรรถ้อยคำมาใช้อย่างพิถีพิถัน ทุกถ้อยคำที่นำมาเรียงร้อยกันเพื่อสื่อความหมายเกิดให้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพในจิตใจแก่ผู้อ่านเข้าใจและรับรู้ได้อย่างแจ่มชัด กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ผู้วิจัยขอนำเสนอโดยแบ่งตามลักษณะอารมณ์ความรู้สึก 2 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก

อารมณ์ความรู้สึกด้านบวก คือ ภาวะความรู้สึกทางใจที่ทำให้เกิดความสุข เช่น รัก ชอบ ความยินดี พอใจ อารมณ์ขัน เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในกลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก โดยนำกลุ่มคำที่มีความหมายที่เป็นไปในทำนองเดียวกันมาวางเรียงซ้อนกันเพื่อสื่อความหมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> การพัฒนาในขั้นจิตวัฒนะจะทำให้คนมีจิตใจที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น เมตตากรุณา ศรัทธา ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น มีสมรรถภาพ เป็นจิตใจที่**เข้มแข็งมั่นคง ขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบ**และมีสุขภาพ เพราะ**สงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบาน**มีความสุข
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 10)

จากตัวอย่างข้างต้นพบการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวกที่มีลักษณะของการนำคำมาวางซ้อนกันจนเป็นกลุ่มคำขนาดยาว แต่ละคำมีความหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ไปในทางเดียวกัน คือ “เข้มแข็งมั่นคงขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบ” ซึ่งมีคำว่า “เข้มแข็ง” *ก.* หมายถึง แข็งแรงในการงาน, ขยันขันแข็ง, ไม่ย่อท้อหวั่นไหว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 198) คำว่า “มั่นคง” *ว.* หมายถึง แน่นหนาและทนทาน ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) คำว่า “ขยัน” *ก.* หมายถึง ทำการงานอย่างแข็งขันไม่ปล่อยปละละเลย, ทำหรือประพฤติเป็นปรกติสม่ำเสมอ, ไม่เกียจคร้าน; แข็งแรง, เข้าที (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 166) คำว่า “อดทน” *ก.* หมายถึง บึกบึน, ยอมรับสภาพความยากลำบาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1322) คำว่า “มีสติ” *ก.* หมายถึง มีความรู้สึก, ความรู้สึกตัว มีความรู้สึกผิดชอบ มีความระลึกได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1115) และคำว่า “รู้จักรับผิดชอบ” หมายถึง ยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรือที่อยู่ในความดูแลของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 944)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างข้างต้นเป็นการนำคำมาซ้อนกันเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้าน บวก คือ “เข้มแข็งมั่นคงขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบ” ซึ่งเป็นการรวมกันของคำกริยาหลายๆ คำ และปรากฏคำวิเศษณ์ “มั่นคง” มารวมด้วยอีกหนึ่งคำ หากพิจารณาความหมายโดยรวมแล้ว กลุ่มคำเหล่านี้ เป็นกลุ่มคำที่มาขยาย หน่วยนามหลัก คือ “จิตใจที่มีคุณภาพ” ซึ่งช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นภาพอาการของจิตว่าจะมีคุณภาพและสมรรถภาพที่ดีได้นั้นจะต้องมีลักษณะอาการเป็นเช่นไร

การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวกอีกกลุ่มคำหนึ่ง คือ “สงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบาน” เกิดจากการเรียงต่อกันของคำว่า “สงบ” *ก.* หมายถึง ระงับ, หยุดนิ่ง, กลับเป็นปรกติ, ปราศจากสิ่งรบกวน, ไม่กำเริบ, ไม่วุ่นวาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1113) คำว่า “สบาย” *ว.* หมายถึง อยู่ดีกินดี, เป็นสุขกายสุขใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1122) คำว่า “ผ่อนคลาย” *ว.* หมายถึง ลดความตึงเครียด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 729) คำว่า “เอิบอิ่ม” มาจากคำว่า “อิ่มเอิบ” *ว.* หมายถึง แช่มชื่น, สดชื่น, ปลาบปลื้ม, สบายใจมาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1375) คำว่า “ผ่องใส” *ว.*หมายถึง สุกใส, บริสุทธิ์, แจ่มใส, มีน้ำมีนวล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728) คำว่า “สดชื่น” *ว.* หมายถึง ใหม่และบริสุทธิ์ทำให้เบิกบานใจและกระปรี้กระเปร่าขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1114) คำว่า “เบิกบาน” *ว.* หมายถึง แช่มชื่น, สดใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 638) จะเห็นว่าคำทุกคำที่นำมาวางเรียงเมื่อพิจารณาในด้านความหมายแล้วจัดเป็นกลุ่มของคำที่ให้ความหมายในแง่ของความสุขสบาย หรือเป็นคำสื่ออารมณ์ความรู้สึกในทางบวกนั่นเอง

ลักษณะของการใช้ชุดกลุ่มคำ “สงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบาน” ดังกล่าวนี้จะสังเกตได้ว่าเป็นการนำคำเดี่ยว คำประสม คำซ้อน และกลุ่มคำ ซึ่งโดยมากเป็นคำวิเศษณ์สื่ออารมณ์มาวางต่อกัน เป็นชุดของคำที่มีความหมายไปในทางเดียวกัน แต่จากตัวอย่างนี้มีคำ “สงบ” ซึ่งเป็นคำกริยามาปรากฏร่วมด้วย แต่ปรากฏในลักษณะคำประสม ที่รวมกับคำ “สบาย” เป็นคำ “สงบสบาย” ซึ่งหากพิจารณาในแง่ความหมายก็ถือว่าจัดอยู่ในกลุ่มคำวิเศษณ์ด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าคำสื่ออารมณ์ที่ใช้ในตัวอย่างนี้ แต่ละคำที่ประกอบรวมกันล้วนมีความหมายในทางบวกทั้งสิ้น ซึ่งกลวิธีการซ้อนคำรูปแบบนี้เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดมากๆ ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) การใช้ชุดคำลักษณะนี้ช่วยในการสื่อความและขยายความให้ข้อความที่นำเสนอให้ชัดเจน แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เมื่อมีเมตตา จิตใจย่อม**สุขสบาย แช่มชื่นผ่องใส ปลอดโปร่งและกว้างขวาง** เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เมตตาจึงเป็นกุศลสติทำให้ใจอยู่กับสิ่งที่กำลังเกี่ยวข้องหรือต้องทำ...
>
> (กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531: 36)

จากตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก คือ “สุขสบาย แช่มชื่นผ่องใส ปลอดโปร่งและกว้างขวาง” ซึ่งหากสังเกตแล้วจะพบว่าลักษณะของโครงสร้างคำนั้นจะเป็นชุดกลุ่มคำที่เกิดจากคำเดี่ยว คำประสม คำซ้อนที่มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน มาวางเรียงซ้อนกัน ถือเป็นการนำชุดคำหมวดหมู่เดียวกันมาอธิบายขยายความ “จิตใจที่มีเมตตา” ให้แจ่มชัด ช่วยสื่อความหมายที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ “สุขสบาย แช่มชื่นผ่องใส ปลอดโปร่งและกว้างขวาง” ประกอบด้วย คำว่า “สุข” *น.* หมายถึง สบายกายสบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1201) คำว่า “สบาย” *ว.* หมายถึง อยู่ดีกินดี, เป็นสุขกายสุขใจ มักใช้เข้าคู่กับคำ สุข เป็น สุขสบาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1122) คำว่า “แช่มชื่น” *ว.* หมายถึง มีสีหน้าแจ่มใสเบิกบาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 373) คำว่า “ผ่องใส” *ว.* หมายถึง สุกใส, บริสุทธิ์, แจ่มใส, มีน้ำมีนวล, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728) คำว่า “ปลอดโปร่ง” *ว.*หมายถึง ผ่องใสปราศจากความขุ่นมัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 676) คำว่า “กว้างขวาง” *ก.* หมายถึง แผ่ออกไปมาก, ใหญ่โต, รู้จักคนมากและมีคนรู้จักมาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 83) ในที่นี้คำว่า “กว้างขวาง” อาจจะไม่ได้มีความหมายเหมือนกับกลุ่มคำทั้งหลายข้างต้นที่สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึก เพราะ “กว้างขวาง” เป็นลักษณะของภาพ หรือ ปริมาณ แต่มีความหมายในส่วนที่ว่า “แผ่ออกไปมาก” ซึ่งหากวิเคราะห์แล้ว ก็ยังถือว่ามีส่วนที่เชื่อมโยงกลุ่มเข้าพวกได้และจัดเป็นคำที่สื่อความหมายด้านบวกด้วย

> นอกจากนั้น เมื่อจิตใจ**สงบมั่นคงแน่วแน่**มีสมาธิแล้ว ก็จะอยู่ในภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบกวนของความเศร้าหมองขุ่นมัวความเร้าร้อนสับสนวุ่นวายต่างๆ จึงเป็นจิตที่ **ปลอดโปร่ง เบาสบาย เบิกบาน สดชื่น ผ่องใส เป็นสุข**
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 25-26)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างพบว่ามีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก คือ “สงบมั่นคงแน่วแน่” ซึ่งเป็นคำที่มาขยาย “จิตใจ” สื่อความหมายของสภาพจิตใจที่ดี แยกวิเคราะห์คำได้ดังนี้ “สงบ” *ก.* หมายถึง ระงับ, หยุดนิ่ง, กลับเป็นปรกติ, ปราศจากสิ่งรบกวน, ไม่กำเริบ, ไม่วุ่นวาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1113) “มั่นคง” *ว.* หมายถึง แน่นหนาและทนทาน, ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) “แน่วแน่” *ว.* หมายถึง อาการที่ใจมุ่งมั่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, แน่แน่ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 599)

นอกจากนี้ยังมีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก คือ “ปลอดโปร่ง เบาสบาย เบิกบาน สดชื่น ผ่องใส เป็นสุข” ซึ่งหากแยกวิเคราะห์ความหมายของแต่ละคำที่นำมาประกอบเรียงกันจะพบว่าคำทุกคำมีความหมายบางอย่างร่วมกัน ใกล้กัน ดังนี้ คำว่า “ปลอดโปร่ง” *ว.* หมายถึง ผ่องใสปราศจากความขุ่นมัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 676) คำว่า “เบาสบาย” มาจากการรวมกันของคำ “เบา” *ว.* หมายถึง มีน้ำหนักน้อย, ย่อมเยา, ค่อย, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 637) กับคำว่า “สบาย” *ว.* หมายถึง อยู่ดีกินดี, เป็นสุขกายสุขใจ มักใช้เข้าคู่กับคำ สุข เป็น สุขสบาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1122) ดังนั้น “เบาสบาย” จึงเป็นคำประสมที่มีความหมายที่ว่า ลักษณะอาการที่มีความสุข ไม่หนักกายหนักใจ คำว่า “เบิกบาน” *ว.*หมายถึง แช่มชื่น, สดใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 638) คำว่า “สดชื่น” *ว.* หมายถึง ใหม่และบริสุทธิ์ทำให้เบิกบานใจและกระปรี้กระเปร่าขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1114) คำว่า “ผ่องใส” *ว.*หมายถึง สุกใส, บริสุทธิ์, แจ่มใส, มีน้ำมีนวล, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728) คำว่า “เป็นสุข” มาจาก “สุข” *น.* หมายถึง สบายกายสบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1201) “เป็นสุข” *ก.* เป็นกลุ่มคำที่หมายถึง มีความสบายกายสบายใจ

จะเห็นได้ว่าการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวกข้างต้น คือ “ปลอดโปร่ง เบาสบาย เบิกบาน สดชื่น ผ่องใส เป็นสุข” เป็นการวางเรียงกันของคำที่มีความหมายเป็นไปในทางเดียวกัน และเป็นส่วนอธิบายขยายความ “สภาพจิตที่ดี” ให้ละเอียดชัดเจน และจะเห็นได้ว่าคำต่างๆ ที่นำมาวางเรียงกันนั้นมีโครงสร้างทั้งแบบคำเดี่ยวๆ คำประสม คำซ้อน หรือกลุ่มคำ กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยใช้คำที่มีความหมายในแบบเดียวกันนี้ เป็นการเพิ่มความ ขยายความคำหลักให้ผู้อ่านสามารถรับสารได้อย่างชัดเจน ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในเวลาที่จะทำนี้ จิตใจของเราเป็นอย่างไร เราทำด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว มุ่งร้ายต่อใคร ทำด้วยความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หรือทำด้วยเมตตามีความปรารถนาดี ทำด้วยศรัทธา ทำด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบ เป็นต้น และในขณะที่ทำสภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร เร่าร้อน กระวนกระวาย ขุ่นมัว เศร้าหมอง หรือว่ามีจิตใจที่**สงบ ร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข เอิบอิ่ม ผ่องใส** (สมาธิ)

(ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 28)

ตัวอย่างข้างต้นคำว่า “สงบ ร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข เอิบอิ่ม ผ่องใส” เป็นชุดกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวกที่มีความหมายถึงสภาพจิตใจที่ดี ไม่วุ่นวาย โดยมีการใช้คำต่างๆ ที่มีความหมายเป็นไปในแบบเดียวกัน มาวางเรียงกัน คือ คำว่า “สงบ” *น.* หมายถึง ระงับ, หยุดนิ่ง, ปราศจากสิ่งรบกวน, ไม่กำเริบ, ไม่วุ่นวาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1113) คำว่า “ร่าเริง” *ว.* หมายถึง สนุกสนาน, เบิกบานใจ, ยิ้มแย้มแจ่มใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 946) คำว่า “เบิกบาน” *ว.*หมายถึง แช่มชื่น, สดใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 638) คำว่า “เป็นสุข” มาจาก “สุข” *น.* หมายถึง สบายกายสบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1201) “เป็นสุข” จึงเป็นกลุ่มคำที่หมายถึง มีความสบายกายสบายใจ คำว่า “เอิบอิ่ม” มาจากคำว่า “อิ่มเอิบ” *ว.* หมายถึง แช่มชื่น, สดชื่น, ปลาบปลื้ม, สบายใจมาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1375) คำว่า “ผ่องใส” *ว.*หมายถึง สุกใส, บริสุทธิ์, แจ่มใส, มีน้ำมีนวล, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 728)

เมื่อใจโน้มไปในทางที่จะมองเห็นกันเป็นเหยื่อหรือเป็นผู้แข่งแย่ง ครุ่นใฝ่อยู่กับการแสวงหาสิ่งเสพเสวยและหวงแหนปกป้องกามส่วนที่ตนจะได้หรือที่เป็นของตน ความหวาดระแวงริษยาข่มเหงกันก็เป็นไปได้มากในสภาพเช่นนั้น โอกาสที่มนุษย์จะรู้จักปีติสุขอย่างประณีต แม้แต่เพียงความสุขอย่างง่ายๆ เช่น ความซาบซึ้งในไมตรีจิตมิตรภาพและน้ำใจเมตตาต่อกัน การได้ความ**เอิบอิ่มสดชื่นเบิกบานเยือกเย็น**ใจในบรรยากาศสงบร่มรื่นด้วยจิตที่เปิดออกรับรู้ความงามของธรรมชาติ เป็นต้น ก็หาได้ยาก...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 78)

จากตัวอย่างมีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก คือ “เอิบอิ่มสดชื่นเบิกบานเยือกเย็น” ซึ่งเกิดจากการนำคำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเป็นไปในทางเดียวกันหลายคำมาวางเรียงต่อกันเป็นชุดกลุ่มคำขนาดยาว โดยประกอบด้วยคำว่า “เอิบอิ่ม” มาจากคำว่า “อิ่มเอิบ” *ว.* หมายถึง แช่มชื่น, สดชื่น, ปลาบปลื้ม, สบายใจมาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1375) คำว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“สดชื่น” ว. หมายถึง ใหม่และบริสุทธิ์ทำให้เบิกบานใจและกระปรี้กระเปร่าขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1114) คำว่า “เบิกบาน” ว. หมายถึง แช่มชื่น, สดใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 638) คำว่า “เยือกเย็น” ว. หมายถึง มีจิตใจหนักแน่น ไม่ฉุนเฉียวโกรธง่าย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 916) ชุดกลุ่มคำสื่ออารมณ์ความรู้สึกในทางบวกชุดนี้ ให้ความหมายถึงความรู้สึกที่ดี ความรู้สึกที่เป็สุข

> ศีล เป็นเหมือนการจัดปรับพื้นที่และบริเวณแวดล้อม ให้**สะอาดหมดจดเรียบร้อยราบรื่นแน่นหนามั่นคง** มีสภาพที่พร้อมจะทำงานได้คล่องสะดวก
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 22)

จากตัวอย่างมีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก คือ “สะอาดหมดจดเรียบร้อยราบรื่นแน่นหนามั่นคง” ซึ่งเกิดจากการนำทั้งคำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเป็นไปในทางเดียวกันหลายคำมาวางเรียงต่อกันเป็นชุดกลุ่มคำขนาดยาว โดยประกอบด้วยคำว่า “สะอาด” ว. หมายถึง ไม่สกปรก, หมดจด, ผ่องใส, ไม่มีตำหนิ, บริสุทธิ์, ไม่ทุจริต, (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1155) คำว่า “หมดจด” ว. หมายถึง สะอาด, ผ่องใส, ไม่มีตำหนิ, ไม่ด่างพร้อย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1252) คำว่า “เรียบร้อย” ว. หมายถึง สุภาพ, เป็นระเบียบ, ประณีต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 969) คำว่า “ราบรื่น” ว. หมายถึง เรียบร้อย, ปราศจากอุปสรรคใดๆ(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 953) คำว่า “แน่นหนา” ว. หมายถึง มั่นคง, แข็งแรง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 598) คำว่า “มั่นคง” ว. หมายถึง แน่นหนาและทนทาน, ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวกข้างต้นนี้ มีลักษณะของการขยายความหมายของคำด้วยการใช้คำความหมายคล้ายกันมาซ้ำ มาเน้นย้ำเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

2.2.2 การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ

อารมณ์ความรู้สึกด้านลบ คือ ภาวะความรู้สึกทางใจที่ทำให้เกิดความทุกข์ ได้แก่ เศร้า วิตกกังวล ความโกรธ หวาดระแวง เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในกลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ โดยนำกลุ่มคำที่มีความหมายที่เป็นไปในทำนองเดียวกันมาวางเรียงซ้อนกันเพื่อสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อมีความสุขที่ประณีตกว่าเข้ามาเทียบแล้ว ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่กามสุขจะตกต่ำมีค่าน้อย ดังคำที่ท่านใช้เรียกกามสุข โดยเปรียบเทียบกับฌานสุขว่า กามสุข เป็นปุถุชนสุข (สุขของปุถุชน) เป็นมิฬหสุข (สุขเลอะเทอะหรือสุขหมักหมม) เป็นอนริยสุข (สุขของผู้มิใช่อริยะ) และบรรยายโทษว่าเป็นสิ่งที่มีทุกข์มีความ**อึดอัดข้องขัดคับแค้นและเร่าร้อน**เป็นมิจฉาปฏิปทา คือ ทางดำเนินที่ผิด ตรงข้ามกับ ฌานสุขหรือสุขด้านใน (อัชฌัตตสุข) ซึ่งเป็นเนกขัมมสุข (สุขปลอดจากกาม)...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 28)

จากตัวอย่างพบว่ามีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ คือ “อึดอัดข้องขัดคับแค้นและเร่าร้อน” ซึ่งขยายความหมายของโทษของกามสุขให้เข้าใจชัดเจนขึ้น โดยประกอบด้วยกลุ่มของคำซ้อนที่มีเสียงพยัญชนะซ้ำกันหลายคู่วางเรียงกัน คือ คำว่า “อึดอัด” หมายถึง คับอกคับใจ, ไม่คล่อง, ไม่ปลอดโปร่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1380) คำว่า “ข้องขัด” หมายถึง ขัดข้อง, ติดขัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 174) คำว่า “คับแค้น” หมายถึง ลำบาก, ยากไร้, ฝืดเคือง, ลำบากเพราะถูกบีบคั้นทางใจหรือความเป็นอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 240) คำว่า “เร่าร้อน” หมายถึง กลัดกลุ้มด้วยร้อนใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 967)

จะเห็นได้ว่าชุดกลุ่มคำสื่ออารมณ์ความรู้สึกนี้ เป็นลักษณะของการใช้คำสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ ถึง 4 คู่ แต่คำแต่ละคู่นั้นสื่อความหมายด้านลบ คือ ให้ความรู้สึกไม่เป็นสุข ไม่สบายกายใจ เป็นที่น่าสังเกตว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยมใช้กลวิธีการการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้วยภาษารูปแบบนี้เป็นอย่างมาก เห็นได้จากท่านมักจะบรรยายความหมายหรือสื่อความหมายของข้อความด้วยการนำคำหรือกลุ่มคำที่สื่อไปในทางเดียวกันมาเรียงซ้อนกันหลายๆคำเพื่อเน้นย้ำให้ความหมายนั้นๆ ชัดเจนยิ่งขึ้น

...การเสวยกามสุขอย่าง**หมกมุ่นมัวเมา**จิตใจ**ฝักใฝ่หลงใหลครุ่นคิด**อยู่แต่ในเรื่องการแสวงหาและปรนเปรอตนด้วยสิ่งเสพเสวยต่างๆ มีลักษณะเด่นเช่น เรื่องอาหารและเรื่องทางเพศ ก็มีการกระตุ้นปลุกเร้าให้มี**ความตื่นเต้นความเครียดความกระสับกระส่ายร่ายรนกระวนกระวาย**อย่างเกินเลยกว่าระดับที่เรียกกันว่าเป็นความต้องการตามธรรมชาติของการกินอาหารและการสืบพันธุ์...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 75-76)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นพบการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบถึงสองจุด คือ “หมกมุ่นมัวเมา...ฝักใฝ่หลงใหลครุ่นคิด” ซึ่งมีความหมายโดยรวมว่า คิดหรือลุ่มหลงในเรื่องบางเรื่องซ้ำซาก ซึ่งเมื่อนำคำแต่ละคำมาวิเคราะห์และแยกความหมายจะพบว่าความหมายของบางคำอาจดูไม่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกในทางลบ แต่เมื่อวิเคราะห์ปริบทของคำโดยรวม จะสามารถจัดเข้ากลุ่มคำที่มีความหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้ คำว่า “หมกมุ่น” หมายถึง ฝังใจมุ่งไปทางเดียว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1252) คำว่า “มัวเมา” หมายถึง หลงละเลิง, เมามัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 853) คำว่า “ฝักใฝ่” หมายถึง เอาใจใส่, ผูกพัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 747) คำว่า “หลงใหล” หมายถึง คลั่งไคล้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, เลอะเลือน, มีสติเฟือน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1269) คำว่า “ครุ่นคิด” หมายถึง คิดซ้ำๆ ซากๆ. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 225)

การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบอีกกลุ่มหนึ่ง คือ “ความตื่นเต้นความเครียดความกระสับกระส่ายร่ายรนกระวนกระวาย” ประกอบด้วย คำว่า “ความตื่นเต้น” หมายถึง แสดงอาการลิงโลดด้วยดีใจหรือแปลกใจ, มีความประหม่าเพราะไม่คุ้นเคย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 470) คำว่า “ความเครียด” หมายถึง จัด, อาการที่สมองไม่ได้ผ่อนคลายเพราะคร่ำเคร่งอยู่กับงานจนเกินไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 259) คำว่า “ความกระสับกระส่าย” หมายถึง เร่าร้อนใจทนนิ่งเป็นปรกติไม่ได้, กระวนกระวาย, ทุรนทุราย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 57) คำว่า “ร่ายรน” น่าจะมาจากคำว่า “ร่านรน” ซึ่งประกอบจากคำว่า “ร่าน” หมายถึง อยาก, ใคร่, (มักใช้ในทางกามารมณ์); รีบ, ด่วน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 953) และคำว่า “รน” หมายถึง นิ่งอยู่ไม่ได้, เร่าร้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 924) แต่เหตุที่ใช้ “ร่ายรน” น่าจะเพื่อต้องการนำคำ “ร่าย” สัมผัสกับ “ส่าย” เป็นการสัมผัสพยัญชนะเพื่อความงดงามทางเสียงของคำ คำว่า “กระวนกระวาย” หมายถึง วุ่นวายใจ, แสดงอาการวุ่นวายไม่เป็นสุข. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 55)

การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก “หมกมุ่นมัวเมา...ฝักใฝ่หลงใหลครุ่นคิด” และ “ความตื่นเต้นความเครียดความกระสับกระส่ายร่ายรนกระวนกระวาย” เป็นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบที่เกิดจากการนำกลุ่มคำมาขยายความหมายของการเสพกามสุขที่จะนำผลไม่ดีมาสู่ตน ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำชุดคำขยายมานำเสนอในข้อความสั้นๆ แต่สื่อความหมายและครอบคลุมใจความได้ชัดเจนยิ่งนัก เมื่อผู้อ่านได้อ่านแล้วก็จะรับรู้และเข้าใจได้ชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีข้อสังเกตว่า **ความหดหู่ หงอยเหงา เฉาซึม และความฟุ้งซ่าน**เป็นต้น แม้จะเป็นอกุศล แต่ในภาษาไทยจะเรียกว่า เป็นความชั่ว ก็คงไม่สู้ถนัดปากนัก ในทำนองเดียวกัน กุศลธรรมบางอย่าง เช่น ความสงบผ่อนคลายภายในกายในใจ จะเรียกในภาษาไทยว่าความดี ก็อาจจะไม่สนิททีเดียวนัก นี้เป็นตัวอย่างแง่หนึ่งให้เห็นว่า กุศลและอกุศล กับความดีและความชั่วมิใช่มีความหมายตรงกันแท้ทีเดียว

(กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531: 37)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นพบการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ คือ “ความหดหู่ หงอยเหงา เฉาซึม และความฟุ้งซ่าน” ซึ่งประกอบด้วยคำและกลุ่มคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาวางเรียงต่อกันเพื่อขยายความหมายใจความสำคัญให้เด่นชัดขึ้น ซึ่งคำต่างๆ มีดังนี้ คำว่า “ความหดหู่” หมายถึง ห่อเหี่ยวไม่ชื่นบาน, สลดใจ, อาการที่รู้สึกห่อเหี่ยวไม่ชื่นบาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1240) คำว่า “หงอยเหงา” หมายถึง เปลี่ยวใจไม่กระปรี้กระเปร่า, เหงาหงอย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1238) คำว่า “เฉาซึม” มาจากการรวมกันของคำว่า “เฉา” หมายถึง เหี่ยว, ไม่สดชื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 339) กับคำว่า “ซึม” หมายถึง เหงาหงอยไม่ค่อยพูดจา, ไม่เบิกบาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 381) ดังนั้น “เฉาซึม” จึงหมายถึง ความไม่สดชื่น ไม่เบิกบาน คำว่า “ความฟุ้งซ่าน” หมายถึง ไม่สงบ, พล่านไป, ส่ายไป, (ใช้แก่จิต) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 813) “ความหดหู่ หงอยเหงา เฉาซึม และความฟุ้งซ่าน” เป็นชุดกลุ่มคำสื่ออารมณ์ความรู้สึกในทางลบที่มาขยายความหมายของ“อกุศล” ให้ชัดเจนมากขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำชุดกลุ่มคำนี้มาใช้เพื่อให้ผู้อ่านเห็นและเข้าใจความหมายของอกุศลได้แจ่มชัดมากยิ่งขึ้น

...ถ้ามนุษย์ไม่ยอมหันมาทำความรู้จักกับความสุขฝ่ายนิรามิสไว้และไม่เอาใจใส่ความสุขด้านนี้กันบ้างแล้ว การโลดแล่นทะยานหาแต่กามสุขอย่างเดียวจะนำมนุษย์ไปสู่ความมีชีวิตที่ผิวเผินประกอบด้วย**ความคับแค้นกระวนกระวายเบื่อหน่ายระทมทุกข์**ภายในจิตใจ และการ**แข่งขันแย่งชิงเอารัดเอาเปรียบการเบียดเบียน**ตลอดจนการทำลายล้างระหว่างกัน จนในที่สุดมนุษย์จะพาตนเองและโลกไปสู่ความพินาศ

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 65-66)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ คือ “ความคับแค้นกระวนกระวายเบื่อหน่ายระทมทุกข์” ประกอบด้วยคำว่า “ความคับแค้น” หมายถึง ลำบาก, ยากไร้, ฝืดเคือง, ลำบากเพราะถูกบีบคั้นทางใจหรือความเป็นอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 240) คำว่า “กระวนกระวาย” หมายถึง วุ่นวายใจ, แสดงอาการวุ่นวายไม่เป็นสุข. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 55) คำว่า “เบื่อหน่าย” มาจากการซ้อนคำว่า “เบื่อ” ที่หมายถึง รู้สึกอิดหนาระอาใจ เหนื่อยหน่าย หรือไม่อยาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 639) กับคำว่า “หน่าย” หมายถึง เบื่อ, จืดจาง, คลายจากความพัวพัน, คลายจากความรัก, มักใช้เข้าคู่กับคำ เบื่อ เป็น เบื่อหน่าย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1250) กลุ่มคำว่า “ระทมทุกข์” มาจากคำว่า “ระทม” หมายถึง เจ็บช้ำระกำใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 932) รวมกับคำว่า “ทุกข์” หมายถึง ความยากลำบาก, ความไม่สบายกายไม่สบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 533) “ความคับแค้นกระวนกระวายเบื่อหน่ายระทมทุกข์” เป็นการซ้อนกันของคำที่มีความหมายในทำนองเดียวกันเพื่อมาขยาย “ชีวิตที่มีกามสุข” ให้กระจ่างชัดเจนขึ้น

การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบอีกกลุ่มหนึ่งที่ปรากฏในข้อความ คือ “แข่งขันแย่งชิงเอารัดเอาเปรียบการเบียดเบียน” ประกอบด้วย คำว่า “แข่งขัน” หมายถึง ชิงเอาชนะเพื่อรางวัล, ขันสู้เอาชนะกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 206) คำว่า “แย่งชิง” หมายถึง ยึดถือเอาทรัพย์หรือประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 917) คำว่า “เอารัดเอาเปรียบ” หมายถึง รู้มาก, พยายามให้ได้ประโยชน์มากกว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1396) คำว่า “การเบียดเบียน” หมายถึง ทำให้เดือดร้อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 639) คำสื่ออารมณ์ความรู้สึกในทางลบนี้เมื่อพิจารณาแล้ว สามารถจัดเป็นกลุ่มคำที่นำมาขยาย “ชีวิตที่มีกามสุข” ให้ชัดเจนขึ้น ลักษณะการใช้ภาษารูปแบบนี้เป็นการอธิบายขยายความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางเดียวกันมา มาวางเรียงติดกันเพื่อเน้นย้ำขยายความให้ละเอียดชัดเจนขึ้น

> ความยึดถือในภาพตัวตน/อัตตานั้น เรียกว่า อัตตทิฏฐิ เมื่อมนุษย์มีอัตตทิฏฐิ ยึดติดอยู่กับภาพอัตตา/ตัวตนแล้ว ภาพอัตตา/ตัวตนนั้นก็จะกั้นบังเขาไม่ให้เห็นสภาวธรรม หรือเห็นบิดเบือนผิดเพี้ยนไป ทำให้**คับแคบ จำกัด ไม่โปร่งโล่งเป็นอิสระ** เป็นที่มาของทุกข์ ทั้งทุกข์ในใจคน และทุกข์จากการเบียดเบียนกันในสังคม
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่) 2551: 107)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ คือ “คับแคบ จำกัด ไม่โปร่งโล่งเป็นอิสระ” ซึ่งเป็นการนำคำเดี่ยว คำซ้อนและกลุ่มคำมารวมกันเกิดเป็นชุดของคำที่ในความหมายในทางลบ คำว่า “คับแคบ” หมายถึงไม่กว้างขวางพอ, ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 241) คำว่า “จำกัด” หมายถึง กำหนดหรือขีดคั่นไว้โดยเฉพาะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 307) กลุ่มคำว่า “ไม่โปร่งโล่งเป็นอิสระ” หมายถึง ไม่แจ่มใจ ไม่สดชื่น ไม่มีอิสระ เกิดจากการรวมกันของคำว่า “โปร่ง” หมายถึง ไม่ทึบ, แจ่มใสไม่อึดอัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 721) คำว่า “โล่ง” หมายถึง มีลักษณะว่าง เตียน ไม่มีอะไรกีดกั้นหรือปิดบัง, ที่เปิดตลอดไม่มีอะไรกีดกั้นหรือปิดบัง ปราศจากอุปสรรค (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1045) คำว่า “อิสระ” เป็นใหญ่, เป็นไทแก่ตัว, ไม่ขึ้นแก่ใคร, ไม่สังกัดใคร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1376)

> ...ปมปัญหาหรือภาวะติดขัดบีบคั้นนั้นท่านเรียกว่า ทุกข์ พอทุกข์เกิดขึ้น ผลเสียก็ตามมา ผลเสียนี้ถ้าไม่ขังอยู่ภายใน ก็ต้องหาทางระบายออกข้างนอกหรือไม่ก็ทั้งสองอย่าง ผลเสียที่ขังอยู่ข้างในได้แก่ อาการ**กลัดกลุ้มกระวนกระวายคับแค้นเศร้าหมองและทุกข์ใจ**ต่างๆ รวมเรียกว่า ความหลงใหล่ฟั่นเฟือน
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 59)

จากตัวอย่างข้างต้นพบการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ คือ “กลัดกลุ้มกระวนกระวายคับแค้นเศร้าหมองและทุกข์ใจ” ซึ่งจะสังเกตได้ว่าเป็นการเรียงกันของชุดคำที่มีความหมายไปในทางเดียวกัน นั่นคือ ความหมายที่เป็นลบ โดยประกอบด้วยคำว่า “กลัดกลุ้ม” หมายถึง ขัดข้องกลุ้มอยู่ในอก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 78) คำว่า “กระวนกระวาย” หมายถึง วุ่นวายใจ, แสดงอาการวุ่นวายไม่เป็นสุข (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 55) คำว่า “คับแค้น” หมายถึง ลำบาก, ยากไร้, ฝืดเคือง, ลำบากเพราะถูกบีบคั้นทางใจหรือความเป็นอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 240) คำว่า “เศร้าหมอง” หมายถึง หมองมัว, ไม่ผ่องใส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1106) และกลุ่มคำว่า “ทุกข์ใจ” ซึ่งมาจากการรวมของคำว่า “ทุกข์” หมายถึง ความยากลำบาก, ความไม่สบายกายไม่สบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 533) กับคำว่า “ใจ” หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึก และคิด,ความรู้สึกนึกคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 329) “ทุกข์ใจ” จึงหมายถึง ความรู้สึกไม่สบายกายและใจ “กลัดกลุ้มกระวนกระวายคับแค้นเศร้าหมองและทุกข์ใจ” จึงเป็นคำสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่บ่งบอกถึงความไม่สบายกายไม่สบายใจ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้ในข้อความเพื่อเป็นการบอกว่าผลเสียของทุกข์มีลักษณะอย่างไร โดยนำกลุ่มคำนี้มาเป็นส่วนอธิบายและขยายความหมายให้เห็นภาพชัด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการเลือกสรรคำที่มีความหมายใกล้เคียงและเป็นไปในทิศทางเดียวกันและมักใช้คำกลุ่มเดิมๆ ซ้ำบ่อยครั้ง เช่น คำสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก ก็มักจะพบคำว่า สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นสุข เป็นต้น คำสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ มักพบคำว่า หดหู่ กระวนกระวาย เบียดเบียน ทุกข์ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เมื่อใดที่ข้อความสื่อถึงอารมณ์ด้านบวกหรือด้านลบพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็จะนำคำดังกล่าวมาประกอบใช้ในข้อความเสมอ แต่ขนาดของกลุ่มคำอาจจะมีขนาดสั้นหรือยาวที่แตกต่างกันไป คำเหล่านี้อาจมีโครงสร้างเป็นคำเดี่ยวๆ คำประสม คำซ้อน หรือแม้แต่กลุ่มคำ มาวางเรียงซ้อนกันเป็นชุดกลุ่มคำที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกให้ลึกซึ้ง คมชัดยิ่งขึ้นกว่าเดิม การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอภาษาในรูปแบบเช่นนี้เพราะอาจเห็นว่าการใช้คำคำเดียวบางครั้งให้ความหมายไม่มากเท่าที่ต้องการนัก แต่หากนำคำที่มีความหมายคล้ายกัน เป็นไปในทางเดียวกันมาซ้อนกันหลายคำ ย่อมทำให้เกิดพลังทางความหมายที่จะช่วยสื่อขยายและเพิ่มน้ำหนักใจความสำคัญให้คมชัดมากยิ่งขึ้น กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกนี้ถือเป็นลีลาเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในการสร้างสรรค์งานประพันธ์ที่ทรงคุณค่าของไทยเรา

2.3 กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง

การเล่นคำสัมผัสคล้องจองเป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อสร้างความงดงามทางวรรณศิลป์ด้วยการสัมผัสคล้องจองในถ้อยคำ สัมผัสคล้องจอง คือ เสียงคล้องจอง ได้แก่ สัมผัสบังคับ เรียกว่า สัมผัสนอก สัมผัสไม่บังคับ เรียกว่า สัมผัสใน สัมผัสทั้ง 2 ประเภทนี้ อาจสัมผัสอักษร คือ ใช้อักษรเดียวกันหรือ สัมผัสสระ คือ ใช้สระเดียวกัน เสียงสัมผัสเหล่านี้ทำให้เกิดเสียงคล้องจองเป็นเสียงดนตรี ภาษาที่ปรากฏมีลีลาจังหวะที่งดงาม ช่วยให้เกิดเสียงเสนาะและให้ความรู้สึกในด้านความหมาย (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2547: 163)

ร้อยแก้วเป็นงานประพันธ์ที่ไม่มีกฎบังคับเรื่องการส่งสัมผัสระหว่างวรรคเหมือนร้อยกรอง แต่ถ้าหากมีก็จะทำให้งานร้อยแก้วนั้นๆ ไพเราะขึ้น ดังที่พระสารประเสริฐได้กล่าวแนะถึงวิธีเขียนงานร้อยแก้วว่า ในขั้นต้นต้องเขียนให้ถูกต้องเขียนตามแบบแผนและในที่สุดต้องเขียนด้วยถ้อยคำอันไพเราะ การเขียนเรียงความ แม้จะเป็นภาษาร้อยแก้ว ถ้าสามารถทำให้มีสัมผัสคล้องจองก็จะทำให้ไพเราะ (นาคะประทีป, 2510: 219) ความงามความไพเราะก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความคิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และอารมณ์ที่แสดงออกมานั้นมีพลังและอิทธิพลสัมผัสกระทบความคิดและอารมณ์ของผู้อ่านให้ไหวเอนคล้อยตามตน (ดวงมน จิตร์จำนงค์, 2536: 11)

นอกจากความไพเราะแล้ว การสัมผัสคล้องจองยังทำให้งานร้อยแก้วมีความตระการในลีลา คือ ทำให้งานประพันธ์นั้นมีทำนองเขียนสูงส่ง ดังที่ เจือ สตะเวทิน (2518: 124) กล่าวถึง ลีลาในพระนิพนธ์ของกรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ ท่านให้ข้อสังเกตไว้ในลำดับแรกว่า กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ทรงใช้คำสัมผัสในร้อยแก้วเพื่อให้รื่นหูอันทำให้เกิดความตระการในลีลา ดังอย่างต่อไปนี้

> ข้อความที่ข้าพเจ้านำมาบรรยายนี้เป็นหัวข้อใจความ ซึ่งนักเรียนผู้หนึ่งได้สืบค้นภายในขวบปีแล้วมา และนำมาเล่าสู่กัน**ฟัง**เพื่อ**หวัง**ประโยชน์อย่างเดียว คือ ให้ท่านทั้งหลายซึ่งได้ฟังข้าพเจ้าด้วยเมต**ตา**กรุ**ณา**และขันติคุณนั้น ได้สำนึกรักภาษาไทยสยามอันงดงามของเรา รักโดยชอบ รักโดยใช้ รักโดยชู
>
> (คำบรรยายภาษาไทยขั้น, 2518: 124)

การเล่นคำสัมผัสคล้องจองเป็นกลวิธีที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยพบว่าการเล่นคำสัมผัสคล้องจองที่ปรากฏนี้ให้ผลแก่ผู้รับสารเป็น 2 ประการสำคัญ กล่าวคือ ประการแรก ความงดงามทางเสียงและจังหวะที่ไพเราะสร้างอรรถรสและสร้างจินตภาพให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง ประการที่สอง การเล่นคำสัมผัสคล้องจองของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นท่านมิได้ใช้เพียงเพื่อให้เกิดความงดงามทางเสียงแต่ประการเดียวเท่านั้น หากแต่ท่านเลือกใช้เพื่อจุดมุ่งหมายในการสื่อความและขยายใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนอให้ปรากฏเด่นชัดขึ้น ผู้วิจัยแบ่งรูปแบบการนำเสนอกลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองที่ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.3.1 สัมผัสพยัญชนะ คือ สัมผัสที่มีพยัญชนะต้นตัวเดียวกันหรือพ้องเสียงกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1169) ผู้วิจัยพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกสรรกลวิธีทางภาษาที่สร้างวรรณศิลป์ในงานประพันธ์โดยการนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะมาใช้เพื่อให้เกิดความงดงามทางภาษาได้อย่างชัดเจน มีลักษณะคล้ายกับกลบทอักษรล้วนซึ่งเป็นบทกวีนิพนธ์ที่กวีได้บัญญัติลักษณะบังคับเพิ่มเติมหรือยักย้ายวิธีร้อยกรองโดยเรียงรูปคำพลิกแพลงไปจากเดิม (กำชัย ทองหล่อ, 2515: 647) การสัมผัสพยัญชนะในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีลักษณะดังต่อไปนี้

ก. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ฉันทะนี้เป็นแรง**จูงใจ**ตัวแท้ตัวจริงในการกระทำที่**ส่งเสริม**คุณภาพของชีวิตและประโยชน์สุขที่แท้จริง แต่การกระทำด้วยฉันทะนั้นอาจถูก**ต่อต้าน หน่วงเหนี่ยว** หรือ**ขัดขวาง**โดยตัณหาที่ติดเพลินในความเกียจคร้าน**เฉื่อยชา**...
>
> (กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531: 126)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำสัมผัสเสียงพยัญชนะชิดกัน 2 คำจำนวนมาก ทั้งเสียง /จ/ ในคำ ว่า “จูงใจ” เสียง /ส/ ในคำว่า “ส่งเสริม” เสียง /ต/ ในคำว่า “ต่อต้าน” เสียง /น/ ในคำว่า “หน่วงเหนี่ยว” เสียง /ข/ ในคำว่า “ขัดขวาง” เสียง /ช/ ในคำว่า “เฉื่อยชา” จะสังเกตได้ว่าคำสัมผัสเสียงพยัญชนะชิดกัน 2 คำที่ปรากฏข้างต้นนี้ คือ คำซ้อนชนิดซ้อนที่สื่อความหมายและเล่นเสียงให้ข้อความชัดเจนน่าสนใจขึ้น ข้อความนี้มุ่งอธิบาย “ฉันทะ” ให้ชัดเจนขึ้น โดยจะสังเกตเห็นว่าคำสัมผัสเสียงพยัญชนะคือ “จูงใจ” กับ “ส่งเสริม” เป็นส่วนเสริมและขยาย “ฉันทะ” ในรูปความหมายในแง่ดี และคำสัมผัสเสียงพยัญชนะ “ต่อต้าน” “หน่วงเหนี่ยว” “ขัดขวาง” “เฉื่อยชา” เป็นกลุ่มคำที่อธิบายการกระทำที่มาทำลายหรือต่อต้าน “ฉันทะ” ไม่ให้เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกสรรคำที่มีเสียงสัมผัสอย่างมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน นั่นคือ เลือกคำที่มีความหมายเข้ากลุ่มเข้าพวกเดียวกันมาเป็นตัวขยายใจความสำคัญให้ปรากฏเด่นชัดขึ้น

> นอกจากนั้น วิถีชีวิตของเขาที่ตัวใครตัวมัน ต้อง**แข่งขัน**ตลอดเวลา พึ่งกันไม่ค่อยได้ก็บีบคั้น ทำให้ยังต้องดิ้นรน**ขวนขวาย**อาศัย**เรี่ยวแรง**ของตัวเองอยู่ต่อไป **เฉื่อยชา**ได้ยาก
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 28)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นมีคำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คำ ปรากฏอยู่หลายคำ คือ เสียง /ข/ ในคำว่า “แข่งขัน” และคำว่า “ขวนขวาย” จึงคำสัมผัสทั้งสองนี้มีความหมายที่ขยายความซึ่งกันและกัน นั่นคือ การแข่งขันย่อมต้องมีการกระตือรือร้นหรือขวนขวายในทุกสิ่ง และสัมผัสเสียง /ร/ ในคำว่า “เรี่ยวแรง” เสียง /ช/ ในคำว่า “เฉื่อยชา” ซึ่งทั้ง “เรี่ยวแรง” กับ “เฉื่อยชา” ก็เป็นคำที่มาขยายภาพของการแข่งขันของคนให้เกิดเป็นภาพที่แจ่มชัด จะเห็นได้ว่าคำสัมผัสพยัญชนะทุกคำที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้นั้นล้วนมีหน้าที่เสริมความหมายของกันและกันอย่างเหมาะสมเพื่อช่วยในการสื่อความอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

> ...พร้อมกันนั้นก็ทำให้ต้องใช้ปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่**ถ่องแท้**ชัดเจนยิ่งขึ้นไป จึงเป็นแรง**จูงใจ**ที่เจริญ**งอกงาม คู่เคียง**กันไปกับความเจริญ**งอกงาม**ของปัญญา และจึงเป็นแรง**จูงใจ**ที่ถูกต้อง...
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 11)

ตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีคำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คำคือ เสียง /ท/ ในคำว่า “ถ่องแท้” เสียง /จ/ ในคำว่า “จูงใจ” เสียง /ง/ ในคำว่า /งอกงาม/ เสียง /ค/ ในคำว่า “คู่เคียง” คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คำดังกล่าวนี้แต่ละคำมีหน้าที่ช่วยอธิบายปัญญาให้มีความหมายที่เด่นชัดขึ้น และลักษณะที่ปรากฏข้อความมีรูปแบบของการสัมผัสพยัญชนะและการนำคำเดิมมากล่าวซ้ำๆ กันเพื่ออธิบายความหมายเน้นย้ำความให้ชัดเจนขึ้น

> ...ภิกษุรูปหนึ่งมีฤทธิ์มาก อยากรู้ความจริงเกี่ยวกับจุดดับสิ้นของโลกวัตถุธาตุ จึงเหาะเที่ยวไปในสวรรค์ **ดั้นด้น**ไปแสวงหาคำตอบจนถึงพรหม ก็หาคำเฉลยที่ถูกต้องไม่ได้ ในที่สุดต้องเหาะกลับลงมาแล้ว**เดินดิน**ไปทูลถามพระองค์เพื่อความรู้จักโลกตามความเป็นจริง...
>
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 6)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คำ คือ เสียง /ด/ ในคำว่า “ดั้นด้น” และ “เดินดิน” การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะนี้เป็นการมุ่งสร้างคำสัมผัสเพื่อให้เกิดความหมายที่เชื่อมโยงสอดคล้องกัน กล่าวคือ “ดั้นด้น” เป็นกริยาที่แสดงการเหาะไปสวรรค์ ดังนั้นเมื่อจะอธิบายกริยาที่ไม่ใช่การเหาะไปสวรรค์ แต่เป็นการเดินทางในทางบกพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จึงนำเสนอภาพกริยานั้นด้วยการเล่นเสียงสัมผัสว่า “เดินดิน” เพื่อให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองนี้นอกจากจะทำให้เกิดความเสียงคล้องจองที่สละสลวยแล้วยังสื่อภาพและความคิดในใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ข. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ครั้นได้ประสบทุขเวทนา ก็ไม่**ซบเซาเศร้า**ทุรนทุราย และก็ไม่หันไปใฝ่หากามสุข เพราะรู้จัก นิสสรณะคือทางออกหรือภาวะรอดพ้นเป็นอิสระที่ดีกว่า...
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 48)

จากตัวอย่างมีการนำเสียงพยัญชนะมาสัมผัสชิดกัน 3 คำ คือ เสียง /ส/ ในคำว่า “ซบเซาเศร้า” การสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คำ วางเรียงติดกันนี้ช่วยสร้างความเด่นในด้านเสียง และสร้างภาพในใจแก่ผู้อ่านมากขึ้น เห็นได้ว่า “ซบเซาเศร้า” นี้เป็นคำที่ขยายความหมายของทุขเวทนาให้เกิดความหมายที่ละเอียดชัดเจนขึ้น คำที่สัมผัสกันแต่ละคำล้วนมีความหมายเสริมซึ่งกันและกัน คือ ซบเซาเป็นคำซึ่งให้ความหมายของความเงียบเหงา ไม่เบิกบาน และคำว่า เศร้า ที่มีความหมายของความสลด ระทด ไม่เบิกบาน เป็นทุกข์ เมื่อนำมาวางชิดกันให้เกิดเสียงสัมผัส ก็จะได้ภาพของความเป็นทุกข์ไม่เบิกบาน เป็นลักษณะของการนำคำที่มีความหมายสัมใกล้กันมาวางชิดกันเพื่อขยายภาพความและเสริมจังหวะของเสียงที่มีศิลปะอย่างยิ่ง

> ...อิทธิปาฏิหาริย์จำพวกฤทธิ์ที่เข้าใจกันทั่วไป ซึ่งทำอะไรได้**ผาดแผลงพิส**ดารเป็นที่น่าอัศจรรย์นั้น ไม่ได้รับความยกย่องในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่หลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา
>
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 24)

ตัวอย่างข้างต้นมีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ 3 คำเรียงชิดกัน เสียง /ผ/ ในคำว่า “ผาดแผลงพิสดาร" โดยมีคำว่า “ผาดแผลง” ซึ่งเป็นคำที่มีเสียงสัมผัสกันและมีความหมายเป็นกริยาอาการที่ไปโดยรวดเร็ว มาสัมผัสกับพยางค์แรกของคำว่า “พิสดาร” จะเห็นได้ว่า “ผาดแผลงพิสดาร” นอกจากจะมีเสียงสัมผัสพยัญชนะ 3 คำเรียงชิดกันแล้ว ยังสื่อภาพของความหมายว่าความแปลกพิลึกที่เกิดขึ้นแบบรวดเร็วว่องไวและ “ผาดแผลงพิสดาร" นี้เป็นคำที่ช่วยสื่อความหมายของอิทธิปาฏิหาริย์จำพวกฤทธิ์ให้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พฤติกรรมหรือการกระทำของเราครั้งนี้ จะเป็นการเบียดเบียน ทำให้เกิดความเดือนร้อนแก่ใครหรือไม่ จะก่อให้เกิดความ**เสื่อมโทรมเสีย**หายอะไรๆ บ้างไหม หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสร้างสรรค์ (ศีล)

(ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 28)

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คำ คือเสียง /ส/ ในคำว่า “เสื่อมโทรมเสีย” การสัมผัสอักษรในตัวอย่างนี้มีลักษณะของการนำคำที่มีความหมายคล้ายกันมาวางชิดกันและปรากฏในรูปแบบของการซ้ำเสียงสัมผัส ซึ่งทำให้เกิดการสื่อภาพสื่อความที่กระจ่างชัดเจน อีกทั้งยังเสริมอรรถรสทางเสียง สร้างความงดงามไพเราะให้เกิดขึ้นกับข้อความด้วย

พิจารณาดูให้รู้เหตุปัจจัยในกรณีนั้นๆ แล้วเลือกตัวข้อธรรม ซึ่งเหมาะที่จะไปทำงานป้องกันแก้ไขกำจัดหรือ**สร้างสรรค์เสริม**หรือปรับปรุงเหตุปัจจัยนั้นๆ

(รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 24)

จากตัวอย่างมีการนำเสียงสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คำ นั่นคือเสียง /ส/ ในคำว่า “สร้างสรรค์เสริม” ทำให้เกิดจังหวะของเสียงที่ไพเราะสื่อภาพสื่อความหมายของข้อความได้อย่างชัดเจน และคำแต่ละคำที่นำวางชิดกันนั้นล้วนมีความหมายเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ คำว่า “สร้างสรรค์” ให้ความหมายของการสร้างให้มีให้เป็น การริเริ่ม เมื่อนำคำ “เสริม” วางรวมด้วย ยิ่งเพิ่มน้ำหนักของความริเริ่ม สร้างให้เกิดรูปร่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นเหมือนลักษณะการนำคำมาซ้อนความหมายของกันและกัน โดยคำที่นำมาใช้ก็ยังมุ่งเน้นเสียงสัมผัสเพื่อสื่อความให้แจ่มชัดอีกด้วย

ท่านเปรียบปีติความเอิบอิ่มใจที่ได้จากกามคุณทั้ง 5 ว่าเป็นเหมือนจุดไฟโดยใช้หญ้าและไม้ (เป็นต้น) เป็นเชื้อถึงจะมีแสงสว่าง แต่ก็ไม่**เจิดจ้าแจ่ม**นวลมากนัก เพราะมีสิ่งที่ทำให้เศร้าหมองเช่นควันเป็นต้น ส่วนปีติที่ไม่ต้องอาศัยกาม ไม่อาศัยอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นเหมือนจุดไฟที่ไม่ต้องใช้หญ้าและไม้เป็นเชื้อ แสงสว่างจะบริสุทธิ์ใสนวลแจ่มจ้าไม่มีควันหรือมลทินใดรบกวน

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 29)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการนำเสียงสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คำ นั่นคือเสียง /จ/ ในคำว่า “เจิดจ้าแจ่ม” ทำให้เกิดจังหวะของเสียงที่ไพเราะงดงาม และคำแต่ละคำใน “เจิดจ้าแจ่ม” ที่นำวางชิดกันนี้มีความหมายเสริมขยายซึ่งกันและกัน สื่อภาพของปริมาณแสงที่มากขึ้น กระจ่างชัดขึ้น คำว่า “เจิดจ้าแจ่มนวล” นอกจากจะเป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่ทำให้เกิดความงามในด้านเสียงและจังหวะแล้ว ยังมุ่งเน้นสื่อภาพของแสงสว่างให้ปรากฏเด่นชัดขึ้นอีกด้วย

ค คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 4 คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ความโกรธเป็นศัตรูที่คอยขัดขวางไม่ให้เมตตาเกิดขึ้น คนบางคนเป็นผู้มักโกรธ พอโกรธขึ้นมาแล้ว ก็ต้องทำอะไรรุนแรงออกไป ทำให้เกิดความเสียหาย ถ้าทำอะไรไม่ได้ ก็**หงุดหงิดงุ่นง่าน** ทรมานใจตัวเอง
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 3)

จากตัวอย่างพบว่ามีการนำเสียงสัมผัสพยัญชนะ เสียง /ง/ 4 คำมาวางชิดกัน ในคำว่า “หงุดหงิดงุ่นง่าน” เมื่อนำมาวางเรียงติดกันเกิดจังหวะและเสียงสัมผัสที่ชัดเจน คำว่า “หงุดหงิดงุ่นง่าน” มีความหมายแสดงภาพอารมณ์ที่ไม่ดีและมีอาการอยู่ไม่เป็นสุข ซึ่งนำมาใช้เพื่อขยายความใจความสำคัญนั่นคือ ผลร้ายของความโกรธ

> ดังได้กล่าวแล้วว่า สุขจากภาวนาด้านจิตจะเป็นไปในทาง**ดูดดื่มดื่มด่ำ ซู่ซ่าซาบซ่าน** หรือสงบซึ้ง ซึ่งมีคุณค่าต่อชีวิตอย่างสูง...
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 70)

ตัวอย่างข้างต้นพบการสัมผัสเสียงพยัญชนะชิดกัน 4 คำ คือ เสียง /ด/ ใน “ดูดดื่มดื่มด่ำ” และ เสียง /ซ/ ใน “ซู่ซ่าซาบซ่าน” การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะให้เกิดความคล้องจองกันนี้ทำให้ข้อความน่าสนใจ มีเสียงและจังหวะดุจเสียงดนตรี สร้างอรรถรสในแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี คำว่า “ดูดดื่มดื่มด่ำ” เป็นการสัมผัสที่มีการซ้ำคำ “ดื่ม” ที่กลางคำ โดยเกิดจากการซ้อนกันของคำ “ดูดดื่ม” กับ “ดื่มด่ำ” ซึ่งเป็นคำที่สื่อความหมายของอาการที่ซาบซึ้งหลงใหลอย่างมาก คำว่า “ซู่ซ่าซาบซ่าน” เป็นคำที่สัมผัสเสียงพยัญชนะชิดกัน ให้ภาพของการอาการตื่นเต้นไปทั่วร่างกาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...พื้นฐานเบื้องต้น ที่จะช่วยให้การพัฒนาได้ผลก้าวหน้าไปด้วยดี ก็คือ การจัดระเบียบชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคม ให้การเป็นอยู่ส่วนตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นไปอย่าง**เรียบร้อยราบรื่น**...

(รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 8)

จากตัวอย่างมีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 4 คำ นั่นคือเสียง /ร/ ในคำว่า “เรียบร้อยราบรื่น” ทำให้เกิดจังหวะของเสียงที่ไพเราะงดงาม และจะสังเกตได้ว่า “เรียบร้อยราบรื่น” เป็นการนำคำ “เรียบร้อย” และ “ราบรื่น” มาสัมผัสเสียงเพื่อเสริมความหมายซึ่งกันและกันให้เกิดภาพของความเป็นระเบียบให้เด่นชัดขึ้น

...อบรมนั้น เมื่อยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น ยิ่งกว่านั้น เมื่อทำให้เกิดให้มีให้เป็นขึ้นมาแล้ว ก็ต้องทำให้เจริญงอกงาม**เพิ่มพูนพรั่งพร้อม**ขึ้นไปด้วยจนเต็มที่

(ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 33)

จากตัวอย่างพบว่ามีการนำเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียง /พ/ ในคำว่า “เพิ่มพูนพรั่งพร้อม” มาวางเรียงติดกัน 4 คำ เกิดจังหวะและเสียงสัมผัสที่เป็นวรรณศิลป์ สื่อความหมายถึงปริมาณหรือลักษณะที่เพิ่มมากขึ้นและสมบูรณ์ หากพิจารณาโครงสร้างในด้านความหมายของคำเป็นลักษณะของการนำคำที่มีเสียงสัมผัสกันมาซ้อนเพื่อเสริมและขยายความให้ชัดเจนมากขึ้น

เมื่อรู้จักและได้ประสบความสุขที่ประณีตประจักษ์กับตัวแล้ว ก็จะละความสุขที่หยาบกว่าเสียได้ มุ่งบรรลุสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไปตามลำดับ อย่างน้อยก็จะไม่**มัวเมาหมกมุ่น**ในสุขที่หยาบนั้นจนเกินไป...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 7)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีคำที่เกิดจากการนำพยัญชนะเดียวกัน 4 คำมาวางชิดกัน และสัมผัสกัน คือ เสียง /ม/ ในคำว่า “มัวเมาหมกมุ่น” ซึ่งคำนี้มีลักษณะของคำที่มีเสียงสัมผัสกันมาซ้อนเพื่อเสริมและขยายความให้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้เกิดอรรถรสในด้านเสียงและสื่อภาพที่แจ่มชัด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นที่หวังได้อย่างมากว่า คนโกรธจะทำผลร้ายเช่นนี้ให้เกิดแก่ตนเองตามปรารถนาของศัตรูของเขา ด้วยเหตุนี้ ศัตรูที่ฉลาดจึงมักหาวิธีแกล้งยั่วให้ฝ่ายตรงข้ามโกรธ จะได้เผลอสติทำการ**ผิดพลาดเพลี่ยงพล้ำ** เมื่อรู้เท่าทันเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ควรจะทำร้ายตนเองด้วยความโกรธให้ศัตรูได้สมใจเขาโดยไม่ต้องลงทุนอะไร

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 9)

จากตัวอย่างมีการนำเสียง /พ/ ซึ่งเป็นพยัญชนะต้นมาสัมผัสและวางเรียงติดกัน ในคำว่าในคำว่า “ผิดพลาดเพลี่ยงพล้ำ” ทำให้เกิดเสียงและจังหวะที่งดงาม กลุ่มคำสัมผัสนี้สื่อความหมายของความบกพร่อง ความพลาดพลั้งอันเกิดจากความโกรธ ซึ่งเป็นการนำคำ “ผิดพลาด” กับ “เพลี่ยงพล้ำ” ซึ่งมีเสียงสัมผัสพยัญชนะกันมามาวางชิดกัน ทำให้เกิดการเสริมขยายความหมายและสร้างจังหวะคล้องจอง

อิทธิปาฏิหาริย์เป็นโลกียอภิญญาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนเสริมคุณสมบัติของผู้ที่ได้โลกุตรอภิญญาเป็นหลักอยู่แล้ว ให้พร้อมบริบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับการบำเพ็ญ**กิจเกื้อกูลแก่**ชาวโลก ...

(อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 24)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 4 คำ ใน “กิจเกื้อกูลแก่” ซึ่งเป็นเสียง /ก/ ทำให้เกิดข้อความที่มีจังหวะและเสียงที่สละสลวย หากสังเกตลักษณะของการสัมผัสในตัวอย่างนี้จะพบว่าเป็นการเล่นคำสัมผัสระหว่างคำที่ต่างหน้าที่กัน กล่าวคือ สัมผัสเสียง “กิจ” ซึ่งเป็นหน่วยย่อยในกลุ่มคำ “บำเพ็ญกิจ” กับ “เกื้อกูล” ซึ่งเป็นกริยาและสัมผัสกับคำเชื่อม “แก่” ดังนั้นรูปแบบการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะคล้องจองในตัวอย่างนี้จึงเป็นไปเพื่อสร้างจังหวะของเสียงให้งดงามและน่าสนใจมากขึ้น

ง. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เมื่อใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้าอ่อนแอคลายจางลง เชื้อและแรงกดดันนั้นก็มีโอกาสที่จะโผล่ออก**งอกงามเฟื่องฟู**ได้ต่อไป และเมื่อถึงเวลานั้น การปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ก็จะเป็นไปอย่างงมงามขาดหลัก...

(อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 6)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คู่ คือ คำคู่แรกคือ “งอกงาม” ซึ่งมีเสียง /ง/ กับ คำว่า “เฟื่องฟู” ซึ่งมีเสียง /ฟ/ รวมเป็นกลุ่มคำ “งอกงามเฟื่องฟู” คำสัมผัสพยัญชนะ 2 คู่ชิดกันนี้ คำแต่ละคู่จะช่วยขยายความและเพิ่มน้ำหนักความซึ่งกันและกันให้เด่นชัดขึ้น การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คู่ในตัวอย่างนี้ นอกจากจะทำให้เสียงและจังหวะข้อความน่าสนใจมากขึ้นแล้ว ยังช่วยเสริมและขยายความให้ข้อความสื่อสารสำคัญอย่างแจ่มชัดขึ้นอีกด้วย

> ...และแม้ในกรณีเช่นนี้ พระพุทธเจ้าก็หาได้ทรงยกเป็นข้อสำหรับที่จะ**ยกย่องสรรเสริญ**ไม่ เพราะหลักทั่วไปของพระพุทธศาสนาไม่ถือความประเสริฐเพียงเพราะชาติตระกูลอยู่แล้ว จุดที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญสำหรับบุคคลเช่นนั้น คือ กรรมดีงามที่เป็นเหตุให้เขามาได้รับผลอันน่าปรารถนานี้ต่างหาก ส่วนการที่เขาเกิดมาในความ**มั่งมีพรั่งพร้อม**อยู่แล้วนั้น ก็เป็นอันว่า เขาได้รับผลดีของเขาอยู่แล้ว...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 751)

จากตัวอย่างพบว่ามีการนำเสียงสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คู่ ในคำว่า “ยกย่องสรรเสริญ” ที่มีเสียง /ย/ ในคำว่า “ยกย่อง” เป็นคำคู่แรก กับเสียง /ส/ ในคำว่า “สรรเสริญ” และ “มั่งมีพรั่งพร้อม” ที่มีเสียง /ม/ ในคำคู่แรก คือ “มั่งมี” กับ เสียง /พ/ ในคำคู่ที่สอง คือ “พรั่งพร้อม” จะเห็นได้ว่า “ยกย่องสรรเสริญ” เกิดจากการนำคำสองคู่ที่แต่ละคู่มีความหมายคล้ายกันมาวางติดกันเพื่อขยายความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และ “มั่งมีพรั่งพร้อม” ก็เช่นเดียวกันที่คำทั้งสองคู่มีความหมายคล้ายกันมาช่วยเสริมซึ่งกันและกันให้ใจความเด่นขึ้น

> ความยึดถือในภาพตัวตน/อัตตานั้น เรียกว่า อัตตทิฏฐิ เมื่อมนุษย์มีอัตตทิฏฐิ ยึดติดอยู่กับภาพอัตตา/ตัวตนแล้ว ภาพอัตตา/ตัวตนนั้นก็จะกั้นบังเขาไม่ให้เห็นสภาวธรรม หรือเห็น**บิดเบือนผิดเพี้ยน**ไป ทำให้คับแคบ จำกัด ไม่โปร่งโล่งเป็นอิสระ เป็นที่มาของทุกข์ ทั้งทุกข์ในใจคน และทุกข์จากการเบียดเบียนกันในสังคม
>
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่) 2551: 107)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นมีการเล่นคำเสียงสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คู่ คือคำว่า “บิดเบือนผิดเพี้ยน” ซึ่งเกิดจากคำคู่แรกที่มีเสียง /บ/ ใน “บิดเบือน” สื่อความหมายถึงความไม่ซื่อตรง กับ คำอีกคู่หนึ่ง คือเสียง /พ/ ใน “ผิดเพี้ยน” ที่มีความหมายว่าไม่ถูก ไม่จริง เมื่อนำคำสองคู่นี้มาวางชิดกันจะช่วยเสริมความซึ่งกันและกันให้เห็นภาพของความไม่ซื่อตรง ความไม่จริงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อเขาละกามตัณหาแล้ว และได้ประสบสันติสุขภายในชนิดที่ไม่ต้องอาศัยกาม ซึ่งดีเยี่ยมยิ่งกว่าแม้แต่ทิพยสุข เขาเห็นคนอื่นๆ ที่**ปรนเปรอเสพเสวย**กามอยู่ ย่อมไม่นึกกระหยิ่มทะยานต่อคนเหล่านั้นและไม่รู้สึกยินดีในกามนั้น

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 24)

ตัวอย่างข้างต้นมีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ 2 คู่ชิดกันที่คำว่า “ปรนเปรอเสพเสวย” โดยมีคำคู่แรก เสียง /ปร/ คือคำว่า “ปรนเปรอ” กับคำอีกคู่หนึ่ง เสียง /ส/ คือคำว่า “เสพเสวย” เมื่อนำมาวางชิดกันจะแสดงความหมายของการหลงมัวเมาอย่างไร้สติ

จ. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขั้นต่อไป ได้แก่ การพิจารณาวินิจฉัยและคิดการต่างๆ ได้ถูกต้องชัดเจน โดยไม่ถูกกิเลสเช่นความเห็นแก่ได้ และความ**เกลียดโกรธเคียดแค้นชิงชัง**เป็นตัวครอบงำชักจูง

(ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 26)

จากตัวอย่างคำว่า “เกลียดโกรธเคียดแค้นชิงชัง” เป็นการสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่ คือ คู่แรก เสียง /ก/ ในคำว่า“เกลียดโกรธ” คู่ที่สอง เสียง /ค/ ในคำว่า “เคียดแค้น”คู่ที่สาม เสียง /ช/ ในคำว่า “ชิงชัง” การสัมผัสพยัญชนะ 3 คู่ชิดกันนี้ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นจำนวนมาก กลวิธีทางภาษานี้นอกจากจะให้อรรถรสทางเสียงแล้ว ยังให้อรรถรสทางความหมายสื่อมายังผู้รับสารที่ลึกซึ้งชัดเจนอีกด้วย และจะเห็นได้ว่าคำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่ ในตัวอย่างนี้ หากพิจารณาความหมายพบว่าคำแต่ละคู่มีความหมายในทำนองเดียวกันเมื่อนำมาวางเรียงติดกันจะช่วยขยายความซึ่งกันและกันให้เด่นชัดมากขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ตัณหาปรุงให้หาเวทนา พอได้เวทนาแล้ว เวทนาก็ทำให้เราปรุงแต่งตัณหาอีก วนเวียนเรื่อยไป และขั้นสุดท้าย ความ**เปลี่ยนแปลงผันผวนปรวนแปร**ไปของสิ่งเหล่านั้น แม้ที่เป็นไปตามธรรมดาของธรรมชาติ ก็มีอิทธิพลบีบคั้นเข้ามาถึงชีวิตจิตใจของเรา...

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 55)

จากตัวอย่างพบว่ามีการสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่ ในกลุ่มคำ “เปลี่ยนแปลงผันผวนปรวนแปร”โดยมีเสียง /ป/ ในคำว่า“เปลี่ยนแปลง” เสียง /ผ/ ในคำว่า “ผันผวน” และเสียง /ป/ ในคำว่า “ปรวนแปร” การใช้คำสัมผัสแบบนี้สร้างจังหวะและเสียงสัมผัส ที่กระตุ้นและเร้าให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างดียิ่ง อีกทั้งคำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่นี้ แต่ละคู่มีความหมายในลักษณะคล้ายกัน ดังนั้นเมื่อนำมาวางใกล้กันจะช่วยขยายความและเพิ่มพลังของคำให้หนักแน่นมากยิ่งขึ้น

...ชาวบ้านเขามีอะไร เขากินอะไร ก็พลอยได้พลอยฉันตามนั้น เขามีแต่อาหารผัก ตัวฉันเนื้อก็ไม่ได้ฉันอย่างใจ เขามีแต่อาหารเนื้อ ตัวอยากฉันมังสวิรัติก็หาได้ตามอยากไม่ ถ้าที่ไหนเมื่อใด ชาวบ้านเขากินมังสวิรัติกันหมด พระก็พลอยได้แต่ฉันมังสวิรัติไปเองโดยไม่ต้องถือ พระจะสนับสนุนชาวบ้านให้ถือมังสวิรัติก็ย่อมได้ แต่ตนเองไม่ควร**ขวนขวายจุกจิกวุ่นวาย**ให้ความสำคัญเกินไปจนเกิดความยากลำบากขึ้นมาใหม่เกี่ยวกับเรื่องอาหาร...

(กรณีสันติอโศก, 2531: 56)

จากตัวอย่างพบว่า “ขวนขวายจุกจิกวุ่นวาย” เกิดจากการการสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่ คือ เสียง /ข/ ในคำว่า “ขวนขวาย” เสียง /จ/ ในคำว่า “จุกจิก” เสียง /ว/ ในคำว่า “วุ่นวาย” การสัมผัสเสียงพยัญชนะลักษณะนี้ ทำให้ข้อความที่ปรากฏมีความเด่นในด้านเสียงและช่วยเน้นย้ำและสื่อความหมายของกริยาอาการที่ต้องการนำเสนอให้เห็นภาพเด่นชัดยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉ. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกันหลายคู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เป็นเหตุให้ต้องสร้างเงื่อนไขรองต่างๆ เข้ามากระหนาบเพื่อป้องกัน กวดขัน และอุดทางรั่วซึ่งเป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ทำให้ระบบต่างๆ **ซับซ้อน สับสน นุงนัง ยืดยาด**ยิ่งขึ้น เช่น ต้องหาคนมาคุมนาย ก. ทำงาน ตั้งผู้ตรวจงาน ตำรวจเวลาทำงาน...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 991)

ตัวอย่างข้างต้นพบการสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 4 คู่ ดังนี้ สัมผัสเสียง /ซ/ ในคำว่า “ซับซ้อน” สัมผัสเสียง /ส/ ในคำว่า “สับสน” สัมผัสเสียง /น/ ในคำว่า “นุงนัง” สัมผัสเสียง /ย/ ในคำว่า “ยืดยาด” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำเหล่านี้มาวางเรียงต่อกันเพื่อเป็นการอธิบายและขยายความไม่เรียบร้อย ความไม่เป็นระเบียบ ซึ่งท่านนำ “ซับซ้อน สับสน นุงนัง ยืดยาด” มาวางเรียงใกล้กันและเล่นสัมผัสพยัญชนะก็ยิ่งเน้นย้ำทั้งเสียงและความหมายให้ชัดแจ้งยิ่งขึ้น

...เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึก ที่น้ำผุดขึ้นภายใน ไม่มีน้ำไหลจากที่อื่นหรือแม้แต่น้ำฝนไหลเข้ามาปน กระแสน้ำเย็นผุดพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้น ทำให้ห้วงน้ำนั้นเอง**ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซึมเยือกเย็น**ทั่วไปหมดทุกส่วน

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 1047)

ข้อความข้างต้นมีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะซ้ำกันถึง 4 คู่ คือ “ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซึมเยือกเย็น” ซึ่งมีเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ช/ ในคำ “ชุ่มชื่น” เสียงสัมผัสพยัญชนะ /อ/ ในคำว่า “เอิบอาบ” เสียงสัมผัสพยัญชนะ /ซ/ ในคำว่า “ซาบซึม” และเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ย/ ในคำว่า “เยือกเย็น” เมื่อนำคำทุกคู่มาวางใกล้กันจะกลายเป็นชุดคำขยายสภาพจิตใจที่มีความสุขที่เปรียบเหมือนความเย็นของน้ำ และจะสังเกตเห็นว่า ชุดคำ“ชุ่มชื่นเอิบอาบซาบซึมเยือกเย็น” นี้นอกจากจะมีความเด่นในด้านการสัมผัสพยัญชนะที่สร้างความสละสลวยให้เกิดแก่ข้อความแล้ว ในด้านความหมายนั้น คำแต่ละคำล้วนช่วยเสริมและขยายความหมายซึ่งกันและกันเหมือนกับมีความหมายซ้อนทับเสริมพลังให้ใจความสำคัญยิ่งเด่นชัดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

มองเห็นการที่จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไปตามความสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง การที่จะ**ตื่นเต้นฝันใฝ่ใจจดจ่อวิ่งวุ่น**ไปกับการแสวงหาสิ่งเสพเสวยเหล่านั้นจึงไม่มี...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 491)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำสัมผัสพยัญชนะหลายคู่วางชิดกัน คือ “ตื่นเต้นฝันใฝ่ใจจดจ่อวิ่งวุ่น” ซึ่งสามารถจัดเป็นการสัมผัสพยัญชนะ 4 คู่ ดังนี้ เสียงสัมผัสพยัญชนะ /ต/ ที่คำว่า “ตื่นเต้น” เสียงสัมผัสพยัญชนะ /ฝ/ ที่คำว่า “ฝันใฝ่” เสียงสัมผัสพยัญชนะ /จ/ ที่กลุ่มคำว่า “ใจจดจ่อ” และคู่สุดท้ายเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ว/ ที่คำว่า “วิ่งวุ่น” จะเห็นได้ว่าการนำคำสัมผัสพยัญชนะหลายคู่วางชิดกันนี้ทำให้ข้อความมีความสละสลวยงดงามโดดเด่นในด้านวรรณศิลป์อย่างชัดเจน อีกทั้งคำแต่ละคู่ที่นำมาวางเรียงกันก็ขยายความหมายของกันและกันจนก่อให้เกิดภาพของเรื่องราวสาระที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอได้เป็นอย่างดียิ่ง

> ...กิเลสตัวปั่น คือ ปั้นแต่งเรื่องราว ปั่นใจให้ทุกข์ ปั่นหัวให้เรื่องมาก ทำให้**ยืดเยื้อ เยิ่นเย้อ ยุ่งเหยิง ยืดยาว ฟ่ามเฟ้อ ฟั่นเฝือ** ล่าช้า **วกวน วุ่นวาย** นุงนัง **สับสน สลับซับซ้อน** ทำให้เขวห่างหรือไถลเชือนเฉออกไปจากความเป็นจริงที่ง่ายๆ เปิดเผยปัญหาที่ยังไม่มี ก็ทำให้เกิดมีขึ้น...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 126)

ตัวอย่างข้างต้นจะพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำสัมผัสพยัญชนะหลายคู่มาวางใกล้ชิดกันทำให้เกิดจังหวะของเสียงสัมผัสที่เหมือนเสียงดนตรี การสัมผัสสลับไปมา ซึ่งจะพบว่าคำแต่ละคำที่นำมาใช้ล้วนมีความหมายเสริมขยายความใจความสำคัญของข้อความให้เด่นชัด คำสัมผัสพยัญชนะแต่ละคู่มีลักษณะเป็นทั้งคำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียง คือ คำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียง /ย/ มีทั้งหมด 4 คู่ คือ “ยืดเยื้อ เยิ่นเย้อ ยุ่งเหยิง ยืดยาว” คำที่มีสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ฟ/ มี 2 คู่ คือ “ฟ่ามเฟ้อ ฟั่นเฝือ” คำที่สัมผัสเสียงพยัญชนะ /ว/ มี 2 คู่ คือ “วกวน วุ่นวาย” คำที่สัมผัสพยัญชนะเสียง /ส/ มี 2 คู่ คือ “สับสน สลับซับซ้อน”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ช. คำสัมผัสพยัญชนะโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เป็นที่**หวัง**ได้อย่างมาก**ว่า** คน**โกรธ**จะทำผลร้ายเช่นนี้ให้**เกิดแก่**ตนเองตามปรารถนาของศัตรูของเขา ด้วยเหตุนี้ ศัตรูที่ฉลาดจึงมักหาวิธีแกล้งยั่วให้ฝ่ายตรงข้ามโกรธ จะได้**เผลอ**สติทำการ**ผิดพลาดเพลี่ยงพล้ำ** เมื่อรู้เท่าทันเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ควรจะทำร้ายตนเองด้วยความโกรธให้ศัตรูได้สมใจเขาโดยไม่ต้องลงทุนอะไร

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 9)

จากตัวอย่างจะสังเกตเห็นได้ว่ามีการใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ว/ในคำว่า “หวัง” กับ “ว่า” เสียง /ก/ ในคำว่า “โกรธ” กับ “เกิดแก่” เสียง /พ/ ในคำว่า “เผลอ” กับ “ผิดพลาดเพลี่ยงพล้ำ” วางเรียงใกล้กัน โดยเป็นสัมผัสระหว่างคำที่มีคำหรือกลุ่มคำอื่นมาคั่น และอยู่คนละประโยคกัน ลักษณะการสัมผัสดังกล่าวทำให้ข้อความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผลของการเล่นสัมผัสคล้องจองสร้างลีลาของเสียงและจังหวะได้อย่างเด่นชัด

...หลักความไม่ประมาทหรืออัปปมาทะ จะคอยกระ**ตุ้น**เร้า**เตือน**ใจให้มีความ**ตื่นตัวต่อ**เหตุการณ์และสถานการณ์**ต่างๆ** ทำให้เป็นคน**ไว**และ**ไหว**ทันต่อความเปลี่ยนแปลง ทั้งในทางเสื่อมและในทางเจริญ...

(รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 23)

ตัวอย่างข้างต้นพบคำสัมผัสพยัญชนะ โดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น ซึ่งปรากฏคำสัมผัสพยัญชนะหลายคู่ ดังนี้ สัมผัสเสียง /ต/ ในคำว่า “กระตุ้น” กับ “เตือน” และการสัมผัสเสียงพยัญชนะเสียง /ต/ นี้ยังโยงเสียงไปอีกกลุ่มคำหนึ่งเป็นเสียงสัมผัสที่เชื่อมโยงกันอีกคือ “ตื่นตัวต่อ” และ “ต่างๆ” นอกจากนี้ยังมีเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียง /ว/ ในคำว่า “ไว” กับ “ไหว” อีกด้วย การเล่นสัมผัสพยัญชนะโดยมีคำอื่นมาคั้นนี้เป็นกลวิธีหนึ่งที่ช่วยให้เกิดรสทางด้านเสียง ผู้อ่านจะรู้สึกได้ถึงจังหวะและสัมผัสที่น่าประทับใจดังเสียงดนตรีที่งดงาม อีกทั้งยังสื่อความหมายที่ชัดเจนเห็นภาพชัดอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทั้งสามเณรและหลวงพี่ก็รู้ว่าพระเณรไม่อยู่ในการเมือง ถ้าจะเถียงกัน ก็ทำได้แค่ว่า หลวงพี่บอกมา เรานี่อยู่เหนือการเมืองนะแต่สามเณรแย้งว่า ไม่ใช่ เราอยู่นอกการเมืองครับ เมื่อไม่อยู่ **“ใน”** ก็เถียงกันได้แค่ว่า **“เหนือ”** หรือ **“นอก”** ถ้า**แน่**กว่า**นั้น** ก็ **“นำ”** การเมืองเลย (นำทางไปในธรรมและโดยธรรมอย่านำไปนอกธรรมด้วยอธรรม)
(ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554:17)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะเสียง /น/ โดยมีคำหรือกลุ่มคำมาคั่นไว้ ซึ่งเป็นการเล่นคำสัมผัสคล้องจองเพื่อเน้นจังหวะของข้อความให้น่าสนใจและสร้างความงดงามในด้านวรรณศิลป์ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งคำที่สัมผัสกันนั้นยังสื่อความหมายที่ละเอียดลึกซึ้งอีกด้วย กล่าวคือ การเล่นคำสัมผัส “ใน” “เหนือ” “นอก” “นำ” สื่อความหมายถึงการแสดงบทบาทในทางการเมืองของสงฆ์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำเหล่านี้มาสื่อถึงว่าพระสงฆ์และสามเณรจะเกี่ยวข้องได้ในลักษณะอย่างไรบ้าง แต่ท่านใช้คำสั้นๆ มาสื่อความด้วยกลวิธีการเล่นสัมผัสคล้องจองยิ่งทำให้เห็นภาพและเข้าใจความหมายที่ท่านต้องการนำเสนอได้อย่างแจ่มชัด

...**ความหวาด**ที่มา**คู่**กับ**ความหวัง** ความห่วงหวงระแวงหวั่นใจที่**ซ่อน**ตัว**ซ้อน**อยู่ในการได้ครอบครอง ความชินชาเบื่อหน่ายที่**ตามติด**มา**ต่อ**จากการได้เสพสมปรารถนา การตกเป็นทาสหมดอำนาจในตัวเมื่อหลงใหลเมามัว ความรันทดเมื่ออดหรือหมดหวังและความ**โศกเศร้า**เหี่ยวแห้งเมื่อต้อง**สูญเสีย**หรือพลัดพรากจากไป

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 6)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีการใช้คำสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกัน วางเรียงใกล้ ๆ กัน แต่มีคำหรือกลุ่มคำอื่นมาคั่น หรืออยู่คนละประโยคกัน ดังนี้ เสียง /ค/ ในคำว่า “ความ” กับ “คู่” เสียง /ว/ ในคำว่า “หวาด” กับ “หวัง” เสียง /ซ/ ในคำว่า “ซ่อน” กับ “ซ้อน” เสียง /ต/ ในคำว่า “ตามติด” กับ “ต่อ” เสียง /ส/ ในคำว่า “โศกเศร้า” กับ “สูญเสีย” กลวิธีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะดังข้อความตัวอย่างทำให้เกิดอรรถรสของเสียงและความหมายได้อย่างมีศิลปะ เมื่อผู้อ่านได้อ่านข้อความจะทำให้เกิดรสของเสียงได้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...การที่จะเร้า**เตือน**คนที่**ตื่น**แผลงนี้ ให้หันมาสนใจและอ่านเข้าใจ จะต้อง**เร่ง**ด้วยคำ**แรง** ชัดตรง และตรงไหนที่จะให้เขาใส่ใจเพ่งลงไปจะต้องจี้จุดตอกย้ำ หรือพูดเน้น ซ้ำๆ บ่อยๆ จึงจะทำให้สะดุดหวนไปนึกถึงจุดผิดพลาดหรือข้อเท็จที่เขาโน้มใจเชื่อมาก่อน แล้วปรับแก้ใหม่ได้

(ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: บันทึกนำ)

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกัน แต่มีคำหรือกลุ่มคำอื่นมาคั่น คือ เสียง /ต/ ในคำว่า “เตือน” กับ “ตื่น” เสียง /ร/ ในคำว่า “เร่ง” กับ “แรง” การสัมผัสพยัญชนะแบบนี้ทำให้ข้อความเกิดจังหวะเกิดเสียงที่กระตุ้นผู้อ่านมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำความให้สื่อความหมายให้เด่นชัดยิ่งขึ้นอีกด้วย

พอมี**ศีล**เป็น**ฐาน** และมี**ทาน**มา**เสริม** มนุษย์ก็อยู่ร่วมกันได้ดีขึ้น มีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน สังคมมีสันติสุขพอสมควร

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 5)

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสพยัญชนะเสียง /ส/ ระหว่างคำ “ศีล” กับ “เสริม” เสียง /ท/ ระหว่างคำ “ฐาน” กับ “ทาน” การสัมผัสพยัญชนะในข้อความข้างต้น มีลักษณะสลับเสียงเล่นจังหวะคำ ซึ่งทำให้ข้อความเกิดความสละสลวยยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสื่อความหมายให้เด่นชัดอีกด้วย

แต่พร้อมกับขออภัย ก็ขอความเข้าใจด้วย ดังที่ได้บอกแล้วว่า ตัวผู้เขียนนี้มีงานหนังสือที่**เร่ง**และ**รัด**ตัวอย่างเต็มเวลา พูดได้ว่าพอมาถึงกุฏิที่เมืองไทย ก็ไม่นึกถึงอะไรอื่นแล้ว ได้แต่ก้มหน้าก้มตาเขียนหนังสืออย่างเดียว...

(ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 62)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างมีการสัมผัสพยัญชนะ คือ เสียง /ร/ ในคำว่า “เร่ง” กับ “รัด” โดยมีคำเชื่อม “และ” คั่นไว้ ซึ่งเป็นการเล่นคำด้วยการนำคำว่า “เร่งรัด” มาแยกกันโดยเชื่อมด้วย “และ” ทำให้สื่อความหมายถึงอาการบีบคั้นแข่งกับเวลา กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองในลักษณะนี้เป็นการเน้นเสียง เน้นภาพให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

> ...ปัญหาเช่นนี้เกิดจากความเข้าใจสับสนระหว่างกรรมนิ**ยาม**กับสังคมนิ**ยมน์** โดยนำเอาความเป็นไปในนิ**ยาม**และนิ**ยมน์**ทั้งสองนี้มาปนเปกัน ไม่รู้จักแยก**ขอบเขต**และ**ขั้น**ตอนให้ถูกต้อง...
>
> (กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, 2531:81)

จากตัวอย่างพบว่ามีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ โดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น คือเสียง /ย/ ในคำว่า “นิยาม” กับ คำว่า “นิยมน์” และเสียง /ข/ ในคำว่า “ขอบเขต” กับคำว่า “ขั้นตอน” คำที่มาคั่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในข้อความตัวอย่างข้างต้นเป็นคำเชื่อม “กับ” “และ” เมื่อนำกลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองมาใช้ในข้อความนี้ ทำให้เกิดไพเราะด้านเสียงและจังหวะอีกทั้งยังสื่อความหมายที่ชัดเจนอีกด้วย

> สำหรับคนส่วนใหญ่ กระบวนการแห่งการศึกษาอาศัยการ**โน้มนำ**และเกื้อ**หนุน**ของปัจจัยภายนอกเป็นอย่างมาก ถ้ามีแต่ปัจจัยภายนอกที่ไม่เอื้อ คนอาจจะหมกจมติดอยู่ในกระบวนการ**เสพ**ความ**รู้สึก** และไม่เข้าสู่การ**ศึกษา** เราจึงจัด**สรร**ปัจจัยภายนอกที่จะ**โน้มนำ**และเกื้อ**หนุน**ปัจจัยภายในที่ดีให้พัฒนาขึ้นมา ซึ่งจะนำเขาเข้าสู่การศึกษา และก้าวไปในทางชีวิตที่เป็นมรรค
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 25)

ข้อความข้างต้นมีคำว่า “โน้มนำ” กับคำว่า “เกื้อหนุน” เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียง /น/ โดยมีคำอื่นมาคั่น อีกทั้งเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียง /ส/ ใน “เสพ” กับ “รู้สึก” กับ “สู่” กับ “ศึกษา” กับ “จัดสรร” โดยมีคำอื่นๆมาคั่นไว้ เมื่อมีการสัมผัสคล้องจองกันหลายจุดจึงทำให้ข้อความนี้มีความโดดเด่นในด้านเสียงและจังหวะที่น่าสนใจอย่างยิ่ง กลวิธีทางภาษาในรูปแบบนี้มุ่งเน้นการสร้างอรรถรสทางเสียง และเมื่อพิจารณาในแง่ความหมายก็จะพบว่า มีการเสริมความและอธิบายขยายความซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสมอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...พุทธศาสนิกชนผู้หวังดีต้องการทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ควรช่วยกันกระตุ้นเตือน **เร่งเร้า** หรือ**เรียกร้อง**ให้มีการแก้ไขปรับปรุงทุกครั้งที่มีปัญหาเกิดขึ้นโดยไม่ต้อง**รอ**ที่จะเอาปัญหาเก่ามาเทียบกับปัญหาใหม่

(กรณีสันติอโศก, 2531: 9)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำว่า “เร่งเร้า” กับ “เรียกร้อง” และ “รอ” สัมผัสเสียงพยัญชนะเสียง /ร/ เป็นการเล่นเสียงสัมผัส โดยมีคำเชื่อม “หรือ” และกลุ่มข้อความมาคั่นไว้ หากสังเกตจะพบว่า “เร่งเร้าหรือเรียกร้อง” มีลักษณะคล้ายกับการสัมผัสพยัญชนะ 4 คำชิดกัน เพราะเป็นเสียงพยัญชนะเดียวกันทั้งหมด หากแต่มีคำอื่นมาคั่นไว้เท่านั้น กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในข้อความตัวอย่างนี้ช่วยเพิ่มความงดงามทางเสียงและจังหวะ อีกทั้งยังเป็นการสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนอีก

พฤติกรรมหรือการกระทำของเราครั้งนี้ จะเป็นการเบียดเบียน ทำให้เกิดความเดือนร้อนแก่ใครหรือไม่ จะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมเสียหายอะไรๆ บ้างไหม หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ **ส่งเสริม** และ**สร้างสรรค์** (ศีล)

(ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4, 2544: 28)

จากตัวอย่างมีการสัมผัสเสียงพยัญชนะ คือ เสียง /ส/ ในคำว่า “ส่งเสริม” กับ “สร้างสรรค์” โดยมีคำเชื่อม “และ” มาคั่น ลักษณะของคำเป็นการซ้ำเสียง /ส/ ทั้งหมด คล้ายกับการสัมผัสพยัญชนะ 4 คำชิดกัน ผู้ประพันธ์นำเสนอในรูปภาษาแบบนี้เพื่อเป็นการเล่นเสียงคำ และต้องการขยายความที่จะอธิบายให้ละเอียดชัดเจนขึ้น

ต้องยอมรับว่า เวลานี้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “บุญ” ของคนไทย ได้**คลาดเคลื่อนคับแคบ**และ**คลุมเครือ**อย่างมาก ถึงเวลาแล้วที่จะต้องหันมา “ศึกษาบุญ” ตามที่พระพุทธเจ้าทรง**สอน**ไว้เริ่มตั้งแต่ชำระ**สะสาง**ความรู้ความเข้าใจนั้นให้ถูกต้อง และตั้งต้นเอาจริงเอาจังกับการทำบุญขั้นพื้นฐานชนิดที่ “ทำชุมชนให้อยู่ดี ทำชีวิตให้งอกงาม”

(บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 47)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสพยัญชนะที่เป็นกลุ่มคำสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ค/ ใน “คลาดเคลื่อนคับแคบ” โดยมีคำว่า “และ” ซึ่งเป็นคำเชื่อมมาคั่นกับคำ “คลุมเครือ” นอกจากนี้ยังมีการสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ส/ ในคำว่า “สอน” กับ “สะสาง” ที่มีกลุ่มคำมาคั่นไว้อีกด้วย การสัมผัสคล้องจองในข้อความตัวอย่างนี้ช่วยให้เกิดความสละสลวยด้านเสียงและสื่อภาพสื่อความหมายได้อย่างลงตัว กลวิธีทางภาษารูปแบบนี้จัดเป็นเอกลักษณ์เด่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สร้างสรรค์งานประพันธ์ด้วยการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะในรูปแบบที่หลากหลาย กลวิธีทางภาษาลักษณะนี้ถือเป็นลีลาเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เพราะสังเกตได้จากข้อความที่ท่านใช้จะปรากฏความถี่ของการสัมผัสพยัญชนะเป็นจำนวนมาก ซึ่งกลวิธีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะนี้ช่วยให้งานประพันธ์เกิดความงดงามสละสลวยด้านเสียงและจังหวะของคำอีกทั้งยังเสริมและสื่อความหมายให้ข้อความเด่นชัดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

2.3.2 สัมผัสสระ คือ สัมผัสที่มีเสียงสระหรือเสียงสระกับตัวสะกดในมาตราเดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1169) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการเล่นคำที่มีเสียงสัมผัสสระมาใช้ในงานประพันธ์เพื่อให้เกิดความงดงามทางภาษา พบว่ามีการสัมผัสสระปรากฏในลักษณะดังนี้

ก. คำสัมผัสสระชิดกัน 2 คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ทั้งนี้โดยเหตุผลว่า สังขารทั้งปวง เป็นสภาพที่ผุพังแตกสลายได้ จะต้องย่อยยับมลายสิ้นไป จึงไม่มีความปลอดภัย ไม่ให้ความ**ปลอดโปร่งโล่งใจ** หรือความเบาใจอย่างเต็มที่แท้จริง หมายความว่า ตัวมันเองก็มีภัยที่จะต้องเสื่อมโทรมสิ้นสลายไป...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 74)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสสระชิดกัน 2 คำ คือ การนำเสียงสระ/โอ/ มาตราตัวสะกดแม่ กง มาสัมผัสกัน คือ “โปร่ง” กับ “โล่ง” ในคำว่า “ปลอดโปร่งโล่งใจ” ที่เป็นการสัมผัสกลางคำและสื่อความหมายถึงความสบายใจ เบาใจ และเมื่อมีการสัมผัสคล้องจองกันเช่นนี้ ทำให้ข้อความที่ปรากฏเกิดความงดงามทางเสียงของคำได้อย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ทุกข์ตามธรรมดาของธรรมชาติแทนที่จะถูกแก้ไข กลับถูกละเลยมองข้ามหรือปิดกลบไว้เสีย แล้วสุขทุกข์และปัญหาต่างๆ ชนิดที่เกิดจากฝีมือ**เสกสรรค์ผันพิสดาร**ของมนุษย์ ก็เกิด**ประดังพรั่งพรู**วิจิตรนานัปการ จนแทบจะบดบังให้มนุษย์ลืมปัญหาพื้นฐานของชีวิตเสียทีเดียว

(ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้ (ปัญญา วิสุทธิ กรุณา มาบรรจบที่นี้), 2555: 3)

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสสระชิดกัน 2 คำ คือ เสียงสระ/อะ/ มาตราตัวสะกดแม่ กน ใน “สรรค์” กับ “ผัน” ซึ่งเกิดจากกลุ่มคำว่า “เสกสรรค์ผันพิสดาร” ที่มีการเล่นคำสัมผัสสระที่กลางคำและสื่อความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ก็มีการสัมผัสเสียงสระ /อะ/ มาตราตัวสะกดแม่ กง สะกดเหมือนกันชิดกัน 2 คำ ใน “ดัง” กับ “พรั่ง” ซึ่งมาจากคำว่า “ประดังพรั่งพรู” ซึ่งเป็นการสัมผัสกลางคำเช่นกัน

...อย่างน้อยเผื่อไว้ว่าถ้าท่านเจ้าคุณสนใจก็จะได้อ่าน เป็นส่วนที่อาจจะช่วยให้รู้จักวัดวชิรธรรมปทีปและชุมชนทั้งพระและญาติโยมที่ผูกพันกันมา ได้ความรู้ความเข้าใจและสื่อถึงใจกันได้ ช่วยเสริมบรรยากาศของวัดให้**สดชื่นรื่นใจ**ขึ้น

(ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 62)

จากตัวอย่างข้างต้นมีการนำเสียงสระ/เอือ/ ที่มีมาตราตัวสะกดแม่ กน มาสัมผัสกันในรูปของการสัมผัสสระชิดกัน 2 คำ คือคำว่า “ชื่น” กับ “รื่น” ใน “สดชื่นรื่นใจ” เพื่อสื่อความหมายถึงความสดชื่นความสบายใจ เมื่อมีการสัมผัสคล้องจองกันเช่นนี้ ทำให้ข้อความที่ปรากฏเกิดความงดงามทางเสียงได้อย่างชัดเจน

...การให้โดยเคารพ คือ ให้ด้วยความตั้งใจจริง ให้ความสำคัญแก่ผู้รับ แก่สิ่งของที่ให้ และแก่การให้นั้น ไม่ว่าผู้รับจะตกอยู่ในสภาพอย่างใด **ต่ำต้อยด้อย**เพียงไร ก็ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่แสดงอาการดังว่าจะทิ้งเสีย หรือ**หน้านิ่วคิ้วขมวด**รำคาญ แต่มีเมตตากรุณา...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 906)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นมีการนำเสียงสระ/ออ/ ที่มีมาตราตัวสะกดแม่ เกย มาสัมผัสคล้องจองกันในรูปของการสัมผัสสระชิดกัน 2 คำ คือ “ต้อย” กับ “ด้อย” ในคำว่า “ต่ำต้อยด้อยเพียงไร” และเสียงสระ /อิ/ มาตราตัวสะกดแม่ กน คือ “นิ่ว” กับ “คิ้ว” ในคำว่า “หน้านิ่วคิ้วขมวด” ซึ่งเป็นการสัมผัสที่กลางคำเพื่อสื่อความหมายของการขุ่นเคือง ไม่พอใจ การสัมผัสสระเช่นนี้ทำให้ข้อความที่ปรากฏเกิดความงดงามทางเสียงและจังหวะของคำได้อย่างชัดเจน

ข. คำสัมผัสสระชิดกัน 3 คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> คนอเมริกันรวมทั้งผู้นำทางการเมือง มักยกขึ้นมาอ้างเพื่อเป็นสื่อกระตุ้นแรงจูงใจของคนร่วมชาติ คือ คำว่า America dream (ฝันแบบอเมริกัน) ซึ่งหมายถึงความสำเร็จและความ**มั่งคั่งพรั่งพร้อม**ทางวัตถุ พร้อมทั้งการมีโอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะเพียรพยายามเพื่อบรรลุจุดหมายเช่นกัน
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 21)

ตัวอย่างข้างต้นคำ “มั่งคั่งพรั่งพร้อม” มีการสัมผัสสระชิดกัน 3 คำ ใน “มั่งคั่งพรั่ง” ซึ่งเป็นเสียงสระ /อะ/ มาตราตัวสะกดแม่ กง ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้ว จะเป็นคำซ้อนที่แสดงเสียงและความหมายสื่อความในข้อความให้ชัดเจน

> คติแห่งการ**อ้อนวอนนอน**กระหยิ่มรออำนาจลึกลับยิ่งใหญ่บันดาลให้ เข้ามาแทนที่คติแห่งความสามัคคีที่คนพร้อมเพรียงร่วมกันทำด้วยเรี่ยวแรงของมนุษย์ผู้มีน้ำใจเมตตาไมตรีเห็นอกเห็นใจกัน
>
> (บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 45)

จากตัวอย่างมีการสัมผัสสระชิดกัน 3 คำ คือ “อ้อนวอนนอน” ซึ่งมาจากกลุ่มคำ “อ้อนวอนนอนกระหยิ่ม” ที่สื่อความหมายถึงการไม่พยายามกระทำสิ่งใดๆ ด้วยตนเอง แต่มักอ้อนวอนขอให้อำนาจลึกลับช่วยเหลือ การนำคำสัมผัสสระชิดกัน 3 คำนี้มาใช้ในข้อความข้างต้นนี้ ทำให้สื่อและอธิบายสารสำคัญของข้อความได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการใช้คำที่เข้าใจง่าย กล่าวอย่างตรงไปตรงมา แต่มีการเล่นเสียงสัมผัสคล้องจองเพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้มากยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พอมีศีลเป็นฐาน และมีทานมาเสริม มนุษย์ก็อยู่ร่วมกันได้ดีขึ้น มีการ**เอื้อเฟื้อเกื้อกูล**กัน สังคมมีสันติสุขพอสมควร

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 5)

จากตัวอย่างมีการสัมผัสสระชิดกัน 3 คำ คือ นำเสียงสระ /เอือ/ มาตราตัวสะกดแม่ ก กา มาสัมผัสกัน คือ “เอื้อเฟื้อเกื้อ” ซึ่งมาจากคำ “เอื้อเฟื้อเกื้อกูล” ที่เป็นคำซ้อนสื่อความหมายถึงการช่วยเหลือ การแบ่งปัน

ค. คำสัมผัสสระชิดกัน 2 คู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เท่านั้นยังมิหนำ แม้ส่วนที่เป็นความเอร็ดอร่อยสนุกสนานหวานชื่นนั่นแหละ เมื่อจาง**คลายหายลับดับ**ล่วงผ่านไปแล้วยังทิ้งความเสียดายเอาไว้ทรมานใจคนบางคนให้พิไรรำพันไปได้อีกนาน

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 21)

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสสระชิดกัน 2 คู่ คือ “คลายหายลับดับ” โดยมีคู่แรก คือ คำว่า “คลาย” กับ “หาย” ซึ่งมีเสียงสระ /อา/ ตัวสะกดแม่เกย กับคำคู่ที่สอง คือ “ลับ” กับ “ดับ” ซึ่งมีเสียงสระ /อะ/ ที่มีมาตราตัวสะกดแม่ กบ ซึ่งคำทั้งหมดนี้มาจากกลุ่มคำ “จางคลายหายลับดับล่วง” ซึ่งเป็นการซ้อนคำเพื่อสื่อความหมายว่า หายไป หมดไป จะสังเกตเห็นได้ว่าคำทุกคำที่นำมาวางซ้อนกันนี้จะมีความหมายเป็นไปในทางเดียวกันมาเสริมขยายความซึ่งกันและกัน และมีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองเพื่อสร้างอรรถรสทางเสียงและจังหวะให้โดดเด่นเพิ่มยิ่งขึ้น

ความนิยมใหญ่**โตโอ่อ่า**ระทึกใจ เข้ามาแทนที่ความสงบเรียบง่ายที่มีความงดงามอย่างเป็นธรรมชาติ

(บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 45)

ตัวอย่างข้างต้นมีการสัมผัสสระชิดกัน 2 คู่ คือ “โตโอ่อ่าน่า” โดยคู่แรก คือ “โต” กับ “โอ่” ที่มีเสียงสัมผัสสระ /โอ/ มาตราตัวสะกดแม่ ก กา และคู่ที่สอง คือ “อ่า” กับ “น่า” ที่มีเสียงสัมผัสสระ /อา/ มาตราตัวสะกดแม่ ก กา ซึ่งคำเหล่านี้เกิดจากการกลุ่มคำว่า “ใหญ่โตโอ่อ่าน่าระทึกใจ” ที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สื่อความหมายถึง ความตื่นตาตื่นใจในสิ่งที่หรูหราสมบูรณ์แบบ การนำคำสัมผัสคล้องจองมาใช้ในข้อความนี้เพื่อช่วยในการแสดงภาพสื่ออารมณ์ไปสู่ผู้อ่านได้อย่างแจ่มชัดมากยิ่งขึ้น

ง. คำสัมผัสสระโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ความหวาดที่มาคู่กับความหวัง ความห่วงหวงระแวงหวั่นใจที่ซ่อนตัวซ้อนอยู่ในการได้ครอบครอง ความชินชาเบื่อหน่ายที่ตามติดมาต่อจากการได้เสพสมปรารถนา การตกเป็น**ทาส**หมดอำ**นาจ**ในตัวเมื่อหลงใหลเมามัว ความรัน**ทด**เมื่อ**อด**หรือ**หมด**หวังและความโศกเศร้าเหี่ยวแห้งเมื่อต้องสูญเสียหรือพลัดพรากจากไป
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 6)

จากตัวอย่างพบว่ามีการสัมผัสสระโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น คือ เสียงสระ /อา/ มาตราตัวสะกดแม่ กด ในคำว่า “ทาส” กับ คำว่า “อำนาจ” และสัมผัสเสียงสระ /โอะ/ ในคำว่า “ทด” กับคำว่า “อด” และคำว่า “หมด” สะกดด้วยมาตราแม่ กด เหมือนกัน มาสัมผัสกัน ซึ่งการใช้กลวิธีการสัมผัสสระโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่นนี้ ช่วยสร้างความไพเราะของเสียงและจังหวะให้ข้อความ อีกทั้งยังสื่อความหมายที่แจ่มชัดให้กับข้อความได้อย่างดียิ่ง

> “กิเลสกาม เป็นไฉน? ความพอใจก็เป็นกาม ราคะก็เป็นกาม ความ**ชอบใจติดใคร่**ก็เป็นกาม ความดำริก็เป็นกาม ราคะก็เป็นกาม ความครุ่นคิดติดใคร่ก็เป็นกาม, กามฉันท์ กามราคะ กามนันทิ กามตัณหา กามเสน่หา ความเร่าร้อน...เหล่านี้เรียกว่ากิเลสกาม”
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 9)

ตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีการใช้คำสัมผัสสระ /ใอ/ ในคำว่า “ใจ” กับ “ใคร่” แต่มีคำมาคั่นกลาง ซึ่งเมื่อรวมกลุ่มคำ “ชอบใจติดใคร่” นี้แล้ว จะมีลักษณะเป็นการซ้อนคำที่เกิดจาก “ชอบใจ” ซ้อนกับ “ติดใคร่” ซึ่งคำทั้งสองนี้ล้วนสื่อความหมายในลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันว่ามีความหมายว่าชอบหรือติดใจบางสิ่งบางอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คราวหนึ่ง มีพระพวกที่เรียกว่าฉัพพัคคีย์ คือ เป็นกลุ่มมี 6 รูปด้วยกัน ไม่รู้จักกาล เที่ยวไปมาทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลยแม้ในฤดูฝนก็ยังเดินทาง เที่ยวเหยียบย่ำข้าวกล้าหญ้าระ**บัด**และ**สัตว์**เล็กๆ ตาย คนทั้งหลายพากันติเตียน...

(วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 71)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้คำสัมผัสสระ /อะ/ ที่มีเสียงตัวสะกดมาตราแม่ กด ในคำว่า “บัด” ซึ่งมาจากกลุ่มคำ “ข้าวกล้าหญ้าระบัด” สัมผัสกับคำว่า “สัตว์” โดยมีคำเชื่อม “และ” มาคั่นไว้ การใช้คำสัมผัสนี้ช่วยให้ข้อความข้างต้นมีเสียงและจังหวะที่น่าสนใจอีกทั้งยังสื่อความหมายที่ลึกซึ้งด้วย

การสัมผัสสระเป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อเน้นความงดงามทางเสียงและจังหวะ จากการศึกษาพบว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้การสัมผัสสระในงานประพันธ์ไม่มากนักเมื่อเทียบกับการสัมผัสพยัญชนะ แต่เมื่อท่านเลือกใช้ในข้อความแล้ว ก็จะเกิดความไพเราะงดงามสร้างเสียงจังหวะและสื่อความหมายใจความสำคัญได้อย่างแจ่มชัด

จากการศึกษากลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่า ท่านใช้ทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระได้อย่างพิถีพิถัน การเลือกสรรถ้อยคำมาใช้มีความเหมาะสมลงตัว คำที่นำมาเล่นสัมผัสคล้องจองนั้น นอกจากจะช่วยให้ข้อความมีลักษณะเด่นในด้านเสียงและจังหวะแล้ว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังมีวัตถุประสงค์หลักในการนำเสนอ คือ ต้องการใช้คำสัมผัสต่างๆ นั้นมาเสริมและขยายความหมายซึ่งกันและกันให้เด่นชัดมากขึ้น ดังนั้นกลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองของท่านจึงมิได้มุ่งความงามทางเสียงเพียงอย่างเดียว หากแต่ท่านมีความคิดหลักที่จะนำเสนอประเด็นหรือแก่นคำสอนบางประการแก่ผู้อ่านและต้องการสื่อความหมายให้ชัดแจ้ง จึงเลือกใช้วิธีสร้างความน่าสนใจให้เกิดกับงานประพันธ์โดยการเล่นเสียงเล่นสัมผัสคล้องจองเพื่อเน้นสื่อความสารสำคัญให้ชัดเจน กลวิธีนี้นอกจากผู้อ่านจะได้รับสารที่สื่อความหมายที่ละเอียดชัดเจนแล้ว ยังจะได้รับความเพลิดเพลินจากเสียงสัมผัสที่คล้องจองกัน ได้รับอรรถรสจากความไพเราะของถ้อยคำที่นำมาวางเรียงร้อยกัน และอ่านเรื่องราวได้อย่างลื่นไหล ไม่ติดขัดอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.4 กลวิธีการขนานความ

กลวิธีการขนานความ คือ การนำประโยคที่มีเนื้อความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันหรือประโยคที่มีเนื้อความเป็นคู่ขนานกันมาเรียบเรียงต่อเนื่องกัน เรียกประโยคลักษณะนี้ว่า ประโยคขนานความ ซึ่งหมายถึง การเขียนประโยคที่มีลักษณะลักษณะคู่ขนาน ได้แก่ ประโยคที่ใช้คำว่า “ฉันใด ฉันนั้น” ประโยคลักษณะนี้อาจมีการเพิ่มพูนเนื้อความในประโยคให้คลี่คลายไปสู่อีกประโยคหนึ่ง (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2550: 134) ประโยคขนานความเรียกตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Parallelism เป็นประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกันและเสริมความแก่กันทำให้ข้อความเด่นขึ้นมา (เปลื้อง ณ นคร, 2542: 34) ประโยคขนานความมักเชื่อมโยงเนื้อความให้สัมพันธ์กันด้วยคำเชื่อม เช่น เมื่อใด...เมื่อนั้น, ฉันใด...ฉันนั้น เป็นต้น แบบประโยคขนานความนี้ได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลี เมื่อแต่งคาถา ท่านนิยมตั้งคำ ยํ ไว้แล้วรับด้วยคำ ตํ (ล้อม เพ็งแก้ว, 2549: 65) กล่าวคือ เอารูปศัพท์ ยทา “กาลใด” และ ตทา “กาลนั้น” เพื่อเน้นความ เมื่อแปลเป็นภาษาไทยก็มักแปลให้ตรงตามลักษณะของประโยค เกิดเป็นประโยคว่า “ฉันใด...ฉันนั้น” ขึ้นในภาษาไทย (ธเนศ เวศร์ธาดา, 2533: 323)

กลวิธีการขนานความด้วยประโยคขนานความนี้กวีหรือนักเขียนนิยมนำมาใช้เพื่อสร้างสมดุลทางโครงสร้างภาษาด้วยประโยคที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ทำให้เรื่องราวที่นำเสนอนั้นมีความโดดเด่นทั้งในด้านการสื่อความเข้าใจและในด้านวรรณศิลป์ที่เกิดจากเสียงและจังหวะที่สละสลวยงดงามอีกด้วย ผู้วิจัยพบว่ากลวิธีการขนานความปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นจำนวนมาก โดยปรากฏในรูปแบบของประโยคขนานความที่สื่อความหมายสู่ผู้อ่านอย่างลึกซึ้งชัดเจน และสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

2.4.1 การขนานความที่มีลักษณะเปรียบเทียบ

การขนานความที่มีลักษณะเปรียบเทียบ หมายถึง การกล่าวถึงเนื้อความในเชิงเปรียบเทียบกัน โดยเนื้อความจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่นำมาเปรียบกับส่วนที่ต้องการเปรียบเทียบ และมักปรากฏคำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” ซึ่งจากการศึกษาพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการขนานความที่แสดงเนื้อความเปรียบเทียบใน 2 ลักษณะดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. การเปรียบเทียบสิ่งที่สัมพันธ์กัน หมายถึง การนำสิ่งสองสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมากล่าวเปรียบเทียบเพื่ออธิบายความเข้าใจให้ชัดเจนด้วยกลวิธีการขนานความ และใช้คำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” เชื่อมเนื้อความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...**มรรคเป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่เนื้อหาฉันใด ไตรสิกขาก็เป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่การใช้งานฉันนั้น** และไตรสิกขานี้แหละที่มารับช่วงหลักปฏิบัติจากมรรคไปกระจายออกสู่วิธีปฏิบัติในส่วนรายละเอียดอย่างกว้างขวางต่อไป
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 544)

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำหลักธรรมอริยมรรคกับไตรสิกขามาอธิบายเปรียบเทียบกัน โดยใช้กลวิธีการขนานความที่มีคำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” มาช่วยในการอธิบายให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้ ท่านได้กล่าวมรรคหรืออริยมรรคนั้นเป็นระบบการปฏิบัติธรรมในแง่เนื้อหา และเปรียบเทียบกับไตรสิกขาที่เป็นระบบการปฏิบัติธรรมในแง่การใช้งาน ดังนั้นทั้งมรรคและไตรสิกขาจึงเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เมื่อเกิดมรรคก็จะเกิดไตรสิกขาตามมา จึงเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการขนานความโดยการนำหลักธรรมทั้งสองนี้มาเชื่อมโยงเปรียบเทียบกัน เพื่อง่ายต่อการอธิบายขยายความ อีกทั้งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจหัวข้อธรรมได้ง่ายและชัดเจนขึ้น

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ยังนำกลวิธีการขนานความมาเปรียบเทียบความโกรธกับความเมตตาซึ่งเป็นธรรมที่ตรงข้ามกันดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ธรรมที่ตรงกันข้ามกับความโกรธ ก็คือ เมตตา **ความโกรธมีโทษก่อผลร้ายมากมาย ฉันใด เมตตาก็มีคุณ ก่อผลดีมากฉันนั้น** เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ควรที่จะระงับความโกรธเสีย แล้วตั้งจิตเมตตาขึ้นมาแทน ให้เมตตานั้นแหละช่วยกำจัด และป้องกันความโกรธไปในตัว
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 17)

จากตัวอย่างมีการใช้คำแสดงการขนานความ คือ “ฉันใด...ฉันนั้น” เพื่อเปรียบเทียบว่าความโกรธกับความเมตตาเป็นธรรมที่ตรงข้ามกัน กล่าวคือ ความโกรธนั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะส่งผลที่ร้ายแรงมาก ในทางกลับกันความเมตตาซึ่งเป็นธรรมที่ตรงข้ามกับความโกรธก็เช่นเดียวกัน เมื่อความเมตตาเกิดขึ้นก็จะส่งผลดีมากเช่นกัน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำความโกรธกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความเมตตามาอธิบายขยายความด้วยกลวิธีการขนานความแบบเปรียบเทียบคู่ตรงข้าม ช่วยทำให้ผู้อ่านสื่อความหมายหลักธรรมที่ท่านต้องการนำเสนอได้อย่างชัดเจน

ข. การเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย หมายถึง การนำสิ่งสองสิ่งมาเปรียบเทียบกันในรูปแบบอุปมาอุปไมย โดยเนื้อความที่ปรากฏในตอนต้นเป็นการยกมาเปรียบ หรือเรียกว่า “อุปมา” ส่วนเนื้อความที่ปรากฏในตอนท้ายเป็นสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจชัดเจน หรือเรียกว่า “อุปไมย” และใช้คำเชื่อมแสดงการขนานความ “ฉันใด...ฉันนั้น” ดังต่อไปนี้

> ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากพัฒนาการของชีวิตจิตใจนั้น ทุกคนพอจะมองเห็นได้ เมื่อเทียบเคียงกับการเติบโตจากเด็กขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ ของเล่นต่างๆ ที่เคยรักใคร่หวงแหนถือเอาเป็นเรื่องจริงจังสลักสำคัญนักหนา มีความหมายต่อชีวิตและต่อความสุขความทุกข์ของตนถึงเป็นถึงตายในสมัยเป็นเด็ก ครั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็จืดจาง กลายเป็นของไม่เร้าความรู้สึก เมื่อเห็นเด็กๆ ชื่นชมกันนัก ตั้งตาคอยจ้องจะชิงมาเป็นเจ้าของก่อน ผู้ใหญ่อาจมองเป็นขำไป แม้วิธีหาความสนุกสนานต่างๆ ตามแบบของเด็กๆ ก็กลายเป็นสิ่งไร้ความหมาย **ข้อนี้ฉันใด ผู้ที่บรรลุนิพพานเข้าถึงพัฒนาการที่สูงเลยขึ้นไปจากปุถุชน ย่อมมีท่าทีต่อโลกและชีวิต ต่อสิ่งที่ชื่นชมยินดี และต่อวิถีทางดำเนินชีวิตของปุถุชนเปลี่ยนแปลงไปฉันนั้น**
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 376)

จากตัวอย่างเป็นการนำกลวิธีการขนานความแบบอุปมาอุปไมยมาใช้ในการอธิบาย และปรากฏคำเชื่อมแสดงการขนานความ คือ “ฉันใด...ฉันนั้น” โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบเทียบว่าผู้ที่บรรลุนิพพาน จะมีท่าทีต่อโลกและวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกับปุถุชนธรรมดา คือ จะไม่ตื่นเต้นหรือชื่นชอบกามสุขทั้งหลาย ซึ่งเปรียบดังคนเราเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็มักจะไม่ตื่นเต้นหรือชื่นชอบของเล่นเหมือนในสมัยวัยเด็ก แต่กลับมองเห็นเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่มีประโยชน์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมยว่า สัมมาทิฏฐิซึ่งเป็นข้อแรกของอริยมรรคนั้นเหมือนกับการเดินทาง ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> โดยนัยนี้ ภายในมรรค สัมมาทิฏฐิจึงเป็นข้อแรก ในฐานะเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งถ้าขาดเสียแล้ว องค์ประกอบข้ออื่นๆ จะเกิดมีขึ้นไม่ได้ เปรียบเหมือนในการเดินทาง จะต้องรู้ว่าทางไหนที่จะไป อย่างน้อยต้องรู้ว่าจะตั้งต้นที่ไหน ถ้ายังตั้งต้นไม่ได้ การเดินทางต่อๆ ไปก็ยังไม่อาจมีขึ้นได้ **การเดินทางเป็นฉันใด ในการปฏิบัติธรรมก็ฉันนั้น** เริ่มแรกทีเดียว จะต้องมีความเห็น มีความเข้าใจหรืออย่างน้อยเชื่อถือถูกต้องตามแนวทางที่จะปฏิบัติเสียก่อน จึงจะดำริคิดการต่อไป และประพฤติปฏิบัติให้ถูกทางได้ การปฏิบัติธรรมจึงต้องอาศัยพื้นฐานความเข้าใจที่เป็นต้นทุนไว้ก่อน เมื่อสัมมาทิฏฐิเบิกช่องทางหรือตั้งต้นให้แล้ว องค์มรรคข้ออื่นๆ ก็เกิดตามได้เป็นลำดับไป
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 551)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำหลักธรรม คือ สัมมาทิฏฐิ อันเป็นหลักธรรมข้อแรกขององริยมรรคและถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งมาเปรียบเทียบกับการเดินทาง ซึ่งท่านอธิบายเนื้อความโดยใช้กลวิธีการขนานความที่มีคำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” แสดงการขนานความ กล่าวคือ ท่านกล่าวว่าในหลักธรรมอริยมรรคนั้น องค์ประกอบข้อแรก คือ สัมมาทิฏฐิถือเป็นหลักธรรมตั้งต้นที่มีความสำคัญอย่างมาก หากขาดสัมมาทิฏฐิแล้ว องค์ประกอบอื่นๆ ในอริยมรรคก็ย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้และการปฏิบัติธรรมก็ย่อมไม่สามารถดำเนินไปได้ ซึ่งเปรียบเหมือนกับการเดินทาง หากไม่รู้ว่าจะไปที่ไหนหรือไม่มีการตั้งต้นที่ดี การเดินทางนั้นก็ไม่อาจมีขึ้นได้

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวเปรียบเทียบพระราชกรณียกิจขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ว่าเหมือนกับที่นักปกครองบ้านเมืองนำทัพไปแผ่ขยายราชอาจักรให้กว้างขวาง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ความสำคัญของเหตุการณ์ครั้งนี้ อุปมาเหมือนว่า นักปกครองยิ่งใหญ่ผู้เป็นจักรพรรดิหรือราชาธิราช มีพระบัญชาให้ลั่นยุทธเภรี คือตีกลองรบประกาศสงคราม ยังล้อรถศึกให้เริ่มหมุนนำทัพเดินหน้าแผ่ขยายราชอาณาจักรออกไป สำแดงกำลังอำนาจและความยิ่งใหญ่ให้ปรากฏ**ฉันใด** พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นธรรมราชา ก็ทรงบันลือธรรมเภรี ยังล้อแห่งธรรมให้หมุนรุดหน้า เริ่มต้นแผ่ขยายอาณาจักรแห่งธรรม นำความร่มเย็นและความสงบสุขมาให้แก่หมู่ประชา **ฉันนั้น**
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 45)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการขนานความแบบอุปมาอุปไมยมาเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนต่างๆ มาสู่มวลมนุษย์และทำให้โลกเกิดความสงบสุขร่มเย็นในธรรมว่าเหมือนดังกับที่พระราชาผู้ปกครองบ้านเมืองได้ยกกองทัพเพื่อไปแผ่ขยายอาณาจักรให้กว้างขวางและเกรียงไกรนั่นเอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำกลวิธีการขนานความโดยการเปรียบเทียบหลักธรรมอัปปมาทะกับรอยเท้าช้าง ดังนี้

> ...อัปปมาทะเป็นผู้ปล่อยตัวธรรมต่างๆ ลงสู่สนามปฏิบัติการ หรือเรียกสั้นๆ ว่า ผู้ปล่อยตัวลงสนาม จึงเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมด อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเหมือนรอยเท้าช้าง คือ รอยเท้าของสัตว์บกทั้งหลายรวมลงได้ในรอยเท้าช้าง**ฉันใด** ธรรมทั้งหลายก็รวมลงได้ในความไม่ประมาท**ฉันนั้น** ถ้าไม่ประมาทแล้ว ธรรมทุกข้อก็ได้รับการปฏิบัติแต่ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมทั้งหลายถึงจะเรียนกันมามากมาย ก็ไร้ประโยชน์...
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 24)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการขนานความในลักษณะเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย โดยเปรียบความไม่ประมาทหรืออัปปมาทะกับรอยเท้าช้างว่ารอยเท้าช้างมีขนาดใหญ่มาก ซึ่งใหญ่เท่ากับการนำรอยเท้าสัตว์บกต่างๆ มารวมกันจึงได้รอยเท้าช้าง และอัปปมาทะก็อุปมาได้คล้ายกับรอยเท้าช้างนี้ กล่าวคือ หลักธรรมอัปปมาทะหรือความไม่ประมาทนี้เป็นหลักธรรมที่ยิ่งใหญ่และสำคัญต่อชีวิตเป็นอย่างยิ่ง หากมีหลักธรรมอัปปมาทะแล้วย่อมทำให้การปฏิบัติหลักธรรมข้ออื่นๆ สัมฤทธิ์ผลได้ แต่ถ้าความประมาทเข้ามาครอบงำ ก็ย่อมเป็นผลให้ธรรมทุกข้อไร้ประโยชน์ไปสิ้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการสอนให้เด็กๆ มีความเมตตากรุณา โดยได้นำกลวิธีการขนานความแบบเปรียบเทียบมาใช้ ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำหรับเด็กเล็กๆ แน่นอนว่าเราสอนให้มีเมตตากรุณา โดยให้รู้เหตุผลว่า สัตว์อื่นเขาก็มีชีวิตเช่นเดียวกัน **เรารักชีวิตของเราฉันใด เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น** อันนี้เป็นการอธิบายแบบครอบคลุมและเป็นเชิงเหตุผล คือ ให้ถือศีลด้วยปัญญา...

(หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 28)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้กลวิธีการขนานความในลักษณะของการเปรียบเทียบ ซึ่งเนื้อความกล่าวถึงการสอนเด็กให้มีเมตตาและชี้ให้เด็กเห็นคุณค่าของทุกชีวิต โดยมีการเปรียบเทียบการรักชีวิตของตนเองว่าเป็นเช่นไร พวกสัตว์ทั้งหลายก็รักชีวิตของมันเองเช่นเดียวกันกัน ข้อความตัวอย่างนี้ปรากฏคำขนานความแสดงการเปรียบเทียบ คือ “ฉันใด...ฉันนั้น”

การขนานความในลักษณะเปรียบเทียบนี้ จะปรากฏคำเชื่อมแสดงการขนานความ คือ “ฉันใด...ฉันนั้น” แต่ก็อาจมีในบางครั้งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำเชื่อมแสดงการขนานความต่างจากเดิม แต่เนื้อความก็ยังมีลักษณะของการเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมยอยู่ ดังตัวอย่าง คือ

คนที่เคยเป็นโรคเรื้อนและรักษาตัวหายแล้วนั้น ถ้ามีคนแข็งแรงกว่ามาช่วยกันจับตัวเขาฉุดเข้าไปหาหลุมถ่านไฟ เขาจะดิ้นรนพยายามเบี่ยงตัวหลบ เพราะไฟนั้นร้อนมาก ถูกเข้าไม่สบายเลย เรียกว่ามีสัมผัสเป็นทุกข์ ต่างจากครั้งก่อนเมื่อเขายังเป็นโรคเรื้อนอยู่ เขาเข้าไปเอง ไปผิงย่างตัวที่ไฟเห็นเป็นสุขสบาย ทั้งที่ไฟนั้นก็หลุมเดียวกันแท้ๆ ร้อนมากเหมือนกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะคนเป็นโรคเรื้อนมีอินทรีย์เสียหายบกพร่อง เกิดสัญญาวิปริตต่อไฟ ซึ่งมีสัมผัสทุกข์ว่าเป็นความสุข **ข้อนี้ฉันใด กามทั้งหลายก็เช่นเดียวกับความจริงนั้น** กามทั้งหลายเป็นสิ่งที่สัมผัสทุกข์ มีความเผาลนเร่าร้อน เป็นปกติธรรมดาเหมือนกันทุกกาลเวลา แต่คนถูกกามตัณหาบ่อนไช มีอินทรีย์เสียหายบกพร่องไป จึงเกิดสัญญาวิปริตต่อกามซึ่งมีสัมผัสทุกข์แท้ๆ ว่าเป็นความสุข

(ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 24)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างนี้มีการขนานความในลักษณะเนื้อความเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย กล่าวคือ เป็นการนำลักษณะอาการของคนเป็นโรคเรื้อนที่มีความผิดปกติทางด้านความรู้สึกทางกายมาเชื่อมโยงและเปรียบเทียบกับลักษณะของกาม โดยในข้อความนี้จะปรากฏคำขนานความที่ใช้ในการเชื่อมประโยคต่างๆ คือ “ฉันใด...ก็เช่นเดียวกับ...นั้น”

2.4.2. การขนานความที่เสริมความเป็นเหตุเป็นผล

การขนานความที่เสริมความเป็นเหตุเป็นผลกันนั้น หมายถึง การกล่าวถึงเนื้อความที่มีความสัมพันธ์ข้องเกี่ยวกันมีเนื้อความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน ดังในตัวอย่างข้อความที่กล่าวถึงการเป็นพุทธทายาท ว่าจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็โดยใช้การขนานความเพื่ออธิบายเหตุและผลของการเป็นพุทธทายาท ไว้ดังนี้

> **บุคคลใด**ก็ตาม ได้ตรัสรู้/เข้าถึงธรรมอย่างพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะได้บรรลุโลกุตตรธรรม ก็คือ ได้รับสมบัติที่พระพุทธเจ้าทรงมีและทรงพยายามมองให้ **บุคคลนั้น**ก็เป็นพุทธทายาทได้เองทันที
> (ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 53)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำแสดงการขนานความ “บุคคลใด...บุคคลนั้น” ในการอธิบายเพื่อสื่อความถึงการเป็นพุทธทายาทหรือทายาททางพระพุทธศาสนา ว่าหากบุคคลใดๆ ได้เข้าถึงธรรมอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วซึ่งถือเป็นเนื้อความแสดงเหตุ ก็จัดว่าเป็นทายาทแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเนื้อความแสดงผล การใช้ประโยคขนานความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าเนื้อความมีลักษณะต่อเนื่องสอดคล้องและแสดงเหตุผลกันเป็นอย่างดี กล่าวคือ หากบุคคลทำดี ผลก็ย่อมดีตามไปด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายพฤติกรรมที่ถือว่าเป็นความผิดโดยยกเหตุและผลมาเชื่อมโยงกันด้วยกลวิธีการขนานความดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> **ผู้ใด**นำเอาของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งลึกลับต่างๆ มาใช้ในการเกี่ยวข้องกับประชาชน โดยมิได้นำประชาชนไปสู่ความรู้ความเข้าใจในธรรม มิได้ต่อท้ายของขลังเป็นต้นนั้นด้วยการแนะนำสั่งสอนให้เกิดปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับความจริงดีงามที่ควรรู้และควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อช่วยนำเขาให้ค่อยๆ ก้าวพ้นเป็นอิสระออกไปได้จากของขลังศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น พึงถือว่า**ผู้นั้น**เป็นผู้ปฏิบัติผิดและนำประชาชนไปในทางที่ผิด
>
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 29)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวว่าผู้ใดนำเอาของขลังต่างๆ มาใช้และสร้างความเข้าใจที่ผิดให้เกิดแก่คนอื่นๆ ให้ถือว่าคนนั้นทำผิด ซึ่งเป็นการนำเสนอเนื้อความที่แสดงเหตุและผลกันอย่างชัดเจนมานำเสนอในรูปของการขนานความกัน

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้กลวิธีการขนานความที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลของการปฏิบัติธรรมไว้ดังนี้

> ผู้ที่งอกงามในพระพุทธศาสนา ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม**มากขึ้นเท่าใด** ก็ยิ่งละเว้นข้อปฏิบัติที่เอียงสุดได้**มากขึ้นเท่านั้น**โดยลำดับ ถ้าถึงขั้นเป็นบรรพชิต คือ บวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ถือว่าไม่ควรข้องแวะทีเดียว ควรดำเนินแน่วแน่มั่นคงในมัชฌิมาปฏิปทาประการสำคัญ มัชฌิมาปฏิปทานี้ เป็นทางแห่งปัญญายิ่งเข้าถึงมัชฌิมาปฏิปทา**มากขึ้นเท่าใด** ก็ยิ่งทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้ความเข้าใจ ด้วยการใช้ปัญญา และแก้ปัญหาด้วยปฏิบัติการที่อยู่ในวิสัยของตน**มากขึ้นเท่านั้น**
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 56)

ตัวอย่างข้างต้นมีการนำคำแสดงการขนานความ คือ “เท่าใด...เท่านั้น” มาเสริมในข้อความและนำเสนอในลักษณะของเนื้อความแสดงเหตุและผลในเชิงเปรียบเทียบว่า ผู้ที่ปฏิบัติและเข้าถึงธรรมมากเท่าใด ก็จะได้รับผลดีคือการจากธรรมนั้นมากขึ้นตามมา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงเหตุผลในเชิงเปรียบเทียบความสุขที่ได้รับจากนิพพานกับความสุขที่ได้รับจากกามว่า ความสุขจากกามนั้นมีแต่ผลเสียดังนี้

> เมื่อเปรียบเทียบกับสุขที่ประณีตโดยเฉพาะนิพพานสุข กามสุขมีส่วนเสียหรือข้อบกพร่อง ...ทำให้ชีวิตขึ้นกับสิ่งภายนอก ไม่เป็นตัวของตัวเอง เป็นทาสของวัตถุ มักหลอกให้นึกว่าเราเป็นเจ้าของบังคับมันได้ แต่ยิ่งเข้ายึดถือครอบครองมันจริงจัง**มากเท่าใด** เราก็ยิ่งหมดอำนาจในตัวกลายเป็นทาสของมัน**มากขึ้นเท่านั้น**..
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 54)

ข้อความข้างต้นพบการขนานความด้วยคำเชื่อม “เท่าใด...เท่านั้น” ซึ่งสื่อความหมายถึงการผลเสียของกามสุขว่า หากยิ่งยึดถือความสุขจากกามมากเท่าใด ก็ยิ่งมีผลร้ายมากเท่านั้น เป็นการแสดงเหตุและผลของการยึดมั่นถือมั่นโดยการนำเสนอในรูปแบบของประโยคขนานความที่สื่อสารสำคัญได้อย่างชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการขนานความมาใช้ในตอนที่กล่าวถึงการเสพสุขเวทนาว่าจะส่งผลให้เรายึดติดและสมมติตัวตนให้ปรากฏมีขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ตัวตนนั้นมีอยู่เพียงชั่วคราว แล้วก็จะดับสิ้นพินาศขาดสูญไป ไม่คงอยู่เที่ยงแท้ถาวร ความเห็นหรือความยึดถือนี้กลับไปสัมพันธ์กันอีกกับการเสพเสวยเวทนา กล่าวคือ ความมีอยู่คงอยู่แห่งตัวตนนั้น จะมีความหมายก็เพราะได้เสพเสวยเวทนาที่ชื่นชอบใจ **เมื่อใด**ได้เสพสม **เมื่อนั้น**ความกระหายอยากในความเที่ยงแท้ถาวรของอัตตาก็ยิ่งได้รับการเสริมย้ำให้แรงกล้า แต่เมื่อใดไม่ได้เสพสม ความดำรงอยู่ของตัวตนก็ดูจะไร้ความหมาย
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 986)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนำกลวิธีการขนานมาสื่อเนื้อความให้ชัดเจนขึ้น โดยปรากฏคำขนานความ คือ “เมื่อใด...เมื่อนั้น” เป็นการขนานความที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลกันของการกระทำบางอย่าง คือ เมื่อได้เสพหรือได้รับประสบกับสิ่งที่ชื่นชอบ ก็จะส่งผลให้มีความต้องการให้สิ่งนั้นๆ คงอยู่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงเนื้อหาถึงความทุกข์ของมนุษย์ โดยนำกลวิธีการขนานความมาช่วยเสริมในข้อความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

> ...บางคราวมนุษย์เองยังคิดหลงไปด้วยซ้ำว่า หากลืมมองปัญหาพื้นฐานของชีวิตนั้นเสียได้ ก็จะสามารถหลุดพ้นไปจากความทุกข์ และชีวิตก็จะมีความสุข แต่ความจริงยังคงยืนยันด้วยว่า **ตราบใด**มนุษย์ยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาพื้นฐานแห่งชีวิตของตน ยังวางตัววางใจหาที่ลงไม่ได้กับทุกข์ถึงขั้นตัวสภาวะ **ตราบนั้น**มนุษย์จะยังแก้ปัญหาไม่สำเร็จ ยังหลีกไม่พ้นการตามรังควานของทุกข์...
>
> (ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, 2530: 2)

ข้อความข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำแสดงการขนานความ “ตราบใด... ตราบนั้น” มาสื่อความหมายในลักษณะของการแสดงเหตุและผลว่าชีวิตของมนุษย์นั้นจะพบเจอแต่ความทุกข์อยู่เสมอ หากยังไม่สามารถจัดการความคิดบางอย่างของตนได้

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังอธิบายสาระธรรมบางประการให้ชัดเจนขึ้น โดยการนำกลวิธีการขนานความมาใช้เพื่อสื่อความดังนี้

> ...ตามหลักพุทธธรรมย่อมไม่มีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือนอกเหนือธรรมชาติ ในแง่ที่ว่ามีอิทธิฤทธิ์บันดาลความเป็นไปในธรรมชาติได้ หรือแม้ในแง่ที่ว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหนึ่งอย่างใดกับความเป็นไปในธรรมชาติ **สิ่งใดอยู่นอกเหนือธรรมชาติ สิ่งนั้นย่อมไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ** คือ ย่อมพ้นจากธรรมชาติสิ้นเชิง **สิ่งใดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สิ่งนั้นไม่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ** แต่ต้องเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 166)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำแสดงการขนานความ คือ “สิ่งใด...สิ่งนั้น” ที่แสดงความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผลกัน และปรากฏซ้ำกันถึงสองครั้ง ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าการขนานความให้ตัวอย่างนี้เป็นการขนานความที่มีลักษณะกล่าวซ้ำความแบบกลับไปมา ทำให้ข้อความนอกจากจะสื่อความหมายสื่ผู้อ่านได้ชัดเจนแล้ว ยังมีความสละสลวยให้ด้านจังหวะของข้อความอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการขนานความด้วยประโยคขนานความนี้มักปรากฏร่วมกับคำเชื่อม เช่น ฉันใด...ฉันนั้น เมื่อใด...เมื่อนั้น ฯลฯ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะใช้ประโยคขนานความเพื่อสื่อความหมายเนื้อความในชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษากลวิธีการขนานความในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการใช้ประโยคขนานความเพื่อสื่อความหมายเนื้อหาให้สัมพันธ์กลมกลืนกันอย่างน่าสนใจใน 2 ประการ คือ ใช้กลวิธีการขนานความที่มีลักษณะเปรียบเทียบ โดยการเปรียบเทียบนี้มีทั้งการเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน กับการเปรียบเทียบที่มีลักษณะของความเปรียบหรือภาพพจน์อุปมาอุปไมย โดยจะปรากฏคำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” ร่วมในเนื้อความเพื่อแสดงการเปรียบเทียบด้วย และอีกประการหนึ่ง คือ กลวิธีการขนานความที่เสริมความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน โดยมักมีคำเชื่อม “คนใด...คนนั้น, เมื่อใด...เมื่อนั้น, เท่าใด...เท่านั้น เป็นต้น” มาปรากฏร่วมด้วยเพื่อสื่อความในลักษณะของการเสริมให้เห็นความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้อ่านเห็นสิ่งที่ต้องกระทำและผลของการกระทำอย่างชัดเจน

กลวิธีการขนานความเป็นกลวิธีทางภาษาอีกรูปแบบหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้เพื่อช่วยทำให้ข้อความเด่นขึ้นและเนื้อความมีความสมดุลทางโครงสร้างที่งดงาม อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงความด้วยคำเชื่อมที่แสดงความสัมพันธ์ของเนื้อความให้ชัดเจน กลวิธีทางภาษานี้จะสามารถสื่อความคิด ความเห็น ความรู้สึกแก่ผู้อ่านให้รับรู้และเข้าใจสิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อความอย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นกลวิธีในการเสริมเนื้อหาและสร้างความงามทางวรรณศิลป์ให้ภาษามีจังหวะและเกิดความสละสลวยของเนื้อความซึ่งสามารถกระตุ้นความสนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.5 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อเสนอเนื้อหาสาระให้น่าสนใจ ผู้เขียนแต่ละคนจะมีวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันไปตามความถนัดและตามบุคลิกลักษณะของผู้เขียนนั้นๆ เช่น ผู้เขียนบางคนอาจใช้ถ้อยคำง่ายๆ ในการนำเสนอ บางคนอาจนำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นกันเอง มีการใช้ภาษาพูดแบบสนทนา แต่ถ้าเนื้อหาเป็นเรื่องวิชาการ เป็นข้อเท็จจริง และมีจุดมุ่งหมายของการเขียน คือ ต้องการให้ผู้อ่านมีความรู้ ความเข้าใจ วิธีการนำเสนอก็จะมีลักษณะเป็นทางการและมีการใช้ภาษาเฉพาะมากขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540: 396)

จึงกล่าวได้ว่ากลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นเทคนิคหรือวิธีการนำเสนอเรื่องหรือการเรียบเรียงภาษาเพื่อถ่ายทอดสาระต่างๆ ไปยังผู้อ่านด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทำให้เกิดการรับรู้สื่อความอย่างเข้าใจ ซึ่งงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นเป็นการนำเสนอเรื่องราวและเนื้อหาสาระธรรมที่เน้นความรู้ที่สมบูรณ์ครบทุกด้าน ความรู้ในหัวข้อธรรมต่างๆ ท่านนำเสนอด้วยรูปแบบการเขียนที่สื่อความได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ เนื้อหาที่นำเสนอเกิดจากการวิเคราะห์ตีความและนำเสนอมโนทัศน์ต่างๆ ด้วยการอธิบายและขยายความตามหลักของเหตุและผล มีการเชื่อมโยงความคิดในการอธิบายสิ่งต่างๆ อย่างมีระบบ งานประพันธ์ทุกเรื่องของท่านเกิดจากการเรียบเรียงข้อความและนำเสนอเนื้อหาได้อย่างเป็นลำดับขั้นตอนอีกทั้งท่านยังเน้นการขยายความได้อย่างละเอียดชัดเจน ซึ่ง ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2545: 107) เรียกลักษณะของการนำเสนอเนื้อหาหรือเรียบเรียงข้อความนี้ว่า การลำดับความ ซึ่งเป็น การเรียบเรียงเนื้อหาของเรื่องหรือการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กันตามลำดับ การลำดับความจะมาควบคู่กับการขยายความ กล่าวคือ การแสดงความคิดให้ต่อเนื่องลำดับกันนั้น จำเป็นต้องอาศัยการประกอบขยายควบคู่กันไปด้วย

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาในลักษณะของการอธิบายขยายความข้อธรรมะที่เกิดจากรวบรวมข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์และแจกแจงให้ละเอียดชัดเจน ซึ่งเนื้อหาในรูปแบบนี้มีความเป็นวิชาการที่มุ่งความเข้าใจที่ถูกต้องมากกว่าจะเป็นงานเขียนธรรมะทั่วไปที่มีลักษณะเป็นการเทศน์ชักจูงใจ อีกทั้งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของมีการวิพากษ์หรือโต้แย้งปัญหาปัจจุบัน โดยนำหลักธรรมที่ถูกต้องมาเป็นแนว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พิจารณา เนื้อหาที่นำเสนอจะมีลักษณะของการอธิบายในเชิงแสดงความเห็นและโต้แย้งประเด็นปัญหาต่างๆ โดยยกข้อธรรมจากแหล่งข้อมูลและหลักพุทธศาสนามาเป็นข้อพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล จากการศึกษากลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นผู้วิจัยแบ่งประเด็นที่จะนำเสนอดังต่อไปนี้

2.5.1 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยภาษากึ่งแบบแผน

ภาษากึ่งแบบแผน หมายถึง ภาษาที่มีลักษณะก้ำกึ่งกันระหว่างภาษาปากกับภาษาแบบแผน นิยมใช้เขียนสารคดี บทความ หรือใช้พูดกับบุคคลที่รู้จักทั่วไป ในภาษากึ่งแบบแผนนี้จึงนิยมใช้การใช้คำที่สื่อความเข้าใจได้ง่ายๆ เพื่ออ่านได้สะดวก และเข้าใจได้ชัดเจน เพราะการใช้คำพื้นๆ คนอ่านย่อมอ่านได้เข้าใจกว่าการใช้ศัพท์สูงๆ (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, 2545: 113)

งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระของธรรมะที่สร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อ่านด้วยกลวิธีการนำเสนอที่มุ่งเน้นภาษาเขียนที่ละเอียดชัดเจน การอธิบายขยายความมีลำดับขั้นตอน และกลวิธีนำเสนอที่เด่นชัดอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอสาระธรรมด้วยภาษาง่ายๆ ชัดเจน ตรงไปตรงมาซึ่งเป็นลักษณะของการใช้ถ้อยคำในภาษาระดับกึ่งแบบแผนที่มุ่งเน้นการสื่อความสู่ผู้อ่านอย่างตรงประเด็น คำและประโยคที่เป็นภาษาระดับกึ่งแบบแผนที่ท่านเลือกใช้นั้น ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจสาระสำคัญได้ทันที ดังเช่นในตอนที่ท่านกล่าวถึงตัวอย่างต่อไปนี้

> ความจริงที่ว่าคนอเมริกันรุ่นใหม่เกียจคร้านเฉื่อยชานั้น เป็นการกล่าวโดยเปรียบเทียบในสายตาของคนรุ่นเก่ากว่า แต่ลักษณะนิสัยของชนชาตินี้ที่ปลูกฝังกันมายาวนานหลายร้อยปีในยุคบุกป่าฝ่าหาที่ทำกินและมุ่งหน้าไปในการผลิต ก็ยังส่งอิทธิพลอยู่มาก นอกจากนี้วิถีชีวิตของเขาที่ตัวใครตัวมัน ต้องแข่งขันตลอดเวลา พึ่งกันไม่ค่อยได้ ก็บีบคั้น ทำให้ยังต้องดิ้นรนขวนขวายอาศัยเรี่ยวแรงของตัวอย่างอยู่ต่อไป เฉื่อยชาได้ยาก องค์ประกอบสองอย่างคือ ทั้งนิสัยบุกฝ่าจากทุนเก่าและวัฒนธรรมตัวใครตัวมันนี้ ก็ส่งผลผ่อนหรือชะลอความเสื่อมในข้อ 2 ด้วย คือ แม้จะเกิดความฟุ้งเฟ้อมัวมั่ว ก็ยากที่จะไปได้**สุดเหวี่ยง**
>
> (รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย, 2546: 28)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวถึงสภาพสังคมของอเมริกาในปัจจุบันที่ยังมีการผสมผสานกันอยู่ระหว่างพฤติกรรมของคนในยุคเก่าและยุคใหม่ ซึ่งจะพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาด้วยรูปแบบการใช้ภาษากึ่งแบบแผน กล่าวคือ มีการใช้ถ้อยคำหรือรูปประโยคที่สื่อความง่าย ตรงไปตรงมา สั้นและกระชับ ถ้อยคำบางคำมีลักษณะของภาษากึ่งแบบแผนอย่างเห็นได้ชัด คือ “สุดเหวี่ยง” ว. หมายถึง เต็มที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1204) คำว่าสุดเหวี่ยงนี้เป็นลักษณะของอาการที่เต็มที่ มากที่สุด หรือมากเกินไป ซึ่งจัดเป็นภาษาพูดที่ใช้แสดงภาพอาการ หรือคำ “ตัวใครตัวมัน” ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้เพื่อแสดงลักษณะสภาพสังคมของอเมริกาที่ไม่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันนัก จะเห็นได้กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยภาษาง่ายๆ นี้ช่วยทำให้งานเขียนต่างๆ สื่อมาถึงผู้รับสารได้อย่างชัดเจน สื่อความคิดได้รวดเร็วไม่ต้องอาศัยการตีความหรือวิเคราะห์ประเด็นใดๆ มากนัก

> แต่ในสภาพปัจจุบันต้องถือว่าเป็นเรื่องที่**ขำไม่ออก** เพราะการทำธรรมวินัยที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาให้คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไป นำไปสู่ความเห็นผิดนอกธรรมวินัย กลายเป็นมิจฉาทิฏฐิโดยง่าย
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531:52)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้กลุ่มคำ “ขำไม่ออก” ที่จัดเป็นภาษากึ่งแบบแผน เพื่อนำเสนอภาพของอาการติดขัดใจ อึดอัดใจ ไม่มีความสุขสบายใจ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอภาษาในลักษณะนี้เพื่อต้องการอธิบายถึงกรณีที่กลุ่มสันติอโศกมีความเห็นผิดทางพระพุทธศาสนาซึ่งแต่เดิมสังคมยังไม่ได้ให้ความสนใจนัก หากแต่เมื่อเรื่องราวบานปลาย ทำให้แก้ไขปรับปรุงยาก “ขำไม่ออก” จัดเป็นสำนวนภาษาพูดที่ใช้พูดกระทบกระเทียบกันถึงเรื่องราวที่เคยเป็นเรื่องผ่อนคลายสบายใจ แต่ไม่นานกลับกลายเป็นความทุกข์ความไม่สบายใจมาแทนที่ ก็จะพูดว่า “ขำไม่ออก”

> ...เปรียบเหมือนทรัพย์สมบัติที่ขอยืมเขามา เอาออกแสดงดู**โก้เก๋**หรูหรา วางท่า**อวด**กัน ผู้คนก็กล่าวขวัญชื่นชมแต่ครอบครองเอาไว้ได้เพียงชั่วคราวและอย่างไม่มั่นใจ ไม่เป็นสิทธิของตนแท้จริง เจ้าของ (ธรรมชาติ) ตามมาพบที่ไหนเมื่อไร ก็ต้องคืนเขาไปที่นั้นเมื่อนั้น ไม่มีทางผ่อนปรน ส่วนตนเองก็มีแต่ตัว **โผล่มาแล้วก็ผลุบ**ไป
>
> (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข, 2536: 20)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้อความนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยภาษากึ่งแบบแผนที่ชัดเจน ซึ่งคำที่แสดงว่าเป็นสำนวนภาษาพูดคือ คำว่า “โก้เก๋” ที่ความหมายของกริยาหรือการแต่งตัวหรูหรา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 153) และเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับคำว่า “อวด” ใน “วางท่าอวดกัน” ก็แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ต้องการกล่าวถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของคนที่ทำตนให้หรูหรา เพื่อมาแข่งประชันกัน แต่เป็นการกล่าวถึงในทางตำหนิ การใช้คำง่ายๆ ในภาษากึ่งแบบแผนเช่นนี้ทำให้สื่อภาพสื่อความได้ชัดเจนตรงไปตรงมายิ่งนัก ผู้อ่านสามารถรับสารได้ชัดเจน

ในประโยคที่ว่า “โผล่มาแล้วก็ผลุบไป” นั้นเป็นลักษณะของการนำเสนอด้วยภาษาระดับกึ่งแบบแผน และมีการเล่นสัมผัสพยัญชนะให้เกิดเสียงและจังหวะที่เร้าความสนใจ การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้คำในรูปแบบนี้ก็เพื่อสื่อภาพสื่อความการเกิดและดับของสรรพสิ่งให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม โดยเลือกนำเสนอด้วยภาษาง่ายๆ ที่มุ่งเน้นความเข้าใจที่ง่ายและไม่ซับซ้อนให้เกิดแก่ผู้อ่าน

> ครั้นหุงอาหารเสร็จ จัดเตรียมอาหารและสิ่งของถวายพระบรรจุลงภาชนะเสร็จแล้ว ก็เอาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มใหม่ที่เตรียมหาไว้แต่**เนิ่นๆ** ก่อนสงกรานต์ มาแต่งตัว โดยเฉพาะพวกผู้หญิงจะพยายามแต่งให้สวยเป็นพิเศษ **เพื่อไปอวดกัน**
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 16)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นสังเกตได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ภาษากึ่งแบบแผนมาช่วยสื่อความเนื้อหาให้เข้าใจง่ายขึ้น อีกทั้งลักษณะประโยคที่นำมาเรียงร้อยกันนั้น ก็เป็นประโยคสั้นๆ กระชับชัดเจน และปรากฏการใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษากึ่งแบบแผนสื่อความชัดเจน เช่น คำว่า เนิ่นๆ ว. หมายถึง ก่อนหน้าหรือก่อนเวลานาน ๆ.(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 596) ซึ่งเป็นลักษณะของคำที่ใช้ประกอบในประโยคภาษาพูด อีกทั้งยังมีคำว่า อวด ในประโยค “เพื่อไปอวดกัน” ซึ่งคำว่า อวด *ก.* หมายถึง สำแดงให้รู้เห็น แสดงให้ปรากฏ นำออกให้ดูให้ชม, แสดงให้ผู้อื่นเข้าใจว่าตนมีคุณสมบัติเช่นนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1338) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอกิจกรรมที่คนไทยนิยมปฏิบัติในช่วงสงกรานต์ โดยที่ใช้คำที่เป็นภาษาง่ายๆ ที่จัดอยู่ในระดับภาษากึ่งแบบแผนมานำเสนอเพื่อสื่อความเข้าใจ และแสดงภาพให้ผู้อ่านเข้าใจสารได้อย่างชัดเจน การใช้คำที่เป็นภาษากึ่งแบบแผนในข้อความข้างต้นนี้ ทำให้สื่อความเข้าใจง่าย ผู้อ่านไม่ต้องวิเคราะห์หรือตีความสารก็สามารถสื่อความเข้าใจและเห็นภาพเรื่องราวได้ชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...พระสงฆ์มีความผูกพันธ์ในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวน้อย และในขณะที่สังคมต้องผจญกับปัญหาเยาวชนเป็นอันมากนั้น หากจะวิจัยปัญหานี้ดู จะสรุปได้ว่า ปัญหาเยาวชนแทบทั้งหมดหรือทั้งหมด เกิดจาก**เด็กบ้าน** ไม่ใช่**เด็กวัด**
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 35)

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำว่า “เด็กบ้าน” “เด็กวัด” มาสื่อความหมายในเนื้อหาอย่างตรงไปตรงมาชัดเจน เป็นลักษณะของการใช้คำเพื่อแสดงสถานะของเยาวชนในสังคมที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการอธิบายความเข้าใจที่ว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดจากเยาวชนนั้น เยาวชนที่สร้างปัญหามักเป็นกลุ่มที่อยู่ในสถาบันครอบครัว มีพ่อแม่ผู้ปกครองอบรมดูแล ไม่ใช่กลุ่มที่อยู่ในการอบรมดูแลของสถาบันสงค์หรือวัดนั่นเอง ซึ่งท่านใช้คำแทนเยาวชนทั้งสองกลุ่มนี้ด้วยภาษากึ่งแบบแผนที่เป็นภาษาง่ายๆ สื่อความชัดเจนว่า “เด็กบ้าน” และ “เด็กวัด” การใช้คำในรูปแบบนี้ทำให้ข้อความสื่อความง่าย ภาษาไม่มีความซับซ้อน ผู้อ่านจะรับสารได้อย่างตรงประเด็น

> การทำบุญปล่อยปลานี้ สันนิษฐานว่า คงจะเป็นการช่วยปลาที่**ตกคลักอยู่ในแอ่งในหนองที่น้ำกำลังแห้งงวด**ในฤดูร้อน ให้รอดมีชีวิตสืบพืชพันธุ์อยู่ได้ต่อไป
>
> (วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 18)

ตัวอย่างข้อต้นมีการใช้คำภาษาถิ่นใต้ซึ่งหากนำมาใช้ในการเขียนจะถือเป็นคำภาษากึ่งแบบแผน นั่นคือคำว่า “ตกคลัก” ซึ่ง “คลัก” *น.* หมายถึง ที่ที่ไก่หรือนกเขี่ยเป็นหลุม แล้วนอนในหลุมนั้น, ที่ที่ปลามารวมกันอยู่ในบ่อหรือหนองที่น้ำงวด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 227) เมื่อนำมาใช้เป็นประโยคว่า “ปลาที่ตกคลักอยู่ในแอ่งในหนองที่น้ำกำลังแห้งงวด” ทำให้ว่าคำภาษากึ่งแบบแผนนี้เมื่อนำมาอธิบายเนื้อหาสาระต่างๆ แล้ว จะแสดงภาพสื่อความหมายได้ตรงประเด็นเป็นอย่างมาก หากผู้อ่านได้อ่านข้อความนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องราวชัดเจน เห็นภาพเป็นรูปธรรมที่คมคาย

> ยังจำได้ว่า วันหนึ่งตอนเช้า คุณหมอนิพนธ์ขับรถมาจอดหน้าวัดคนเดียว หอบหิ้วหม้อข้าวต้มที่ร้อนและ**หนักอึ้ง**เข้ามา พอได้ประเคนถวายพระเสร็จแล้ว ก็รีบขับรถไปที่ทำงาน ถ้านึกเป็นภาพว่างานของหมอก็หนักรออยู่ข้างหน้า วันนั้นคงต้องรีบ**ตื่นไว** ไหนลูกๆ ก็จะต้องไปโรงเรียน โยมแต๋วก็คงต้องรีบตื่นขึ้นหุงข้าวต้ม แล้วคุณหมอเอาใส่รถขับมา จะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วางหม้อข้าวต้มตรงไหน จะต้องขับรถประคับประคองอย่างไร แล้วไปทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยหรือทุลักทุเลเพียงใด
(ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง), 2554: 39)

จากข้อความตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ถ้อยคำภาษากึ่งแบบแผน เช่น "หนักอึ้ง" ซึ่งใช้แสดงภาพของการถือหรือหิ้วสิ่งของที่มีน้ำหนักมาก ท่านใช้คำว่า "อึ้ง" ว. หมายถึง นิ่งอั้นอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1380) มาขยาย "หนัก" เพื่อบอกอาการของความหนักที่มากกว่าปกติ และคำว่า "ตื่นไว" ก็เป็นคำในภาษากึ่งแบบแผนอีกคำหนึ่ง ที่เป็นลักษณะภาษาพูด และตัดคำให้สั้นลงจากเดิม "ตื่นไว" คือ "ตื่นนอนเร็วกว่าปกติ" จะสังเกตเห็นได้ว่าข้อความตัวอย่างนี้มีลักษณะรูปประโยคสั้นๆ สื่อความเข้าใจง่าย ประโยคที่ใช้เป็นภาษากึ่งแบบแผนในรูปแบบภาษาพูดหรือการเล่าเรื่องซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการถ่ายทอดสาระของสารให้เห็นเป็นรูปนาม จึงเลือกใช้ภาษากึ่งแบบแผนมาถ่ายทอดเป็นถ้อยคำภาษาเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและสื่อความได้ชัดเจน

มองอะไร**ลวกๆ** ผิวเผิน แล้ว**ทึกทัก**เอาว่าตีความอ้างเป็นวิชาการเสีย**โก้** จะต่างอะไรจากพวกชาวบ้าน ชนิดที่เจอรอยขีดรอยถากที่โคนต้นไม้ แล้วถนัดตีความเป็น**หวยเบอร์** คนไทยควรมุ่งมั่นทำงานวิชาการที่มีคุณภาพสูงสุดให้ได้ เพราะนี่คือความเข็มแข็งทางปัญญาที่เป็นทั้งแก่นทั้งแกนของการพัฒนา **วิชาการของนักบูรณาการแบบเจอผีหลอก**ก็ตาม **วิชาการของนักแยกส่วนแบบขูดหาเลขหวย**ก็ตาม ก้าวไม่พ้นความมักง่ายและล้าหลัง...
(ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 189)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษากึ่งแบบแผน เช่น "มองอะไรลวกๆ ผิวเผิน แล้วทึกทักเอาว่าตีความอ้างเป็นวิชาการเสียโก้" ที่หมายถึงการพิจารณาหรือตัดสินสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างผิวเผิน ไม่รอบคอบ แล้วก็นำมาอวดอ้างว่าตนเก่ง ตนมีความรู้มาก ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำว่า "โก้" ซึ่งมีความหมายว่า หรูหราภูมิฐาน คำว่า "ทึกทัก"ที่ใช้แสดงอาการคิดเองว่าเป็นเช่นนั้นมาเสริมเพื่อสื่อความให้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ในประโยคว่า "วิชาการของนักบูรณาการแบบเจอผีหลอก" เป็นคำเปรียบเทียบเชิงประชดประชันที่จัดเป็นภาษากึ่งแบบแผนมีลักษณะเป็นภาษาพูด ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้เปรียบนักวิชาการที่ไม่ใช่นักวิชาการที่ดี เพราะชอบหลอกลวง ไม่ซื่อตรง และคำว่า "หวยเบอร์" เป็นคำภาษากึ่งแบบแผนที่ใช้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แทนคำว่า “สลากกินแบ่ง” และ “ขูดหาเลขหวย” เป็นลักษณะของคำที่เป็นภาษากึ่งแบบแผนมีความหมาย คือ กริยาอาการของคนที่ชอบเล่นการพนันหวยเพื่อเสี่ยงโชค คนเหล่านี้จะขูดหรือถูสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพราะคิดว่าจะมีตัวเลขให้เห็น และเมื่อเกิดรอยขีดข่วนใดๆ ขึ้นก็จะคาดเดาเอาเองว่าจะเป็นเลข จากนั้นนำรอยที่คิดว่าเป็นเลขนั้นมาซื้อหวยหรือสลากกินแบ่งรัฐบาล “วิชาการของนักแยกส่วนแบบขูดหาเลขหวย” คือ คำประชดประชันเชิงเปรียบเทียบของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ใช้ว่ากล่าวคนที่ศึกษาค้นคว้าไม่จริงจัง ไม่อ้างที่มาของแหล่งข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าให้ชัดเจน แต่กลับนำมาพูดขยายความอย่างเลื่อนลอยไร้หลักฐาน เป็นการเดาสุ่ม คิดเอาเอง การที่ท่านนำคำภาษากึ่งแบบแผนมาใช้เปรียบเทียบเช่นนี้ช่วยสร้างความเข้าใจและเห็นภาพชัดเจน ผู้อ่านจะสามารถเชื่อมโยงคำที่เปรียบเทียบกันนั้นมาตีความได้เข้าใจชัดขึ้น

> แม้ว่าชีวิตจะประกอบด้วยขันธ์ 5 ซึ่งแบ่งซอยออกไปเป็นหน่วยย่อยต่างๆมากมาย แต่ในทางปฏิบัติ คือ ในการดำเนินชีวิตทั่วไป มนุษย์ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับส่วนประกอบเหล่านั้นโดยทั่วถึงแต่อย่างใด ส่วนประกอบหลายอย่างมีอยู่และทำหน้าที่ของ**มัน**ไปโดยมนุษย์ไม่รู้จักหรือแม้แต่รู้จักก็แทบไม่ได้นึกถึงเลย เช่น ในด้านรูปธรรม อวัยวะภายในร่างกายหลายอย่าง ทำหน้าที่ของ**มัน**อยู่โดยมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของไม่รู้และไม่ได้ใส่ใจที่จะรู้ จนบางคราว**มัน**เกิดความวิปริตหรือทำหน้าที่บกพร่องขึ้น...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 28)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้คำว่า “มัน” ซึ่งเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 มาใช้อ้างถึง ขันธ์ 5 อันเป็นส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์ ซึ่งคำว่า “มัน” นี้จัดเป็นการใช้คำในระดับภาษากึ่งแบบแผน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้ “มัน” เพื่อเลี่ยงการกล่าวคำนามเดิมซ้ำๆ และต้องการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะตรงไปตรงมา มีความเป็นกันเอง จึงใช้สรรพนาม มัน ในการอ้างถึงหน่วยนามหนึ่ง

> ตอนนี้ปัญญาเอง**นั่นแหละ**ก็จะบอกว่า รู้แค่นั้นไม่พอหรอก จะไปพออะไรกัน มองเห็นรู้ว่าอันนั้นอร่อย แถมแต่งสีเสียสวยน่ากิน ตัณหาบอกว่าน่ากิน ลองเข้าไปกินสิ ก็เหมือนใส่ยาพิษให้ทีละน้อย นานไปในระยะยาวจะแย่แน่ๆ ถึงอันโน้นก็เถอะ ไม่ถึงกับมียาเทียมพิษ ตัณหาว่าอร่อยอยากนัก ลอง**กินเปิบ**เข้าไปๆ ตามใจตัณหาสิไม่ช้าหรอก จะเป็นโรคอ้วน ฯลฯ รู้แค่นั้นไม่พอเลย ความรู้แค่นั้นใช้ไม่ได้ แค่รู้สึกเท่านั้นเอง ก็เอาชื่อฉันไปใช้ แต่ที่จริงไม่ใช่ ไม่เป็นปัญญา เป็นความรู้โง่ๆ เป็นอัญญาณ์เท่านั้น ไม่ใช่ปัญญา ก็อวิชชานั่นแหละ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รู้ไม่พอแล้วก็ไว้ใจไม่ได้ **ปัญญาเก๊**บอกว่าที่โน้นมีแหล่งเที่ยวสนุก มีการเล่น มีของกินของเสพมั่วได้เต็มที่...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 973)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำภาษากึ่งแบบแผนมาใช้นำเสนอเนื้อหาหัวข้อธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้ภาษามีลักษณะของการเล่าเรื่องในเชิงสมมติให้ตัณหามีตัวตนขึ้นมาและพูดหรือสั่งให้ทำอะไรได้ อีกทั้งการเป็นการสื่อความด้วยรูปประโยคสั้นๆ แบบภาษาพูดซึ่งการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบนี้เป็นกลวิธีในการนำภาษาที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมาเข้ามาเสริมเนื้อหาหรือประเด็นธรรมที่ยากต่อความเข้าใจให้กลายเป็นสื่อความได้ง่ายและชัดเจนมากขึ้น เมื่อผู้อ่านได้อ่านและทำความเข้าใจข้อความนี้แล้ว ก็จะทำให้ผู้อ่านรับรู้สิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอได้อย่างลึกซึ้งชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาหัวข้อธรรมะด้วยการนำภาษาที่สื่อความเข้าใจได้ง่าย ตรงไปตรงมา ลักษณะการใช้ภาษากึ่งแบบแผนนี้ปรากฏผสมผสานในเนื้อหางานประพันธ์ซึ่งมีความเป็นงานวิชาการของท่านอยู่บ่อยครั้ง การใช้ถ้อยคำภาษากึ่งแบบแผนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น พบว่ามีลักษณะเป็นทั้งภาษากึ่งแบบแผนที่ใช้ในการพูดคุยเล่าเรื่อง การใช้คำที่เป็นภาษาถิ่น การตัดคำให้สั้นเพื่อสื่อความชัดเจน เป็นต้น ซึ่งวัตถุประสงค์หลักที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาสาระด้วยการใช้ภาษากึ่งแบบแผนนี้ เพราะท่านต้องการถ่ายทอดและสื่อความหัวข้อธรรมที่บางประเด็นต้องอาศัยการตีความที่ซับซ้อนให้สื่อความได้ง่ายขึ้น ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ได้ตรงประเด็นและเข้าใจง่ายที่สุด ท่านจึงถ่ายทอดด้วยรูปภาษาที่ตรงไปตรงมา เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ง่ายต่อการศึกษาเรียนรู้ จึงทำให้เห็นว่างานประพันธ์ของท่านมิใช่มุ่งกลุ่มเป้าหมายเพียงแต่นักวิชาการเท่านั้น หากแต่นักอ่านที่ต้องการสาระความรู้ในพระพุทธศาสนาทุกเพศ ทุกวัย ก็สามารถที่จะศึกษาและเรียนรู้งานประพันธ์ของท่านได้อย่างแตกฉานและเข้าใจชัดเจนได้เท่าเทียมกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.5.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิง

การอ้างอิงหรืออ้างถึง หมายถึง กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่ผู้เขียนอ้างอิงเรื่องราว เหตุการณ์ บุคคล คำพูด นิทาน ฯลฯ มาแสดงตัวอย่างประกอบ เป็นกลวิธีนำเสนอรูปแบบหนึ่งที่ใช้เพื่อสื่อความหมายสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอไปสู่ผู้อ่านให้เกิดการเข้าใจและรับรู้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนขึ้น การนำเสนอเนื้อหาอ้างอิงหรือแสดงตัวอย่างประกอบขยายข้อความนี้จะช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาสาระบางประการที่อาจเข้าใจยาก ให้เข้าใจได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 49) ดังนั้น การเลือกเรื่องราว เหตุการณ์ ฯลฯ ที่นำมาอ้างอิงแสดงตัวอย่างนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก เพราะนอกจากจะช่วยสื่อความเข้าใจชัดเจนขึ้นแล้วยังช่วยให้เกิดความเพลิดเพลินในเนื้อหาเพิ่มมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาธรรมะโดยการอ้างอิงในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวหรือสิ่งที่นำมาอ้างอิงประกอบการอธิบายนั้นมีทั้งเรื่องราวเหตุการณ์ที่อยู่ในสมัยปัจจุบันและในครั้งพุทธกาล ซึ่งเมื่อนำมาเสริมในเนื้อหาแล้วช่วยขยายความและสื่อความเข้าใจไปสู่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อ้างอิงใน 4 ลักษณะ ได้แก่ อ้างอิงเหตุการณ์หรือสถานการณ์สมมติ อ้างอิงนิทานหรือเรื่องเล่าในสมัยปัจจุบัน อ้างอิงเรื่องราวเหตุการณ์สมัยพุทธกาล และอ้างอิงบุคคลหรือข้อเขียนของบุคคลต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. อ้างอิงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ปัจจุบัน

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยการอ้างอิงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ปัจจุบันนั้น คือ การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเหตุการณ์หรือสถานการณ์บางอย่างทั้งที่เกิดขึ้นจริงและที่ท่านสมมติโดยอิงความเป็นจริงในปัจจุบัน มาเสริมเพื่ออธิบายและขยายความประเด็นหรือใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนอให้ละเอียดชัดเจนสื่อความสู่ผู้อ่านได้ง่ายขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นอกจากนี้ในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายความหมายของ “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมที่ต้องใช้การพิจารณาอย่างแยบคายจึงจะเข้าใจลึกซึ้งได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงนำเหตุการณ์ต่างๆ มาแสดงเป็นตัวอย่างเพื่อช่วยในการเชื่อมโยงเรื่องราวกับเนื้อหาธรรมให้ชัดเจน และง่ายต่อการรับรู้เข้าใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เด็กเล็กคนหนึ่งของครอบครัวซึ่งมีฐานะดี นั่งรถยนต์ไปกับคุณพ่อคุณแม่ผ่านไป ณ ที่แห่งหนึ่ง เห็นเด็กเล็กยากจนหลายคนนุ่งห่มเสื้อผ้าเก่าขาดรุ่งริ่งอยู่ตามข้างทาง เด็กเล็กในรถยนต์สนใจเพราะเห็นความแตกต่างระหว่างตนกับเด็กข้างถนนเหล่านั้น คุณพ่อคุณแม่สังเกตรู้ จึงพูดว่า “นั่นเจ้าพวกเด็กสกปรก ลูกอย่าไปดูมัน” ในกรณีนี้คุณพ่อคุณแม่ทำหน้าที่เหมือนดังปาปมิตร ชี้แนะให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นอโยนิโสมนสิการ เร้าให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกรังเกียจดูถูกเหยียดหยาม เป็นต้น และความรู้สึกนี้อาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้นต่อคนที่ยากจน ตลอดจนความโน้มเอียงที่จะมีท่าทีเช่นนั้นต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายโดยทั่วไป แต่ในกรณีอย่างเดียวกันนั้น คุณพ่อคุณแม่อีกรายหนึ่งบอกเด็กว่า “เด็กๆ นั้นน่าสงสาร พ่อแม่เขายากจน จึงไม่มีเสื้อผ้าดีๆ ใส่ เราควรเผื่อแผ่ช่วยเหลือเขา” ในกรณีนี้ คุณพ่อคุณแม่ทำหน้าที่อย่างกัลยาณมิตร ชี้แนะให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เร้าให้เกิดกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกเมตตากรุณาและความเสียสละ เป็นต้น และความรู้สึกเช่นนั้นอาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้นต่อคนยากจนและเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป

แม้ในเรื่องอื่นๆ เช่น การรับฟังข่าวสารทางสื่อมวลชนเมื่อมีข่าวดี ข่าวร้าย เหตุการณ์สร้างสรรค์หรือทำลาย หรือกิจกรรมใดๆ ก็ตาม ท่าทีและถ้อยคำที่ผู้ใหญ่แสดงออกต่อสิ่งเหล่านั้น มักมีผลต่อการตั้งแนวคิดของเด็ก ถ้าผู้ใหญ่รู้เข้าใจแล้วชี้แนะแนวความคิดที่ถูกต้องให้มองตามเป็นจริงหรือมองในแง่ที่จะเกิดกุศลธรรมแล้ว ก็จะเป็นผลดีต่อความเจริญงอกงามของเด็ก แม้แต่อาหารที่รับประทาน เสื้อผ้า หนังสือเรียน ถนนหนทาง ผู้คนที่พบเห็นในระหว่างทางและโรงเรียนเป็นต้น ล้วนเป็นที่สำหรับวางใจและตั้งแนวความคิดที่เป็นกุศลหรืออกุศลได้ทั้งสิ้น การหล่อหลอมทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ของเด็ก เกิดขึ้นได้มากจากโยนิโสมนสิการ และอโยนิโสมนสิการที่ชี้แนะโดยกัลยาณมิตรหรือปาปมิตรอย่างนี้ จึงควรถือเป็นเรื่องสำคัญ...

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 677-678)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นพบว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระธรรมด้วยการอ้างอิงเหตุการณ์หรือสถานการณ์เพื่อมาแสดงเป็นตัวอย่างเพื่ออธิบายเนื้อหาให้เข้าใจชัดเจนขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ตัวอย่างที่อ้างอิงนี้จะมีลักษณะที่ใกล้ตัวหรืออาจเกิดขึ้นได้จริงในชีวิตของคนเรา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอประเด็นหัวข้อธรรมที่ลึกซึ้งผ่านการอ้างอิงเรื่องราวหรือสถานการณ์ที่ท่านสมมติหรือยกมาเพื่อสื่อความเข้าใจง่ายขึ้น โดยท่านจะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นสังคมต่างๆ ที่น่าสนใจ ท่านนำเสนอในรูปแบบนี้เพื่อช่วยให้เนื้อหาและประเด็นที่ยากต่อการเข้าใจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หรือต้องอาศัยการตีความเป็นเวลานานนั้น ให้สื่อมายังผู้อ่านได้อย่างชัดเจน รวดเร็ว เพราะตัวอย่างที่ท่านแสดงนั้นใกล้ตัวและสื่อความได้ง่าย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเรื่องราวและเหตุการณ์มาอ้างอิงเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การอธิบายเนื้อหาที่ว่าด้วยการตีความถ้อยคำดังต่อไปนี้

> ผู้ตีความเข้าใจถ้อยคำถูกต้อง รู้ว่าตนกำลังพูดถึงคำพูดคำไหน พูดถึงเรื่องอะไร ตรงกับความหมายของถ้อยคำที่ผู้พูดเดิมกล่าวไว้ คนตีความต่างกัน 2 คนขึ้นไปมีความเข้าใจในความหมายเบื้องต้นของถ้อยคำนั้นตรงกันก่อน หรือรู้ว่ากำลังพูดกันถึงคำพูดคำไหน
>
> ชายคนหนึ่ง ยืนอยู่ริมถนนในชนบทซึ่งไม่มีรถประจำทาง เห็นรถบรรทุกคันหนึ่งผ่านมาก็โบกมือเรียกให้หยุดรับ เสียงคนบนรถตะโกนลงมาว่า “คันหลัง” ชายคนนี้ได้ตอบสวนขึ้นไปว่า “คันหลัง ก็เกาสิ” กรณีอย่างนี้เป็นเรื่องของความเข้าใจผิดในความหมายของถ้อยคำ ไม่ใช่เป็นการตีความ เพราะผู้พูดกับผู้ฟังเข้าใจต่างกันไปคนละเรื่องละราว แต่ถ้าชายที่ยืนรอนั้นฟังคำว่า “คันหลัง” แล้วคิดถึงรถที่จะตามมาโดยเข้าใจว่าคนบนรถต้องการบอกให้รู้ว่า มีรถอีกคันหนึ่งกำลังตามมาซึ่งสะดวกที่จะหยุดรับมากกว่า หรือว่ามีรถตามมาซึ่งไม่ใช่รถบรรทุกมีที่นั่งสบายกว่า หรือว่าคนบนรถนั้นบอกปัดให้รอรถที่อาจจะมีมาต่อไป โดยไม่มีความหวังที่แน่นอน หรืออาจจะคิดเลยไปถึงว่าคนรถนั้นรังเกียจตนไม่อยากให้ขึ้นรถของเขา หรืออาจจะกลัวว่าคนที่เรียกนั้นเป็นโจรผู้ร้ายจึงไม่กล้าหยุดรับ หรือเขากำลังรีบไปหยุดรับไม่ได้ ฯลฯ อย่างนี้จะเป็นเรื่องของการตีความ
>
> อีกตัวอย่างหนึ่ง ชายสูงอายุจากต่างจังหวัด นั่งมาในรถโดยสาร ใกล้จะถึงที่หมายจึงร้องบอกคนรถว่า “เบาหน่อย” มีเสียงสวนกลับมาว่า “เบาเข้าไปได้ยังไงล่ะลุง บนรถ” อย่างนี้ก็เป็นเรื่องของการเข้าใจผิดในความหมายของถ้อยคำ ซึ่งใช้ในการตีความไม่ได้ เพราะผู้พูดกับผู้ฟังไม่ได้พูดถึงถ้อยคำเดียวกัน ไม่มีจุดร่วมที่จะเริ่ม แต่ถ้าคนรถฟังคำว่า “เบาหน่อย” นั้นแล้ว คิดต่อไปว่า ลุงนั้นต้องการให้เบาเครื่องรถเพื่อเตรียมหยุดให้ลง หรือคิดว่ารถวิ่งเร็วแรงกระเทือนมากลุงนั้นนั่งไม่สบายจึงขอร้องให้วิ่งเบาๆ หรืออาจจะคิดว่าลุงนั้นบอกให้รถวิ่งชะลอเพราะทางตอนนั้นขรุขระหรืออาจจะมีอะไรกีดขวาง หรือให้วิ่งชะลอเพราะใกล้อะไรบางอย่างที่ลุงนั้นอยากมองให้ชัดสักหน่อยหรือผ่านร้านตลาดที่ควรเบารถเพื่อไม่ให้ฝุ่นฟุ้งมาก ตลอดจนอาจจะคิดว่าลุงนั้นต่อว่าตนว่าขับรถไม่ดี อย่างนี้ล้วนเป็นการตีความซึ่งในความหมายบางอย่างอาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ต่างกัน
>
> (เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 48-49)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อความข้างต้นเป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิงเหตุการณ์ในลักษณะสมมติเพื่ออธิบายนิยามของการตีความพระธรรมวินัย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกรณีเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มาแสดงเป็นตัวอย่างและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นที่ต้องการอธิบายให้เข้าใจชัดเจน จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่ยกมาอ้างอิงนี้สื่อความเข้าใจได้ง่าย อีกทั้งยังสื่อภาพเรื่องราวเหตุการณ์โดยใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมา กระชับและใกล้เคียงกับชีวิตจริง ผู้อ่านสามารถมีประสบการณ์หรือเข้าใจร่วมไปกับตัวอย่างดังกล่าวได้ ทำให้เมื่อผู้อ่านได้รับสารนี้แล้วก็จะสื่อความใจความสำคัญที่ท่านจะนำเสนอได้อย่างถูกต้องชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำเหตุการณ์หรือสถานการณ์สมมติมาอ้างอิงในเนื้อความเป็นช่วยในการอธิบายความหมายสาระข้อธรรมให้แจ่มชัดขึ้น ดังนี้

> บางทีเราสอนกันว่า จงอย่ายึดมั่นถือมั่น หรือว่า อย่ายึดมั่นกันไปเลย หรือว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่นเสียเท่านั้น ก็หมดเรื่อง การสอนเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดี และควรสอนกัน แต่พร้อมนั้นก็จะต้องระลึกถึงหลักการที่กล่าวแล้วข้างต้นด้วย คือ จะต้องพยายามให้ความที่จะไม่ยึดมั่นนั้นเกิดขึ้นโดยถูกต้องตามทางแห่งกระบวนธรรม มิฉะนั้นก็อาจกลายเป็นการปฏิบัติผิดพลาดและมีโทษได้ โทษที่จะเกิดขึ้นนี้ คือ ความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น การปฏิบัติด้วยความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่นนั่น ย่อมก่อให้เกิดโทษได้ เช่นเดียวกับการกระทำด้วยความยึดมั่นโดยทั่วไป
>
> สมมติว่ามีห่อของอยู่หอหนึ่ง ห่อด้วยผ้าสีสวยงามเรียบร้อยเป็นอย่างดี วางไว้ในตู้กระจกที่ปิดใส่กุญแจไว้ ชายผู้หนึ่งเชื่ออย่างสนิทใจว่าในห่อนั้นมีของมีค่า เขาอยากได้ ใจจดจ่ออยู่แต่ยังเอาไม่ได้ เขาพะวักพะวงวุ่นวายอยู่กับการที่จะเอาของนั้น เสียเวลาเสียการเสียงานมาก ต่อมามีคนที่เขานับถือมาบอกว่า ในห่อนั้นไม่มีของมีค่าอะไร ไม่น่าเอา และการที่เขาอยากได้อยากเอาพะวงวุ่นวายอยู่นั้นไม่ดีเลย ทำให้เกิดความเสียหายมาก ใจหนึ่งเขาอยากจะเชื่อคำบอกของคนที่เขานับถือ และเขาก็เห็นด้วยว่าการพะวงวุ่นวายอยู่นั้นไม่ดีมีโทษมาก แต่ลึกลงไปเขาก็ยังเชื่อว่า คงต้องมีของมีค่าเป็นแน่ เมื่อยังเชื่ออยู่เขาก็ยังอยากได้ ยังเยื่อใย ยังตัดใจไม่ลง แต่เขาพยายามข่มใจเชื่อตามคนที่เขานับถือและแสดงให้คนอื่นๆ เห็นว่าเขาเชื่อตามเห็นตามคำของคนที่เขานับถือนั้นแล้ว เขาจึงแสดงอาการว่าเขาไม่อยากได้ เขาไม่ต้องการเอาของห่อนั้น สำหรับคนผู้นี้ถึงเขาจะยืนตะโกน นั่งตะโกนอย่างไรๆ ว่าฉันไม่เอาๆ ใจของเขาก็คงผูกพันเกาะเกี่ยวอยู่กับห่อของนั้นอยู่นั่นเอง และบางทีเพื่อแสดง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวให้คนอื่นเห็นว่าเขาไม่ต้องการของนั้น เขาไม่อยากได้ เขาจะไม่เอาของนั้น เขาอาจแสดงกิริยาอาการที่แปลกๆ ที่เกินสมควร อันนับได้ว่ามากไป กลายเป็นพฤติกรรมวิปริตไปก็ได้ นี้เป็นตอนที่หนึ่ง…

ความเทียบเคียงในตอนที่หนึ่ง เปรียบได้กับพฤติกรรมของปุถุชนผู้ยังมีความอยากและความยึดอยู่ด้วยตัณหาอุปาทาน เขาได้รับคำสั่งสอนทางธรรมว่าสิ่งทั้งหลายที่อยากได้ มั่นหมายยึดเอานั้นมีสภาวะแท้จริงที่ไม่น่าอยากไม่น่ายึด และความอยากความยึดถือก็มีโทษมากมาย เขาเห็นด้วยโดยเหตุผลว่า ความอยากได้และความถือมั่นไว้มีโทษมาก และความอยากความยึดถือก็มีโทษมากมาย เขาเห็นด้วยโดยเหตุผลว่าความอยากได้และความถือมั่นไว้มีโทษมาก และก็อยากจะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่อยากได้ล้วนมีสภาวะซึ่งไม่น่าฝันใฝ่ใคร่เอา แต่ก็ยังไม่มองเห็นเช่นนั้น ลึกลงไปในใจก็ยังมีความอยากความยึดอยู่นั่นเอง แต่เพราะอยากจะเชื่อ อยากจะปฏิบัติตาม หรืออยากจะแสดงให้เห็นว่าได้ปฏิบัติตามคำแนะนำทางธรรมนั้น เขาจึงแสดงออกต่างๆ กระทำการต่างๆ ให้เห็นว่า เขาไม่อยากได้ไม่ยึดติด ไม่คิดจะเอาสิ่งทั้งหลายที่น่าใคร่น่าพึงใจเหล่านั้น ในกรณีนี้ ความไม่อยากได้ไม่อยากเอา หรือไม่ยึดติดของเขา มิใช่ของแท้จริงที่เป็นไปเองตามธรรมดาธรรมชาติ เป็นเพียงสัญญาแห่งความไม่ยึดมั่น ที่เขาเอามายึดถือไว้ เขาเข้าใจความหมายของความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นอย่างไร ก็พยายามปฏิบัติหรือทำการต่างๆ ไปตามนั้น ความไม่ยึดมั่นของเขาจึงเป็นเพียงความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น และการกระทำของเขาก็เป็นการกระทำด้วยความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น การกระทำเช่นนี้ย่อมมีโทษ คือ อาจกลายเป็นการกระทำอย่างเสแสร้งหลอกตนเองหรือเกินเลยของจริง ไม่สมเหตุผล อาจถึงกับเป็นพฤติกรรมวิปริตไปก็ได้

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 493-494)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนำเหตุการณ์หรือสถานการณ์สมมติมาแสดงเพื่อสื่อความแก่นธรรมบางประการให้ชัดเจนขึ้น โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะอ้างอิงเหตุการณ์สมมตินั้นๆ อย่างละเอียดและมีลำดับขั้นตอน จากนั้นก็จะคลี่คลายเรื่องราวด้วยการเชื่อมโยงเข้าสู่ใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนออย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข. อ้างอิงนิทานหรือเรื่องเล่าในสมัยปัจจุบัน

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยการอ้างอิงและแสดงตัวอย่างนิทานหรือเรื่องเล่ามาประกอบการนำเสนอเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ ช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจหลักธรรมได้กระจ่างชัดและง่ายขึ้น ผู้อ่านจะสามารถพิจารณาเห็นตัวอย่างอันเป็นคติสอนใจตามนิทานอุทาหรณ์นั้น ผู้วิจัยพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อ้างอิงนิทานหรือเรื่องเล่าในสมัยปัจจุบันที่มีการเล่าต่อกันมาโดยท่านใช้ภาษาในการถ่ายทอดอย่างงดงามสื่อความชัด เชื่อมโยงกับประเด็นที่ต้องการนำเสนอชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ในแง่หนึ่งก็คือบอกว่า ในการคิดเห็นต่างๆ รวมทั้งการวิจารณ์จะต้องมีความจริงเป็นฐาน คือ บนฐานของความรู้ในความจริงที่มีอยู่ เราจะได้ก้าวต่อสู่ความรู้ในความจริงยิ่งขึ้นไป ตลอดถึงว่า เมื่อยืนอยู่บนฐานของความรู้ที่เป็นจริง เราก็จะสามารถคิดการในทางที่ดีงามสร้างสรรค์แก้ปัญหาได้อย่างดีที่สุดด้วย เป็นอันว่าเมื่อเห็นความจริง ก็ไม่ต้องมัวอยู่กันแค่ความคิดเห็น ไม่ต้องอยู่กันแค่วิจารณ์ จึงควรก้าวไปในความรู้ที่จะเข้าถึงความจริง ไม่ควรจมอยู่กับความคิดเห็น หรือแม้แต่วิจารณ์กันไปเหมือนดังไม่มีจุดหมาย อันถือได้ว่าเป็นความประมาทอย่างหนึ่ง เล่าเป็นนิทานว่า ครั้งหนึ่งมีค้างคาวตัวหนึ่ง บินไปตกลงที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ชาวหมู่บ้านไม่เคยเห็น ไม่รู้จักค้างคาวกันเลยชาวบ้านคนหนึ่งมาเห็นค้างคาวนั้น ก็แปลกใจมาก มองดูก็ไม่รู้ว่าเป็นตัวอะไร มีปีกบินได้เหมือนนก แต่ทำไมมีหู แล้วรูปร่างก็เหมือนหนู แต่ทำไมมีปีก คิดไม่ตก จึงไปเรียกเพื่อนชาวบ้านมาดูพอหลายคนดู ต่างคนก็ต่างคิดเห็น แล้วก็วิจารณ์กันไป บ้างว่านกนั่นแหละแต่มันเกิดมาผิดพวก จึงมีหูด้วย บ้างว่าหนูนั่นแหละ แต่เป็นพันธุ์พิเศษที่มีปีก คิดเห็นกันไป ก็วิจารณ์กันไป บางคนว่ากันแรง แล้วก็เถียงกัน แรงขึ้นๆ เสียงดังขึ้นๆ ทำท่าจะมีเรื่องพอดีมีคนมาจากต่างถิ่น ได้ยินเสียงเถียงกันดัง ก็เข้ามาดูถามรู้เรื่องแล้วคนต่างถิ่นนั้นก็บอกให้ฟังว่า นี่ไม่ใช่ตัวประหลาดอะไรหรอก มันเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ในถิ่นของเขามีมาก มันชอบอยู่กันในถ้ำ ออกไปหากินกลางคืน เป็นอย่างนั้นๆ มันมีชื่อว่าค้างคาว พอรู้ความจริงทุกอย่างก็สงบ ชาวบ้านเลิกเถียงกัน หันมาบันเทิง นี่คือ คนคิดเห็นกันไปในขอบเขตของความรู้ที่มี พอความรู้ไปถึง เห็นความจริง ก็ไม่ต้องคิดเห็น จึงควรก้าวกันไปในความรู้อย่าอยู่แค่ความคิดเห็น จงฝึกคิดให้ดี คิดให้เป็น ให้ได้ความรู้ ให้ถึงความจริง ที่จะแก้ปัญหาได้ ทำจุดหมายที่ดีงามให้สำเร็จ (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็น, 2554: 22-23)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อความตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระที่ว่าด้วยการวิจารณ์ต่างๆ ต้องมาจากความรู้ความเข้าใจที่เป็นจริงและถูกต้องก่อนจึงวิจารณ์หรือแสดงความคิดลงไปได้ เพราะหากเกิดจากความไม่รู้ข้อมูลหรือเรื่องราวที่แท้จริงก็มักจะนำภัยร้ายหรือผลเสียต่างๆ ตามมาได้

ในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายความเข้าใจต่อนิพพานท่านก็นำนิทานมาอ้างอิงเป็นตัวอย่างในการอธิบายและขยายความสิ่งที่ท่านต้องการนำเสนอให้ชัดเจน ดังนี้

> ...นิพพานเป็นภาวะที่พ้นจากสภาพทั้งหลายที่ปุถุชนรู้จัก นอกเหนือออกไปจากการรับรู้ที่ถูกอวิชชา ตัณหา อุปาทานครอบงำ...นิพพานไม่มีลักษณะอาการเหมือนสิ่งใดที่ปุถุชนเคยรู้เคยเห็น ปุถุชนจึงไม่อาจนึกเห็นหรือคิดเข้าใจได้ แต่จะว่านิพพานไม่มี ก็ไม่ถูก มีผู้กล่าวอุปมาบางอย่างไว้ เพื่อให้ปุถุชนพอสำนึกได้ว่า สิ่งที่ตนนึกไม่เห็น คิดไม่เข้าใจ ไม่จำเป็นต้องไม่มี
>
> ข้อเปรียบเทียบที่น่าฟังเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องปลาไม่รู้จักบก มีความย่อของนิทานว่า ปลากับเต่าเป็นเพื่อนสนิทกัน ปลาอยู่แต่ในน้ำ รู้จักแต่เรื่องราวความเป็นไปในน้ำ เต่าเป็นสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก รู้จักทั้งบกทั้งน้ำ วันหนึ่งเต่าไปเที่ยวบกมาแล้ว ลงในน้ำพบปลา ก็เล่าให้ปลาฟัง ถึงความสดชื่นที่ได้ไปเดินเที่ยวบนผืนดินแห้ง ในท้องทุ่งโล่งที่ลมพัดฉิว ปลาฟังไปได้สักหน่อย ไม่เข้าใจเลยอะไรกันนะที่ว่าเดิน อะไรกันพื้นดินแห้ง อะไรกันทุ่งโล่ง อะไรกันลมพัดฉิว แม้แต่ความสดชื่นอย่างนั้น ปลาก็ไม่รู้จัก ความสุขโดยปราศจากน้ำจะเป็นไปได้อย่างไร มีแต่จะตายแน่ๆ ปลาทนไม่ได้ จึงขัดขึ้นและซักถามหาความเข้าใจ เต่าเล่าและอธิบายด้วยศัพท์บก ปลาซักถามด้วยศัพท์น้ำ เต่าก็ได้แต่ปฏิเสธ ปลาจะให้เต่าอธิบายด้วยศัพท์น้ำ เต่าก็อธิบายไม่ได้ เพราะไม่รู้จะเอาอะไรมาเทียบ ในที่สุด ปลาก็ลงข้อสรุปว่า เต่าโกหก เรื่องที่เล่าไม่จริงทั้งสิ้น เดินก็ไม่มี ผืนดินแห้งก็ไม่มี ทุ่งโล่งก็ไม่มี ลมพัดฉิว ต้องตัวแล้วสดชื่น ก็ไม่มี ตามเรื่องนี้ ความจริงปลาเป็นฝ่ายผิด สิ่งที่เต่าเล่ามีอยู่จริง แต่พ้นวิสัยแห่งความรู้ของปลา เพราะปลายังไม่เคยขึ้นไปอยู่บก จึงไม่อาจเข้าใจได้
>
> (ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, 2530: 21-22)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการนำนิทานมาอ้างอิงเพื่อใช้ในการเชื่อมโยงการอธิบายนิพพาน ว่านิพพานนั้นเป็นเรื่องยากที่ปุถุชนจะเข้าใจและรับรู้ได้อย่างถูกต้อง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงนำนิทานมาใช้เพื่อเป็นตัวอย่างอ้างอิงว่า บางสิ่งที่เราคิดว่าไม่มีจริง เป็นเพราะเราไม่เคยได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พบ ได้สัมผัสซึ่งเปรียบเทียบได้กับ “นิพพาน” ที่ปุถุชนทั้งหลายยากที่จะสัมผัสได้ ทำให้บางคนเชื่อว่าไม่มีอยู่จริง

การนำเสนอเนื้อด้วยการอ้างอิงนิทานหรือเรื่องเล่าในสมัยปัจจุบันของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น เป็นการอธิบายเนื้อหาสาระโดยนำตัวอย่างนิทานเรื่องสั้นๆ มาเสริมเพื่อที่สื่อความใจความสำคัญได้ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างนิทานที่ท่านยกมาแสดงประกอบการอธิบายความนี้ช่วยสื่อความเข้าใจให้ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าหากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของการบรรยายและอธิบายเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ผู้อ่านไม่สามารถรับสารได้ครบถ้วน เนื่องจากเนื้อหาที่นำเสนอเป็นข้อธรรมะที่ยากและซับซ้อน ทำให้ผู้อ่านอาจจะทำความเข้าใจและตีความได้ไม่แตกฉาน แต่เมื่อท่านนำนิทานมาเปรียบเทียบเชื่อมโยงเข้าไปด้วย ก็จะช่วยให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจด้วยการคิดตามเรื่องราวในนิทานและนำมาเชื่อมโยงประเด็นสารสำคัญได้อย่างลึกซึ้ง

ค. อ้างอิงเรื่องราวเหตุการณ์สมัยพุทธกาล

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยการอ้างอิงเรื่องราวเหตุการณ์สมัยพุทธกาล คือ การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ในครั้งพุทธกาลมานำเสนอในรูปแบบของการแสดงเป็นตัวอย่างหรืออ้างอิงเพื่อเชื่อมโยงให้เข้าใจประเด็นที่ต้องการนำเสนอชัดเจนลึกซึ้ง สื่อความสู่ผู้อ่านได้ง่าย ผู้อ่านจะสามารถรับรู้และเข้าใจสารสำคัญได้อย่างรวดเร็วขึ้น เมื่อเห็นเรื่องราวที่นำมาอ้างอิงแสดงตัวอย่าง ดังในตอนที่นำเหตุการณ์ในครั้งพุทธกาลมาอ้างอิงการอธิบายว่าเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม ดังนี้

> ...พุทธบัญญัติอีกข้อหนึ่ง ในจำพวกห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม คือ สิกขาบทที่มิให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน ภิกษุใดแสดงภิกษุนั้นมีความผิด ต้องอาบัติทุกกฏ ต้นเหตุเกิดจากเศรษฐีท่านหนึ่ง เอาบาตรไม้จันทน์แขวนไว้ที่ปลายไม้ไผ่ แล้วประกาศท้าพิสูจน์ว่า ใครเป็นพระอรหันต์ มีฤทธิ์จริง ก็ขอถวายบาตรนั้น แต่ให้เหาะไปเอาลงมาเอง พระปิณโฑลภารัทวาชะได้ยินคำท้า ประสงค์จะรักษาเกียรติของพระศาสนา จึงเหาะขึ้นไปเอาบาตรลงมา ทำให้ชาวเมืองตื่นเต้นเสื่อมใสกันมาก พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้าม โดยทรงตำหนิว่า ไม่สมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมล้ำสามัญมนุษย์ เพราะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เห็นแก่บาตรที่เป็นของมีค่าต่ำ ทรงเปรียบการทำเช่นนั้นว่า เป็นเหมือนสตรีที่เผยอวัยวะพึงสงวนให้เขาดูเพราะเห็นแก่เงินทองของต่ำทราม

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 925-926)

ดังในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยกตัวอย่างนิทานชาดกในครั้งพุทธกาลมาเสริมในเนื้อหา เพื่ออธิบายพุทธจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีความเมตตาไม่ถือโกรธศัตรูหรือผู้ที่คิดปองร้าย ดังต่อไปนี้

พุทธจริยาวัตรเกี่ยวกับความเสียสละอดทน และความมีเมตตากรุณาของพระพุทธเจ้าอย่างที่ท่านบันทึกไว้ในชาดก มีมากมายหลายเรื่อง และส่วนมากยืดยาว ไม่อาจนำมาเล่าในที่นี้ได้ จะขอยกตัวอย่างชาดกง่ายๆ สั้นๆ มาเล่าพอเป็นตัวอย่าง ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระเจ้ากรุงพาราณสี มีพระนามว่าพระเจ้ามหาสีลวะ ครั้งนั้นอำมาตย์คนหนึ่งของพระองค์ทำความผิดถูกเนรเทศ และได้เข้าไปรับราชการในพระเจ้าแผ่นดินแคว้นโกศล อำมาตย์นั้นมีความแค้นเคืองติดใจอยู่ ได้ให้โจรคอยเข้ามาปล้นในดินแดนของพระเจ้าสีลวะอยู่เนื่องๆ เมื่อราชบุรุษจับโจรได้ พระเจ้าสีลวะทรงสั่งสอนแล้วก็ปล่อยตัวไป เป็นเช่นนี้อยู่เสมอ ในที่สุดอำมาตย์ร้ายนั้นก็ใช้เหตุการณ์เหล่านี้ยุยงพระเจ้าโกศลว่า พระเจ้าสีลวะอ่อนแอ ถ้ายกทัพไปรุกรานคงจะยึดแผ่นดินพาราณสีได้โดยง่าย พระเจ้าโกศลทรงเชื่อ จึงยกกองทัพไปเข้าโจมตีพาราณสี พระเจ้าสีลวะไม่ทรงประสงค์ให้ราษฎรเดือดร้อน จึงไม่ทรงต่อต้าน ทรงปล่อยให้พระเจ้าโกศลยึดราชสมบัติ จับพระองค์ไป พระเจ้าโกศลจับพระเจ้าสีลวะได้แล้ว ก็ให้เอาไปฝังทั้งเป็นในสุสานถึงแค่พระศอ รอเวลากลางคืนให้สุนัขจิ้งจอกมากินตามวิธีประหารอย่างในสมัยนั้น ครั้นถึงเวลากลางคืน เมื่อสุนัขจิ้งจอกเข้ามา พระเจ้าสีลวะทรงใช้ไหวพริบและความกล้าหาญ เอาพระทนต์ขบที่คอสุนัขจิ้งจอกตัวที่เข้ามาจะกัดกินพระองค์ เมื่อสุนัขนั้นดิ้นรนรุนแรงทำให้สุนัขตัวอื่นหนีไป และทำให้ดินบริเวณหลุมฝังนั้นกระจุยกระจายหลวมออก จนทรงแก้ไขพระองค์หลุดออกมาได้ ในคืนนั้นเองทรงเล็ดลอดเข้าไปได้จนถึงห้องบรรทมของพระเจ้าโกศล พร้อมด้วยดาบอาญาสิทธิ์ของพระเจ้าโกศลเอง ทรงไว้ชีวิตพระเจ้าโกศลและพระราชทานอภัยโทษ เพียงทรงกู้ราชอาณาจักรคืน แล้วให้พระเจ้าโกศลสาบานไม่ทำร้ายกัน ทรงสถาปนาให้เป็นพระสหาย แล้วให้พระเจ้าโกศลกลับไปครองแคว้นโกศลตามเดิม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีกเรื่องหนึ่ง พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นวานรใหญ่อยู่ในป่า คราวนั้นชายผู้หนึ่งตามหาโคของตนเข้ามาในกลางป่า แล้วพลัดตกลงไปในเหวขึ้นไม่ได้ อดอาหารนอนแขม่วสิ้นหวังสิ้นแรง พอดีในวันที่สิบ พญาวานรมาพบเข้าเกิดความสงสาร จึงช่วยให้ขึ้นมาจากเหวได้ ต่อมาพญาวานรซึ่งเหนื่อยอ่อนจึงพักผ่อนเอาแรงและนอนหลับไป ชายผู้นั้นเกิดความคิดชั่วร้ายขึ้นว่า “ลิงนี้มันก็อาหารของคน เหมือนสัตว์ป่าอื่นๆ นั่นแหละ อย่ากระนั้นเลย เราก็หิวแล้ว ฆ่าลิงตัวนี้กินเสียเถิด กินอิ่มแล้วจะได้ถือเอาเนื้อมันติดตัวไปเป็นเสบียงด้วย จะได้มีของกินเดินทางผ่านที่กันดารไปได้” คิดแล้วก็หาก้อนหินใหญ่มาก้อนหนึ่ง ยกขึ้นทุ่มหัวพญาวานร ก้อนหินนั้นทำให้พญาวานรบาดเจ็บมาก แต่ไม่ถึงตาย พญาวานรตื่นขึ้นรีบหนีขึ้นต้นไม้ มองชายผู้นั้นด้วยน้ำตานอง แล้วพูดกับเขาโดยดี ทำนองให้ความคิดว่า ไม่ควรทำเช่นนั้น ครั้นแล้วยังเกรงว่าชายผู้นั้นจะหลงหาทางออกจากป่าไม่ได้ ทั้งที่ตนเองก็เจ็บปวดแสนสาหัส ยังช่วยโดดไปตามต้นไม้นำทางให้ชายผู้นั้นออกจากป่าได้ในที่สุด...

(ทำอย่างไรจึงจะหายโกรธ, 2549: 14-16)

ข้อความข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาของการไม่สมควรโกรธอะไรหรือสิ่งใดๆ โดยอ้างอิงนิทานชาดกซึ่งแสดงพุทธจริยาวัตรในด้านความเสียสละ อดทน และความมีเมตตกรุณาขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นแนวเทียบ ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอนิทานชาดกถึงสองเรื่องเพื่อแสดงตัวอย่างเพราะท่านมุ่งเน้นความเข้าใจและการรับรู้ที่ถูกต้องชัดเจนไปสู่ผู้อ่าน การนำเสนอการเชื่อมโยงนิทานชาดกอันเป็นพุทธจริยาวัตรของพระพุทธเจ้านี้จะช่วยให้ผู้อ่านสามารถตีความสารสำคัญได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

ง. อ้างอิงบุคคลหรือข้อเขียนของบุคคลต่างๆ

การอ้างอิงบุคคลหรือข้อเขียนของบุคคลที่เกี่ยวข้องต่างๆ นั้นเป็นกลวิธีนำเนื้อหาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้ในงานประพันธ์อยู่เสมอ เนื่องจากการนำเสนอของท่านจะมีลักษณะเป็นงานวิชาการ มีการค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และนำเสนอเนื้อหาสาระในรูปแบบของการเสนอผลการศึกษาหรืองานวิจัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า นับแต่ประเทศไทยได้มีประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องชัดเจนเป็นของตน ชนชาติไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาโดยตลอด...แม้ในยุคปัจจุบันก็ยังมีคำขวัญที่ถือต่อๆ มาว่า ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ อันเป็นความหมายที่แสดงโดยสีทั้งสามของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นธงชาติของไทย และเป็นเครื่องยืนยันถึงการที่ได้ถือว่า ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ทั้งสามนั้นเป็นสถาบันหลักของประเทศที่ดำรงอยู่คู่เคียงกัน โดยเฉพาะศาสน์ หรือศาสนานั้น ย่อมหมายถึง พระพุทธศาสนา ดังหลักฐานจากบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ผู้ทรงออกแบบธงไตรรงค์นั้นเอง คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงกำหนดไว้ให้สีธงแต่ละสีเป็นเอกลักษณ์ของสถาบันทั้งสามที่กล่าวแล้วนั้น ดังปรากฏในหนังสือ ดุสิตสมิต ฉบับพิเศษ 2461 หน้า 42 ว่า

ขอร่ำรำพรรณบรรยาย
ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงาม
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์
หมายพระไตรรัตน์
และธรรมะคุ้มจิตใจ
แดงคือโลหิตเราไซร้
ซึ่งยอมสละได้
เพื่อรักษาชาติศาสนา
น้ำเงินคือสีโสภา
อันจอมประชา
ธ โปรดเป็นของส่วนองค์
จัดริ้วเข้าเป็นไตรรงค์
จึ่งเป็นสีธง
ที่รักแห่งเราชาวไทย

ตามหลักการแห่งสถาบันหลักและสัญลักษณ์ของธงไตรรงค์นี้ เมื่อขยายความออกไปย่อมได้ความหมายในส่วนของพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำพระมหากษัตริย์ไทย การที่ถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักคู่ชาติบ้านเมืองนี้ ได้เป็นมาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน จะเห็นได้จากหลักฐานที่สำคัญยิ่ง คือ พระราชดำรัสขององค์พระมหากษัตริย์ในทุกยุคทุกสมัย ดังตัวอย่างที่จะยกมาอ้าง ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงสุโขทัย ได้บรรยายตอนหนึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 (กรมศิลปากร, 2519) หน้า 17 ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> "...พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิงฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 48-50)

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างของกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยการนำข้อเขียนและคำกล่าวของบุคคลมาอ้างอิง เพื่ออธิบายประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอรูปแบบการอ้างอิงเชิงวิชาการลักษณะเป็นการค้นคว้าวิจัย และนำเสนอข้อมูลด้วยการอ้างที่มาของแหล่งข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อ้างอิงคำกล่าวของพระธรรมโกศาจารย์หรือท่านพุทธทาสภิกขุโดยนำมาเชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นที่เรื่องนิยามของนิพพาน กับ อนัตตา ดังต่อ ไปนี้

> ...ลักษณะการแสดงธรรมของท่านพุทธทาส คือ ท่านพุทธทาสแสดงธรรมแบบนักสอน... คือ ท่านผู้สอนบอกผู้ฟังว่าควรจะเอาเรื่องนั้นไปปฏิบัติหรือไปใช้ประโยชน์อย่างไรๆ อย่างเรื่องนิพพานเป็นอนัตตานี้ ท่านพุทธทาสท่านไม่มาเสียเวลาตั้งขึ้นเป็นเรื่องที่จะพิจารณาว่า นิพพานเป็นอนัตตาหรือไม่ หรือว่านิพพานเป็นอัตตาไหม ถ้าว่าเป็นอนัตตาท่านมีเหตุผลอย่างไร มีหลักฐานที่ไหนบอกไว้ว่าอย่างไรๆ ฯลฯ ท่านไม่ใช้เวลากับวิธีนี้ แต่ท่านพูดออกมาเลย
>
> ลองดูซิว่าท่านพุทธทาสพูดขึ้นมาเลยอย่างไรว่า "นิพพานเป็นอนัตตา" ต่อไปนี้คือตัวอย่างคำสอนของท่านพุทธทาส (ตุลาการิกธรรม, พ.ศ. 2500, หน้า 463)
>
> > ...และผู้ที่ได้เห็นความเป็นอนัตตาของนิพพานแล้วเท่านั้น ที่จะนิพพานได้ ถ้ายังยึดถือนิพพานโดยความเป็นนิพพานอยู่ ยึดถือว่านิพพานเป็นของเราอยู่แล้ว ก็ยังเป็นนิพพานในอุปาทานอยู่เรื่อย...ไม่เป็นนิพพานอันแท้จริงได้ นี่เองเป็นเหตุให้นักปฏิบัติในขั้นสูง ที่ปฏิบัติมามากๆ นานปีแล้ว ก็ยังนิพพานไม่ได้ เพราะเขาคอยจ้องจะจับยึดเอานิพพานโดยความเป็นตัวเป็นตน เป็นของของตนอยู่เสมอไป โดยที่ไม่เห็นอนัตตานั้นเอง...
>
> เขาจำต้องปฏิบัติต่อไปในลักษณะที่จะเห็นว่านิพพานก็สักว่านิพาพานไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตาเสมอกันกับสิ่งอื่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขอให้ดูอีกแห่งหนึ่ง (ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา, หน้า 21-22)

> ฉะนั้นจึงไม่ถือว่า นิพพานนั้นเป็นอัตตา แม้ว่าจะมีคนบางคน ครูบาอาจารย์บางท่านสอนว่านิพพานเป็นอัตตาอะไรก็ตามใจเขา ไม่จำเป็นจะต้องไปเถียงกัน และนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงไว้ชัดว่า ที่เป็นสังขตะก็เป็นเพียงสักว่าธาตุ ที่เป็นอสังขตะก็เป็นเพียงสักว่าธาตุ ฉะนั้นเมื่อเป็นเพียงสักว่าธาตุแล้ว ก็เป็นตัวตนไปไม่ได้ ดังนั้นจึงเป็นอนัตตา

ทำไมท่านพุทธทาสจึงพูดขึ้นมาเลยว่า “นิพพานก็สักว่านิพพาน ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตาเสมอกันกับสิ่งอื่น” ตามที่เราเข้าใจได้จากการมองดูคำสอนของท่าน ก็คือ ท่านพุทธทาสเห็นว่า เรื่องนิพพานเป็นอนัตตานี้ชัดเจนแจ่มแจ้งอยู่แล้ว ไม่เป็นปัญหาอะไรที่จะต้องมาถกเถียงชี้แจงกัน และความชัดเจนนั้นก็คือว่าไปตามหลักธรรมนิยามที่นิยมพูดกันให้ง่ายเป็นหลักไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์...

(พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 3-5)

ข้อความข้างต้นเป็นการนำกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิงบุคคลและคำกล่าวของบุคคลนั้นมาเชื่อมโยงถึงประเด็นที่ต้องการนำเสนอให้มีน้ำหนัก ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวนิยามความหมายของนิพพานกับอนัตตาและนำคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุมาอ้างอิงเชื่อมโยงด้วย

จากการศึกษากลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิงที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าการอ้างอิงนั้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักจะนำเรื่องราว เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ต่างๆ มาอ้างอิงและแสดงเป็นตัวอย่างแล้วเชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นหลักที่ท่านต้องการเสนอไปสู่ผู้อ่าน โดยจะสังเกตเห็นว่า เรื่องราวหรือสิ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักนำมาอ้างอิงนั้น มีทั้งเหตุการณ์ที่ท่านสมมติขึ้นมาเพื่อนำมาเสริมการอธิบายและขยายความเนื้อหาโดยสิ่งที่ท่านสมมตินั้นเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวผู้อ่านหรือสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริงของคนทุกคน อีกทั้งสิ่งที่นำมาอ้างอิงจะสื่อความโดยใช้ภาษาที่ง่าย กระชับ ตรงไปตรงมา นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ยังนำนิทาน เรื่องเล่าหรือเหตุการณ์ทั้งในสมัยปัจจุบันและสมัยพุทธกาลมาอ้างอิงและแสดงเป็นตัวอย่างในเนื้อหาเพื่อช่วยในการสื่อความสาระบางประการให้เด่นชัดขึ้น และการอ้างอิงอีกประการหนึ่งที่สำคัญซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เด่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือ การอ้างอิงบุคคลหรือข้อเขียนของบุคคลที่ปรากฏเป็นหนังสือต่างๆ ซึ่งการอ้างอิงในรูปแบบนี่ท่านจะนำมาเสริมในเนื้อหาเพื่อขยายความและสร้างความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น่าเชื่อถือให้กับข้อมูล โดยท่านจะนำเสนอการอ้างอิงนี้ในรูปแบบเป็นการอ้างอิงในงานวิชาการ กล่าวคือ เมื่อท่านกล่าวถึงบุคคลใดหรือหนังสือเล่มใด ท่านก็จะบอกที่มาของแหล่งข้อมูลทั้งชื่อผู้เขียน ชื่อหนังสือ ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าหนังสือที่อ้างนั้นด้วย การอ้างอิงในรูปแบบนี้เป็นลักษณะของงานวิจัยที่ต้องมีการอ้างแหล่งข้อมูลเสมอเมื่อนำข้อมูลนั้นๆมาใช้ในงานวิจัย ดังนั้นเนื้อหาที่ท่านนำเสนอจึงมีความเป็นวิชาการและเป็นข้อมูลที่ซื่อตรงใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาค้นคว้าต่อไปได้เป็นอย่างดียิ่ง

2.5.3 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยาม

การนิยาม คือ การอธิบายความหมายหรือให้คำจำกัดความให้ชัดเจน หรือเป็นการอธิบายความหมายของเรื่องที่พูดให้กระจ่าง บางทีต้องให้ตัวอย่างประกอบด้วย (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, 2545: 87) การนิยามหรือการกำหนดความหมาย เป็นการต้องการให้คำคำหนึ่งมีขอบเขตความหมายที่ชัดเจน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526: 181-182) กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยามถือเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งรูปแบบของการนิยามที่ปรากฏจะมีทั้งการนิยามคำศัพท์ด้วยการอธิบายรากศัพท์หรือแหล่งที่มาของศัพท์นั้นอย่างละเอียดชัดเจน เป็นลำดับขั้นตอน อีกทั้งยังปรากฏการนิยามในลักษณะของการชี้แจงและอธิบายรายละเอียดหัวข้อธรรมให้ชัดเจนอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> “ปฏิปทา” แปลว่าอะไร จะเห็นได้ในคำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เราแปลกันว่า “ทางสายกลาง” มัชฌิมา แปลว่า สายกลาง และ ปฏิปทา แปลว่า ทาง ทาง คือ อะไร ทางนั้นคือ ที่ที่จะเดิน คำว่า ปฏิปทา กับคำว่าปฏิบัตินี้ เป็นคำเดียวกัน รากศัพท์อันเดียวกัน ถ้าเป็นกริยา มีรูปเป็น ปฏิปชฺชติ แปลว่า ดำเนิน หรือทางเดิน
>
> เพราะฉะนั้น ปฏิปชฺชติ มาเป็นปฏิบัติหรือเป็น ปฏิปทา ก็ตาม ก็แปลว่า การเดินทาง หรือแปลว่า ทางที่เดิน ถ้าเป็นการเดินทางก็นิยมใช้ในรูปว่า ปฏิปตฺติ หรือไทยใช้ว่า ปฏิบัติ ถ้าเป็นทางที่เดินก็นิยมใช้ ปฏิปทา เพราะฉะนั้น เราเอาถ้อยคำสำหรับสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นเองมาประยุกต์ใช้ในทานามธรรม ...
>
> (ธรรมะฉบับเรียนลัด, 2540: 16)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการนิยามความหมายของคำว่า “ปฏิปทา” โดยเป็นการแปลความหมายอย่างละเอียดชัดเจนมีการบอกที่มาของคำและบอกรากศัพท์ อีกทั้งยังเชื่อมโยงการอธิบายคำอื่นๆ ต่อไปได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในลักษณะของการอธิบายและขยายความความหมายคำไปเป็นลำดับ เรียงกันไปอย่างชัดเจน

> พูดสั้นๆ ว่า สมมุติกับวิมุตตินั้น ไม่เข้าชุดที่จะเป็นคู่กันได้ นอกจากเสียงว่า “มุตฺ” และรูปคำที่เขียนคล้ายกันเป็น “มุติ” กับ “มุตติ” แต่นั่นเป็นทำนองความบังเอิญเท่านั้น
>
> “มุติ” ในสมมุติ กับ “มุตติ” ในวิมุตติ ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกัน “มุติ” ในสมมุติ (เขียน “มติ” เป็นสมมติ ก็ได้) แปลว่า ความรู้ เมื่อใส่ “สํ = สม” เข้าข้างหน้า เป็นสมมุติ หรือสมมติ (คัมภีร์บาลีของไทยนิยมเขียน “สมฺมติ” แต่ของพม่านิยมใช้ “สมฺมุติ”) ก็แปลว่า รู้ร่วมกัน ยอมรับ หรือตกลงกัน คือ รู้กัน ตกลงกันว่า อันนั้นอันนี้ คนนั้นคนนี้ เรียกชื่อว่าอย่างนั้นอย่างนี้ จนกระทั่งว่าสภาพนี้เรียกว่า จิต ธรรมนี้เรียกว่า ฌาน ตลอนจนในเชิงสังคม หรือในการอยู่ร่วมกัน เราจะทำเรื่องนี้กันอย่างนี้ๆ ให้ของ ให้คน ให้หมู่ชนนั้นๆ ได้ชื่อ ได้สถานะเป็นอย่างนี้ๆ เป็นต้น
>
> เมื่อ สมมุติ คือ รู้กัน หรือตกลงกันว่าอย่างไรแล้ว ก็บัญญัติจัดตั้งวางตราลงไปอย่างนั้นๆ ไปๆ มาๆ สองคำนี้ คือ สมมุติและบัญญัติ เลยบางทีกลายเป็นคำที่ใช้แทนกันได้ ใช้คู่เคียงกันไป หรือปนๆ กันไป (แต่ที่จริง สมมุติเน้นด้านความหมายเชิงสังคม)
>
> การที่คนเราสื่อสารกันได้ และพูดกันรู้เรื่อง มีเครื่องกำหนดหมายในการคิด พูดและทำการต่างๆ ก็เพราะสมมุตินี่แหละ ส่วน “มุตติ” ในวิมุตติ แปลว่า ความพ้นไป หลุดไป มี “วิ” มาเติมเข้าข้างหน้าให้หนักแน่นขึ้น แปลกันว่า การหลุดออกไป ความหลุดพ้น เช่น หลุดจากเครื่องผูกมัด พ้นจากบ่วง จากพันธนาการ พ้นจากโรคภัย ในทางธรรม หมายถึง หลุดพ้นจากกิเลส จากวัฏฏภัยหรือจากสภาวะที่ไม่ดีทั้งหลาย
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 24)

จะเห็นได้ว่าข้อความตัวอย่างที่ยกมานั้นเป็นการแสดงความแตกต่างในด้านความของ “สมมุติ” กับ “วิมุติ” โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายและขยายความโดยใช้การนิยามความหมายของแต่ละคำอย่างละเอียดชัดเจน ทั้งมีการอธิบายที่มาของคำศัพท์ และให้คำจำกัดความหมาย และยังมีการยกตัวอย่างสถานการณ์มาประกอบเพื่อสื่อความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้นดวย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้กลวิธีนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยามเพื่ออธิบายประเด็นสำคัญที่ต้องการสื่อให้ชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะของการนิยามแบบขยายความใจความสำคัญดังนี้

> อย่างไรก็ตาม “กรรม” ที่เป็นหลักสำคัญนั้น มีเรื่องที่จะต้องมาทำความเข้าใจกันให้ชัดเจนอย่างทีเดียว เวลานี้เราเคว้งคว้างกันนัก คำว่า “กรรม” มีความหมายออกมาสู่ภาษาไทยไม่ชัดเจน เพี้ยนเสียมาก อย่างน้อยก็จับจุดไม่ได้ คนมองความหมายของกรรมในแง่เป็นบาปเสียบ้าง ไปเน้นในแง่รอผลกรรมบ้าง ทั้งที่ท่านสอนหลักกรรมมาเพื่อจะทำให้เราทำกรรมดี สอนให้เราเลิกทำกรรมชั่วและให้มุ่งทำกรรมดี ไม่ใช่สอนให้รอผลกรรม ท่านสอนเพื่อให้ทำ ไม่ใช่สอนให้รอ ถ้าเก่าทำกรรมมาไม่ดี ก็ให้เปลี่ยนมาทำกรรมดี ถ้าทำกรรมมาดีแล้ว ก็ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป เพื่ออย่างนี้จึงได้มีสิกขาไงละ คือ มีหลักสิกขา ก็เพื่อให้เราฝึกเลิกทำกรรมชั่ว แล้วก็ฝึกทำกรรมดี แล้วเราจะได้พัฒนาตัวเองให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 18-19)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนิยามความหมายในลักษณะของการอธิบายความ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการกล่าวถึง กรรม โดยท่านนำเสนอเนื้อหาของกรรมในรูปแบบการนำคำนิยามมาอธิบายรายละเอียดที่ว่าปัจจุบันนี้คนเราเริ่มเข้าใจความหมายของกรรมผิดเพี้ยนไปจากเดิมทำให้ประพฤติปฏิบัติผิดไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยามหัวข้อธรรมให้ละเอียดชัดเจนดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ในวงการศึกษาพระพุทธศาสนา คำศัพท์ธรรมที่รู้จักกันทั่วไปสำหรับใช้ในความหมายว่า ความอยาก ก็คือคำว่า “ตัณหา” ซึ่งบางทีแปลให้ได้ความหมายจำเพาะมากยิ่งขึ้นว่า ความทะยานอยาก เหตุที่รู้จักคำนี้มาก เพราะเป็นศัพท์เฉพาะซึ่งท่านใช้เป็นคำจำกัดความของอริยสัจข้อที่ 2 คือ เหตุแห่งทุกข์ ตัณหาเป็นความอยากชนิดที่มีมูลรากมาจากอวิชชาเป็นต้นตอให้เกิดทุกข์ และจะต้องกำจัดเสีย จึงเป็นข้อธรรมที่คนทั้งปวงผู้ต้องการดับทุกข์แก้ปัญหาชีวิตหรือเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องสนใจ อย่างไรก็ตามเมื่อรู้จักความอยากที่เป็นตัณหาแล้วจะเหมาเอาความอยากทุกอย่างเป็นตัณหาไปหมดก็ไม่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ถูกต้อง ในเมื่อตัณหาเป็นความอยากจำเพาะแง่ ก็ควรรู้จักความอยากที่เป็นความหมายกว้างด้วย และการรู้จักความอยากในความหมายกว้างนั่นแหละจะช่วยให้เข้าใจความอยากจำเพาะแง่ที่เรียกว่า ตัณหานี้ชัดเจนขึ้นด้วย
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 978)

ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นการนำเสนอเนื้อหา “ตัณหา” ในลักษณะของการให้คำนิยามและคำจำกัดความ โดยการนิยามดังกล่าวนี้ไม่ได้มีลักษณะของการนิยามคำศัพท์แบบระบุรากศัพท์หรือที่มาของศัพท์แต่อย่างใด หากเป็นการนิยามที่เกิดจากการอธิบายขยายความหมายโดยอาศัยหัวข้อธรรม คือ อริยสัจจ์ มาเชื่อมโยงกันและสื่อความให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างชัดเจน

> การศึกษามีความหมายอย่างหนึ่งว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม หรือพูดสั้นๆ ว่า การศึกษาคือการพัฒนาคนให้มีชีวิตที่ดีงาม คำว่า ชีวิตที่ดีงามนี้ หมายรวมถึงความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง มีคุณค่า เกื้อกูล เป็นประโยชน์ และมีความสุขอย่างน้อยไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อพูดว่า ดำเนินชีวิต ก็เท่ากับว่าเรามองการมีชีวิตอยู่ หรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ เหมือนเป็นการเดินทาง อย่างที่เรียกว่า วิถีชีวิต หรือทางชีวิต และเมื่อมองการมีชีวิตเป็นการเดินทาง ก็บ่งชี้ต่อไปอีกว่า เรามองเห็นการมีชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นว่า เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือ เป็นการเดินทางสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง...
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 1)

ข้อความข้างต้นเป็นนิยามความหมายของ “การศึกษา” ในลักษณะการนิยามที่เป็นการอธิบายขยายความให้ชัดเจน เป็นการขยายความเพื่อให้รายละเอียดสารสำคัญให้เด่นชัดมากขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.5.4 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาตามลำดับตามเวลา

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาตามลำดับตามเวลา หรือ การขยายความตามเวลา หมายถึง การขยายความโดยเรียงลำดับว่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนก็กล่าวก่อน ส่วนเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดที่เกิดขึ้นภายหลัง ก็กล่าวทีหลังเรียงกันตามลำดับ (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, 2545: 85) ดังในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ก็ได้กล่าวอธิบายโดยการขยายความเนื้อหาตามลำดับเหตุการณ์หรือช่วงเวลาที่เกิดก่อนหรือหลังได้อย่างชัดเจน ดังนี้

> ประเพณีและพิธีการต่างๆ ในวงจรชีวิตของแต่ละบุคคลก็ดี ในวงจรเวลาหรือฤดูกาลของสังคมหรือชุมชนก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ถ้าไม่เป็นเรื่องของศาสนาหรือสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็ต้องมีกิจกรรมตามคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย สำหรับวงจรชีวิตของบุคคล เช่น ตั้งชื่อ โกนผมไฟ บวช แต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะจัดย่อยละเอียดถี่มากกว่านี้ หรือตัดออกบ้างให้น้อยกว่านี้ เหลือเฉพาะที่สำคัญหรือจำเป็น ก็พูดรวมๆ กัน ได้ว่า ตั้งแต่เกิดจนตายล้วนจัดให้เนื่องด้วยคติในพระพุทธศาสนา ส่วนในวงจรกาลเวลาของสังคมและชุมชน ก็มีงานประเพณี และเทศกาลประจำปี ทั้งที่เป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน เป็นต้น และที่จัดให้เข้าในคติของพระพุทธศาสนา เช่น ตรุษ สงกรานต์ สารท ลอยกระทง เป็นต้น ตลอดจนงานนมัสการปูชนียวัตถุสถานประจำปีของวัดต่างๆ
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 17)

ข้อความข้างต้นเป็นการนำเสนอเนื้อหาลำดับความด้วยการขยายความตามลำดับเวลา โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับไปอย่างละเอียดชัดเจน เช่น กล่าวถึงวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย และขยายความเรื่องราวด้วยการกล่าวถึงประเพณีของชาวพุทธโดยนำเสนอเป็นตามช่วงเวลาที่ประเพณีนั้นๆ เกิดขึ้น คือ “มาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา” กับ “กฐิน ตรุษ สงกรานต์ สารท ลอยกระทง” ซึ่งจะเห็นได้ว่าประเพณีหรือเทศกาลดังกล่าว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ลำดับความโดยเรียงตามเวลาของการเกิดได้อย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำเสนอเนื้อหาด้วยการขยายความตามลำดับของเหตุการณ์โดยนำคำที่สื่อถึงลำดับเหตุการณ์นั้นๆ มาใช้ร่วมด้วย ทำให้การลำดับความมีความชัดเจนตรงไปตรงมามากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ตอนแรกที่ทำได้หนังสือธรรมนูญชีวิตขึ้นมาก่อนนานมากแล้ว แต่ก็มีหลักเยอะแยะไปหมด ยังกว้างขวางนัก ต่อมาจึงทำเล่มกระชับเอาแต่หลักเฉพาะที่ชิดตัวเข้ามา ก็เกิดเป็นหนังสือ วินัยชาวพุทธ ซึ่งต้องการชี้เจาะลงไปอีก แต่ท่านที่เอาใจใส่เรื่องนี้ก็ยังว่ามาก ก็ยอมรับจริงๆ ว่าวินัยชาวพุทธยังมาก คราวนี้นับว่าเป็นโอกาสที่มีเหตุอ้างอิง จึงได้จัดวางหลัก 2 อย่างนั้นขึ้นมาเป็นร่างไว้ คือ หลักศรัทธา เรียกว่า “หลักการ” กับหลักปฏิบัติ เรียกว่า “ปฏิบัติการ”...
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 6)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของการขยายความด้วยการลำดับเวลาลำดับเหตุการณ์ โดยปรากฏคำที่แสดงลำดับเรื่องราวนั้นๆ คือ “ตอนแรก ต่อมา คราวนี้” ทำให้ข้อความนี้มีการสื่อความที่ชัดเจนว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีระยะเวลาที่แตกต่างกันเป็นลำดับที่ชัดเจน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาวันมาฆบูชา โดยการขยายความตามลำดับเหตุการณ์หรือข้อปฏิบัติตนก่อนและหลังในวันมาฆบูชาดังต่อไปนี้

> เมื่อถึงวันมาฆบูชา ในตอนเช้า นอกจากจะมีการทำบุญตักบาตรตามปรกติแล้ว สาธุชนอาจรับอุโบสถศีล และฟังเทศน์ตามวัดที่ใกล้เคียงหรือคุ้นเคย ในตอนค่ำ นำธูป เทียน ดอกไม้ ไปประชุมพร้อมกันที่โบสถ์ หรือเจดียสถานแห่งใดแห่งหนึ่งที่ทางวัดจัดไว้ เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมแล้ว ยืนหันหน้าเข้าหาสิ่งที่เคารพ คือ พระประธานหรือสถูปเจดีย์อย่างใดอย่างหนึ่ง คฤหัสถ์ทั้งหลายยืนถือธูป เทียน ดอกไม้ ประนมมืออยู่ถัดพระสงฆ์ออกไป เมื่อพระภิกษุที่เป็นประธานกล่าวนำคำบูชา ที่ประชุมทั้งหมดว่าตามพร้อมๆ กัน เมื่อกล่าวคำบูชาเสร็จแล้ว พระสงฆ์เดินนำหน้า เวียนขวารอบพระอุโบสถ หรือพระสถูปเจดีย์ 3 รอบ ซึ่งเรียกว่า เวียนเทียน คฤหัสถ์เดินตามอย่างสงบ ขณะเวียนรอบแรก ให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ รอบที่ 2 ระลึกถึงพระธรรมคุณ รอบที่ 3 ระลึกถึงพระสังฆคุณ ไม่เดินคุย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กัน ไม่หยอกล้อกัน หรือแสดงอาการไม่สุภาพอื่นๆ ในขณะเวียนเทียน เพราะเป็นการขาดความเคารพพระรัตนตรัย เมื่อเวียนเทียนครบ 3 รอบแล้ว เข้าในพระอุโบสถ สวดมนต์ ฟังเทศน์ กัณฑ์แรกจะได้ฟังเรื่องจาตุรงคสันติบาต กัณฑ์ต่อๆ ไปอาจเป็นเรื่องโพธิปักขิยธรรม หรือเรื่องอื่นๆ ที่ทางวัดเห็นสมควรบางวัดมีเทศน์จนตลอดรุ่ง

(วันสำคัญของชาวพุทธไทย, 2554: 9-10)

จะเห็นได้ว่าข้อความตัวอย่างข้างต้นเป็นการลำดับความตามลำดับเวลาของเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจน การนำเสนอเนื้อหาเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบและใช้ภาษาที่สื่อความเข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา เพราะเป็นการนำเสนอด้วยประโยคสั้นและกระชับ กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่าน เนื่องจากเหตุการณ์ในเรื่องจะคลี่คลายอย่างเป็นลำดับไปจนจบเรื่อง

2.5.5 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาจากประเด็นหลักไปสู่ประเด็นย่อย

การเสนอประเด็นหลักไปสู่ประเด็นย่อย หรือ การขยายความจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน,(2545: 85) หมายถึง การกล่าวถึงหัวข้อหลักหรือใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนอก่อน แล้วค่อยๆ แจกแจงหรือกล่าวไปถึงส่วนย่อยๆ ประเด็นปลีกย่อยอันเป็นรายละเอียดที่นำมาสนับสนุนใจความสำคัญนั้นตามลำดับ ดังในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงสังคมอเมริกันที่กล่าวโทษว่า ต้นเหตุที่สังคมของอเมริกันเสื่อมโทรมในทุกด้านก็เพราะระบบการศึกษาของชาติ ท่านก็ได้ใช้กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยขยายความประเด็นหลักก่อนแล้วจากนั้นก็กล่าวถึงรายละเอียดในส่วนปลีกย่อยหรือส่วนที่ขยายหัวข้อใหญ่ให้ชัดเจน ดังนี้

สังคมอเมริกันกล่าวโทษระบบการศึกษาของชาติของตนกันอย่างมากมายว่าเป็นต้นเหตุของความเสื่อมโทรมทั้งหลาย เท่ากับว่าตั้งแต่ยุคสปุตนิคมา การศึกษาของอเมริกันมิได้ดีขึ้นเลย กลับยิ่งทรุดลงด้วยซ้ำ และความเสื่อมถอยครั้งนี้ เป็นไปทั้งในด้านภูมิธรรมและภูมิปัญญา หรือทั้งด้านจริยธรรมและด้านวิชาการ

ในด้านจริยธรรม สภาพจิตใจและสังคมเป็นเครื่องฟ้องอย่างชัดเจน ปัญหายาเสพติด อาชญากรรมวัยรุ่น การฆ่าตัวตายของวัยรุ่น การตั้งครรภ์ของเด็กหญิงวัยรุ่น โรคจิตวัยรุ่น ตลอดจนการหนีโรงเรียน การออกจากโรงเรียนกลางคัน ที่มีสถิติสูงมากและสูงขึ้นอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น่ากลัว ซึ่งมีปมปัญหาซ้อนอยู่เบื้องหลังและลึกลงไปอีก เช่น ความสลายของสถาบันครอบครัวและความเสื่อมประสิทธิภาพของสถาบันศาสนา เป็นต้น

ในด้านวิชาการหรือภูมิปัญญาการสำรวจสัมฤทธิผลทางการศึกษาเมื่อเทียบกับชาติอื่นๆ ที่ก้าวหน้า พบแต่สภาพการศึกษาของอเมริกันที่ตกต่ำ ด้อยและร่นถอยไปอยู่ข้างหลังเมื่อมีการทดสอบความรู้นักเรียนนานาชาติ เด็กอเมริกันตกไปอยู่อันดับท้ายๆ หรือท้ายสุด (น่าสังเกตว่ามักจะมีไทยเป็นประเทศเดียวที่อยู่ต่อท้ายอเมริกัน) และในระดับกิจการระหว่างประเทศอเมริกันก็กำลังสูญเสียความเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ

(ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, 2534: 94-95)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการขยายความจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อยเพื่อนำเสนอสารสำคัญให้เด่นชัดขึ้น กล่าวคือ ท่านอธิบายสภาพความเสื่อมโทรมของสังคมอเมริกันที่มีต้นเหตุมาจากระบบการศึกษาของชาติ ซึ่งท่านกล่าวว่าความเสื่อมโทรมดังกล่าวนี้เป็นไปทั้งด้านจริยธรรมและด้านวิชาการ โดยนำรายละเอียดส่วนปลีกย่อยนั้น คือ ความเสื่อมด้านจริยธรรมและด้านวิชาการมาแจกแจงรายละเอียด เพื่อขยายความเสื่อมโทรมของสังคมอเมริกันซึ่งเป็นหัวข้อหลักให้ชัดเจน

2.5.6 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหารูปแบบการโต้แย้ง

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะอภิปรายและโต้แย้งปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในรูปแบบของการนำข้อหลักธรรมที่ถูกต้องมาเป็นแนวพิจารณา เนื้อหาที่นำเสนอในการโต้แย้งบางครั้งจะแสดงความถูกต้องของประวัติศาสตร์เกี่ยวกับศาสนาหรือศาสดาและบุคคลสำคัญทางศาสนา หรือบางครั้งจะกล่าวถึงฐานะของบุคคลในสมาคมทางศาสนา เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะโต้แย้งประเด็นปัญหาต่างๆ โดยยกข้อธรรมจากแหล่งข้อมูลและหลักพุทธศาสนามาเป็นข้อพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล ปราศจากอารมณ์ความรู้สึกหรืออคติส่วนตัวเข้ามาตัดสิน ลักษณะการโต้แย้งในงานประพันธ์ของท่านเป็นวิชาการเสนอประเด็นที่ชัดเจนลึกซึ้งและเป็นลำดับขั้นตอนดังในกรณีที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โต้แย้งการอธิบายหรือการแสดงความหมายบางประการของวัดพระธรรมกาย ท่านก็นำเสนอการโต้แย้งได้อย่างละเอียดชัดเจนดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การใช้ตรรกะที่ผิด เพื่อให้คิดว่านิพพานเป็นอัตตา นอกจากนั้น เอกสารของวัดพระธรรมกาย ยังเขียนไว้ว่า “และนิพพานนี้เป็นสิ่งที่อยู่พ้นจากกฎของไตรลักษณ์แน่นอน เพราะมีพุทธพจน์ยืนยันว่า นิพพานนั้นเป็นนิจจัง คือเที่ยงแท้ ยั่งยืน และเป็นบรมสุข... นิพพานำ ปรมำ สุขำ แปลว่าพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ได้มีอะไรพิเศษ เพราะรับกันอยู่แล้วกับพุทธพจน์แสดงไตรลักษณ์ แต่ควรพูดให้ครบถ้วนว่า นิพพานพ้นจากไตรลักษณ์ 2 ข้อแรก คือ

ข้อที่ 1 สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง, ในเมื่อนิพพานพ้นจากความเป็นสังขาร นิพพานก็เที่ยง เป็นนิจจัง ข้อนี้ถูก

ข้อที่ 2 สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์, นิพพานไม่เป็นสังขาร พ้นจากสังขาร เพราะฉะนั้นนิพพานก็เป็นสุข ข้อนี้ก็มีหลักฐานยืนยันอยู่มากมาย ไม่มีปัญหา

แต่หลักฐานที่จะบอกว่า นิพพานเป็นอัตตานั้น ไม่มี มีแต่ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา ซึ่งรวมทั้งนิพพานด้วยอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ข้อ 3 นี้ ถึงอย่างไรก็เอานิพพานเป็นอัตตาไม่ได้

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ยังพยายามใช้วิธีตรรกศาสตร์มาสรุปโดยอ้างพุทธพจน์ว่า “ยทนิจฺจำ ตำ ทุกฺขำ, ยำ ทุกฺขำ ตทนตฺตา” ที่แปลว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา” แล้วก็บอกว่า “ จึงน่าคิดว่า ถ้ามองในเชิงกลับกัน ในเมื่อนิพพานเที่ยง และเป็นสุข เราก็จะสรุปได้ ว่า สิ่งใดเที่ยง สิ่งนั้นเป็นสุข สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นก็น่าจะเป็นอัตตา” คำว่า “น่าจะ” นั้นเป็นคำที่ท่านว่าเอาเอง ซึ่งไม่มีทางเป็นจริง ทั้ง 2 ประการ

ประการที่ 1 มีบาลีระบุไว้แล้วว่า นิพพานเป็นอนัตตา และไม่มีข้อความใดระบุว่านิพพานเป็นอัตตา

ประการที่ 2 การใช้ตรรกะแบบนั้นไม่ถูกต้อง เหมือนกับคำพูดในประโยคที่ว่า “ชีวิตใดเคลื่อนไหวย้ายที่เองได้ ชีวิตนั้นเป็นสัตว์, ชีวิตที่เป็นสัตว์ทั้งปวงต้องตาย” แล้วก็จะมาสรุปเอาว่า “พืชไม่เป็นชีวิตที่เคลื่อนไหวย้ายที่เองได้ ก็จึงไม่เป็นสัตว์ เพราะฉะนั้นพืชก็ไม่ต้องตาย”

การสรุปอย่างนี้ใช้ไม่ได้ เป็นตรรกะที่ผิดพลาดไร้ผล เพราะว่าชีวิตที่เป็นพืชก็ต้องตายเหมือนกัน เฉพาะข้อความที่ว่าต้องตายนี้ครอบคลุมหมด ไม่เฉพาะชีวิตที่เคลื่อนไหวย้ายที่เองได้ ที่เป็นสัตว์เท่านั้น เช่นเดียวกับคำว่า “ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา” ก็คลุมไม่เฉพาะสิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เท่านั้น แต่รวมทั้งสิ่งที่เที่ยงและเป็นสุขด้วยในที่สุด ที่ว่ามาทั้งหมดก็สอดคล้องกลมกลืนกัน ลงในข้อสรุปแห่งพุทธพจน์ที่ว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา = สังขาร (ขันธ์ 5/สังขตธรรม) ทั้งปวง ไม่เที่ยง

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา = สังขาร (ขันธ์ 5/สังขตธรรม) ทั้งปวง เป็นทุกข์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา = ธรรม (ขันธ์ 5 + อสังขตธรรม) ทั้งปวง เป็นอนัตตา
ชีวิต มีความหมายกว้างกว่าสัตว์ คลุมไปถึงพืชด้วย ฉันใด
ธรรม ก็มีความหมายกว้างกว่าสังขาร(สังขตธรรม) คลุมไปถึงวิสังขาร (อสังขตธรรม) คือ นิพพานด้วย ฉันนั้น
(กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 75-77)

จากตัวอย่างการโต้แย้งของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ข้างต้น พบว่าท่านโต้แย้งการแสดงความเข้าใจเรื่องนิพพานโดยนำการอธิบายขยายความอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ยกตัวอย่างพุทธพจน์ และอธิบายเปรียบเทียบอย่างมีเหตุมีผลชัดเจน ท่านไม่ได้โต้แย้งด้วยความเห็นส่วนตัวหรืออคติใดๆ ทั้งสิ้น แต่ท่านจะนำเสนอประเด็นปัญหานั้นๆ และแจกแจงการอธิบายหรือโต้แย้งประเด็นปัญหานั้นๆ ให้คลี่คลายกระจ่างชัดขึ้น

เมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะอธิบายความเข้าใจให้ตรงกันในเรื่องหรือประเด็นปัญหาบางอย่าง ท่านก็จะโต้แย้งหรือแสดงทัศนะที่มีเหตุผล และขยายความเหตุผลนั้นๆ ให้ชัดเจนดังตัวอย่างต่อไปนี้

ประเด็นของหนังสือ นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ใช่แค่คิดเอา นั้น ไม่ใช่การวิจารณ์ แต่เป็นการบอกความจริง คือ บอกให้รู้ว่า นักวิชาการที่กล่าวถึงเหล่านั้นนำข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงมาใช้มาอ้างในการวิจารณ์ ซึ่งเป็นกรรมที่ไม่ควรกระทำ

การนำข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงมาใช้มาอ้างในการวิจารณ์นั้น เป็นการทำลายฐานของการวิจารณ์นั้นเอง ยิ่งถ้าเอาเรื่องราวข้อมูลที่ไม่เป็นจริงมาวางเป็นตัวตั้งที่จะวิจารณ์ การวิจารณ์นั้นก็ล้มเหลวไปแล้วตั้งแต่ต้น (ชื่อหนังสือเองก็บอกอยู่แล้วว่า “หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา” คือ เน้นที่ความจริง ให้ใช้ให้พูดถึงเรื่องราวข้อมูลที่เป็นจริง ไม่ใช่แค่คิดเอาเดาขึ้นมา)

ดังนั้น จะวิจารณ์อย่างไร ก็ว่าไป แต่ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริงเป็นฐาน ตั้งการวิจารณ์ขึ้นมาบนฐานของความจริงการวิจารณ์เป็นเรื่องของความคิดเห็น ถ้าไปวิจารณ์การวิจารณ์นั้นซ้อนเข้าอีก ก็เป็นเรื่องของการเอาความคิดเห็นของคนมาวัด มาตัดสินมาประเมินกันแล้วก็วนอยู่นั่น คือ อยู่แค่ความคิดของคน ยุติลงตัวจริงแท้ไม่ได้

ถ้าวิจารณ์โดยมีหลักฐานข้อมูลความจริงเป็นฐาน มีความเป็นเหตุเป็นผล ก็เป็นประโยชน์ใครจะสนใจร่วมวงก็ว่าไป ใครไม่สนใจการวิจารณ์ ก็ปล่อยเขาไป เขาก็บอกแค่ว่า คุณจะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิจารณ์อะไร ก็วิจารณ์ไป ขอแค่ให้อยู่กับความจริงนะแต่ความจริงไม่อยู่ที่ความคิดเห็นของคน ไม่ขึ้นต่อความคิดเห็นของคน ไม่ต้องให้คนมาว่ามาวัดมาตัดสินกันคนเอาความจริงมาบอก เอาของจริงมาตั้ง มาวางให้ดู แล้วความจริงและของจริงนั้นตัดสินเอง คนไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวอะไร ก็แค่เอามาบอก ยกมาตั้ง มาวางให้ดูเท่านั้น ความจริงก็ทำหน้าที่ของมันเองสาระที่เป็นประเด็นของหนังสือ นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา นั้นชัดอยู่แล้วว่า เป็นการบอกความจริง บอกให้คนรู้ว่ามีการเอาข้อมูลที่ไม่เป็นจริงมาใช้มาอ้างในงานที่เรียกว่าเป็นการวิจารณ์อย่างไร เนื้อหาสาระอยู่ตรงนี้

(ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็น, 2554: 3-4)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยการโต้แย้งข้อวิพากษ์จากคนกลุ่มหนึ่งที่กล่าวคือว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) วิจารณ์กลุ่มนักวิชาการด้วยทัศนะของตนเอง ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้โต้แย้งด้วยการนำเสนอเหตุและผล และชี้แนะให้ศึกษาหาข้อมูลได้ดีและลึกซึ้งก่อนที่จะนำเสนอสิ่งใด

ในการนำเสนอเนื้อหาด้วยการโต้แย้งนั้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะระบุประเด็นปัญหาที่จะโต้แย้งอย่างชัดเจน ไม่แสดงทัศนะหรือโต้แย้งประเด็นใดๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องจนกลายเป็นหลงประเด็นไป ท่านจะระบุชัดว่าประเด็นที่แท้จริงที่ควรโต้แย้งคืออะไรและตรงไหน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในกรณีนี้ ปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้งซึ่งจะต้องพิจารณาวินิจฉัยกันให้แน่ชัดลงไป ก็คือ สำนักสันติอโศกละเมิดกฎหมายจริงหรือไม่? ประพฤติผิดธรรมวินัยจริงหรือไม่? ตลอดจนว่าใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือหาเสียงให้แก่พรรคการเมือง ทำให้พระพุทธศาสนามัวหมองจริงหรือไม่? แต่ในการชี้แจงหรือตอบโต้ของสันติอโศกและผู้ที่สนับสนุน มักกล่าวแย้งให้หันไปสนใจปัญหาภิกษุประพฤติเหลวไหลประกอบดิรัจฉานวิชา ค้าสวรรค์ ค้าเรื่องรางของขลังฯลฯ และพูดทำนองว่า ชาวคณะสันติอโศกไม่ได้ประพฤติเหลวไหลเช่นนั้นเลย ทำไมจึงมาเบียดเบียนสำนักสันติอโศก ไม่ไปจัดการกับภิกษุอลัชชีเหลวไหลเหล่านั้น ความจริงการที่ชาวคณะสันติอโศกไม่ประพฤติเหลวไหลเช่นนั้น ก็เป็นความดีของชาวสันติอโศกในแง่นั้น ไม่มีใครเถียง แต่ก็ไม่เป็นหลักประกันว่า เมื่อชาวสันติอโศกไม่ประพฤติเหลวไหลอย่างนั้นแล้ว ชาวสันติอโศกจะไม่กระทำผิดอย่างอื่น ในการพิจารณาแก้ไขปัญหาสังคมหรือปัญหาใดๆ ก็ตาม จะต้องเอาหลักการแห่งความถูกต้องดีงามเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรทัดฐานหรือเป็นเกณฑ์ตัดสิน โดยยกเอากรณีที่เป็นปัญหาขึ้นมาวินิจฉัยเป็นเรื่องๆ ไป ไม่ใช่แก้ปัญหาด้วยวิธีเอาปัญหากับปัญหามาเกี่ยงกัน หรือเอาปัญหากับปัญหามาวัดกัน ถ้าเราขีดเส้นสองเส้นแล้วปรากฏว่า เส้น ก. คด แต่เส้น ข. คดมากกว่า สิ่งที่จะใช้วัดความคดและแก้ไขเส้นให้ตรง ก็คือ ไม้บรรทัด ไม่ใช่เอาเส้น ข. ที่คดมากกว่ามาวัดเส้น ก....ถ้าคณะสันติอโศกทำผิดจริง การที่ภิกษุพวกหนึ่งประพฤติเลวร้ายวิปริตมีบอกใบ้ให้หวย เป็นต้น ก็ไม่ทำให้คณะสันติอโศกพ้นความผิดไปได้และไม่ควรเป็นเหตุให้ต้องละเว้นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสันติอโศก...การที่ภิกษุพวกหนึ่งซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนไม่น้อย ประพฤติวิปริตผิดทางของสมณะด้วยการใบ้หวย ประกอบดิรัจฉานวิชาต่างๆ นั้น มิใช่สันติอโศกเท่านั้นที่จะไม่เห็นด้วย พระสงฆ์อื่นๆ อีกจำนวนมากก็ไม่ยอมรับ และต้องการให้มีการแก้ไขปรับปรุง ถ้าสันติอโศกทำผิดอย่างอื่นจริง สิ่งที่ควรจะพูดในกรณีนั้นก็คือว่า ปัญหายุ่งยากในคณะสงฆ์ก็มีมากมายพออยู่แล้ว ทำไมสันติอโศกจึงใช้วิธีมาสร้างปัญหาเพิ่มให้มากขึ้นไปอีก และเมื่อสันติอโศกถูกพิจารณาความผิด ถ้าเห็นว่าคนอื่นที่ทำผิดอย่างอื่นไม่ได้รับการพิจารณาโทษ สิ่งที่สันติอโศกควรจะพูด ไม่ควรเป็นการเกี่ยงแย้งว่า ทำไมจึงมากลั่นแกล้งข้าพเจ้า ทำไมไม่ไปจัดการกับภิกษุประพฤติเลวร้ายพวกโน้น แต่ควรจะพูดใหม่ว่า เมื่อท่านมาพิจารณาความผิดของข้าพเจ้าแล้ว ก็อย่าละเลยการพิจารณาโทษภิกษุที่ประพฤติชั่วร้ายพวกโน้นด้วย

(กรณีสันติอโศก, 2531: 6-8)

ข้อความข้างต้นเป็นกลวิธีการโต้แย้งที่มุ่งเสนอประเด็นที่สำคัญให้ชัดเจน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะชี้เฉพาะหรือเจาะจงไปเลยว่าท่านจะโต้แย้งหรือแสดงทัศนะในเรื่องใด ท่านจะไม่กล่าวหรือโต้แย้งสิ่งใดๆ อย่างคลุมเครือหรือนอกประเด็นเด็ดขาด เนื่องจากท่านจะอิงข้อมูลข้อเท็จจริง แสดงตัวอย่างและชี้แจงเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังโต้แย้งด้วยการแสดงตัวอย่างหรือกล่าวเปรียบเทียบเพื่อขยายความเรื่องราวหรือประเด็นสำคัญบางประเด็นที่จะโต้แย้งให้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย ดังตัวอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทีนี้ในข้อศึกษาว่า นิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตานี้ เมื่อเกิดคำกล่าวขึ้นมาว่า “นิพพานเป็นนิพพาน ไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่อนัตตา” ก็ให้รู้กันว่า คำพูดนี้เกิดจากความหลงภาษา หรือเป็นการเล่นภาษาเท่านั้น เป็นการหลงภาษาหรือเล่นภาษาอย่างไร ขอพูดให้เข้าใจง่ายๆ สั้นๆ คือ ในภาษาบาลีนั้น พอพูดว่า “นิพพานไม่ใช่อัตตา” ก็คือบอกว่า “นิพพานเป็นอนัตตา” เพราะอะไร ก็เพราะว่า คำว่า “ไม่ใช่อัตตา” หรือ “ไม่เป็นอัตตา” นั้น พูดเป็นคำภาษาบาลีว่า “อนัตตา”…เพราะฉะนั้นท่านผู้ใดจะพูดว่า “นิพพานก็เป็นนิพพาน ไม่เป็นอัตตา ไม่เป็นอนัตตา” ก็พูดขัดกับคำของตัวเอง ก็เห็นอยู่ชัดๆ พูดออกมาแล้วว่า นิพพานเป็นอนัตตา แล้วก็บอกว่าไม่เป็นอนัตตา...ถ้าใครมาถามว่า “แมวเป็นช้างไหม?” หรือถามว่า
“แมวเป็นช้าง หรือไม่เป็นช้าง?” เราก็ตอบว่า “แมวไม่เป็นช้าง” หรือพูดเลียนภาษาบาลีว่า “แมวเป็นอช้าง” แค่นี้ก็จบ พอแล้ว ทีนี้ถ้าถูกถามว่า “แมวเป็นช้างไหม?” ใครตอบว่า “แมวไม่เป็นช้าง ไม่เป็นอช้าง” คือ พูดอย่างไทยแท้ว่า “แมวไม่เป็นช้าง ไม่ใช่ไม่เป็นช้าง” หรือ “แมวเป็นช้าง ก็ไม่ใช่ ไม่เป็นช้าง ก็ไม่ใช่” เราก็คงนึกว่านี่จะเอาไงกัน...

(พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2553: 15-17)

ข้อความตัวอย่างนี้เป็นการโต้แย้งการแสดงนิยามของนิพพาน โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้วิธีการโต้แย้งในลักษณะของการอธิบายความด้วยการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ ทำให้สื่อความประเด็นสำคัญที่จะโต้แย้งให้เด่นชัดและสื่อความเข้าใจลึกซึ้ง

นอกจากนี้ในการนิยามความหมายคำศัพท์บางคำผิดเพี้ยนไปจากความหมายจริงนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ยังโต้แย้งการนิยามนั้นด้วยการอธิบายขยายความอย่างมีเหตุและผล และแสดงรายละเอียดความเข้าใจที่ผิดพลาดให้กระจ่างชัดดังนี้

ท่านโพธิรักษ์ว่า “พหุสุต นั้นมันรู้มาก แบบฟังมามากเท่านั้น จำได้มาก ท่องได้มาก” ส่วน “พหุสัจจะหรือพาหุสัจจะนี้ จึงมีความหมายว่า ผู้รู้ในสัจจะมากขึ้น แทงทะลุในสัจธรรมทั้งหลายมากยิ่งขึ้นไป ให้ได้เรื่อยๆ” (ทางเอก ภาค 2 หน้า 3)

การวิเคราะห์และให้ความหมายอย่างนี้ บ่งอยู่ในตัวว่าท่านโพธิรักษ์ได้รู้เห็นอยู่อย่างที่ทราบกันทั่วไปว่า พหุ หรือ พหู แปลว่า มาก เช่น ในคำว่า พหุพจน์ หรือ พหูพจน์ เมื่อท่านมาเห็น พหุสุต กับ พหุสัจจะ หรือ พาหุสัจจะ (ความจริงพหุสัจจะไม่มี เป็นคำคลาดเคลื่อนเขียนไม่ถูกต้อง รูปที่ถูกเป็นพาหุสัจจะ ท่านโพธิรักษ์พูดไว้ปนกันทั้งสองคำทำนองว่าใช้คำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไหนก็ได้) ท่านเข้าใจว่าเป็นคำคนละคำต่างกัน คือ เข้าใจว่า พหุสุต เป็น พหุ (มาก) กับ สุต (ได้ยิน, ได้ฟัง) จึงให้ความหมายว่า ได้ยินได้ฟังมาก และพหุสัจจะ เป็น พหุ (มาก) กับ สัจจะ (สัจจะ, ความจริง, สัจธรรม) จึงให้ความหมายว่า รู้ในสัจจะมากขึ้น

ความเข้าใจผิดของท่านโพธิรักษ์ในกรณีนี้ มีประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ

1) ท่านเข้าใจว่าคำว่า “สัจจะ” ในที่นี้ ก็คือคำว่า สัจจะ ที่แปลว่า ความจริง หรือสัจธรรม เหมือนอย่างที่ท่านเคยเห็นบ่อยๆ

2) เมื่อเข้าใจผิดอย่างนั้นแล้ว ท่านก็เลยเข้าใจผิดต่อไปอีกว่า พหุสุต กับ พหุสัจจะ หรือ พาหุสัจจะ เป็นคำแสดงคุณสมบัติต่างกัน เหมือนกับว่าพูดถึงคุณสมบัติของคนสองคน เอามาเปรียบเทียบกัน (ว่าคนที่เป็นพหุสุต แค่ฟังมามาก แต่คนที่เป็นพหุสัจจะนั้น รู้ในสัจจะมากขึ้น)

แต่ตามที่ถูกที่จริงนั้น “สัจจะ” ในที่นี้ เป็นคนละคำต่างกับ สัจจะ ที่แปลว่า ความจริง เป็นแต่เพียงมีรูปร่างพ้องกันเท่านั้น “สัจจะ” ในที่นี้ เกิดจากการแปลงรูปของ “สุต” เมื่อเปลี่ยนหน้าที่ในประโยค คือ พาหุสัจจะ เป็นการแปลงรูปของพหุสุตนั่นเอง เมื่อเปลี่ยนจากคำคุณศัพท์มาเป็นคำนาม หมายความว่า พหุสุต (ไทยเขียนพหูสูต) เป็นคุณศัพท์ แปลว่า ผู้ได้ยินได้ฟังมาก พาหุสัจจะ (พหุสัจจะ) เป็นคำนาม แปลว่า ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก พูดง่ายๆ ว่า พาหุสัจจะ ก็คือ ความเป็นพหุสุตนั่นเอง...

(เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 13-14)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โต้แย้งความเข้าใจคลาดเคลื่อนในการนิยามความหมายของคำบางคำของพระโพธิรักษ์ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เชื่อมโยงประเด็นตั้งแต่ปัญหาเบื้องต้นที่เกิดขึ้นก่อน จากนั้นก็อธิบายความเข้าใจเพื่อคลี่คลายปัญหานั้นให้กระจ่างชัด

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาสาระธรรมด้วยกลวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย ซึ่งทุกกลวิธีที่ท่านใช้นำเสนอเนื้อหานั้นช่วยสื่อความไปสู่ผู้อ่านได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ท่านตั้งใจไว้ โดยจะพบว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถทำให้หัวข้อธรรมที่ยากต่อการตีความหรือยากต่อการทำความเข้าใจให้เข้าใจและตีความได้ง่ายขึ้นด้วยการใช้ภาษาในระดับกึ่งแบบแผนที่ช่วยให้ผู้อ่านสื่อความด้วยคำศัพท์หรือข้อความที่ง่าย ถ้อยคำสำนวนกระชับตรงไปตรงมา แต่ลักษณะโดยรวมของเนื้อหาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอนั้นเป็นงานในรูปแบบวิชาการที่มุ่งเน้นความรู้ที่สมบูรณ์ครบทุกด้านและการตีความหัวข้อธรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ล้วนเกิดจากรวบรวมข้อมูลต่างๆ มาอย่างแม่นยำแล้ววิเคราะห์แจกแจงให้ละเอียดชัดเจน รวามถึงเมื่อท่านจะวิพากษ์หรือโต้แย้งปัญหาปัจจุบัน ท่านก็จะนำหลักธรรมที่ถูกต้องมาเป็นแนวพิจารณาการโต้แย้งจะมีลักษณะเป็นการอธิบายความถูกต้องของประเด็นปัญหาต่างๆ โดยยกข้อธรรมจากแหล่งข้อมูลและหลักพุทธศาสนามาเป็นข้อพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์

การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

แนวคิดหรือสารัตถะของเรื่องเป็นความคิดสำคัญที่นักประพันธ์นำเสนอไว้ในวรรณกรรม แนวคิดจะแสดงลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดา ธรรมชาติของมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน สารัตถะของเรื่องจึงเป็นสาร (Message) ที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน แสดงให้เข้าใจวิถีทางแห่งโลกหรือมนุษย์เรานี้ (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2550: 108)

งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นงานที่ทรงคุณค่าและสร้างประโยชน์เป็นอย่างมากต่อสังคมไทย อันจะเห็นได้จากงานประพันธ์ของท่านแทบทุกเรื่องจะนำเสนอทัศนะหรือแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดชัดเจนและถูกต้องตรงตามที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ สมกับที่ท่านได้รับการยกย่องให้เป็นพระนักปราชญ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมอย่างแตกฉาน นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำเสนอแนวคิดอื่นๆ ที่น่าสนใจเสริมเข้าในงานประพันธ์ของท่านอีกด้วย จึงทำให้งานประพันธ์ของท่านมีความครบถ้วนสมบูรณ์ในการถ่ายทอดแนวคิดอันเป็นประโยชน์มาสู่ผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากงานประพันธ์ทั้งหมดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จำนวน 65 เรื่อง โดยผู้วิจัยจะพิจารณาถึงสาระสำคัญของแนวคิดที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำเสนอไว้ในงานประพันธ์ทั้งหมด ซึ่งพบว่าสามารถจัดกลุ่มแนวคิดที่นำเสนอได้ใน 4 ประเด็นได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
4. แนวคิดที่เกี่ยวกับภาษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้ง 65 เรื่องนั้น ผู้วิจัยพบว่าแต่ละเรื่องจะมีแนวคิดหลักๆ เพียงประเด็นเดียวที่เด่นชัด และมีแนวคิดอื่นๆเสริมเข้ามาด้วย ซึ่งจะขอจำแนกรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 แนวคิดที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
1	กรณีธรรมกาย	หลัก	เสริม	-	เสริม
2	กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง)	หลัก	เสริม	-	เสริม
3	กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่)	หลัก	เสริม	-	เสริม
4	กรณีสันติอโศก	หลัก	เสริม	-	เสริม
5	กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม	หลัก	เสริม	-	-
6	การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก	หลัก	เสริม	เสริม	เสริม
7	กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก	หลัก	เสริม	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
8	ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง	หลัก	เสริม	-	เสริม
9	ความคิด: แหล่งสำคัญของการศึกษา	เสริม	เสริม	หลัก	-
10	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	หลัก	เสริม	-	เสริม
11	จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย	เสริม	หลัก	-	-
12	ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข	หลัก	เสริม	-	-
13	ชีวิตที่ดีงาม: หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม	หลัก	เสริม	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
14	ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4	หลัก	เสริม	เสริม	-
15	ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า")	หลัก	เสริม	-	เสริม
16	ไตรลักษณ์: อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา	หลัก	เสริม	-	-
17	ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย	เสริม	เสริม	หลัก	-
18	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	หลัก	เสริม	-	-
19	ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ	เสริม	เสริม	หลัก	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
20	ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม	หลัก	เสริม	เสริม	-
21	ธรรมนูญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)	หลัก	เสริม	-	-
22	ธรรมะฉบับเรียนลัด	หลัก	เสริม	-	-
23	ธรรมะชนะเอดส์	หลัก	เสริม	-	-
24	นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา	หลัก	เสริม	-	เสริม
25	นิพพาน-อนัตตา	หลัก	เสริม	-	เสริม
26	ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีป ในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง)	หลัก	เสริม	-	-
27	บทบาทพระบรมครู	เสริม	เสริม	หลัก	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
28	บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย	หลัก	เสริม	-	-
29	ปฏิจจสมุปบาท (กรรมเกิด กรรมอาศัย กรรมเป็นไป ที่นี่)	หลัก	เสริม	-	-
30	ปรัชญาการศึกษาไทย	เสริม	เสริม	หลัก	-
31	ประเทศเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่เป็นประชาธิปไตย	เสริม	หลัก	-	-
32	ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้	หลัก	เสริม	-	-
33	ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้ (ปัญญา วิสุทธิ กรุณา มาบรรจบที่นี้)	หลัก	เสริม	-	-
34	พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์	หลัก	-	-	-
35	พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม	หลัก	-	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
35	พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม	หลัก	-	-	-
36	พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม	หลัก	เสริม	-	-
37	พระพุทธศาสนาในอาเซีย	หลัก	เสริม	-	-
38	พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท)	หลัก	เสริม	-	เสริม
39	พุทธธรรม (ฉบับเดิม)	หลัก	เสริม	เสริม	เสริม
40	พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ	หลัก	เสริม	เสริม	เสริม
41	พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย	หลัก	เสริม	เสริม	เสริม
42	พุทธศาสนากับสังคมไทย	หลัก	เสริม	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
43	เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์)	หลัก	เสริม	-	เสริม
44	เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิรักษ์: และบทความพิเศษ: โพธิรักษ์ทำผิดอะไร?	หลัก	เสริม	-	เสริม
45	ภูมิธรรมชาวพุทธ	หลัก	เสริม	-	-
46	ร่าเริงสดใส สู่ความเกษมศานต์	หลัก	เสริม	-	-
47	รุ่งอรุณของการศึกษา	เสริม	เสริม	หลัก	-
48	รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย	เสริม	หลัก	เสริม	-
49	วันสำคัญของชาวพุทธไทย	หลัก	เสริม	-	-
50	วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม	หลัก	เสริม	-	-
51	วินัยชาวพุทธ	หลัก	เสริม	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
52	วิสัยธรรม เพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์	หลัก	เสริม	เสริม	-
53	สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน	หลัก	เสริม	-	-
54	สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย	หลัก	เสริม	-	-
55	สมาธิ: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้	หลัก	เสริม	-	-
56	สัมมาทิฏฐิ	หลัก	เสริม	-	-
57	สัมมาสติในพุทธธรรม	หลัก	เสริม	-	-
58	สัมมาอาชีวะ	หลัก	เสริม	-	-
59	สาระสำคัญของพุทธธรรม: อริยสัจจ์ 4	หลัก	เสริม	-	-
60	สี่หน้าที่ของสตรีไทย	เสริม	หลัก	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	แนวคิดเกี่ยวกับสังคม	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	แนวคิดเกี่ยวกับภาษา
61	หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกัน รุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ)	หลัก	เสริม	เสริม	-
62	เหตุและผลของการอวดอุตริมนุษธรรม (ทำไมพระพุทธเจ้าจึงห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม?)	หลัก	เสริม	-	-
63	อมฤตพจนา (พุทธศาสนสุภาษิต)	หลัก	-	-	-
64	อยู่ก็สบาย ตายก็เป็นสุข	หลัก	เสริม	-	-
65	อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย	เสริม	หลัก	-	-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตารางจะพบว่างานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทุกเรื่องจะมีแนวคิดที่เด่นชัดที่สุดหรือแนวคิดหลักเพียงประเด็นเดียว และมีแนวคิดเสริมอื่นๆ ปรากฏร่วมอยู่ด้วยดังรายละเอียด คือ งานประพันธ์ทั้ง 65 เรื่อง พบแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาปรากฏในงานประพันธ์ครบทั้ง 65 เรื่อง โดยปรากฏเป็นแนวคิดหลัก 55 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริม 10 เรื่อง พบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมจำนวน 62 เรื่อง เป็นแนวคิดหลัก 5 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริม 57 เรื่อง พบแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาจำนวน 15 เรื่อง เป็นแนวคิดหลักจำนวน 5 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริม 10 เรื่อง และพบแนวคิดเกี่ยวกับภาษาซึ่งปรากฏเพียงแนวคิดเสริมเท่านั้นจำนวนทั้งสิ้น 16 เรื่อง ซึ่งแนวคิดที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้ง 4 ประเด็นนี้ผู้วิจัยจะแยกอธิบายทีละประเด็นดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้งหมดจำนวน 65 เรื่องนั้น พบว่าปรากฏแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในทุกเรื่อง หากแต่มีอยู่ 55 เรื่องที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดหลัก และอีก 10 เรื่องปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดเสริม ด้วยเหตุที่ว่างานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นรูปแบบของงานเขียนธรรมะวิชาการที่มุ่งเน้นการอธิบายหัวข้อธรรมในพระพุทธศาสนาให้เข้าใจชัดเจนและง่ายต่อการปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จึงจะเห็นได้ว่างานประพันธ์ของท่านนั้นจะมุ่งเน้นแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ในส่วนแนวคิดด้านอื่นๆ นั้นท่านก็จะนำมาเสริมและเชื่อมโยงให้กลมกลืนกันเพื่อความครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหาที่ท่านต้องการนำเสนอแก่ผู้อ่าน

แนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นเมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วพบว่ามีแนวคิดหลักที่ตรงกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานแก่ที่ประชุมสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 38 วันที่ 24 ธันวาคม พุทธศักราช 2536 มีใจความว่า

> พระพุทธศาสนานั้น ถ้าหมายถึง คำสั่งสอนที่เที่ยงตรงตามพระพุทธโอวาทแล้ว ย่อมมีความแน่นอนมั่นคงอยู่ในตัว ขอเพียงชาวพุทธไม่บ่อนเบียนทำลายให้แปรผัน ผิดเพี้ยน และร่วมกันรักษาความบริสุทธิ์ไว้ให้ได้ พระพุทธศาสนาก็จะยืนยันอยู่ได้ตลอดกาล...

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระธรรมนั้นชื่อว่าเป็นอกาลิโกถูกต้องเที่ยงแท้และเหมาะที่จะน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเสมอ ไม่ว่าในกาลไหนๆจึงย่อมเป็นแม่บทของการพัฒนาแบบยั่งยืนได้แน่นอนปราศจากข้อกังขา ข้อสำคัญนั้น ชาวพุทธเองจะต้องขวนขวายศึกษาพุทธธรรมให้ทราบชัดโดยทั่วถึงและน้อมนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงใจให้ประจักษ์ผล พระพุทธศาสนาจึงจะอำนวยประโยชน์แก่การพัฒนาให้ประจักษ์ผล พระพุทธศาสนาจึงจะอำนวยประโยชน์แก่การพัฒนาสมตามที่ปรารถนานั้นได้

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น สรุปความได้ว่าพระพุทธศาสนาจะยั่งยืนอยู่ได้นั้น ชาวพุทธทั้งหลายจะต้องร่วมมือและช่วยกันปกป้องรักษาคำสอนหรือพุทธโอวาทให้บริสุทธิ์ ไม่ควรบ่อนเบียนทำลายให้คำสอนแปรผัน ผิดเพี้ยนไป และควรศึกษาพุทธธรรมให้เข้าใจชัดเจน อีกทั้งควรน้อมนำหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมด้วย

ผู้วิจัยนำงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มาศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและจำแนกประเด็นโดยยึดตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้เป็นประเด็นดังนี้ การปกป้องพระธรรมวินัย การอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจน การนำหลักพุทธธรรมไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และผู้วิจัยเพิ่มประเด็นที่พบซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญ นั่นก็คือ การพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย ดังที่ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2535: 588) ได้กล่าวว่าการที่เราจะพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงยั่งยืนในฐานะที่เป็นสถาบันอันสำคัญทางสังคมนี้ เราก็ต้องมีการจัดองค์การของศาสนาหรือคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่จะสืบพระพุทธศาสนาของเราให้พัฒนาถาวรต่อไป ดังจะแสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การปกป้องพระธรรมวินัย

พระพุทธศาสนาจะคงอยู่ได้นั้น พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่หลักที่สำคัญคือ การช่วยกันปกป้องรักษาพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธศาสนา ดังที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงมีพระบรมราโชวาทสรุปที่ว่า คำสั่งสอนของพระพุทธนั้นเที่ยงตรงและแน่นอนมั่นคงอยู่ในตัว ขอเพียงชาวพุทธไม่บ่อนเบียนทำลายให้แปรผัน ผิดเพี้ยน และร่วมกันรักษาความบริสุทธิ์ไว้ให้ได้ พระพุทธศาสนาก็จะยืนยันอยู่ได้ตลอดกาล จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระมหาเถระในพระพุทธศาสนาที่ยึดถือความถูกต้องในการนำเสนอหลักธรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำสอนทางพระพุทธศาสนา ท่านตีประเด็นในเรื่องเถรวาทและสัทธรรมปฏิรูปได้อย่างชัดเจนและถือตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งทางอรรถะและพยัญชนะตามแบบมหานิกายอย่างดั้งเดิม (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2542: 41) ดังจะเห็นได้ชัดจากการนำเสนอแนวคิดหลักในงานประพันธ์ของท่านที่มุ่งเน้นการปกป้องพระธรรมวินัยอันเป็นหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นหลักยึดถือปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกในเรื่องอยู่เสมอ และจากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับการปกป้องพระธรรมวินัยของท่านมีดังต่อไปนี้

1.1.1 การกระตุ้นเตือนให้เห็นความสำคัญของพระธรรมวินัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดในด้านการปกป้องพระธรรมวินัยด้วยการถึงความสำคัญของพระธรรมวินัยอันเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยท่านมักจะกล่าวกระตุ้นเตือนให้พุทธศาสนิกชนร่วมมือร่วมใจกันตรวจสอบดูแลพฤติกรรมของกลุ่มคนที่ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...มีปัญหาเกิดขึ้นในที่แห่งหนึ่ง โดยมีบุคคลหรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งทำความเสียหาย หรือมีพฤติกรรมที่น่าสงสัยว่าจะเป็นความผิดหรือเป็นภัย มีผู้พบเห็น แล้วนำมาร้องเรียนแก่เจ้าหน้าที่และบอกกล่าวแก่มหาชน เจ้าหน้าที่และประชาชนทั้งหลายจึงต้องมาช่วยกันแก้ไขระงับปัญหา
>
> โดยเฉพาะกรณีนี้ก็คือ มีกลุ่มคนที่มีพฤติการณ์อันทำให้เกิดความสงสัยกันว่ากำลังกระทำความเสียหายต่อพระธรรมวินัย และต่อประโยชน์สุข โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางปัญญาของประชาชนจึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธและประชาชนทุกคน ที่จะต้องสนใจช่วยกันปกป้องรักษาธรรมวินัยไว้...
>
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 9)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงกลุ่มคนที่ต้องการสร้างความเสียหายให้แก่พระพุทธศาสนาของเรา แนวทางแก้ไขปัญหานี้ก็คือ พวกเราชาวพุทธควรที่จะร่วมมือร่วมใจกันปกป้องรักษาพระธรรมวินัยนี้ไว้ โดยช่วยกันสอดส่องดูแลว่ามีพฤติกรรมใดที่ส่อเค้าว่าจะสร้างผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาบ้าง ซึ่งหากพุทธศาสนิกชนร่วมมือกันเช่นนี้พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าก็จะคงอยู่ในสังคมสืบต่อไปได้

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการปกป้องพระธรรมวินัยไว้ว่าพระธรรมวินัยจะคงอยู่ได้นั้น ชาวพุทธจะต้องตระหนักว่าพระธรรมวินัย คือ พระบรมศาสดา กล่าวคือ ท่านจะเปรียบว่าพระธรรมวินัยนั้นล้ำค่าเป็นเหมือนพระบรมศาสดาของชาวพุทธ ดังนั้นพุทธศาสนิกชนควรให้ความสำคัญและเคารพพระธรรมวินัย ดังแสดงเป็นตัวอย่างได้ว่า

> ...ศาสนาทั้งหลายจึงถือการรักษาคัมภีร์ศาสนาของตนเป็นเรื่องสำคัญที่สุดและพระพุทธศาสนาก็ถือว่าการรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด
>
> พระพุทธเจ้าเองก็ตรัสไว้ว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วธรรมวินัยที่แสดงแล้วและบัญญัติแล้ว แก่สาวกทั้งหลายนั้นจะเป็นศาสดาแทนพระองค์สืบต่อไป ธรรมวินัยนั้นเวลานี้อยู่ที่ไหนก็รักษาไว้ในพระไตรปิฎก
>
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 16-17)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดที่ว่าชาวพุทธนั้นควรมีความตระหนักว่าพระธรรมวินัย คือ พระบรมศาสดาของชาวพุทธ ซึ่งหมายถึง การยอมรับหรือตระหนักรู้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและทรงบัญญัติเอาไว้ในพระไตรปิฎกนั้นมีสถานภาพเป็นดุจพระบรมศาสดาของชาวพุทธ ซึ่งชาวพุทธทุกคนจะต้องให้ความเคารพ ยำเกรงอย่างสูงสุด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดไว้ว่า หลักสำคัญที่จะปกป้องพระธรรมวินัยไว้ได้นั้น ชาวพุทธจะต้องเคารพและยึดถือพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นใหญ่เหนือกว่าสิ่งอื่นใด การถือพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ ในที่นี้ หมายถึง การถือพระธรรมวินัยตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ทุกบททุกตอนเป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมและทรงบัญญัติพระธรรมวินัยไว้อย่างไรก็ปฏิบัติตามด้วยความเคารพ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่ถือธรรมเป็นใหญ่ตามความหมายดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ดังปรากฏในงานประพันธ์ของท่านดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> การเขียนชี้แจงอธิบายต่างๆ ที่มุ่งตรงต่อวัตถุประสงค์ คือ มุ่งอรรถมุ่งธรรมอย่างนี้ ก็จะไม่มีการกล่าวร้ายกัน ไม่มีการยึดถือเป็นฝักฝ่าย เป็นการบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา และบรรยากาศแห่งความใฝ่รู้ใฝ่ธรรมและแสวงปัญญาก็จะเกิดขึ้น เราควรจะเห็นแก่พระศาสนาส่วนรวม เห็นแก่ธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ ถ้าลัทธิที่ตนยึดถือ หรือทิฏฐิของตนมีส่วนใดผิดพลาดไปจากหลักใหญ่ของพระศาสนา ก็ควรยอมรับในส่วนนั้นจะได้ปรับเข้าให้ถูกต้อง ซึ่งจะมีแต่ความดีงาม และทำให้เกิดความสมบูรณ์ ไม่ควรจะสละพระศาสนา หรือลบล้างธรรม เพื่อจะรักษาทิฏฐิหรือลัทธิของตน พุทธศาสนิกชนทุกคนควรจะตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาหลักการของพระพุทธศาสนาและเอาใจใส่รับผิดชอบในการทำหน้าที่รักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา อย่าเห็นแก่บุคคลมากกว่าเห็นแก่ธรรม หรือยอมสลัดธรรมเพราะเห็นแก่บุคคล
>
> (นิพพาน-อนัตตา, 2537: 51)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่เคารพและยึดมั่นในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ท่านจะถือพระธรรมเป็นใหญ่และไม่ฝักใฝ่ยึดมั่นในลัทธิหรือกลุ่มใดๆ ท่านจะคำนึงถึงประโยชน์สุขของพุทธศาสนิกชนเป็นสำคัญอยู่เสนอ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะเด่นชัดและปรากฏอยู่ในงานประพันธ์ของท่านเสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับการปกป้องพระธรรมวินัยนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้เสริมเรื่องของการตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของพระไตรปิฎกเข้าไปด้วย เนื่องจากพระไตรปิฎกได้บันทึกพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ ดังนั้นพระไตรปิฎกจึงจัดเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าพระไตรปิฎกเป็นสิ่งสำคัญและท่านนำมาเทียบว่าสำคัญมากยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญอีกด้วย ดังนี้

> ถ้าเทียบกับเรื่องที่ชาวบ้านพอจะเข้าใจ พระไตรปิฎกนั้นมีความสำคัญต่อศาสนิกชนยิ่งกว่าที่รัฐธรรมนูญมีความสำคัญสำหรับพลเมือง คงไม่มีใครพูดว่ารัฐธรรมนูญเป็นเพียงตำราเล่มหนึ่ง หรือว่าเมื่อขึ้นศาลมีการยกรัฐธรรมนูญมาตรานั้นมาตรานี้ขึ้นมากล่าว หรือแม้แต่ยกกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งมาตรานั้นมาตรานี้ขึ้นมาอ้าง คงไม่มีใครพูดว่ากฎหมายมาตรานั้นนี้รัฐธรรมนูญมาตรานั้นนี้เป็นเพียงความคิดเห็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ที่ว่าพระไตรปิฎกสำคัญยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญสำหรับศาสนิกชน เพราะรัฐธรรมนูญนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปโดยมติของประชาชนที่ผ่านทางองค์กรนิติบัญญัติตามยุคตามสมัย แต่พระไตรปิฎกไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเป็นคำสอนขององค์พระศาสดา และพระศาสดาก็ปรินิพพานแล้ว ถ้าพระไตรปิฎกสูญหายคำสอนของพระพุทธเจ้าก็สูญสิ้น (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 16-17)

ตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าพระไตรปิฎกของชาวพุทธนั้นมีความสำคัญยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญ ถึงแม้รัฐธรรมนูญจะเป็นที่รวมของกฎหมายต่างๆ ที่ใช้ปกครองและสร้างความสงบร่มเย็นในประเทศ แต่รัฐธรรมนูญก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยมติของประชาชนตามยุคสมัย แต่สำหรับพระไตรปิฎกนั้นจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เพราะเป็นคำสอนขององค์พระศาสดา และพระศาสดาก็ปรินิพพานแล้ว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พระไตรปิฎกนั้นสำคัญกว่ารัฐธรรมนูญ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับการปกป้องพระธรรมวินัยว่าหากจะทำให้พุทธศาสนิกชนหวงแหนและปกป้องพระธรรมวินัยของพุทธเจ้าให้คงอยู่ได้นั้น จะต้องสร้างจิตสำนึกให้พุทธศาสนิกชนตระหนักว่าตนนั้นเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา ซึ่งการมีจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ จิตสำนึกแห่งความตระหนักรู้ว่า ชาวพุทธทุกคนและทุกฝ่ายต่างก็มีส่วนร่วมแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอย่างเสมอภาคกัน ไม่ใช่ปล่อยให้คนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอยู่เพียงคนเดียวหรือเพียงฝ่ายเดียว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอย่างมาก อีกทั้งท่านจะเน้นย้ำให้ชาวพุทธพึงตระหนักถึงหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีนั่นคือ การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ดังที่ท่านนำเสนอในงานประพันธ์ไว้ว่า

> ปัจจุบันนี้ ปัญหาสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏชัดในสังคม คือ การที่คนมากมายเป็นชาวพุทธกันเพียงในนาม โดยไม่มีทั้งความรู้และการปฏิบัติของชาวพุทธ สภาพเช่นนี้เป็นเหมือนเมฆหมอกบดบังแสงสว่างและความงามแห่งคุณค่าของพระพุทธศาสนา นอกจากตัวบุคคลนั้นจะไม่เจริญงอกงามในธรรมแล้ว สังคมก็สูญเสียประโยชน์มากมายที่พึงได้จากพระพุทธศาสนา จึงเป็นปัญหาร้ายแรงที่ควรตื่นตัวขึ้นมาเร่งแก้ไข คำว่า “ชาวพุทธ” มิใช่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เป็นถ้อยคำที่พึงเรียกขานกันอย่างเลื่อนลอย บุคคลที่จะเรียกได้ว่าเป็น “ชาวพุทธ” จะต้องมีหลักการ มีคุณสมบัติประจำตัว และมีมาตรฐานความประพฤติที่รองรับยืนยันและแสดงออกถึงความเป็นชาวพุทธนั้น
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วมที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 54)

จะเห็นว่าตัวอย่างนี้กล่าวถึงการประพฤติปฏิบัติตัวของชาวพุทธที่ยังไม่ถูกต้อง เพราะโดยมากชาวพุทธนั้นมักเป็นชาวพุทธเพียงในนาม หรือเรียกตนเองว่าเป็นชาวพุทธ กล่าวคือ มักไม่ไม่รู้หลักหรือวิธีปฏิบัติตัวตามหลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องอย่างแท้จริงเลย ทำให้พระพุทธศาสนาของเราเสื่อมถอยไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดว่า หากจะเป็นชาวพุทธที่แท้จริงได้นั้น ควรที่จะศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้แตกฉาน และประพฤติปฏิบัติตามหลักของพุทธศาสนาให้ถูกต้องและเคร่งครัด เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองและสังคมเมืองพุทธให้เจริญงอกงามสืบต่อไป

และแนวคิดอีกประการสำคัญที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเพื่อเป็นส่วนในการปกป้องพระธรรมวินัยก็คือ ชาวพุทธควรเชื่อในการตรัสรู้ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พุทธศาสนิกชนจะต้องมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธเจ้าและเชื่อว่าพระพุทธเจ้าของเราทรงมีปัญญาตรัสรู้จริง ดังตัวอย่างที่ว่า

> อนึ่งพุทธธรรมมีหลักการสำคัญ คือ หลักความเชื่อพื้นฐานที่เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา หรือเรียกสั้นๆ ว่า โพธิสัทธา ซึ่งแปลว่า ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของตถาคต หรือความเชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้เป็นพุทธะได้ ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจว่า จะสามารถพัฒนาตนไปได้จนถึงจุดหมายสูงสุด โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างนำทางไว้แล้ว...
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 13)

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ว่าชาวพุทธนั้นไม่ควรระแวงสงสัยในองค์ศาสดา เมื่อใดที่เกิดความสงสัย เมื่อนั้นก็จะทำให้ไม่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังนั้น หลักที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ก็คือ ชาวพุทธควรเชื่อในพระพุทธเจ้าและเชื่อว่าพระองค์ทรงใช้ปัญญาของพระองค์เองตรัสรู้ธรรมต่างๆ ได้จริง และเมื่อชาวพุทธมีศรัทธา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เช่นนี้แล้ว ก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้มีใจร่วมกันปกป้องรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบต่อไป

1.1.2 การชี้แจงความเข้าใจผิดในเรื่องพระพุทธศาสนา

การชี้แจงความเข้าใจผิดหรือข้อสับสนบางประเด็นในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นด้านความเชื่อหรือหลักบางประการในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนอาจสับสนหรือเข้าใจผิด ทำให้ปฏิบัติผิดพลาด ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้อธิบายชี้แจงเพื่อเป็นการการปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตรงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แต่ดั้งเดิม ดังตัวอย่างเรื่องการระดมทุนบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้างโหญ่โตของวัดธรรมกาย เพราะเชื่อกันว่าหากบริจาคทรัพย์มากก็จะได้บุญมาก ทำให้พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างผิดๆ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงได้ชี้แจงเพื่อปกป้องและแสดงความถูกต้องดังนี้

> เรื่องการก่อสร้างสิ่งใหญ่โต ก็เป็นเรื่องที่ต้องระวังให้มาก ต้องจับหลักให้ได้ก่อนว่าอะไรเป็นตัวงานพระศาสนาที่แท้ เมื่อจับตัวงานหลักได้แล้ว เรื่องอื่นๆ ก็เอามาสนองงานหลักนั้น งานหลักของพระพุทธศาสนา ก็คือ ไตรสิกขา หรือการศึกษาฝึกหัดพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญาให้เจริญงอกงามดียิ่งขึ้น ไตรสิกขาเป็นงานของชีวิต เป็นหน้าที่ของทุกคน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่จะต้องฝึกอบรมพัฒนาตนเอง และช่วยแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนพัฒนาตัวเขาขึ้นไป จึงมีงานการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมเป็นศาสนกิจ ส่วนการสร้างอาคารเป็นต้น ก็เพราะความจำเป็นในการใช้งานเพื่อมาสนองงานศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่สั่งสอนธรรมนี้ จึงมีหลักปฏิบัติว่า นอกจากดูกำลังทรัพย์เป็นต้นแล้ว ควรสร้างตามความจำเป็นในการใช้งาน เพื่อสนองงาน ให้คุณค่ามาอยู่ที่ตัวงานแห่งไตรสิกขานั้น ไม่ใช่ให้คุณค่าเขวไปอยู่ที่สิ่งก่อสร้าง แม้คุณค่าทางศิลปะเป็นต้น ก็ต้องมาเป็นเครื่องหนุนตัวงานหลักนั้น ถ้าจับตัวหลักนี้ไม่ได้ ไม่นานก็จะเพี้ยนกันไปหมด
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 361)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวชี้แจงความเข้าใจในเรื่องการสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างใหญ่โตของวัดนั้นมิใช่จุดประสงค์หลักที่พระพุทธศาสนาการต้องหากแต่งานหลักของพระพุทธศาสนา คือ การสอนและพัฒนาจิตใจของคนด้วยหลักไตรสิกขา และ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สิ่งปลูกสร้างหรืออาคารสถานที่นั้นเป็นเพียงส่วนเสริมให้งานหลัก คือ การสอนคนเท่านั้น ดังนั้น การที่วัดพระธรรมกายจะมุ่งเน้นในเรื่องของการระดมทุนสร้างวัดมากเกินไป อีกทั้งยังกล่าวโยงไปถึงว่าเป็นการทำบุญเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมนั้นจึงไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งในกรณีนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงชี้แจงความเข้าใจแก่พุทธศาสนิกชนให้รับรู้และเข้าใจตรงกัน เพื่อที่จะได้ไม่หลงผิด คิดว่าบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนาต้องมาจากการบริจาคทรัพย์เท่านั้น

ในกรณีที่มีผู้กล่าวถึงการเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาไว้อย่างผิดพลาด จนอาจก่อให้เกิดความสับสนหรือความเข้าใจไม่ตรงกันของพุทธศาสนิกชน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงกล่าวปกป้องหลักของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องดังนี้

> ท่านโพธิรักษ์พูดว่า “คนที่เป็นอรหันต์แล้ว อาตมาขอบอกไว้ คนที่เป็นอรหันต์แล้วนี่นะ อยากเกิดได้อีกนะคุณ ฟังใหม่นะ อาตมาเป็นทั้งพระโพธิสัตว์และเป็นทั้งพระอย่างที่เรียกว่า ทางเถรวาทถือว่า อรหันต์ อาตมาเอาทั้งสองทิศ อรหันต์ก็เอา โพธิสัตว์ก็เอา เพราะฉะนั้นอาตมานี้รู้แจ้งทั้งสองทิศ” ...ตามข้อความที่ยกมานี้ จะเห็นว่าท่านโพธิรักษ์ได้ตั้งหลักการหรือทฤษฎีใหม่ ที่ขัดกับหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศไว้ ทฤษฎีหรือหลักการใหม่นี้มีสาระสำคัญ คือ
>
> ก. พระโพธิสัตว์เป็นพระอรหันต์ก็ได้
>
> ข. พระอรหันต์เกิดใหม่อีกก็ได้
>
> เพราะฉะนั้น บุคคลจึงเป็นทั้งพระโพธิสัตว์และพระอรหันต์ได้ในเวลาเดียวกัน หลักการในเรื่องนี้เป็นธรรมขั้นสูงสุดหรือเป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนาทีเดียว ดังนั้น การที่พระโพธิรักษ์กระทำเช่นนี้จึงเป็นการล้มล้างดัดแปลง ตลอดจนทำลายหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างถึงที่สุด
>
> (เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 39-40)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวปกป้องหลักการที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา โดยท่านนำข้อความที่พระโพธิรักษ์แห่งสันติอโศกได้แสดงต่อพุทธศาสนิกชนอย่างผิดๆ มาเป็นตัวอย่างและท่านก็อธิบายชี้แจงความผิดพลาดนั้น และกล่าวสรุปว่าการที่พระโพธิรักษ์คิดเช่นนี้เท่ากับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาอย่างร้ายแรง และในอีกตัวอย่างหนึ่งที่พระโพธิรักษ์แห่งสันติอโศกได้กล่าวว่าพระสงฆ์ไทยห่มจีวรสีเหลือง ซึ่งถือว่าผิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วินัยนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงได้กล่าวแสดงความเข้าใจที่ผิดพลาดนี้ให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจให้ถูกต้อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ... สันติอโศกพูดในทำนองที่ให้เห็นว่า พระสงฆ์ในคณะสงฆ์ไทยห่มสีวรสีเหลืองผิดวินัย ถ้าท่านอยู่ในคณะสงฆ์ไทย ท่านก็จะต้องห่มจีวรสีเหลืองและผิดวินัยด้วย ท่านจึงต้องแยกออกไป คำพูดเช่นนี้มีความผิดพลาดซ้อนสองชั้นด้วยกัน
>
> 1) สีจีวรที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามมิให้พระสงฆ์ใช้มี 7 สี คือ คราม เหลือง แดง บานเย็น แสด ชมพูและดำ โดยนัยนี้ ถ้าพระภิกษุรูปใดใช้จีวรสีเหลืองก็ย่อมผิดวินัย แต่ก็เป็นที่รู้กันว่า พระสงฆ์ในประเทศไทยไม่ได้ใช้จีวรสีเหลือง สีจีวรพระไทยที่เห็นกันมากแบบหนึ่งนั้น เป็นสีกึ่งแดงกึ่งเหลือง ไม่เหมือนสีที่มีชื่อเรียกสีใดเลย แต่เพื่อให้พูดจากันรู้เรื่อง จึงได้เรียกด้วยสีที่เทียบเคียงว่า ผ้าเหลือง แต่ไม่ได้หมายความว่าเหลืองจริงๆ ...ดังนั้น ชาวสันติอโศกจึงเบาใจได้ในประการหนึ่งว่า ถ้าจะห่มจีวรอย่างที่พระไทย (จำนวนหนึ่ง) ห่มกันอยู่ก็ไม่ผิดวินัย
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531: 30)

จากตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวโต้คำพูดของสันติอโศกในเรื่องการห่มจีวร คือ สันติอโศกได้กล่าวให้สังคมเข้าใจกันผิดพลาดในเรื่องของสีจีวรพระสงฆ์ว่า สีจีวรของพระสงฆ์ไทยนั้นเป็นสีเหลือง ซึ่งถือว่าผิดวินัย เพราะพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามให้พระสงฆ์ห่มจีวรสีเหลือง ดังนั้นคณะสันติอโศกไม่ต้องการผิดวินัย จึงไม่ห่มจีวรเหมือนพระสงฆ์ไทย ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้อธิบายและชี้แจงความเข้าใจที่ถูกต้องว่าจีวรที่พระสงฆ์ไทยห่มอยู่นั้นไม่ใช่จีวรสีเหลือง แต่เป็นสีกึ่งแดงกึ่งเหลือง ซึ่งเป็นสีที่ไม่มีชื่อเรียกสีใดเลย แต่เพื่อให้พูดจากันรู้เรื่อง จึงได้เรียกด้วยสีที่เทียบเคียงว่า ผ้าเหลือง แต่ไม่ได้หมายความว่าเหลืองจริงๆ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้แจงเพื่อให้คนทั่วไปรับทราบข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดและนำมาสู่การเสื่อมศรัทธาต่อพระสงฆ์ไทย

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวอธิบายว่าปัจจุบันชาวพุทธมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระพุทธศาสนา ดังนั้นชาวพุทธที่ดีจึงควรทำความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...ความหมายของทุกสิ่งทุกอย่างในศาสนาเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด นักบวช คือ พระสงฆ์ มิใช่เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อติดต่อกับสิ่งที่มองไม่เห็น เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ โดยการทำพิธีกรรม แต่หมายถึง ผู้เดินทางลัดในการปฏิบัติธรรมคำสอนทางศาสนา มิได้เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจเบื้องบนเหนือธรรมชาติ อย่างธรรมดาเท่านั้น ศาสดา มิใช่ตัวแทนของอำนาจเบื้องบน หรือผู้บันดาลความรอดพ้นแก่มนุษย์ผู้เชื่อฟัง แต่หมายถึงผู้ค้นพบความจริงแห่งธรรมชาติ และทำหน้าที่เป็นครูช่วยชี้ทางเดินแก่ผู้อื่นเท่านั้น พิธีกรรม มิได้หมายถึง เครื่องมือสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มองไม่เห็น แต่กลายเป็นวิธีดำเนินการเพื่อรักษาระเบียบแบบแผนของสังคมและเป็นอุบายสร้างความประณีตงดงามทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 3)

จากตัวอย่างที่กล่าวนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน เพราะในบางครั้งชาวพุทธมักเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างผิดหลัก อย่างเช่น คิดว่าพระสงฆ์ทำหน้าที่เหมือนกับผู้ติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้ และคิดว่าพระพุทธเจ้าศาสดาของเรานั้นเป็นผู้ดลบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นได้ ซึ่งความคิดเหล่านี้ถือเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดสับสนของชาวพุทธบางกลุ่ม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงชี้แจงให้เห็นว่าในทางพระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์ เป็นผู้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาสู่พุทธศาสนิกชนและพระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบความจริงแห่งธรรมชาติและทำหน้าที่เป็นครูช่วยชี้ทางเดินแก่เราเท่านั้น ซึ่งการที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายแก้ไขนี้เป็นการปกป้องความเข้าใจที่สับสนในพระพุทธศาสนาให้กลับมาถูกต้องและตรงตามหลักของพระพุทธเจ้า

1.1.3 การแก้ไขข้อบิดเบือนของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระสาวก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ปกป้องรักษาความถูกต้องของพระพุทธศาสนาในประเด็นที่มีบุคคลบางกลุ่มบางพวกกล่าวบิดเบือนประวัติและความเป็นมาของพุทธสาวก โดยท่านได้กล่าวชี้แจงและแก้ไขความเข้าใจที่ผิดพลาดนั้นๆ ให้ถูกต้องกระจ่างชัด เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดที่จะทำให้เกิดความสับสนหรือเกิดความระแวงสงสัยในพระพุทธศาสนาได้ ดังกรณีที่ท่านได้กล่าวโต้แย้งเกี่ยวกับประวัติของพระอานนท์ที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เรื่องที่พระมโนบอกว่า พระอานนท์ได้บรรลุอรหันตผลแล้วตั้งแต่ท่านยังเป็นหนุ่ม เมื่อได้ฟังคำสอนของพระปุณณมันตานีบุตร ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น หลักฐานยืนยันชัดเจนว่า พระอานนท์ยังไม่ได้บรรลุอรหัตตผลในคราวนั้น แต่ท่านได้บรรลุธรรมขั้นต้นที่สำคัญ (คือโสดาปัตติผล)

ถ้าพระมโนรู้อยู่ว่าความจริงเป็นอย่างนี้ แต่พระมโนเจตนาทำให้ผู้อ่านเห็นเป็นอย่างอื่น พระมโนก็ชื่อว่าทำการบิดเบือน...

(ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 12)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ปกป้องและชี้แจงความถูกต้องของเรื่องราวและประวัติพระอานนท์ซึ่งเป็นพระสาวกองค์สำคัญในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวโต้แย้งข้อเขียนของพระมโน เมตฺตานนฺโท ที่ได้กล่าวว่า พระอานนท์บรรลุอรหันตผลแล้วตั้งแต่ท่านยังเป็นหนุ่ม เมื่อได้ฟังคำสอนของพระปุณณมันตานีบุตร ทั้งที่ข้อมูลที่เป็นจริงและถูกต้องชัดเจน คือ พระอานนท์ยังไม่ได้บรรลุอรหัตตผล แต่บรรลุโสดาปัตติผล ซึ่งการที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแย้งเช่นนี้เป็นการปกป้องข้อมูลที่เป็นจริงให้เข้าใจตรงกัน มิใช่บิดเบือนทำให้คนอื่นหลงผิดเชื่อตามกันแบบผิดๆ และนอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังโต้แย้งการแสดงความเห็นและนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือนไปจากความจริงจากพระไตรปิฎกของพระมโน เมตฺตานนฺโท ที่เกี่ยวกับพระอานนท์และพระมหากัสสปะ ดังต่อไปนี้

แต่ความจริง คือ: (ที่จริง ข้อเขียนของพระมโนตอนนี้ไม่ต้องตอบและไม่ต้องชี้แจงแล้ว เพราะแทบทั้งหมดเป็นเรื่องซ้ำๆ ที่ได้พูดไปแล้ว โดยเฉพาะได้แสดงให้เห็นแล้วว่า พระมโนพูดขึ้นมาจากความเข้าใจผิดบ้าง จากข้อมูลเท็จบ้าง เมื่อข้อมูลที่เอามาพูดนั้นเท็จหรือเข้าใจผิดแล้ว คำพูดของพระมโนที่วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ก็ไม่มีฐานหรือฐานเสียไปแล้ว จึงเป็นข้อเขียนที่เหลวไหลหรือเรียกง่ายๆ ว่าปั้นแต่งขึ้น ดังนั้น ความที่จะชี้แจงต่อไปนี้จึงเป็นเพียงการเสริมย้ำเรื่องที่ตอบไปแล้ว)

การที่พระมหากัสสปะตักเตือนและเรียกพระอานนท์ว่า “เด็ก” นั้น ไม่เป็นการแสดงบทบาทของพระพุทธเจ้า และไม่เกี่ยวอะไรกับการบริหารคณะสงฆ์ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงเตือนใครโดยเรียกว่าเป็นเด็ก มีแต่ทรงใช้คำว่า โอรส บุตร ทายาท หรือธรรมทายาท

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พูดแบบไทยๆ ก็คือ ทรงตรัสเตือนว่าผู้นั้นๆ ทำตัวสมเป็น “ลูก” หรือไม่ (พระทุกองค์/ชาวพุทธทุกคน ควรทำตัวให้สมที่จะเป็นทายาทของพระพุทธเจ้า)

การที่พระมหากัสสปะเตือนโดยเรียกพระอานนท์ว่า “เด็ก” นั้นเป็นการกระทำส่วนตัวแบบพี่เตือนน้อง โดยเฉพาะทำอย่างผู้คุ้นเคยสนิทกัน และในฐานะที่พระอานนท์เคารพพระมหากัสสปะมากตลอดมา

(ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 148-149)

ตัวอย่างข้างต้นนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับการปกป้องรักษาความถูกต้องของข้อมูลทางพระพุทธศาสนาให้กระจ่างชัด และให้เข้าใจตรงกันไม่เกิดความสับสนในข้อมูลผิดที่บิดเบือนความจริงของพระมโน เมตฺตานนฺโท ที่กล่าวว่าพระมหากัสสปะแสดงตัวเป็นพระพุทธเจ้าหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานแล้ว โดยสังเกตจากคำเรียกที่พระมหากัสสปะเรียกพระอานนท์ว่า เด็ก แสดงให้เห็นว่าพระมหากัสสปะมีอิทธิพลมาก ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้กล่าวโต้แย้ง โดยอาศัยข้อมูลจริงจากพระไตรปิฎก และเมื่อพระมโน เมตฺตานนฺโท ได้กล่าวหาว่าพระมหากัสสปะตั้งต้นเป็นพระพุทธเจ้าและแก้ไขพระไตรปิฎกให้ผิดไป ทั้งที่ความเป็นจริงมิใช่เป็นเช่นที่พระมโน กล่าวหาไว้เลย ทำให้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แก้ไขความเข้าใจผิดนั้นด้วยการโต้แย้งและปกป้องเพื่อความถูกต้องดังนี้

ที่ว่าสำคัญเป็นประเด็นหลักของท่านเมตตาฯ ก็คือ ถ้าข้อมูลทั้งหลายเป็นอย่างที่ท่านเมตตาฯ เขียนในหนังสือของท่าน ก็หมายความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะได้สืบต่อฐานะพระศาสดาแทนพระพุทธเจ้า แล้วบริหารพระสงฆ์จัดการสังคายนาขึ้น แก้ไขคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นไปตามหลักศาสนาพราหมณ์ เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎกที่เรามีอยู่เวลานี้ จึงเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ไม่ใช่ของแท้ของจริง แต่ได้ถูกพระมหากัสสปะกับพวกดัดแปลงบิดเบือนไปแล้ว ถ้าข้อมูลที่ท่านเมตตาฯ อ้างทั้งหลาย เป็นจริงอย่างที่ท่านเมตตาฯ ว่า เราก็ต้องยอมรับว่าพระไตรปิฎกเป็นอย่างที่ท่านว่าแต่เมื่อข้อมูลเรื่องราวที่ท่านเมตตาฯ ว่านั้น ไม่จริง คนที่ไม่รู้เข้าใจเท่าทัน ก็จะเชื่อผิดๆ ไปตามที่ท่านเมตตาฯ สรุปให้ อย่างน้อยก็จะสงสัยหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกเมื่อพบว่า ข้อมูลที่ท่านเมตตาฯ บอกว่าท่านเอามาจากพระไตรปิฎก ไม่มีไม่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เป็นจริงตามพระไตรปิฎก ไม่ตรงตามข้อเท็จจริง เราก็ควรบอกกันให้คนทั้งหลายรู้เท่าทันความไม่จริงนั้นจะมาอ้างตีคลุมว่าเป็นการวิจารณ์ไม่ได้ เพราะเป็นการพูดไม่จริง ใช้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริงในการวิจารณ์ ...
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 36-37)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวตำหนิพระมโน เมตฺตานนฺโท ที่เขียนหนังสือด้วยการนำเสนอข้อมูลที่ผิดพลาดบิดเบือนไปจากความจริง เพราะมีการกล่าวหาว่าพระไตรปิฎกนั้นเป็นการบันทึกคำสอนที่ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า แต่มหากัสสปะนำหลักของพราหมณ์มาบันทึกแทน ซึ่งหากพุทธศาสนิกชนที่ไม่รู้เท่าทันความจริงในเรื่องนี้ ก็อาจจะเชื่อตามคำกล่าวหานี้ได้ เป็นผลให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงโต้แย้งคำกล่าวหานี้และกล่าวเตือนชาวพุทธทั้งหลายให้รู้เท่าทันความจริงด้วยการศึกษาหาความรู้ให้แน่ชัดเสียก่อน

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดปกป้องข้อมูลความถูกต้องของพระพุทธศาสนา ดังในตอนที่พระมโน เมตฺตานนฺโท กล่าวว่าพระมหาปชาบดีโคตมีคับแค้นใจพระมหากัสสปะจนไม่เอ่ยชื่อถึง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้กล่าวอธิบายความเข้าใจที่ผิดพลาดนั้นดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ข้อมูลที่ท่านเมตตายกเอาโคตมีเถริยาปทานมาอ้าง ก็ไม่เป็นความจริง คือ ตัวคาถาเองไม่ได้ว่าอย่างนั้น...ที่จริงก็ไม่ยากที่จะมองเห็นว่า คำบอกเล่าแบบสรุปของท่านเมตตานี้ผิด ไม่มีความจริงอย่างใดเลย เริ่มตั้งแต่ที่ว่า เอ่ยชื่อพระเถระหลายรูป แต่ไม่เอ่ยชื่อพระมหากัสสปะ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกสงสัยขึ้นมา ในทำนองว่าพระมหาปชาบดีคงจะไม่พอใจพระมหากัสสปะ แต่ที่จริงนั้น พระมหาปชาบดีได้เอ่ยชื่อพระเถระรูปใดบ้าง หลายรูปจริงไหม ใครบ้าง ว่ากันให้ชัดไป
>
> (นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 217)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอธิบายว่าพระมหาปชาบดีโคตมีไม่ได้คับแค้นใจหรือโกรธเคืองพระมหากัสสปะตามที่พระมโน เมตฺตานนฺโทกล่าวหาและท่านก็ได้แนะว่าในการเขียนหรือนำเสนอข้อมูลทางพระพุทธศาสนานั้น ควรศึกษาให้ถ่องแท้เสียก่อน ไม่ควรนำข้อมูลผิดๆ บิดเบือนมานำเสนอเพราะจะทำให้พระพุทธศาสนาแปรปรวนเสียหายได้

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปกป้องพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าแทรกไว้ในงานประพันธ์อยู่เสมอ กล่าวได้ว่าท่านเป็นพระมหาเถระในพระพุทธศาสนาที่ยึดถือความถูกต้องในการนำเสนอหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นอย่างยิ่ง การรักษาพระธรรมวินัยของท่านปรากฏเป็นประเด็นหลักๆ คือ ท่านจะกระตุ้นเตือนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญของพระธรรมวินัย โดยให้ช่วยกันสอดส่องดูแลกลุ่มคนที่ไม่หวังดีมุ่งทำลายพระพุทธศาสนา อีกทั้งท่านจะแสดงแนวคิดที่ว่าพระธรรมวินัยของพระศาสดาและพระไตรปิฎกนั้นเป็นสิ่งล้ำค่ายิ่งสูงสุด ดังนั้นชาวพุทธควรเห็นความสำคัญและช่วยกันปกป้องรักษาให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังชี้แจงและแก้ไขความเข้าใจผิดในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธสับสน ให้ปรับเปลี่ยนเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกับที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนไว้ และประการสุดท้ายที่สำคัญ คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการปกป้องรักษาความถูกต้องเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกหรือประวัติศาสตร์พุทธศาสนา โดยท่านจะโต้แย้งข้อบิดเบือนที่เกิดจากบุคคลผู้ขาดความรู้ที่ถูกต้องและนำข้อมูลผิดๆ นั้นมาสร้างความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา

1.2 การอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจน

การอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจนเป็นแนวคิดหลักอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นการนำหลักพุทธธรรมต่างๆ มาอธิบายนิยามความหมายให้ถูกต้องตรงตามที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ ดังเช่นในกรณีที่มีการเข้าใจหลักธรรมบางประการไม่ชัดเจน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็จะอธิบายหลักธรรมนั้นให้ถูกต้องชัดเจนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจตรงกัน ดังในเรื่องหลักธรรม คือ นิพพาน ที่สำนักพระธรรมกายได้เผยแผ่หลักคำสอนที่ผิดๆ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...ทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้น ที่ระบุว่านิพพานเป็นอนัตตาหรือที่ระบุว่า สพฺเพ ธมฺมา ไม่ใช่แค่ สพฺเพ สงฺขารา แต่รวมนิพพานด้วย...ธรรมกายเดิมของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เป็นคำกว้างๆ ไม่อยู่ในข่ายที่จะต้องพิจารณาว่าเป็นอัตตาหรืออนัตตา เพราะโดยทั่วไปเป็นสังขตธรรมเท่านั้น ก็เลยพลอยมาเป็นอสังขตธรรมในคำสอนของสำนักพระธรรมกายและในคำสอนของสำนักพระธรรมกายเอง ธรรมกายเป็นนิพพานและพระนิพพานที่เป็นอัตตา ก็ไปรวมกันอยู่ในอายตนนิพพานที่เป็นสถานที่อีกทีหนึ่ง เลยจะมีนิพพานขึ้นมาต่างกันอีก คือ นิพพานที่เป็นอัตตากับนิพพานที่เป็นสถานที่...ข้อสำคัญก็คือไม่เข้ากับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท...ผิดแผกแตกต่างและขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท...
> (กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่), 2542: 174)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าสำนักพระธรรมกายได้กล่าวถึงหลักนิพพานที่ผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยกล่าวว่านิพพานเป็นอัตตา คือ มีตัวตน มีรูปลักษณะ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวโต้แย้งว่าคำสอนในเรื่องนิพพานของสำนักพระธรรมกายนั้นผิดพลาดสร้างความเสียหายให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ท่านยังได้ยกคำล่าวในทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงหลักธรรมต่างๆ ว่า ธรรมทั้งปวงไม่เป็นอัตตา ดังต่อไปนี้

> แต่ยิ่งกว่านั้น ธรรมนิยามที่ 4 คือ “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา” บอกต่อไปอีกว่า ไม่เพียงสังขตธรรมที่เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตาเท่านั้นที่ไม่เป็นอัตตา แม้แต่อสังขตธรรม ซึ่งเป็นสภาวะที่พ้นเหนืออิทัปปัจจยตา อันเป็นภาวะที่สงบ ไม่เป็นไปแห่งปฏิจจสมุปบาทตัดวัฏฏะ ระงับสังขาร เป็นนิโรธแห่งกระบวนการของปฏิจจสมุปปันนธรรม ถึงภาวะที่เป็นทุกขนิโรธ อันลุได้ตามวิถีที่เรียกชื่อว่า ปฏิจจสมุปบาทนิโรธวาร ซึ่งเป็นนิยามของอริยสัจจ์ข้อที่ 3 คือ นิโรธอริยสัจจ์ สภาวะนี้ก็ไม่เป็นอัตตาเช่นนี้
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 41)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายหลักธรรมและความเป็นไปที่ถูกต้องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ธรรมต่างๆ ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม ทั้งที่อยู่ในกฎอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาท ล้วนมีสภาวะไม่เป็นอัตตา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังมุ่งเน้นการอธิบายความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหัวข้อธรรมต่างๆ ให้ชาวพุทธได้เข้าใจอย่างละเอียดชัดเจน โดยท่านจะอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายและสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...วงจรแห่งปฏิจจสมุปบาทตามคำอธิบายแบบนี้ นิยมเรียกว่า “ภวจักร” ซึ่งแปลว่าวงล้อแห่งภพ หรือ “สังสารจักร” ซึ่งแปลว่า วงล้อแห่งสังสารวัฏ และจะเห็นได้ว่า คำอธิบายคาบเกี่ยวไปถึง 3 ช่วงชีวิต คือ อวิชชากับสังขาร ช่วงหนึ่ง วิญญาณ ถึง ภพ ช่วงหนึ่งและชาติกับ ชรามรณะ (พ่วงด้วย โสกะ เป็นต้น) อีกช่วงหนึ่ง ถ้ากำหนดเอาช่วงกลาง คือ วิญญาณ ถึง ภพ เป็นชีวิตปัจจุบัน ช่วงชีวิตทั้ง 3 ซึ่งประกอบด้วยองค์ (หัวข้อ) 12 จึงแบ่งเป็น 3 กาล ดังนี้
>
> 1) อดีต = อวิชชา สังขาร
> 2) ปัจจุบัน = วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ
> 3) อนาคต = ชาติ ชรามรณะ (+ โสกะ ฯลฯ)
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 175)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในเรื่องวงจรของปฏิจจสมุปบาท ที่เรียกว่า สังสารวัฏ ซึ่งท่านได้อธิบายองค์ประกอบของหลักธรรมนี้อย่างละเอียดชัดเจน โดยแยกเป็นหัวข้อและประเด็นในการอธิบายอย่างมีขั้นตอน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายความหมายของสังขตธรรมและอสังขตธรรมโดยการยกตัวอย่างนิพพานมาเป็นส่วนประกอบดังนี้

> สังขตธรรมหรือสังขาร ที่แยกแยะเป็นขันธ์ 5 ก็เป็นสภาวะซึ่งมีอยู่เป็นอยู่ตามที่มันเป็นของมัน โดยมีอาการเป็นไปที่เรียกว่า สังขตลักษณะ
>
> อสังขตธรรม คือ นิพพานก็เป็นสภาวะ ซึ่งมีอยู่เป็นอยู่ตามที่มันเป็นของมัน โดยไม่มีอาการเป็นไปอย่างสังขตธรรมนั้น เรียกว่า มีอสังขตลักษณะ
>
> ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรมก็ล้วนเป็นสภาวะ ไม่เป็นสัตว์ ไม่เป็นบุคคล ไม่เป็นอัตตา ไม่เป็นตัวตน ฯลฯ ไม่เป็นสมมติอะไรทั้งนั้น
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 32)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับสังขตธรรมและอสังขตธรรม กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า สังขตธรรม คือ ภาวะที่มีตัวตนเรียกว่าสังขตลักษณะ ส่วนนิพพานนั้นเป็นอสังขตลักษณะ คือ ภาวะที่ไม่มีตัวตน

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้อธิบายหลักธรรม คือ อริยมรรคและไตรสิกขา โดยได้แสดงความหมายไว้อย่างละเอียดชัดเจนดังนี้

> ..."มรรค" หรือ "ปฏิปทา" แปลว่า ทางดำเนินชีวิต หรือเรียกว่า "จริย/จริยะ" แปลว่า การดำเนินชีวิต มรรค หรือ ปฏิปทา จะเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ดี จริยะจะเป็นการดำเนินชีวิตที่ดี ก็ต้องมีสิกขา คือ การศึกษา เรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา ดังกล่าวแล้ว มรรคที่ถูกต้อง เรียกว่า "อริยมรรค" (มรรคาอันประเสริฐ หรือทางดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ) ก็เป็นจริยะที่ดี เรียกว่า "พรหมจริยะ" (จริยะอย่างประเสริฐ หรือการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ) ซึ่งก็คือ มรรค และจริยะที่เกิดจากสิกขาหรือประกอบด้วยสิกขา สิกขาที่จะให้เกิดมรรคหรือจริยะอันประเสริฐ คือ สิกขาที่เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนครบทั้ง 3 ด้านของชีวิตซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา แปลว่า การศึกษาทั้ง 3 ที่จะกล่าวต่อไป
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4, 2544: 6)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการอธิบายความหมายของมรรคอย่างละเอียดชัดเจน โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวเชื่อมโยงไปถึงไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาอีกด้วย กล่าวคือ ท่านได้อธิบายว่าไตรสิกขานั้นจะเป็นผลให้เกิดอริยมรรคหรือแนวทางการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ และนอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แจกแจงองค์ประกอบของอริยมรรคและเชื่อมโยงเข้าเป็นหมวดหมู่คู่กับหลักไตรสิกขาดังนี้

> โดยนัยนี้ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นศีล, การฝึกหัดพัฒนาสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ให้เกิดมีเพิ่มพูนขึ้น (ในแนวทางที่จะทำให้แก้ปัญหาหรือดับทุกข์ได้) เป็นอธิศีลสิกขา;
>
> สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นพวก สมาธิ, การฝึกอบรมสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธินั้น (ในแนวทางแก้ปัญหาหรือให้ดับทุกข์ได้) เป็นอธิจิตตสิกขา;

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ เป็นพวกปัญญา, การฝึกปรือสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะนั้น (ในแนวทางให้ดับทุกข์หรือแก้ปัญหาได้) เป็นอธิปัญญาสิกขา
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 552)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำหัวข้อธรรมอริยมรรค 8 ประการมาแจกแจงเป็นข้อย่อย และนำมาจัดเข้าเป็นหมวดหมู่กับหลักไตรสิกขาอีกทั้งเพิ่มคำอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจนให้แก่ผู้อ่าน และทำให้แยกแยะได้ว่ามรรคและไตรสิกขานั้นเป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ควบคู่กันได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องและชัดเจน โดยท่านมักจะยกหัวข้อธรรมมาอธิบายและให้คำนิยามความหมายอย่างละเอียด ซึ่งในการอธิบายหลักธรรมนั้นๆ จะยึดถือความถูกต้องตามหลักคำสอนขององค์พระศาสดาเป็นสำคัญ และในการอธิบายหลักธรรมต่างๆ ท่านจะเสริมการยกตัวอย่าง อีกทั้งยังเชื่อมโยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเพิ่มอีกด้วย ดังนั้นการอธิบายของท่านจึงสื่อความง่าย ละเอียดชัดเจน

1.3 การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต คือ การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยกหัวข้อธรรมะหรือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาบางประการมาประกอบในการอธิบาย โดยท่านจะนำเสนอในรูปแบบของการยกตัวอย่างสถานการณ์ในชีวิตประจำวันแล้วโยงเข้าสู่หลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปปรับใช้ในสถานการณ์นั้นๆ ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ในชีวิตประจำวันหรือในการประกอบอาชีพการงาน เมื่อเจอคนหน้าบึ้ง พูดไม่ดี ถ้าเรามองตามความชอบใจ-ไม่ชอบใจ ไม่ใช้ปัญญา เราก็โกรธ แต่พอใช้โยนิโสมนสิการ มองตามเหตุปัจจัย คิดถึงความเป็นไปได้แง่ต่างๆ เช่นว่า เขาอาจจะมีเรื่องทุกข์ ไม่สบายใจอยู่เพียงคิดแค่นี้ ภาวะจิตก็อาจจะพลิกเปลี่ยนไปเลย จากโกรธก็กลายเป็นสงสาร อยากจะช่วยเขาแก้ปัญหา
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4, 2544: 8)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำหลักโยนิโสมนสิการมาเชื่อมโยงการในชีวิตประจำวันของคนเรา กล่าวคือ เมื่อเราพบเจอผู้คนที่มีทั้งดีและร้ายนั้น เราควรพิจารณาด้วยปัญญา และไม่ควรถือโทษหรือแสดงอารมณ์พอใจไม่พอใจออกไป เมื่อเราใช้หลักพุทธธรรมนี้ในชีวิตของเราแล้ว เราก็จะพบกับความสงบสุขและสังคมก็จะสงบสุขตามไปด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดว่าหากใช้หลักพุทธธรรม คือ บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนาและโยนิโสมนสิการในการประกอบอาชีพแล้ว ชีวิตของตนเองและสังคมก็จะเป็นสุข ดังคำกล่าวต่อไปนี้

> อาชีพการงานบางอย่างเอื้อต่อภาวนามากเป็นพิเศษ เช่น อาชีพแพทย์ พยาบาล และผู้สื่อข่าว เป็นต้น นอกจากทำงานด้วยความคิดที่จะให้ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ (ทาน) และด้วยความซื่อตรงต่อหลักการและวัตถุประสงค์ของวิชาชีพ (ศีล) พร้อมทั้งฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถ ความชำนิชำนาญและคุณสมบัติต่างๆ (ภาวนาด้านจิตและปัญญา) อย่างปกติแล้ว ก็มีโอกาสได้พบเห็นผู้คนและเหตุการณ์ต่างๆ หลากหลาย ทั้งร้ายและดี เห็นความทุกข์ ความสุข และความผันผวนปรวนแปรต่างๆ ในชีวิตของคนและในสังคม ถ้าไม่ปล่อยให้ความชอบชังและความรู้สึกกระทบกระทั่งตัวตนเข้ามาครอบงำใจ แต่มองด้วยท่าทีแห่งการเรียนรู้และมีโยนิโสมนสิการแล้ว จิตใจและปัญญาจะพัฒนามากมาย ทั้งด้านความเข็มแข็งมั่นคง ความมีดุลยภาพ และความโปร่งโล่งเบิกบานเป็นอิสระ ซึ่งเป็นภาวนาที่มีคุณค่าสูงยิ่ง
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 61)

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยกตัวอย่างอาชีพแพทย์ พยาบาล และผู้สื่อข่าว ว่าหากนำหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ ทาน คือ ทำงานด้วยความคิดที่จะให้ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ ศีล คือ ทำงานด้วยความซื่อตรง และภาวนา คือ ฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถ พร้อมกันนี้ก็ใช้หลักโยนิโสมนสิการ ก็จะทำให้การงานในอาชีพของตนเจริญก้าวหน้า อีกทั้งเพื่อนมนุษย์และสังคมก็อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรม คือ ความเมตตา ไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อจะได้หลุดพ้นจากความโกรธอีกด้วยดังนี้

> ธรรมที่ตรงข้ามกับความโกรธ ก็คือ เมตตา ความโกรธมีโทษก่อผลร้ายมากมายฉันใด เมตตาก็มีคุณ ก่อให้เกิดผลดีมากฉันนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ควรที่จะระงับความโกรธเสีย แล้วตั้งจิตเมตตาขึ้นมาแทน ให้เมตตานั้นแหละช่วยกำจัดและป้องกันความโกรธไปในตัว ผู้มีเมตตาย่อมสามารถเอาชนะใจคนอื่น ซึ่งเป็นชัยชนะที่เด็ดขาดไม่กลับแพ้ ผู้ตั้งอยู่ในเมตตาชื่อว่าทำประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เมตตาทำให้จิตใจสดชื่น ผ่องใส มีความสุข...
>
> (ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 18)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำเสนอแนวคิดว่าเมื่อความโกรธเข้าครอบงำจิตใจเราแล้วนั้น ก็ควรนำหลักพุทธธรรม คือ ความเมตตา มาระงับความโกรธให้ได้ เพราะเมื่อคนเรามีเมตตาก็จะทำให้มีสติ มีจิตใจอ่อนโยน และพร้อมที่จะทำประโยชน์ให้ตนเองและผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดที่ว่า เมื่อคนเราพบกับความทุกข์อย่างหนักแล้ว บางครั้งหลักพุทธธรรมบางประการก็จะช่วยให้พ้นจากความทุกข์นั้นๆ ได้ ดังเช่น

> ...คนที่ออกแสวงธรรม ปลีกตัววิเวกไปอยู่คนเดียวในป่า ก็เป็นมนุษย์ที่ดีๆ นี่แหละ แล้วเขาก็มีจิตใจปรารถนาสิ่งที่สูงประเสริฐยิ่งขึ้นไป ถึงกับยอมปลีกตัวออกไปอยู่ในที่สงบเงียบ ไปอยู่คนเดียว ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร บำเพ็ญเพียรทางจิตใจ และแสวงปัญญา คนเป็นโรคเอดส์ในแง่นี้ ก็เป็นการเข้าถึงภาวะอย่างนี้ ที่เรียกว่า กายวิเวก ชนิดที่มาเองด้วยเหตุการณ์ในชีวิต เมื่อมันมาแล้ว ก็ถือว่าเราจะต้องใช้โอกาสนี้ให้เป็นประโยชน์ คือ ใช้สภาพชีวิตที่เรียกว่ากายวิเวกนี้ให้เป็นประโยชน์ ทำให้มันกลายเป็นช่วงเวลาของการแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐทางจิตใจและทางปัญญา
>
> (ธรรมะชนะเอดส์, 2546: 14)

จากตัวอย่างนี้เป็นการกล่าวถึงหลักกายวิเวก ซึ่งเป็นภาวะธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลปรารถนาการปลีกตัวจากความวุ่นวายในสังคมไปอยู่อย่างสงบเพื่อบำเพ็ญเพียรทางจิตจนพบกับธรรมอันสูงสุด ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำหลักการนี้มาใช้สอนใจคนที่เป็นโรคเอดส์ซึ่งมีความทุกข์ใจอย่างหนัก ว่าให้ใช้หลักการนี้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจและปัญญาของตน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยท่านจะยกตัวอย่างเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์ จากนั้นจะนำหลักพุทธธรรมมาเชื่อมโยงเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเหตุการณ์นั้นๆ การนำเสนอแนวคิดลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อยู่เสมอ และมักจะควบคู่ไปกับการอธิบายความรู้ในหัวข้อธรรมบางประการให้เข้าใจชัดเจน เพราะจะสังเกตได้ว่าท่านมักจะไม่นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของการเทศน์หรือสอน หากแต่จะอธิบายและชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมต่างๆ มาใช้ประกอบการอธิบาย และหลักธรรมที่ท่านนำมาแสดงนั้นก็เป็นหลักธรรมที่ปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

1.4 การพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสถาบันสงฆ์ไว้ว่า สถาบันสงฆ์ หมายถึง คณะสงฆ์อันเป็นสถาบันที่ใหญ่ที่สุดสถาบันหนึ่งของชาติ ประกอบด้วยภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากประชาชน มีวัตถุประสงค์ในการดำรงเพศโดยเฉพาะ มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ต่างออกไป และได้รับความยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2530: 14) และสถาบันสงฆ์ถือว่ามีความสำคัญในฐานะทายาททางพระพุทธศาสนา ดังนั้นท่านจึงนำเสนอว่าหากพระพุทธศาสนาของไทยเราจะยั่งยืนมั่นคงได้ จะต้องมีการพัฒนาสถาบันสงฆ์ของไทย นั่นก็คือ พระภิกษุ สามเณร ให้มากยิ่งขึ้น เพราะสถาบันสงฆ์นี้ถือเป็นตัวแทนของศาสนา เป็นตัวเชื่อมคนในสังคมกับพระพุทธศาสนาให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันได้เป็นอย่างดี แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาคณะสงฆ์ไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ปรากฏดังต่อไปนี้

> ...แต่สิ่งที่ควรพูดถึงในที่นี้ก็คือ เจตนารมณ์ที่คำนึงถึงสงฆ์ ตามหลักการของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่แห่งธรรมวินัยเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกนั้น ขึ้นอยู่กับสงฆ์ที่เป็นส่วนรวม การที่จะสืบต่อพระศาสนาหรือรักษาธรรมวินัย จึงต้องทำให้สงฆ์คงอยู่ยั่งยืน พูดอย่างชาวบ้านว่า พระพุทธเจ้าทรงฝากธรรมวินัยไว้กับสงฆ์ มิใช่ไว้กับบุคคลผู้ใด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ผู้หนึ่ง ซึ่งไม่อาจคงอยู่ได้นาน พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้ประชาชนทำนุบำรุงภิกษุทั้งหลายและสัมพันธ์กับภิกษุทั้งหลายในฐานะที่เป็นสงฆ์...
> (เหตุและผลของการอวดอุตริมนุษธรรม (ทำไมพระพุทธเจ้าจึงห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม?), 2544: 3-4)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดที่ว่า หากสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบไปนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือ การพัฒนาและบำรุงรักษาสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุ เพราะพระภิกษุสงฆ์นั้นถือเป็นผู้ที่จะช่วยถ่ายทอดหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้ามาสู่ชาวพุทธได้ หากพระภิกษุสงฆ์ได้รับการพัฒนาในทุกด้าน พระพุทธศาสนาก็จะเจริญพัฒนาเช่นกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแสดงความคิดว่าพระสงฆ์นั้นถือเป็นตัวแทนที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอยได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...สมัยใดพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนและเป็นเครื่องปรากฏของพระพุทธศาสนา ดำรงมั่นในสมณปฏิบัติ ทั้งในส่วนอัตตัตถปฏิปทา และในส่วนสมณกิจอนุเคราะห์ชนหมู่มาก สามารถบำเพ็ญประโยชน์สนองความต้องการโดยธรรมแก่สังคมด้วยเมตตาธรรมตามหน้าที่ สมัยนั้นสังคมก็มองเห็นความจำเป็นของพระศาสนา พระสงฆ์ก็ได้รับความเคารพเทิดทูนบูชา พระศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง เป็นส่วนประกอบอันขาดไม่ได้ของสังคม แต่สมัยใดพระสงฆ์ปฏิบัติเคลื่อนคลาด ไม่สามารถชักนำสังคมไปสู่ความสงบสุขและความเจริญโดยธรรมได้ สมัยนั้นฐานะของพระสงฆ์ก็เสื่อมโทรมลง ศรัทธาในพระศาสนาก็เสื่อมถอย สังคมก็ไม่เห็นความสำคัญของพระศาสนา และเป็นโอกาสแก่ชนมิจฉาทิฏฐิผู้มุ่งร้าย ทำลายพระศาสนาลงได้ ในบางถิ่นถึงหมดสิ้นไปจากแผ่นดินก็มี
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 4)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าพระภิกษุสงฆ์นั้นถือเป็นตัวแทนที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ หากพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นแบบอย่างและเป็นที่พึ่งให้กับสังคมได้ แต่เมื่อใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติผิดพลาด ไม่เป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคม เมื่อนั้นก็จะทำให้ชาวพุทธเสื่อมศรัทธาและเป็นผลให้พระพุทธศาสนาเสื่อมถอยไปด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์ว่าควรพัฒนาในด้านความรู้และสติปัญญาเพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำทางปัญญาแก่ชาวพุทธ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...เมื่อคนเห็นว่า พระด้อยทางสติปัญญาเสียแล้ว ความคิดที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นอันไม่มีชะงักเสียแต่เริ่มแรก ศรัทธาหรือความนิยมนับถือในการที่จะถืออย่างตาม ก็ไม่เกิดขึ้น ไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปพูดกันให้รู้เรื่อง มองเห็นไปว่าสถาบันสงฆ์เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย เมื่อพิจารณาถึงขั้นนี้ จึงเห็นว่าจุดสำคัญแท้จริงของปัญหาอยู่ตรงที่ว่าคนรุ่นใหม่มีความรู้สึกว่าพระสงฆ์ขาดภาวะผู้นำในทางสติปัญญา และจะแก้ปัญหาได้ตรงจุดนี้เอง คือ การสร้างภาวะผู้นำในทางสติปัญญาขึ้น ส่วนการปรับตัวในด้านอื่นนั้นเป็นเพียงเรื่องประกอบสามารถอาศัยภาวะผู้นำในทางสติปัญญานั่นเองมาปรับปรุงได้...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 23)

ตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่า หากจะให้พุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่หันมาสนใจในเรื่องพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ก็ควรปรับปรุงและพัฒนาพระสงฆ์ในด้านความรู้หรือสติปัญญาในเชิงวิชาการมากยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันชาวพุทธยังรู้สึกว่าพระสงฆ์ไทยนั้นเป็นผู้คร่ำครึล้าหลัง พูดจาไม่รู้เรื่อง และทำให้ตีความไปว่าผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสถาบันสงฆ์ ทั้งอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายก็เป็นผู้ล้าหลังไปด้วย ดังนั้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงเล็งเห็นว่าจะแก้ไขปัญหาความคิดเช่นนี้ให้หมดไปได้นั้น จะต้องพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ในด้านความรู้วิชาการให้เท่าทันโลกและสังคมยิ่งขึ้นนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคณะสงฆ์ไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ท่านจะมุ่งเน้นที่การพัฒนาพระภิกษุ เพราะพระภิกษุสงฆ์นั้นถือเป็นตัวแทนและเป็นผู้นำทางปัญญาของชาวพุทธ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเราจะเจริญก้าวหน้าสืบไปได้ สถาบันสงฆ์ถือเป็นตัวการสำคัญที่สุด ดังนั้นจึงควรร่วมมือกันพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรให้มีความก้าวหน้าทางด้านปัญญาและความรู้ให้ทันยุคทันสมัย

จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ท่านนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดหลัก 55 เรื่องและแนวคิดเสริมอีก 10 เรื่องนั้น พบแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจ คือ แนวคิดเกี่ยวกับการปกป้องพระธรรมวินัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ท่านยึดถือความถูกต้องในการนำเสนอหลักธรรมคำสอนและท่านมักกระตุ้นเตือนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญของพระธรรมวินัย โดยให้ช่วยกันสอดส่องดูแลกลุ่มคนที่ไม่หวังดีมุ่งทำลายพระพุทธศาสนา อีกทั้งท่านจะแสดงแนวคิดที่ว่าพระธรรมวินัยของพระศาสดาและพระไตรปิฎกนั้นเป็นสิ่งล้ำค่ายิ่งสูงสุด ดังนั้นชาวพุทธควรเห็นความสำคัญและช่วยกันปกป้องรักษาให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังชี้แจงและแก้ไขความเข้าใจผิดในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธสับสน ให้ปรับเปลี่ยนเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องและประการสุดท้ายที่สำคัญ คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการปกป้องรักษาความถูกต้องเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกหรือประวัติศาสตร์พุทธศาสนา โดยท่านจะโต้แย้งข้อบิดเบือนที่เกิดจากบุคคลผู้ขาดความรู้ที่ถูกต้องและนำข้อมูลผิดๆ นั้นมาสร้างความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา

และแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอีกประการต่อมา คือ การอธิบายหลักธรรมที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา โดยท่านจะยกหัวข้อธรรมมาอธิบายและให้คำนิยามความหมายที่ละเอียดชัดเจน ซึ่งหลักธรรมนั้นจะถูกต้องตามหลักคำสอนขององค์พระศาสดา อีกทั้งท่านยังอธิบายแก้ใจความเข้าใจในหลักธรรมบางประการที่เกิดความเข้าใจผิดพลาด มาอธิบายความหมายให้ถูกต้อง และในการอธิบายหลักธรรมต่างๆ นั้น ท่านจะนำตัวอย่างสถานการณ์หรือเหตุการณ์การดำเนินชีวิตของคนมาเสริมพร้อมกับเชื่อมโยงเข้าสู่หลักธรรมให้เข้าใจชัดเจน ดังนั้นการอธิบายของท่านจึงเป็นการอธิบายขยายรายละเอียดได้อย่างละเอียดชัดเจนและมุ่งหวังสร้างความเข้าใจให้เกิดกับผู้อ่านอย่างแท้จริง

แนวคิดต่อมา คือ แนวคิดเกี่ยวกับการนำพระพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพราะหลักพุทธธรรมต่างๆ จะช่วยพัฒนาจิตใจและสติปัญญาให้เกิดแก่ชาวพุทธ หากชาวพุทธดำเนินวิถีชีวิตด้วยหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วนั้น ชีวิตและสังคมก็จะเจริญพัฒนาและพบกับความสงบสุข

และแนวคิดข้อสุดท้าย คือ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาพระภิกษุผู้ถือเป็นตัวแทนและเป็นผู้นำทางปัญญาของชาวพุทธ และท่านกล่าวว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าสืบไปได้นั้น จะต้องพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทยโดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรให้มีความก้าวหน้าทางด้านปัญญาและความรู้ให้ทันยุคทันสมัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่รวมกันอยู่ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดจนถึงขั้นเป็นกลุ่มคนขนาดใหญ่ ประกอบด้วยกลุ่มคนย่อยๆ ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมใหญ่ โดยมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมเป็นของตนเอง (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 32) และกลุ่มคนเหล่านี้อยู่อาศัยร่วมกันในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานตามสมควร พอมีโอกาสจะปรับตนเองแต่ละคนให้เข้ากันได้ดี จนลงเป็นรูปเป็นแบบเดียวกันไม่มากก็น้อย และมีความสนใจในสิ่งต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกนึกเห็นส่วนใหญ่ก็ละม้ายคล้ายคลึงกัน และถือว่าตนก็เป็นหน่วยหนึ่งในสังคม ซึ่งมีขอบเขตกำหนดฐานะและบทบาทของตนในสังคมไว้แจ้งชัดอยู่ในตัว (พระยาอนุมานราชธน, 2521: 7)

จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีงานประพันธ์ที่ปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับสังคมทั้งสิ้น 62 เรื่อง โดยเป็นแนวคิดหลัก 5 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริมอีก 57 เรื่อง เมื่อผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้งเรื่องที่ปรากฏเป็นแนวคิดหลักและเรื่องที่เป็นแนวคิดเสริม สรุปและจัดเป็นประเด็นเกี่ยวกับสังคมที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อันได้แก่ การพัฒนาสถาบันครอบครัว การปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนในสังคมไทย การปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนในสังคม การเมืองการปกครอง ซึ่งแสดงผลได้ดังต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาสถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันสังคมชนิดพื้นฐานอันแรกที่บุคคลต้องผ่านตั้งแต่แรกเกิด ประกอบด้วยบุคคล และแบบอย่างการกระทำที่สืบเนื่องจากการสืบพันธุ์ของมนุษย์ ความต้องการที่จะมีคู่สัมพันธ์ทางเพศที่ยืดเยื้อถาวรและการรักษาความสัมพันธ์ที่เกิดตามมาจากการสืบสายโลหิตร่วมกันโดยกำเนิด กฎเกณฑ์ที่กำหนดการกระทำความประพฤติของสมาชิกในสถาบันนี้ ได้แก่เรื่องพ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง สามีกับภรรยา เป็นต้น (พัทยา สายหู, 2534: 150-151) ดังนั้นหากสถาบันครอบครัวได้รับการพัฒนา ก็ย่อมเป็นผลให้สังคมเจริญพัฒนามากขึ้นเช่นกัน จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวไว้ในประเด็นที่น่าสนใจ โดยท่านนำหลักพุทธธรรมที่สำคัญมาอธิบายเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสถาบันครอบครัวให้เข็มแข็งมั่นคง ดังหัวข้อต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.1.1 ความสำคัญของพ่อแม่

ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น จะพบว่าท่านแสดงแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของพ่อแม่ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหลักในสถาบันครอบครัว โดยแนวคิดที่แสดงนั้นเป็นการชี้แนะแนวทางและวิธีเลี้ยงดูลูก รวมถึงการอธิบายหัวข้อธรรมที่พ่อแม่สามารถนำมาใช้ในครอบครัวได้ ดังเช่นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เปรียบความสำคัญของพ่อแม่ว่าเป็นพระพรหมของลูก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> พ่อแม่เป็นพระพรหม ผู้ทรงไว้ซึ่งพรหมวิหารธรรมอย่างนี้ บ้านจึงเป็นแดนแห่งความรัก ความอบอุ่น ครอบครัวมีความสุข อยู่กันด้วยความเข้าใจและมั่นใจ โดยมีพ่อแม่เป็นหลัก เฉพาะอย่างยิ่ง แม่นั้นเป็นที่แอบอิงใกล้ชิดเหมือนอยู่กับตัวลูกทุกเวลา ยามลูกเกิดปัญหาก็สนิทใจที่จะเข้าหาเป็นที่ปรึกษาช่วยแก้ไข และในยามปกติทั่วไป ก็ได้รับคำสั่งสอนแนะนำให้พัฒนาเจริญงอกงามในวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่จะก้าวหน้าต่อไป
>
> พ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูก คนทั้งโลกก็เป็นลูกมาทั้งนั้น พ่อแม่จึงเป็นผู้สร้างโลก ถ้าพ่อแม่ทุกครอบครัวเลี้ยงดูลูกให้เจริญพัฒนามาด้วยดี เมื่อลูกทั้งหลายทั่วทั้งโลกเติบโตขึ้นเป็นคนดีมีความสงบสุข โลกนี้ก็จะเป็นดินแดนที่ดีงามมีความสงบสุข ถ้าทำให้ดีหมดทั้งโลกไม่ไหว ก็ทำให้ดีให้ได้มากที่สุด เริ่มแต่ลูกของเรานี้ให้เป็นที่มั่นใจ
>
> (สี่หน้าที่ของสตรีไทย, 2555: 5)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าพ่อแม่นั้นเปรียบเป็นพระพรหมของลูกที่คอยสร้างความรักความอบอุ่นใจให้เกิดแก่ลูก หากพ่อแม่มีธรรมะ คือ พรหมวิหารในการสร้างครอบครัวด้วยแล้ว ก็จะเป็นผลให้พ่อแม่สามารถเลี้ยงดูและอบรมลูกให้เจริญพัฒนาเป็นคนดีมีคุณภาพในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นพ่อแม่จึงมีบทบาทและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำพาสังคมให้พัฒนาต่อไป และอีกตัวอย่างหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันที่ว่าพ่อแม่เป็นพระพรหมของลูกและเป็นครูคนแรกของลูก ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> แรกที่สุด พอเด็กเกิดมาลืมตาดูโลก การศึกษาก็เริ่ม ลูกจะเห็นโลกและมองโลกอย่างไร ก็อยู่ที่พระพรหมคือพ่อแม่จะชี้แสดงชักนำให้การศึกษาเดินหน้าไป ดังนั้น ถ้าจะให้แน่จริงและมั่นใจที่สุด การปฏิบัติตามหลักชาวพุทธจึงต้องเริ่มต้นตั้งแต่ที่บ้าน โดยการนำของบูรพาจารย์ คือ คุณพ่อคุณแม่ ที่แน่แท้ว่าเป็นครูคนแรกของลูก
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 57)

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างที่ยกมานี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสำคัญของพ่อแม่ว่าเป็นพระพรหมของลูกที่จะคอยนำทางชีวิตลูก อีกทั้งพ่อแม่ยังเป็นดั่งครูคนแรกของลูก กล่าวคือ เมื่อลูกลืมตาดูโลกก็เท่ากับเริ่มต้นการศึกษาของชีวิต ดังนั้นผู้ที่สอนลูกให้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เป็นคนแรกก็คือพ่อแม่นั่นเอง

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวอีกว่านิสัยใจคอของลูกนั้นจะเกิดมีได้ก็เป็นผลจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ จึงถือได้ว่าพ่อแม่เป็นต้นแบบของลูกทั้งในทางดีหรือทางร้าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> เด็กเล็กคนหนึ่งของครอบครัวซึ่งมีฐานะดี นั่งรถยนต์ไปกับคุณพ่อคุณแม่ผ่านไป ณ ที่แห่งหนึ่ง เห็นเด็กเล็กยากจนหลายคนนุ่งห่มเสื้อผ้าเก่าขาดรุ่งริ่งอยู่ตามข้างทาง เด็กเล็กในรถยนต์สนใจเพราะเห็นความแตกต่างระหว่างตนกับเด็กข้างถนนเหล่านั้น คุณพ่อคุณแม่สังเกตรู้ จึงพูดว่า “นั่นเจ้าพวกเด็กสกปรก ลูกอย่าไปดูมัน” ในกรณีนี้คุณพ่อคุณแม่ทำหน้าที่เหมือนดังปาปมิตร ชี้แนะให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นอโยนิโสมนสิการ เร้าให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกรังเกียจดูถูกเหยียดหยาม เป็นต้น และความรู้สึกนี้อาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้นต่อคนที่ยากจน ตลอดจนความโน้มเอียงที่จะมีท่าทีเช่นนั้นต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายโดยทั่วไป แต่ในกรณีอย่างเดียวกันนั้น คุณพ่อคุณแม่อีกรายหนึ่งบอกเด็กว่า “เด็กๆ นั้นน่าสงสาร พ่อแม่เขายากจน จึงไม่มีเสื้อผ้าดีๆ ใส่ เราควรเผื่อแผ่ช่วยเหลือเขา” ในกรณีนี้ คุณพ่อคุณแม่ทำหน้าที่อย่างกัลยาณมิตร ชี้แนะให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เร้าให้เกิดกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกเมตตากรุณาและความเสียสละ เป็นต้น และความรู้สึกเช่นนั้นอาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้นต่อคนยากจนและเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 677)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับพ่อแม่ผู้ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูลูกเป็นอย่างมาก ท่านแสดงแนวคิดว่า พ่อแม่สอนลูกให้เป็นอย่างไร ลูกก็จะเป็นตามที่สอน กล่าวคือ หากพ่อแม่สอนให้ลูกให้มีจิตใจเมตตา เผื่อแผ่แบ่งปันให้กับคนอื่นที่ยากไร้ ลูกก็จะเติบโตเป็นคนมีจิตใจเมตตา พ่อแม่ในลักษณะนี้ถือเป็นกัลยาณมิตรของลูก แต่หากพ่อแม่สอนให้ลูกตระหนี่ ไม่รู้จักแบ่งปัน ลูกก็จะเติบโตเป็นคนตระหนี่และไม่มีเมตตา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เปรียบพ่อแม่ลักษณะนี้ว่า เป็นปาปมิตรของลูก

และประการสำคัญที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับพ่อแม่ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทต่อลูก ท่านกล่าวว่า แม้พ่อแม่จะถือเป็นผู้ที่รักและหวังดีต่อลูกอย่างแท้จริง แต่ก็ยังพบว่าพ่อแม่บางคนก็คาดหวังกับลูกในเรื่องต่างๆ ทำให้กลายเป็นโทษไปได้ ดังตัวอย่างคือ

> อย่างไรก็ตาม ในเมื่อพ่อแม่ยังเป็นปุถุชน ตัณหาก็ย่อมมีโอกาสแทรกซึมเข้ามาเจือปนในความรักของพ่อแม่ได้บ้าง ไม่อาจให้เป็นเมตตาที่บริสุทธิ์สิ้นเชิง ดังจะเห็นได้ในอาการที่ยึดมั่นต่อลูกว่าเป็นเราเป็นของเรา พ่อแม่ยังมักหวังอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ที่จะให้ชีวิตของลูกเป็นเครื่องช่วยเสริมความมั่นคงถาวร หรือความยิ่งใหญ่แห่งตัวตน เช่น อยากให้ลูกมีฐานะดี เพื่อตนจะได้ภูมิใจพลอยมีเกียรติ หรือกลัวลูกตกต่ำเพราะกลัวว่าตนจะเสียหน้า เป็นต้น (ภาวะเช่นนี้ ถ้าเป็นไปอย่างเบาบางในขอบเขตแห่งคุณธรรม ก็ต้องยอมให้ โดยถือเป็นธรรมดาของปุถุชน แต่ถ้าปล่อยให้ขยายตัวครอบงำพฤติกรรมทั่วไปของตน ก็สามารถก่อโทษได้มากเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ในแง่ที่เป็นเมตตา จุดสำคัญอยู่ที่ความไม่เป็นเงื่อนไข ดังได้กล่าวแล้ว กล่าวคือ ถึงแม้ลูกจะไม่สามารถเป็นเครื่องสนับสนุนค้ำจุนความมั่นคงถาวรแห่งตัวตนของพ่อแม่ พ่อแม่ก็ยังรักลูก ยังปรารถนาความดำรงอยู่ด้วยดีแห่งชีวิตของลูก เมื่อลูกถูกคนทั้งปวงทอดทิ้งหมด ไม่มีใครต้องการแล้ว ก็จะมีแต่พ่อแม่ที่ยังคงหวังดีหรือเป็นที่พึ่งพิง ดังคำที่ว่า พ่อแม่ตัดลูกไม่ขาด)
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 1003-1004)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าพ่อแม่ควรรักและหวังดีกับลูกด้วยใจที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง ถึงแม้บางครั้งพ่อแม่อาจจะมีความคาดหวังกับลูกปนอยู่บ้าง แต่ไม่ควรให้ภาวะเช่นนี้เพิ่มมากขึ้น เพราะจะเป็นโทษและเป็นผลเสียต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก วิธีแก้ไข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก็คือ พ่อแม่ควรรักลูกด้วยความเมตตา พยายามลดความคาดหวังต่างๆ ให้เบาบางลง อีกทั้งพ่อแม่ควรยอมรับในตัวลูกอยู่เสมอ

2.1.2 การพัฒนาเด็กและเยาวชน

แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น เป็นแนวคิดที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอไว้ในงานประพันธ์อย่างเด่นชัด โดยท่านจะกล่าวว่าเด็กถือเป็นอนาคตของสังคม เป็นผู้นำพาสังคมในเสื่อมหรือเจริญต่อไปได้ ดังนั้นเด็กและเยาวชนควรได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจและสติปัญญาอย่างเต็มที่ ดังคำกล่าวที่ว่า

> เมื่อเด็กมีภูมิธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ ด้วยการถือปฏิบัติตามหลักชาวพุทธข้างต้นนี้ ความเป็น “ชาวพุทธ” ของเด็กก็จะเริ่มปรากฏชัดเจนออกมา เป็นนิมิตหมายว่าชีวิตของเธอจะงอกงามก้าวหน้าไปในพัฒนาการแห่งการศึกษา ดุจดวงอาทิตย์ที่อุทัยแล้วก็จะขึ้นสูงเด่นงามสง่าทอแสงเจิดจ้าให้ความสว่างและพลังอันอำนวยความสัมฤทธิ์สมหวังและความรุ่งเรืองทุกประการ
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 58)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจของเด็กด้วยหลักชาวพุทธ คือ สอนให้เด็กมีศีลธรรม ปฏิบัติดีงาม หลักเหล่านี้จะเป็นตัวนำพาให้เด็กเจริญพัฒนาทั้งตนเองและสังคมสืบไป

หรือในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าควรสอนหลักความเมตตากรุณาให้เด็กตั้งแต่ยังเล็กๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำหรับเด็กเล็กๆ แน่นอนว่าเราสอนให้มีเมตตากรุณา โดยให้รู้เหตุผลว่า สัตว์อื่นเขาก็มีชีวิตเช่นเดียวกัน เรารักชีวิตของเราฉันใด เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น อันนี้เป็นการอธิบายแบบครอบคลุมและเป็นเชิงเหตุผล คือ ให้ถือศีลด้วยปัญญา ...

(หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 58)

ตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงการสอนเด็กให้มีนิสัยเมตตากรุณา โดยการยกตัวอย่างการรักชีวิตของตนเองนั้นก็เหมือนกับที่สัตว์ทั้งหลายรักที่ชีวิตของมัน ซึ่งหากเราสอนเด็กในมีนิสัยอ่อนโยนและมีเมตตาได้แล้ว นิสัยเหล่านี้ก็จะติดตัวเด็กไปจนเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

2.1.3 การใช้ชีวิตคู่

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักกล่าวถึงหลักธรรมในการใช้ชีวิตคู่ และแนวทางที่จะทำให้ชีวิตคู่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวสงบสุขและยั่งยืน ดังที่ท่านกล่าวถึงหน้าที่ของภรรยาไว้ว่า

แม่บ้าน ในฐานที่เป็นภรรยานั้น ตามความหมายง่ายๆ ถือว่าเป็นทิศเบื้องหลัง ในแง่ที่ว่าสามีภรรยานี้ ก่อนนั้นไม่มี เพิ่งมีขึ้นภายหลัง ไม่ใช่เป็นคนที่เดินไปก่อนข้างหน้า แต่เป็นผู้ตามหรือสมทบเข้ามาทีหลัง อย่างไรก็ตาม เบื้องหลังหรือข้างหลังนี้ มีความหมายอีกแง่หนึ่งว่า เมื่ออีกฝ่ายหนึ่ง (หรือตนเองด้วย) ออกหน้าบ้านไปทำกิจการต่างๆ ในที่ราชการหรือสถานสาธารณะข้างนอกนั้น บ้านก็เป็นที่มั่น เป็นฐานกำลัง เป็นทุนที่แท้ หรือทุนที่มีจริงๆ ของเขา เพราะฉะนั้นบ้านและครอบครัวที่อยู่ข้างหลังนี้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะให้ผู้ออกไปทำงาน มีกำลัง เข็มแข็ง มีความมั่นคงมั่นใจ และมีสุขภาพจิตที่ดีได้อย่างแท้จริง ...

(สี่หน้าที่ของสตรีไทย, 2555: 13)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าสามีภรรยาถือเป็นทิศเบื้องหลัง เมื่อมาใช้ชีวิตคู่ร่วมกันจะต้องดูแลจิตใจและให้ความอบอุ่นใจกันและกัน โดยเฉพาะภรรยาถือว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เพราะภรรยาเป็นแม่บ้านที่จะต้องดูแลความสุขภายในครอบครัวและเป็นกำลังใจให้กับครอบครัว

จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นการกล่าวถึงหน้าที่และความสำคัญของพ่อแม่ที่ถือว่าเป็นประเด็นหลักที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอ ซึ่งท่านจะเน้นว่าพ่อแม่เป็นผู้สร้างชีวิตและนิสัยใจคอให้เกิดกับลูก ดังนั้นพ่อแม่จะต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อที่ลูกจะได้เป็นคนดีช่วยพัฒนาสังคมในเจริญก้าวหน้า และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติ โดยท่านมุ่งเน้นว่า เด็กและเยาวชนนั้น ควรได้รับการพัฒนาทั้งทางจิตใจและสติปัญญา เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจะได้ช่วยเหลือสังคมและพัฒนาสังคมต่อไป นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดในเรื่องของการใช้ชีวิตคู่ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัว โดยท่านได้นำหลักธรรมเกี่ยวกับการครองรักคร องเรือนและการใช้ชีวิตคู่ของสามีภรรยามานำเสนอ เพื่อเป็นการแนะนำแนวทางในการสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความอบอุ่นและเข้มแข็ง จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นี้เป็นแนวคิดที่สร้างประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะท่านตระหนักว่าครอบครัวคือจุดเริ่มต้นหรือรากฐานของสังคม ดังนั้นหากจะพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้จะต้องพัฒนาจากรากฐานให้มั่นคงก่อน ซึ่งก็คือการพัฒนาสถาบันครอบครัวนั่นเอง

2.2 การปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนในสังคมไทย

ค่านิยม คือ สิ่งที่บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง ซึ่งสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตมาเป็นเวลานาน จากเดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรมที่คนในสังคมพึ่งพาตนเองและธรรมชาติ มาสู่ยุคของสังคมอุตสาหกรรม คบค้าสมาคมกับนานาชาติและพึ่งพาเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต (ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง, 2549: 4) ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีการนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับการปรับปรุงค่านิยมของคนในสังคมไทยให้เจริญพัฒนาซึ่งจำแนกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2.1 การลดความหรูหราฟุ่มเฟือย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่มุ่งให้คนไทยลดค่านิยมการใช้ชีวิตหรูหราและฟุ้มเฟือย ท่านได้กล่าวว่า ค่านิยมการใช้ชีวิตหรูหราฟุ่มเฟือยนี้ฝังอยู่ในความคิดของคนในสังคมเป็นอย่างมาก เพราะคนในสังคมมักจะคิดกันว่า หากใครมีวัตถุปรนเปรอความสุขหรือมีทรัพย์สินเงินทองมากเท่าไรก็มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น ดังที่ท่านได้แสดงไว้ดังนี้

> คนจำนวนมาก มองภาพของผู้คนทั้งหลายที่กำลังเที่ยวแสวงหาความสนุกสนานสำเริงสำราญ ปรนเปรอตนด้วยเครื่องบำรุงบำเรอต่างๆ อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย หรือคนที่พรั่งพร้อมด้วยลาภ ยศ เกียรติ สรรเสริญ และหมกมุ่นวุ่นวายอยู่กับการแสวงหาสิ่งเหล่านั้น แล้วคิดเอาหรือถึงกับพูดออกมาว่า คนเหล่านั้นเป็นผู้มีความสุข และถือว่าการดำเนินชีวิตอย่างนั้นนั่นแหละ คือ วิธีการหาความสุขที่ถูกต้อง...
>
> (ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, 2530: 3)

จะเห็นได้ว่าในตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความเชื่อและค่านิยมผิดๆ ของคนในสังคมที่ยกย่องวัตถุ ยกย่องความหรูหราหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ยกย่องกามสุข ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และมักคิดกันว่าหากได้สิ่งเหล่านี้มากเท่าใด ชีวิตก็จะพบกับความสุข และท่านยังได้แสดงทัศนะว่าคนไทยนั้นมีค่านิยมที่เน้นวัตถุเงินทองและแสวงหาความสุขจากวัตถุสิ่งของมากเกินไปจนทำให้เกิดความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เกิดปัญหาในสังคมเพิ่มมากขึ้น ดังเช่นตัวอย่างที่ว่า

> ...ประชาชนบางกลุ่มในบางท้องถิ่นซึ่งมีฐานะทางการเงินต่ำ รายได้น้อย แต่ชอบเป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือย และชอบประกวดประชันความมั่งมีกัน เมื่อมีสินค้าประเภทฟุ่มเฟือยจากเมืองหลวงเข้าไปใหม่ๆ จะพยายามหาซื้อมาใช้ แม้ด้วยการกู้หนี้ยืมสินเขามา เพียงเพื่อมาอวดและแข่งฐานะกัน ไม่คำนึงถึงฐานะการเงินของตนหรือประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งของเป็นสำคัญ ไม่มีการอดกลั้นและบังคับจิตใจของตนเอง ทำให้เกิดปัญหาทางการเงินในครอบครัวและเป็นปัญหาเศรษฐกิจของสังคม ...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 41)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงค่านิยมผิดๆ ของคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนชนบทบางท้องถิ่นที่มีฐานะทางการงานไม่ดีนัก แต่มักกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาซื้อของใช้ฟุ่มเฟือยต่างๆ สนองความต้องการของตน จนทำให้เกิดปัญหาตามมา ทั้งปัญหาภายในครอบครัวและปัญหาสังคม และนอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวอีกว่า บางครั้งคนเราก็เห็นเงิน หรือความสุขสบายที่ได้รับจากวัตถุสิ่งของว่าสำคัญและยิ่งใหญ่มากกว่าความผิดชอบชั่วดี หรือแม้กระทั่งชีวิตของตน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ในบางประเทศที่ยากจน คนหาเงินลำบาก โรคเอดส์นี้ก็ไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของอาชีพโสเภณี ซึ่งเป็นช่องทางหาเงินอย่างหนึ่งของคนที่อาจจะมีฐานะค่อนข้างยากจน ความที่ต้องการเงินก็ทำให้ยอมเสี่ยงต่อภัยอันตราย อย่างในเมืองไทยเองก็เคยมีคำที่กล่าวกันว่า หญิงโสเภณีบางคนพูดว่า “เอดส์ดีกว่าอด”
>
> (ธรรมะชนะเอดส์, 2546: 2)

จากตัวอย่างเป็นการกล่าวถึงค่านิยมที่ผิดๆ ของผู้หญิงบางกลุ่มที่ทำอาชีพโสเภณี ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้มักจะคิดกันว่า การได้เงินจากการทำอาชีพโสเภณีนั้นคุ้มค่าและสำคัญมากยิ่งกว่าการที่ตนเองติดโรคเอดส์ จึงมีคำพูดว่า “เอดส์ดีกว่าอด” ซึ่งหมายถึง ถ้าเป็นโรคเอดส์ แต่มีเงินใช้อย่างสุขสบายก็ไม่กลัวเกรงโรคเอดส์ ขอเพียงตนมีเงินทองใช้จ่ายสนองความต้องการก็พอ

และค่านิยมชอบความหรูหราฟุ่มเฟือยของคนไทยนั้นยังสะท้อนมาในรูปของการนิยมจัดงานพิธีใหญ่โตเป็นทางการ หรือสร้างอาคาร สถานที่ วัดวาอารามใหญ่โตเกินฐานะด้วย ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า

> ความนิยมใหญ่โตโอ่อ่าน่าระทึกใจ เข้ามาแทนที่ความสงบเรียบง่ายที่มีความงดงามอย่างเป็นธรรมชาติ งานพิธีที่กระหึ่มมโหฬารใช้เงินทองมหาศาล ดึงความสนใจของชาวบ้านออกจากกิจกรรมของชุมชนในชีวิตที่เป็นจริง ความต้องการทุนทรัพย์มหาศาลและภาระในการรับผิดชอบดูแลสิ่งก่อสร้างใหญ่โต...
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 45)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคนไทยนั้นนิยมความหรูหราและยึดติดกับวัตถุนิยม แม้กระทั่งการสร้างวัดวาอารามหรือการจัดงานพิธีต่างๆ ในวัดก็มักทำกันอย่างใหญ่โตด้วยการระดมทุนหรือเรี่ยไรเงินทองมาช่วยกันจนบางครั้งก็ดูเกินตัว เกินฐานะ

2.2.2 การแก้ไขค่านิยมการยกย่องอารยธรรมของชาวตะวันตก

ค่านิยมการยกย่องเชิดชูชาวตะวันตกทั้งในด้านอารยธรรม ความคิด ความเชื่อหรือการกระทำนั้นได้เข้ามาครอบงำความคิดของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้อธิบายว่าชาวตะวันตกแม้จะเป็นผู้นำทางด้านเทคโนโลยีและวิวัฒนาการด้านต่างๆ มากมาย หากแต่คนไทยก็ไม่ควรยกย่องหรือเชิดชูหรือทำตามแบบอย่างชาวตะวันตกจนเกินขอบเขตมากไป สังคมไทยควรหันกลับมาร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาวัฒนธรรมของชาติตนให้เจริญ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

> ...ภาพของสังคมไทยที่ปรากฏเด่นชัดในปัจจุบันได้แก่ความมีค่านิยมตามอย่างวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะการตกอยู่ในภาวะเป็นผู้ตาม ด้วยการคอยรับความเจริญใหม่ๆ จากภายนอก ในเมื่อมีท่าทีแห่งการรับเอา และไม่ได้ตั้งตัวคิดเตรียมว่าตนควรจะปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างเป็นตัวของตัวเองอย่างไร อาการของคนไทยต่อวัฒนธรรมภายนอกในสมัยใหม่นี้จึงเป็นไปในลักษณะของผู้เสพหรือผู้บริโภคแทบทั้งสิ้น ในเมื่ออยู่ในฐานะของผู้เสพหรือบริโภค ก็ไม่ได้ช่วยพัฒนาแม้แต่วัฒนธรรมหรือของใหม่ที่รับเข้ามา สังคมไทยในสภาพเช่นนี้จึงแทบไม่มีอะไรเป็นของตัวเอง และแทบไม่มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลก เพราะไม่มีอะไรที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เองที่จะเอาไปเพิ่มให้เขา
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 86-87)

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าคนไทยยังมีค่านิยมตามแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตกและมักคิดกันว่าวัฒนธรรมต่างๆ ที่มาจากชาวตะวันตกนั้นเป็นสิ่งล้ำค่าและเป็นความเจริญงอกงาม ดังนั้นสังคมไทยจึงตกอยู่ในสภาพของผู้ตามหรือผู้คอยรับความเจริญจากคนอื่น ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวกระตุ้นเตือนว่า คนไทยไม่ควรมีค่านิยมเช่นนี้ แต่ควรหันกลับมาร่วมกันพัฒนาวัฒนธรรมและสังคมของชาติตนดีกว่าไปรอรับจากชาติก่อน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดว่าสังคมไทยยุคใหม่นั้นเมื่อรับความเจริญมาจากชาติตะวันตกแล้ว ก็มักนำมาเปรียบเทียบและกล่าวหาว่าผู้ที่ไม่รู้วัฒนธรรมหรือวิทยาการของตะวันตกเป็นผู้ไม่เจริญก้าวหน้าและล้าหลัง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> เมื่อสังคมของชาวบ้านมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ได้เรียนรู้วิชาการที่ทางตะวันตกนำเข้ามาเผยแพร่หรือไปเรียนมาจากตะวันตกเอง ระยะเวลาผ่านไปพอสมควร หันมามองดูสังคมสงฆ์ซึ่งอยู่ในวงล้อมของสังคมชาวบ้านนั่นเอง ก็เริ่มมองเห็นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เริ่มเกิดความไม่เข้าใจกัน ประชาชนรุ่นใหม่เห็นว่าวิชาการที่เรียนจากตะวันตกเป็นความรู้ของผู้เจริญแล้ว ใครไม่รู้ก็เป็นผู้คร่ำครึ และชอบที่จะตีความ พิจารณาและทำความเข้าใจในทุกสิ่งทุกอย่าง ในขอบเขตของวิชาการเหล่านี้เป็นพื้นฐาน...
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 22)

จากตัวอย่างเป็นแสดงให้เห็นค่านิยมการยกย่องเชิดชูวิทยาการของชาวตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงปัญหาของชาวพุทธที่เป็นคนรุ่นใหม่และได้รับวิชาความรู้และวิทยาการต่างๆ มาจากชาติตะวันตก อีกทั้งยังเชิดชูว่าสิ่งที่ได้รับมาจากชาวตะวันตกนั้นเป็นสิ่งล้ำค่าและพัฒนาแล้ว ดังนั้นเมื่อใครไม่รู้หรือไม่เข้าใจตามชาวตะวันตกก็จะถือว่าเป็นคนล้าหลัง เป็นคนไม่ฉลาด ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่าค่านิยมนี้เป็นสิ่งที่ผิดอย่างมาก อีกทั้งยังไม่ควรนำความคิดเช่นนี้มาตีคุณค่าพระพุทธศาสนาในสังคมไทย หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดที่ว่า ชาวตะวันตกมีอิทธพลทางความคิดต่อชาวพุทธที่เป็นเยาวชนรุ่นใหม่อย่างมาก ดังนี้

> ...ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนมีความรู้สึกโน้มเอียงในทางที่เห็นว่า ชาวตะวันตกเป็นผู้นำทางปัญญา เมื่อมีข่าวหรือได้เห็นฝรั่งที่มาสนใจในพุทธศาสนาเข้าก็เริ่มรู้สึกทึ่ง และพลอยสนใจไปด้วย และการใช้ตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องเช่นนี้มาเป็นเครื่องชักจูงเยาวชนให้สนใจในพุทธศาสนาก็เป็นเรื่องที่ปรากฏเห็นกันอยู่ แต่ที่จะต้องคอยถือเอาฝรั่งเป็นเครื่องวัดคุณค่าของพุทธศาสนาเช่นนี้ ดูจะไม่เป็นการสมควรและไม่ถูกต้องด้วยเหตุผล การปลูกศรัทธาควรจะมาจากแหล่งของคำสอนนั่นเอง จึงจะถูกต้องและมั่นคงกว่า
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 24)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นค่านิยมของเยาวชนไทยที่มักยกย่องเชิดชูฝรั่งหรือชาวตะวันตกว่าเป็นคนเก่ง เมื่อฝรั่งทำสิ่งใด เยาวชนไทยก็มักคิดว่าสิ่งนั้นดีงามตามไปด้วย และเมื่อมีฝรั่งหันมาสนใจพระพุทธศาสนาก็เป็นผลให้เยาวชนไทยบางกลุ่มเริ่มหันมาสนใจตามบ้าง ซึ่งในประเด็นนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าการที่จะสร้างและปลูกฝังศรัทธาทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชนนั้นควรมาจากแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ให้ฝรั่งชาวตะวันตกมาเป็นเครื่องวัดคุณค่าพระพุทธศาสนาของเรา

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวว่า คนไทยเรานั้นมักยกย่องเชิดชูพวกชาวตะวันตกกันเสมอมา ดังจะเห็นได้ชัดจากค่านิยมการไปเรียนที่ต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศชาติตะวันตกและเมื่อเรียนจบกลับมา ก็มักจะได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคมไทยว่าเป็นคนเก่งมีความสามารถมากกว่าคนที่เรียนจบในประเทศไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> เรื่องเหล่านี้เวลาเขียน ถ้ายังไม่ชัดเจน ก็ควรจะเขียนแบบสงวน โดยมีข้อแม้อะไรบางอย่างไว้ คือ ก็เขียนได้อยู่ แต่บอกให้รู้ว่าเขียนเท่าที่พอทราบในขอบเขตอย่างนี้ๆ เมื่อบอกข้อแม้เงื่อนไขออกไป แทนที่จะทำให้คนหลงเข้าใจผิด ก็จะช่วยให้การศึกษาเจริญพัฒนา ก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้ โดยส่งสัญญาณให้คนที่รู้อย่างนี้แล้ว จะได้ไปค้นคว้าหาความแน่ชัดกันต่อไป เรื่องที่พูดตามๆ กันไป บางทีก็เป็นอาการของความตื่นเต้นในตัวคนที่พูด ดังเช่นที่เรียกว่าตื่นปริญญาเมืองนอกอะไรทำนองนี้
>
> (นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา, 2554: 209)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นค่านิยมของคนไทยว่า คนไทยนั้นยกย่องคนที่เรียนจบมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศตะวันตก เพราะเมื่อใดที่มีคำกล่าวหรือข้อเขียนของคนที่เรียนจบมาจากต่างประเทศปรากฏขึ้น คนไทยก็มักจะเชื่อถือและยอมรับกันว่าถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างที่จะยกให้เห็นดังต่อไปนี้

> ที่สำคัญยิ่ง ควรจะได้เตือนสติคนในสังคมนี้ ที่จมอยู่กับทัศนคตินิยมตื่นเต้นของนอก แม้ที่ตื้นเขิน และอะไรๆ ที่ใหม่ๆ แผลงๆ โดยไม่แสวงปัญญากันอย่างจริงจัง ทำให้สังคมนี้ไม่รู้จักตื่นจากความหลับไหล...อย่ามัวเพลินภูมิใจกับการอ้างชื่อมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ ในเมืองนอกที่เรียนจบ ในเมื่อไม่จำเป็นและมิใช่โอกาส แต่คุณค่าที่แท้ของบัณฑิตจากเมือง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> นอกและสิ่งที่สังคมไทยพึงคาดหวังจากบัณฑิตเหล่านั้น คือ การสร้างผลงานทางวิชาการที่เป็นเลิศสมสถานะของสถาบันของตนให้แก่สังคมไทย และถ้าไหวก็แก่ทั้งโลก (ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า"), 2547: 184-185)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแสดงความคิดว่า สังคมไทยนั้นไม่ควรจะค่านิยมในการยกย่องหรือเชิดชูต่างชาติมากเกินไป เช่น ในกรณีคนที่เรียนจบได้ปริญญามาจากเมืองนอกได้เขียนหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น คนในสังคมก็ควรศึกษาให้ดีก่อนว่าความคิดของคนเหล่านั้นถูกต้องหรือไม่ มิใช่เห็นว่าเขาเป็นคนเก่งเพราะเรียนจบนอกต่างประเทศแล้วก็พากันเชื่อถือยอมรับกัน โดยไม่มีการตรวจสอบข้อมูลได้ดีเสียก่อน และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวเพิ่มอีกว่าคนที่ได้รับความรู้หรือไปศึกษาที่ต่างประเทศนั้น เมื่อกลับมาเมืองไทย ก็ควรนำความรู้ที่เป็นประโยชน์มาพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าให้สมกับที่ได้ไปร่ำเรียนในสถาบันที่ทรงคุณค่า

2.2.3 การส่งเสริมให้ชุมชนเห็นความสำคัญของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่า ปัจจุบันนี้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามาในชุมชนต่างๆ ในสังคมไทย เป็นผลให้ค่านิยมแต่ดั้งเดิมที่สังคมไทยถือกันว่าวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและคนในสังคมให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นลดน้อยถอยลงไป โดยจะเห็นได้ชัดเจนจากสังคมเมืองหลวงนั้นไม่ค่อยให้ความสำคัญกับวัดหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามากนักเมื่อเทียบกับคนในชนบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ในทางสังคม วัดกลายเป็นศูนย์กลาง เป็นที่รวมของประชาชน ชาวบ้านได้มีโอกาสชุมนุมพบปะพร้อมเพรียงกันในคราวที่วัดมีงานสนุกสนานรื่นเริงก็มาจัดกันที่วัด มีเรื่องทุกข์หรือเดือดร้อนใจก็มาหาพระที่วัด วัดเป็นที่พักคนเดินทาง เป็นที่สงเคราะห์คนป่วยไข้ สิ่งของสำหรับใช้ในกิจการสำคัญๆ ก็อยู่ที่วัด เมื่อครัวเรือนใดมีกิจต้องใช้ ก็มายืมไปจากวัด ประชาชนมีความรู้สึกว่าวัดเป็นของกลาง เป็นสมบัติร่วมกันของทุกคนในท้องถิ่นนั้นๆ ... ปัญหามีเพียงว่าความสัมพันธ์เช่นนี้ได้ลดน้อยลง และกำลังจะสูญหายไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะในชุมชนแบบเมืองหลวงนั้นกล่าวได้ว่าสูญหายไปเกือบหมดสิ้น ส่วนในชนบทบางแห่งยัง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> พอรักษาให้อยู่ในสภาพที่น่าพอใจได้บ้าง แต่ก็มีทีท่าว่าจะเสื่อมลงได้ถ้าไม่มีการเคลื่อนไหวในทางปรับปรุง เพราะชุมชนแบบชนบท ก็กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามชุมชนแบบเมืองหลวงด้วย
>
> (สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, 2530: 19-20)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงค่านิยมที่เปลี่ยนไปของสังคมและควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข กล่าวคือ ในสังคมชนบทนั้นยังให้ความสำคัญกับวัด เมื่อมีงานหรือกิจกรรมใดๆ วัดก็จะเข้ามามีบทบาทร่วมด้วยเสมอ ต่างกับสังคมในเมืองหลวงที่รับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา อีกทั้งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่รุดหน้ามากขึ้น ทำให้คนละเลยและมองข้ามความสำคัญของวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวทิ้งท้ายไว้ว่า ปัจจุบันนี้ชาวชนบทบางแห่งก็เริ่มรับค่านิยมแบบเมืองหลวงมากยิ่งขึ้นด้วย ทำให้เริ่มมองเห็นว่าวัดเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่นและชุมชนลดน้อยลงไป

> ...ในคราวที่เข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบัน วิถีชีวิตของผู้คนผลิกผันเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่อย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักกิจกรรมบุญกุศลที่เนื่องอยู่ในวิถีชีวิต และภาวะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็เหลืออยู่เพียงพร่าๆ รางๆ คติการทำบุญก็เหินห่างหรือขาดลอยจากชีวิตที่เป็นอยู่จริงของประชาชน...เรื่องนี้จะต้องถือเป็นบททดสอบสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับพุทธบริษัทและการฟื้นฟูก็เริ่มที่การทำบุญนี่แหละ
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 86-87)

ตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าปัจจุบันนี้ค่านิยมของคนไทยที่เคยยึดถือกันว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้ลดน้อยลง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในด้านวิทยาการสมัยใหม่ และแนวทางแก้ไข คือ ส่งเสริมให้คนกลับมาร่วมกิจกรรมในทางศาสนานั่นคือการทำบุญนั่นเอง

แนวคิดที่เกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนในสังคมไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นแบ่งเป็นประเด็นเด่นๆ ได้คือ ท่านแสดงแนวคิดว่าคนไทยควรลดความหรูหราฟุ่มเฟือย ลดนิสัยวัตถุนิยมที่มุ่งเน้นเงินทอง สิ่งของเกินความจำเป็น เพราะการแสวงหาความสุขจากวัตถุสิ่งของมากเกินไปจนทำให้เกิดความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เกิดปัญหาในสังคมเพิ่มมากขึ้น และท่านยังได้เสนอแนวคิดว่าสังคมไทยนั้นไม่ควรยกย่องอารยธรรมของชาวตะวันตก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มากเกินไป แม้ว่าปัจจุบันสังคมไทยเรานั้นจะได้รับวิทยาการต่างๆ จากชาติตะวันตกมามาก แต่เราควรเลือกเฉพาะสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ ไม่ใช่เชื่อหรือทำตามแบบอย่างทุกประการ สังคมไทยควรหันกลับมาร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาวัฒนธรรมของชาติเราเองให้เจริญมากกว่าและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ เห็นความสำคัญของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะค่านิยมดั้งเดิมของไทยนั้น คนไทยจะถือกันว่าวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ แต่ปัจจุบันนี้ชาวพุทธในชุมชนต่างๆ เริ่มห่างเหินกับวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงควรเร่งส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทหันกลับมาให้ความสำคัญกับกิจกรรมของวัดมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่มุ่งพัฒนาสังคมไทยให้เจริญพัฒนามากยิ่งขึ้น ท่านมุ่งเน้นการปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนไทยที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ให้เปลี่ยนเป็นค่านิยมที่ดีขึ้น เมื่อคนไทยมีค่านิยมที่ดีและถูกต้องแล้ว ย่อมเป็นผลให้สังคมไทยเจริญและก้าวหน้าต่อไปได้

2.3 การปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนในสังคม

ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมที่ยึดมั่น และยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยจะถ่ายทอดสืบต่อกันเรื่อยมา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับความเชื่อของคนในสังคม โดยท่านจะชี้แจงและอธิบายความเชื่อนั้นให้ถูกต้องด้วยเหตุและผลตามหลักพุทธธรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนไทย ดังนี้

2.3.1 การไม่ฝักใฝ่ในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

ความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชื่อเรื่องผี เทพ เทวดาและการบนบานอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ความเชื่อที่คนในสังคมยึดมั่นและยอมรับกันว่าในโลกนี้มีผี มีวิญญาณ มีเทพเจ้า และสิ่งเหล่านี้สามารถที่จะบันดาลผลต่างๆ ตามที่คนเราบนบานหรืออ้อนวอนขอได้ ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไม่สนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านกล่าวว่าชาวพุทธที่ดีควรเชื่อในหลักของพระพุทธศาสนามากกว่าเชื่อในเรื่องเช่นนี้ ดังคำกล่าวต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...เขาเชื่อว่ามีเทวดาใหญ่น้อยมากมาย และมีเทพสูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่มีทางจะเจริญเลิศล้ำกว่าเทพนั้นได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์กับเทพด้วยวิธีอ้อนวอนขอความช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สวดสรรเสริญ ยกย่อง สดุดี บวงสรวง สังเวย บูชายัญ เป็นการปรนเปรอเอาอกเอาใจ หรือไม่ก็ใช้วิธีเรียกร้องความสนใจบีบบังคับให้เห็นใจ เชิงเร้าให้เกิดความร้อนใจ...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 954)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นความเชื่อในเรื่องเทพเทวดาและการอ้อนวอนร้องขอเทพเทวดาให้ช่วยเหลือตนในเรื่องที่ต้องการ นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงผลเสียของความเชื่อเรื่องการบนบาน อ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือไว้ดังนี้

> การขอบารมีของท่านผู้นั้นผู้นี้มาช่วย ได้ยินกันมากและอาจจะบ่อยขึ้นในสังคมไทยท่ามกลางสภาพชีวิตที่ทุกข์ยากลำเค็ญนั้น เมื่อชาวบ้านจะขอบ้างก็ต้องเห็นใจ แต่จะมัวตามใจกันอยู่ไม่ได้ เพราะจะเป็นแนวโน้มให้ชีวิตและสังคมอ่อนแอลงไปทุกที บารมีไม่ใช่อำนาจดลบันดาลที่จะไปร้องขอจากใคร แต่เป็นคุณความดีที่เราเองจะต้องทำ เป็นเรื่องของความเข้มแข็งและเสียสละ ไม่ใช่ความอ่อนแอและการที่จะรอรับเอา ถ้าจะหวังอำนาจบันดาลผลก็มิใช่คอยหวังจากฤทธิ์ปาฏิหาริย์ภายนอก แต่พึงให้ผลเกิดขึ้นจากบารมีที่ตนทำโดยไม่ต้องหวัง ถ้าคนไทยเป็นนักขอบารมีกันทั่วไป จะไม่มีใครทำ หรือบำเพ็ญบารมีและเมื่อนั้นก็จะมีแต่ความอ่อนแอและหายนะรออยู่ข้างหน้า
>
> (บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, 2543: 108)

จากตัวอย่างปรากฏแนวคิดที่เกี่ยวกับความเชื่อของคนไทย กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ชาวบ้านนั้นเมื่อพบกับความทุกข์ยากลำเค็ญ ก็มักหวังพึ่งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการอ้อนวอน บนบาน โดยคิดว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ จะดลบันดาลให้เกิดเป็นตามที่ตนต้องการ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวแนะว่าคนเรานั้นควรสร้างคุณความดี และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยตัวเอง ไม่ต้องไปหวังพึ่งสิ่งใด เพราะการมัวรอคอยและหวังพึ่งสิ่งอื่นนั้นจะสร้างความคิดความเชื่อที่เสียหายให้เกิดขึ้นได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ยังกล่าวถึง การเชื่อถือในอำนาจเร้นลับให้ช่วยดลบันดาลของคนไว้ว่า

> การนับถืออำนาจเร้นลับดลบันดาลนั้น ทำให้คนหวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่เพียรพยายามทำการด้วยตนเอง มัวแต่คิดอ้อนวอนเอาอกเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือรอคอยฤทธิ์เดชของคนอื่นตัวเองไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสติปัญญาหรือความสามารถ หรือคุณธรรมความดี มีแต่จมลงถอยลง เลยไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตน อย่างดีก็ได้แค่เข้าหลักที่ว่า ศาสนาช่วยเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เอาพอปลอบใจอุ่นใจ ...
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 135)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวตำหนิคนที่เชื่อถือในอำนาจดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยขาดความเพียรพยายามที่จะพัฒนาสติปัญญาและความสามารถของตนเองให้ดีขึ้น ซึ่งท่านกล่าวว่าความเชื่อเช่นนี้ทำให้เกิดการถอยลงของชีวิต ไม่สร้างความเจริญพัฒนาให้กับชีวิต

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวว่าคนเราควรยึดหลักพระพุทธศาสนานั่นคือ ต้องเพียรพยายามและฝึกฝนพัฒนาตนเอง มิใช่ไปอ้อนวอนของจากเทพเจ้าใดๆ ดังแสดงเป็นตัวอย่างที่ว่า

> หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่เราต้องทำกรรมด้วยความเพียรพยายามและจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อจะทำกรรมให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป แทนที่จะคิดว่าเราจะขอให้ใครช่วย เราจะไปอ้อนวอนเทพเจ้าองค์ไหนให้ทำให้เรา ก็หันมาถามตัวเองนี่แหละว่าเราจะต้องทำอะไรและเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราอย่างไร เพื่อให้การกระทำของเราได้ผลดียิ่งขึ้น นี่คือหลักการของพระพุทธศาสนา
> (อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย, 2553: 113)

ตัวอย่างนี้สะท้อนความเชื่อที่ว่า คนเรานั้นมักอ้อนวอนขอร้องเทพเจ้าให้ช่วยเหลือตน โดยที่ไม่รู้จักพัฒนาศักยภาพของตนเองเลย ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ชาวพุทธควรเลิกความเชื่อนี้และหันกลับมายึดหลักของพระพุทธศาสนา คือ การมีความเพียร การฝึกฝนพัฒนาสติปัญญาและความสามารถของตนเอง กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...ไปรอผลทางโชคลางไสยศาสตร์บ้าง ไปอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอฤทธิ์ดลบันดาลบ้าง อะไรต่างๆ สับสนวุ่นวาย ล้วนแต่นอกลู่นอกทาง เสียหลักกรรมหมด ต้องพูดให้ชัดเลย บอกว่าให้สร้างความสำเร็จด้วยการกระทำ ไม่ใช่รอผลสำเร็จด้วยการไปอ้อนวอนไปนอนรอคอยโชคอะไรทำนองนี้ เวลานี้ลัทธิรอผลดลบันดาลมันเกลื่อนเมืองไทยเหลือเกินแล้ว...

(หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 18)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ การอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือกำลังแพร่ในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งท่านไม่เห็นด้วยการความคิดเช่นนี้ ท่านมุ่งเน้นว่าชาวพุทธควรยึดหลักกรรมหรือการกระทำของตนเองมากกว่าที่จะมาเชื่อในเรื่องการอ้อนวอนขอ

2.3.2 การเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม หมายถึง การเชื่อว่าคนเราทำอะไรแล้ว ย่อมได้ผลนั้นตอบสนองตามมา ซึ่งความเชื่อนี้ปรากฏอยู่ในสังคมชาวพุทธเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อพิจารณาความเป็นเจ้าของกรรมฝ่ายตนเองแล้ว ก็พิจารณาฝ่ายเขาบ้างในทำนองเดียวกัน เมื่อเขาโกรธเขาจะทำกรรมอะไรก็เป็นกรรมชั่ว และเขาก็จะต้องรับผลกรรมของเขาเองต่อไป กรรมชั่วนั้นจะไม่ช่วยให้เขาได้รับผลดีมีความสุขอะไร มีแต่ผลร้าย เริ่มตั้งแต่แผดเผาใจของเขาเองเป็นต้นไป

ในเมื่อต่างคนต่างก็มีกรรมเป็นของตน เก็บเกี่ยวผลกรรมของตนเองแล้ว เราอย่ามัวคิดวุ่นวายอยู่เลย ตั้งหน้าทำแต่กรรมที่ดีไปเถิด...

(ทำอย่างไรจะหายโกรธ, 2549: 12)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าเป็นการนำแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมมานำเสนอเพื่อเป็นการแนะนำให้คนประพฤติปฏิบัติดีงาม และละทิ้งความโกรธเคืองกัน เพราะเมื่อเราระลึกว่า คนเราทำกรรมใดไว้ เขาก็จะได้รับผลกรรมที่เขาทำต่อไป ดังนั้นเมื่อเราทำแต่กรรมดี เราก็ย่อมได้ผลกรรมที่ดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แต่หากเราทำกรรมชั่ว เราก็จะได้ผลของกรรมชั่วตามมา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมนี้เพื่อใช้สอนใจให้คนเราไม่โกรธเคืองกัน และมุ่งทำความดีเพื่อให้ตนเองพบเจอแต่สิ่งที่ดี

> สำหรับผู้ที่รู้สึกผิดหวังในตนเอง หรือมองเห็นใครอื่นก็ตามว่าทำดีแล้วไม่ได้ดีนั้น แม้ยังไม่ได้ตรวจสอบเหตุปัจจัยในด้านต่างๆ ให้ชัดเจนเลย ก็อาจลองมองดูอย่างง่ายๆ ก่อนว่า นี่ถ้าเราไม่ได้ทำกรรมดีนั้นไว้ คงจะแย่ยิ่งกว่านี้ นั่น ถ้าเขาไม่ได้ทำดีไว้บ้าง เขาคงตกหนักยิ่งกว่านั้นอีก ถ้ามองอย่างนี้ บางทีจะเริ่มเกิดความเข้าใจมองเห็นอะไรๆ ค่อยๆ ชัดมากขึ้น และตระหนักว่า ถึงอย่างไร กรรมที่ทำไว้ก็ไม่ได้ไร้ผลเสียเลย และอาจสืบลึกลงไปจนถึงผลภายในจิตใจและผลต่อบุคลิกภาพอย่างที่กล่าวแล้วด้วย
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 271)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นแนวคิดในเรื่องกฎแห่งกรรมและการให้ผลของกรรม กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงผลของกรรมดีว่าจะช่วยคุ้มครองผู้กระทำให้พบกับสิ่งที่ดีๆ หรือแม้เมื่อพบปัญหาหรืออุปสรรคก็จะไม่ร้ายแรงมากนัก ผลของกรรมดีจะทำให้ปัญหานั้นทุเลาเบาบางลง ดังนั้นคนเราควรทำกรรมดีไว้ให้มาก

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนไทยนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการล้มเลิกหรือยุติการฝักใฝ่ในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น เชื่อเรื่องผี เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธ์ ซึ่งคนไทยโดยมากจะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีจริง และนอกจากนี้คนไทยก็ยังเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยเหลือหรือดลบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์ใดๆ แก่ชีวิตของตนได้ ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ เชื่อในเรื่องการบนบาน อ้อนวอนขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลืออีกด้วย จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไม่สนับสนุนความเชื่อเหล่านี้ ท่านมักนำหลักธรรมมาอธิบายและชี้แนะแนวทางให้มนุษย์หลุดพ้นจากความเชื่อผิดๆ เหล่านี้ด้วยการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา ท่านยังกล่าวอีกว่าหากคนเรายังเชื่อในเรื่องการให้ผลดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการอ้อนวอนขอ ก็จะเป็นผลให้สังคมถดถอย และเสื่อมลงไปทุกที และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะแสดงแนวคิดที่มุ่งเน้นให้คนเชื่อเรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรม โดยท่านกล่าวว่า คนเรานั้นเมื่อทำสิ่งใดไว้ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ก็จะได้รับผลของการกระทำนั้นๆ ตามมา ซึ่งความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ เป็นการสอนให้คนไม่คิดแก้แค้น เคืองโกรธกัน เพราะให้ยึดคติว่าทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่วและให้ชาวพุทธยึดหลักของการกระทำของตนเองว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นั้นเป็นผลจากการกระทำของตัวเราเองทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดในการปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นเป็นประโยชน์และสร้างความเจริญพัฒนาให้กับสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะแนวคิดที่ท่านนำเสนอเป็นการนำหลักพุทธธรรมที่ถูกต้องตามมาสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.4. การเมืองการปกครอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นนักคิด นักเขียนที่มีผลงานมากมาย ท่านได้รับการยอมรับในประเทศและต่างประเทศ ได้รับเชิญจากสถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ ในต่างประเทศให้ไปปาฐกถาธรรมมากมาย และท่านมักแสดงทัศนะต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและการเมืองด้วยหลักเหตุและผล อย่างตรงไปตรงมา แต่อยู่บนพื้นฐานของความเมตตากรุณา ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะแสดงแนวคิดที่มุ่งปลูกจิตสำนึกให้คนไทยรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพราะในปัจจุบันเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมการเมืองการปกครองอย่างมากมายและทั่วโลกก็ประสบกับวิกฤตการณ์เช่นเดียวกัน โดยการเมืองในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นท่านได้ให้คำนิยามไว้ว่า คือ งานของรัฐหรืองานของแผ่นดินโดยเฉพาะ ได้แก่ การบริหารราชการแผ่นดินเป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม สร้างสรรค์ประโยชน์สุขของประชาชนและความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงของประเทศชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2531: 33)

จะเห็นได้ว่าความหมายของการเมืองตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยามไว้นั้นมุ่งให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเรียบร้อย ภายใต้การบริหารของรัฐ ซึ่งมีนักการเมืองทำหน้าที่นำนโยบายของรัฐไปพัฒนากิจการบ้านเมืองให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าท่านแสดงแนวคิดเรื่องการเมืองการปกครองไว้อย่างน่าสนใจ โดยสามารถจำแนกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.4.1 การปกครองโดยใช้หลักพุทธธรรม

การเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันเกิดวิกฤตการณ์และปัญหาต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในอุดมการณ์ความคิด ปัญหาการก่อรัฐประหารเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ปัญหาการชุมชนเรียกร้อง ฯลฯ ซึ่งเป็นเหตุผลที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอแนะแนวคิดว่าการปกครองที่ดีที่จะช่วยให้นักการเมือง นักการปกครอง รวมทั้งสังคมโดยทั่วไปได้มองเห็นแนวทางพัฒนาสังคมไทยให้พ้นวิกฤตการณ์ทางการเมือง นั่นคือ การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองบ้านเมือง กล่าวคือ พุทธศาสนาได้เน้นย้ำให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่ปกครองบ้านเมืองให้ใช้ธรรมะเป็นอำนาจ มากกว่าที่จะใช้อำนาจเป็นธรรม และขณะเดียวกันประชาชนก็ควรพึงยึดถือปฏิบัติด้วย เพราะการเมืองสงบสุขร่มเย็นได้นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองฝ่ายเมืองอย่างเดียวย่อมเกิดจากประชาชนที่มีธรรมะด้วย เมื่อผู้ปกครองฝ่ายการเมืองยึดหลักธรรมในการปกครอง ประชาชนในประเทศนั้นก็เป็นผู้ประพฤติธรรมตามไปด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> งานของผู้ปกครองที่มองอย่างครอบคลุมก่อน ก็คือ จะทำให้คนทั่วไปเป็นมวลรวมนี้อยู่กันดีมีสุขสงบเรียบร้อยในความหมายเพียงระดับพื้นฐาน ตั้งแต่อย่างน้อยที่จะไม่เบียดเบียนกันหรือเขวออกไปนอกลู่นอกทาง ให้เป็นความพร้อมขั้นต้นของสังคม แล้วก็บริหารจัดการให้ประชาชนเข้าถึงและก้าวไปพรั่งพร้อมในทิฏฐิธัมมิกัตถ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจและอาชีวะ ด้านบริการทางสังคมตั้งแต่เรื่องครอบครัว ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการสื่อสารเผยแพร่ความรู้ ฯลฯ นี่คืองานที่ธรรมราชาฝ่ายบ้านเมืองต้องทำให้ดีให้ได้ แต่ก็ไม่ใช่หยุดแค่นี้ ไม่ใช่ปล่อยให้กลายเป็นว่า พอมั่งคั่งพรั่งพร้อมแล้ว ก็ลุ่มหลงมัวเมาเอาแต่เสพบริโภค ตกอยู่ใต้ความประมาทแล้วก็เข้าวงจรความเสื่อม
>
> (จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, 2552: 91-92)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของนักปกครองหรือผู้นำบ้านเมืองว่า ควรนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครองคน เพราะหลักธรรมจะช่วยให้คนในบ้านเมืองดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทิฏฐิธัมมิกัตถ์ ที่ถือเป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขได้ในปัจจุบัน เมื่อนักปกครองมีธรรมะในการปกครองคนแล้ว บ้านเมืองก็จะมีแต่ความสงบสุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และอีกตัวอย่างหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่ารัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองควรมีหลักธรรมประจำใจเพื่อทำให้การดูแลประชาชนเป็นไปอย่างทั่วถึงดังนี้

> ...หน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่จะต้องคอยเอาใจใส่ดูแลจัดสรรปันทรัพย์ให้แก่เหล่าชนผู้ไร้ทรัพย์ ไม่ให้มีคนจนยากขัดสนในแผ่นดิน ซึ่งทั้งนี้ย่อมต้องอาศัยวิธีการต่างๆ ประกอบกัน และตามที่เหมาะกับสถานการณ์ เฉพาะอย่างยิ่ง การเปิดช่องทางสร้างโอกาสให้ทวยราษฎร์ทำมาหาเลี้ยงชีพเจริญก้าวหน้าโดยสุจริต การส่งเสริมอาชีพ การจัดสรรเกี่ยวกับทุนและอุปกรณ์ ตามหลักราชสังคหวัตถุ 4 และการควบคุมป้องกันไม่ให้มีอธรรมการ คือ การทำการและวิธีการทั้งหลายที่ไม่ชอบธรรม ไม่เป็นธรรม มีการเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นต้น
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 752)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าผู้ปกครองบ้านเมืองนั้นควรมีหลักธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสังคหวัตถุ 4 ในการดูแลและช่วยเหลือประชาชน เมื่อผู้ปกครองบ้านเมืองใช้หลักธรรมนี้แล้ว ย่อมทำให้ประชาชนและประเทศชาติพบกับความสุขและความเจริญรุ่งเรือง

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงรูปแบบการเมืองการปกครองที่ดีว่าควรมีหลักธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ โดยท่านยกเอาเรื่องระบบการปกครองในสมัยพุทธกาลซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาแสดง นั่นคือ การปกครองระบบสามัคคีธรรม ที่ยึดหลักธรรม คือ ความสามัคคีปรองดอง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> มีเรื่องน่าสังเกตและน่าสนใจ คือ แคว้นที่มีการปกครองต่างแบบกันที่ควรพูดถึง ได้แก่ แคว้นมคธ กับแคว้นวัชชี
>
> มคธเป็นแคว้นที่ปกครองแบบราชาธิปไตย อยู่ติดกันกับวัชชีซึ่งปกครองแบบสามัคคีธรรม ฝรั่งเรียกว่า ปกครองแบบ republic หรือสาธารณรัฐ ในการปกครองแบบสามัคคีธรรมนั้น ไม่ใช่มีผู้ปกครองเด็ดขาดเพียงผู้เดียว แต่ใช้วิธีที่ว่ามีชนชั้นปกครองจำนวนหนึ่งซึ่งมากทีเดียว อาจถึง 7,707 องค์ หมุนเวียนกันขึ้นมาปกครอง เวลาจะบริหารราชการแผ่นดินก็ต้องมีการประชุมในสภา ซึ่งมีหอประชุมที่เรียกว่า สัณฐาคาร (บางทีเขียน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สันถาคาร)...เมื่อมีเรื่องราวที่จะต้องตัดสินใจหรือวินิจฉัยกัน เช่น จะรบหรือไม่รบกับต่างประเทศ หรือเกิดเรื่องเกิดราวสำคัญขึ้น หรือมีราชการอะไรที่สำคัญจะต้องตัดสินวินิจฉัย อย่างเช่น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน กษัตริย์มัลละซึ่งปกครองแบบนี้ ก็ต้องมาประชุมกันในสัณฐาคารเพื่อพิจารณาว่า จะปฏิบัติอย่างไรในการปลงพระสรีระของพระพุทธเจ้า อย่างนี้เป็นต้น แคว้นวัชชีนี้ก็ปกครองแบบสามัคคีธรรม ร่วมกันปกครอง ซึ่งต้องประชุมกันในสัณฐาคาร พวกกษัตริย์วัชชีมีชื่อเรียกว่า ลิจฉวี เป็นพวกที่เข้มแข็งมาก

(จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, 2552: 23-24)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวถึงลักษณะการปกครองสมัยพุทธกาลที่แคว้นมคธจะปกครองแบบราชาธิปไตย คือ ราชาเป็นใหญ่ แต่แคว้นวัชชี ปกครองแบบสามัคคีธรรม คือ มีการสร้างสถานที่ประชุมตัดสินเรื่องราวและภารกิจต่าง ๆ ของบ้านเมือง เรียกว่า สัณฐาคาร เป็นที่ประชุมของรัฐ ซึ่งสามารถเทียบได้กับรัฐสภาในยุคปัจจุบัน โดยพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ระบบสามัคคีธรรมหรือการปกครองด้วยความสามัคคี ยอมรับฟังความเห็นและร่วมแรงร่วมใจกันนี้ เป็นรูปแบบการปกครองที่มีความเข้มแข็ง และการปกครองระบบสามัคคีธรรม ปัจจุบันก็คือ การปกครองประชาธิปไตยนั่นเอง

และพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวอีกว่ารูปแบบการเมืองการปกครองจะมีรูปแบบใดก็ตาม แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ นักปกครองต้องมีหลักธรรมมาใช้ในการปกครองดูแลประชาชน เพื่อที่ประเทศชาติและประชาชนจะได้พบกับความสงบสุข โดยท่านนำคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นแนวอ้างอิง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ระบอบสามัคคีธรรมก็มีอยู่ ทั้งระบอบราชาธิปไตยก็มีอยู่ ในเวลานั้น ก็เป็นอันว่าประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบราชาธิปไตย พระศาสดาก็ต้องช่วยให้เขาอยู่ดีมีสุข ประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบสามัคคีธรรม พระองค์ก็ต้องช่วยให้เขาอยู่ดีมีสุข

- สำหรับระบอบแรก ทรงเน้นให้ผู้ปกครองมองเห็นยศศักดิ์อำนาจ เป็นเครื่องมือสร้างประโยชน์สุขแก่ราษฎร มิใช่เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งปรนเปรอบำเรอสุขส่วนตัว
- สำหรับระบอบหลัง ทรงแนะนำหลักและวิธีการที่จะดำเนินกิจการให้เข้มแข็งมั่นคงได้ผลดี

(พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 753)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอ้างอิงพระพุทธเจ้าว่าทรงเน้นย้ำเรื่องการปกครองบ้านเมืองที่ว่า รูปแบบการปกครองจะเป็นระบอบสามัคคีธรรมหรือระบอบราชาธิปไตยก็ตาม ผู้ปกครองต้องมีธรรมะ กล่าวคือ ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องเล็งเห็นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลัก มิใช่ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

2.4.2 การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในประชาธิปไตย

ประเทศไทยปกครองบ้านเมืองด้วยระบอบประชาธิปไตย ที่ถือกันว่าประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีพ อีกทั้งหลักประชาธิปไตยนั้นมุ่งเน้นฟังเสียงส่วนมากของประชาชน จากหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ทำให้พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่มุ่งเน้นการสนับสนุนประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตย โดยท่านกล่าวว่า

> ...การเมืองจึงเกี่ยวข้องกับทุกคน ในทางกลับกัน บุคคลทุกคนก็เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย ทุกคนย่อมมีหน้าที่ทางการเมือง อย่างไรก็ตามหน้าที่และบทบาทของบุคคลต่อการเมืองย่อมต่างกันไปตามภาวะและสภานภาพของตน...
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531: 33)

จากตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่าสังคมประชาธิปไตยนั้น ประชาชนทุกคนล้วนมีส่วนร่วมและมีหน้าที่ทางการเมืองร่วมกัน ดังนั้นในฐานะพลเมือง จึงควรร่วมกันทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ อีกทั้งท่านยังกล่าวว่าสังคมประชาธิปไตยนั้น ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดในเรื่องต่างๆ หากพบว่าสิ่งใดไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม ก็ควรแสดงสิทธิที่พึงมีในการปกป้องรักษาความถูกต้องนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ถ้าเห็นว่ากฎหมายไม่ชอบธรรม ไม่เหมาะสม หรือไม่มีประสิทธิภาพที่จะเอื้อต่อวัตถุประสงค์ในการเสริมสร้างความเจริญมั่นคงแห่งพระศาสนาและประโยชน์สุขของประชาชน ก็ควรปฏิบัติการเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายด้วยวิธีการที่ตรงไปตรงมาตามแบบแผนของสังคมประชาธิปไตย
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531: 21)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) ต้องการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนใช้สิทธิของตนในฐานะที่อยู่ระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ท่านส่งเสริมให้ประชาชนเรียกร้องหรือปกป้องตนเองหรือสังคม เมื่อพบเจอกับความไม่ชอบธรรมต่างๆ ท่านเน้นว่าในสังคมประชาธิปไตยนั้นบุคคลควรมีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดได้ตามบทบาทหน้าที่

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) ยังกล่าวในเชิงสรุปว่าการปกครองบ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น สิ่งสำคัญที่สุด คือ ประชาชน ดังนั้นควรพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพ เพราะเมื่อประชาชนมีคุณภาพดีแล้ว ก็จะทำให้ประชาธิปไตยมีคุณภาพตามไปด้วย ดังคำกล่าวต่อไปนี้

> คุณภาพของผู้ปกครอง ซึ่งในที่นี้หมายถึงประชาชน ในเมื่อประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน ประชาชนปกครองตนเองและปกครองกันเอง คุณภาพของประชาธิปไตย จึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ
>
> (พุทธศาสนากับสังคมไทย, 2526: 5)

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่าประชาธิปไตยเป็นของประชาชน ดังนั้นจึงเปรียบได้ว่า ประชาชนก็คือผู้ปกครองบ้านเมือง ดังนั้นหากอยากให้บ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตยพัฒนาและมีคุณภาพ ก็ต้องพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพสูงสุดก่อน

2.4.3 การเกื้อกูลกันระหว่างสถาบันการเมืองกับสถาบันสงฆ์

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าในสังคมไทยนั้น การพัฒนาการเมืองการปกครองจะต้องประสานกลมกลืนไปกับการพัฒนาพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พระพุทธศาสนากับสังคมไทยไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ การเมืองก็ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสังคมไทยที่ต้องเกี่ยวข้องและอิงอาศัยพุทธศาสนาหรือสถาบันสงฆ์เป็นตัวช่วยในการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า และสถาบันสงฆ์เองก็ต้องได้รับการช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากภาครัฐเช่นกัน ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวสรุปว่าการเมืองการปกครองกับสถาบันสงฆ์นั้นควรจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถทำให้สังคมไทยพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ดังตัวอย่างที่จะแสดงต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> พระสงฆ์มีหน้าที่สอนประชาชนให้มีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยทำประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ อยู่ดีมีความสุข ทางฝ่ายรัฐก็มีหน้าที่จัดการบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อย ไม่มีอาชญากรรมเป็นต้น ให้ประชาชนอยู่ดีมีความสุข นี่คือ พระสงฆ์และรัฐ มีประโยชน์ที่เป็นจุดหมายร่วมกัน ได้แก่ มุ่งให้ประชาชนมีธรรม อยู่กันร่มเย็นเป็นสุข นี้เป็นความสมประโยชน์ ในความหมายที่ 1 ซึ่งเป็นธรรมดาที่ควรจะเป็นอย่างนั้นด้วยเหตุนี้ เมื่อพระสงฆ์สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบการงานอาชีพที่สุจริตอยู่กันดีมีความสงบสุข อันเป็นการทำตามหน้าที่ของตน ก็เป็นการช่วยให้รัฐบรรลุจุดหมายของรัฐในการที่จะจัดการบ้านเมืองให้ประชาชนอยู่กันดี มีความสงบสุข เมื่อเป็นอย่างนี้ รัฐก็เห็นคุณค่าของพระสงฆ์และต้องการส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์มีกำลังและความสะดวก เป็นต้น ที่จะทำหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งก็คือจะเกิดเป็นประโยชน์แก่รัฐให้ลุจุดหมายแห่งหน้าที่ของรัฐได้ดียิ่งขึ้นนั่นเอง ดังนั้น แม้ว่าตามปกติพระสงฆ์จะอยู่ใกล้ชิดประชาชนและประชาชนก็ดูแลพระสงฆ์เป็นพื้นอยู่แล้ว รัฐก็เสริมเข้ามาจัดการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ให้มีกำลังที่จะทำหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้นไป อีกครั้นเมื่อพระสงฆ์มีกำลังพร้อมดี ก็ทำหน้าที่ต่อประชาชนได้ผลยิ่งขึ้น เป็นการสมจุดหมายของตน พร้อมกับที่รัฐก็ยิ่งสมความมุ่งหมาย ทำให้เกิดประโยชน์แก่กัน และในที่สุดคือประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข อันเป็นประโยชน์แท้ที่เป็นจุดหมายร่วมกันของทั้งสองฝ่ายคือทั้งของพระสงฆ์และของรัฐ นี่ก็เป็นการสมประโยชน์กัน ในความหมายที่ 1 เป็นขั้นเข้ามาสัมพันธ์กันในปฏิบัติการ (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 24-25)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าการเมืองหรือภาครัฐนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถาบันสงฆ์เป็นอย่างมาก กล่าวคือ บ้านเมืองจะสงบร่มเย็นได้นั้นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง คือ ประชาชนในชาติจะต้องมีศีลธรรมและความประพฤติที่ดีงาม ซึ่งในการสอนและแนะนำเรื่องศีลธรรมนี้เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในสถาบันสงฆ์ หากพระสงฆ์สอนให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา สอนให้ประชาชนมีความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนทำร้ายกันแล้ว ก็ย่อมเป็นผลให้เกิดการสร้างพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของสังคมและทำให้ลดภาระของรัฐบาลในการดูแลระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ในประเทศ ดังนั้นเมื่อภาครัฐได้รับประโยชน์จากสถาบันสงฆ์เช่นนี้แล้ว ก็ควรมุ่งเน้นทำนุบำรุงสถาบันสงฆ์ให้เจริญพัฒนา เพราะหากสถาบันสงฆ์พัฒนาแล้ว ก็ย่อมเป็นหัวแรงหลักในการสอนศีลธรรมให้ประชาชนได้มากยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่าภาครัฐกับสถาบันสงฆ์ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อผลประโยชน์ของคนในชาติและเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขในสังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับการเมืองการปกครองว่ามีความเกี่ยวข้องกันมาอย่างยาวนาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ในสังคมไทย บทบาทและหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ได้ดำเนินมาในลักษณะที่เข้ารูปเป็นมาตรฐานพอสมควร พระสงฆ์สั่งสอนหลักธรรมในการปกครองและสอนนักปกครองให้มีธรรม แต่ไม่เข้าไปยุ่มย่ามก้าวก่ายในกิจการของบ้านเมือง ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ยกชูสถาบันสงฆ์ไว้ในฐานะที่เหนือการเมือง โดยมีประเพณีทางการเมืองที่ปฏิบัติมาเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์เช่นว่า ผู้ใดหนีเข้าไปในพัทธสีมาของวัด ก็เป็นอันพ้นภัยการเมือง เหมือนลี้ภัยออกไปในต่างประเทศ ผู้บวชแล้วเป็นผู้พ้นราชภัย และเป็นผู้พ้นภัยจากปรปักษ์ทางการเมือง...
>
> (กรณีสันติอโศก, 2531: 35)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวถึงหน้าที่และบทบาทของสถาบันสงฆ์ที่มีต่อการเมือง นั่นคือ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้กับประชาชนรวมถึงนักปกครองให้เป็นคนดีของชาติ และ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวถึงความสำคัญของสถาบันสงฆ์ต่อการเมืองว่า การเมืองนั้นจะยกสถาบันสงฆ์ในฐานะที่สูงขึ้นไปและจะไม่ก้าวก่ายหรือล่วงเกินสถาบันสงฆ์ จนเกิดเป็นประเพณีที่ว่า นักการเมืองบางคนเมื่อลี้ภัยจากการเมือง โดยการเข้ามาบวชเป็นพระ ก็จะถือว่าพ้นอาญา คล้ายกับการลี้ภัยออกไปต่างประเทศนั่นเอง

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแสดงทัศนะเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่า การที่ภาครัฐอาศัยประโยชน์ในด้านการอบรมพัฒนาประชาชนให้ชาติจากสถาบันสงฆ์นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้วดังที่ท่านได้กล่าวว่า

> ...ควรทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับคำพูดที่ว่า รัฐพึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์และถือเอาประโยชน์จากศาสนา เพราะถ้าตีความคำพูดนี้ไม่ถูกต้อง อาจเข้าใจความหมายผิดพลาดและเห็นไปในทางตรงข้ามตามที่มีผู้ถือว่า การที่รัฐถือเอาประโยชน์จากศาสนาเป็นความชั่วร้าย ความจริงการที่รัฐถือเอาประโยชน์จากศาสนา หรือช่วยให้ศาสนาอำนวยประโยชน์แก่รัฐนั้น เป็นหลักธรรมดาของการปกครองทีเดียว ในทางตรงข้าม ถ้ารัฐไม่ถือเอาประโยชน์จากศาสนานั้นแหละจะเป็นการผิดวิสัยของการปกครอง และเป็นความบกพร่องของการปกครองนั้นด้วย ปัญหามีเพียงว่า การถือเอาประโยชน์จากศาสนานั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เป็นไปโดยชอบธรรมหรือไม่ การปกครองที่ถือเอาประโยชน์จากศาสนาโดยชอบธรรม หมายถึง การช่วยส่งเสริมสนับสนุนร่วมมือ หรือเอื้ออำนวยโอกาสให้ศาสนาสามารถบำเพ็ญกิจหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ทำให้ประชาชนเป็นคนดีมีศีลธรรมอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น เป็นสังคมที่มีสันติสุข ซึ่งเป็นจุดหมายร่วมกันทั้งของการปกครองของรัฐและของศาสนา...
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 12-13)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงความคิดสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า รัฐพึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์และถือเอาประโยชน์จากศาสนา ท่านกล่าวว่าจุดหมายของรัฐและศาสนานั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นคนดีมีศีลธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็น ดังนั้นเมื่อรัฐและศาสนามีเป้าหมายหลักเดียวกัน การถือประโยชน์จากสถาบันศาสนาของภาครัฐ จึงเป็นเรื่องที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะศาสนาสร้างประโยชน์ที่สำคัญในกับรัฐ คือ สร้างศีลธรรมให้เกิดแก่คนในชาติ ดังนั้นสิ่งที่รัฐพึงกระทำต่อศาสนา ก็คือ รัฐควรถือเอาประโยชน์จากศาสนาอย่างชอบธรรม โดยการช่วยส่งเสริมสนับสนุนร่วมมือ หรือเอื้ออำนวยให้ศาสนาสามารถทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นท่านจะมุ่งเน้นว่า การเมืองการปกครองที่ดีนั้นต้องนำหลักพุทธธรรมเข้ามาเชื่อมโยงอยู่ด้วย เพราะการปกครองประเทศชาติต้องอาศัยผู้ปกครองที่มีศีลธรรม และประชาชนในชาติก็ต้องมีศีลธรรมด้วยเช่นนั้น จึงจะสามารถสร้างความเจริญพัฒนาและความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้นในชาติได้ อีกทั้งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังสนับสนุนหลักของประชาธิปไตย โดยท่านสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนใช้สิทธิของตนตามระบอบประชาธิปไตยให้เต็มศักยภาพ และนอกจากนี้ท่านยังแสดงแนวคิดว่าสถาบันการเมืองกับสถาบันสงฆ์นั้นจะต้องเกื้อกูลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การเมืองควรเห็นคุณค่าของสถาบันสงฆ์และควรส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์มีกำลังและความสะดวกในการสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และสถาบันสงฆ์นั้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐแล้วก็ควรมุ่งสั่งสอนอบรมประชาชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อภาครัฐกับสถาบันสงฆ์เกื้อกูลกันเช่นนี้ ก็จะเป็นผลให้ประชาชนอยู่กันอย่างมีความสุขและสังคมเกิดความสงบสุขร่มเย็นอย่างยั่งยืน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าท่านนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมใน 4 ประเด็น คือ ประเด็นแรก การพัฒนาสถาบันครอบครัว ซึ่งท่านให้ความสำคัญกับบทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ที่ถือว่าเป็นบุคคลหลักในสถาบันครอบครัว และท่านกล่าวว่าพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อที่ลูกจะได้เป็นคนดีช่วยพัฒนาสังคมในเจริญก้าวหน้า อีกทั้งท่านยังกล่าวว่าเด็กและเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นควรพัฒนาทั้งทางจิตใจและสติปัญญาของเด็กให้มีศีลธรรมและความประพฤติที่ดี และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวถึงการใช้ชีวิตคู่ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวว่าจะต้องมีหลักธรรมในการครองคู่ครองเรือนมาใช้เพื่อที่จะช่วยให้ชีวิตคู่พบกับความสุขและความมั่นคง

แนวคิดที่เกี่ยวกับสังคมในประเด็นที่สอง คือ การปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนในสังคมไทยซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าคนไทยควรลดความหรูหราฟุ่งเฟือ ลดนิสัยวัตถุนิยมที่ให้ความสำคัญในเรื่องทรัพย์สินเงินทองและสิ่งของฟุ่มเฟือย แต่ควรใช้หลักธรรมมาดำเนินชีวิต นั่นคือ การอดทนต่อสิ่งเย้ายวน การมีสติรู้จักพอเพียง นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวอีกว่าสังคมไทยนั้นไม่ควรยกย่องอารยธรรมของชาวตะวันตกมากเกินไป ควรหันกลับมาร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาวัฒนธรรมของชาติเราเองให้เจริญมากกว่าและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ เห็นความสำคัญของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้วัดกลับมาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธเหมือนดังค่านิยมดั้งเดิมของคนไทยในอดีต

และแนวคิดประเด็นต่อมา คือ การปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนไทยที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการไม่ควรฝักใฝ่ในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ควรเชื่อเรื่องผี เทวดา และการบนบาน อ้อนวอนขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดลบันดาลผลต่างๆ แต่ท่านจะสนับสนุนให้คนเชื่อเรื่องผลของกรรมดีหรือกฎแห่งกรรม ท่านไม่ต้องการให้คนคิดแก้แค้น เคืองโกรธกัน ให้ยึดคติว่าทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

และแนวคิดประเด็นสุดท้าย คือ แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่มุ่งเน้นว่าการเมืองการปกครองที่ดีต้องนำหลักพุทธธรรมมาใช้ร่วมด้วย หลักพุทธธรรมนั้นจะช่วยให้ทั้งผู้ปกครองและประชาชนในชาติมีศีลธรรมที่ดีงาม เกิดความสงบร่มเย็นในชาติบ้านเมือง และท่านยังกล่าวสนุบสนุนหลักประชาธิปไตยและแนะนำให้ประชาชนใช้สิทธิของตนตามระบอบประชาธิปไตยให้เต็มศักยภาพ และนอกจากนี้ท่านยังแสดงแนวคิดว่าการเมือง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กับสถาบันสงฆ์นั้นจะต้องเกื้อหนุนและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สถาบันสงฆ์ให้การอบรมพัฒนาศีลธรรมของประชาชน ส่วนรัฐก็ควรพัฒนา ส่งเสริมงานของสถาบันสงฆ์ เมื่อภาครัฐกับสถาบันสงฆ์เกื้อกูลกันเช่นนี้ ก็จะเป็นผลให้ประชาชนมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต เกิดความสงบสุขร่มเย็นในสังคมสืบไป

จะเห็นได้ว่าแนวคิดทางสังคมที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอนั้นล้วนมีคุณประโยชน์อย่างล้ำค่าต่อสังคมไทย เพราะแต่ละแนวคิดนั้น ท่านจะนำหลักพุทธธรรมเข้ามาเชื่อมโยงและใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาปัญหาต่างๆ ที่เกิดในสังคมให้คลี่คลายลง จึงกล่าวได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นยอดนักปราชญ์และเป็นพระภิกษุที่มีเมตตาต่อปวงชน แนวคิดและหลักธรรมที่ท่านนำเสนอสะท้อนให้เห็นถึงความรักความหวังดีที่ท่านมีต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมไทยของเราเป็นอย่างมาก

3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

การศึกษาถือเป็นรากฐานสำคัญของชีวิต เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์พัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ทำให้เป็นผู้รู้จักคิด รู้จักแก้ไขปัญหา และมีส่วนในการกำหนดทิศทางของสังคม การศึกษาถือเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาของชาติ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศชาติทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่นๆ อีกต่อไป พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก ท่านมุ่งเน้นนำหลักพระพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานพัฒนาการศึกษาของไทย เพราะหลักคำสอนของศาสนามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทย ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในสังคม จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีงานประพันธ์ที่แสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาเป็นแนวคิดหลักทั้งสิ้น 5 เรื่อง อีกทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานี้ยังไปปรากฏเป็นแนวคิดเสริมในงานประพันธ์เรื่องอื่นๆของท่านอีก 10 เรื่อง ซึ่งเมื่อผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แล้วพบว่าสามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.1 ความสำคัญของการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก ท่านมักจะแสดงแนวคิดที่ว่า การศึกษาถือเป็นการพัฒนาชีวิต และพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาที่ช่วยทำให้ชีวิตดีงามดังนี้

> การศึกษามีความหมายอย่างหนึ่งว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม หรือพูดสั้นๆ ว่าการศึกษา คือ การพัฒนาคนให้มีชีวิตที่ดีงาม คำว่า ชีวิตที่ดีงามนี้ หมายรวมถึงความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง มีคุณค่า เกื้อกูล เป็นประโยชน์และมีความสุขอย่างน้อยไม่เบียดเบียนต้น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
>
> (รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 1)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการศึกษาเป็นการฝึกฝนพัฒนาชีวิตของคนเราให้ดีงาม การศึกษาถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของคนเราเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อชีวิตมีการศึกษาก็จะเป็นชีวิตที่ดีมีคุณค่า สร้างประโยชน์ให้กับสังคม

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ยังกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในแง่ที่ว่าการศึกษาช่วยพัฒนาคนให้เจริญทางด้านจิตใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...การศึกษามีหน้าที่พัฒนาคน และการพัฒนาคนในส่วนที่สำคัญยิ่ง ซึ่งเป็นโครงสร้างของชีวิตและสังคมนั้น ก็คือ พัฒนาการในการทำงาน การศึกษาจะต้องช่วยให้บุคคลถ่ายเทโลภะของตนออกไปเป็นโลภะ โดยรู้จักทำโลภะให้เป็นปัจจัยแก่ฉันทะ หรือเปลี่ยนแปรจากโลภะไปเป็นฉันทะ ...
>
> (ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, 2534: 134)

ตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคนให้เจริญทางจิตใจ คือ การศึกษาช่วยทำให้คนละทิ้งความโลภลงได้ อีกทั้งยังเปลี่ยนความโลภให้เป็นความพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ท่านจะกล่าวอยู่เสมอว่าชีวิตและสังคมของเราจะเจริญพัฒนาได้นั้นจะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันไป การศึกษาสร้างคนให้เจริญทางด้านจิตใจและสติปัญญา และคนผู้มีความเจริญเหล่านี้ก็จะทำหน้าที่พัฒนาสังคมที่ของให้เจริญตามไปด้วยเช่นกัน

3.2 การปรับปรุงและพัฒนาการศึกษา

การศึกษาในสังคมไทยปัจจุบันประสบกับปัญหามากมาย ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับการศึกษานี้ ส่งผลให้สภาพสังคมของไทยเสื่อมถอยลงตามไปด้วย ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดในการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น เพื่อช่วยให้สังคมไทยเจริญก้าวหน้า ดังที่ท่านได้กล่าวถึงปัญหาของการศึกษาปัจจุบันที่ทำให้ผู้เรียนเป็นคนมีความทุกข์มากกว่าความสุข ดังต่อไปนี้

> ...การศึกษาจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะทำให้คนมีความสุข ไม่ใช่แค่เรียนอย่างมีความสุข แต่ให้เป็นคนมีความสุข เมื่อเขามีความสุข ก็คือ สุขเป็นประจำอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเรียน ก็เรียนอย่างมีความสุขด้วย การศึกษาปัจจุบันทำคนให้มีความสุข หรือทำคนให้เป็นผู้หิวโหยกระหายความสุข การศึกษาที่ผิดพลาดจะทำให้เกิดภาวะที่ตรงข้าม คือ ทำให้คนไม่มีความสุข แต่การศึกษากลายเป็นเครื่องมือดูดสูบความสุขออกจากคน ทำให้เขาหมดความสุข และทำให้เขากลายเป็นคนที่หิวโหยกระหายความสุข การศึกษาที่ผิดพลาด ทำให้คนที่เรียนไปๆ ก้าวหน้าไป ยิ่งจบชั้นสูงขึ้น ก็ยิ่งหิวโหยความสุขมากขึ้น ขาดแคลนความสุขมากขึ้น จนกระทั่งเขาออกไปพร้อมด้วยความหิวโหยนี้ แล้วโลดแล่นไปในสังคมเพื่อจะแสวงหาความสุขให้กับตนเอง และแย่งชิงความสุขกัน แล้วก็ก่อความเดือดร้อนเบียดเบียนแก่ผู้อื่น...คนที่มีการศึกษาในความหมายนี้ก็คือ คนที่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาแล้วให้รู้จักแก้ปัญหา ดับทุกข์ ทำตนให้เป็นสุขได้ แล้วจากนั้นก็พัฒนาก้าวขึ้นสู่ความสุขที่ประณีตยิ่งๆ ขึ้นไป พร้อมทั้งสามารถเผื่อแผ่ขยายความสุขแก่ผู้อื่นได้กว้างขวางออกไปด้วย
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 1092-1093)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ทำให้เห็นได้ชัดว่าการศึกษาที่ผิดพลาดส่งผลให้ผู้เรียนมีแนวความคิดหรือทัศนะในการใช้ชีวิตที่ไม่ถูกต้อง กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดว่าการศึกษาที่ดีนั้นจะต้องสอนคนให้เป็นผู้ที่มีความสุขอย่างแท้จริง ซึ่งความสุขที่แท้จริงนั้นเกิดจาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การที่ผู้เรียนรู้จักฝึกฝนและพัฒนาตัวเอง รู้จักแก้ปัญหาบรรเทาความทุกข์ให้เบาบางลง การศึกษาที่แท้จริงนั้นจะต้องไม่ทำให้ผู้เรียนเป็นทุกข์ เป็นผู้หิวโหยกระหายความสุข ดังจะพบว่าปัญหาการศึกษาในยุคปัจจุบันที่คนมักจะคิดกันว่ายิ่งเรียนมาก มีการศึกษาสูง ก็ยิ่งกอบโกยและมีช่องทางแสวงหาความสุขได้มากกว่าคนอื่น ทำให้เกิดการเบียดเบียน แย่งชิง หรือแม้กระทั้งสร้างความเดือดร้อนวุ่นวายให้กับสังคมเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนของครูที่เน้นให้ผู้เรียนสนุกสนานกับการเรียน แต่ลืมคิดไปว่าจุดประสงค์ของการเรียนรู้นั้นมิใช่ให้ผู้เรียนสนุกเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจในการเรียนรู้และความพอใจนั้นจะนำไปสู่การแสวงหาความรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> การสอนสนุกเป็นความเก่งที่น่าชื่นชม แต่ต้องเชื่อมต่อไปถึงฉันทะให้ได้ ดังนั้นจะต้องระวัง ต้องแยกได้ มิให้ความสนุกนั้นเป็นแค่การได้สนองความต้องการในการเสพ อย่างที่พูดเมื่อกี้ว่าเหมือนดูหนังดูละคร ถ้าอย่างนี้ ครูหรือผู้สอนก็จะเป็นเหมือนนักแสดง และความสุขจากการได้เสพแล้วสนุกก็คืออยู่ในขั้นของการสนองตัณหานั่นเอง ทีนี้ถ้าสนุกจากการได้เสพทางตาหูเพื่อสนองตัณหา ก็จะพบปัญหาอันจะต้องเตรียมกันเตรียมแก้ ปัญหาพื้นฐาน ก็คือ ความติดเสพ การติดอยู่แค่ขั้นเสพ และความชินชาเบื่อหน่าย ที่ทำให้ต้องการกระตุ้นมากขึ้นแรงขึ้น ทั้งโดยปริมาณและดีกรี...เพราะฉะนั้นจะต้องระวังที่จะมองความหมายของการให้เด็กสนุกในการเรียนนี้ให้ถูกให้ตรง...ถ้าครูรู้งาน เข้าใจหน้าที่ของตนจริง เวลาจะสอนก็ทำหน้าที่เป็นสื่อ โดยมีเป้าหมายว่า เราจะพูดจาหรือจัดกิจกรรมที่จะช่วยให้เด็กเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่าย และช่วยกระตุ้นให้เขาสนใจอยากเรียนอยากรู้ ใฝ่รู้ใฝ่ทำหาทางชักนำให้เขาเกิดมีฉันทะขึ้นมา
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 1089-1090)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าครูที่สอนสนุกและมีวิธีการสร้างความสนุกสนานให้เกิดกับผู้เรียนนั้นน่าชื่นชมอย่างยิ่ง แต่ท่านได้แสดงแนวคิดว่า ผู้สอนต้องเข้าใจให้ชัดเจนด้วยว่าการศึกษาเรียนรู้นั้น คือ การสร้างฉันทะหรือความพอใจที่แท้จริงให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน หากครูมุ่งสอนให้สนุกเพียงอย่างเดียว ก็ไม่ต่างกับครูแสดงละครให้ผู้เรียนดู และเมื่อบ่อยครั้งเข้าผู้เรียนก็จะเกิดความชินชาเบื่อหน่าย ครูก็จะต้องเพิ่มปริมาณความสนุกให้มากขึ้นอีก การสอนที่มุ่งเน้นความสนุกนั้นบางครั้งก็มีลักษณะเป็นการกระตุ้นและสนองตัณหาให้เกิดขึ้น ซึ่งไม่ใช่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป้าหมายของการศึกษา แต่สิ่งที่ถูกต้องก็คือ หากครูผู้สอนจะใช้รูปแบบการสอนให้สนุกแล้ว ครูจะต้องพยายามเสริมวิธีให้ผู้เรียนเกิดฉันทะด้วย เมื่อผู้เรียนมีฉันทะในการเรียนก็จะนำมาสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนจะกระตือรือร้นและสนใจการเรียนด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่าแนวทางจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ของสังคมไทย จะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนในเป็นผู้นำทางจิตใจและเป็นแบบอย่างความประพฤติที่ดีให้แก่สังคม ไม่ควรเป็นไปเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจหรือเป็นผู้ตามทางวัฒนธรรมการเสพบริโภค การศึกษาจะต้องมีไว้เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...สังคมไทยขาดประโยชน์ที่จะพึงได้จากการศึกษาสมัยใหม่ เหมือนกับว่าการศึกษาของชาติไทย มิใช่เป็นการศึกษาสำหรับคนไทย คือ มิใช่เป็นการศึกษาสำหรับสอนความต้องการและสำหรับนำทางสังคมไทย เป็นการศึกษาที่เตรียมคนไว้สำหรับด้านเดียว คือ สำหรับให้เป็นผู้พร้อมที่จะตาม และคอยรับเอาความเจริญจากประเทศพัฒนาแล้วในภายนอกไม่ใช่เป็นการศึกษาสำหรับเตรียมคนไว้ร่วมแก้ไขปัญหาและร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมไทย ในขณะที่คนไทยสนใจอยากจะตามรับบริโภคความเจริญจากภายนอก การศึกษาแบบนี้ก็ได้สนองความต้องการแบบตามใจที่จะให้เป็นอย่างนั้น โดยให้หันไปหาคนข้างนอก แต่การศึกษานั้นไม่ได้เตรียมคนข้างในที่จะให้รู้เท่าทันคนข้างนอกและปรับปรุงตัวเองตั้งแต่ข้างในออกไป พูดสั้นๆว่า เป็นการศึกษาสำหรับตามคนข้างนอก ไม่ใช่การศึกษาสำหรับนำคนข้างใน
> (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 22)

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นปัญหาการศึกษาของไทยในปัจจุบันว่าเป็นการศึกษาที่ตอบสนองวัฒนธรรมบริโภคนิยมหรือการเลียนแบบวัฒนธรรมของชาติอื่นๆ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าการศึกษาของไทยนั้นควรมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของคนในสังคมไทยให้ดีขึ้นและเป็นการศึกษาที่สอนให้คนไทยเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างรู้เท่าทันและไม่หลงระเริง แต่ให้หันกลับมาช่วยกันพัฒนาสังคมของตนให้ดียิ่งขึ้น การศึกษาของไทยไม่ควรเป็นการศึกษาที่ทำให้คนไทยมีค่านิยมเลียนแบบและตามอย่างวัฒนธรรมของชาติอื่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาของไทยให้ดีขึ้น เพราะท่านเล็งเห็นว่าปัจจุบันปัญหาการศึกษาไทยปรากฏขึ้นมากมาย ดังนั้นหากคนในสังคมไทยไม่ร่วมมือกันแก้ไข ก็อาจจะทำให้การศึกษาที่ผิดพลาดนี้สร้างผลผลิตทางการศึกษาที่บกพร่องผิดพลาดให้เกิดขึ้นในสังคม และสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับสังคมได้

3.3 ความสำคัญของกัลยาณมิตรทางการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการศึกษาจะเจริญพัฒนาได้นั้น สิ่งสำคัญในลำดับต้นๆ คือ การเตรียมความพร้อมในด้านปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ อุปกรณ์ บุคลากรทางการศึกษา ฯลฯ ซึ่งในที่นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เรียกปัจจัยภายนอกดังกล่าวนี้ว่า กัลยาณมิตรทางการศึกษา โดยท่านนิยามความหมายไว้ว่า

> ส่วนในระบบการศึกษาอบรม กัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่างๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่างๆ ทุกอย่าง ที่ผู้มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำ เพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เท่าที่องค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 565)

จากคำนิยามดังกล่าวทำให้เห็นว่ากัลยาณมิตรทางการศึกษา ก็คือปัจจัยภายนอกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแสดงแนวคิดว่ากัลยาณมิตรทางการศึกษาถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของไทย หากเด็กซึ่งเป็นผู้เรียนมีกัลยาณมิตรที่ดี ก็จะเป็นผลให้การเรียนการศึกษาเจริญพัฒนาได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างที่จะแสดงต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

...สังคมทำหน้าที่จัดหา จัดสรร และทำตัวให้เป็นกัลยาณมิตรแก่เด็กและผู้เรียน เช่น พ่อแม่ทำตัวเป็นพ่อแม่ที่ดี ครูอาจารย์ประพฤติตนทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์ที่ดี สื่อมวลชนเสนอข่าวสารข้อมูลที่ดีงาม เป็นประโยชน์ จัดทำรายการที่มีคุณค่า ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนที่ดี ผู้บริหารและผู้ปกครองจัดสรรสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เอื้ออำนวยบริการข่าวสารข้อมูลและแหล่งความรู้ เช่น ห้องสมุดที่ดี เป็นต้น ผู้ใหญ่และผู้นำในสังคมทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีและคนเหล่านี้ทั้งหมดคอยช่วยชี้แนะให้เด็กและเยาวชนรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และถือเอาแบบอย่างที่ดี...เด็กรู้จักเลือกคบคนดี รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ที่ดี และรู้จักถือเอาแบบอย่างที่ดีหรือรู้จักเลือกบุคคลที่จะนิยมเป็นแบบอย่างในความประพฤติหรือในการครองชีวิต เช่น รู้จักใช้ห้องสมุด รู้จักเลือกอ่านหนังสือ รู้จักเลือกรายการโทรทัศน์...

(รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 6)

จากตัวอย่างเป็นการกล่าวถึงกัลยาณมิตรทางการศึกษาว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาเล่าเรียนของเด็กไทย กัลยาณมิตรดังกล่าวได้แก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ สื่อมวลชน ผู้บริหารและผู้ใหญ่ในสังคม ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าเด็กและผู้เรียนจะพัฒนาในด้านจิตใจและสติปัญญาได้เต็มศักยภาพนั้น ต้องเริ่มต้นจากการที่คนในสังคมทุกภาคส่วนร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาและสร้างปัจจัยต่างๆ ทางการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าก่อน ซึ่งสอดคล้องกับอีกตัวอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

มองในแง่สังคมหรือมองจากข้างนอกเข้าไป ผู้บริหารบ้านเมือง ผู้บริหารการศึกษา และผู้นำในสังคมโดยทั่วไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่...จะต้องเริ่มลงไปจากหัวขบวน โดยถือหลักกัลยาณมิตตตาเป็นสำคัญ ต้องมุ่งมั่นสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมทางสังคม ให้เป็นกัลยาณมิตร โดยเฉพาะผลิตครูอาจารย์ที่มีคุณภาพ ให้พ่อแม่หรือครอบครัวทำหน้าที่เป็นบูรพาจารย์ตามหลัก และมีสื่อมวลชนซึ่งตั้งตนอยู่ในคุณธรรมทำหน้าที่ด้วยความปรารถนาดีต่อสังคม ช่วยกันจัดสรรและทำตนเป็นแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี พัฒนาช่องทาง ระบบ และรูปแบบต่างๆ ของความสัมพันธ์ การถ่ายทอด และการติดต่อสื่อสารในด้านดีมีประโยชน์...

(รุ่งอรุณของการศึกษา, 2533: 31)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแสดงแนวคิดว่า กัลยาณมิตรทางการศึกษาถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของเด็ก กัลยาณมิตรนี้เกิดจากคนในสังคมทุกภาคส่วน เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวนั่นคือ พ่อแม่ที่เป็นครูคนแรกของลูก สถาบันการศึกษาที่ครูจะต้องมีความเมตตาต่อเด็ก และสถาบันสังคม คือ สื่อมวลชนที่ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมนำเสนอเรื่องราวดี และภาครัฐที่ต้องให้การสนับสนุนการศึกษาอย่างเต็มที่ เมื่อทุกภาคส่วนในสังคมให้ความสำคัญกันเช่นนี้แล้ว ก็จะเป็นผลให้ระบบการศึกษาของไทยเจริญพัฒนาได้เป็นอย่างดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดว่ากัลยาณมิตรทางการศึกษาที่สำคัญที่สุดก็คือ ภาครัฐ เพราะหากภาครัฐให้ความสนใจและมุ่งสนับสนุนการศึกษาอย่างจริงจังก็จะทำให้การศึกษาไทยพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> การศึกษาที่จัดทำกันอย่างเป็นทางการ เป็นกิจการของรัฐของสังคม ก็คือ การยอมรับความสำคัญและดำเนินการในขั้นของ ปัจจัยข้อที่ 1 คือ ความมีกัลยาณมิตร ที่เป็น ปัจจัยภายนอก นั่นเอง ปัจจัยข้อ 1 นี้เป็นเรื่องใหญ่ มีความสำคัญมาก รัฐหรือสังคมนั่นเองทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ด้วยการจัดสรรและจัดเตรียมบุคลากรที่จะดำเนินบทบาทของกัลยาณมิตร เช่น ครูบาอาจารย์ ผู้บริหาร พร้อมทั้งอุปกรณ์ และปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ ถึงกับต้องจัดเป็นองค์กรใหญ่โต ใช้จ่ายงบประมาณมากมาย ถ้าได้กัลยาณมิตรที่ดี มีคุณสมบัติที่เหมาะ และมีความรู้เข้าใจชัดเจนในกระบวนการของการศึกษา สำนึกตระหนักต่อหน้าที่และบทบาทของตนในกระบวนการแห่งสิกขานั้น มีเมตตา ปรารถนาดีต่อชีวิตของผู้เรียนด้วยใจจริง และพร้อมที่จะทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร กิจการการศึกษาของสังคมก็จะประสบความสำเร็จด้วยดี ดังนั้น การสร้างสรรจัดเตรียมกัลยาณมิตรจึงเป็นงานใหญ่ที่สำคัญยิ่ง ซึ่งควรดำเนินการให้ถูกต้อง อย่างจริงจัง ด้วยความไม่ประมาท
>
> (ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4, 2544: 24)

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวแสดงแนวคิดว่า การศึกษาของสังคมก็จะประสบความสำเร็จด้วยดีสิ่งสำคัญก็คือ การสร้างสรรจัดเตรียมกัลยาณมิตรทางการศึกษาให้เจริญพัฒนานั่นเอง ซึ่งกัลยาณมิตรนี้เกิดจากคนในสังคมทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาครัฐที่จะต้องให้ความร่วมมือและสนับสนุนกันอย่างจริงจัง เมื่อภาครัฐเป็นแกนนำในการส่งเสริมการศึกษาแล้วก็จะเป็นตัวกระตุ้นในกัลยาณมิตรด้านอื่นๆ พัฒนากันเติมมาด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวว่าการศึกษานั้นไม่ใช่งานผูกขาดของโรงเรียน หากแต่เป็นงานส่วนรวมของสังคม หากสังคมให้ความสำคัญกับการศึกษาของเด็กร่วมกันแล้ว ก็จะทำให้การศึกษาเจริญพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...การศึกษาไม่ใช่เป็นงานผูกขาดของโรงเรียนแต่ฝ่ายเดียว โดยเฉพาะจริยศึกษายิ่งเป็นภารกิจที่ชุมชน หรือสังคมทุกส่วนจะต้องร่วมมือประสานงานกัน และเป็นการศึกษาส่วนที่องค์ประกอบอื่นๆ ของชุมชนจะร่วมมือหรือเสริมต่อรับช่วงส่งต่อกันได้ดีที่สุด
>
> ในชุมชนหนึ่งๆ ถ้าโรงเรียนกับบ้านและวัดรู้กันและร่วมมือกัน เช่น โรงเรียนสั่งสอนแนะนำหรือพูดถึงอะไร บ้านและวัดก็เสริมขยายเน้นย้ำในเรื่องนั้นได้ บ้านและวัดแนะนำเอ่ยอ้างพูดอะไร เด็กไปโรงเรียนก็ถามเพิ่มเติมได้หรือโรงเรียนก็อาจเอามาชี้แจงเสริมขยายย้ำเน้นได้ โดยที่ทั้งโรงเรียน วัดและบ้านมีส่วนร่วมอยู่ในระบบจริยศึกษาอย่างกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน...
>
> (ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, 2533: 37-38)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยกตัวอย่างภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นั่นคือ บ้านและวัด ท่านกล่าวแสดงแนวคิดว่างานการพัฒนาการศึกษานั้นไม่ควรผูกขาดให้โรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว หากแต่สถาบันสังคมอื่นๆ เช่น บ้านที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก และวัดที่ถือเป็นผู้สอนศีลธรรมให้กับเด็ก ควรที่จะหันมาร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาการศึกษาร่วมกับโรงเรียนด้วย การศึกษาที่เกิดจากการร่วมมือกันของสถาบันทางสังคมนี้จะเป็นการศึกษาที่พัฒนาได้ครบทุกด้านอย่างประสิทธิภาพสูงสุด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวในเรื่องกัลยาณมิตรทางการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นั่นคือ ครูอาจารย์ ว่าควรทำหน้าที่ในฐานะกัลยาณมิตรของศิษย์ให้เต็มที่ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ...ครูอาจารย์หรือกัลยาณมิตรนี้ ก็มาสื่อสารช่วยกระตุ้นการดูการฟังการคิด โดยมีเป้าหมายที่จะให้เด็กสร้างหรือเกิดปัจจัยภายในของเขา...ครูอาจารย์ กัลยาณมิตรหรือปัจจัยภายนอกนี้ จึงต้องทำหน้าที่ให้สมฐานะที่เป็นสื่อ คือ เชื่อมต่อจากปัจจัยภายนอก เข้าสู่ปัจจัยภายในหรือกระตุ้นให้เด็กเกิดมีปัจจัยภายในของเขาเองขึ้นมาให้ได้...
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 1090)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าครูอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญของลูกศิษย์นั้น ควรทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้เต็มที่ อีกทั้งควรพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ สติปัญญาและคุณภาพจิตใจของเด็กให้ถูกต้องดีงาม

จะเห็นได้ว่ากัลยาณมิตรทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครู สื่อมวลชน ผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในสังคม ฯลฯ ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่ง อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาของสังคมไทยจะพัฒนาไปได้ด้วยดีนั้น ขึ้นอยู่กับคนในสังคมที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกัน หากการศึกษาเจริญพัฒนาก็ย่อมส่งผลให้สังคมเจริญพัฒนาตามไปด้วย

3.4 การส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยใช้หลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าว่า การศึกษาคือการอบรมและพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นการนำหลักพระพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานพัฒนาการศึกษาของไทยจึงถือเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างมาก เพราะหลักคำสอนของศาสนามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทย ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในสังคม จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในการศึกษานั้นล้วนแต่ปรับใช้ในชีวิตได้จริงและสอดคล้องเชื่อมโยงกับการศึกษาเป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ถ้าเป็นคนไทย อย่างน้อยในเชิงภาษาก็ควรรู้ว่า การศึกษาก็คือ “สิกขา” ยิ่งถ้าเป็นชาวพุทธก็ต้องมองทะลุและแหวกกว้างออกไปได้ว่า สิกขา คือ การศึกษาที่แท้ ซึ่งสอดคล้องกับสัจธรรมของธรรมชาติและเป็นการพัฒนาคนทั้งคนอย่างแท้จริง ต้องครบไตรสิกขา ถ้ารู้ลึก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ลงไป ก็มองสืบสาวต่อไปได้อีกว่า การศึกษาที่เป็นไตรสิกขานั้น ตั้งอยู่บนฐานแห่งความจริงของธรรมชาติ และเป็นการนำเอาความรู้เข้าใจในความจริงของธรรมชาตินั้นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 3)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงการศึกษาตามแนวทางแห่งหลักไตรสิกขา โดยท่านกล่าวว่า การศึกษาที่แท้จริงนั้นควรเป็นการศึกษาที่ยึดหลักไตรสิกขา คือ ฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่าง ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และท่านกล่าวว่า การศึกษาด้วยหลักไตรสิกขานี้จะทำให้คนเรานั้นมีความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัจธรรมความจริง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทั้งกายและจิตใจได้อย่างสมบูรณ์พร้อม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการศึกษาก็คือ โยนิโสมนสิการ เพราะจะช่วยให้คนเรารู้จักคิด มีสติและใช้ปัญญาในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> บุคคลที่มีการศึกษาสมบูรณ์แล้ว เมื่อคิดก็คิดอย่างมีโยนิโสมนสิการ เมื่อไม่คิด ก็มีสติครองใจอยู่กับปัจจุบัน คือ กำกับจิตอยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำ และพฤติกรรมที่กำลังดำเนินไปอยู่ของตน อนึ่งที่ว่าเมื่อคิด ก็คิดอย่างมีโยนิโสมนสิการนั้น ก็หมายถึง มีสติอยู่พร้อมด้วย เพราะโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงสติ และทำให้ต้องใช้ปัญญา เมื่อความคิดเดินอยู่อย่างเป็นระเบียบมีจุดหมาย จิตก็ไม่ลอยเลื่อนแชเชือนไป ต้องกุมอยู่กับกิจที่กำลังกระทำนั้น เรียกว่า มีสติ ตามนัยที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในกระบวนการของการศึกษา หรือในการพัฒนาตน อยู่ที่จุดแกนกลาง คือ การพัฒนาปัญญา เป็นองค์ธรรมที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตที่ดีงาม ซึ่งแก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้
>
> (พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, 2555: 618)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าหลักโยนิโสมนสิการนี้ถือเป็นหลักพุทธธรรมที่ควรนำมาใช้ในการศึกษาการพัฒนาตนเองเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อยึดหลักโยนิโสมนสิการแล้ว บุคคลจะเป็นผู้มี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความคิดที่เป็นระบบและมีเหตุผล อีกทั้งยังทำให้เป็นการคิดที่ควบคู่มากับสติที่ระลึกรู้ตัวอยู่ทุกขณะ ดังนั้น โยนิโสมนสิการนี้จึงเป็นหลักธรรมสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งในกระบวนการศึกษา

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวได้การศึกษานั้น จะต้องยึดหลักโพธิศรัทธา คือ ความเชื่อความมั่นใจว่ามนุษย์มีปัญญาที่จะสามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้

> ...โพธิศรัทธา ได้โยงเรามายังการฝึกการศึกษาที่จะพัฒนาตัวเราที่เป็นมนุษย์นี้ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนกว่าจะมีปัญญาที่เป็นโพธิ อันทำให้เป็นพุทธะ นี่ก็คือ ศรัทธาเรียกร้องสิกขา หรือศรัทธานำไปสู่การศึกษาที่ตระหนักว่าจะต้องพัฒนาฝนฝนทำคนให้งอกงามจนประเสริฐเลิศสูงสุด
> (หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ), 2553: 16)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า คนเรานั้นควรยึดหลัก โพธิ์ศรัทธา เพราะหลักโพธิศรัทธานี้เป็นหลักการเดียวกับการศึกษา กล่าวคือ มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และมีความสามารถในการฝึกตัวเองได้จนถึงที่สุด หลักโพธิศรัทธาจะเป็นหลักธรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเอง

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นพบว่าท่านนำเสนอแนวคิดในประเด็น คือ การเห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาชีวิตและพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นหากการศึกษาดีมีคุณภาพ ชีวิตและสังคมก็จะดีและมีคุณภาพตามไปด้วย และท่านยังแสดงแนวคิดการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษา โดยท่านกล่าวว่า การศึกษาในสังคมไทยปัจจุบันประสบกับปัญหามากมาย ดังนั้นจึงควรร่วมกันแก้ไขและพัฒนาให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดในเรื่องกัลยาณมิตรทางการศึกษาว่า จากกัลยาณมิตรทางการศึกษาถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของไทย กัลยาณมิตรนี้ หมายถึง ปัจจัยภายนอกทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ท่านกล่าวว่าหากผู้เรียนมีกัลยาณมิตรทางการศึกษาที่ดี ก็จะเป็นผลให้การเรียนการศึกษาเจริญพัฒนาได้เป็นอย่างดี และแนวคิดที่พบอีกประการที่สำคัญก็คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเน้นส่งเสริมให้การจัดการศึกษานั้นยึดหลักพุทธธรรม เพราะหลักคำสอนของศาสนาจะเป็นตัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ช่วยให้การศึกษาดำเนินไปในทิศทางที่ถูกที่ควร อีกทั้งหลักพระพุทธศาสนาจะสร้างให้คนเป็นผู้มีศีลธรรมที่ดีในสังคม

4. แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้ง 65 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าไม่มีเรื่องใดที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาษาเป็นแนวคิดหลักเลย หากแต่แนวคิดเกี่ยวกับภาษานั้นจะปรากฏเป็นแนวคิดที่เสริมเข้าไปในงานประพันธ์ซึ่งมีทั้งสิ้น 16 เรื่อง ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาต่างๆ ให้ถูกต้อง โดยเฉพาะภาษาไทย ภาษาบาลีสันสกฤตหรือแม้แต่ภาษาอังกฤษ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงบริบทและการตีความหมายของภาษาต่างๆ ด้วย ซึ่งแนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นนักปราชญ์ผู้รอบรู้ในด้านภาษาทั้งภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาไทย ท่านเป็นผู้ลุ่มลึกและใช้ภาษาไทยในการถ่ายทอดเรื่องต่างๆ ได้ไพเราะเป็นอย่างยิ่ง การนำเสนอธรรมะของท่านเป็นการใช้ภาษาไทยที่กะทัดรัดชัดเจน (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2538: 242) จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น ผู้วิจัยพบว่าท่านนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาษาได้อย่างน่าสนใจ แต่แนวคิดที่เกี่ยวกับภาษานี้จะเป็นเพียงแนวคิดเสริมเข้าไปในงานประพันธ์เท่านั้น และแนวคิดที่ท่านแสดงจะมุ่งเน้นให้ผู้อ่านเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของภาษา อีกทั้งเลือกใช้ภาษาในสถานการณ์ต่างๆ อย่างระวัดระวัง ผู้วิจัยจึงเป็นประเด็นในการนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์ของภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดว่าภาษาไทยได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤตมาเป็นเวลายาวนาน สืบเนื่องตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่สังคมไทย จึงกล่าวได้ว่าภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากปัจจุบันคนไทยใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...ในปัจจุบันภาษาไทยและวรรณกรรมไทยจะขยายตัวเจริญเติบโตขึ้น โดยได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศสายอื่น และเรื่องราวแปลกใหม่ในขอบเขตที่กว้างขวางออกไป จนบางครั้งทำให้ถ้อยคำที่มาจากบาลีสันสกฤตบางส่วนและวรรณคดีไทยเก่าๆ เหล่านั้น ดู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เหมือนจะกลายเป็นเรื่องของอดีตนานไกลที่ล่วงผ่านพ้นสมัยไปแล้ว แต่กระนั้นก็ตาม ถ้อยคำและวรรณคดีไทยเก่าๆ ทั้งหลายก็ยังคงความสำคัญในฐานะเป็นที่สืบค้นความเป็นไทย และความเป็นมาของไทย พร้อมทั้งภูมิธรรมปัญญาของไทยอยู่ต่อไป
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 20)

จากตัวอย่างข้างต้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ภาษาไทยและวรรณคดีไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากภาษาบาลีสันสกฤต แม้ปัจจุบันอาจได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศจนทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังกล่าวได้ว่าภาษาไทยและวรรณคดีไทยนั้นเป็นสิ่งแสดงความเป็นไทยแสดงภูมิธรรมปัญญาของไทยที่ชัดเจนที่สุด จึงเห็นได้ว่าภาษาไทยของเรานั้นได้รับอิทธิพลจากบาลีสันสกฤตมาอย่างยาวนาน จนทำให้กลายเป็นเหมือนภาษาเดียวกันไปแล้ว

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของภาษาไทยกับภาษาบาลีและสันสกฤตว่า ภาษาบาลีและสันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นอย่างมากและเข้ามาในสังคมไทยได้เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกได้ว่าปัจจุบันคนไทยใช้คำภาษาบาลีและสันสกฤตจนเคยชิน และคำเหล่านี้ปรากฏอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยแทบทุกด้านแล้ว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ภาษาเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งของวัฒนธรรมและคำบาลีสันสกฤตก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของภาษาไทย คำบาลีนั้นมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ส่วนคำสันสกฤตมาจากพระพุทธศาสนาบ้าง มาจากศาสนาฮินดูบ้าง แต่รวมความแล้ว พระพุทธศาสนาก็เป็นแหล่งใหญ่แห่งความเจริญงอกงามของภาษาไทย แม้แต่ถ้อยคำสามัญที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ก็เป็นคำที่มาจากบาลีสันสกฤตหลายส่วน...ยิ่งในภาษาราชการ และภาษาทางวิชาการ ก็ยิ่งมีถ้อยคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตมากขึ้น ตลอดกระทั่งการตั้งชื่อบุคคลและสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ไพเราะหรือเพื่อให้เห็นสำคัญ ก็นิยมตั้งเป็นคำบาลีสันสกฤต ยิ่งกว่านั้นยังนิยมให้พระสงฆ์ที่เคารพนับถือเป็นผู้ตั้งให้เพื่อความเป็นสิริมงคลอีกด้วย
>
> (ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, 2537: 18-19)

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นตัวการสำคัญที่นำพาภาษาบาลีและสันสกฤตเข้ามาสู่สังคมไทย ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นคนไทยจึงรับเอาภาษาบาลีสันสกฤตเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาถือเป็นแหล่งใหญ่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แห่งความเจริญงอกงามของภาษาไทย เนื่องจากภาษาไทยนั้นได้รับคำต่างๆ จากภาษาบาลีสันสกฤต และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันกันอย่างแพร่หลาย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงอธิบายความแตกต่างของคำในภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตว่า ในบางครั้งคำมีรูปเหมือนกัน แต่มีความหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้ใช้คำจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจน ดังต่อไปนี้

> ...ต้องอธิบายหน่อย สังเวชนี้อาตมภาพพูดตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่ในภาษาไทยแท้ๆ คือ ในภาษาไทยกับในภาษาบาลีเดิมนี้ บางทีความหมายของถ้อยคำมันเพี้ยน มันแปรไป สังเวชนี้ ภาษาไทย หมายถึง สลดหดหู่ รู้สึกไม่ดี แต่ในภาษาบาลีในพระพุทธศาสนา สังเวช หมายถึง เป็นเครื่องเตือนใจให้ได้คิด แล้วก็จะได้ทำอะไรให้มันดีงาม เจริญก้าวหน้า...
>
> (การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก, 2529: 194-195)

ตัวอย่างข้างต้นนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความแตกต่างของภาษาไทยกับภาษาบาลีว่า แม้คำที่มีรูปเหมือนกัน แต่บางครั้งอาจมีความหมายที่แตกต่างกันได้ ซึ่งท่านยกตัวอย่างคำว่า สังเวช ที่ในภาษาไทยสื่อความหมายไปในทางลบ แต่ในภาษาบาลีนั้นสื่อความหมายว่าเป็นสิ่งเตือนใจให้คิดให้ทำในสิ่งที่ดีงาม นอกจากนี้ท่านยังยกตัวอย่างคำอื่นๆ ในกรณีเดียวกันนี้ ตัวอย่างคือ

> ...หลวงพ่อสดท่านใช้คำนี้เพื่อที่จะสื่อกันได้ง่าย หรือจะว่าใช้ไปพลางก่อนก็แล้วแต่ เป็นการใช้คำอย่างไทยๆ เท่านั้น หมายความว่า ถึงแม้คำเหล่านี้จะเป็นคำพระที่มาจากภาษาบาลี แต่ได้กลายเป็นคำไทยแล้ว และหลวงพ่อสดใช้มันแบบภาษาไทย คือ “อัตตาสมมติ” หมายความว่าอัตตาที่สมมติกันและ “อัตตาวิมุตติ” ก็แปลว่าอัตตาที่วิมุตติ ตามความหมายแบบไทยว่าอัตตาที่หลุดพ้น แต่ถ้าว่าตามหลักภาษาบาลีเจ้าของคำนั้นเอง คำทั้งสองที่ประกอบขึ้นใหม่แบบไทยๆ นี้ มีความหมายไม่คอยตรงตามที่ต้องการ อาจจะถึงกับตรงข้ามกันไปเลย
>
> (พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท), 2552: 18)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความแตกต่างทางความหมายของคำภาษาไทยกับคำภาษาบาลี โดยท่านยกตัวอย่างคำว่า อัตตาสมมติ กับ อัตตาวิมุตติ ซึ่งเป็นคำที่หลวงพ่อสดใช้ในการสอนพระพุทธศาสนาว่า จากเดิมคำเหล่านี้ในภาษาบาลีนั้นมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย หลวงพ่อสดท่านใช้ในอีกความหมายหนึ่ง เพื่อความสะดวกในการสื่อความหมาย และง่ายต่อความเข้าใจของพุทธศาสนิกชน จึงเห็นได้ว่าคำภาษาบาลีนั้น เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย บางครั้งอาจจะต้องปรับความหมายให้ต่างจากรากศัพท์คำเดิมไปบ้าง ทั้งนี้เพื่อการสื่อความที่เข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น

4.2 ความเข้าใจในเรื่องการใช้ภาษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายและชี้แจงความเข้าใจในเรื่องการตีความภาษา หรือการใช้ถ้อยคำภาษาในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ท่านต้องการให้ผู้สื่อสารเลือกใช้ภาษาให้ถูกต้องและควรใช้ภาษาอย่างระมัดระวัง อีกทั้งควรพิจารณาตีความความหมายของคำต่างๆ ก่อนที่จะนำไปใช้ในการติดต่อสื่อสาร ดังที่ท่านได้ยกตัวอย่างกรณีของการเข้าใจความหมายของคำผิดหรืออาจเข้าใจไม่มากพอ ทำให้เกิดการสื่อความที่ผิดพลาดบกพร่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...มีฝรั่งคนหนึ่งเที่ยวพูดว่ารู้ภาษาไทยดี พบเห็นคำไทยคำไหนก็อธิบายแสดงความหมายเรื่อยไป มาเจอคำว่า ปาท่องโก๋ ก็อธิบายเสียมากมาย แต่ความหมายที่เขาอธิบายนั้นกลายเป็นเรื่องของปลาท้องโต พอมีคนไทยทักท้วงขึ้น ชี้ให้ดูปาท่องโก๋อย่างที่คนไทยเรียกกัน ฝรั่งนั้นก็บอกว่า นี่แหละๆ มันถูกน้ำมันร้อนเข้าก็พองเหมือนปลาท้องโต
> (เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 11-12)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดที่ว่า หากไม่รู้ไม่เข้าใจคำในภาษามากเพียงพอ เมื่อเห็นคำที่รูปลักษณะคล้ายกันก็อาจเข้าใจผิดไปได้ ดังนั้นในเรื่องของภาษาต่างๆ นั้น ควรศึกษาและหาความรู้ให้ลึกซึ้ง เพราะภาษาหลายภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาไทยเป็นภาษาที่มีรูปและเสียงที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นหากไม่เข้าใจคำต่างๆ ก็อาจเกิดการสื่อสารที่ผิดพลาดได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงลักษณะบางประการของภาษาไทย ว่า ภาษาไทยนั้นเป็นภาษาที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์และตีความคำศัพท์ให้ลึกซึ้ง เพราะคำบางคำในภาษาไทยมีความหมายไม่ตรงกับรูปที่ปรากฏ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...คล้ายกันนี้ ในภาษาไทยก็มี เช่น ชาวต่างชาติคนหนึ่งเรียนภาษาไทยยังไม่ชำนาญ มาเจอคำพูดว่า “เจ้าหญิงถูกแม่มดอุ้มไป แล้วต่อมาได้ถูกสาปเป็นหิน” เขาเข้าใจว่า (เขาตีความไม่ถูก เพราะรู้ไม่พอ ก็เลยแปลผิด) คำพูดนั้นบอกว่า แม่ของมด (มารดาของมด) ทำอย่างนั้น จึงบอกว่าเป็นไปไม่ได้ แม่ของมดจะอุ้ม จะสาปเจ้าหญิงได้อย่างไร(คำอย่างนี้ในภาษาไทย ก็มีมากมาย บางทีตามรูปคำมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่ใช้ไปใช้มา มีความหมายแยกออกไปอีก ขอให้นึกถึงคำง่ายๆ เช่นมีคนบอกว่า “เย็นนี้ ร้อนจัง” บางคนเพิ่งเรียนภาษาไทย ฟังแล้วงงว่า อะไรกัน บอกว่าเย็นแต่ร้อนมาก แต่ที่จริง “เย็น” คำแรกหมายถึงเวลาใกล้ค่ำ, หรืออย่างคำว่า “แก้วกระดาษ” และ “แก้วพลาสติก” ก็ทำนองเดียวกัน)
> (ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง, 2554: 50-51)

จากตัวอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดว่า ภาษาไทยนั้นมีความซับซ้อน ดังนั้นหากยังเข้าใจภาษาไทยไม่มากเพียงพออาจทำให้เกิดการตีความที่ผิดพลาดได้ และท่านกล่าวว่า ภาษาไทยนั้นยังมีคำบางคำที่มีรูปกับความหมายไม่ตรงกัน และเมื่อใช้ไปนานเข้า ก็อาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไปได้ ดังนั้นจึงควรศึกษาและทำความเข้าใจภาษาไทยให้แตกฉาน

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงกรณีการไม่มีความรู้ในเรื่องภาษาอังกฤษของคนไทยบางคน ทำให้มักเดาคำศัพท์ที่พบเห็นไปตามความเข้าใจของตน จนเกิดความผิดพลาดได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> ...คนไทยที่พอจะรู้จักคำภาษาอังกฤษ “city” ว่าแปลว่า เมือง พอไปเห็น city อยู่ที่ไหนก็จะแปลว่าเมืองไปหมด เห็น city ไปต่ออยู่ท้ายคำอะไร ก็แยกศัพท์ออกมาอธิบายให้เป็นเมืองอย่างนั้น เมืองอย่างนี้ เช่น ไปเห็น veracious กับ veracity แทนที่จะรู้ว่าทั้งสองคำมาจากรากศัพท์เดียวกัน คำหนึ่งเป็นคุณศัพท์ อีกคำหนึ่งเป็นคำนาม และ city ในที่นี้ไม่มี แต่เป็น ity ไปต่อคำที่ลงท้าย c ทำให้เห็นเป็น city เมื่อไม่รู้อย่างนี้ ก็เลยไปแยกวิเคราะห์ว่าสอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำนั้นมาจากราศัพท์ต่างกัน เป็น vera+cious กับ vera+city แล้วหาทางแปลให้มีคำว่าเมือง เข้าไปเกี่ยวข้องจนเกิดความสับสน พาคนที่ไม่รู้พลอยเข้าใจผิดไปตาม...

(เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์), 2533: 14)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดในเรื่องเกี่ยวกับภาษาที่ว่า เมื่อไม่รู้ความหมายของคำใด ก็ไม่ควรเดาหรือวิเคราะห์ตามความเข้าใจของตนเอง ควรที่จะศึกษาหาความรู้และทำความเข้าใจคำนั้นๆ ให้ชัดเจนก่อน ดังที่ท่านยกตัวอย่างกรณีที่คนไทยหลายคนมักแปลความหมายของคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่มีรูปคำว่า city ตามหลังว่ามีความหมายที่เกี่ยวกับเมือง ซึ่งในบางครั้งคำศัพท์เหล่านั้นอาจเป็นเพียงคำที่มีรูปคล้ายกับ city เท่านั้น เช่นคำว่า veracity

จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาษาที่น่าสนใจ กล่าวคือ ท่านกล่าวว่าภาษาไทยนั้นได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤตเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการตั้งชื่อบุคคลหรือสถานที่ หรือแม้แต่การสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ ก็ปรากฏคำภาษาบาลีสันสกฤตอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากการแผ่ขยายตัวของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพราะภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาหลักที่ใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวอีกว่าในการใช้ภาษาหรือการตีความภาษาต่างๆ นั้น จะต้องระวัดระวังและเข้าใจที่มาของคำในภาษาให้ชัดเจน ดังเช่น กรณีภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตนั้นบางครั้งก็มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในด้านความหมาย กล่าวคือ เมื่อคนไทยนำคำภาษาบาลีสันสกฤตเข้ามาแล้ว ก็มักใช้ต่างกับรากศัพท์เดิม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายและชัดเจนมากขึ้น ดังนั้นเมื่อจะศึกษาคำใดๆ ในภาษาไทย จะต้องวิเคราะห์และตีความให้ถูกต้องชัดเจน เพราะคำในภาษาไทยนั้นบางครั้งรูปคำไม่ตรงกับความหมาย

จากการศึกษางานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าท่านแสดงแนวคิดหรือสารัตถะที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยหลากหลายประการ ซึ่งแนวคิดที่ปรากฏมากที่สุดก็คือ แนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอการปกป้องรักษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและถือเป็นสิ่งล้ำค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา และท่านยังอธิบายหลักธรรมที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนารวมถึงการนำเสนอหลักพระพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชีวิตของเราพบกับความสุขความเจริญที่ยั่งยืน นอกจากนี้ท่านยังกล่าวอีกว่าพระพุทธศาสนาของไทยนั้นจะคงอยู่ได้ จะต้องพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทยให้เจริญก้าวหน้า แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพระพรหมคุณา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่รักและเคารพพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากท่านจะเป็นทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ท่านก็ยังช่วยสอดส่องดูแลพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์เหมือนดังสมัยพุทธกาล

แนวคิดต่อมา คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับประเด็นสังคมในทุกแง่มุม กล่าวคือ ท่านมุ่งเน้นว่าสังคมไทยจะเจริญพัฒนาได้นั้นต้องเริ่มที่สถาบันครอบครัวไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่และลูก รวมถึงการใช้ชีวิตคู่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวนั้นจะต้องมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อมประสานอยู่เสมอ อีกทั้งท่านยังกล่าวอีกว่าสังคมไทยจะพัฒนาได้ดีนั้น จะต้องปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมรวมทั้งความเชื่อของคนไทยเสียใหม่ เพราะคนไทยมักมีค่านิยมและความเชื่อที่ผิดๆ หลายอย่าง ซึ่งเป็นผลให้สังคมไทยของเราไม่เจริญพัฒนาเท่าที่ควร และประการสุดท้ายหากจะพัฒนาสังคมให้ดีสูงสุดได้นั้นต้องได้รับการสนับสนุนดูแลจากภาครัฐหรือการเมืองการปกครอง ดังนั้นทุกภาคส่วนในสังคมจึงควรร่วมมือกันพัฒนาสังคมไทยของเรานี้ให้ดำเนินไปในแนวทางที่ดีงาม โดยการยึดหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นหลักการในพัฒนาสังคมนั้นจะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนที่สุด

แนวคิดประการต่อมา คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการศึกษามีความสำคัญต่อคนเราเป็นอย่างมาก แต่พบว่าการศึกษาของไทยเรานั้นประสบกับปัญหามากมาย ดังนั้นจึงควรร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยควรเริ่มจากการพัฒนาและให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตรทางการศึกษา อีกทั้งควรนำหลักพุทธธรรมมาปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาด้วย เพราะหลักคำสอนของศาสนาจะเป็นตัวช่วยให้การศึกษาดำเนินไปในทิศทางที่ถูกที่ควร อีกทั้งหลักพระพุทธศาสนาจะสร้างให้คนเป็นผู้มีศีลธรรมที่ดีในสังคม

และแนวคิดประการสุดท้ายซึ่งปรากฏเป็นแนวคิดเสริมในงานประพันธ์บางเรื่อง คือ แนวคิดเกี่ยวกับภาษา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าภาษาไทยนั้นได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤตดังจะเห็นได้จากการตั้งชื่อบุคคลหรือสถานที่ หรือแม้แต่การสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ ก็ปรากฏคำภาษาบาลีสันสกฤตอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากการแผ่ขยายตัวของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย อีกทั้งท่านยังกล่าวอีกว่าในการใช้ภาษาหรือการตีความภาษาต่างๆ นั้น จะต้องระวัดระวังและเข้าใจที่มาของคำในภาษาให้ชัดเจน ดังนั้นเมื่อจะศึกษาคำในภาษาใดๆ จะต้องวิเคราะห์และตีความให้ถูกต้องชัดเจน เพราะบางครั้งรูปคำอาจไม่ตรงกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความหมาย จึงเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในด้านการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องและลุ่มลึกเป็นอย่างยิ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

2. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อข้างต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. การใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 การใช้คำ

1.1.1 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำ คือ การนำคำมากล่าวซ้ำสองครั้ง โดยมีเครื่องหมายไม้ยมก (ๆ) กำกับในการกล่าวซ้ำนั้น การใช้คำซ้ำในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีทั้งสิ้น 3 ลักษณะ ดังนี้ ลักษณะแรก คือ คำซ้ำที่ซ้ำคำเดียว เป็นการนำคำคำเดียวซึ่งอาจเป็นคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์มาซ้ำกันสองครั้ง โดยคำซ้ำเหล่านี้มีทั้งซ้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักความหมายของคำ เพื่อลดความหมายของคำ และเพื่อสื่อความหมายแยกออกเป็นส่วน ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลักษณะที่สอง คือ คำซ้ำที่ซ้ำกันหลายคำเป็นการนำคำมากกว่า 1 คำมาซ้ำทั้งหมดและกล่าวซ้ำสองครั้ง โดยครั้งที่สองใช้ไม้ยมกเพื่อการกล่าวซ้ำ คำซ้ำลักษณะนี้ช่วยสื่อความหมายเน้นย้ำหรือเพิ่มปริมาณเนื้อความมากขึ้น มีโครงสร้างที่เป็นการซ้ำคำ 2 คำ และ 3 คำ ลักษณะที่สาม คือ คำซ้ำวางซ้อนกัน 2 คู่ เป็นการนำคำซ้ำมาวางซ้อนกัน โดยคำซ้ำแต่ละคู่นั้นมีความหมายคล้ายกัน ใกล้เคียงกัน เป็นไปในทำนองเดียวกันหรือตรงกันข้ามกันนำมาวางซ้อนกันเข้าอีกเพื่อสื่อความหมายที่เน้นย้ำมากยิ่งขึ้น คำซ้ำวางซ้อนกัน 2 คู่นี้ บางครั้งก็เกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำมาสร้างเป็นรูปของคำซ้ำอีกด้วย

1.1.2 การใช้คำซ้อน

การใช้คำซ้อนในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลการวิจัยพบว่ามีทั้งการใช้คำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียง โดยคำซ้อนเพื่อความหมายที่พบแบ่งเป็นโครงสร้างคำซ้อน 2 พยางค์ คำซ้อน 4 พยางค์ และคำซ้อนชนิดซ้ำ ซึ่งคำซ้อนเพื่อความหมายเหล่านี้มีลักษณะเด่น คือ มีการสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ ทำให้เกิดดุลของเสียงและจังหวะที่สละสลวยงดงาม ในด้านคำซ้อนเพื่อเสียง พบไม่มากนักในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยคำซ้อนเพื่อเสียงที่ปรากฏนั้นจะมีเสียงสัมผัสที่ชัดเจน และยังช่วยสื่อความหมายใจความสำคัญให้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

1.1.3 การใช้คำประสม

การใช้คำประสมในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบทั้งคำประสมที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม ซึ่งเป็นคำประสมที่มักนำคำนามมาวางเป็นคำต้นและนำคำอื่นๆ เช่น คำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ มาต่อท้ายเพื่อขยายคำนามข้างหน้า และคำประสมที่พบอีกอย่างหนึ่ง คือ คำประสมที่คำหน้าที่เป็นคำกริยา ซึ่งคำประสมลักษณะนี้มักนำคำกริยามาวางเป็นคำต้นและนำคำอื่นๆ เช่น คำกริยา คำนาม คำวิเศษณ์ มาวางต่อท้ายเป็นส่วนขยายคำกริยา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1.4 การใช้คำสมาส

การใช้คำสมาสในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบ 9 ลักษณะ คือ คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับภาษาบาลี คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับภาษาสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับคำภาษาบาลี คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาบาลีกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำภาษาสันสกฤตกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต คำสมาสที่เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาบาลี คำสมาสที่เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำภาษาสันสกฤต และคำสมาสที่เกิดจากคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤตกับคำที่เป็นได้ทั้งบาลีและสันสกฤต นอกจากนี้คำสมาสที่พบอาจมีลักษณะการสร้างคำด้วยวิธีการสนธิอีกด้วย ซึ่งวิธีการสนธินี้ช่วยเชื่อมคำให้ต่อเนื่องกันและเกิดเสียงที่ไพเราะและสละสลวยให้แต่คำที่ใหม่นั้น

1.1.5 การใช้คำภาษาอังกฤษ

การใช้คำภาษาอังกฤษในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบ 4 ลักษณะ คือ การใช้คำภาษาอังกฤษแทนการใช้คำไทย ซึ่งเป็นการนำคำภาษาอังกฤษมาใช้เขียนในข้อความแทนคำภาษาไทย โดยอาจจะมีคำแปลและการอธิบายความหมายประกอบเข้าไปด้วยหรือบางครั้งอาจไม่มีก็ได้ และลักษณะต่อมา คือ การใช้คำภาษาอังกฤษอธิบายภาษาไทย โดยคำภาษาอังกฤษที่อธิบายนั้นจะปรากฏอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) ซึ่งเป็นนำคำภาษาอังกฤษมาอธิบายหรือบอกความหมายของคำศัพท์ภาษาไทยเบางคำให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ความหมายตรงกัน ลักษณะต่อมา คือ การใช้คำภาษาไทยอธิบายภาษาอังกฤษ โดยคำภาษาไทยนั้นจะปรากฏในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) และใช้คำภาษาไทยมาเพื่อการนิยามหรือแปลความหมายของคำภาษาอังกฤษให้เข้าใจชัดเจนตรงกัน ลักษณะสุดท้าย คือ การใช้คำภาษาอังกฤษโดยการทับศัพท์ ซึ่งเขียนเป็นคำภาษาไทยตามเสียงภาษาเดิมหรือใกล้เคียงกับภาษาเดิมมากที่สุด และคำที่ใช้มักเป็นคำที่ทำความเข้าใจได้ง่าย มีใช้ในสถานการณ์การสื่อสารทั่วไปในสังคม ผู้อ่านสามารถเข้าใจและสื่อความได้ทันที

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 การใช้ประโยค

การใช้ประโยคในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามีการใช้ประโยคสั้นที่เป็นประโยคที่มีจำนวนคำน้อย และโครงสร้างประโยคประกอบด้วยภาคประธาน+ภาคแสดง ที่สามารถแยกส่วนประกอบได้อย่างชัดเจนไม่มีความซับซ้อน สื่อความได้อย่างชัดเจน ตรงไปตรงมา และพบการใช้ประโยคยาวที่เกิดจากการนำคำขยายทั้งในรูปของคำขยายนาม ขยายกริยา หรือกลุ่มคำขยายมาวางเรียงในประโยค และประโยคยาวที่เกิดจากคำเชื่อมทั้งที่เป็นคำเชื่อมเดี่ยว และคำเชื่อมผสม เชื่อมเนื้อความในประโยคมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันด้วย นอกจากนี้ยังพบการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบที่ปรากฏคำที่แสดงการถาม เช่น ทำไม หรือไม่ อย่างไร เป็นต้น ประโยคประเภทนี้ใช้เพื่อให้ผู้อ่านคิดพิจารณาหาคำตอบ โดยที่ผู้เขียนไม่ได้ให้คำตอบไว้ตรงๆ เป็นการเร้าใจผู้อ่านและกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิดวิเคราะห์มากขึ้น และในบางครั้งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพื่อสื่อถึงการเหน็บแนมหรือประชดประชันอีกด้วย

1.3 การใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นการใช้ภาษาเพื่อสร้างความงดงามและสื่อความหมายให้กับงานประพันธ์ได้อย่างชัดเจน ภาพพจน์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้นั้นมีหลายประเภท แต่ที่ปรากฏมากที่สุด คือ ภาพพจน์ประเภทอุปมาซึ่งเป็นภาพพจน์ที่เปรียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งว่ามีลักษณะบางประการที่คล้ายกัน และภาพพจน์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้เป็นลำดับต่อมาคือ ภาพพจน์อุปลักษณ์ที่เปรียบสิ่งหนึ่งว่าเป็นสิ่งหนึ่ง และภาพพจน์อื่นๆ ที่ปรากฏแต่ไม่ถือเป็นลักษณะเด่นมากนัก คือ บุคลาธิษฐาน อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ การใช้คำตรงกันข้าม อาวัตพากย์ สมพจนัย นามนัย สัทพจน์ ซึ่งการใช้ภาพพจน์ต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำและความที่ปราณีตพิถีพิถันการเปรียบเทียบต่างๆ มีความหมายกระทบใจผู้อ่าน และสร้างจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย

กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ การซ้ำเพื่อเน้นย้ำความและการซ้ำเพื่อขยายความแบบแจกแจง ในด้านการซ้ำเพื่อเน้นย้ำความนั้น อาจเป็นการซ้ำที่เกิดจากการซ้ำคำเดียว การซ้ำกลุ่มคำ และการซ้ำโครงสร้าง เป็นการซ้ำเพื่อวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมายเน้นย้ำความและแก่นสาระธรรมแก่ผู้อ่าน อีกทั้งช่วยทำให้เกิดความงดงามในทางเสียงและจังหวะได้เป็นอย่างดี ในด้านการซ้ำเพื่อขยายความแบบแจกแจงเป็นการนำคำคำเดียวและกลุ่มคำมาซ้ำกันเพื่อขยายความในลักษณะของการแจกแจง โดยจะนำคำอื่นๆ ทั้งคำนาม คำกริยาที่มีความหมายในหมวดหมู่เดียวกันหรือความหมายใกล้เคียงกัน ที่เรียกว่า คำสัมพันธ์กัน มาวางขยายหลังการซ้ำคำหนึ่งๆ เพื่อเป็นการขยายความในรูปแบบของการแจกแจงรายละเอียดความหมายของสิ่งที่ท่านต้องการนำเสนอให้ชัดเจนมากขึ้น

2.2 กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก

กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบ 2 ลักษณะ คือ การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านบวก ที่มักจะพบคำว่า สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นสุข เป็นต้น และการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกด้านลบ ที่มักพบคำว่า หดหู่ กระวนกระวาย เบียดเบียน ทุกข์ เป็นต้น การซ้อนคำดังกล่าวนี้มักปรากฏในรูปของกลุ่มคำขนาดยาวที่เกิดจากการนำคำเดี่ยวๆ คำประสม คำซ้อน มาวางเรียงซ้อนกันเป็นชุดกลุ่มคำที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกไปในทางเดียวกัน และเมื่อนำมาใช้เพื่อสื่อความแล้วจะสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งกลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกนี้เป็นศิลปะการเลือกสรรคำรูปแบบหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์เด่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.3 กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง

กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความงดงามทางเสียงและจังหวะที่ไพเราะและสร้างจินตภาพให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้งอีกทั้งเพื่อสื่อความและขยายใจความสำคัญแก่ผู้อ่านอย่างเด่นชัดขึ้น พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ การสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ

2.3.1. สัมผัสพยัญชนะ

ก. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คำ

ข. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คำ

ค. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 4 คำ

ง. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 2 คู่

จ. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน 3 คู่

ฉ. คำสัมผัสพยัญชนะชิดกัน หลายคู่

ช. คำสัมผัสพยัญชนะ โดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น

2.3.2 สัมผัสสระ

ก. คำสัมผัสสระชิดกัน 2 คำ

ข. คำสัมผัสสระชิดกัน 3 คำ

ค. คำสัมผัสสระชิดกัน 2 คู่

ง. คำสัมผัสสระโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น

2.4 กลวิธีการขนานความ

กลวิธีการขนานความ คือ การนำประโยคที่มีเนื้อความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันหรือประโยคที่มีเนื้อความเป็นคู่ขนานกันมาเรียบเรียงต่อเนื่องกัน ทำให้เรื่องราวที่นำเสนอนั้นมีความโดดเด่นในด้านการสื่อความเข้าใจและในด้านวรรณศิลป์ที่เกิดจากเสียงและจังหวะที่สละสลวย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการขนานความในงานประพันธ์ 2 ลักษณะ คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.4.1 กลวิธีการขนานความที่มีลักษณะเปรียบเทียบ พบว่ามีเนื้อความที่เป็นการเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน และการเปรียบเทียบที่เป็นความเปรียบหรือภาพพจน์อุปมาอุปไมย โดยจะปรากฏคำเชื่อมแสดงการขนานความ “ฉันใด...ฉันนั้น” ในเนื้อความเพื่อแสดงการเปรียบเทียบด้วย

2.4.2 กลวิธีการขนานความที่เสริมความเป็นเหตุเป็นผล เนื้อความจะมีลักษณะของการเสริมให้เห็นความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้อ่านเห็นการกระทำ และผลของการกระทำอย่างชัดเจน และมักมีคำเชื่อมแสดงการขนานความ คือ “คนใด...คนนั้น, เมื่อใด...เมื่อนั้น, เท่าใด...เท่านั้น เป็นต้น” มาปรากฏร่วมด้วย

2.5 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้เพื่อถ่ายทอดหัวข้อธรรมต่างๆ ไปยังผู้อ่านเพื่อให้เกิดการรับรู้สื่อความอย่างเข้าใจชัดเจนนั้นมีหลากหลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

2.5.1 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยภาษากึ่งแบบแผน ถือเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แม้ว่าเนื้อหาในงานประพันธ์ของท่านจะมีลักษณะของงานวิชาการ ที่มุ่งเน้นการให้รายละเอียดและเน้นหนักในสาระความรู้ข้อธรรมต่างๆ อย่างชัดเจน แต่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็มักสื่อความสารสำคัญบางประการด้วยรูปแบบภาษากึ่งแบบแผน คือ ท่านจะใช้ถ้อยคำภาษาง่ายๆ กระชับ ตรงไปตรงมา เพื่อมาช่วยสื่อความเข้าใจเนื้อหา ทำให้เนื้อหาที่ยากต่อการตีความกลายเป็นสื่อความหมายสู่ผู้อ่านได้ง่ายขึ้น

2.5.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิง เป็นกลวิธีหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาเพื่อช่วยสื่อความหมายสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอไปสู่ผู้อ่านให้เกิดการเข้าใจและรับรู้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนขึ้น การอ้างอิงที่พบ คือ การอ้างอิงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ปัจจุบัน อ้างอิงนิทานหรือเรื่องเล่าในสมัยปัจจุบัน อ้างอิงเรื่องราวเหตุการณ์สมัยพุทธกาล และอ้างอิงบุคคลหรือข้อเขียนของบุคคลต่างๆ การอ้างอิงลำดับสุดท้ายนี้มีลักษณะการอ้างอิงแบบการทำงานวิชาการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.5.3 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยาม ถือเป็นลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งการนิยามที่พบจะมีทั้งการนิยามคำศัพท์ด้วยการอธิบายรากศัพท์หรือแหล่งที่มาของศัพท์นั้นอย่างละเอียดชัดเจน เป็นลำดับขั้นตอน อีกทั้งยังปรากฏการนิยามในลักษณะของการชี้แจงและอธิบายรายละเอียดหัวข้อธรรมให้ชัดเจนขึ้นอีกด้วย

2.5.4 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาตามลำดับตามเวลา หรือ การขยายความตามเวลา เป็นการนำเสนอเนื้อหาเป็นลำดับว่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนก็กล่าวก่อน ส่วนเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดที่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักนำกลวิธีนี้มาใช้เพื่ออธิบายเนื้อหาให้สื่อความเข้าใจได้ชัดเจน

2.5.5 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาจากประเด็นหลักไปสู่ประเด็นย่อย หรือ การขยายความจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย เป็นการกล่าวถึงหัวข้อหลักหรือใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนอก่อน แล้วค่อยๆ แจกแจงหรือกล่าวไปถึงประเด็นปลีกย่อยอันเป็นรายละเอียดที่นำมาสนับสนุนใจความสำคัญนั้นตามลำดับ กลวิธีการนำเสนอเนื้อหารูปแบบนี้ถือเป็นกลวิธีเด่นอีกอย่างหนึ่งของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) งานประพันธ์ของท่านส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยการนำใจความสำคัญหรือประเด็นหลักๆ มาตั้งไว้ก่อน จากนั้นก็ขยายรายละเอียดด้วยประเด็นย่อยไปเป็นลำดับ

2.5.6 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหารูปแบบการโต้แย้ง เป็นการวิพากษ์ประเด็นปัญหาบางประการให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะนำหัวข้อธรรมจากแหล่งข้อมูลและหลักพุทธศาสนามาเป็นข้อพิจารณาในการโต้แย้งอย่างมีเหตุมีผล ปราศจากอคติส่วนตัวเข้ามาตัดสิน ลักษณะการโต้แย้งของท่านเป็นแบบวิชาการที่มีเหตุผลมาแสดงการโต้แย้งอย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

แนวคิดที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบ 4 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับภาษา เมื่อศึกษาวิเคราะห์งานประพันธ์ทั้งหมด 65 เรื่องของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่าแต่ละเรื่องจะมีแนวคิดหลักเพียงประเด็นเดียวและมีแนวคิดอื่นๆ เสริมเข้าไปในเรื่องด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

เป็นแนวคิดที่ปรากฏในงานประพันธ์ครบทั้ง 65 เรื่อง โดยปรากฏเป็นแนวคิดหลัก 55 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริม 10 เรื่อง และแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

1.1 การปกป้องพระธรรมวินัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กระตุ้นเตือนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญและช่วยกันปกป้องรักษาพระธรรมวินัย โดยให้ช่วยกันสอดส่องดูแลกลุ่มคนที่ไม่หวังดีมุ่งทำลายพระพุทธศาสนา อีกทั้งท่านจะแสดงแนวคิดที่ว่าพระธรรมวินัยของพระศาสดาและพระไตรปิฎกนั้นเป็นสิ่งล้ำค่ายิ่งสูงสุด ดังนั้นชาวพุทธควรเห็นความสำคัญและช่วยกันปกป้องรักษาให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังชี้แจงและแก้ไขความเข้าใจผิดในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธสับสน ให้ปรับเปลี่ยนเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกับที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนไว้ และประการสุดท้ายที่สำคัญ คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวแก้ไขข้อบิดเบือนเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธสาวก ท่านมุ่งรักษาความถูกต้องเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกหรือประวัติศาสตร์พุทธศาสนา โดยจะโต้แย้งข้อบิดเบือนที่เกิดจากบุคคลผู้ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและนำข้อมูลผิดๆ นั้นมาสร้างความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 การอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจน

การอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจนเป็นแนวคิดหลักอีกประการหนึ่งของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นการนำหลักพุทธธรรมต่างๆ มาอธิบายนิยามความหมายให้ถูกต้องตรงตามที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนไว้ อีกทั้งท่านยังแก้ไขความเข้าใจที่ผิดพลาดในหลักธรรมบางประการให้ถูกต้องชัดเจนด้วย ซึ่งในการอธิบายหลักธรรมต่างๆ นั้น ท่านจะยกตัวอย่างต่างๆ มาเสริมเพื่อประกอบการอธิบายสร้างความเข้าใจในหลักธรรมให้ถูกต้อง

1.3 การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยท่านจะยกตัวอย่างเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ จากนั้นจะนำหลักพุทธธรรมมาเชื่อมโยงเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเหตุการณ์นั้นๆ และจะสังเกตได้ว่าท่านมักจะไม่นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของการเทศน์หรือสอน หากแต่จะอธิบายและชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมต่างๆ มาประกอบและหลักธรรมที่ท่านนำมาแสดงนั้นก็เป็นหลักธรรมที่ปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

1.4 การพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคณะสงฆ์ไทยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้น มุ่งเน้นที่การพัฒนาพระภิกษุ เพราะพระภิกษุสงฆ์ถือเป็นตัวแทนและเป็นผู้นำทางปัญญาของชาวพุทธ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเราจะเจริญก้าวหน้าสืบไปได้ สถาบันสงฆ์ถือเป็นตัวการสำคัญที่สุด ดังนั้นจึงควรร่วมมือกันพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรให้มีความก้าวหน้าทางด้านปัญญาและความรู้ให้ทันยุคทันสมัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพบในงานประพันธ์จำนวน 62 เรื่อง เป็นแนวคิดหลัก 5 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริม 57 เรื่อง โดยแนวคิดเกี่ยวกับสังคมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

2.1 การพัฒนาสถาบันครอบครัว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงหน้าที่และความสำคัญของพ่อแม่ โดยท่านจะเน้นว่าพ่อแม่เป็นผู้สร้างชีวิตและนิสัยใจคอให้เกิดกับลูก ดังนั้นพ่อแม่จะต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อที่ลูกจะได้เป็นคนดีช่วยพัฒนาสังคมในเจริญก้าวหน้า และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติว่าควรได้รับการพัฒนาทั้งทางจิตใจและสติปัญญา เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจะได้ช่วยเหลือสังคมและพัฒนาสังคมต่อไป นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังแสดงแนวคิดในเรื่องของการใช้ชีวิตคู่ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัว โดยท่านได้นำหลักธรรมเกี่ยวกับการครองรักครองเรือนและการใช้ชีวิตคู่ของสามีภรรยามานำเสนอ เพื่อเป็นการแนะนำแนวทางในการสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความอบอุ่นและเข้มแข็ง

2.2 การปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนในสังคมไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมของคนในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้ ท่านต้องการให้คนไทยลดความหรูหราฟุ่มเฟือย ลดวัตถุนิยมที่มุ่งเน้นเงินทอง สิ่งของฟุ่มเฟือย เพราะการแสวงหาความสุขจากวัตถุสิ่งของมากเกินไปจนทำให้เกิดความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เกิดปัญหาในสังคมเพิ่มมากขึ้น และท่านยังได้เสนอแนวคิดว่าสังคมไทยนั้นไม่ควรยกย่องอารยธรรมของชาวตะวันตกมากเกินไป ควรเลือกเฉพาะสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ และควรหันกลับมาร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาวัฒนธรรมของชาติไทยเราให้เจริญยิ่งขึ้นด้วย และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้แสดงแนวคิดส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ เห็นความสำคัญของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น เพราะปัจจุบันนี้ชาวพุทธในชุมชนต่างๆ เริ่มห่างเหินกับวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงควรเร่งส่งเสริมให้ชุมชน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทหันกลับมาให้ความสำคัญกับกิจกรรมของวัดมากยิ่งขึ้น

2.3 การปรับปรุงและพัฒนาความเชื่อของคนในสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดว่าสังคมไทยนั้นไม่ควรฝักใฝ่หลงใหลในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น เชื่อเรื่องผี เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือแม้กระทั่งการบนบานอ้อนวอนขอผลต่างๆ จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อถือเหล่านี้ล้วนนำมาสู่สภาพสังคมที่เสื่อมถอย แต่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเน้นให้คนเชื่อเรื่องผลของกรรมดีหรือกฎแห่งกรรม โดยท่านกล่าวว่า คนเรานั้นเมื่อทำสิ่งใดไว้ ไม่ว่าดีหรือชั่ว ก็จะได้รับผลของการกระทำนั้นๆ ตามมา

2.4 การเมืองการปกครอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการเมืองการปกครองที่ดีนั้นต้องมีหลักพุทธธรรมเข้ามาร่วมด้วย เพราะการปกครองประเทศชาติต้องอาศัยผู้ปกครองที่มีศีลธรรม และประชาชนในชาติก็ต้องมีศีลธรรมด้วยเช่นนั้น อีกทั้งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังสนับสนุนหลักของประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนควรใช้สิทธิของตนตามระบอบประชาธิปไตยให้เต็มศักยภาพ และนอกจากนี้ท่านยังแสดงแนวคิดว่าสถาบันการเมืองกับสถาบันสงฆ์นั้นจะต้องเกื้อกูลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การเมืองควรเห็นคุณค่าของสถาบันสงฆ์และควรส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์มีกำลังและความสะดวกในการสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และสถาบันสงฆ์นั้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐแล้วก็ควรมุ่งสั่งสอนอบรมประชาชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างเต็มศักยภาพ เมื่อภาครัฐกับสถาบันสงฆ์เกื้อกูลกันเช่นนี้ ก็จะเป็นผลให้ประชาชนอยู่กันอย่างมีความสุขและสังคมเกิดความสงบสุขร่มเย็นอย่างยั่งยืน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

พบแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาจำนวน 15 เรื่อง เป็นแนวคิดหลักจำนวน 5 เรื่อง และเป็นแนวคิดเสริม 10 เรื่อง โดยแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

3.1 ความสำคัญของการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ท่านจะกล่าวอยู่เสมอว่าชีวิตและสังคมของเราจะเจริญพัฒนาได้นั้นจะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันไป การศึกษาสร้างคนให้เจริญทางด้านจิตใจและสติปัญญา และคนผู้มีความเจริญเหล่านี้ก็จะทำหน้าที่พัฒนาสังคมที่ของให้เจริญตามไปด้วยเช่นกัน

3.2 การปรับปรุงและพัฒนาการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาของไทยให้ดีขึ้น เพราะท่านเล็งเห็นว่าปัจจุบันปัญหาการศึกษาไทยปรากฏขึ้นมากมาย ดังนั้นหากคนในสังคมไทยไม่ร่วมมือกันแก้ไข ก็อาจจะทำให้การศึกษาที่ผิดพลาดนี้สร้างผลผลิตทางการศึกษาที่บกพร่องผิดพลาดให้เกิดขึ้นในสังคม และสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับสังคมได้

3.3 ความสำคัญของกัลยาณมิตรทางการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่ากัลยาณมิตรทางการศึกษา มีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่างๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่างๆ ทุกอย่าง ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน โดยรวมเรียกว่า องค์ประกอบภายนอก ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง กล่าวได้ว่าการศึกษาของสังคมไทยจะพัฒนาไปได้ด้วยดีนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจกันของกัลยาณมิตรทางการศึกษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.4 การส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยยึดหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเน้นส่งเสริมให้การจัดการศึกษานั้นควรยึดหลักพุทธธรรม เพราะหลักคำสอนของศาสนาจะเป็นตัวช่วยให้การศึกษาดำเนินไปในทิศทางที่ถูกที่ควร อีกทั้งหลักพระพุทธศาสนาจะสร้างให้คนเป็นผู้มีศีลธรรมที่ดีในสังคม

4. แนวคิดเกี่ยวกับภาษา

พบแนวคิดเกี่ยวกับภาษาปรากฏในงานประพันธ์ทั้งสิ้น 16 เรื่อง แต่เป็นเพียงแนวคิดเสริมเท่านั้น ไม่มีงานประพันธ์เรื่องใดมีแนวคิดเกี่ยวกับภาษาเป็นแนวคิดหลัก โดยแนวคิดเกี่ยวกับภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์ของภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวอธิบายว่าภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน กล่าวคือ ภาษาไทยได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤตจากการแผ่ขยายตัวของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และคนไทยใช้ภาษาบาลีสันสกฤตในการตั้งชื่อบุคคลหรือสถานที่ หรือแม้แต่การสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ มากมาย จนกล่าวได้ว่าภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตได้ผสมกลมกลืนกันจนคล้ายกับเป็นภาษาเดียวกันไปแล้วในความคิดของคนไทย

4.2 ความเข้าใจในเรื่องการใช้ภาษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าในการใช้ภาษาหรือการตีความภาษาต่างๆ นั้น จะต้องระวัดระวังและเข้าใจที่มาของคำในภาษาให้ชัดเจน ดังเช่น กรณีภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตนั้นบางครั้งก็มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในด้านความหมาย กล่าวคือ เมื่อคนไทยนำคำภาษาบาลีสันสกฤตเข้ามาแล้ว ก็มักใช้ต่างกับรากศัพท์เดิม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายและชัดเจนมากขึ้น ดังนั้นเมื่อจะศึกษาคำใดๆ ในภาษาไทย จะต้องวิเคราะห์และตีความให้ถูกต้องชัดเจน เพราะคำในภาษาไทยนั้นบางครั้งรูปคำไม่ตรงกับความหมาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

จากการศึกษาพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ ภาษาที่ท่านนำมาใช้เกิดจากการเลือกสรรกลวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระที่หลากหลายและกลวิธีต่างๆ ล้วนทำให้งานประพันธ์ของท่านทรงคุณค่าและได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ในด้านการใช้ภาษานั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกใช้ภาษาทั้งในด้านการใช้คำ การใช้ประโยค การใช้ภาพพจน์ได้อย่างเหมาะสม ภาษาที่ท่านเลือกใช้นั้นช่วยสื่อความสารธรรมที่ต้องการนำเสนอให้ชัดเจน สอดคล้องกับจำนงค์ ทองประเสริฐ (2538) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสามารถด้านการใช้ภาษาที่พิถีพิถันและมีศิลปะอีกทั้งมีความรอบรู้ในด้านการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง และสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542) ได้กล่าวชื่นชมพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความดีเด่นทั้งด้านเนื้อหาสาระที่นำเสนอและที่สำคัญก็คือ ความดีเด่นในด้านการใช้ภาษา ในด้านการใช้คำปรากฏทั้งการใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำประสม คำสมาส และคำภาษาอังกฤษ ซึ่งพบว่าการใช้คำต่างๆ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นมุ่งเน้นเพื่อการอธิบายและขยายความสารสำคัญให้ละเอียดชัดเจนขึ้น คำที่ท่านใช้จะช่วยเสริมและขยายกันและกันให้ชัดเจน

ในด้านการใช้ประโยคนั้นพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะใช้ทั้งประโยคสั้น ประโยคยาวที่เกิดการเชื่อมประโยคสั้นๆ เข้าด้วยกันและประโยคยาวที่เกิดจากคำขยายต่างๆ อีกทั้งยังพบการใช้ประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้งานประพันธ์ของท่านจะเป็นงานธรรมะวิชาการ หากแต่ก็พบการใช้ประโยคสั้นๆ ที่มีถ้อยคำภาษากึ่งแบบแผนปรากฏอยู่ ทั้งนี้เพื่อช่วยในการสื่อความหมายที่ยากๆ ให้เข้าใจได้ชัดเจนตรงไปตรงมามากขึ้น และในการใช้ประโยคยาวและประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบนั้นก็จะพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้เพื่ออธิบายและขยายความเนื้อหาที่ท่านนำเสนอให้ชัดเจน

และในด้านการใช้ภาพพจน์เพื่อช่วยในการนำเสนอเนื้อหาอีกด้วย ซึ่งภาพพจน์ที่พบในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีหลายประเภทซึ่งแต่ละประเภทนั้นล้วนช่วยสื่อความหมายและสร้างวรรณศิลป์ให้เกิดขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ภาพพจน์ที่ปรากฏมากที่สุด คือ ภาพพจน์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเภทอุปมา และภาพพจน์ต่อมา คือ ภาพพจน์อุปลักษณ์ ภาพพจน์ทั้งสองประเภทนี้เป็นภาพพจน์ที่เปรียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มักจะนำหัวข้อธรรมมาเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัวในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์ตีความได้ง่ายและชัดเจน นำไปสู่การเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ท่านนำเสนออย่างถูกต้องอีกทั้งยังสื่อจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังมีกลวิธีการใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์และกลวิธีเหล่านี้ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานประพันธ์ของท่านทรงคุณค่าและได้รับความสนใจจากผู้อ่านเป็นอย่างมาก ทั้งกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายที่ปรากฏในสองลักษณะ คือ การซ้ำเพื่อเน้นย้ำความและการซ้ำเพื่อขยายความแบบแจกแจง ซึ่งผู้วิจัยพบว่ากลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายนี้ถือเป็นเอกลักษณ์เด่นที่ปรากฏของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทีเดียว เพราะจะเห็นว่าในงานประพันธ์ของท่านนั้น เมื่อท่านต้องการกล่าวเน้นหรือให้ความสำคัญกับสิ่งใด ท่านก็จะใช้กลวิธีการซ้ำอยู่เสมอ กลวิธีที่เด่นชัดอีกประการที่สำคัญก็คือ กลวิธีการซ้อนเพื่อสื่อความหมายที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้เพื่ออธิบายขยายความ อีกทั้งเพื่อเน้นย้ำสารสำคัญให้เด่นชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซ้อนเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากการนำคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกันไม่ว่าจะเป็นความหมายทางลบหรือทางบวกมาวางเรียงซ้อนกันกลายเป็นชุดคำแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่สื่อความหมายได้อย่างลึกซึ้งแจ่มชัดและเสริมพลังทางความหมายของคำเป็นอย่างมาก ซึ่งกลวิธีการซ้อนคำเหล่านี้ถือเป็นกลวิธีเด่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยิ่งนัก

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำกลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองที่มีทั้งการสัมผัสพยัญชนะและการสัมผัสสระมาใช้ในงานประพันธ์ของท่านอีกด้วย ซึ่งการเล่นคำสัมผัสคล้องจองที่ท่านนี้ นอกจากจะช่วยสร้างความงดงามทางด้านวรรณศิลป์อย่างเด่นชัดแล้ว ยังเด่นให้เรื่องของการสื่อความหมายสารสำคัญที่ท่านมุ่งเสนอแก่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจนอีกด้วย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ช่วยสื่อความหมายและเสริมสร้างอรรถรสในด้านเสียงและจังหวะของคำให้ผสมกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว และนอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้กลวิธีการขนานความที่มีการเชื่อมโยงความด้วยคำเชื่อมที่แสดงความสัมพันธ์ของเนื้อความ เพื่อช่วยทำให้ข้อความเด่นขึ้นและเนื้อความมีความสมดุลทางโครงสร้างที่งดงามอีกด้วย ซึ่งกลวิธีการขนานความทนี้จะสามารถสื่อความคิด ความเห็น ความรู้สึกแก่ผู้อ่านให้รับรู้และเข้าใจสิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อความอย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นกลวิธี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในการเสริมเนื้อหาและสร้างความงามทางวรรณศิลป์ให้ภาษามีจังหวะและเกิดความสละสลวยของเนื้อความซึ่งสามารถกระตุ้นความสนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

และกลวิธีสุดท้ายที่ทำให้งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดและน่าสนใจก็คือ กลวิธีกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา ผู้วิจัยพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ดังจะเห็นได้ชัดเจนประการแรกก็คือ ท่านมักจะถ่ายทอดเรื่องราวสารธรรมด้วยภาษากึ่งแบบแผนที่มีคำหรือประโยคที่ไม่เป็นทางการมากนัก รูปภาษาและมีลักษณะเป็นกันเอง มุ่งเน้นการสื่อความเข้าใจที่ตรงไปตรงมา อีกทั้งจุดเด่นที่ท่านใช้ในการอธิบายเนื้อหาธรรมก็คือ ท่านจะยกเหตุการณ์เรื่องราวหรือสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันมาอ้างอิงในการอธิบายหัวข้อธรรมต่างๆ ทำให้งานประพันธ์ของท่านเป็นการนำเสนอธรรมะที่ใกล้ตัวและเข้าใจง่ายเพราะท่านอ้างอิงสิ่งรอบตัวเข้ามาเชื่อมโยงสู่การอธิบายธรรมะอยู่เสมอ และเมื่อท่านอ้างอิงสิ่งใดแล้ว ท่านก็จะบอกแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นอย่างชัดเจนถูกต้อง

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาหัวข้อธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสมบัติ เสริมศิลป์ (2529) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวรรณกรรมคำสอนพระพยอม กลฺยาโณ และงานวิจัยของรัตนาภรณ์ บางจริง (2537) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ในด้านการนำเสนอธรรมะ กล่าวคือ พระพยอม กลฺยาโณ และพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) มักจะนำตัวอย่าง นิทาน เรื่องราวต่างๆ ทั้งที่เกิดจากประสบการณ์และเรื่องราวใกล้ตัว มาแทรกในการนำเสนอเนื้อหาธรรมะเพื่อช่วยให้สื่อความเข้าใจอย่างชัดเจน นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยาม การเล่าเนื้อหาตามลำดับเวลาและจากประเด็นหลักไปสู่ประเด็นย่อยอย่างมีลำดับขั้นตอน จึงเห็นได้ว่าเนื้อหาในงานประพันธ์ของท่านจึงเป็นระบบระเบียบชัดเจน หรือหากท่านจะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นอื่นๆ ท่านก็จะกล่าวอย่างมีลำดับ และจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ท่านมุ่งเน้นประการสำคัญก็คือ ท่านจะกล่าวอธิบายสิ่งใดๆ ด้วยหลักความถูกต้องและซื่อตรงต่อข้อมูล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะไม่ใช้อารมณ์ความรู้สึกของตนเองในการนำเสนอเรื่องราว และจะไม่วิพากษ์หรือโต้แย้งประเด็นใดๆ ด้วยอารมณ์หรืออคติส่วนตัวอย่างเด็ดขาด ท่านจะยึดหลักความถูกต้องชอบธรรมและยึดถือแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั่นคือ พระไตรปิฎกอันเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

จากการศึกษาพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงแนวคิดหรือสารัตถะที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยหลากหลายประการ ซึ่งแนวคิดที่เด่นที่สุดของท่านและปรากฏมากที่สุด ก็คือ แนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการปกป้องรักษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและถือเป็นสิ่งล้ำค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา การอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องชัดเจน การนำเสนอหลักพระพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชีวิตของเราพบกับความสุขความเจริญที่ยั่งยืน รวมถึงการรักษาพระพุทธศาสนาของไทยนั้นจะคงอยู่ด้วยการมุ่งพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่รักและเคารพพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากท่านจะเป็นทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ท่านก็ยังช่วยสอดส่องดูแลพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์เหมือนดังสมัยพุทธกาล

และแนวคิดสำคัญอีกประการที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงเป็นลำดับต่อมาก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับประเด็นสังคมในทุกแง่มุม เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวที่เริ่มจากชายหญิงเริ่มใช้ชีวิตคู่ร่วมกันจะต้องมีหลักธรรมครองใจเพื่อนำชีวิตคู่มาสู่ชีวิตครอบครัวที่มั่นคงแข็งแรง และเมื่อชายหญิงเริ่มทำหน้าที่เป็นพ่อแม่แล้วก็ควรจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก เป็นเหมือนดังพระพรหมที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกซึ่งถือเป็นเยาวชนและอนาคตของชาติให้เจริญพัฒนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าสังคมไทยจะเจริญพัฒนาได้ดีนั้น สิ่งแรกที่จะต้องพัฒนาก็คือ สถาบันครอบครัวนั่นเอง อีกทั้งท่านยังกล่าวอีกว่าสังคมไทยจะพัฒนาได้ดีนั้น จะต้องปรับปรุงและพัฒนาค่านิยมรวมทั้งความเชื่อของคนไทยเสียใหม่ เพราะคนไทยมักมีค่านิยมและความเชื่อที่ผิดๆ หลายอย่าง เช่น ค่านิยมยกย่องวัตถุเงินทอง ยกย่องความเจริญจากชาติตะวันตก นอกจากนี้คนไทยยังมีความเชื่อถือผิดๆ ที่จะต้องเร่งแก้ไขปรับปรุงนั่นคือ การหวังพึ่งสิ่งเหนือวิสัยหรือการบนบานอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ ความเชื่อเหล่านี้ทำให้คนไทยเกิดนิสัยเกียจคร้าน ขาดความอดทนขยันหมั่นเพียรและนำมาสู่สภาพสังคมไทยที่เสื่อมถอยล้าหลังและไม่เจริญพัฒนาดังที่เห็นได้ปัจจุบัน และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าหากจะพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าอย่างสูงสุดได้นั้น ต้องได้รับการสนับสนุนดูแลจากภาครัฐหรือสถาบันการเมืองการปกครอง ดังนั้นทุกภาคส่วนในสังคมจึงควรร่วมมือกันพัฒนาสังคมไทยของเรานี้ให้ดำเนินไปในแนวทางที่ดีงาม โดย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การยึดหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นหลักการในพัฒนาสังคมนั้นจะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนที่สุด

แนวคิดต่อมาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาซึ่งท่านกล่าวว่า การศึกษามีความสำคัญต่อคนเราเป็นอย่างมาก แต่ท่านเห็นว่าการศึกษาของไทยประสบกับปัญหามากมาย ดังนั้นจึงควรร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยควรเริ่มจากการพัฒนาและให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตรทางการศึกษา อีกทั้งควรนำหลักพุทธธรรมมาปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาด้วย เพราะหลักคำสอนของศาสนาจะเป็นตัวช่วยให้การศึกษาดำเนินไปในทิศทางที่ถูกที่ควร อีกทั้งหลักพระพุทธศาสนาจะสร้างให้คนเป็นผู้มีศีลธรรมที่ดีในสังคม

และแนวคิดประการสุดท้ายที่พบก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับภาษาที่เป็นภาพสะท้อนถึงความเป็นผู้รอบรู้และลุ่มลึกในด้านภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ท่านอธิบายความสัมพันธ์ของภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตที่มีมาอย่างยาวนานว่า ภาษาไทยนั้นได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤตมาตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่สังคมไทย ดังจะเห็นได้ว่าปัจจุบันการตั้งชื่อบุคคลหรือสถานที่ หรือแม้แต่การสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ ก็ปรากฏคำภาษาบาลีสันสกฤตอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งท่านยังกล่าวแนะผู้ใช้ภาษาต่างๆ ว่า ภาษาทุกภาษามีลักษณะเฉพาะของตน เมื่อจะเลือกใช้ภาษาใดก็ควรที่จะศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ถูกต้องชัดเจนก่อน เพราะคำหนึ่งคำอาจมีรูปและความหมายที่ไม่ตรงกัน ดังนั้นในการใช้ภาษาหรือการตีความภาษาต่างๆ นั้น จะต้องระวัดระวังและเข้าใจที่มาของคำในภาษาให้ชัดเจน

จึงเห็นได้ว่ากลวิธีการใช้ภาษาและการนำเสนอแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นทรงคุณค่าและเป็นประโยชน์ยิ่งนัก สมดังที่ท่านได้รับการขนานนามว่าเป็นยอดนักปราชญ์ของโลก ท่านเป็นผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาและเป็นพหูสูตในทางวิชาการและทางภาษา อีกทั้งปฏิปทาของท่านทั้งในการดำเนินชีวิต การทำงานและในการแสดงออกต่อบุคคลและสังคมเป็นลักษณะเด่นอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่ได้พบเห็นเป็นอย่างดี พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ถือเป็นภิกษุสงฆ์ผู้เป็นต้นแบบของการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและเป็นพระนักปราชญ์ของไทยที่ได้ดำเนินบทบาทในฐานะพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ ทั้งบทบาทการทำหน้าที่พระภิกษุสงฆ์และบทบาทในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าถึงประชาชนทั่วไป เพื่อประโยชน์และความสุขของพหูชน ดังนั้นผลงานประพันธ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทุกชิ้นจึงล้วนแต่สร้างประโยชน์อย่างสูงสุดและแนวทางอธิบายพุทธธรรมของท่านก็นำมาสู่การพัฒนาจิตใจของคนในสังคมไทยให้เป็นคนดีและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีสิ่งที่น่าสนใจและควรศึกษาค้นคว้าต่อไปนี้ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเชิงวิเคราะห์งานในรูปแบบอื่นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เช่น ธรรมกถา ปาฐกถา ธรรมเทศนา ธรรมบรรยาย การสนทนาธรรม เพื่อให้ทราบกลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอว่ามีลักษณะอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบงานประพันธ์ที่มีเนื้อหาธรรมะของกวีหรือนักเขียนคนอื่นๆ เพื่อจะได้เห็นกลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดของนักเขียนแต่ละคนว่ามีลักษณะอย่างไร อีกทั้งยังทำให้เห็นถึงความเหมือนหรือความแตกต่างในการนำเสนอข้อธรรมะอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ. 2537. **พระธรรมปิฎกกับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

กระแส มาลยาภรณ์. 2522. **วรรณคดีวิเคราะห์: หลักบางประการ.** กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนสตรีเนติศึกษา.

_____. 2530. **วรรณกรรมไทยในปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง.

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. 2535. **มองการศึกษา: เส้นทางที่เท่าเทียมของคนไทย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา นาคสกุล. 2540. “แบบการเสริมสร้อยในภาษาไทยและเขมร.” **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 14**: 6.

กาญจนา นาคสกุลและคณะ. 2524. **การใช้ภาษา.** กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

กาญจนา วิชญาปกรณ์. 2537. **หลักเบื้องต้นในการศึกษาเรื่องสั้นและนวนิยาย.** พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

กำชัย ทองหล่อ. 2515**. หลักภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น.

_____. 2542. **แนวทางการวิจักษณ์วรรณคดี.** พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2517. **วรรณกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. 2547. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย.** พิมพ์ครั้งที่14. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. 2550. **วรรณคดีวิจารณ์.** พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. 2519. **วิชาภาษาไทย (ท. 401-ท. 402) เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

_____. 2538. **พระธรรมปิฎกกับงานวรรณกรรม.** กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. 2543. **ภาษากับการสื่อสาร.** พิมพ์ครั้งที่ 5. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เจือ สตะเวทิน. 2517. **ตำรับร้อยแก้ว.** กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์.

_____. 2518. **วรรณคดีวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์.

_____. 2518. **คำบรรยายภาษาไทยขั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของคุรุสภา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.

ฉลวย สุรสิทธิ์. 2522**. ศิลปะการเขียน.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ฉัตรา บุนนาค, สุวรรณี อุดมผล และวรรณี พุทธเจริญทอง. 2522. **ศิลปะการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันและธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร: ประกายพรึก.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. 2528. **อักขรวิธีและการใช้ภาษาของฮิวเมอร์ริสต์.** กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉลอง 700 ปี ลายสือไทย ผลงานวิจัยลำดับที่ 8.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชลธิชา บำรุงรักษ์. 2539. **การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความประเภทต่าง ๆในภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. 2522. **สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์.

ฌุมพรี เหล่าวิเศษกุล. 2547**. การศึกษากลไกภาษาเทศนาของพระปัญญานันทภิกขุ และพระพยอม กัลยาโณ.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดวงมน จิตร์จำนงค์. 2536. **สุนทรียภาพในภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สยาม.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. 2543. **สตุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด.

ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. 2549. **วรรณคดีกับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธรรมสภา. 2545. **ชีวิต การงาน หลักธรรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

ธวัช ปุณโณทก. 2527. **แนวทางศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ธเนศ เวศร์ภาดา. 2533. **ลีลาในงานร้อยแก้วของอังคาร กัลยาณพงศ์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญญา สังขพันธานนท์. 2539. **วรรณกรรมวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร: นาคร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นววรรณ พันธุเมธา. 2517. “เรื่องของคำ 4 พยางค์”. **ภาษาและวรรณคดีไทย.** (ธันวาคม 2517).

_____. 2518. **การใช้ภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.

_____. 2527. **ไวยากรณ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

_____. 2549. **คลังคำ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

นาคะประทีป. 2510. **สมญาภิธานรามเกียรติ.** กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.

นาธิกา มงคลคำนวนเขตต์. 2527. **เรื่องสั้นไทยประเภทมุ่งเสนอแนวคิดระหว่างปี พ.ศ. 2475-2484.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิตยา กาญจนะวรรณ. 2548. **การวิเคราะห์โครงสร้างภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นิกิจ พลายชุม. 2523. **วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธทาส.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บรรจบ พันธุเมธา. 2520. **ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. 2540. **ลักษณะภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. 2549. **ลักษณะภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรเทา กิตติศักดิ์. 2537. **หลักภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), หลวง. 2552. **สำสกฤต-ไท-อังกฤษ-อภิธาน.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. 2517. **วิเคราะห์รสวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2539. **แว่นวรรณกรรม.** กรุงเทพมหานคร: อัมรินพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.

บุญยงค์ เกศเทศ. 2536. **แลลอดวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ประทีป เหมือนนิล. 2519. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: สารสยาม.

ประภาศรี สีหอำไพ. 2523. **ปริทัศน์วัฒนธรรมในภาษาและวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.

ประสงค์ รายณสุข. 2528**. การพูดเพื่อประสิทธิผล.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. 2518. **การเขียนภาคปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2523ก. **แนวทางศึกษาวรรณคดี: ภาษากวี การวิจักษ์และวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2523ข. **ภาษากับความคิด.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. 2545. **การเตรียมเพื่อการพูดและการเขียน.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรารถนา บัวเชย. 2537. **วิเคราะห์แนวคิดและศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมของประภัสสร เสวิกุล.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2517. **พื้นฐานของการใช้ภาษา.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2525. **ศิลปะการเขียน.** กรุงเทพมหานคร: วิชาการ.

_____. 2535. **ธัมมวัจนโวหารไทย.** กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ป. หลงสมบุญ, พันตรี. 2540. **พจนานุกรม มคธ-ไทย.** กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา.

เปลื้อง ณ นคร. 2511. **วิชาประพันธศาสตร์ว่าด้วยกลอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. 2512**. ตำราเรียงความชั้นสูง.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2541. **ศิลปะแห่งการประพันธ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง.

_____. 2542. **ภาษาวรรณนา.** กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง.

ผะอบ โปษะกฤษณะ. 2521ก. **ลักษณะสำคัญของภาษาไทย การเขียน-การอ่าน-การพูด-การฟัง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

_____. 2521ข. **วรรณคดีกับสังคมไทย สรุปผลการสัมมนาวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

_____. 2541. **ลักษณะเฉพาะของภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา.

_____. 2544. **ลักษณะเฉพาะของภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่7. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. 2530. **ชีวิตและงานประพันธ์ของ ส.ธรรมยศ: การวิเคราะห์ท่วงทำนองเขียนและแนวคิด.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

พรพิมล สาริการินทร์. 2535. **วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของเรื่องสั้นรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พระณรงค์ กิตฺติธโร (เด่นประเสริฐ). 2549. **การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาของพุทธทาสภิกขุและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2537. **นิพพาน-อนัตตา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2540. **ชีวิตที่ดีงาม: หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2540. **ธรรมะฉบับเรียนลัด**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2542. **กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง).** พิมพ์ครั้งที่16. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.

_____. 2542. **กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่).** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: กองทุนวุฒิธรรม.

_____. 2543. **บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2544. **ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง 4.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2544**. เหตุและผลของการอวดอุตริมนุษธรรม (ทำไมพระพุทธเจ้าจึงห้ามอวดอุตริมนุษยธรรม?)**. กรุงเทพมหานคร: ปาปิรุส พลับริเคชั่น.

_____. 2546. **รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

_____. 2546. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยามรรค.

_____. 2547. **ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ.1" (สืบเนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง "กำเนิดพระพุทธเจ้า").** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด.

_____. 2547. **สมาธิ: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

_____. 2548. **พระพุทธศาสนาในอาเซีย.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระประเสริฐ ชุตินฺธโร (สุนทรวัฒน์). 2543. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2531**. กรณีสันติอโศก.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2545. **ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม.** พิมพ์ครั้งที่ 56. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2546. **ธรรมะชนะเอดส์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2548. **วิสัยธรรม เพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย.

_____. 2549. **ทำอย่างไรจะหายโกรธ.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2551. **ร่าเริงสดใส สู่ความเกษมศานต์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย.

_____. 2552. **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์): รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. 2552. **พระไทยใช่เขาใช่เรา? (นิพพาน-อนัตตา: ฉบับเพียงเพื่อไม่ประมาท).** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2553. **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก.** กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. 2553. **หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์(สามไตร ณ ฐานของปฏิบัติการ).** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิสซิ่ง จำกัด.

_____. 2553. **อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา: ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2554. **ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี จะวิจารณ์อย่างไร ก็ขอให้ใช้ข้อมูลที่เป็นความจริง.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

_____. 2554. **นักวิชาการเทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา.** กรุงเทพมหานคร: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2554. **ในความทรงจำที่งดงามสดใส (วัดวชิรธรรมปทีปในฉากชีวิตของพระรูปหนึ่ง).** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2554. **วันสำคัญของชาวพุทธไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

_____. 2555. **ไตรลักษณ์.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2555. **ปฏิจจสมุปบาท (กรรมเกิด กรรมอาศัย กรรมเป็นไป ที่นี่).** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2555. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.** พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. 2555. **สี่หน้าที่ของสตรีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

พระมหากันต์ วฑฺฒนวโส (มโนวัฒนันท์). 2535. **การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของค้านท์กับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต).** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง). 2546. **บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต): ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). 2529**. การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด.

_____. 2530. **ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). 2530. **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพาณิชย์.

_____. 2531**. กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2531. **สัมมาสติในพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กองทุนวุฒิธรรม.

_____. 2533. **ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2533**. เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสูจน์).** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2533. **รุ่งอรุณของการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

_____. 2534. **ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2536. **ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข.** กรุงเทพมหานคร: กองทุนวุฒิธรรม.

พ. นววรรณ. 2520. **การใช้ภาษา.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สตรีสาร.

_____. 2527. **การใช้ภาษา 2**. กรุงเทพมหานคร: อา-หลาน.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พัฒน์ เพ็งผลา. 2548. **บาลีสันสกฤตในภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พัทยา สายหู. 2534. **กลไกของสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิมพ์วิภา ดีอินทร์. 2538. **วิเคราะห์คำซ้อนจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พิสิทธิ์ กอบบุญ. 2542. **ลีลาภาษาและวรรณศิลป์ในพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์. 2531. “คำซ้อนในภาษาไทย ตอนที่ 1: ลักษณะพิเศษของคำซ้อน.” **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 5**: 15-28.

_____. 2544. “ความหมาย”. **เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย 3.** หน่วยที่ 13. พิมพ์ครั้งที่ 9. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2539**. ประมวลพระบรมราโชวาทด้านศาสนาและจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. 2555. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภรพัสุ สร้อยระย้า. 2542. **การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีของมนันยา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภณิดา จิตนุกูล. 2547**. วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการเสนอแนวคิดในเรื่องสั้นและนวนิยายของศิลา โคมฉาย.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2544. **การใช้ภาษาไทย 2**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2526. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 1 หน่วยที่ 1-8.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. 2528. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 8 - 15.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. 2540. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7.** พิมพ์ครั้งที่ 15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มันทนี บุญฤทธิ์. 2539. **วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ในวรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์ ที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ยุพร แสงทักษิณ. 2538. **วรรณกรรมปัจจุบัน.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. 2544. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัตนาภรณ์ บางจริง. 2537. **การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ).** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.

_____. 2550. **พจนานุกรมคำใหม่ เล่ม 1 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: แม็ค.

_____. 2552. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. 2552. **พจนานุกรมคำใหม่ เล่ม๒ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: ยูเนียน อุลตร้าไวโอเร็ต.

_____. 2553. **พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: ไอเดีย สแควร์.

ราตรี ธันวารชร. 2534. **การศึกษาการซ้อนคำในภาษาไทย.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ริเวอร์ บุ๊คส์. 2549. **พจนานุกรมออกซฟอร์ด-ริเวอร์ บุ๊คส์ อังกฤษ-ไทย.** กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลสมัย.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2527. **การประพันธ์รูปแบบใหม่ ชุดวิชาภาษาไทย 2**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

_____. 2549. **สุนทรียภาพแห่งชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. 2540. **ภาษาศาสตร์ภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ล้อม เพ็งแก้ว. 2549. **ว่ายเวิ้งวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์คำ.

ลิขิต กาญจนาภรณ์. 2543. **จิตวิทยาเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 5. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วัชรี ตรีรัตนภรณ์. 2534. **วิเคราะห์วรรณกรรมของ "อุชเชนี-นิด นรารักษ์"**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วัดญาณเวศกวัน. 2555. **ประวัติและประกาศเกียรติคุณ.** (Online). http://www.watnyanaves.net, 7, มิถุนายน 2555.

วัลยา ช้างขวัญยืน. 2533. **ภาษาเพื่อการสื่อสาร.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วาสนา เกตุภาค. 2530. **การเขียน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

วิจิตรา แสงพลสิทธิ์. 2524. *ความรู้เรื่องภาษาต่างประเทศในภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

วิจินตน์ ภาณุพงศ์. 2541. **โครงสร้างภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม. 2539. **A NEW ENGLISH – THAI DICTIONARY (ฉบับรวมศาสตร์).** กรุงเทพมหานคร: รวมศาสตร์.

วิภา กงกะนันทน์. 2533. **วรรณคดีศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. 2526. **ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศักดิ์สิทธิ์ ลิมกุลาคมน์. 2534. **กลวิธีการใช้คำในภาษาโฆษณาภาษาไทยทางโทรทัศน์และนิตยสารไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ เสริมศิลป์. 2529. **วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กลฺยาโณ.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. 2529. **หลักการพูด.** พิมพ์ครั้งที่ 5. ปัตตานี: โครงการจัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลา.

สมพร มันตะสูตร. 2525. **การเขียนสร้างรรค์.** กรุงเทพมหานคร: บารมีการพิมพ์.

สมภาพ นาคพันธ์. 2534. **วิเคราะห์เรื่องสั้นของ “อิงอร”.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา.

สมศรี บวบนา. 2548. **วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ที่ปรากฏในนวนิยายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537-พ.ศ. 2546.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สมเกียรติ รักษ์มณี. 2550. **ภาษาวรรณศิลป์.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สราวุธ แป้นทองรอง. 2546. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระธรรมเทศนาที่แสดงในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี.** สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา.

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. 2538. **ป.อ. ปยุตโต.** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2543**. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สาโรช บัวศรี. 2514. **ความคิดบางประการทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครู.

สิทธา พินิจภูวดลและคณะ. 2515. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง.

สิริวรรณ นันทจันทูล. 2540. **ภาษาพูดกับภาษาเขียน.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

แสงเทียน เพ็งคุ้ม. 2535. **วิเคราะห์คำประสมจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุจริต เพียรชอบ. 2540. **ศิลปะการใช้ภาษา**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. 2535. **“รูปแบบและสุนทรียภาพของวรรณกรรมปัจจุบัน” เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา พัฒนาการวรรณคดีไทย.** นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2507. **วรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: แสงทองการพิมพ์.

_____. 2522. **การเขียน.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2525. **วรรณคดีวิเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุนทร พลามินทร์ และชุติมา ธนะปุระ. 2538. **นานาทัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก** (ป.อ. ปยุตฺโต). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สุนันท์ อัญชลีนุกูล. 2548. **ระบบคำในภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพัตรา สุภาพ. 2542. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สุภาณี ขุนรักษ์. 2542. **วิเคราะห์แนวคิดในเรื่องสั้นและนวนิยายของพนม นันทพฤกษ์.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สุวดี บุญราศรี. 2548. **วิเคราะห์โวหารในนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศ**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สุวนีย์ มกราพันธ์. 2525. **แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร. 2514. **พระอภัยมณี: การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.

สุวัฒนา วรรณรังษี. 2540. **ภาษาในวรรณกรรมของสุวรรณี สุคนธา: ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. 2542. **ธรรมกายฟางเส้นสุดท้ายแห่งความเสื่อมสลายของสถาบันสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด.

เสาวนีย์ ทองถนอม. 2544. **วิเคราะห์เรื่องสั้นของวิน เรียววารินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2537-2542**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยบูรพา.

เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต. 2533. **การเขียนสำหรับสื่อการสื่อสาร.** กรุงเทพมหานคร: ดวงกมล.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อนงค์ เอียงอุบล. 2525. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำประสมในภาษาไทย.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อวยพร พานิช, อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต, อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ฐิรนันท์ อนวัชศิริวงศ์ และไศลทิพย์ จารุภูมิ. 2537. **ตำราประกอบการสอนวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2544. "วิวัฒนาการของการยืมคำและการบัญญัติศัพท์ในสังคมไทย." บทความเสนอในการสัมมนาเรื่อง "**110 ปีวรรณไวทยากร อนาคตของสยามพากย์" สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย:** 1.

_____. 2533. **ภาษาศาสตร์สังคม.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาศาตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุมานราชธน, พระยา. 2521. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน.** กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.

_____. 2522. **นิรุกติศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.

_____. 2546. **การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

อัครา บุญทิพย์. 2535. **การเขียน.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.

อุดม หนูทอง. 2522. **พื้นฐานการศึกษาวรรณคดีไทย.** สงขลา: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ - นามสกุล	นางสาวกาญจนา ต้นโพธิ์
วัน เดือน ปีที่เกิด	30 มีนาคม พ.ศ. 2524
สถานที่เกิด	จังหวัดกาญจนบุรี
ประวัติการศึกษา	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ สาขาวิชาภาษาไทย สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์